

RumeliDE

DİL VE EDEBİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
JOURNAL OF LANGUAGE AND LITERATURE STUDIES

www.rumelide.com

2148-9599 (online)

Uluslararası Hakemli / International Refereed

Yıl/Year 2025.47 (Ağustos/August)

Diller ve renkler...

السنة واللوان languages and colours

وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالاختلافُ اَلْسِنَتِكُمْ وَالْوَانِكُمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَاتٍ لِّلْعَالَمِينَ

Göklerin ve yerin yaratılışı, **dillerinizin ve renklerinizin çeşitliliği** bilginlere sunulan delillerdendir.

And of His signs is the creation of the heavens and the earth, and **the difference of your languages and colours**. Lo! herein indeed are portents for men of knowledge.

(Allah: *Kur'ân*: 30. Rûm 22)

JOURNAL TEAM
COPYRIGHT OWNER

RumeliYA Yayıncılık & Publishing
RumeliYA Yayıncılık Eğitim ve Turizm Hiz. Ltd. Şti.
K.İbrahim Mah. Nüzhet Somay Cad.
No: 49 B/7 Merkez - Kırklareli
TURKEY

EDITORS

Editor

Dr. Yakup YILMAZ
İstanbul Medeniyet University (Turkey)
<https://orcid.org/0000-0001-6230-8850>
editor@rumelide.com

Deputy Editors

Dr. Beytullah BEKAR
Kırklareli University (Turkey)
<https://orcid.org/0000-0002-8372-1190>
beytullahbekar@gmail.com

Design Editor

Selen Gül ŞENTÜRK
<https://orcid.org/0000-0002-9531-2992>
selengulsnrk@gmail.com

Ethical Editor

Dr. Funda YEŞİL
İstanbul Medeniyet University (Turkey)
<https://orcid.org/0000-0001-8104-9567>
fundayesil87@gmail.com

Language Editors

Dr. Hakkı ÖZKAYA (Turkish)
Kırklareli University (Turkey)
<https://orcid.org/0000-0002-4526-9412>
ozkayahakki@gmail.com

Dr. Sevda PEKCOŞKUN GÜNER (English)
Kırklareli University (Turkey)
<https://orcid.org/0000-0003-2750-3217>
sevda.pekcoskun@gmail.com

Dr. Ayşen Zeynep ORAL (French)
Hacettepe University (Turkey)
<https://orcid.org/0000-0001-6378-5464>
a.zeynep.alp@hacettepe.edu.tr

Dr. Özlem TEKİN (German)
Tekirdağ Namık Kemal University (Turkey)
<https://orcid.org/0000-0002-6283-7741>
ozlemtekin@nku.edu.tr

Dr. Kevser TETİK (Russian)
Anadolu University (Turkey)
<https://orcid.org/0000-0002-1611-8594>
kevser_tetik@anadolu.edu.tr

Adres
RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714
e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Address
RumeliDE Journal of Language and Literature Studies
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714
e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Dr. Gül Mükerrerrem ÖZTÜRK (Georgian)
Recep Tayyip Erdogan University (Turkey)
<https://orcid.org/0000-0003-1875-4954>
gul.ozturk@erdogan.edu.tr

Dr. Mevlüt ÖZTÜRK (Arabic)
Necmettin Erbakan University (Turkey)
<https://orcid.org/0000-0002-5711-520X>
mevlutozturk@erbakan.edu.tr

Dr. Sadık HACI (Bulgarian)
Ankara University (Turkey)
<https://orcid.org/0000-0003-2872-8151>
shaci@ankara.edu.tr

Dr. Fatma Jale Gül ÇORUK (Armenian)
Ankara University (Turkey)
<https://orcid.org/0000-0003-3807-1501>
coruk@ankara.edu.tr

Dr. Erman GÖREN (Ancient Greek)
İstanbul University (Turkey)
<https://orcid.org/0000-0003-1026-1530>
ermangoren@istanbul.edu.tr

Uzm. İvana DEJANOV (Serbian)
Belgrad University (Serbia)
<https://orcid.org/0009-0003-4356-1430>
ivana.dejanov.fil@gmail.com

Dr. Ertuğrul CEYLAN (Chinese)
Nevşehir Hacı Bektaş Veli University (Turkey)
<https://orcid.org/0000-0001-6646-0382>
eceylan@nevsehir.edu.tr

Dr. Mehmet Sait TOPRAK (Syriac)
Mardin Artuklu University (Turkey)
<https://orcid.org/0000-0002-5252-5875>
msaittoprak@gmail.com

Dr. Melek ÇELİK (Japanese)
Çanakkale Onsekiz Mart University (Turkey)
<https://orcid.org/0000-0003-2706-0188>
kabamelek@gmail.com

Dr. Akram NEJABATI (Persian)
Piri Reis University (Turkey)
<https://orcid.org/0000-0003-1207-0244>
niloofar_abilar@yahoo.com

FIELD EDITORS
TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE

Contemporary Turkish Dialects and Literature

Dr. İlker TOSUN

<https://orcid.org/0000-0003-1428-4772>
Kırkırelı University (Turkey)
ilker.tosun@klu.edu.tr

Linguistics

Dr. Hakan AYDEMİR

<https://orcid.org/0000-0002-2368-7103>
İstanbul Medeniyet University (Turkey)
aydemirhaakan@gmail.com

Old Turkish Language

Dr. Cihangir KIZILOZEN

<https://orcid.org/0000-0002-4202-1868>
Gümüşhane University (Turkey)
cahangir@gmail.com

Classical Turkish Literature

Dr. Niyazi ADIGÜZEL

<https://orcid.org/0000-0001-9747-7734>
Kırkırelı University (Turkey)
niyaziadiguzel@gmail.com

Turkish Folk Literature

Dr. İbrahim GÜMÜŞ

<https://orcid.org/0000-0002-6033-0234>
Bartın University (Turkey)
igumus@bartin.edu.tr

Turkish Language Teaching

Dr. Önder ÇANGAL

<https://orcid.org/0000-0002-8560-3526>
Gaziantep University (Turkey)
ondercangal@hotmail.com

Dr. Safiye KARABABA

<https://orcid.org/0000-0002-5451-5072>
Belgrad University (Serbia)
safiyekarababa@gmail.com

Modern Turkish Literature

Dr. Ahmet KOÇAK

<https://orcid.org/0000-0002-0033-4188>
İstanbul Medeniyet University (Turkey)
ahmet.kocak@medeniyet.edu.tr

New Turkish Language

Dr. Sibel MURAD

<https://orcid.org/0000-0003-0175-7702>
Amasya University (Turkey)
sibel.murad@amasya.edu.tr

WORLD LANGUAGES AND LITERATURES

German Language Teaching

Dr. Rüveyda Hicran  EB 
<https://orcid.org/0000-0001-9451-7040>
Ondokuz Mayıs University (Turkey)
ruveyda.cebi@omu.edu.tr

German Language and Literature

Dr. Funda KIZILER EMER
<https://orcid.org/0000-0003-2204-3063>
Sakarya University (Turkey)
fkiziler@sakarya.edu.tr

American Culture and Literature

Dr. Yonca DENİZARSLANI
<https://orcid.org/0000-0002-3762-9553>
Ege University (Turkey)
yonca.denizarslani@ege.edu.tr

Dr. Zeynep Asya ALTUĞ
<https://orcid.org/0000-0001-9397-7379>
Ege University (Turkey)
zeynep.asya.altug@ege.edu.tr

Dr. F. G l KO SOY
<https://orcid.org/0000-0002-7813-8961>
Firat University (Turkey)
fgulkocsoy@firat.edu.tr

Arabic Language Teaching

Dr. Mevlüt ÖZTÜRK
<https://orcid.org/0000-0002-5711-520X>
Necmettin Erbakan University (Turkey)
mevlutozturk@erbakan.edu.tr

Arabic Language and Literature

Dr. Hüseyin ARSLAN
<https://orcid.org/0000-0001-6863-0138>
Yalova University (Turkey)
huseyinarslan74@gmail.com

Chinese Language and Literature

Dr. Sema G KEN  GÜLEZ
<https://orcid.org/0000-0002-1787-9328>
Nevşehir Hacı Bektaş Veli University (Turkey)
gokencsema@nevsehir.edu.tr

Persian Language and Literature

Dr. Ahmet KARA
<https://orcid.org/0000-0003-1082-417X>
Dicle University (Turkey)
karaamet43@gmail.com

French Language Teaching

Dr. Emine ÇAVDAR
<https://orcid.org/0000-0002-7969-9330>
Dokuz Eylül University (Turkey)
e.cavdar@deu.edu.tr

French Language and Literature

Dr. Gülhanım ÜNSAL
<https://orcid.org/0000-0001-7374-3575>
Marmara University (Turkey)
gulhanim.unsal@marmara.edu.tr

Georgian Language and Literature

Dr. Gül Mükerrerem ÖZTÜRK
<https://orcid.org/0000-0003-1875-4954>
Recep Tayyip Erdoğan University (Turkey)
gul.ozturk@erdogan.edu.tr

English Language Teaching

Dr. İlknur SAVAŞKAN
<https://orcid.org/0000-0003-4537-0358>
Bursa Uludağ University (Turkey)
ilknurp@uludag.edu.tr

Dr. Emrah EKMEKÇİ
<https://orcid.org/0000-0001-5585-8512>
Ondokuz Mayıs University (Turkey)
emrah.ekmekci@omu.edu.tr

English Language and Literature

Dr. Zennure KÖSEMAN
<https://orcid.org/0000-0002-3420-9801>
İnönü University (Turkey)
zennure.koseman@inonu.edu.tr

Dr. Nilay ERDEM AYYILDIZ
<https://orcid.org/0000-0002-1779-8464>
Fırat University (Turkey)
nerdem@firat.edu.tr

Dr. Kaya ÖZÇELİK (Turkey)
<https://orcid.org/0000-0001-5648-7186>
kayaphilology@gmail.com

İspanyol Language and Literature

Dr. Olcay ÖZTUNALI
<https://orcid.org/0000-0001-8565-5863>
İstanbul Medeniyet University (Turkey)
olcay.oztunali@medeniyet.edu.tr

İtalyan Language and Literature

Dr. Cristiano BEDIN
<https://orcid.org/0000-0001-6992-244X>
İstanbul University (Turkey)
cristiano.bedin@istanbul.edu.tr

Japanese Language and Literature

Dr. Metin BALPINAR
<https://orcid.org/0000-0003-0998-2963>
Burdur Mehmet Akif Ersoy University (Turkey)
mbalpinar@mehmetakif.edu.tr

Comparative Literature
Dr. Shelale RAMAZANOVA
<https://orcid.org/0000-0002-3252-6504>
Ardahan University
shramazan18@gmail.com

Korean Language and Literature

Dr. Eun Kyung JEONG
<https://orcid.org/0000-0003-3040-9619>
İstanbul University (Turkey)
eunkyung.jeong@istanbul.edu.tr

Kurdish Language and Literature

Dr. Osman ASLANOĞLU
<https://orcid.org/0000-0001-6534-3125>
Dicle University (Turkey)
aslanogluosman@gmail.com

Russian Language and Literature

Dr. Hadi BAK
<https://orcid.org/0000-0001-6455-1504>
Atatürk University (Turkey)
hadi.bak@atauni.edu.tr

Dr. Sevda POLAT
<https://orcid.org/0000-0003-3002-2617>
İstanbul Gelişim University (Turkey)
spolat@gelisim.edu.tr

Polish Language and Literature

Dr. Mariana BUDU
<https://orcid.org/0000-0001-9000-4029>
İstanbul University (Turkey)
mariana.budu@istanbul.edu.tr

Ukrainian Language and Literature

Dr. Liudmyla Volodymyrivna SHYTYK
<https://orcid.org/0000-0001-5941-672X>
Cherkasy Bohdan Khmelnytskyi University (Ukraine)
l_shytyk@ukr.net

ÇEVİRİ BİLİMİ

German Translation and Interpreting

Dr. Filiz ŞAN
<https://orcid.org/0000-0003-2158-3818>
Sakarya University (Turkey)
fsan@sakarya.edu.tr

Arabic Translation and Interpreting

Dr. Ahmed ALDYAB
<https://orcid.org/0000-0002-9497-9197>
Ankara Yıldırım Beyazıt University (Turkey)
ahmad.adyab@gmail.com

Chinese Translation and Interpreting

Dr. Nuray PAMUK ÖZTÜRK
<https://orcid.org/0000-0001-8186-8116>
Selçuk University (Turkey)
nuray.pamukozturk@selcuk.edu.tr

French Translation and Interpreting

Dr. Osman COŞKUN
<https://orcid.org/0000-0002-6803-3189>
Marmara University (Turkey)
osman.coskun@marmara.edu.tr

English Translation and Interpreting

Dr. Sevda PEKCOŞKUN GÜNER
<https://orcid.org/0000-0003-2750-3217>
Kırklareli University (Turkey)
sevda.pekcoskun@gmail.com

Russian Translation and Interpreting

Dr. Jale COŞKUN
<https://orcid.org/0000-0003-2013-1190>
İstanbul Aydın University (Turkey)
jalezaman@aydin.edu.tr

EDITORIAL BOARD

Dr. Ksenija AYKUT
<https://orcid.org/0000-0001-9775-0024>
Belgrade University (Serbia)
ksenija.aykut@fil.bg.ac.rs

Dr. Miyryam SALİM-AHMED
<https://orcid.org/0000-0001-9654-2629>
Shumen University (Bulgaria)
meryemslm@abv.bg

Dr. Beytullah BEKAR
<https://orcid.org/0000-0002-8372-1190>
Kırklareli University (Turkey)
beytullahbekar@gmail.com

Dr. Fatemeh ARZJANI
<https://orcid.org/0000-0002-8946-7410>
Tahran University (Iran)
arzjanif@gmail.com

Dr. Gulmira KARİMOVA
<https://orcid.org/0000-0001-7711-4151>
Abai Kazakh National Pedogogical University (Kazakhstan)
karimova_g77@mail.ru

Dr. Fatma TEKİN
<https://orcid.org/0000-0002-2471-6711>
Ege University (Turkey)
ftekin3835@gmail.com

Dr. Guntars DREIJERS
<https://orcid.org/0000-0003-3511-2670>
Ventspils University of Applied Sciences (Latvia)
guntarsd@venta.lv

Dr. Lindita Xhanari Latifi
<https://orcid.org/0000-0003-2503-1711>
Tirana University (Albania)
linditalatifi@unyt.edu.al

Dr. Meqsud SELİM
<https://orcid.org/0000-0002-1600-1716>
Northwest University for Nationalities (China)
meqsudselim@hotmail.com

Dr. Tarık DURAN
[0000-0002-9084-5714](https://orcid.org/0000-0002-9084-5714)
Belgrade University (Serbia)
tarik.duran@fil.bg.ac.rs

Dr. Iryna DRYGA
<https://orcid.org/0000-0002-1885-8000>
Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine)
idriga@gmail.com

Dr. Linda TORRESIN
<https://orcid.org/0000-0002-8723-2802>
Università degli Studi di Padova (Italy)
linda.torresin@gmail.com

Dr. Rachael RUEGG
<https://orcid.org/0000-0003-2437-3007>
Victoria University of Wellington (New Zealand)
rachaelruegg@gmail.com

Dr. Sevda PEKCOŞKUN GÜNER
<https://orcid.org/0000-0003-2750-3217>
Kırklareli University (Turkey)
sevda.pekcoskun@gmail.com

Dr. Vasiliki MAVRIDOU
<https://orcid.org/0000-0001-6113-9645>
Democritus University (Greece)
vmavrido@bscc.duth.gr

Dr. Faruk ÖZTÜRK
<https://orcid.org/0000-0002-9137-8687>
Kilis 7 Aralık Üniversitesi
turkceogretimi@gmail.com

Surena ZANJANI

<https://orcid.org/0000-0001-5240-1832>
Samarkand State University (Uzbekistan)
kymya6099@yahoo.com

REVIEWS AND INDEX EDITORS

English

Research Asst. Serpil YAVUZ ÖZKAYA
Kırklareli University (Turkey)
<https://orcid.org/0000-0003-4906-3179>
serpilyavuztr@gmail.com

Turkish

Research Asst. Soner TOKTAR
Kırklareli University (Turkey)
<https://orcid.org/0000-0001-8435-4233>
so_near91@hotmail.com

Dizin

Research Asst. Feyza Yağmur YEĞİN
İstanbul Medeniyet University (Turkey)
<https://orcid.org/0000-0001-6803-6614>
fyzyagmur@gmail.com

FOREIGN REPRESENTATORS

Dr. Amjad ALSYOUF (Jordan)
<https://orcid.org/0000-0001-8490-0433>
amjad.alsyouf@bau.edu.jo

Dr. Elena M. METEVA-ROUSSEVA (Bulgaria)
<https://orcid.org/0000-0002-4776-4070>
emeteva@gmail.com

Dr. Lindita Khanari Latifi (Albania)
<https://orcid.org/0000-0003-2503-1711>
linditalatifi@unyt.edu.al

Dr. Sandrine PERALDI (France)
<https://orcid.org/0000-0003-1714-8194>
s.peraldi@isit-paris.fr

Dr. Tarik DURAN (Serbia)
<https://orcid.org/0000-0002-9084-5714>
tarik.duran@fil.bg.ac.rs

Dr. Gulmira KARİMOVA (Kazakhstan)
<https://orcid.org/0000-0001-7711-4151>
karimova_g77@mail.ru

Dr. Hazim Burhan ALNAJJAR (Iraq)
<https://orcid.org/0000-0003-3884-5642>
hazim_alnajjar@yahoo.com

Dr. Reza Hosseini BAGHANAM (Iran)
<https://orcid.org/0000-0001-7021-8425>
rbaganam@gmail.com

Dr. Rachael RUEGG (New Zealand)
<https://orcid.org/0000-0003-2437-3007>
rachaelruegg@gmail.com

Dr. Ahmet YIKIK (Cyprus)
<https://orcid.org/0000-0002-5796-7058>
yikik.ahmet@ucy.ac.cy

Surena ZANJANI
<https://orcid.org/0000-0001-5240-1832>
Samarkand State University (Uzbekistan)
kymya6099@yahoo.com

Dr. Vasiliki MAVRIDOU
<https://orcid.org/0000-0001-6113-9645>
Democritus University (Greece)
vmavrido@bscc.duth.gr

Dr. Guntars DREIJERS
<https://orcid.org/0000-0003-3511-2670>
Ventspils University of Applied Sciences (Latvia)
guntarsd@venta.lv

Dr. Linda TORRESIN
<https://orcid.org/0000-0002-8723-2802>
Università degli Studi di Padova (Italy)
linda.torresin@gmail.com

ADVISORY BOARD

Dr. Hanifi VURAL
Tokat Gaziosmanpaşa University (Turkey)
<https://orcid.org/0000-0003-3082-1005>
hvural@fsm.edu.tr

Dr. Hicabi KIRLANGIÇ
Ankara University (Turkey)
<https://orcid.org/0000-0001-6273-5342>
<mailto:hkirlangic@gmail.com>

Dr. Ksenija AYKUT
Belgrade University (Serbia)
<https://orcid.org/0000-0001-9775-0024>
ksenija.aykut@fil.bg.ac.rs

Dr. Marek STACHOWSKI
Krakow Jagellon University (Poland)
<https://orcid.org/0000-0002-0667-8862>
stachowski.marek@gmail.com

Dr. Mehmet NARLI
Balıkesir University (Turkey)
<https://orcid.org/0000-0003-4282-6057>
mnarli@balikesir.edu.tr

Adres
RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714
e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Address
RumeliDE Journal of Language and Literature Studies
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714
e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Dr. Mustafa S. KAÇALIN
Marmara University (Turkey)
<https://orcid.org/0000-0002-9959-3306>
mskacalin@gmail.com

Dr. Oktay AHMED
Üsküp Kiril-Metodi University (Macedonia)
<https://orcid.org/0000-0001-5750-1541>
oktayahmed@gmail.com

Dr. Ömer ZÜLFE
Marmara University (Turkey)
<https://orcid.org/0000-0001-8932-9299>
omerzulfe@gmail.com

Dr. Vügar SULTANZADE
Eastern Mediterranean University (TRNC)
<https://orcid.org/0000-0003-3587-9281>
vugar.sultanzade@emu.edu.tr

Dr. Reza Hosseini BAGHANAM
TebriZ Azad İslam University (Iran)
<https://orcid.org/0000-0001-7021-8425>
rbaganam@gmail.com

Dr. Paolo E. BALBONI
Ca' Foscari University (Italy)
<https://orcid.org/0000-0002-7999-2924>
balboni@unive.it

DİZİNLER / INDEX

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi aşağıdaki dizinlerce taranmaktadır.

Adres
RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714
e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Address
RumeliDE Journal of Language and Literature Studies
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714
e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

EDİTÖRDEN	XVII
EDITOR'S NOTE	XVIII
01. Yılmaz, K. (2025). <i>Türkçe Sözlük'te "Tanıksız Tanıklama" Yöntemi / "Testimony Without Witnesses" Method in Turkish Dictionary</i>	2
02. Yücedağ Başsoy, S. (2025). Postmodern Bir Polisiye Parodisi: Jean Echenoz'un <i>Göl</i> Romanı / A Postmodern Detective Parody: Jean Echenoz's <i>Lake</i> Novel	21
03. Özgül, Ş. (2025). Mine Söğüt'ün Başkalarının Tanrısı Romanının Feminist Eleştiri Bağlamında İncelenmesi / An Analysis of Mine Söğüt's Novel Başkalarının Tanrısı (The God of Others) in the Context of Feminist Criticism	35
04. Demir, S. & Uzundal, M. (2025). Çocuk Edebiyatı Eserlerinde Akran Zorbalığı Yansımaları / Reflections of Peer Bullying in Children's Literature Works.....	56
05. Şimşek, S. (2025). Abdülhak Şinasi Hisar'ın "Geçmiş Zaman Köşkleri" Adlı Eserinde Şehir ve Toplumsal Yaşam / City and Social Life in Abdülhak Şinasi Hisar's 'Past Time Mansions'	75
06. Turan, K. (2025). Gazap Tanrı'nın mı Toplumun mu?: Gönül Çatalcalı'nın <i>Eşiktekiler</i> ve Elif Şafak'ın <i>Mahrem</i> Romanlarında Engellilik / Wrath of God or Society?: Disability in Gönül Çatalcalı's <i>Eşiktekiler</i> and Elif Şafak's <i>Mahrem</i>	86
07. Yılmazmaden Mülhim, K. (2025). Manisa Ağızları Üzerine Hazırlanan Çalışmalara Dair Açıklamalı Bir Kaynakça Denemesi / An Annotated Bibliography of Studies on Manisa Dialects	97
08. Munshi, J. & Varlı, A. K. (2025). An Analysis of Cultural Content in an English Textbook Series / Bir İngilizce Ders Kitabı Serisindeki Kültürel İçeriklerin Analizi	123
09. Kürüm, E. Y. (2025). Evaluating the Effectiveness of a Comprehension-Based Language Teaching: A Large-Scale Pretest-Posttest Study / Anlama Temelli Dil Öğretiminin Etkinliğinin Değerlendirilmesi: Geniş Ölçekli Bir Ön Test-Son Test Çalışması	141
10. Özgen Topcuoğlu, Ü. I. & Aker, M. (2025). Çağdaş Resim Sanatında Yabancılaşma Olgusu Bağlamında Kent-Pencere İmgesi ve Sanatçılardan Örnekler / In the Context of The Phenomenon of Alienation in Contemporary Painting City-Window Image and Examples from Artists.....	157
11. Spathi, A. (2025). "Campos de Soria": Una Mirada Histórico-Social en La Poesía de Antonio Machado / "Campos de Soria": A Historical-Social Perspective in the Poetry of Antonio Machado / "Campos de Soria": Antonio Machado'nun Şiirinde Tarihsel-Toplumsal Bir Bakış.....	174
12. Güneş, S. (2025). İtalyancada Yansıma Fiillerin Metaforik Kullanımı: Hayvanların Ses Çıkarmasını Taklit Eden Fiiller Üzerine Bir İnceleme / The Metaphorical Use of Onomatopoeic Verbs in Italian: A Study on Verbs Imitating Animal Sounds	187
13. Tetik, A. T. & Topcuoğlu Ünal, F. (2025). Küçük Konuşma (Small Talk) Üzerine Kuramsal Bir Bakış / A Theoretical Perspective on Small Talk.....	203
14. Pour Mousa, M. (2025). The Impact of Cultural Familiarity with Stories on Learners' Reading Comprehension / Kültürel Aşinalığın Öğrencilerin Okuduğunu Anlama Becerisine Etkisi	222
15. Mert, D. (2025). İsmail Safa'nın Şiirlerinde Gelenekten Moderne Mizahın Dönüşümü / Transformation of Humour from Tradition to Modernity in Ismail Safa's Poems	231
16. Cura, N. (2025). Literary Representations of Trees: Anthropomorphism and Ecological Empathy / Ağaçların Edebi Temsili: Antropomorfizm ve Ekolojik Empati.....	255
17. Usta, N. & Alişah, A. (2025). Enhancing EFL Learners' Delexical Collocation Knowledge Through	

Contextual Reading and Digital Tools / Deleksik (Yarı İşlevli) Fiil-İsim Eş Dizimleri Kapsamında Bağlamsal Okuma ve Dijital Araçların Alıcı ve Üretken Bilgiyi Geliştirmedeki Etkisi	269
18. Gürey, B. (2025). Çocuk ve Gençlik Edebiyatı ile Dışavurumcu Oyun: Uyaran Olarak Metin, Yöntem Olarak Oyun / Children's and Young Adult Literature in Expressive Play: Text as Stimulus, Play as Method.....	282
19. Sahil, T. & Ersoydan, M. Y. (2025). Türk Müziği Gazel Formu Eserlerinin Bazı Değişkenler Bakımından İncelenmesi / A Study on Gazel Form Compositions in Turkish Music with Respect to Selected Variables	301
20. Öztünç, A. (2025). Süheylî Divanı'nda Maddî Kültür Ögesi Olarak Yazıya Dair Unsurlar / Elements Related to Writing as a Material Cultural Element in Süheylî Divanı	319
21. Yeşilkaya, M. (2025). Geminated Consonant Words in Dîwān Lughāt Al-Turk and Their Reflections in Anatolian Folk Dialects / Dîvānu Lügātî't-Türk'te Geçen İkiz Ünsüzlü Kelimeler ve Bu Kelimelerin Anadolu Halk Ağzlarına Yansımaları	345
22. Tosun, B. C. (2025). From Valor to Ruin: An Aristotelian Interpretation of <i>Othello</i> / Cesaretten Yıkıma: Othello'nun Aristotelesçi Yorumlaması	362
23. Gölcük-Mirza, P. (2025). "I made you, Jason!": A New Historicist Reading of Voice and Power in Liz Lochhead's <i>Medea</i> / "Seni ben Jason yaptım!": Liz Lochhead'in <i>Medea</i> 'sında Ses ve Güç Üzerine Yeni Tarihselci Bir Okuma	375
24. Afacan, M. (2025). Annihilation of Sexuality and Sexual Desire in George Orwell's Nineteen Eighty-Four / George Orwell'in Bin Dokuz Yüz Seksen Dört Adlı Eserinde Cinselliğin ve Cinsel Arzunun Yok Edilişi	390

EDİTÖRDEN

Kıymetli okuyucu,

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi'nin **47. Sayısı** yazarlarımızın, hakemlerimizin, yayın kurulumuzun ve süreçte yer alan değerli araştırmacıların üstün gayretleriyle siz okurlarımızın istifadesine sunulmuştur.

Dergimiz sınır tanımaksızın dünya dilleri ve edebiyatları, folkloru, dil eğitimi, çeviri bilimi üzerine yazılmış her akademik makaleyi hakem sürecinde kabul gördükten sonra yayımlar.

Dergimizin bir sayısında bir yazarın ancak tek yazarlı bir makalesinin yayımlanabildiğini ve dergimize makale göndermek isteyen araştırmacıların üye olması gerektiğini de hatırlatmak isteriz. Üyelerimizin de eksik bilgilerini tamamlamalarını, mevcut bilgilerini güncellemelerini istirham ederiz.

RumeliDE 2025.47 (Ağustos/August) sayısının yayımlanmasında emeği olan herkese, özellikle de yazarlarımıza ve hakemlerimize teşekkür ederiz, dergide yer alan yazıların faydalı olmasını dileriz.

Başarı ve mutluluk dileklerimizle...

RumeliDE Yayın Editörleri

EDITOR'S NOTE

Dear readers,

The 47th issue of ***RumeliDE Journal of Language and Literature Studies*** is presented to you, our readers, with the outstanding efforts of our authors, referees, editorial board and valuable researchers involved in the process.

Our journal publishes all academic articles on world languages and literatures, folklore, language education, translation science without any borders after they are accepted in the referee process.

We would like to remind you that only one single-authored article by one author can be published in an issue of our journal and that researchers who want to submit articles to our journal must be a member. We kindly request our members to complete their missing information and update their existing information.

We would like to thank everyone who contributed to the publication of **RumeliDE 2025.47 (Ağustos/August)**, especially our authors and referees, and we hope that the articles in the journal will be useful.

We wish you success and happiness.

***RumeliDE* General Editors**

1. Türkçe Sözlük'te "Tanıksız Tanıklama" Yöntemi¹**Kadir YILMAZ²****APA:** Yılmaz, K. (2025). Türkçe Sözlük'te "Tanıksız Tanıklama" Yöntemi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (47), 1-19. **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.15845720>**Öz**

Sözlük, kabaca "bir dilin söz varlığını çeşitli yönlerden ortaya koyan kaynak eser" olarak tanımlanabilir. En yaygın sözlük türlerinden biri olan genel sözlüklerde, dilin söz varlığını belirlerken çoğunlukla edebî metinlerden yararlanılmaktadır. Metin alıntıları için sözlükçülükte "tanık, örnek, müşahit, misal" terimleri kullanılmakta, bu usulde hazırlanmış sözlüklere ise "tanıklı, müşahitli, örnekli, misalli" sözlükler denmektedir. Sözlükçülükte temel olarak metinlere ve konuşma diline bağlı olmak üzere iki farklı tanıklama yöntemi kullanılmaktadır. Tespit edilen söz varlığının her bir anlamının örnek metinlerle ve bağlamlarla somutlaştırılması sözlüğün bilimselliğini artırmakla birlikte kullanıcının zihninde anlamın belirgin hâle gelmesinde önemli rol oynamaktadır. Bu çalışmada Türk Dil Kurumunun *Türkçe Sözlük*'ünün 2023 tarihinde yayımlanan son baskısında yer alan çok anlamlı *almak*, *arka*, *göz*, *düz*, *iyi*, *kırmak*, *kötü*, *öldürmek*, *saymak* ve *vermek* madde başları incelenerek bu madde başlarının her bir anlamına ait tanık gösterilme durumu, tanıkların niteliği ve niceliği değerlendirilmiş, tanıkların yapısı ele alınmış, örneklem üzerinden elde edilen veriler ışığında *Türkçe Sözlük*'te tanıkların genellikle yazı dilinden ziyade konuşma diline dayandığı tespit edilmiş, ele alınan maddelere ait sayısal veriler sunulmuştur. Özellikle masabaşı yazılan "tanıksız tanıklar" tespit edilip bu tanıklama yöntemi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük* ve *Doğan Büyük Türkçe Sözlük* gibi başka genel sözlüklerin tanıklama yöntemleriyle karşılaştırılmış, yöntemin sorunları tespit edilerek bu sorunlara çözüm önerileri sunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Sözlükçülük, tanıklama, tanıksız tanıklama

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin / Oran: %20

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 27.05.2025-**Kabul Tarihi:** 09.07.2025-**Yayın Tarihi:** 10.07.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.15845720>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Dr. Öğr. Üyesi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü / Assist. Prof., Sivas Cumhuriyet University, Faculty of Literature, Department of Turkish Language and Literature (Sivas, Türkiye) **eposta:** kadiryilmazsfl@gmail.com **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0001-5154-8322> **ROR ID:** <https://ror.org/04f81fm77>, **ISNI:** 0000 0001 2259 4311 **Crossref Funder ID:** 501100002966

“Testimony Without Witnesses” Method in Turkish Dictionary³

Abstract

A dictionary can be roughly defined as “a reference work that presents the vocabulary of a language from various perspectives.” One of the most common types of dictionaries is the general dictionary, which primarily uses literary texts to determine the vocabulary of a language. In lexicography, terms such as “witness,” “example,” “attestation,” and “illustration” are used for text quotations, and dictionaries prepared using this method are referred to as “witnessed,” “attested,” or “illustrated” dictionaries. In lexicography, there are two main types of attestation methods: those based on written texts and those based on spoken language. Providing example texts and contexts for each meaning of the identified vocabulary items not only increases the scientific validity of a dictionary but also plays a significant role in clarifying meanings in the user’s mind. In this study, the headwords *almak* (to take), *arka* (back), *göz* (eye), *düz* (flat), *iyi* (good), *kırmak* (to break), *kötü* (bad), *öldürmek* (to kill), *saymak* (to count), and *vermek* (to give), which are polysemous and included in the latest 2023 edition of the *Türkçe Sözlük* published by the Turkish Language Association, are examined. The study evaluates the presence, quality, and quantity of attestations for each meaning of these headwords, analyzes the structure of the attestations, and reveals that the examples in the *Türkçe Sözlük* are generally based on spoken language rather than written language. Numerical data related to the examined headwords are also presented. Particularly, desk-generated “unwitnessed witnesses” are identified and compared with the attestation methods of other general dictionaries such as *Misalli Büyük Türkçe Sözlük* and *Doğan Büyük Türkçe Sözlük*. Problems with the attestation method are identified, and possible solutions are proposed.

Keywords: Lexicography, witnessing, witnessless witnessing.

³ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.
Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.
Funding: No external funding was used to support this research.
Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.
Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.
Similarity Report: Received – Turnitin / Rate: %20
Ethics Complaint: editor@rumelide.com
Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 27.05.2025-**Acceptance Date:** 09.07.2025-**Publication Date:** 10.07.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.15845720>
Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Giriş

Eski Yunanca *lekseis*, İngilizce *dictionary*, Almanca *lexikon* veya *wörterbuch*, Fransızca *dictionnaire*, Arapça *kamus*, Farsça *fehrehng* teriminin Türkçe karşılığı olan *sözlük*; çok çeşitli ve kapsamlı tanımları olmakla birlikte kabaca bir tarifle bir dilin söz varlığını ortaya koymak için hazırlanmış çalışmalardır. Sözlük için Türkiye'de 1930 öncesinde *lûgat*, *kamus*, *nuhbe*, *ferheng*, *nisab*, *nazım*, *manzume* terimleri kullanılmış; Celal Sahir'in önerisiyle *sözlük* terimi kullanılmaya başlanmıştır (Eminoğlu, 2010, s. 3). Eminoğlu'na göre (2010, s. 3) sözlükler dilin söz varlığını içine alma, dilin yapısı ve işleyişi hakkında bilgi verme, toplumun eğitim ve bilgi düzeyini ortaya koyma, diğer dil ve toplumlarla kurulmuş ilişkileri gösterme gibi işlevleriyle bilimsel araştırmaların temelini oluşturan ve ilk başvurulacak bilgi kaynağıdır. İncelediğimiz sözlüklerde sözlük maddesinin tanımı şöyle verilmektedir:

Türkçe Sözlük (TDK, 2023, s. 3021): Bir dilin bütün zamanlarda veya belli bir çağda kullanılmış kelimelerini, kelime gruplarını deyim ve atasözlerini genellikle alfabe sırasına göre alarak kelimenin türünü, okunuşunu, yabancı kökenliyse hangi dilden geldiğini, kullanım alanlarını gösterip tanımlarını yapan, varsa başka dillerdeki karşılıklarını veya Türkçe karşılıklarını veren, örnek cümlelerle destekleyen eser; *kamus*, *lûgat*.

Misalli Büyük Türkçe Sözlük (Kubbealtı Lûgatı) (Ayverdi, 2010, s. 1127-1128): Bir dilin kelimelerinin bütünü veya belli bir kısmını, deyimlerini alfabe sırasına, bâzan da konu veya kavramlarına göre anlamlandıran, açıklayan veya başka dillerdeki karşılıklarını veren eser, *lûgat*.

Doğan Büyük Türkçe Sözlük (Doğan, 2020, s. 2100): Bir dile, ilim dalına veya konuya âit kelimelerin tamamının veya bir kısmının tarifleriyle birlikte, ekseriya abece sırasına göre toplandığı kitap, *lûgat*, *lûgatname*, *kamûs*, *leksikon*.

Ötüken Türkçe Sözlük (Çağbayır, 2007, s. 4329): Bir dilin kelimelerini alfabe sırasına göre toplayan ve bunları tür, köken, tanım ve kullanışları ile ilgili bilgileri veren öğretici kitap, *lûgat*.

Dilbilim Terimleri Sözlüğü (TDK, 1949): Bir dilin eski ve yeni bütün sözlerini veya belli bir çağdaki kelimelerini belli bir sıra ile alarak onları anlam, türetim, karşılıklı ilgi ve daha bu gibi türlü bakımlardan birine veya birkaçına göre açıklayan kitap.

Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü (Hatiboğlu, 1972): Bir dilin sözcüklerini alfabe sırasıyla açıklayan kitap.

Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü (Vardar, 2007, s. 183): Bir dildeki sözlüksel birimlerin tümünü ya da bir bölümünü, genellikle abecesel düzene, kimi durumlarda da konulara ya da kavramsal alanlara göre tanımları, tanıkları, söylenişleri, kökenleri, kullanımları, dilbilgisi ulamları, eşanlamlıları vb. ya da bir başka dildeki karşılıklarıyla sunan yapıt.

Gramer Terimleri Sözlüğü (Korkmaz, 2007, s. 199): Bir dildeki kelimeleri esas alarak, onların temel anlamlarını, kazandıkları yan anlamlar ile başka kelimelerle kurdukları ifadelerdeki anlam inceliklerini, değişik kullanımlarını, deyimlerini gösteren ve o dilin bütün söz varlığını içine alan kitap. Sözlükler genellikle alfabe sırasına göre düzenlenir. Ancak, kavram alanlarına ve çeşitli konulara göre düzenlenen sözlük türleri de vardır: Türkçe Sözlük, Osmanlıcadan Türkçeye Sözlük, Deyimler Sözlüğü, Mecazlar Sözlüğü, Köken Bilgisi Sözlüğü vb.

Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü (Karaağaç, 2018, s. 760): Bir dilin bütününe veya o dilin bir bölümünün

sözlerini içeren esere sözlük denir.

Karşılaştırmalı Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü (Topaloğlu, 2019, s. 119): Bir dilin veya bir dilin bir bölümünün eski dönemlerden beri veya belirli bir zamanda kullanılmış kelime ve deyimlerini genellikle alfabe sırasına, bazan da konu yahut kavram alanlarına göre ele alarak aynı dille tanımlarını yapan, örnek vererek açıklayan ya da başka bir dildeki karşılıklarını yazan kitap.

Bu tanımlardan anlaşılacağı üzere sözlüklerin amacı, çeşitliliği, işlevselliği, hazırlanış metotları vs. dikkate alındığında sözlük teriminin dört başı mamur bir tanımını yapmak pek de mümkün değildir. Bu sebeple Kaynak’a göre (2021, s. 80) “Sözlük nedir?” sorusuna temkinli yaklaşmak gerekir.

Sözlük Bilimi Nedir?

İngilizce *lexicography*, Almanca *lexikografie*, Fransızca *lexicographie*, Arapça *ilmü’l-lüga* veya *ilmü’l-mu’cemât* terimlerinin Türkçedeki karşılığı *sözlükbilim*, *sözlük bilimi* veya *sözlükçülük* olarak bilinmektedir. Sözlük bilimi; sözlük hazırlama ilke ve yöntemlerini bilimsel bir çerçevede ele alan, dil biliminin bir alt dalı olarak bilinmekle birlikte bazı araştırmacılar (Vardar, 2007, s. 184; Yılmaz, 2009, s. 48) sözlük bilimini müstakil bir bilim dalı olarak kabul etmektedir.

Türkçe Sözlük’te (TDK, 2023, s. 3022) *sözlük bilimi* için *sözlükçülük* terimi tercih edilmiş ve bu terim “Bir dilin veya karşılıklı olarak daha fazla dilin söz varlığını sözlük biçiminde ortaya koymak üzere yöntemleri araştırma; sözlük hazırlama, yazma ilkelerini, kurallarını geliştirme ve uygulama alanına çıkarma işi; sözlük bilgisi, lügatçilik, leksikografi.” olarak tanımlanmıştır.

Uysal’a göre (2018a, s. 39) *sözlük bilimi* daha önce yazılmış sözlükleri çeşitli yönlerden inceleyip sınıflandırmak, hazırlanacak yeni sözlüklerin uyacağı kural ve yöntemleri belirleyip geliştirmek, sözlük yazımının kuramsal sorunları üzerine eğilmek, bu disiplinin ilgilendiği başlıca konulardır. Nitelikli bir sözlük vücuda getirmek isteyen sözlük yazarı, sözlüğünü hazırlarken sözlük biliminin belirlediği yolları izlemek ve onun kurallarına uymak durumundadır. Boz’a göre (2011, s. 221) Batı’da yepyeni bir çalışma alanı olan sözlük eleştirisi bizde maalesef istenilen düzeyde değildir. Boz, bu durumu sözlük eleştirisinde bilimsel bir metodumuzun olmayışına ve duygusallığı bilimselliğe tercih edişimize bağlamakta; bu işin bilimsel ölçütlerinin olduğuna ve giderek bir uzmanlık alanına dönüştüğünün kabul edilmesi gerektiğine işaret etmektedir.

Sözlüklerin hazırlanmasında karşılaşılan sorunları ele alan Boz (2011, s. 212-226), bu sorunları “yöntem, amaç ve hedef kitle, madde başlarının belirlenmesi, madde başlarının sıralanması, madde başlarının tanımlanması, örnek cümlelerin belirlenmesi” sorunlarıyla birlikte “Diğer Sorunlar” başlığı altında “uzman sorunu, ekip sorunu, sözlük eleştirisi sorunu, sözlük kullanıcısı sorunu, mükemmel sözlük hazırlama sorunu ve temel sözlük hazırlama sorunu” olarak sıralamaktadır. Bu sorunlardan her biri sözlükçülük için hayati öneme sahip olmakla birlikte bunlardan en önemlisi “tanıklama” sorunudur. Çünkü Wittgenstein (2014) ve Hofmann’ın (1993) kelimelerin anlamının olmadığı, kullanımlarının olduğu ve kelimelerin anlamını ancak kullanımla kazandığı düşüncesinden hareketle, sözlüklerin bağlamla anlama kavuştuğunu söylememiz mümkündür. Dilde anlamın kaynağı bağlamdır (Çetin vd., 2011, s. 1370). Bu sebeptir ki bağlam olmadan anlamdan söz etmek, anlamın sınırlarını belirlemek çok doğru olmayacaktır. Sözlüklerin madde anlamını tanıklardan hareketle belirlemesi ve mutlaka her maddenin tanıklı olması sözlük bilimi ilkeleri açısından son derece önemlidir.

Türkçe Sözlük’te bağlam “Bir dil birimini çevreleyen, ondan önce veya sonra gelen, birçok durumda söz

konusu birimi etkileyen, onun anlamını, değerini belirleyen birim veya birimler bütünü; kontekst." olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2023, s. 361). Tanımların bağlamlarını örneklediren sözlükler için *tanıklı/tanıklarıyla, örnekli/örnekleriyle, müşahitli, misalli* sıfatları kullanılmaktadır. Dil biliminin alt dallarından olan sözlükçülükte tanıklama, sözlükteki sözlük birimlerinin verilen anlamlarını delillendiren ve bu anlamların hangi bağlamlarda kullanıldıklarını ispatlayan izin belgeleri olarak değerlendirilebilir. Sözlüklerdeki tanıklar, kelimelerin tespit edilen anlamlarının bir tür pasaportu niteliğindedir.

Sinclair (1987) sözlüğün örnekler üzerinde yapılan yorumlardan ibaret olduğunu belirterek sözlüklerde tanıklamanın önemine vurgu yapmıştır. Uysal (2018a, s. 39), tanıklamayı "Bir sözlük biriminin anlam ve kullanımına açıklık getirmek için onu bir cümle veya şiirle örneklendirme." olarak tanımlar ve bu tanımın *Türkçe Sözlük'e* alınması önerisinde bulunur. Baskın'a göre (2016, s. 77) *Güncel Türkçe Sözlük*'ün kullanıcı dostu olabilmesi için tüm maddelerinin örneklendirilmesi gerekmektedir. Binyazar (1983, s. 63) tanık cümlelerin insanlık değerlerini kapsayıcı ve ulusallık özellikleri bakımından dil yetkinliğine sahip güzel metinlerden seçilmesi gerektiğini belirtir. Aksan (2007, s. 84) ise bir dilin söz varlığını hazırlamak için yazılı ürünlerin taranıp fişlenmesi gerektiğini dile getirir. Atkins ve Rundell (2008, s. 458-461), sözlüklere alınacak örneklerin anlaşılır, bilgilendirici, doğal ve tipik olması gerektiğini belirtir.

Sözlüklerde genellikle iki farklı tanıklama yöntemi kullanılmaktadır. Bunlardan ilki ve doğru olanı bir yazılı metinden ilgili cümlelerin/bölümün alınması iken diğeri, anlama uygun masabaşı cümle veya ifade yazmaktır.⁴ Bu çalışmada masabaşı yazılan örnekler için "tanıksız tanık" terimi kullanılacaktır. "Tanıksız" ifadesi, sözlük maddesi için yazılan örneğin kime ait olduğu bilinmediği için "tanık" ifadesi ise verilen örneğin, maddenin anlamı için tanık gösterilmesi sebebiyle uygun görülmüştür. Tanıksız tanıklama, bir sözlük anlamının gerçek bir tanığa dayandırılmadan, yazılı metinlerden alınmış bir örnek kullanılmadan tanıklanmasıdır.

Argunşah'a göre (2019, s. 11) sözlüklerde verilen anlamların daha iyi anlaşılması için kelimenin mutlaka örnek cümle/cümlelerle tanıklanması gerekmektedir. Türkiye Türkçesinin böyle bir derlem sözlüğü (corpus) henüz hazırlanmadığı için *Türkçe Sözlük*'te edebî metinlerle tanıklanamayan tanımlar için Argunşah'ın masabaşı yazılan tanıklar dediği, "tanıksız tanıklar"ı kullanma yolu tercih edilmiştir. Tanıklama konusunu TDK (=Türk Dil Kurumu) *Türkçe Sözlük*, MEB (=Millî Eğitim Bakanlığı) *Örnekleriyle Türkçe Sözlük* ve *Misalli Büyük Türkçe Sözlük* bağlamında ele alan Argunşah, bir dilin söz varlığının tamamının edebî eserlerde tanıklanmasının mümkün olmadığını söyler (2029, s. 11). Öte yandan bir sözlük, dilde kullanılan söz varlığını tespit etmek için hazırlanıyorsa tanık olmadan söz varlığının tespit edilmesi, sözlükçülük geleneği ve bilimsellik ölçütleriyle örtüşmemektedir. Sözlük maddesi yazmak ve o maddenin anlam sınırlarını belirlemek ancak tanık mahiyetindeki kullanımlar marifetiyle mümkün olacaktır. Bu durumda genel sözlükler için yapılması gereken ya her maddeye metinlerden tanık bulmak ya da tanık bulunamayanlara masa başı tanıklar yazmak olacaktır. Bu iki çözüm yolu, genel sözlüklere eklenen tanıklar yazı dilinden mi, konuşma dilinden mi yoksa her ikisinden de mi olmalı sorusunu beraberinde getirmektedir.

⁴ Batı sözlükçülüğünde tanıklar genellikle yazılı metinlere dayanır. Yaklaşık iki asırlık bir sözlük olan *Merriam-Webster*'de (MW, 2025) her anlam için internet kaynaklı onlarca örnek cümleye yer verilmekte, örneklerin her biri için kaynak gösterilmektedir. *Oxford English Dictionary* (OED, 2025) tanıkları geleneksel olarak yalnızca yazı dilinden almıştır. Ancak zamanla bu durum kısmen esnetilmiştir. Özellikle internetin yaygınlaşmasıyla birlikte yazıya aktarılmış konuşma dili verilerinden de yararlanılarak tarihsel bağlamla birlikte *Oxford English Dictionary* için devasa bir veri tabanı kullanılmaktadır. İslamiyet'le birlikte başlayan Arap sözlükçülüğünde ise özellikle Kur'an, hadis ve dili bozulmamış Arapların söylemiş oldukları şiir ve nesirler tanık olarak kullanılmıştır (Aslan, 1997, s. 353).

Genel Sözlükler Yazı Dilini mi Esas Alır?

Sözlükçülükte sözlük hazırlanırken esas alınan ilkelerin sözlüğün başında verilmesi hemen her sözlüğün hatta sözlükçelerin olmazsa olmazlarından. *Kamus-ı Türkî*'de “İfâde-i Merâm” (Şemsettin Sami, 2015, s. 9) olarak yer alan bu bölüm TDK *Türkçe Sözlük*'te “Türkçe Sözlük'ün Kullanımıyla İlgili Esaslar” (TDK, 2023, s. XIII), Doğan *Büyük Türkçe Sözlük*'te “Açıklamalar” (2020, s. IX), Ötüken *Türkçe Sözlük*'te “Sözlükten Yararlanma” (2007, s. 15), Öz *Türkçe Sözlük*'te ise “Açıklamalar” (Püsküllüoğlu, 2002, s. 25) başlıklarıyla verilmiştir.

TDK *Türkçe Sözlük*'te “Türkçe Sözlük'ün Kullanımıyla İlgili Açıklamalar” başlığı altında 8. maddede şu açıklama yer almaktadır (TDK, 2023, s. XV):

“Sözlerin cümle içindeki kullanımlarını göstermek ve anlamlarına açıklık getirmek için ölçünlü dille yazılan metinlerden seçme örnek cümleler, tırnak içinde ve eğik yazıyla dizilerek verilmiştir. Herhangi bir örnek cümle, içindeki sözlerin zenginliği, kullanım güzelliği veya çarpıcılığından dolayı birden fazla madde için de örnek olarak gösterilebilir.”

1998 tarihli dokuzuncu baskıda (TDK, 1998, s. I) yer verilmeye başlanan ve 2023 tarihli son baskıda da yer bulan bu ifadeden *Türkçe Sözlük*'ün tanıklama kurallarıyla ve seçilen örneklerle ilgili şu sonuçlara ulaşılmaktadır:

1. Cümle niteliğindedir.
2. Sadece yazı dilinden seçilmiştir.
3. Eğik ve tırnak içinde verilmiştir.

Türkçe Sözlük'ün tanıklarının yukarıda bahsi geçen bölümdeki ifadeye uygun olup olmadığına baktığımızda üç kuralın da şu sebeplerle dışına çıkıldığı görülmektedir:

1. Bazı örnekler cümle niteliğinde değildir.
2. Örnekler sadece yazı dilinden değil, konuşma dilinden de alınmıştır.
3. Yazı dilinden alınan örnekler eğik ve tırnak içinde verilirken masabaşı örnekler eğik verilmiş fakat tırnak içine alınmamıştır.

Doğan Büyük Türkçe Sözlük'te (2020, s. I) tanıklarla ilgili “Kelimelerin mânalarını açıklayıcı örnek cümleler hemen tariflerinin bitiminde italik harflerle verilmiştir.” açıklaması, Öz *Türkçe Sözlük*'te (Püsküllüoğlu, 2002, s. 25) “Tanıklar en yaşlısından en gencine değin pek çok Türk yazarının yazıları taranarak seçilmiştir.” ifadesi yer almaktadır. *Örnekleriyle Türkçe Sözlük*'te ise (MEB, 1995, s. IX) yazarlardan, dil ustalarından dört yüze yakın eser taranarak örnek cümle yazıldığı ifade edilmektedir. *Ötüken Türkçe Sözlük* tanıksız olduğu için sözlükte tanıklar ve tanıklamayla ilgili herhangi bir açıklamaya yer verilmemiştir.

Tanım ve tanıklama birbirinin tamamlayıcısıdır (Uysal, 2018b, s. 11). Bir sözlük biriminin anlam katmanlarını ancak tanıklar aracılığıyla somutlaştırmak mümkündür. Jackson'a göre de (2016, s. 41) tanıklama, bir sınırlandırma işidir. Gözaydın (2018, s. 64) *Türkçe Sözlük*'ü zenginleştirmede en sağlıklı ve doğru yolun eserlerin bizzat okunarak anlamlarına göre maddelerin örnekleriyle verilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. İkinci ise (2024, s. 99) *Türkçe Sözlük*'teki bazı tanıksız maddelere tanık önerileri sunduğu çalışmasında tanıklamanın, kültürel aktarımı ve öğrenmeyi desteklemenin yanı sıra sözlük kullanıcılarının edebiyat ve sanatla buluşmasını sağladığına vurgu yapmaktadır. Tanıklama, sözlükte verilen anlamın yalnızca teknik açıdan ispatı değil; aynı zamanda dil ve kültür açısından bir temsil

aracıdır.

Bulgular

Türk Dil Kurumunun 2023 tarihli *Türkçe Sözlük*'ü 82.135 madde başı, 18.133 madde içi olmak üzere söz, terim, deyim ve anlamdan oluşan 132.334 söz varlığına sahiptir. Sözlükte 45.372 örnek cümle bulunmakta, sözlük metni ise 1.756.396 sözden oluşmaktadır (TDK, 2023, s. XI). *Türkçe Sözlük*'te nasıl bir tanıklama metodu kullanıldığına ve tanıkların nasıl ve hangi kaynaklardan alındığı ile ilgili fikir edinmek ve bazı çıkarımlarda bulunmak için dilde sık kullanılan bazı madde başlarından oluşan örneklemin incelenmesi doğru olacaktır.

Türkçe Sözlük'te almak maddesi

1. Bir şeyi elle veya başka bir araçla tutarak bulunduğu yerden ayırmak, kaldırmak: "Sağ elinin çevik bir hareketiyle başındaki tülbendi çekip aldı." - Necati Cumalı. 2. satın almak. 3. Bir yeri ele geçirmek: "Fakat aldıkları yerlerin ahalisini Türkleştiremediklerinden bu büyüklük onların zayıf düşmelerine sebep olmuş." - Ömer Seyfettin. 4. Bir şeyi veya kimseyi bulunduğu yerden ayırmak: Çocuğu okuldan aldı. 5. Birlikte götürmek. 6. İçine sığmak: Bu kavanoz iki kilo bal alır. Bu salon bin kişi alır. 7. Kabul etmek; ahzetmek. 8. Bir şey kendine ulaştırılmak, iletilmek: Mektup almak. Haber almak. 9. İçeri girmek veya sızmak: Gemi su alıyor. Fotoğraf makinesi ışık almış, film yanmış. 10. Erkek, birisiyle evlenmek: "O sırada aldığı kadının babasının birçok yardımını görmüştü." - Memduh Şevket Esendal. 11. Sürükleyip götürmek: Öküzü sel aldı, harmanı yel aldı. 12. Bir şeyi kazanmak, elde etmek. 13. Zararlı, tehlikeli bir şeye uğramak: Ceza almak. 14. kaplamak: Burayı kötü bir koku aldı, durulamaz hâle geldi. 15. kısaltmak: Ceketin boyundan almak. 16. yolmak: Kaş almak. 17. ... ile temizlemek: Karyolanın altını süpürge ile al. 18. İçeri girmesini sağlamak: "Sevdiği delikanlıyı gece evine almış." - Necati Cumalı. 19. Tat veya koku duymak: "Lena çoktan yemeği pişirmiş, ortalığı, insanı acıktıran bir koku almıştı." - Yaşar Kemal. 20. Yol gitmek, mesafe katetmek: O yolu bir saatte alırsınız. 21. Bir şey çalmak: Cebimden saatimi almışlar. 22. Vücuttaki hasta bir organı ameliyatla çıkarmak: Dalağını aldılar. 23. Motor çalışması için gerekli olan elektrik veya yakıttan yararlanır duruma gelmek: "Savcı yardımcısı gaza bastı, motor almadı. Bir daha bastı, yine almadı." - Haldun Taner. 24. Göreve, işe başlatmak: Yeni bir kapıcı aldı. 25. Görevden, işten çekmek. 26. başlamak: "Üsküdar'a gider iken aldı da bir yağmur" - Halk türküsü. 27. İçecek veya yiyecekten bir parça içmek veya yemek: Tadına bakmak için bir yudum aldım. 28. Kazanç sağlamak: Bir pantolondan beş yüz lira alıyorlar. 29. Etkisini azaltmak: İçine biraz su koy, tuzunu alr. 30. Yer değiştirmek (TDK, 2023, s. 157).

Tanım numarası	Tanıksız	Tanıklı		
		Metin tanıklı	Tanıksız tanıklı	
			Cümle	Söz öbeği
1		*		
2	*			
3		*		
4			*	
5	*		*	
6			**	
7	*			
8				**
9			**	
10		*		

11			*	
12	*			
13				*
14			*	
15				*
16				*
17			*	
18		*		
19		*		
20			*	
21			*	
22			*	
23		*		
24			*	
25	*			
26			*	
27			*	
28			*	
29			*	
30	*			
Toplam	6	6	14	4

Tablo 1. *Türkçe Sözlük*’te *almak* Maddesinin Tanıkları

Türkçe Sözlük’te *almak* maddesinin 30 farklı anlamından 6’sına tanık verilmemiş, 24’üne tanık verilmiştir. 6 metin tanığından 2’si Necati Cumalı, diğerleri Ömer Seyfettin, Memduh Şevket Esendal, Yaşar Kemal ve Haldun Taner’den alınmıştır. 18 anlam içinse tanıksız tanık yazılmıştır. Bunlardan 14’ü cümle, 4’ü ise söz öbeği niteliğindedir. Cümle tanıklarından 2’si, söz öbeği tanıklarındansa 1’i iki örneklidir.

***Türkçe Sözlük*’te arka maddesi**

1. Bir şeyin temel tutulan yüzünün tam ters yanı; ense, ön karşıtı: “*Evin arkasında dekorlar boyarlardı.*” – Adalet Ağaoğlu. 2. Bir şeyin sırt durumunda olan yüzeyi: “*Genç kadının arkası dönük olduğu için yüzünü görememektedir.*” – Orhan Kemal. 3. Geri kalan bölüm: “*Hikâyenin arkası daha acıklı, kocası da ağırca yaralanmış.*” – Oktay Akbal. 4. Bir şeyin sonra gelen bölümü; art, geri (I), peş (I): “*Adımlarımı açtığımı, neden sonra arkamdan gelen ıslık sesine dönünce anladım.*” – Erdal Öz. 5. Otururken sırtın dayandığı yer: “*Otomobile bindiğimiz zaman başını arkaya yaslamış, gözlerini yummuştu.*” – Tarık Buğra. 6. İnsanın vücudu, bedeni: “*Arkasında beli kemerli, dar, şık bir pardösü vardı.*” – Refik Halit Karay. 7. Ön kabul edilen yere göre geride bulunan: “*Babamla Bandırma’ya giderken arka koltukta oturduğum, arka camdan geride kalan yolları, ağaçları, insanları seyrettiğim anları düşünüyordum.*” – Salim Nizam. 8. Kayıran, destekleyen: “*Memur olmak için büyük bir arka gerek.*” – Hüseyin Rahmi Gürpınar. 9. Geçmiş, geride kalmış zaman: “*Bütün gözler arkaya, maziye çevrilmişti.*” – Yahya Kemal Beyatlı (TDK, 2023, s. 232-233).

Tanım numarası	Tanıksız	Tanıklı		
		Metin tanıklı	Tanıksız tanıklı	
			Cümle	Söz öbeği
1		*		
2		*		
3		*		
4		*		
5		*		
6		*		
7		*		
8		*		
9		*		
Toplam	-	9	-	-

Tablo 2. Türkçe Sözlük'te *arka* Maddesinin Tanıkları

Türkçe Sözlük'te *arka* maddesinin 9 farklı anlamına da metinlerden tanık verilmiştir. Bu metinler; Adalet Ağaoğlu, Orhan Kemal, Oktay Akbal, Erdal Öz, Tarık Buğra, Refik Halit Karay, Salim Nizam, Hüseyin Rahmi Gürpınar ve Yahya Kemal Beyatlı'dan alınmıştır.

Türkçe Sözlük'te düz maddesi

1. Yatay durumda olan, eğik ve dik olmayan; yeksan: *Düz tahta*. 2. Kıvrımlı olmayan; doğru, stabil: *Düz çizgi*. 3. Yüzeyinde girinti çıkıntı olmayan; müstevi. 4. Kısa ökçeli, ökçesiz (ayakkabı). 5. Yayvan, altı derin olmayan: *Düz kayık*. *Düz tabak*. 6. Kıvrıkcık veya dalgalı olmayan (saç). 7. Yalın, sade, süssüz olan: *Düz bir anlatım*. 8. Çizgisiz, desensiz ve tek renkli: *Düz bir kumaş*. 9. Engebesiz olan yer: "*Kardaş gitmem Diyarbakır düzüne / Kızlar peri olsa bakmam yüzüne*" - Halk türküsü (TDK, 2023, s. 1116).

Tanım numarası	Tanıksız	Tanıklı		
		Metin tanıklı	Tanıksız tanıklı	
			Cümle	Söz öbeği
1				*
2				*
3	*			
4	*			
5				**
6	*			
7				*
8				*
9		*		
Toplam	3	1	-	5

Tablo 3. Türkçe Sözlük'te *düz* Maddesinin Tanıkları

Türkçe Sözlük’te *düz* maddesinin 9 farklı anlamından 3’üne tanık verilmemiş, 6’sına tanık verilmiştir. Anamlardan 1’i metin tanıklıdır ve örnek, bir halk türküsünden alınmıştır. Bu örnek de bir metin tanığı olarak görülmemekle birlikte diğer örnekler gibi masa başında yazılmadığı için “metin tanıklı” kategorisine dâhil edilmiştir. 1’i iki örnekle olmak üzere 5 anlam içinse tanıksız tanık yazılmıştır ve bunların tamamı söz öbeği niteliğindedir.

***Türkçe Sözlük*’te göz maddesi**

1. Görme organı; basar, ayn, çeşm, dide. 2. Bazı deyimlerde, görme ve bakma: *Gözden geçirmek. Gözden kaybolmak. Göz önünde. Gözü keskin.* 3. oda: “*Şu fakir mahallede bir göz evim olsaydı / Nasıl sevinç içinde çıkardım şu yokuşu*” – Ziya Osman Saba. 4. Bakış, görüş: *Bu sefer alacaklı gözüyle baktım.* 5. kaynak (I): “*Asıl felaket bu pınara sırt çevirmek, bu pınarın gözlerine taş tıkmak değil de ne olurdu?*” – Tarık Buğra. 6. Delik, boşluk: *İğnenin gözü.* “*Köprü’nün gözleri karış karış kazılmıştır.*” – Sait Faik Abasıyanık. 7. çekmece: *Masanın gözleri.* 8. Terazî kefesî. 9. nazar: “*İnsanı gözle yiyip bitirirler.*” – Ömer Seyfettin. 10. Sevgi, ilgi, gönül bağlantısı: *Gözüm canım efendim.* 11. Ağacın tomurcuk veren yerlerinden her biri: *Göz aşısı.* 12. hane: *Dama tahtasında altmış dört göz vardır.* 13. Bazı yaraların uç bölümü: *Çıbanın gözü* (TDK, 2023, s. 1417).

Tanım numarası	Tanıksız	Tanıklı		
		Metin tanıklı	Tanıksız tanıklı	
			Cümle	Söz öbeği
1	*			
2				****
3		*		
4			*	
5		*		
6		*		*
7				*
8	*			
9		*		
10				*
11				*
12			*	
13				*
Toplam	2	4	2	6

Tablo 4. *Türkçe Sözlük*’te göz Maddesinin Tanıkları

Türkçe Sözlük’te *göz* maddesinin 13 farklı anlamından 2’sine tanık verilmemiş, 12’sine verilmiştir. Anamlardan 4’ü metin tanıklıdır. Bu metinler; Ziya Osman Saba, Tarık Buğra, Sait Faik Abasıyanık ve Ömer Seyfettin’den alınmıştır. Metin tanıklı bir anlam için aynı zamanda söz öbeği tanığı da yazılmıştır. 8 anlam içinse tanıksız tanık yazılmıştır. Bunlardan 2’si cümle, 6’sı söz öbeği niteliğindedir. Söz öbeği tanıklarından biri 4 örneklidir.

***Türkçe Sözlük*’te iyi maddesi**

1. İstenilen, beğenilen nitelikleri taşıyan, beğenilecek biçimde olan; yavuz, kötü karşıtı. 2. Bol, çok, aşırı: *İyi yağmur yağdı.* 3. Uğurlu, hayırlı, iyilik getiren: *İyi haber.* 4. Esen, sağlıklı. 5. Yerinde, uygun: *İyi bir cevap.* 6. Doğru olan: *İyisi bu işe karışmamaktır.* 7. Yeterli, yetecek miktarda olan: *Bu*

yün, hırka için iyidir. 8. Öğrencinin değerlendirilmesinde kullanılan orta ile pekiyi arasındaki not. 9. İstenilen, beğenilen, yerinde, yararlı, uygun bir biçimde: "*Bunun çocukları iyi çıktıkları için ölünceye kadar babalarına bakmışlar.*" - Memduh Şevket Esendal (TDK, 2023, s. 1770-1771).

Tanım numarası	Tanıksız	Tanıklı		
		Metin tanıklı	Tanıksız tanıklı	
			Cümle	Söz öbeği
1	*			
2			*	
3				*
4	*			
5				*
6			*	
7			*	
8	*			
9		*		
Toplam	3	1	3	2

Tablo 5. Türkçe Sözlük'te *iyi* Maddesinin Tanıkları

Türkçe Sözlük'te iyi maddesinin 9 farklı anlamından 3'üne tanık verilmemiş, 6'sına tanık verilmiştir. Bunlardan 1'i metin tanıklıdır. Bu metin Memduh Şevket Esendal'dan alınmıştır. 5 anlam içinse 3'ü cümle, 2'si söz öbeği niteliğinde olmak üzere tanıksız tanık yazılmıştır.

***Türkçe Sözlük'te kırmak* maddesi**

1. Sert şeyleri vurarak veya ezerek parçalamak: *Taşları kırmak. Bardağı kırmak.* 2. İri parçalara ayırmak. 3. Belirli bir biçimde katlamak: *Forma kırmak.* 4. Öldürmek, yok olmasına neden olmak: *Bu yıl soğuk, hayvanları kırdı.* 5. Bir şeyin fiyatını azaltmak, indirmek: "Firma verdiği teklif fiyatını son dakikada bir yüzde yirmi daha kırıyordu." -H. Taner.⁵ 6. Tavlada karşı oyuncunun pulunu oyun dışında bırakmak. 7. Vücut kemiklerinden birini parçalamak: "*Ayol, yapma, gel, düşüp bir yerini kıracaksın!*" - Osman Cemal Kaygılı. 8. Tahılı iri ve kaba öğütmek. 9. Hareket durumundaki canlının veya taşıtın yönünü değiştirmek, çevirmek, döndürmek: "*Ne tarafa doğru meyil varsa gidonu o tarafa doğru kıracaksınız ki bisiklet doğrulsun.*" - Burhan Felek. 10. Dileğini kabul etmeyerek veya beklenmeyen bir davranış karşısında bırakarak gücendirmek; yaralamak: "*Bazen bir kelimenin, bir ses tonunun sevdiğimiz bir insanı kırdığını görürüz.*" - Mehmet Kaplan. 11. Yok etmek: "*Bir gündüz olsa belki bu derdi kıracağım / Yoksa bu sensizlikten artık çıldıracağım*" - Enis Behiç Koryürek. 12. Gücünü, etkisini azaltmak: "*Birkaç gün evvel yağın yağmur sıcaklığı kırmamış.*" - Burhan Felek. 13. Kaçmak, uzaklaşmak. 14. Değerinden düşük fiyata almak: *Bono kırmak. Çek kırmak* (TDK, 2023, s. 2019-2020).

Tanım numarası	Tanıksız	Tanıklı		
		Metin tanıklı	Tanıksız tanıklı	
			Cümle	Söz öbeği
1				**
2	*			
3				*
4			*	

⁵ Bu tanım ve tanık, *Türkçe Sözlük'te* (TDK, 2023, s. 2019) yer alırken *Güncel Türkçe Sözlük'te* yer almamaktadır.

5	*			
6		*		
7	*			
8		*		
9		*		
10		*		
11		*		
12	*			
13				**
14		*		
Toplam	4	5	1	3

Tablo 6. *Türkçe Sözlük'te kırmak* Maddesinin Tanıkları

Türkçe Sözlük'te kırmak maddesinin 14 farklı anlamından 4'üne tanık verilmezken 10'una verilmiştir. Anamlardan 6'sı metin tanıklıdır. Bu metinler Haldun Taner, Osman Cemal Kaygılı, Burhan Felek (2 örnek), Mehmet Kaplan ve Enis Behiç Koryürek'ten alınmıştır. 4 anlam içinse tanıksız tanık yazılmıştır. Bunlardan 1'i cümle, 3'ü söz öbeğidir ve bu söz öbeklerinden 2'si ikişer örneklidir.

Türkçe Sözlük'te kötü maddesi

- İstenilen, beğenilen nitelikte olmayan, hoş gitmeyen; bet (III), yaş (II), yavuz, bed, berbat, fena (I), iyi karşıtı: "*Hamakat, dalalet ve kötü niyetin bu kadarına söylenebilecek bir şey yoktur.*" - Necip Fazıl Kısakürek.
- Zararlı, tehlikeli: *Kötü adam.*
- Korku, endişe veren: "*Yabancınn bu kötü kastına yalnız azmimizle karşı koyduk.*" - Ruşen Eşref Ünaydın.
- Kaba ve kırıcı: "*Kızına söylemedik kötü lakırtı bırakmamış.*" - Memduh Şevket Esendal.
- Kişi veya toplum üzerinde olumsuz etkileri olan.
- Aşırı, çok: *Kız, oğlana kötü tutuldu* (TDK, 2023, s. 2133).

Tanım numarası	Tanıksız	Tanıklı		
		Metin tanıklı	Tanıksız tanıklı	
			Cümle	Söz öbeği
1		*		
2				*
3		*		
4		*		
5	*			
6			*	
Toplam	1	3	1	1

Tablo 7. *Türkçe Sözlük'te kötü* Maddesinin Tanıkları

Türkçe Sözlük'te kötü maddesinin 6 farklı anlamından 1'ine tanık verilmemiş, 5'ine verilmiştir. Anamlardan 3'ü metin tanıklıdır. Metinler; Necip Fazıl Kısakürek, Ruşen Eşref Ünaydın ve Memduh Şevket Esendal'dan alınmıştır. 2 anlam içinse tanıksız tanık yazılmıştır. Bunlardan 1'i cümle, 1'i söz öbeği niteliğindedir.

Türkçe Sözlük'te öldürmek maddesi

1. Bir canlının hayatına son vermek; gebertmek, götürmek, nallamak, tepelemek: "Beni öldürmek için birisi fazla bile / Ancak onun elinden çıkar böyle haile" - Faruk Nafiz Çamlıbel.⁶
2. Bitkinin solarak kurumasına sebep olmak: *Susuzluk çiçekleri öldürdü.* 3. Çok üzmek: "Ölüm bir eve girince sağ kalanları da biraz öldürüyor." - Peyami Safa. 4. Aşırı yormak. 5. Boşuna geçmek: *Bütün bir günü öldürdük.* 6. Ölmesine yol açmak; götürmek: *Bu adamı içki öldürdü.* 7. Sağlığını bozmak, rahatsızlık vermek: *Bu hava bizi öldürüyor.* 8. Yok olmasına, ortadan kalkmasına, azalmasına yol açmak: *Savaş birtakım sanayi kollarını öldürdü.* 9. Etkisini ve gücünü azaltmak: "Sırf kendi için okuyan, gezen, eğlenen bir aydın kendini yaşarken öldürmüyor mu?" - Haldun Taner. 10. Bazı şeylerin diriliğini, tazeliğini veya sertliğini gidermek: *Soğanı tuzla ezip öldürmek* (TDK, 2023, s. 2591-2592).

Tanım numarası	Tanıksız	Tanıklı		
		Metin tanıklı		Tanıksız tanıklı
			Cümle	
1		*		
2			*	
3		*		
4	*			
5			*	
6			*	
7			*	
8			*	
9		*		
10				*
Toplam	1	3	5	1

Tablo 8. Türkçe Sözlük'te öldürmek Maddesinin Tanıkları

Türkçe Sözlük'te öldürmek maddesinin 10 farklı anlamından 1'ine tanık verilmezken 9'una verilmiştir. Örneklerden 3'ü metinlerden alınmıştır. Bu metinler; Faruk Nafiz Çamlıbel, Peyami Safa ve Haldun Taner'e aittir. 6 anlam içinse tanıksız tanık yazılmıştır. Bunlardan 5'i cümle, 1'i söz öbeğidir.

Türkçe Sözlük'te saymak maddesi

1. Bir şeyin kaç tane olduğunu anlamak için bunları birer birer elden veya gözden geçirmek, sayısını bulmak: "Nara sormuşlar: -Tanelerin kaç tane? Yiyecekler saysın bana ne- demiş." - Bedri Rahmi Eyüboğlu. 2. Sayıları arka arkaya söylemek: *Birden ona kadar saymak.* 3. Birini veya bir şeyi herhangi başka bir şey yerine koymak veya ona herhangi bir şey gözüyle bakmak; addetmek: "Her çiçekten bal eyledik / Arıya saydılar bizi" - Pir Sultan Abdal. 4. ... olduğunu veya olacağını varsaymak, kabul etmek: "Elimi uzatsam benim olacak bir vazoya sırt çevirip başkasına kaptırınca onu benden çalınmış saymak neden?" - Haldun Taner. 5. Arka arkaya söylemek, sıralamak: *Birinin iyiliklerini saymak.* 6. Ödemek, peşin vermek: "İki bin lira saydı, bana bir küpe aldı." - Memduh Şevket Esendal. 7. Geçer tutmak: *Bunu saymam, sizi bir gün erkenden beklerim.* 8. Değeri, üstünlüğü, yaşlılığı, yararlılığı dolayısıyla bir kimseye değer vermek, hürmet etmek: "Anam babamı nasıl saydı ise ben de kocamı öyle sayacaktım." - Memduh Şevket Esendal. 9. Hesaba katmak, dikkate almak: *Bundan önce verdiğimi saymıyor musun?* (TDK, 2023, s. 2877).

⁶ 1988 TDK *Türkçe Sözlük'te* (s. 1725) bu maddenin tanığı Ömer Seyfettin'den alınan "Öldüreceği, lâf söyleteceği adamı diri diri fırına kor, gözünün önünde yakardı." cümlesidir. Bu cümle, iyi bir tanık olarak kabul edilmeyip 2011 tarihli 11. baskıda Faruk Nafiz Çamlıbel'in yukarıda verilen dizeleriyle değiştirilmiştir.

Tanım numarası	Tanıksız	Tanıklı		
		Metin tanıklı	Tanıksız tanıklı	
			Cümle	Söz öbeği
1		*		
2				*
3		*		
4		*		
5				*
6		*		
7			*	
8		*		
9			*	
Toplam	-	5	2	2

Tablo 9. Türkçe Sözlük'te saymak Maddesinin Tanıkları

Türkçe Sözlük'te saymak maddesinin 9 farklı anlamın tamamına tanık verilmiştir. Tanıklardan 5'i metinlerden alınmıştır. Bu metinler; Bedri Rahmi Eyüboğlu, Pir Sultan Abdal, Haldun Taner ve Memduh Şevket Esenal'a (2 örnek) aittir. 4 anlam içinse tanıksız tanık yazılmıştır. Bunlardan 2'si cümle, 2'si söz öbeği niteliğindedir.

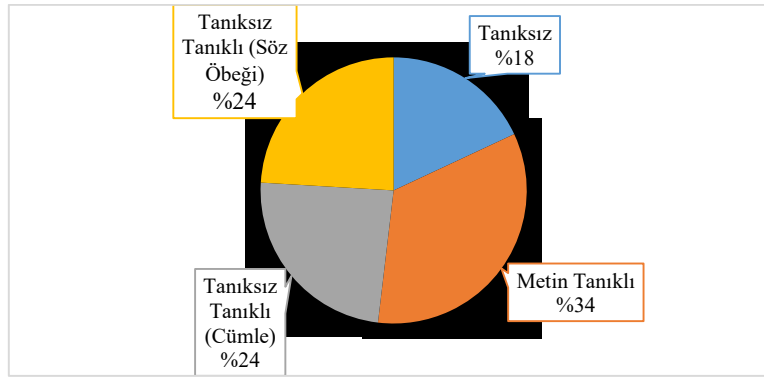
Türkçe Sözlük'te vermek maddesi

1. Üzerinde, elinde veya yakınında olan bir şeyi birisine eristirmek, iletmek; lütfetmek, lütfeylemek: "*Okumadığım zaman tavukların bahçesindeyim, yemlerini ben veririm.*" - Ömer Seyfettin.
2. Bırakmak veya bağışlamak.
3. Ondan bilmek, atfetmek: "*Bilgin'in bu çekingen tavırlarını kusurlu ve zayıf oluşuna verdi.*" - Falih Rıfkı Atay.
4. Düşünce veya bilgi anlatan şeyleri başkalarına bildirmek: "*Geçenlerde bir derginin, 'Eski ünlüler ne yapıyor?' adlı bir röportajına verdiği cevapları okudum.*" - Haldun Taner.
5. Döndürmek, çevirmek, yöneltmek: "*Arabanın burnunu en tenha kahvelerden birinin önünde rıhtıma verdiler.*" - Attilâ İlhan.
6. Bir şeyi satmak: "*Ucuz pahalı deme de ver gitsin; ver de kurtul.*"
7. Kızı, kadını biriyle evlendirmek: "*Uzun Osman, Zeynep'le Süleyman'a, ikisini birbirine vereceğini söylediği zaman şaşmadılar.*" - Halide Edip Adivar.
8. ► yaymak (I): Ses vermek. Işık vermek.
9. Bitki ortaya çıkarmak: "*Ağaç bu sene filiz verdi.*"
10. Herhangi bir şey ortaya çıkarmak, oluşturmak: "*Kendisi de muhakkak artistlerden, güzel eser veren, güzel konuşan, hayalleri işlek adamlardan hoşlanıyor.*" - Refik Halit Karay.
11. Bir hâli bir kimse veya yerde hâkim kılmak: *Korku vermek. Ateşe vermek. Ortalığı heyecana vermek.*
12. Sahip olmasını sağlamak.
13. ► kazandırmak: *Hareket vermek. Biçim vermek.*
14. ► katmak: *Tat, çeşni vermek.*
15. Bir şey ayırmak: *Zaman vermek.*
16. Bir şey harcamak: *Emek vermek.*
17. Bir yere dayamak: "*Duvara sırtını verip çömeldi. Gözünü hamamcının geleceği yola çeviledi.*" - Abbas Sayar.
18. ► doğurmak: *Kezban, ona yedi evlat vermişti.*
19. Bilgi edinmesi için göndermek: *Kursa vermek. Okula vermek.*
20. ► belirlemek: *Derse girmeden sinema için saat ver, dedi.*
21. Cinsel yönden kendisini kullandırmak.
22. Kök veya gövdeleri sonuna -ı (-i, -u, -ü) zarf-fiil eki almış fiillere gelerek tezlik bildiren birleşik fiiller oluşturur: *ahırmak, dizivermek, yapırmak, görüvermek.*
23. Elindeki parayı kaptırmak; uçlamak (TDK, 2023, s. 3481-3482).

Tanım numarası	Tanıksız	Tanıklı		
		Metin tanıklı	Tanıksız tanıklı	
			Cümle	Söz öbeği
1		*		
2	*			
3		*		
4		*		
5		*		
6			*	
7		*		
8				**
9			*	
10		*		
11				***
12	*			
13				**
14				*
15				*
16				*
17		*		
18			*	
19				**
20			*	
21	*			
22				****
23	*			
Toplam	4	7	4	8

Tablo 10. *Türkçe Sözlük'te vermek* Maddesinin Tanıkları

Türkçe Sözlük'te vermek maddesinin 23 farklı anlamından 4'üne tanık verilmemiş, 19'una tanık verilmiştir. Bunlardan 7'si metin tanıklıdır. Bu metinler; Ömer Seyfettin, Falih Rıfkı Atay, Haldun Taner, Attilâ İlhan, Halide Edip Adivar, Refik Halit Karay ve Abbas Sayar'dan alınmıştır. 12 anlam içinse tanıksız tanık yazılmıştır. Bunlardan 4'ü cümle, 8'i söz öbeğidir. Söz öbeği tanıklarından biri 4, biri 3, üçü 2, üçü de 1 örneklidir.

Grafik 1. *Türkçe Sözlük*'te Anlamın Tanıklanma Oranı (10 madde başı)

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada örneklem olarak alınan *Türkçe Sözlük*'ün *almak*, *arka*, *göz*, *düz*, *iyi*, *kırmak*, *kötü*, *öldürmek*, *saymak*, *vermek* madde başlarının anlamlarına baktığımızda %82 oranında bu anlamlara tanık yazıldığı görülmektedir. Bunlardan sadece %34'ü Türk edebiyatının seçkin yazarlarının metinlerinden alınırken %48 gibi çok yüksek sayılabilecek bir oranda “tanıksız tanık” olarak adlandırdığımız masabaşı cümle veya söz öbekleri yazılmıştır. Bu veriler, *Türkçe Sözlük*'ün yazılı dilden ziyade sözlü dilden örneklerle tanıklama yoluna başvurduğunu göstermektedir. Her ne kadar *Türkçe Sözlük* “ölçünlü dille yazılan metinlerden seçme örnek cümleler” aldığını belirtse de (TDK, 2023, s. XV) yukarıdaki veriler, örneklerin daha çok konuşma dilinden seçildiğini ve tanıklar için yazılı metin gibi bir bağlayıcılık olmadığını göstermektedir.

Türkçe Sözlük'te sözlük maddesinin anlamının tanıklaması iki şekilde gerçekleştirilmektedir. Öncelikli ve makbul yöntem, tanığın yazı dilinden alınması yöntemidir. Eğer ilgili anlama uygun yazı dili örneği bulunamadıysa konuşma dilinden tanık yazılmıştır. Bu durumda akla, neden %18'lik tanıksız anlamlara da masabaşı tanık yazılmadığı, yazı dilinden ve konuşma dilinden tanık cümle veya söz bulunamıyorsa madde anlamının hangi kaynağa veya somut veriye dayandırıldığı soruları gelmektedir. Nitekim *almak* maddesinin *Türkçe Sözlük*'te 7. anlamı olan “Kabul etmek; ahzetmek.” için yazılı metin örneği verilmemişken aynı anlam için *Misalli Büyük Türkçe Sözlük* (Ayverdi, 2010, s. 46); Hüseyin Rahmi Gürpınar, Ahmet Hamdi Tanpınar ve Reşat Nuri Güntekin'den olmak üzere üç örnek cümleyi tanık olarak vermiştir. Yine *vermek* maddesinin “Bırakmak, bağışlamak.” anlamı için *Türkçe Sözlük* sözlü veya yazılı hiçbir tanık sunmamışken aynı anlam için *Misalli Büyük Türkçe Sözlük* (Ayverdi, 2010, s. 1316), Yunus Emre, Yusuf Ziya Ortaç ve Yahya Kemal'den şiir örnekleri vermiştir. Madde başı olarak *iyi* sözcüğünün ilk anlamına *Türkçe Sözlük*, yazılı veya sözlü dilden herhangi bir tanık sunmamış, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük* (Ayverdi, 2010, s. 589) aynı anlam için iki yazılı, iki de sözlü dilden olmak üzere dört farklı tanık vermiştir. Bu örnekler gösteriyor ki *Türkçe Sözlük*'te “tanıksız” veya “tanıksız tanıklı” verilen birçok anlam, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*'te yazı dilinden örneklerle güçlendirilmiştir.

Sözlüğün bilimsel bir nitelikte olması için ve Baskın'ın (2016, s. 77) ifadesiyle “kullanıcı dostu” niteliği kazanabilmesi için tüm maddelerinin tanıklanması ve bu tanıkların da mutlaka yazı dilinden alınması gerekmektedir. Sözlüklerin bir işlevi de sözlük kullanıcılarını seçkin yazar ve onların seçkin metinleriyle tanıştırmaktır.

Okur (2011), Göçer (2015), Baskın (2016) ve Uysal'a (2018a) göre tanık cümleleri edebiyatımızın seçkin eserlerinden alınmalıdır. Metin tanıklı örneklerde sadece yazarın/şairin adının verilmesi yeterli değildir.

Sözlük kullanıcısının nitelikli metinlerle tanışması için alıntı yapılan eserin de anılması doğru olacaktır. Özellikle okul sözlüklerinde öğrencilerin, metin örneklerinden hareketle Türk edebiyatının seçkin eserleriyle tanışması örneklerin alındığı eser adlarının da verilmesiyle mümkün olacaktır.

Elde ettiğimiz verilerden hareketle *Türkçe Sözlük*'ün tanıkları için önerilerimiz şunlardır:

1. Tanıklar yazılı metinlerden seçilmeli, masabaşı tanıklar *Türkçe Sözlük*'ten çıkarılmalıdır.
2. Madde başı veya madde içi her anlam mutlaka tanıklanmalıdır.
3. Tanıklar sadece edebî metinlerden değil; dergiler, gazeteler, ansiklopediler gibi farklı eserlerden de alınmalıdır.⁷ Konuşma diliyle ilgili örnekler ise kayda/yazıya geçirilmiş bloglar, forumlar, sosyal medya gönderileri, televizyon senaryoları gibi dil malzemelerinden alınmalıdır.
4. Her maddenin tanıklanması için Türk Dil Kurumu tarafından mevcut veri tabanını geliştirmek amacıyla kapsamlı bir derlem sözlüğünün hazırlanması veya *Tebdiz (Türk Edebiyatı Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük)* gibi çalışmaların geliştirilmesi gerekmektedir. Sözlük kullanıcısının *Güncel Türkçe Sözlük*'teki örneklere tıkladığında eserlerdeki ilgili bağlamlara ulaşılabilceği bir derlem oluşturulmalıdır.
5. Sözlük kullanıcısının seçkin eserlerle tanışması için sözlük hacmini artırsa bile tanıklara eser adı kısaltmaları eklenmelidir.
6. Anlamın ve bağlamın daha belirgin hâle getirilmesi için tanıklar cümle niteliğinde olmalıdır.
7. Dile ait konuşma verilerinin tespiti için günlük konuşma verilerinin tanık olarak alınacağı konuşma dili sözlükleri hazırlanmalıdır.

⁷ *Türkçe Sözlük*'e katkı amacıyla *Türk Dili* dergisinin farklı sayılarında bir dizi yazı yayımlayan Nevzat Gözaydın "Basın Köşelerinden Türkçe Sözlük İçin Katkılar" adlı yazısında gazete yazılarında son dönemde sıklıkla kullanılan bazı kelimelerin *Türkçe Sözlük*'e alınması gerektiğine değinmiş ve tespit ettiği yeni sözleri tanıklarıyla vermiştir (2019, s. 20-28).

Kaynakça

- Aksan, D. (2007). *Her yönüyle dil, ana çizgileriyle dilbilim*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Argunşah, M. (2019). Türkçe Sözlük'te tanımlama ve tanıklama sorunları. *TÜRK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 7 (16), s. 1-13.
- Aslan, A. (1997). Arap dilinde sözlük çalışmaları. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3 (Haziran 1997), 348-357.
- Atkins, B. T. ve Rundell, M. (2008). *The oxford guide to practical lexicography*. Oxford University Press.
- Ayverdi, İ. (2010). *Kubbealtı lügatı-asırlar boyu tarihî seyri içinde misalli büyük Türkçe sözlük*. Kubbealtı Neşriyat.
- Baskın, S. (2016). Güncel Türkçe Sözlük kullanıcı dostu mu?. *Turkish Studies*, Volume 11/10.
- Binyazar, A. (1983). Anadili öğretiminde yazınsal alanlara açılım. *Türk Dili Dil Öğretim Özel Sayısı*, 379-380, 57-76.
- Boz, E. (2011). *Sözlük bilimi yazıları-I*. Gazi Kitabevi.
- Çağbayır, Y. (2007). *Ötüken türkçe sözlük*. Ötüken Neşriyat.
- Çetin, M.; Yiğit, M.; Karlı, E. (2011). Dilde anlam ve bağlam. *1st International Conference on Foreign Language Teaching and Applied Linguistics* (1368-1372). Saraybosna, Bosna Hersek.
- Doğan, D. M. (2020). *Osmanlıca yazılışlı doğan büyük türkçe sözlük*. Yazar Yayınları.
- Ekinci, B. (2024). Türkçe Sözlük'te yer alan bazı tanıksız maddelere tanık önerileri (A maddesi). *SCÜ Edebiyat Fakültesi IV. Lisansüstü Öğrenci Sempozyumu Tam Metinler* (Ed. Onur Balci vd.), s. 93-100.
- Eminoğlu, E. (2010). *Türk dilinin sözlükleri ve sözlükçülük kaynakçası*. Asitan Yayıncılık.
- Göçer, A. (2015). Türkçe dersi metin işleme sürecinde bağlam temelli sözcük öğretimi ve etkin sözcük dağılımı oluşturmadaki işlevi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 3 (1), 48-63.
- Gözdin, N. (2018). Türkçe Sözlük için üç yazardan katkılar. *Türk Dili*, S: 809, s. 64-69.
- Gözdin, N. (2019). Basın köşelerinden Türkçe Sözlük için katkılar. *Türk Dili*, S: 810, s. 20-28.
- Hatiboğlu, V. (1972). *Dilbilgisi terimleri sözlüğü*. <https://sozluk.gov.tr/> adresinden 07.02.2025 tarihinde alındı.
- Hofmann, T. R. (1993), *Realms of meaning, an introduction to semantics*. Routledge.
- Jackson, H. (2016). *Sözlükbilime giriş*. (Çev. Mehmet Gürlek ve Ellen Patat). Kesit Yayınları.
- Karaağaç, G. (2018). *Dil bilimi terimleri sözlüğü*, 2. Baskı. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kaynak, M. (2021). Ana çizgileriyle sözlük bilimi ve Türk sözlükçülüğü. *Kafdağı*, C: 6, S: 1.
- Korkmaz, Z. (2007). *Gramer terimleri sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- MEB (1995). *Örnekleriyle türkçe sözlük*. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- MW (2025). *Merriam-Webster*. (<https://www.merriam-webster.com/> Erişim tarihi: 08.07.2025).
- OED (2025). *Oxford English dictionary*. (<https://www.oed.com/> Erişim tarihi: 08.07.2025).
- Okur, A. (2011). İlköğretim sözlükleri üzerine. *Turkish Studies*, 6 (1), 1567-1583.
- Püsküllüoğlu, A. (2002). *Öz türkçe sözlük*, 13. Baskı. Arkadaş Yayınları.
- Sinclair, J. (1987). The dictionary of the future. *Collins English Dictionary Annual Lecture*. University of Strathclyde.
- Şemseddin Sami (2015). *Kamus-ı türki* (Haz. Paşa Yavuzarslan). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- TDK (1949). *Dilbilim terimleri sözlüğü*. <https://sozluk.gov.tr/> adresinden 07.02.2025 tarihinde alındı.

TDK (1998). *Türkçe sözlük*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

TDK (2023). *Türkçe sözlük*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

TDK (2023). *Güncel Türkçe sözlük*. <https://sozluk.gov.tr/> adresinden 07.02.2025 tarihinde alındı.

Topaloğlu, A. (2019). *Karşılaştırmalı dil bilgisi terimleri sözlüğü*. Dergâh Yayınları.

Uysal, İ. N. (2018a). Sözlükler tanıklarla daha zengin, daha işlevsel: *Türkçe Sözlük'e* tanık olarak katkılar. *Türk Dili* S: 793.

Uysal, İ. N. (2018b). Sözlük biliminde tanıklama ve Salâh Birsal'ın Türkçe Sözlük'e tanık olarak katkıları. *GÜSBED, Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 9, 22, 109-121.

Vardar, B. (2007). *Açıklamalı dilbilim terimleri sözlüğü*. Multilingual Yayınları.

Wittgenstein, L. (2014), *Felsefi soruşturmalar*. (Çev. Haluk Barışcan). Metis Yayıncılık.

Yılmaz, E. (2009). *Türkiye Türkçesi üzerine araştırmalar*. Pegem Akademi.

2. Postmodern Bir Polisiye Parodisi: Jean Echenoz'un Göl Romanı¹**Seçil YÜCEDAĞ BAŞSOY²**

APA: Yücedağ Başsoy, S. (2025). Postmodern Bir Polisiye Parodisi: Jean Echenoz'un Göl Romanı. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (47), 20-33. **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.15853744>

Öz

Çağdaş Fransız yazar Jean Echenoz, 1989 yılında yayımlanan ve edebiyatçılar "Grand Prix" ödülüne layık görülen *Göl* adlı romanında, polisiye roman türünü kendine has üslubuyla ve postmodern bakış açısıyla yeniden yorumlar. Postmodern yöntem olarak metinlerarası ilişki türlerinden biri olan parodi tekniği ve yapısöküm yönteminden faydalanarak, Echenoz 1980'li yılların sonunda Paris banliyölerindeki toplumsal durumlara bir casusluk hikâyesi içinde üstü kapalı bir şekilde değinir. Romanın baş kahramanı Franck Chopin, Paris'teki Ulusal Doğa Tarihi Müzesi'nde bir böcek bilimcidir, aynı zamanda Fransız istihbarat ajanıdır. Aşk, casusluk, ihanet, göçebelik ve takip temalarının yaygın olduğu polisiye roman parodisinde, özellikle Franck Chopin'in casusluk macerası ve uyguladığı izleme teknikleri okura gülünç bir dille anlatılır. Çalışma alanını özellikle sineklerin oluşturduğu casusluk evreninde, Chopin sineklerin taşıdığı mikrofonlardan oluşan özel bir dinleme sistemi kullanarak bilgi toplamaya çalışır. Ancak yetersiz ve modern olmayan tekniklerle yerine getirmeye çalıştığı casusluk görevini başarılı bir şekilde tamamlayamaz. Chopin, bir oyun gibi sunulan esrarengiz bu dünyanın işaretlerini çözümlemeye çalışır ama bu yalnızca anlamı olmayan bir işlevin yansımasıdır çünkü hikâyenin sonunda bu dünyada anlaşılacak, keşfedilecek anlamlı bir şey olmadığının farkına varır. *Göl* romanı, gizemli telefon konuşmaları, esrarengiz şifreler, araç takipleri, sahte isimle yapılan otel rezervasyonları ve gizli görevlerle klasik bir polisiye romanını anımsatsa da Echenoz'da polisiye evren, ortaya konulan ana düşüncenin ve ikincil mesajların yanında yalnızca bir kurgu olarak kalır. Polisiye romanda sunulan parodik yapı, ağırlıklı olarak Kent Çevresi, İhanet ve İnsan İlişkileri ekseninde incelenecektir. Bu çalışmada, postmodern söylemlerden biri olan yapısöküm ve metinlerlerarası yöntemlerden biri olan parodi tekniğini ön plana çıkararak postmodern polisiye olarak görülen *Göl* romanını ve geleneksel polisiye romanı karşılaştırmalı bir yaklaşımla inceleyeceğiz.

Anahtar kelimeler: Jean Echenoz, Göl, parodi, postmodern polisiye roman, casusluk, ironi

- ¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.
Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin / Oran: %7
Etik Şikayeti: editor@rumelide.com
Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 05.06.2025-**Kabul Tarihi:** 10.07.2025-**Yayın Tarihi:** 11.07.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.15853744>
Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
² Dr. Öğr. Üyesi, Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü / Assist. Prof., Selçuk University, Faculty of Literature, Department of French Language and Literature (Konya, Türkiye) **eposta:** secilyucedag@selcuk.edu.tr **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0002-8531-2817> **ROR ID:** <https://ror.org/045hgzm75>, **ISNI:** 0000 0001 2308 7215 **Crossref Funder ID:** 501100007086

A Postmodern Detective Parody: Jean Echenoz's *Lake* Novel³**Abstract**

Contemporary French author Jean Echenoz, in his novel *Lake*, published in 1989 and awarded the Grand Prix by the Literary Association, reinterprets the detective novel genre with his unique style and postmodern perspective. Utilizing parody and deconstruction, two types of intertextual relationships as postmodern methods, Echenoz obliquely touches upon the social conditions of the Paris suburbs of the late 1980s within a spy story. The novel's protagonist, Franck Chopin, is an entomologist at the National Museum of Natural History in Paris and also a French intelligence agent. In this parody of detective novels, where themes of love, espionage, betrayal, nomadism, and pursuit are prevalent, Franck Chopin's espionage adventures and the surveillance techniques he employed are humorously portrayed to the reader. In the espionage universe, where flies constitute the primary focus, Chopin attempts to gather information using a special listening system consisting of microphones carried by flies. However, he fails to successfully complete his espionage mission, attempting to execute it with inadequate and unmodern techniques. Chopin attempts to decipher the signs of this enigmatic world presented as a play, but this is merely a reflection of a meaningless function, for by the end of the story, he realizes there is nothing meaningful to understand or discover in this world. While *Lake*, with its mysterious phone calls, enigmatic codes, vehicle chases, hotel reservations made under false names, and secret missions, resembles a classic detective novel, in Echenoz the detective universe remains merely a fiction compared to the main idea and secondary messages presented. The parodic structure presented in the detective novel will be examined primarily within the framework of the urban environment, betrayal, and human relationships. In this study, we will examine *Lake*, considered a postmodern detective novel, with a comparative approach, highlighting deconstruction, a postmodern discourse, and parody, an intertextual method.

Keywords: Jean Echenoz, *Lake*, parody, postmodern detective novel, espionage, irony

³ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.
Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.
Funding: No external funding was used to support this research.
Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.
Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.
Similarity Report: Received – Turnitin / Rate: %7
Ethics Complaint: editor@rumelide.com
Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 05.06.2025-**Acceptance Date:** 10.07.2025-**Publication Date:** 11.07.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.15853744>
Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Giriş

Fransız Edebiyatının dünyaca ünlü yazarlarından Jean Echenoz, “Grand Prix” ödüllü *Göl* romanıyla metinlerarasılık, üst kurmaca ve parodi gibi tekniklerden faydalanarak gerçek ve alaycılığın iç içe geçtiği çok katmanlı postmodern türde bir casusluk romanı kaleme alır. Postmodern düşünce, II. Dünya Savaşının yarattığı yıkım sonrasında bütün ahlaki, toplumsal ve etik değerlerin alt üst olduğu süreçte ortaya çıkar. Modernizmin süregeldiği bu dönemde Marx, Freud ve Nietzsche gibi düşünürler var olan modern projeleri daha çok eleştirerek birçok kavramın anlamını sorgularlar. “Postmodernizm büyük ölçüde modernitenin temel ilkelerine, geleneksele bir karşı çıkış olarak tanımlanır. Ancak yine de kurallar dayatan modernist yazının yöntemlerine bütünüyle sırt çevirmeden ondan yararlanan, bu yöntemleri geliştiren, yeni kavramlar ekleyerek sürdüren ya da daha çok, yeniden üreten bir sanat biçimi ve kültür olgusudur” (Aktulum, 2008:3) Modernizmden tamamen kopmayan onun devamı niteliğinde olan postmodern düşüncede bütünlük yerine parçalılık vurgulanır, gerçek ve hayal iç içe geçer ve geçmiş yeniden yorumlanır. Akıl, bilim ve hümanizm gibi birçok kavramın anlamını yitirdiği bu düşüncede farklılık, kuralsızlık ve özgürlük fikirleri yaygınlaşır.

Postmodernizm düşüncesini anlatabilecek temel anahtar kelime “fark”tır. Çoğulculuk, bireyselleşme, özgürlükçü tutum, öteki sorunu; farklı anlatım yöntem ve teknikleri, farklı zaman anlayışı, farklı üslup, farklı mekân, farklı tarih ve dil anlayışı; farklılık yaratma, merkez fikrini ve gücünü ortadan kaldırmak ve yapıları tefrik etmek; farklı kültürleri sentezlemek, dışlanmış ön plana çıkarmak, zıtlıklara yaslanmak; farklı gerçek anlayışı, deneyimler, karakterler, bakış açıları, anlatıcılar, anlam katmanları, toplum ve kültür katmanları gibi sayısını çoğaltabileceğimiz unsurlar, postmodernizmde hep “fark” ekseninde yer almaktadır (Zariç, 2014: 755).

Toplumsal, tarihsel, felsefi dönüşümler ve bu farklılıklar edebi yazına da yansır. Artık roman kahramanı yerine okurun aktif olduğu farklı yorumlara açık, parçalı, süreksiz ve çok sesli edebi türler yaygınlaşır. “XIX. yüzyıl sonundan itibaren bilim, edebiyat ve sanatta oyunun kurallarını etkilemiş olan dönüşümlerden sonra kültürün içine düştüğü yeni hali gösteriyor » (Lyotard, 1967:7). Postmodern temalar edebiyatta yalnızca duygu ve düşünceleri ifade etmekten uzaklaşarak oyunlara, zaman-mekân karmaşasına, parçalı *hikâyelere* ve ironiye yerini bırakır. Echenoz, postmodern eğilimlerden biri olan metnin yeniden yazılması tekniğini ironik anlatım ve minimalist bir yazı stiliyle uygular. Nitekim postmodern edebiyatta yazarların sıklıkla başvurduğu yöntemlerden birisi, ironik anlatımdır. Ironik yeniden yazma tekniği, en çok eserin içeriğinin ve şeklinin değiştirilerek yeniden gülünç bir şekilde yazıldığı parodi türünde uygulanır. Eserlerinde geleneksel roman anlayışından uzaklaşan Echenoz, polisiye türünde de klasik tekniklerden uzaklaşarak metaforlarla zengin bir polisiye parodisi kaleme alır, bu da şiirsel bir anlatım ortaya çıkarır. *Göl* romanındaki kahramanlar da klasik dedektif romanlarındaki karakterlerin genel özelliklerine sahip değildir. Böcekbilim alanında ve ajanlık konusunda uzmanlaşan baş kahraman Franck Chopin kusursuz bir dedektif rolünü yerine getirmekten ziyade başarısız bir ajanı temsil eder. Önceliği böcekbilim olan başkişinin polisiye *hikâyesinde* casusluk rolünü üstlenmesi romanda mizahi sahnelerin ortaya çıkmasına sebep olur.

Romantik dönemin en ünlü müzisyenlerinden birini çağrıştıran adıyla Chopin, bestecinin ironik bir röprizi gibi görünür. Bestecinin duygusal yönü baskın, inceliklerle dolu, sayısız müzikal ayrıntıyla işlenmiş bestelerini düşünürsek, *Göl*’ün başkişisi olan Chopin’in aynı inceliği mesleği olan böcekbilim konusunda gösterdiğini söyleyebiliriz, oysa birbirinden tamamen farklı bu iki alan ironik bir zıtlığı vurgular (Özcan, 2025: 431).

Nitekim duygusal ve ince ruhlu olan karakterin cesaret, kararlılık, gizlilik ve disiplin gerektiren casusluk mesleğini başarıyla yürütmesi beklenemez. Aşk hayatında da mutluluğu yakalayamayan ve sevdiği kadınlar tarafından devamlı terk edilen Chopin, yaşadığı bütün olumsuz deneyimlerden sonra romanın

sonunda Paris'teki sıradan ve yalnız hayatına yeniden döner. Chopin'in geleneksel polisiye kahramanları gibi bir cinayet ya da suçu açıklığa kavuşturmak gibi bir amacı yoktur. Takip etmekle sorumlu olduğu kişiler vardır ancak takip işinde de başarılı olamaz. Aşk hayatında ihanete uğradığı gibi Chopin meslek hayatında da kandırılır. Parodik bir casus romanı olarak görülen *Göl* romanında, kişilerin davranışları, eylemleri ve amaçları git gide karmaşılaşan bir olay örgüsü içinde anlatılır. Romanda dikkat çeken gizemli telefon konuşmaları, esrarengiz şifreler, araç takipleri, sahte isimle otel rezervasyonları ve yürütülen gizli görevler casus roman türü unsurlarındandır. Mekân olarak bahsedilen Paris merkezindeki durağanlık diğer taraftan Paris banliyösünde yaşanan hareketlilik alışlagelmiş şehir hareketliliğine zıtlık oluşturur. Postmodern ve parodik olmanın ötesinde *Göl* romanı birçok yönden klişeleri alt üst eden bir casusluk romanıdır. Roman genel olarak kurgusal bir hikâyeyi anlatan düzyazıyla yazılmış anlatısal bir metindir. Roman, biçim ve yapı bakımından çok çeşitliliğe izin veren en yaygın anlatı türüdür.

Roman türü kapsamında günümüze değin ortaya çıkmış alt türler incelendiğinde, her birinin kurgusal-biçimsel yapısını oluşturan kendine özgü imgesel ve kavramsal göndergelere sahip olduğu görülür. Bunlar aynı zamanda ilgili türün karakteristik özelliklerini ortaya koyabilmeyi kolaylaştıran temel unsurlar olarak nitelenebilir (Aynacı, 2022: 22).

Polisiye roman, genel olarak bir drama, entrika ve aynı zamanda özel bir dedektif veya polis memuru tarafından yürütülen bir soruşturmanın ilerleyişine odaklanan edebi bir türdür. Bu tür romanlarda genellikle bir cinayet polis tarafından araştırılır ya da kaybolan biri dedektif tarafından izlenir. Bazen de olayların sosyolojik ve psikolojik nedenlerine yer verilir. Bu kurgusal metinlerde, dedektif tarafından yürütülen araştırma metodiktir, gizemi çözmesi için dedektifin mümkün olduğu kadar çok kanıt ve ipucu toplaması gerekir. Gerilim, gizem ve merakın gitgide arttığı bu türde genel olarak bir suçlu, bir suç ve bir kurban yer alır. Polisiye romanda işlenen herhangi bir suç ya da cinayet, soruşturma veya takip yoluyla ortaya çıkarılır. «Polisiye romanlarda en çok işlenen suç, cinayettir; soygun, adam kaçırma ve diğer kanun ihlallerinden çok daha önce gelir. Birkaç aşamadan oluşan bir tespit sürecinin esas başlangıcını oluşturur» (Vanoncini, 2002: 13). Romanın sonuç bölümüne kadar okurun merakını canlı tutmak ve gizemi sürdürmek adına suçlu tespit edilmez. Hikâyenin sonunda suç ve suçluyla ilgili bütün detaylar açığa çıkarılır, okur merak ettiği soruların cevabını öğrenir. “Dedektif hikâyelerinin büyük çoğunluğu, araştırmacının başlangıçtaki gizemden, çoğunlukla cinayet kurbanıyla ilişkilendirilen ve çoğunlukla katilin kimliğinin belirlenmesiyle sonuçlanan çözüme doğru ilerlediği merkezi bir açıklama eksenini boyunca düzenlenir” (Vanoncini, 2002:13). Suçlularla dedektiflerin işlerini ciddi olarak yürüttüğü gizem ve merakın uyandıran klasik polisiye romanlar, çoğunlukla tek bir suç etrafında ilerler ve sonunda söz konusu suç unsurları açığa çıkarılır.

Polisiye roman türü, 19. yüzyılda ortaya çıkar ve kısa sürede büyük bir kitleye sahip olur. 1841'de Edgar Allan Poe tarafından yayımlanan *Double assassinat dans la rue Morgue* ve Honoré de Balzac'ın kaleme aldığı *Une Ténébreuse Affaire* (1841) adlı eserlerle polisiye roman yaygınlaşmaya başlar. Ardından Emile Gaboriau, Arthur Conan Doyle, Arsène Lupin, Agatha Christie, Alain Robbe Grillet, Dorothe L. Sayers, Georges Simenon gibi yazarlar bu türde önemli eserler kaleme alırlar. 20. yüzyılın en popüler yazarlarından biri olan Belçikalı Georges Simenon, yüzden fazla roman ve öykünün kahramanı olan kurgusal dedektif Jules Maigret karakterini yaratır. Karakterin başarısının ardından gizem romanına ek olarak kara roman türü de Fransa'da yaygınlaşır. Alain Robbe Grillet, Michel Butor, Maurice Leblanc, Leo Malet gibi yazarlar kara roman türünde eserler kaleme alırlar. Zaman içinde tarihsel polisiye roman, casus romanı, kara roman, gizem romanı gibi alt türler gelişir. Yeni romanın gelişimiyle birlikte polisiye romanda da yeni teknikler kullanılır. “İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Amerikan kara romanı ve modern polisiye romanı büyük popülerlik kazandı. Bu yıllarda Fransız polisiye romanı gelişmeye başladı.

Temalar genişliyor ve romancılar yeni teknikler kullanıyor. Polisiye roman yazarları, romanlarında eğlenceyi psikolojik analizle ilişkilendirerek özgün bir üslup yaratmaya başlıyorlar” (Solmaz, 2013: 37). Yirminci yüzyılın ikinci yarısında modern dönemden postmodern döneme geçiş sürecinde toplumsal, kültürel unsurların değişikliğe uğraması, insan tanımının ve algısının dönüşmesi zaman içinde edebiyatta da etkilerini gösterir. Bundan böyle tanımlanması kolay olmayan birçok türü ve tekniği içinde barındıran postmodern anlatılar yaygınlaşır.

Postmodern söylemi (yazıyı) geleneksel söylemden (yazıdan) ayıran en temel özellik onun metinlerarasına yani farklı alanlara açılabilir olma özelliğidir. Postmodern söylem içerisinde birer metinlerarası yöntemi olan yazınsal, yine yazınsal olmayan metin-dışı anırtımlara, alıntılara çokça yer verir (Aktulum,2014: 9).

Çoğulcu bir yapıya sahip olan postmodern edebiyat, farklı türleri ve görüşleri içinde barındırır. Dil oyunları ve sembollere yer veren bu romanların gizemli bir tarafı olur ve çoğu durumda yorumlamayı okura bırakırlar. Önceki eserlerin bir yansıması olarak bir parodi örneği oluştururlar. Tek tür ve kapalı anlatım yerine çok katmanlı ve çok sesli bir yapıya sahip olan bu anlatılar bitmiş ya da tamamlanmış değildir, sıradan ve geçici olaylar da bu anlatıların konusunu oluşturabilir. “Postmodernizm ise büyük anlatıları reddeder, mini- anlatılardan yana tavır koyar. Postmodernizm, ufak tefek şeyleri, yerel olayları anlatan öyküleri, geniş çaplı evrensel ya da küresel kavramları anlatan öykülere tercih eder” (Erkman-Akerson, 2019: 224). Dolayısıyla postmodern polisiyelerde birden fazla suç, takip süreci yer alır, çözülmesi gereken gizem unsurları daha çok karmaşıklaşır. Echenoz, anlatı içindeki olay örgüsünü post-yapısalcı akım olan yapısöküme uğratarak olaylar arası geçişlerde kopukluklara ve çoklu anlamların ortaya çıkmasına sebep olur. Gerçek ve alaycı anlatımın belirsizleştiği, zıtlıkların, oyunların, göndermelerin yoğun olarak yer aldığı parodik yapıya vurgu yaparak postmodern polisiyeyi temsil eden *Göl* romanıyla geleneksel polisiye romanı karşılaştırmalı bir yaklaşımla inceleyeceğiz.

Bir Polisiye Parodisi: *Göl*

Parodi bir başka adıyla yansılama bir eserin benzerini yazarken ya da yaparken bunu kendine has bir şekilde gülünçleştirerek yapar. “Yansılama, alaycı taklidin yerini alarak, bir yapıtın aslına yakın ve güldürmek amacıyla taklidi” (Aktulum, 2020: 342) olarak tanımlanır. Bu tür, eserin bir kısmının değiştirilerek ya da tamamının taklit edilerek, bambaşka bir özellik verilerek yazılmasıyla yapılır. “Parodi, yazınsal bir dizgenin (metin, biçim, basmakalıp söz, tür), tümüyle alaycı ya da eleştirel bir maksat gütmeyen, gülünç bir çelişki yaratacak biçimde açıkça gözler önüne serilerek ve dönüştürülerek, oyunsal düzende yeniden yazılmasıdır” (Aktulum, 2020:480). Bununla birlikte parodi türünün amacı dönemlere göre değişkenlik gösterir, klasik dönemde taklide, modern dönemde eleştiriye, postmodern dönemde ise yeniden yazmaya ağırlık verir. Jean Echenoz polisiye hikâyesini yeniden yazarken aslında bireysel ve zihinsel deneyimlerini de yazıya aktarır. Romanda casus takibi yapılırken anlatıcı aslında kişisel arayışını da sürdürür. Yabancı bir ileri geleni gözetlemekle görevli gizli ajan, uluslararası lüks bir otelde görevini yerine getirirken çok sayıda engelle karşılaşır. Takip, soruşturma, gizem, casusluk, gerilim, insan kaçırma, gizli görüşmeler ve suç gibi geleneksel polisiye roman unsurları Jean Echenoz’un polisiye romanlarının konusunu oluştursa da kullanılan teknikler ve yazı stili bu eserlerde farklılık gösterir. Beklenmedik olaylar, ters etkiler ve durumların karmaşıklaşması anlatıda olay örgüsü yapısını etkileyen unsurlardır. İç içe geçmiş olaylar çok fazla ayrıntı ve olasılık içerir. Bu bakımdan romandaki karmaşık yapıyı ve gizem unsurlarını çözümlemek okur açısından zordur. Parodi ve pastiş Jean Echenoz’un eserlerinde en sık başvurduğu metinlerarası yöntemlerden birkaçıdır. Nitekim *Göl* romanında suç ve suçlu takibi klasik polisiye romanlarında olduğu gibi ilerlemez. Hikâye ilerledikçe iç içe geçmiş birçok olay birbirine bağlanır ve karmaşıklaşır. Bu bakımdan *Göl* romanı, yapısökümsel bir

polisiye türüne örnek oluşturur. “Hiçbir metinsel yapı yalın olamaz. Her yapı karmaşıktır ve karşıtlıklarla kurulmuştur. Bir metnin yüzeyinde varmış gibi gözükken düzenin gerisinde her zaman çelişkiler vardır ve metin bu çelişkileri bir senteze kavuşturamaz” (Erkman- Akerson, 2019: 227). Metnin ne olduğunu, metnin altında yatan anlamı çözümlemek ve karmaşıklığı açığa kavuşturmak yapısökümsel çözümlemenin yoludur. Metinde yazılı olan her şey birer gösterge olarak yapısökümcü eleştirel düşünce yönteminin kurucusu olarak tanınan Fransız filozof Jacques Derrida’ya göre Türkçede tam olarak karşılığı olmayan “Différance” terimine karşılık gelir.

(...)Derrida projesini, yani topyekünün sorgulanmasını gerçekleştirmeye Batı metafiziğinin "deconstruction"una, yapı parçala(n)masına bugün en iyi hizmet edecek en önemli temel kavram, "metafiziko-teolojik" kökeni de dolayısıyla Derrida için örneksel olan, gösterge kavramıdır. Bir anlamda Derrida'nın bütün yapıtları bu kavram ve onunla ilişkili kavramlar grubu çevresinde dönmekte bu kavram (ve ilişkili kavramların) bir "deconstruction"unu gerçekleştirmektedir. (Derrida, 1994: 17).

Ancak buradaki gösterge kavramı Saussure’ün yapısalcılık kuramında tanımladığı gibi kapalı değildir. Nitekim Derrida gösterenin tek bir gösterilene bağlı olmadığını öne sürer. Ona göre, bir gösteren birden fazla gösterilenle ilişkilendirilebilir ve bunun bir sınırı yoktur. “Dilin yapısı ayrılıkların oyunu ile durmadan değişen, sınırlanamayan bir ağ gibi örülmüştür. Yapısalcılığın kapalı sistem kavramı yerine Derrida, hem ayrılığı hem ertelemeyi içeren ve différance adını verdiği bu açık örgü kavramını getirir. Aynı sav, tabii metinler için de geçerlidir. Metinlerin de anlamı, metinde olmayanla, söylenmeyenle bağıntılıdır” (Moran, 2002:202). Différance terimi göstergelerin metin içinde nasıl anlam kazandığını ve birbirleriyle nasıl etkileşim içine girdiğini gösterir. “Derrida, böylece eleştirel okumalarında anlamı elde etmek üzere metni yapıbozuma uğratar, didik didik eder. Önemsiz sayılan ayrıntılara eğilir. Söylenenin aksine kastedileni anlamaya, bulmaya çalışır. Derrida, böylece anlamın tek kesin ve sabit olmadığını; kaypak ve çelişkili olduğunu; belirsizlikler taşıdığını ileri sürer. (Zariç, 2014:758). Bu yapısökümsel okuma yöntemi, polisiye romandaki çelişkileri, olasılıkları ve gizemli unsurları açığa çıkarmayı amaçlar. “Amacı her türlü yapıyı sökmek olan yapısöküm, bir metni parçalar, çelişkilerini ve varsayımlarını açığa çıkarır; ancak bunu yaparken metni iyileştirmek, gözden geçirmek ya da daha iyi bir versiyonunu sunmak gibi bir niyeti yoktur” (Koyuncu, 2012: 302). *Göl* romanı, bir taraftan casusluk hikâyesi diğer taraftan ihanet teması etrafında ilerleyen gitgide karmaşıklaşan bir oyun gibidir.

Oyun bir yönüyle satrancı diğer yönüyle de kumarı çağrıştırır. “Oyun” küçük ipuçlarından başlayıp ilerledikçe bütün anlatıyı kavrayan bir yapıya dönüşür. (...) Kumarın oyun olarak anlatıyla ilişkisi, sonunda açılan kartlar gibi son sahneye kadar kişilerin birbirlerine yaptıkları ihanetlerin bilinmemesidir. Anlatıda tıpkı kumarda olduğu gibi en son kâğıtlar açılır (Özcan, 2025: 424- 425).

Bu durum romandaki oyun yapısının sonuna kadar gizemli kalmasına ve gerilimin daha çok artmasına sebep olur. Nitekim romandaki bütün karakterlerin gerçek rolleri ve yaptıkları hileler son sahnede herkes bir araya toplandığında ortaya çıkar. O zamana kadar kimse tam olarak gerçek durumdan haberdar değildir, oyun kişilerinin amaçları roman sonunda deşifre edilir. Echenoz, yapısöküm yöntemi kapsamında, gerçeği ve ironiyi bir arada kullanarak *Göl* romanında casusluk temalarını parodik bir şekilde yeniden yorumlar. Bu teknikleri, dil oyunları yaparak, parçalı ve iç içe geçmiş anlatılara yer vererek ve yazı stilini değiştirerek uygular. Metnin içinde ya da yaşamın gizemlerinde gizli mesajları çözmeye davet edilen okuyucu, işaretler dünyasında kaybolan romanın kahramanıla bütünleşir ve okurun korunan mesajları açığa çıkarması beklenir.

Mekân olarak seçilen Paris kentine ait bütün klişeler alt üst edilir. “Bu bakımdan Paris gibi belli kişilere sıkı sıkıya bağlı bir uzamın seçilmesi, kişi adlarıyla gerçekleşen çağrışımlar (Chopin ile romantizme, Piranese’yle resim sanatına yapılan göndermeler) sayesinde klişelerin anlatı sonunda yıkıma

uğrattıldığını görürüz” (Özcan, 2025: 431). Zira metin, dışarıya kapalı olmadığından başka metinlerle ilişki halindedir. Bu çerçevede Echenoz, parodiyi yapmak için metinlerarası ve göstergelerarası unsurlardan faydalanır. Echenoz, bazı anlarda görsel ve işitsel unsurları vurgulamak için ünlü isimlere gönderme yapar. Chopin ve Suzy'nin otel odasında karşılaşma anında ekranda başrollerinde Shirley McLaine, Dean Martin ve Frank Sinatra'nın baş rollerini oynadığı *Bazıları koşarak geldi* (1958) filmi yayınlanmaktadır. Echenoz ironik anlatımının içerisine zaman zaman romantik ve dinamik sekanslar yerleştirerek okurun ilgisini çeker.

Lac'ın 33. bölümünde hikâye, bir otel odasında yaşanan romantik bir karşılaşmayı tasvir eden sekansla, aynı odada televizyonda yayınlanan bir Amerikan komedisinden bildirilen birkaç sekansın iç içe geçtiğini gösteriyor. *Bazıları koşarak geldi*, Shirley McLaine, Dean Martin ve Frank Sinatra. Aynı bölümde, 14. bölümde bahsi geçen *Yasak Gezegen* adlı filmiyle özel efektler ve “en güçlü lazere karşı dayanıklı canavarlarla” dolu olan Fred Mac Leod Wilcox'tan bahsediliyor (Blanckeman, 2006: 170).

Echenoz böylelikle romana hem sanatsal, çok sesli hem de şiirsel bir boyut kazandırır. Bu unsurlar elbette metnin yapısökümsel okuma kapsamında çözümlenmesini gerektirir. Echenoz klasik casusluk romanını, kendi tarzında yapısöküme uğratarak yeniden yaratır. Polisiye unsurlarını ve türün gerektirdiği ciddi ve gerilim dolu sahneleri mizahi bir dille gülünçleştirerek anlatır. Ciddiyet ve ağırlığın kaybı, olayların hikâye ilerledikçe karmaşılaşması eserin farklı bir şekilde yorumlanmasına sebep olur. Romanda sinekleri istihbarat için kullanan bir böcekbilimci Franck Chopin'in tuhaf hikâyesi ironik bir üslupla anlatılır. *Chopin, sonradan yoğun duygular hissedeceği Suzy Clair adında bir kadınla tanışır. Tanışma öncesinde onu ilk gördüğü anda ondan çok etkilenir. “(...) işte karşı karşıya gelir gelmez gözleri birbirini buluyor ve hiç ayrılmıyor, onları kucaklayan, ısıtan bu tek bakış, uzun sürüyor. Chopin çok heyecanlı, ilk bakışta aşk, nefesi kesiliyor ve kan basıncı yükseliyor, ay kalbim parçalanacak ay, ay mahvoldum”* (Echenoz, 2022: 17). *Tanışmalarının ardından Chopin, kadının kocası Oswald Clair'in eşini ve 6 yaşındaki oğulları Jim'i arkasında bırakarak bir süre önce ortadan kaybolduğunu öğrenir. “Oswald kuş olup uçtu, hiçbir iz bırakmadan gece yarısı okyanusa düşen bir çakıl taşı gibi, kara suların dalgaları arasına düşen taşı gördüğünü söyleyen kimse çıkmıyor, çıkardığı şıprıtıyı o tantana içinde duyan yok, sanki hiçbir şey olmamış”* (Echenoz, 2022: 26). *Kaybolan Oswald'la ilgili tüm kanıtlar önemli hale gelir. Özellikle geriye kalan birkaç fotoğraf ve belge delil olarak incelenir.*

Fotoğraf ne olursa olsun Oswald Clair poz vermekten hiçbir zaman memnun görünmüyor, alan dışına emilir gibi, hep çerçevenin dışına çıkmak ister gibi eğildiği hissediliyor. Düz kutunun en dibindeyse, Vancouver'e bir seyahat öncesinde Kanada makamlarınca hazırlanmış iki dilli bir kimlik fişi, fiziği hakkında bazı bilgiler veriyor: (1,73 cm, 68 kg; herhangi bir iz, yara, dövme, vücut bozukluğu yok) (...) (Echenoz, 2022: 28).

Oswald, Suzy'nin çabalarına rağmen bulunamaz. Chopin, Oswald'ın yokluğu boyunca Suzy'ye daha çok bağlanır. Chopin duygularıyla hareket eder ve bu duruma karşı koyamaz. Bu romanın duygusal eksenini oluşturur. Romanın sonunda Suzy'nin kendisine ihanet ettiğine tanık olana kadar Chopin, Suzy'ye yoğun duygular beslemeye devam eder. Çalıştığı teşkilat sorumlusu Albay Seck'in talebi üzerine takip ettiği Vital Veber'le Suzy'yi gördüğünde bu gizli buluşmaya anlam veremez. Daha sonra, Oswald'ın Veber'in şifrecisi olduğunu, onun adına bilgileri toplamakla görevli olduğunu öğrenir. Hem duygusal hem de casusluk düzleminde yaşadığı ihanet durumundan sonra Chopin başarısız bir casus olarak Paris'teki durağan ve yalnız hayatına döner. Normal hayatında böcekbilimci olan Chopin zaman zamanda bağlı olduğu teşkilatta gizli görevler için çalışır. İronik olarak gerçek sinekleri yetiştiren Chopin onları casusluk işinde kullanır. Sinek ve gizli polis arasında kelime oyunu söz konusudur. Romanda gizli polis rolünü üstlenen sineklerdir. Chopin, sinekleri takip ettiği kişinin odasına yerleştirir ve dinleme işini sineklere taktığı mikrofonlar aracılığıyla gerçekleştirir.

En zoru haşereyi tutmaktı ama bir kez tutulup sırt üstü yatırılıp sonra da mikroskobun objektifi önünde, karnına bastırılarak kanatlarının itici kasları ve ayakları sabitlendikten sonra, göğüs kısmının üstüne, denge dokungaçları arasına, tam ortaya bir mikrofon yerleştirmek Chopin için çocuk oyuncağıydı (...) (Echenoz, 2022: 68).

Nitekim Chopin ek gelir olarak gördüğü casusluk işini yeterince ciddiye almaz. “Lac'ta böcek bilimci Chopin casusluğu yalnızca gelirine ek olarak yapıyor” (Decout, 2022:5). Chopin'in bu bakımdan klasik polisiyelerdeki baş kahramanlar gibi gelecekle ya da mesleğiyle ilgili ileriye yönelik hedefleri yoktur. “Eğer suçlunun tek başına belirlenmesi soruşturma yaklaşımının başarısını garanti altına almak için artık yeterli değilse, soruşturma yaklaşımının tasarımı ve buna bağlı olarak dedektifin motivasyonu sorgulanır” (Vanoncini, 2002: 11). Chopin, işinde yeterince motive değildir, dolayısıyla casusluk mesleğinde kendini geliştirmez. Bu, klasik polisiye romanda casusun yapması beklenen durum değildir.

Söz konusu casusluk hikâyesi, 80'li yılların Paris'inde Val de Marne bölgesinde geçer. Sovyet Bloku casusu, aynı zamanda üst düzey yönetici Vital Veber, Chopin'in sinekleriyle gözetlemeye çalıştığı kişidir. Göl romanında klasik polisiye roman konusunu oluşturan takip izleği sıklıkla tekrar eder. Chopin casusluk görevine başlamadan önce bir Vito Piranese adında başka bir casus tarafından takip edilir. Tek bacağını kazada kaybeden Vito, şoförlüğü olmasa da bu işi titizlikle yürütmektedir. “Karaltılar arasında belli olmayan Vito Piranese hiç kuşkusuz pek uzakta değil. Bir haftadır Chopin'i izliyor; her akşam aynı saatte evinin telefonu zırlıyor, sarışın bomba bu, Vito ona Chopin'in geçirdiği günü ayrıntısıyla anlatıyor, her defasında da belirtilen program dışında anormal bir durum görünmüyor” (Echenoz, 2022:16). Vito, takip sırasında Chopin'in fotoğrafını çekerek kanıtlar toplar. “Vito, küçük Ford'un içinde Chopin'in coupéye binerken fotoğrafını çekti, sonra izlemeye hazır duruma gelmek üzere manevra yaptı” (Echenoz, 2022: 13). Vito Piranese anlatıda bir daha görünmez. Ancak romanda, birden fazla takipçi ve izlenen kişi vardır. Fransızlar için çalışan iki Rus, Chopin'i takip eder. Oswald, Rus diplomat Vital Veber'i gözetler, sonrasında onun için çalışır. Albay Seck, bütün operasyonu izler. Fransız Güvenliğinin lideri Maryland ise Albay Seck'i gözetler. Romanın başkışisi Chopin, Vital Veber'i uzun süre takip eder.

Lac (1989) romanı takip noktasını somutlaştırıyor. Roman, ana karakter olarak görev yapan amatör bir casus olan Franck Chopin'in, üst düzey bir adam olan Vital Veber'in tüm eylemlerini ve eylemlerini takip etmekten ve gözlemlemekten sorumlu olduğu bir casusluk olayını anlatıyor. Bu romanda casusun hareketleri, başarması gereken görev ve Vital Veber'in hareketleri tarafından belirlenmektedir (Ieven, 2018: 127-128).

Bu kadar çok takibin yapılması, Paris'te farklı mekânlar arasında, Paris dışındaki banliyö bölgeleri arasında geçişlere sebep olur. Chopin, Vital Veber'i gözetlemek için tellerden yapılmış kafeslerdeki sinekleri kullanır. Ancak bu tekniğiyle her seferinde başarısızlığa uğrar. Ajan Chopin'in casusluk sırasında kullandığı çalışma ekipmanları büyük ölçüde marjinalleştirilir. Normalde polisiye romanda soruşturmacı işini fazlasıyla ciddiye alır ve çalışmasını kanıtlara dayandırarak titizle yürütür. Bununla birlikte, soruşturmacı baştan verilerini iyi değerlendirmese ve sistemini yeterince iyi kuramazsa, sonraki aşamalarda derin bilgiye ulaşması zor olur. “Araştırmacı başlangıçtaki gizemin altındaki neden ve sonuçları ortaya çıkarmayı ne kadar iyi başarır, tespit anından çok uzak zaman katmanlarına o kadar nüfuz edebilir” (Vanoncini, 2022: 14). Başından sonuna kadar bir tanıklık sürecinde olan dedektif, çok yönlü bir araştırma sürecine dâhil olur. Romanın baş soruşturmacısı olan ancak komik bir casusluk süreci yürüten Chopin, bu anlamda oldukça sınırlı bilgiye ve olanaklara sahiptir. Soruşturması üzerine detaylara odaklanmaktan ziyade takip sırasında sineklerle yaşadığı olumsuz deneyimlere değinir.

Öğleye doğru odadaki genel sesleri dinleyen sinek de kalp durması sonucu öldükten sonra mikrofonlar birkaç saat daha çalışmayı sürdürmeliydi. Ama pencerenin altında duvar ile radyatör

arasında sıkışıp kalmış sineğin mikrofonu çok iyi ses alamazdı ve yukardaki avizeden aşağıya diklemesine düşen ve orada Véro'nun süpürgesiyle süpürülmeyi bekleyen diğer sineği de Veber farkında olmadan bir topuk darbesiyle un ufak etti (Echenoz, 2022: 96).

Teknik ekipmanları çalışmadığında ya da yetersiz kaldığında ise Chopin'in işiyle ilgili alternatif bir çözümü bulunmamaktadır. "Teknik araç gereç çalışmayınca yapacak işi kalmayan, duvardaki demetleri saymaktan da bıkan Chopin, valizinden (...) iki kanatlı bir böcek olan stilpon hakkında yazmakta olduğu makale müsveddesini çıkardı" (Echenoz, 2022: 96). Böyle bir durumda Chopin ilgi alanı olan böcekbilimle ilgili çalışmalarına yönelir. Chopin kendi çalışma sistemini demode bulduğu halde yenilemeyi düşünmez.

«Otelde yine sizin sistemi kullansanız iyi olur, biliyorsunuz değil mi? »

«Sistem mi?» diye sordu Chopin.

«Sinekleriniz işte. Hatırlamadınız mı?»

«Şaka mı yapıyorsunuz,» dedi Chopin,

«Onun modası çoktan geçti. Bunlar General Walters'ın zamanından kalma teknikler. Artık günümüzde daha iyileri var» (Echenoz, 2022: 44).

Chopin'in işini düzgün yapamamasındaki bir başka engel ise sineklerin uzun süre yaşamamasıdır. Chopin'e göre büyük sinekler daha uzun süre dayanıyor ancak onlar da çabuk fark edilip öldürülüyor (2022: 59). Casus Chopin, kullandığı yetersiz ve geleneksel ekipmanla yapabileceklerinin sınırlı olduğunu farkındadır. Bu bakımdan kendini profesyonel bir casus olarak görmez, kendisinin sadece bir teknisyen olduğunu ifade eder (2022: 131). Profesyonel olamayan Chopin, geleneksel polisiye romandaki ideal dedektiften çok farklıdır. Chopin'in işiyle ilgili detaylar ve başından geçen olaylar romanın başından sonuna kadar postmodern edebiyatın önemli bir tekniği olan ironik bir üslupla anlatılır. *Göl* romanı böylelikle klasik polisiye ciddiyetinden uzaklaşarak polisiye parodisine dönüşür. Bir sonraki bölümde, polisiye romanda sunulan söz konusu parodik yapıyı, kent çevresi, ihanet eksenini ve insan ilişkileri çerçevesinde inceleyeceğiz.

Kent Çevresi ve İhanet Eksenini

Romanın genelinde karakterlerin maruz kaldığı ihanet teması hikâyenin sonunda çözümlenir. İhanet durumu romanın parodik yapısına paralel olarak ilerler, bu bakımdan romanın temel eksenlerinden birini oluşturur. Hem aşk hem de casusluk konusunda bütün ihanet unsurları, söz konusu gizli iş görüşmeleri ve takipler herkesin bir araya toplandığı son sahnede çözümlenir. Romanda birden fazla casus, takip sürecini yürüttüğünden olaylar daha da karmaşıklaşır. "Normalde, okur bir suç ya da gizem unsuruyla karşı karşıya kalacağını, soruşturmacının, şüphelenmesi, sorgulaması, analiz etmesi ve çıkarım yapması gereken gizemi çözmekten sorumlu olacağını bilir" (Solmaz, 2013: 85). *Göl* romanında bu sorumluluğa birden fazla kişi sahiptir. Nitekim romanda bu kişiler birbirlerinin arkasından iş yürütürler ya da birbirini aldatırlar. Chopin kendisine yakın gördüğü Suzy tarafından hem duygusal olarak hem de profesyonel olarak ihanete uğrar.

Kişiler öncelikle duygusal açıdan, sonra da meslekleri olan casusluk konusunda birbirlerine ihanet ederler. İlk başta Suzy'nin iki yönlü ihaneti vardır. Öncelikle Chopin'le duygusal ilişkiye girdiği için kocasına ihanet etmiş olur. İkinci olarak, kocasının peşine düşüp onu bulduktan sonra, Chopin'i hemen unuttur, dolayısıyla duygusal olarak Chopin'e ihanet etmiş olur (Özcan, 2025: 417).

Göl kenarındaki Parc Palace otelinde Rus casusu takip ettiği sırada, Suzy'nin Veber'le aynı masada oturduğunu görmek Chopin'i şaşkınlığa uğratır. "Nihayet Veber biraz kımıldadı ve Chopin kızın yüzünü

fark eder etmez bütün bedeni buz kesti: Suzy, Suzy Clair, genç kızlık soyadıyla Suzy Moreno, bu oydu, genel sekreterin karşısına oturmuştu. Birkaç saniye donup kaldı Chopin, üstüne yağmur boşanırken zihni de donmuştu” (Echenoz, 2022: 93). Chopin, Suzy ve Veber’i izlemeye devam eder ve kafasındaki soru işaretleriyle aralarındaki ilişki durumunu anlamaya çalışır. “Yağmur altında, karanlıkta donup kalmış Chopin sıra tatliya gelinceye kadar aklından varsayımlar geçirerek onları izledi” (Echenoz, 2022:95). Chopin, kendi durumunun anlaşılmasını için Suzy tarafından görülmek istemez. Veber, özellikle son sahnede herkesi karşı karşıya getirdiğinde Chopin’in uzun zamandır Veber’i takip ettiği ortaya çıkar. Suzy’nin ise, kocası Oswald’ı bulmak için Veber’le görüştüğü anlaşılır. Chopin uzun süre gizemini koruyan bu görüşmeyi çözmeye çalışırken otelde takip ettiği Veber’in korumaları tarafından tuzağa düşürülerek beklemediği anda yakalanır.

«Hadi,» diye fısıldadı Rathenau kulağına, aynı sinemadaki gibi. «Duvara yaslan, ellerini başının üzerine koy. » Chopin söyleneni yaparken bir kolonya kokusunun hayalet gibi ona yaklaştığını duydu, hemen sonra, kolunun iç kısmına hızlıca bir iğne girdi. Bu pek de kötü ve ağır olmayan bir acıydı ama üç saniye sonra görüntü ve ses birbirinden ayrıştı ve Chopin kendinden geçti (Echenoz, 2022: 102).

Böylelikle, uzun zamandır Veber’i takipte olan Casus Chopin’in, Veber’in çalışanları tarafından izlendiği ortaya çıkar. Önemli bir iş insanı olan Veber, üstelik Chopin hakkında her türlü bilgiye sahiptir. Chopin’in Suzy ile olan ilişkisini bile öğrenir. Burada casus rolünü yürüten Chopin kendi adına bir sonuç elde etmekten ziyade kendini ele verir.

Romandaki bir diğer ihanet unsuru, ortadan kaybolan Oswald’ın Veber’in şifrecisi olarak ortaya çıkmasıdır. Oswald’ın gizli bilgileri toplamak için Veber’le çalıştığı romanın sonunda anlaşılır. Suzy kocasıyla karşılaştığı bu anda şaşkınlığını gizleyemez. “Suzy’nin gözleri alabildiğine açılmıştı. Dudaklarından ‘Oswald’ okundu” (2022: 26). Çift taraflı ajan olan Oswald taraf değiştirir ancak diğer teşkilata bilgi sızdırmaya devam eder. Romanın başında bir kez adı geçen Piranese’in patronu Maryland’e kaçarken bilgileri ve dosyaları teslim eder. Veber adamları aracılığıyla yakalattığı Chopin’e tıpkı Oswald gibi taraf değiştirmesini önerir, Chopin kendisinin sadece bir teknisyen olduğunu öne sürerek bu teklifi kabul etmek istemez (2022:125). Chopin, profesyonel bir casus olmadığını her fırsatta vurgular. Veber ise, kişileri etkisi altına alarak kendine çekmeye çalışır ve bunu çoğu zaman başarır. Bununla birlikte Veber beklemediği bir şekilde korumaları tarafından ihanete uğrar. Veber için çalışan iki koruma Perla Pommeck ve Rodion Rathenau kritik bir anda Veber’in isteğini yerine getirmezler. İki koruma, Veber’in kelepçesini çıkarmazlar, Albay Seck ve adamlarının kaçmalarına izin verirler.

“Çıkarın şunu Rodion”

“Hemen değil” dedi Rathenau. “Biraz bekleyelim”

“Ama ne oluyor size Rodion” diyerek donup kaldı Veber.

“Hasta mısınız? Şunu bileğimden hemen çıkarın. Hadi Perla.”

“Sakin olun,” dedi Perla. “Endişelenmeyin. Sadece biraz bekleyeceğiz” (Echenoz, 2022:133).

Veber iki çalışanı tarafından uğradığı ihanete anlam veremez, nitekim diğer teşkilatta olan kişiler gölde hazır bekleyen tekneye binip ortamdan uzaklaşmayı başarırlar. Romandaki birçok kişi aşk ve casusluk konusunda ihanet ekseninin ortasında yer alır. Bu hususta, adı ihanetle ilişkilendirilen önemli tarihi figürlerden birisi olan dansöz ve casus Mata Hari’nin adı özellikle anılır. “Vito o zamandan beri, hiç görmediği o kişiler sayesinde, izlenmesi istenen kişileri en başta yaptıkları sözleşme kurallarına göre düzenli izliyordu; çalan telefonun bitmek bilmeyen sesi ve üç rakam, otobüs, dosya alışverişi, asla aynı otobüs ama Mata Hari’den beri aynı dosya çantası” (Echenoz, 2022:12). Hem Fransız hem de Alman istihbaratı için çalışan ve vatana ihanetle suçlanan casus Mata Hari Fransız yetkililer tarafından idam

ettirilir. Casusluk tarihinde mit haline gelen Mata Hari, romandaki kişilerin içinde yer aldığı ihaneti sembolize ederken okura da geçmişteki casusluk hikâyesini anımsatır.

İhanet durumu, roman kişilerinde cesaret kaybı, gerginlik ve hayal kırıklığına neden olur. Bu duygular çerçevesinde romandaki gizemli konuşmalar, gizli buluşmalar ve şüpheli davranışlar bir oyunun parçası gibi birbirine bağlanır. “*Lac* dünyası, okuyucunun, metindeki karakterler gibi, sürekli olarak yolunu kaybetmenin getirdiği bıkkınlık, öfke ve hayal kırıklığı riskini aldığı, yine de tehlikeli bir ormanın yüzeysel görüntülerini sunan bir aynalar oyunudur” (Cloonan, 1994:172). Bu sebeple bu gizemli oyunun içinde bir sonraki aşamanın ne olacağını kimse tahmin edemez, kişiler belirsizlik ve karmaşa içinde eylemlerine yön verirler. Birçok kişinin aynı anda birbirini izlemesi ve suçüstü yakalamak için fırsat kollaması Foucault’nun öne sürdüğü «Gözetim Toplumu» kavramını anımsatır. Romanda birçok kişi tarafından yürütülen takip süreci özellikle mizahi bir dille anlatılır. «*Lac*, Foucault’nun gözetleme toplumunun komik bir versiyonunu sunar» (Blanckeman, 2006: 173). 18. Yüzyılda İngiliz filozof Jeremy Bentham tarafından tasarlanan Panaptikon modeli bu gözetim süreci için uygun bir mekandır, nitekim önemli olan izleyenin gizli tutulmasıdır. “Görülmeden gözetim altında tutmaya olanak veren düzenleme, sürekli görmeye ve hemen tanımaya olanak veren mekânsal birimler oluşturmaktadır” (Foucault, 1992: 251). Bu gözetim süreci, bir üst aklın yani üstün olanın ya da iktidar olanın diğerini idare etmesi durumu anlamına gelir. Hapishaneler bu bağlamda panaptikon modeli için uygun yerler olarak görülür. «*Panopticon* teması -aynı anda hem gözetim, hem de gözlem altında tutma; hem güvenlik, hem de bilgi; hem bireyselleştirme, hem de toplumsallaştırma; hem soyutlama, hem de şeffaflık- en ayrıcalıklı gerçekleşme yerini hapishanede bulmuştur» (Foucault, 1992: 314). Romandaki ajanların gözetim sistemi bu modelle ilişkilendirilebilir ancak burada üstün olan kişi romanın son sahnesinde ortaya çıkar. Dolayısıyla roman boyunca kazananın ve kaybedenin belli olmadığı bu oyun içerisinde, hareketlilik devam eder. Her an stratejik davranmanın gerekli olduğu bu oyunda kazanan ve kaybeden son sahneye kadar sürekli değişir.

En başından Vito Piranese’nin takip işi, Chopin’in sinekleri, Suzy’nin duygusal oyunları, anlatı içinde giderek olay örgünün ana yapısını oluşturan casusluğun, aşk ile ihanetin oyunla ilişkili olduğunu görürüz. Gerçekten de metin, anlatı kişilerinin birbiri adına hamleler yaptıkları, bir sonraki hamleyi düşündükleri ya da hiç beklemedikleri bir hamleyle karşılaştıkları bir satranç oyununu andırır. Kent merkezi ile çevresi bu bakımdan bir satranç tahtası görevi görürler (Özcan, 2025: 424).

Kişiler hikâyenin sonuna kadar yapısökümsel yöntemin bir parçası olan büyük bir oyun içinde yer alırlar. Oyunu kazanmak için herkes yeni bir hamlede bulunur ya da yapılan hamleden etkilenir. Romanın bu oynusu yapısı metnin içinde geçen satranç oyunuyla ilişkilendirilir. Anlatıda zaman zaman oyun içinde oyun vurgusu yapılır. “Yarıda kalmış satranç oyununa bakıp siyah atın bulunduğu kareye hoşgörülle bir göz attı (...)” (Echenoz, 2022: 113). Kişilerin içinde yer aldığı oyun, hikâye sona erdiğinde bitmiş olur. Hareketlilik, rekabet ve hamleler bu bakımdan roman boyunca devam eder. Ancak iç içe geçmiş karmaşık olaylar, roman başlığının aksine hareketli olması beklenmeyen şehrin dışındaki göl çevresinde geçer. Şehir merkezi Paris’te ise beklenen hareketlilik olmaz aksine orada sıkıcı bir durağanlık vardır. Bu durum normalde kalabalık ve birçok yönden gelişmiş bir şehirde olması beklenen suç unsurları ve polisiye roman olaylarıyla çelişki gösterir. Nitekim, şehir kalabalıklaştıkça ve geliştikçe suçun çeşitliliği ve büyüklüğü de artar.

Şehir ne kadar gelişirse suç oranı da o kadar artıyor. Ancak şehir, suç romanının sürekli yenilenmesini sağlayan cenaze gökdelenleri, karanlık sokaklar, terk edilmiş depolar, çorak araziler, yağmur, sis, gürültüler, boğucu kokular gibi birçok aksesuar ve hileye sahiptir ve her çeşit aylak ve suçlu finansörlere, politikacılara yem olarak sunulur. Bu unsurlar suça çok aşinadır, suçun oluşmasını kolaylaştırır ve ona yarı-normallik kazandırır (Solmaz, 2013: 63).

Romanda ihanetin ve casusluğun yoğun olarak yaşandığı yer mekân olarak önem kazanır. Nitekim *Göl* romanında ironik bir şekilde ihanetin ve suçun en yoğun yaşandığı yer Paris banliyösüdür. Bu bakımdan dinamik mekân olarak tasvir edilen göl çevresi şehrin sakinliğine zıtlık oluşturur. Böylelikle romanda hem türsel hem de mekânsal düzlemde basmakalıp fikirler yine alt üst edilir.

Bu iki yıkım işi, bir yandan belli bir tür kurguyu (polisiye roman ile casusluk romanı), diğer yandan da Paris'e ilişkin gündelik yaşamda (popüler kültürde bilindiği haliyle Paris, gezi turları, turizm, reklam klişeleri gibi) ya da kurgusal düzlemde (Paris'te geçen aşk romanları ya da filmleri) kent uzamına ilişkin ön kabullerle klişeleri hedef alır (Özcan, 2025:412).

Chopin, sanatsal, kültürel ve turistik bir şehir olan Paris'te kimi zaman nasıl vakit geçireceğini bilemez, hatta çoğunlukla ironik bir şekilde sıkılır. Chopin'in Paris'te aktif olmayan ve monoton bir yaşantısı vardır. “Bir başka günün sabahı, Chopin evinde, her zamanki gibi pencerenin yanında, sabah erken saatlerde hep olduğu gibi hiçbir şey yapmadan, çoğu zamanki gibi bir başına duruyordu” (Echenoz, 2022: 39). Aksine, Chopin şehrin dışına çıktığında kendini aksiyon içinde bulur. Hikâyenin sonunda her şey sona erdiğinde ve gizem çözüldüğünde, banliyö da dekor olarak anlamını yitirir. Nitekim bilinmezliği ortadan kalkar. Kimin arkadan iş yürüttüğü kimin işbirlikçi olduğu romanın son sahnesinde ortaya çıkar. Chopin casus olarak sürdürdüğü hayatını ve yoğun duygular hissettiği Suzy'yi arkasında bırakıp Paris'teki yalnız hayatına yeniden döner. Daha önceki sevgilileri Carole ve Marianne tarafından da terk edilen Chopin, hikâyenin sonunda yine boşta kalır. Nitekim artık oyunun dışında kalan piyon rolünü üstlenir. Her şeyin anlamını yitirdiği bir dünyada, geleceği öngöremediği karmaşık bir ruh haline girer. “Zaten Chopin de artık hiçbir yere bakmıyordu, oynadığı piyon, figüran rolünü düşünüyordu belli belirsiz, doğduğu toprağa gömülüp kalmış, gözünün önünü göremeyen bir köstebek” (Echenoz, 2022:139). Chopin, hem yalnız hem de plansız bir gelecekle karşı karşıyadır. Bu başarısız sonla biten polisiye hikâyesi karşısında okur beklediği sonucu alamaz. Başkışı, hikâyenin başladığı yere ve eski hayatına yeniden döner. Anlatıcı, Paris'te devam edecek olan hayatı okurun yorumuna ve hayal gücüne bırakır. Bu yapısökümsel yöntemin bir parçasıdır. Yapısökücüler evrensel geçerliliği olabilecek bir düşünce sisteminin var olabileceği iddiasını reddederek anlamın değişkenliğini ve metinlerin çok-anlamlılığını vurgulamayı tercih ederler (Moran, 2002: 206) Echenoz birçok romanında olduğu gibi Paris banliyösüne kadar uzanan mekânsal ve kurgusal düzlemde hazırladığı türlü oyunlar, kullandığı teknikler ve tasarladığı beklenmedik sonla okuru şaşırtmaya devam eder.

Tartışma ve Sonuç

Jean Echenoz, *Göl* romanında, postmodern bir kurgu içine yerleştirilmiş casusluk hikâyesini yapısöküme uğratarak yeniden yorumlar. Değişen ve dönüşen toplum, tarihi olaylar, teknolojik yenilikler zamanla romanın içeriğini ve yapısını da değişikliğe uğratır. Postmodern düşünce edebi türlerden en çok romanda karşılığını bulur. Klasik edebi türler de zamanla değişir ve biçim değiştirir. Postmodern bir yazar olarak Echenoz'un kaleme aldığı polisiye anlatıları, geleneksel polisiye roman unsurlarını ne kadar içinde barındırır? Echenoz postmodern edebiyata uygun olarak polisiyeye özgü klişeleri alt üst eder, türleri iç içe geçirerek kendi tarzında yeni polisiye türleri geliştirir. Kent ve insan ilişkisi, toplumsal ve ekonomik meseleler, teknolojik gelişmeler de bu türün konusunu oluşturur. Echenoz, içerik olarak anlatılarında polisiye temalarına yer verse de biçimsel ve estetik olarak yeni denemelerde bulunur. Echenoz romanlarında, hikâye ilerledikçe çoklu anlamlar ortaya çıkar ve bunlar kurguda belirsizliğe sebep olur. Kahramanların bir sonraki hamlelerini ve planlarını ön görmek güçleşir. *Göl* romanında, başkışı Franck Chopin, polisiye öyküsünün arka planında mekânsal ve kurgusal düzlemde kişisel arayışına devam eder. Kendine bir yol çizmeye çalışırken hem özel hem de iş hayatında olumsuz deneyimler yaşar. Sonunda başarısız bir casus olarak yalnız hayatına dönmek zorunda kalır.

Bu geleneksel polisiyenin aksine okur tarafından beklenen tatmin edici bir son değildir. Polisiye başkişisinin zeki, korkusuz, disiplinli ve öngörülü olması beklenirken, Echenoz, başkişisiyle ilgili tam tersi bir profil çizer. Bu alt metinde gitgide karmaşılaşan dünyada postmodern insanın tembelleşmesi, yalnızlaşması ve insanlara yabancılaşması sürecini vurgular. Yeni dünya düzeninde, teknolojik yenilikler ve tüketim fazlalığı sonucunda birey daha pasif kaldığı ve daha az sorguladığı bir sürece girer. Echenoz geleneksel polisiye izleklerini anlatısının içine yerleştirerek postmodern bir polisiye parodisi kaleme alır. Yapısöküm yöntemine başvurduğu anlatısında en çok vurgulamak istediği değişen ve dönüşen dünya düzeninde, şehrin ağırlığı ve sıkıcılığı, insanların iki yüzlülüğü, ihaneti, bireylerin uyumsuzluğu, sıradanlığı, yaşadıkları iç sıkıntılar ve gitgide karamsar bireylere dönüşmeleri gerçeğidir. Şifrelerinin okur tarafından çözülmesi beklenen postmodern polisiyede verilmek istenen çok anlamlı bu mesajlar, geleneksel polisiyede yerini tek tip ve tek olay merkezli bir kurguya bırakır. Echenoz, karakterlerini belirli rolleri olan oyuncular olarak tasvir eder. Kişiler bir labirent oyununun içinde hamleler yaparak yollarını bulmaya çalışırlar. Olaylar ise iç içe geçerek birbirine bağlanır. Bazen anlamlı bazen de tuhaf olan *hikâyeler* gitgide karmaşılaşır. Okur bir casusun sonraki eylemini ya da hikâyenin sonunu tahmin etmekte zorlanır. Dolayısıyla postmodern polisiye romanda da gizem, şaşırtma ve belirsizlik izlekleri son sahneye kadar devam eder. Nitekim Echenoz'un postmodern romanlarında birden fazla olasılık söz konusudur. Buna rağmen, okurun parçalı bir şekilde sunulan detayları birleştirmesi ve olasılıklarla dolu her türlü sonuca kendini hazırlaması beklenir. Polisiye romana özgü evrende, esrarengiz dünyanın gizemlerini kişilerle birlikte okurun da bir taraftan çözümlemesi istenir. Ancak yapısöküm yöntemiyle yazılmış parodik polisiye romanda bu durum sanıldığı kadar kolay değildir.

Kaynakça

- Aktulum, K. (2008). *Parçalılık/ Süreksizlik/ Kopukluk*. Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Hakemli Dergisi, ART-E (1): 1-14.
- Aktulum, K. (2014). *Metinlerarası İlişkiler*. Ankara: Kanguru Yayınları.
- Aktulum, K. (2020). *Metinlerarasılık// Göstergelerarasılık*. Ankara: Kanguru Yayınları.
- Aynacı, F. (2022). *Tarih, Tarihî Roman ve Toplumsal-Kültürel Bellek İlişkisi Temelinde Tarihî Romanların İşlevsel Özellikleri*. Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Sefad (48): 21-38.
- Blanckeman, B. (2006). *Jean Echenoz ou le roman comme cine/cure*. Roman 20-50 (41) :167- 178.
- Cloonan, W. (1994). *Deep Down It's Real Shallow: Jean Echenoz's "Lac" and Postmodernity*. Romance Notes 35 (2):171-177. <https://www.jstor.org/stable/43802276>.
- Decout, M. (2022). *Où est passé le roman policier? Disparition et saturation chez Jean Echenoz*. La Machine à histoires: Le romanesque dans les écritures contemporaines. Presses universitaires du septentrion: 97-106.
- Derrida, J. (1994). *Göstergebilim ve Gramatoloji* (çev. Tülin Akşin). İstanbul:Afa Yayınları.
- Echenoz, J. (2022). *Göl* (çev. Mehmet Emin Özcan). İstanbul: Ketebe Yayınları.
- Erkman- Akerson, F. (2019). *Edebiyat ve Kuramlar*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Foucault, M. (1992). *Hapishanenin Doğuşu* (çev. Mehmet Ali Kılıçbay). Ankara: İmge Kitabevi.
- Ieven, E. (2018). *L'errance et la filature dans l'œuvre de Jean Echenoz : une approche de la temporalité contemporaine*. Revue électronique de littérature française 12 (1):125-138.
- Koyuncu, A. (2012). *Bir Yapısalcılık Eleştirisi: Derrida ve Yapısöküm*. Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları Dergisi (22) :301-317.
- Lyotard, J. F. (2014). *Postmodern Durum* (çev. İsmet Birkan). Ankara: Bilgesu Yayıncılık.
- Moran, B. (2002). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özcan, M. E. (2025). *Romanda Anlam Arkeolojisi: Tarih, Kuram, Karşılaştırmalı Çözümleme* "Perspektif Çalışmaları: Jean Echenoz'un Göl'ünde Paris." Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Solmaz, M. (2013). *Littérature Comparée:L'Influence du Roman Policier Occidental sur le Roman Policier Turc*. Konya: Aybil Yayınları.
- Vanoncini, A. (2002). *Le roman policier*. Que sais-je? Paris:Presses Universitaires de France.
- Zariç, M. (2014). *Göstergebilim ve Yapıbozumdan Postmodernist Yapısal Eleştiriye*. Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic. 9 (12): 751-767.

3. Mine Söğüt'ün Başkalarının Tanrısı Romanının Feminist Eleştiri Bağlamında İncelenmesi¹

Şengül ÖZGÜL²

APA: Özgül, Ş. (2025). Mine Söğüt'ün Başkalarının Tanrısı Romanının Feminist Eleştiri Bağlamında İncelenmesi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (47), 34-54. **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.15858546>

Öz

Feminizm kuramı, kadınların cinsiyetleri nedeniyle maruz kaldıkları baskı, eşitsizlik ve erkek egemen toplum yapısından kaynaklanan sorunları odağına alır. Tarihsel olarak üç dalga halinde gelişen feminist hareketin ilk dalgası (19. yüzyıl sonu - 20. yüzyıl başı), kadınların ev dışında özgürleşmesini ve oy hakkı mücadelesini savunurken; ikinci dalga (20. yüzyıl ortası), kadın bedeninin denetimi, ev içi görünmeyen emek ve cinsel özgürlük temalarını öne çıkarmıştır. Üçüncü dalga (1990'lar) ise kadına şiddet, cinsellik ve toplumsal güçlenme gibi konulara odaklanır. Bu çalışma, Mine Söğüt'ün *Başkalarının Tanrısı* (2022) adlı romanını feminist eleştiri yöntemi ile analiz ederek, toplumsal cinsiyet rolleri, ataerkil tahakküm ve kadın deneyimlerinin edebi temsili üzerine odaklanır. Roman, modern Türkiye'de kadınların kimlik arayışını, toplumsal baskı mekanizmalarını ve bireysel özgürlük mücadelesini, karakterlerin içsel çatışmaları ve toplumsal normlarla hesaplaşmaları üzerinden ele alır. Feminist perspektifle incelenen metin, kadın bedeninin ve emeğinin metalaştırılması, duygusal bağımlılık dinamikleri ve ataerkil kapitalizmin kadın yaşamındaki ikili sömürü pratiklerini görünür kılar. Çalışmada, feminist edebiyat eleştirisinin temel kuramsal yaklaşımları doğrultusunda, romanda ataerkil yapılar, kadın temsili ve toplumsal cinsiyet rollerinin işleyiş biçimleri incelenmiştir. Kadın karakterlerin, erkek egemen anlatıdan bağımsız olarak kendi seslerini duyurma çabaları analiz edilmiş; fiziksel ve psikolojik düzeydeki baskı ve şiddet unsurlarının işleniş değeri değerlendirilmiştir. Ayrıca, kadınların edebi anlatılarda sıklıkla edilgen kurbanlar olarak konumlandırılma biçimleri de eleştirel bir bakışla çözümlenmiştir. Erkek karakterlerin kadınlara yönelik algıları ve bu algıların toplumsal cinsiyet normlarıyla ilişkisi ise metinlerdeki diyaloglar üzerinden tartışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Feminizm, feminist eleştiri kuramı, ataerkil, Mine Söğüt, *Başkalarını Tanrısı*

- ¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.
Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin / Oran: %1
Etik Şikayeti: editor@rumelide.com
Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 11.06.2025-**Kabul Tarihi:** 11.07.2025-**Yayın Tarihi:** 12.07.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.15858546>
Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
- ² Doktora Öğrencisi, İstanbul Kültür Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı / Doctoral Student, Istanbul Kultur University, Graduate School of Education, Department of Turkish Language and Literature (İstanbul, Türkiye) **eposta:** zerennaz47@gmail.com, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0002-3576-8621>
ROR ID: <https://ror.org/05jvrwv37> **ISNI:** 0000 0001 2309 1070 **Crossref Funder ID:** 501100007503

An Analysis of Mine Söğüt's Novel *Başkalarının Tanrısı* (The God of Others) in the Context of Feminist Criticism³

Abstract

Feminist theory focuses on the oppression, inequality, and problems faced by women due to their gender within male-dominated societal structures. Historically developed in three waves, the first wave of the feminist movement (late 19th century - early 20th century) advocated for women's liberation outside the home and the struggle for suffrage. The second wave (mid-20th century) emphasized themes such as control over women's bodies, invisible domestic labor, and sexual freedom. The third wave (1990s) shifted its focus to issues like violence against women, sexuality, and societal empowerment. This study analyzes Mine Söğüt's novel *Başkalarının Tanrısı* (2022) through the lens of feminist criticism, exploring themes of gender roles, patriarchal domination, and the literary representation of women's experiences. The novel addresses women's quest for identity in modern Turkey, mechanisms of societal pressure, and the struggle for individual freedom through the characters' internal conflicts and confrontations with social norms. Examined from a feminist perspective, the text reveals the commodification of women's bodies and labor, dynamics of emotional dependency, and the dual exploitation practices of patriarchal capitalism in women's lives. In this study, within the framework of the core theoretical approaches of feminist literary criticism, the novel has been examined in terms of patriarchal structures, representations of women, and the functioning of gender roles. The efforts of female characters to express their voices independently of the male-dominated narrative have been analyzed, and the depiction of both physical and psychological forms of oppression and violence has been evaluated. Furthermore, the frequent portrayal of women as passive victims in literary narratives has been critically addressed. The perceptions of male characters toward women and the relationship between these perceptions and societal gender norms have been discussed through the dialogues presented in the text.

Keywords: Feminism, feminist criticism theory, patriarchy, Mine Söğüt, *Başkalarının Tanrısı*

³ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.
Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.
Funding: No external funding was used to support this research.
Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.
Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.
Similarity Report: Received – Turnitin / Rate: %1
Ethics Complaint: editor@rumelide.com
Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 11.06.2025-**Acceptance Date:** 11.07.2025-**Publication Date:** 12.07.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.15858546>
Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Giriş

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğine karşı politik ve entelektüel bir direniş olarak şekillenen feminizm, kökenini Latince "femina" (kadın) kelimesinden alır. Kadın-erkek ilişkilerini aile, eğitim, siyaset ve kültür gibi geniş bir bağlamda sorgulayan bu hareket, iktidar dinamiklerini dönüştürme hedefiyle sosyal adalet mücadelesinin önemli bir parçası haline gelmiştir (Aktaş, 2013:

59). Feminizmin entelektüel temelleri, Mary Wollstonecraft'ın 18. yüzyıl sonlarında kaleme aldığı *Kadın Haklarının Müdafaası* adlı eserle atılmıştır. Wollstonecraft, kadınların eğitim ve zihinsel özgürleşme hakkını savunarak, dönemin ataerkil normlarını radikal bir şekilde eleştirmiş (Mitchell & Oakley, 1998: 136), böylece modern feminist düşüncenin öncülü olarak kabul edilmiştir. Bu fikirlerin edebiyat alanındaki yansımaları ise Virginia Woolf'un öncülüğünde somutlaşmış; kadınların edebi üretimde özgün bir dil ve biçim arayışı, feminist edebiyat eleştirisinin doğuşuna zemin hazırlamıştır (Güzel, 2007: 26).

Feminist hareket, tarihsel süreçte farklı ideolojik perspektiflerle çeşitlenmiştir. Muhafazakâr feministler, kadınların geleneksel aile içi rollerini korumayı savunurken, liberal feministler siyasi ve yasal engellerin kaldırılması yoluyla kamusal alanda eşitliği hedeflemiştir. Sosyalist feministler, ev içi emeğin toplumsallaştırılmasını önererek devletin bu süreçte aktif rol almasını talep etmiş; lezbiyen bölücü feminizm ise erkek egemen sistemden tamamen kopuşu ve bağımsız bir kadın kimliği inşasını vurgulamıştır (Conway, 2000: 86-87). Bu çoğulcu yaklaşımlar, feminizmi tek bir söylemle sınırlandırmak yerine, kadın deneyimlerinin çeşitliliğini yansıtan dinamik bir kuram haline getirmiştir.

1960'ların sosyal ve politik dalgalanmaları, feminizmin edebiyat kuramı olarak kurumsallaşmasını sağlamıştır. Amerikan ve Avrupa'daki ikinci dalga feminist hareket, edebi metinleri toplumsal cinsiyet rolleri ve iktidar ilişkileri bağlamında yeniden okuma gerekliliğini gündeme getirmiştir. Berna Moran'ın (2014: 250) vurguladığı üzere, feminist edebiyat eleştirisi iki temel ekseninde gelişmiştir: İlki, metinlerdeki cinsiyetçi söylemleri ve ataerkil ideolojileri deşifre eden "okur merkezli eleştiri"; ikincisi ise kadın yazarların edebi mirasını görünür kılan ve kadın estetiğini araştıran "yazar merkezli eleştiri"dir. Bu ikili yaklaşım, edebiyatı yalnızca bir sanat formu değil, aynı zamanda toplumsal mücadelenin bir alanı olarak konumlandırmıştır (Humm, 1994: 11).

Feminist eleştiri, edebiyatın toplumsal cinsiyet dinamiklerini deşifre etme ve ataerkil söylemleri sorgulama işleviyle, 20. yüzyılın ikinci yarısında akademik bir disiplin olarak öne çıkmıştır. Bu süreçte, Simone de Beauvoir'ın *İkinci Cins* (1949) adlı eseri, kadınlığın "öteki" olarak inşasını tarihsel ve felsefi bir perspektifle ele alarak, metinlerin cinsiyetçi ideolojilerle nasıl şekillendiğine dair kritik bir zemin hazırlamıştır (Moran, 2014: 251). Kate Millett'in *Cinsel Politika* (1969) çalışması ise, edebi eserlerdeki erkek egemen temsilleri sistematik bir analize tabi tutarak, feminist eleştirinin "okur merkezli" yaklaşımını metodolojik bir çerçeveye oturtmuştur. Millett'in argümanları, erkek yazarların metinlerinde kadın imgelerinin nasıl stereotipleştirildiğini ve bu imgelerin toplumsal iktidar ilişkilerini nasıl yeniden ürettiğini ortaya koyar (Moran, 2014: 251). Berna Moran'ın da işaret ettiği üzere, bu eleştirel okuma biçimi, yalnızca metinlerdeki cinsiyetçi kodları açığa çıkarmakla kalmaz, aynı zamanda kadın okurun bu söylemleri nasıl dönüştürebileceğine dair bir direniş alanı yaratır (Moran, 2014: 250-251).

Diğer taraftan, Virginia Woolf'un *Kendine Ait Bir Oda* (1924) ile temellerini attığı "yazar merkezli" feminist eleştiri, kadınların edebiyatta özgün bir dil ve deneyim alanı inşa etme potansiyelini araştırır.

Woolf'un izinden gelen Moran (2014: 255), bu özgünlüğün biyolojik değil, toplumsal baskıların ortaklaştırdığı bir alt kültür deneyiminden kaynaklandığını savunur. Kadın yazarların metinlerindeki ortak temalar, ataerkil normların sınırlayıcılığına karşı kolektif bir bilincin yansımasıdır. Bu bağlamda, Ali İhsan Kolcu'nun (2015: 360) vurguladığı gibi, erkek egemen edebiyat geleneğinin dışında kalan kadın yazarlar, kendi estetik ve politik söylemlerini inşa ederek edebi kanonu genişletmişlerdir.

Son dönem Türk edebiyatında, masalsı üslubu ve ironik dil kurgusuyla öne çıkan Mine Söğüt'ün eserleri, postmodern edebiyatın sınırlarında gezinen özgün metinler olarak dikkat çeker. Söğüt, kadınların ve çocukların varoluşsal mücadelesini, insanın dünyadaki yalnızlığını ve toplumsal baskı mekanizmalarını, geleneksel anlatı kalıplarını kıran bir yaklaşımla ele alır. Romanlarında, gerçek ile fantaziye iç içe geçiren, zaman ve mekânı bulanıklaştıran, parçalı yapılar kuran yazar, okuru çok katmanlı bir okuma deneyimine davet eder.

Söğüt'ün edebi kimliği, gazetecilikten köşe yazarlığına, oradan kurmaca dünyasına uzanan çok yönlü bir birikimle şekillenir. Metinlerinde, toplumsal gerçekliği doğrudan yansıtmak yerine, bu gerçekliği masalsı bir atmosferde yeniden kurgular. Okuru, geleneksel anlatının dışına çıkarak belirsizliklerle dolu bir evrende dolaştırırken, kadın ve çocuk karakterler üzerinden evrensel insani durumlara ışık tutar. Yazarın hiç bitmeyecekmiş hissi veren ve zamansız bir uzamda konumlanan hikâyeleri, postmodernizmin büyük anlatıların çöküşü tezini adeta somutlaştırır. Ancak bu çöküş, umutsuzluk değil, direnç ve yeniden inşa imkânını barındıran bir zeminde gerçekleşir.

Bu çalışmada, Mine Söğüt'ün Başkalarının Tanrısı romanını feminist edebiyat eleştirisi yöntemi ile kapsamlı bir şekilde analiz etmeyi hedeflemektedir. Araştırmanın temel odak noktası, metin içinde kadın karakterlerin ötekileştirilme mekanizmalarını, erkek egemen dilin kurguya nasıl nüfuz ettiğini ve bu temsillerin altında yatan toplumsal-ideolojik yapıları ortaya çıkarmaktır. Aynı zamanda, kadın deneyimlerinin romanda ne ölçüde özgün bir sesle temsil edildiği sorusu, yazarın toplumsal cinsiyet algısını anlamak açısından kritik bir rol oynamaktadır.

Çalışma, nitel araştırma yöntemleri kapsamında metin merkezli bir analizle ilerlemekte olup, feminist eleştirinin temel kavramları ataerkil ideoloji, ötekileştirme, cinsiyet rolleri ışığında romandaki diyaloglar, karakter çatışmaları ve sembolik yapılar detaylı bir şekilde incelenecektir. Bu yaklaşım, yalnızca Başkalarının Tanrısı romanının edebi katmanlarını deşifre etmekle kalmayacak, Türk edebiyatında feminist okuma pratiklerinin gelişimine kuramsal bir katkı sunacaktır.

Mine Söğüt'ün Başkalarının Tanrısı Romanının Feminist Eleştiri Bağlamında İncelenmesi

Mine Söğüt'ün Başkalarının Tanrısı adlı romanı, toplumsal cinsiyet rolleri ve kadın deneyimlerini sorgulayan bir metin olarak feminist eleştiri yöntemiyle irdelendiğinde, kadın karakterlerin maruz kaldığı baskı mekanizmaları ve kimlik mücadeleleri öne çıkar. Romanın merkezindeki Musa karakterinin toplum dayattığı rutinlerden kaçışı ve yabancılaşma süreci, erkek egemen sistemin dayattığı toplumsal normlardan kopuşu simgelerken, bu süreçte karşılaştığı kadın figürler aracılığıyla ataerkil düzenin kadın bedeni ve kimliği üzerindeki tahakkümüne dair eleştirel bir zemin sunar.

Roman, Musa'nın erkek bakışı üzerinden aktarılsa da, kadın karakterlerin içsel çatışmaları ve direniş stratejileri feminist bir okumaya olanak tanır. Efsun Ablanın yaşama tutunma çabası ve Hülya'nın varlığını sürdürme mücadelesi, kadınların marjinalleştirilmiş alanlarda dahi özne olma iradesini

yansıtır. Söğüt, rüya ve gerçeklik arasındaki geçişkenliği kullanarak, kadınların ataerkil tahakküm karşısındaki görünmez direnişini estetik bir dille ifşa eder.

Bu analiz, metni yalnızca karakterler düzeyinde değil, toplumsal cinsiyet rejiminin yapısal şiddeti bağlamında ele alarak feminist edebiyat eleştirisinin temel sorularını gündeme getirir.

Musa, romanın merkezindeki erkek anlatıcı olarak, sokağın ve insanların gündelik ritmini gözlemleyerek "rutin"in sınırlarını sorgular. Ancak bu gözlemler, onu toplumsal normlardan kaçış vaadiyle başlayan bir yolculuğa sürüklerken, sonunda kaçtığı düzenin benzerini yeniden inşa ettiğini fark etmesiyle trajik bir ironiye dönüşür. Musa'nın "kimsesizleşme," "yabancılaşma" ve "hiçlik"le özdeşleştirdiği mutluluk arayışı, aslında ataerkil sistemin dayattığı rolleri içselleştirdiğini gösterir. Bu durum, metinde "hep" ve "yine" gibi tekrarlı ifadelerle vurgulanan döngüsellikle somutlaşır:

"Alarm, sabah yine hep altı buçukta çalıyor. Her sabah bir kadın yine alarm çalınca belli belirsiz mırıldanarak bana sırtını dönüyor. Her sabah gözleri aynı bana benzeyen bir çocuk yine odasında uyuyor. Her sabah bir mutfak yine kahve kokuyor. Son kahvemi sigarayla birlikte bir evin balkonunda defalarca içiyorum." (Söğüt, 2022, s. 23)

Bu pasajda, kadın ve erkeğin sabah rutinleri arasındaki belirgin ayrım dikkat çeker. Kadın, "sırtını dönme" eylemiyle fiziksel ve duygusal olarak uzaklaşan, sessiz bir figürken; erkek (Musa), kahve içmek, sigara yakmak gibi "eylem odaklı" davranışlarla aktif bir konumdadır. Kadının "mırıldanma" dışında bir ses çıkarmaması ve mekânsal olarak arka planda kalışı, ataerkil düzenin kadını gündelik yaşamın pasif bir nesnesine indirgediğini gösterir. Buna karşılık Musa'nın rutini, erkeğin kamusal ve özel alandaki tahakkümünü yeniden üreten bir araç haline gelir. Bu durum, kadınların toplumsal hayatta ikinci planda kaldıkları ataerkil yapıyı yansıtır. Musa'nın "gözleri aynı bana benzeyen bir çocuk" ifadesi, babalık rolünü içselleştiremediğinin ve bu sorumluluğu reddettiğinin sembolik bir göstergesidir. Aynı şekilde, eşinden "bir kadın" diye bahsetmesi, onu bireysel kimliğinden soyutlayarak toplumun kadını görünmez kılan ataerkil tahakkümünü yansıtır. Bu tutum, eril dilin nesneleştirme pratiğiyle örtüşerek duygusal mesafenin derinliğini ortaya koyar.

Musa, günlük rutinini tamamladıktan sonra evi terk eder ve bir daha geri dönmez. Bu eylem, yalnızca fiziksel bir kayboluş değil, aynı zamanda aidiyet hissettiği sınıfsal kimliğin, ailevi bağların ve toplumsal beklentilerin reddidir. Sokaklarda sürdürdüğü yeni hayatında, orta sınıfın dayattığı kurallardan sıyrılarak "kimsesizlik" ile özdeşleşir. Romanında dile getirdiği, "Çünkü yok zihnimde. Geçmiş zaman kipi kayıp. Gidiyorum dedim gittim, dönüyorum dedim döndüm..." (Söğüt, 2022, s. 64) sözleri, zamansal ve nedensel bağlardan kopuşunu simgeler.

Musa'nın kaçışı, geleneksel erkeklik rollerine, "örnek vatandaş", "sadık eş", "güvenilir erkek" ve "ideal baba" gibi kalıpları terk etmesi, bir anlamda erkeklik kimliğinin çözülüşünü simgeler. Bu kimlik krizi, sokaklarda sürdürdüğü marjinal yaşamla beraber toplumsal normların dışına çıkma çabasında daha görünür hâle gelir. Feminist eleştiri bağlamında bu davranış, ataerkil sistemin yalnızca kadınları değil, erkekleri de kısıtlayıcı kalıplara hapsedtiğine dair çarpıcı bir örnektir. Toplumun erkeklerden beklediği sorumluluklar, Musa'nın kimliğini parçalayarak kaçışı meşrulaştırır. Dolayısıyla bu durum, cinsiyet rolleri etrafında örülen ataerkil düzenin hem kadınlar hem erkekler için bir tür baskıya dönüştüğünü gösterir. Musa'nın kurulu düzenden kopuşu, onu geleneksel erkeklik kodlarından uzaklaştırırken, Efsun Abla'yla kurduğu ilişkide yeni bir bağımlılık döngüsüne hapseder.

Metinde, yeni hayatında yaşamla ölüm arasında sıkışan Musa'nın intihar eğilimi, Efsun Abla ile karşılaşmasıyla beklenmedik bir yöne evrilir. Efsun Abla'nın "'Dur! Kendini değil, Devran'ı öldür!'"

(Söğüt, 2022, s. 26) şeklindeki çarpıcı müdahalesi, Musa'nın içsel yıkım enerjisini dışsallaştırarak şiddeti başka bir hedefe kanalize etmesine neden olur. Bu tuhaf tanışma sonrasında Efsun Abl'a aşık olan Musa, bu aşk uğruna hiç tanımadığı bir adamı öldürür.

Musa'nın Efsun Abl'a duyduğu tutkulu bağlılık, salt bir aşk hikâyesinin sınırlarını aşar. Bacakları kesilmiş, toplum tarafından dışlanmış bu kadının acısını benimseyen Musa, ona duyduğu hisleri "intikam" kisvesi altında meşrulaştırır. Ancak bu meşruiyet, ataerkil düzenin erkeği "koruyucu/kurtarıcı" rolüne hapseden kalıplarını yeniden üretir. Efsun Abl'a'nın maruz kaldığı şiddeti onun adına telafi etme arzusu, Musa'yı cinayet işlemeye sürüklerken, bu eylemin gerekçesi ise, Efsun Ablanın bacaklarını kesme nedeni ile aynıdır. Aşkı uğruna cinayet işler:

"Âşığım ben bu kadına. Öl dese ölürüm. Öldür dese öldürürüm. Ölme dedi, ölmedim. Öldür dedi, öldürdüm." (Söğüt, 2022: 32)

Musa ve Efsun Abl'a'nın kimliklerindeki kırılma, ataerkil düzenin bireyleri hem mağdur hem de fail konumuna sıkıştırdığını gösterir. Musa'nın ailesini terk etmesi ve Efsun'un sevdiği adam tarafından terk edilmesi, ikisini de toplumsal normların dışına iterek bir tür varoluşsal yalnızlıkta buluşturur. Bu yalnızlık, intihar düşüncesini başkasını öldürme eylemine dönüştüren bir özgür irade yanılması yaratır. Musa'nın "Ben artık aşık olduğum kaçık bir kadının aklına uyup, hiç tanımadığı bir adamı öldürebilecek kadar şairim" (Söğüt, 2022, s. 31) itirafı, geleneksel erkeklik rollerinden kopuşunu vurgularken, şiddeti bir kimlik inşa aracı olarak benimsediğini de gösterir.

Musa'nın Efsun'a duyduğu aşk, toplumsal cinsiyet rollerinin dayattığı "kurtarıcı erkek" mitini ters yüz etse de, bu aşkın cinayetle sonuçlanması, şiddetin cinsiyetler üstü bir tahakküm aracı olduğunu gösterir. Musa'nın "Onunla birlikte bir cinayet işledim. Ama başka kimseyi öldürmedim" (Söğüt, 2022, s. 114) sözleri, şiddeti "özel" ve "meşru" kılan bir tür duygusal muhasebe yapma çabasıdır. Ancak bu muhasebe, ataerkil sistemin erkeği "amaç uğruna şiddet" ile özdeşleştiren kodlarını yeniden üretir. Efsun'un intikamı, Musa'nın eliyle gerçekleşir.

Efsun Abl'a aşık olan Musa, Devran'ı sevdiği kadın, onu ölsün isteyecek kadar umursadığı için Efsun Abl'a'nın umursayacağı bir şey kalmasın diye öldürür. Nefret ettiği eski sevgiliyle hesaplaşma umudu da aşkın bir hâlidir ve bu hâl sürmesin, o hâlden eser kalmasın diye, öldürür. Efsun Abl'a'nın isteklerine boyun eğen Musa, görünürde tutkunun esiri olsa da ilişki, eril iktidarın dolaylı biçimde yeniden üretildiği bir dinamik barındırır. Efsun'un onu intikam aracına dönüştürmesi, kadının sistem içinde manipülasyon yoluyla güç elde edebileceğini gösterir. Ne var ki bu strateji, ataerkil düzeni yıkmaktan ziyade, kadın direnişinin içsel çelişkilerini ve sınırlarını ortaya koyar.

Musa, Devran'ı, bozuk paralarla kâğıt paraları ayırırken gözetler. Ölümünden saniyeler önce, tıpkı herkes gibi ölümsüzmüşçesine, Efsun diye bir kadın hayatına hiç girmemiş, hayatından hiç çıkmamış gibi, onu hiç üzmemiş, onun kesik bacaklarını çöpe atmamış, onu kanlar içinde saçından tutup sürüklememiş gibi paralarını saymaktadır. Bu sırada arkasından yaklaşır ve başını taşla ezerek öldürür. Bu şiddet eylemi, Efsun Abl'a'nın Devran'a yönelik öfkесinin meşruiyetini Musa üzerinden somutlaştırırken; Musa'nın eylemini "haklı" kılan tek şey, Efsun'a duyduğu sınır tanımaz bağlılıktır. Böylece ikili, birbirlerinin gerçekliğini tutunarak, tek bir hakikatin olmadığı ortak bir gerçeklik inşasına sığınır. Bu karşılıklı kabullenme, ötekini suçlamak yerine anlama çabasını doğurur. Romanın bir bölümünde Musa, Matruşka'ya şöyle seslenir:

"Beynini paramparça ettim... Taşla ezdim, vurdum, vurdukça vurdum. Ne olduğunu bile anlamadı. (...) Kanı daha çok aksın diye jiletle bacaklarını kestim. Kalbini deldim, kanını emmek istedim. Öyle

bir öldürdüm ki onu... Cinayet tutkumu ancak bu yaşta keşfedebilmiş olmam, bir destan yazdırır insana." (Söğüt, 2022: 73-74)

Musa'yı asıl heyecanlandıran, işlediği şiddet dolu eylem değil, sevdiği kadının duygusal bağ kurduğu birini öldürmüş olması ve bu eylem karşısında hiç pişmanlık hissetmemesidir. Kendine yönelik yıkıcı dürtülerini bir başkasına aktararak, cinayet sonrası geçici bir rahatlama yaşar. Bu durum, Musa'nın içsel çatışmalarının ve psikolojik parçalanmışlığının bir yansımasıdır. Kendini yok etme arzusunun başkasına yönlendirmesi, şiddeti bir arınma aracına dönüştürür. Suçluluk duygusunun yokluğu, bireyin benliğinden kopuşunu işaret ederken, eylemin ahlaki boyutunu silikleştirir.

Efsun Abla'nın hayatı, annesinin intiharıyla başlayan bir yalnızlık ve hayatta kalma mücadelesiyle şekillenir. Onun gözünde dünya, adaletsizliklerle dolu bir savaş alanıdır; burada vahşilik, zayıflığa yer bırakmayan bir savunma kalkanına dönüşür. Musa onu, "Efsun Abla'nın her ânı vahşi. Hiçbir şeye boyun eğmiyor. Hiçbir şeye eyvallahı yok. Sözünü sakınmıyor. Kendisini ezdirmiyor. Ve herkesi, her şeyi eziliyor. Kendi bacaklarını kesmiş bir kadın o, bizi neden biçip doğramasın?" (Söğüt, 2022: 79) sözleriyle tanımlar. Bu tanım, onun toplumsal normlarla uzlaşmaz tutumu yansıtır. Toplumun genellikle kadınlardan beklediği itaatkâr ve uyumlu davranışların aksine, Efsun Abla'nın hiçbir şeye boyun eğmemesi, sözünü sakınmaması ve kendisini ezdirmemesi, onun ataerkil sisteme meydan okuyan bir figür olduğunu gösterir. Feminist eleştiri bağlamında, Efsun Abla'nın "vahşi" olarak tanımlanan özerkliği, öznellik mücadelesinin radikal bir tezahürü olarak okunabilir. Kendi bedenini bile dönüştürmeye cesaret eden bu karakter, maruz kaldığı sistemsel şiddeti, yıkıcı eylemlerle dışa vurur. Ancak bu direniş, trajik bir paradoksu da beraberinde taşır: Toplumsal cinsiyet rollerini reddederken, şiddeti bir direniş biçimine dönüştürmek, şiddeti şiddetle çözmek düşündürücüdür.

Sokaklarda dilenen, fiziksel ve duygusal yaralarını umursamazlıkla örten bir figür olarak çizilen Efsun Abla'nın metinde geri dönüşlerle aktarılan geçmişi, onun acılarının annesi Kırkların Hatçe'nin kaderine kadar uzandığını gösterir. Geçmiş ve gelecekle bağını koparan, Efsun Abla, şiddeti farklı boyutlarıyla yaşamış ve ruh dünyasında tüm bunları umursamazlıkla aşmıştır. Efsun'un, ne yaşadığı şeyler ne de kim olduğu umurunda değildir. Kimse de onu umursamasın ister. Anda yaşar, geçmiş ve gelecekle bağlarını koparmıştır. Musa'nın verdiği bilgilere göre, Efsun Abla'nın acı dolu günleri daha doğmadan, annesi Kırkların Hatçe'nin kötü kaderiyle birlikte başlamıştır: "Hatçe'yi cinlere karıştı diye ahırda zincire bağlamışlar. Sonra hamile bırakmışlar. Ahırda tezeklerin içinde, bir başına doğurduğu çocuğun babasının iblis olduğuna inanmışlar. Bebeğini de kucağına verip köyden kovmuşlar." (Söğüt, 2022: 99) sözleri, kadının toplumsal dışlanmışlığını ve eril tahakkümün mitolojik araçlarla meşrulaştırılışını gözler önüne serer. "Cinli kız" olarak damgalanan Hatçe, doğayla kurduğu ilişki nedeniyle toplumun korktuğu ve ötekileştirdiği bir figüre dönüşür. Bu damgalama, kadının dilsel öznelliğinin sistematik biçimde yok edilmesinin sembolik bir ifadesidir. Irzık ve Parla'nın, vurguladığı gibi, eril dilin dayattığı sınırlar içinde yaşamaya zorlanan kadınlar, kendi deneyimlerini ifade etme yetisini kaybeder. Hatçe'nin "cinli" ilan edilmesi, tam da bu mekanizmanın işleyişini yansıtır: Eril söylem, kadını ya "deli" ya da "irrasyonel" olarak kodlayarak onu susturur.

Toplumsal cinsiyet rolleri, kadınlara "duygusal" veya "dengesiz" gibi sıfatlar yükleyerek onları rasyonel alanın dışına iter. Hatçe'nin "deli" addedilmesi, eril normlara uymayan davranışlarının cezalandırılmasıdır. Ancak bu damga, aynı zamanda bir direniş biçimine de evrilebilir. Irzık ve Parla'ya göre, kadınlar bazen deliliğin sembolik dilini benimseyerek eril tahakküme meydan okur. Hatçe'nin doğaya sığınması ve "cinli" kimliğini kabullenmesi, bu bağlamda, alternatif bir varoluş alanı yaratma çabası olarak okunabilir. Ne var ki bu strateji, iktidarın onu "irrasyonel" ilan ederek marjinalleştirmesine yol açar. Böylece direniş, bir başarısızlıkla sonuçlanır. Kadın, kendi dilini kurmaya çalışırken, eril söylem

tarafından yeniden tanımlanarak ötekileştirilir.

Hatçe'nin doğayla kurduğu ilişki, eril bilgi sisteminin sınırlarını aşma denemesidir. Ağaçlarla konuşması, insan-merkezci ve erkek egemen epistemolojinin reddi anlamına gelir. Ancak bu ret, toplum tarafından mitolojik bir sapkınlık olarak etiketlenir. İktidarın ürettiği "bilgi", kadın bedenini ve ruhunu kontrol altına almak için mitleri araçsallaştırır. Hatçe'nin trajedisi, bu çemberi kıramayışında yatar: Özgürleşme çabası, onu daha derin bir yalnızlığa mahkûm eder. Ataerkil sistem, kadın bedenini ve kimliğini, onu "yaşamaya değmez hayatlar" (Butler, 2004) kılarak şiddete açık hâle getirir. Hatçe'nin doğayla kurduğu içgüdüsel bağ erkek egemen kültür tarafından sapkınlık olarak damgalanır. Doğa kadına ait bir alanken, kültür erkek egemen bir alandır. Kadınlığı ile doğa arasında içgüdüsel bir bağ kuran Hatçe, kırlara kaçıp ağaçlarla konuşurken doğadan koparılıp ahıra kapatılınca birden dilsizleşmiş ve kucağındaki bebekten başka kimseye tek kelime etmemiştir. Kucağındaki bebeğin iblisin çocuğu olduğu inancıyla köyden kovulmuş ve sonunda geneleve satılmış, tuvaletlerde yaptığı sayısız düşüğün ardından on yıl içerisinde bir enkaza dönüşmüştür.

Ağaçlarla konuşması, ataerkil epistemolojinin sınırlarını aşma çabasıdır, ancak bu çaba ahıra kapatılarak ve dilsizleştirilerek bastırılır. Köy halkının onu "iblis çocuğu"yla kovması ve geneleve satması, kadın bedeninin nasıl metalaştırıldığını gösterir. Süpürge ve hortumla geçen bir ömür, sonunda kör bir jiletle sonlanır: Bu intihar, sistematik şiddetin nihai dışavurumudur.

Hatçe'nin hayatının, Butler'ın "yaşamaya değmez" olarak kodlayarak şiddete açık hâle getirildiğini ileri sürdüğü hayatları (Butler, 2004) hatırlattığı söylenebilir. Hatçe'nin cinli olduğu düşünülerek ailesi tarafından önce ahıra kapatılması, burada tecavüze uğraması ve hamile kalması, doğurduğu çocuğun babasının iblis olduğuna inanıldığı için köyden kovulması ve ardından geneleve satılması; onun bedeninin ve kimliğinin yok sayılmasının ritüelize edilmiş halidir. Ailesinin ve köy halkının, dolayısıyla toplumun Hatçe'nin hayatını yaşamaya değmeyen bir hayat olarak değerlendirdiğini gösterir. Burada yaşanan şiddet, tek taraflı, cinsiyet temelli şiddet ile ilişkilendirilebilecek şekilde romanda yer almaktadır. Hatçe'nin bu şiddete ailesi aracılığıyla maruz bırakılması ise, ailenin ataerkil düzenin sürdürülmesinde işlevselleşen bir kurum olma özelliğini ortaya koymaktadır.

Hatçe'nin maruz kaldığı şiddet, yalnızca fiziksel değil, sembolik ve yapısalıdır. Genelevdeki düşükler ve tuvalet temizleyiciliği, bedeninin nasıl tüketildiğini ve atıkla özdeşleştirildiğini resmeder. Artık yaşlandığı için pavyon tuvaletlerini temizleyen Hatçe bir gün, elindeki süpürgeyi ve hortumu bırakıp, cebinden çıkardığı kör jiletle bileklerini keserek kendini öldürür. Bu süreç, ataerkil kapitalizmin kadın emeğini ve bedenini nasıl sömürgeleştirdiğinin de bir kanıtıdır. Hatçe'nin intiharı, bu sömürgeleştirmeye karşı sessiz bir isyandır; ancak bu isyan, iktidarın onu "deli" olarak kodlamasıyla anlamsızlaştırılır.

Efsun Abla'nın hikâyesi, annesi Hatçe'nin tecavüz sonucu dünyaya gelişle başlayan nesiller arası bir şiddet sarmalını yansıtır. Köy halkı tarafından "iblisin çocuğu" olarak damgalanan bu karakter, genelevin karanlık duvarları arasında büyür. Annesinin intiharının ardından "kendini onun arkasında kalan bir çöp" gibi hisseder. Annesinin bileklerini keserek terk ettiği dünyada, Efsun'un hayatta kalma stratejisi, küfrü bir dil ve umursamazlığı bir kalkan olarak benimsemekten ibarettir. Yazar, Efsun'un annesinin kaderini tekrarlayışını, ataerkil sistemin kadınları "sahipsiz" addederek ötekileştiren zihniyetine bir eleştiri olarak sunar. Öykü dizilişinde Efsun Abla karakteri, anne-kız döngüseli bir tekrarı hatırlatırken diğer yandan da cinsiyet rollerin aile içindeki yeniden üretimini vurgular. Yazar, feminist bir bakış açısıyla kız çocuğunun annesinin yazgısına mahkûm edilmesine, eril zihniyetin sorunlu yapısına

dikkat çeker. Eğer bir kadın yalnızsa mutlaka sahipsizdir düşüncesi eleştirilmiş ve ona, kötü yola düşmekten başka bir şans tanımayan egemen zihniyete dikkat çekilmiştir. Yazar, feminist bir bakış açısıyla kız çocuğunun annesinin yazgısına mahkûm edilmesine, eril zihniyetin sorunlu yapısına dikkat çeker. Eğer bir kadın yalnızsa mutlaka sahipsizdir düşüncesi eleştirilmiş ve ona, kötü yola düşmekten başka bir şans tanımayan egemen zihniyet eleştirilir. Annesinden öğrendiği "hayatta kalma içgüdü", onu Devran gibi bir figürün korumasına muhtaç bırakırken, bu ilişki efendi-köle diyalektiğine (Hegel, 1807) dönüşür. Devran'ın onu başka erkeklere satması, Efsun'un bedeninin meta olarak pazarlanmasını ve kimliğinin yok edilmesini simgeler.

Efsun Abla, ataerkil kapitalizmin cinsel emek sömürüsünün somutlaşmış halidir. Devran'ın gözünde "bir meta, satılan bir mal"dır. Toplumsal yapının alt tabakasında ve ezilen kısmında yer alan Efsun Abla, cinsel obje olarak sömürülen kadın kimliğinin en net örneklerinden biridir. Onun Devran'a duyduğu bağımlılık, özneleşme arzusuyla çelişir: Kurtarılmak isterken, aşkla şiddetin iç içe geçtiği bir ilişkinin tuzağına düşer. İntihar girişimi ise bu çıkmazdan kaçış denemesidir; ancak başarısızlık, sistemi yeniden üreten bir çaresizliğe işaret eder. Efsun'un "seks işçisi" kimliği, yalnızca fiziksel değil, duygusal sömürünün de bir aracıdır. Devran'ın onun acılarını görmezden gelişi, eril tahakkümün duyarsızlaştırıcı mekanizmalarını yansıtır. Bedeninin erkeklere sevdiği adam tarafından zorla satılmasına karşı koyamayan Efsun Abla, bir kurtuluş yolu olarak intihar etmeyi dener ama başaramaz:

"Devran onu kasıklarından bıçaklamış bir zamanlar. O da bıçağı elinden alıp kendi kalbine saplamaya çalışmış. Becerememiş. Sekiz dikiş atılmış. Devran çabuk iyileşsin diye yarasını günler boyu bir köpeğin yavrusunu yalaması gibi yalamış." (Söğüt, 2022: 33)

Efsun Abla'nın kasıklarından bıçaklanması, ataerkil tahakkümün kadın bedenini fiziksel şiddetle denetleme pratiğinin sembolik bir tezahürüdür. Bu eylem, kadınların bedensel bütünlüğünün sistematik ihlalini ve güçsüzleştirme stratejilerini yansıtır. Efsun'un bıçağı kendi kalbine saplama girişimi ise, maruz kaldığı şiddeti içselleştirişinin ve çaresizliğin bedenleşmiş halidir. Bu durum, toplumsal cinsiyet rollerinin kadınları nasıl travmatize ettiğini ve psikolojik yıkımı normalleştirdiğini gösterir. Kadınların genellikle edilgen, şiddete maruz kalan ve kendilerini toparlama süreçlerinde yalnız bırakılan bireyler olarak tasvir edilmesi, toplumsal cinsiyet rollerinin bir eleştirisi olarak okunabilir.

Efsun Abla'nın büyük bir aşkla bağlandığı Devran'la olan ilişkisinde aşkın tanımı şiddetle birlikte yapılır. Şiddetin boyutu arttıkça aşkın da şiddeti artar. Musa'ya göre; Devran, Efsun'a deliler gibi aşkıtır. Devran, bu yaşlı, cılız, bu tuhaf kadına tapmıştır. Adnan Abi ise, bu kadında bu iki genç erkeğin ne bulduğunu anlamaz. Bu bakış ataerkil zihniyetin kadınları yalnızca gençlik, güzellik ve çekicilik üzerinden değerlendiren yüzeyselliğini ele verir. Bu sorgu, aynı zamanda toplumun kadın bedenini estetik normlara indirgeyen ve içsel değerleri görünmez kılan cinsiyetçi bakışını teşhir eder. Feminist teori, bu tür indirgemeciliği, kadın öznelliğinin metalaştırılması olarak yorumlar. Devran'ın Efsun'a duyduğu saplantılı bağlılık, ataerkil aşk anlayışının şiddetle iç içe geçmiş halini temsil eder. Ancak Adnan Abi'nin anlam veremediği bu tutku, aynı zamanda geleneksel güzellik mitlerinin çöküşünü de imler. Efsun'un yaşlı ve "cılız" olarak tanımlanan bedeni, toplumsal beklentilerin dışında kalarak, normları altüst eden bir direnişe dönüşür. Feminist eleştiri, bu tür karakterleri, bedenin iktidar mekanizmalarına karşı bir mücadele alanı olarak okur. Kadının değerinin fiziksel özelliklere indirgenmesi, onun bütünlüklü kimliğini silikleştirirken; Efsun'un varlığı, bu indirgemeciliğe meydan okuyan bir alternatif öznellik inşasını çağırıştır.

Devran'ın, aşık olduğu kadını başka erkeklere satmasını aşkla bağdaştıramayan Adnan Abi'ye Musa'nın yaptığı açıklama dikkat çekicidir:

"İnsan sevdiğini bazen ne yapacağını bilemez Adnan Abi. Erkeklere satar. Kasıklarına bıçak saplar. Beynine kurşun sıkır. Onu betona gömer. Aşkla şiddet bazen aynı şeydir. O yüzden ikisi de çok tehlikelidir. Kimi neden sevdiğimizi bilemediğimiz gibi kimi neden öldürdüğümüzü de bilemeyiz Adnan Abi." (Söğüt, 2022, 33-34)

Bu cümleler, aşkın ve şiddetin birbirine karıştığı ve aşk adı altında uygulanan şiddetin meşrulaştırıldığını gösterir. Feminist eleştiri, kadına yönelik şiddetin çeşitli biçimlerini ve bu şiddetin aşk veya tutku olarak nasıl rasyonalize edildiğini inceler. Devran'ın aşık olduğu kadını başka erkeklere satması, kadının bir meta olarak görülmesinin ve şiddete maruz bırakılmasının bir örneğidir. Millett (2011) ve Firestone (1993), cinsiyet temelli hiyerarşinin toplumsal iktidar yapılarından beslendiğini savunur. Bu bağlamda cinsellik, yalnızca biyolojik bir olgu değil, eril tahakkümün yeniden üretildiği politik bir alandır. MacKinnon'ın (2003) vurguladığı üzere, cinsellik "toplumsal olarak inşa edilmiş bir iktidar ilişkisidir"; kadın bedeni, bu ilişkinin sömürgeleştirilmiş bir bileşenine dönüşür. Lhomond'a (2015) göre ise, cinselliğin tarihsel ve kültürel bağlamda değişkenlik göstermesi, ataerkil tahakkümün evrimleşen biçimlerini anlamak için önemli bir penceredir.

Eril iktidar, kadın bedenini bir kontrol alanına dönüştürerek, şiddet ve korku üzerinden varlığını pekiştirir. Bu durumda kadın bedeni, yalnızca cinsel şiddetin nesnesi değil, aynı zamanda eril tahakkümün yeniden üretim aracı olarak işlev görür. Efsun ve Devran arasındaki ilişki, bu iktidarın ölüm, zorlama ve yıkım gibi köktenci unsurlarla nasıl iç içe geçtiğini gösterir. Romanın bir bölümünde Efsun, "Ben kestim onları... Testereyle kestim, acıdan bayıla bayıla." (Söğüt, 2022: 29) diyerek bacaklarını kesişini anlatır. Bu eylem, eril şiddetin kadın bedeninde bıraktığı fiziksel ve psikolojik yaraların somut bir tezahürüdür.

Efsun Abi'ye göre, bacakları bu dünyaya fazladır ve bu fazlalıktan hem dünya hem de kendi kurtulmuştur. Efsun'a göre bacaklarının "fazlalık" olarak görülmesi, toplumun sokakta yaşayan kadınları nasıl görünmez kıldığının metaforik bir ifadesidir. Onun bedenini parçalayışı, bir yandan maruz kaldığı şiddeti içselleştirmişliğini yansıtırken, diğer yandan eril tahakküme karşı trajik bir direniş olarak okunabilir. Ne var ki bu direniş, onu tekerlekli sandalyeye mahkûm ederek, bedensel özgürlüğünü daha da kısıtlar. Bu çelişki, ataerkil sistemin kadınları nasıl bir kısa zamanda tuttuğunu gösterir. Şiddetten kaçış, bedenin başka bir biçimde esaretine yol açar. Hedeflenen amaç bu olmasa da, kadının düşürüldüğü çaresizlikten kurtulamadığı, bedenlen kendini özgürleştiremediği, bedeni üzerinde sahip olmadığı söz hakkını, bedenini engelleyip, ruhunu özgürleştirerek kurmaya çalıştığını söyleyebiliriz.

Efsun, "seks işçisi" kimliğinden kurtulma arzusuyla bedenini dönüştürürken, aslında yeni bir aidiyetsizlik döngüsüne sıkışır. Bacaklarını keserek cinsel meta olmaktan, eril bakışın üzerinde oluşturduğu "seks işçisi" yaftasından kurtulmayı hedeflese de, bu eylem onu toplumun engelli bireylere yönelik önyargılarıyla yüzleşmek zorunda bırakır. Feminist teori bağlamında bu durum, kadınların bedenleri üzerindeki özerklik mücadelesinin ne denli karmaşık olduğunu ortaya koyar. Kadınların beden ve kimlik üzerindeki haklarını savunmak, ancak ataerkil iktidar mekanizmalarının kökten sorgulanmasıyla mümkündür.

Romanda şiddet, ölüm, cinsel istismar ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği gibi temaların eleştirel bir bakış açısıyla işlendiği ve özellikle kadına yönelik şiddetin görünür kılınmasının amaçlandığı açıktır. Ancak bu temsil biçimi, fiziksel şiddetin sonuçlarını, tecavüz, intihar, kadın cinayetleri vb. yoğun bir şekilde betimlemesi nedeniyle tartışmaya açıktır. Zira şiddetin bu denli çarpıcı bir dille aktarılması, kadınların çaresizlik durumunu önleyici bir mesaj yerine, onu normalleştiren ve pekiştiren bir etki yaratabilir. Bu durum, romanın toplumsal eleştiri ile anlatısal temsil arasındaki ince çizgiyi nasıl

yönettiği sorusunu gündeme getirmektedir. Efsun Abla'nın bacaklarını kesmesinin arkasında yatan sebepler arasında sadece bedenini özgürleştirme çabası değil, bunu yaparken aynı zamanda Devran'ı kaybetmek istememesi, ona duyduğu aşkın yer alması, kadının aşk duygusu karşısında yaşadığı çaresizliği görünür kılar:

"Hâlâ ama hâlâ deli gibi âşık olduğu genç sevgilisi artık onu erkeklere satmasın diye kesmiş. Uzun uzun hesap yapmış. 'Ben,' demiş, 'bu bacakları keserim,' demiş. 'Bacakları kesik yaşlı bir orospu artık para etmez,' demiş. 'Devran beni ona buna peşkeş çekmez,' demiş. 'Bir tekerlekli sandalye alırsın,' demiş. 'Sokaklarda dilenirim ben,' demiş. 'Eve daha çok para getiririm,' demiş. 'Devran beni daha çok sever,' demiş. 'Bu yaştan sonra dilenmek sevişmekten daha az yorar,' deniş. 'Sevdiğim adam da biraz beni sevsin artık.'" demiş. Hepsini bir bir hesap etmiş. (Söğüt, 2022: 14)

Bacaklarını kesme eylemi, yalnızca bedensel özgürleşme çabası değil, aynı zamanda Devran'a duyduğu bağımlılık düzeyindeki aşkın bir dışavurumdur. Efsun'un iç hesaplaşmasındaki çelişki dikkat çekicidir: Bir yandan bedenini metalaştırmaktan kurtarmak isterken, diğer yandan sevgilisine duyduğu tutku nedeniyle onun gözündeki "değerli" kalma arzusuyla hareket eder. Ancak bu radikal eylem, beklediği özgürlüğü getirmez; aksine, bedenini sakat bırakarak onu tamamen Devran'a bağımlı hale getirir. Karakterin trajedisi, şiddetin kurbanı olan kadının çaresizliğini simgelerken, aynı zamanda toplumsal cinsiyet rollerinin yol açtığı psikolojik tahribatı da gözler önüne serer.

Sonuç olarak, eserin kadına yönelik şiddeti görünür kılma niyetinin ötesinde, bu şiddetin yarattığı psikolojik ve toplumsal tahribatı nasıl temsil ettiği kritik bir öneme sahiptir. Ancak şiddetin aşırı derecede dramatize edilmesi, okurda empatiden çok umutsuzluk yaratma riski taşır. Efsun Abla'nın hikâyesi, bireysel direnişin sistemik şiddet karşısındaki yetersizliğini vurgularken, toplumsal dönüşüm ihtiyacına dair güçlü bir alt metin oluşturur. Bu bağlamda roman, şiddetin sonuçlarını sergilemekle kalmayıp, aynı zamanda ataerkil yapıların kadın bedeni ve ruhu üzerindeki yıkıcı etkisini çok katmanlı bir bakışla ele almayı başarır.

Yazar, kadın karakterlerin maruz kaldığı baskı, sömürü ve şiddet olgusunu, bu durumun kökenindeki asıl failin toplumsal sistemin kendisi olduğunu göstermek için bir araç olarak kullanır. Feminist eleştiri bağlamında, ataerkil zihniyetin ve kurumsal yapıların dönüşmediği sürece, bireysel kurtuluş çabalarının sistematik şiddeti ortadan kaldırmada yetersiz kalacağına dair keskin bir vurgu dikkat çeker. Roman, erkek egemen toplumda kadınların "onurlu" bir yaşam sürdürmesinin ancak bir erkeğin himayesiyle mümkün görüldüğü geleneksel toplumsal sözleşmeyi sorgular. Bu sözleşme, kadın bedeninin ve kimliğinin erkekler üzerinden tanımlandığı, korunma ihtiyacının bile bir tahakküm aracına dönüştüğü patolojik bir döngüyü ortaya koyar.

Metinde öne çıkan temel argümanlardan biri, yalnızlaştırılan kadınların sistemle mücadelesinin kaçınılmaz bir yenilgiye mahkûm olduğudur. Toplumsal mekanizmaların; yasaların, ahlak normlarının, ekonomik eşitsizliklerin kadını desteklemek yerine faili koruyan bir işleyişe sahip olması, karakterlerin ezilmesini bireysel hatalardan ziyade yapısal bir çöküşün sonucu olarak resmetmeyi sağlar. Örneğin, "namuslu kalma" baskısı altında kadınların özgür iradelerini kaybetmesi veya himaye arayışıyla kendilerini yeni sömürü döngülerine hapsedmesi, ataerkinin yeniden üretim mekanizmalarını gözler önüne serer. Yazar, Erkek egemen toplumda var olmanın, namuslu kalmanın yolunun kendilerini koruyan, kollayan, sahip çıkan bir erkeğin himayesinde mümkün olduğu inancı yıkar. Kadın olarak bu toplum düzeninde yaşamının hiç de kolay olmadığı, bu düzende yalnız kalan, düşen/düşürülen kadınların mücadele etmesinin, ayakta kalmasının zorluğu vurgulanır.

Romanda Hülya karakteri, sistemin marjinalleştirdiği kadın bedeninin çok katmanlı çelişkilerini

somutlaştıran bir figür olarak karşımıza çıkar. Şair Musa ve Efsun Abla'nın dünyasına dışarıdan dahil olan bu genç kadın, hem fiziksel hem de ruhsal anlamda tükenmişliğin sembolü gibidir. Bedenini uyuşturucu karşılığında metalaştırması, içsel yaralarını sürekli bastırarak hayatta kalmaya çalışan bir kadındır. "Gencecik, cılız bir şey. Kafasını yerden kaldırmadan yürüyor. Selamları fısıltıyla verip alıyor. Geceleri eve başka başka adamlarla girip çıkıyor. Bazen kahveye gelip bir çay söylüyor, elinde bir cigara, masada sızıp kalıyor." (Söğüt, 2022: 38) Ancak onun pasif ve "cansız" görünen varlığı, Matruşka bebekle kurduğu ilişki üzerinden annelik rolünün toplumsal gücüne dönüşür. Nüfus dairesindeki sahnede, nüfus memuru, bebeğin nüfus kaydını yaptırmak isteyen Musa ve Hülya'nın davranışından şüphelenir ve bebeğin doğum belgesini ister. Hülya'nın memura beklenmedik bir öfkeyle bağırması, ataerkil sistemin resmî kurumlarındaki erkek egemen dilin kırılğanlığını ortaya seren kritik bir andır. Bu an, Hülya'nın sessizliğini parçalayarak kamusal alanda bir direniş eylemine dönüştürdüğü tek sahne olarak işlev görür. Tedirgin olan memur, itiraz etmeden işlemleri yapar. Erkek sesinin daha güçlü duyulduğu kamusal alan olarak nitelendirebileceğimiz nüfus dairesinde erkek otoritesi, Hülya'nın annelik rolüyle elde ettiği geçici güç ile sarsılmıştır.

Musa'nın bu davranışı "yırtıcı" bulması ise, erkek bakışının kadın direnişini nasıl tehdit olarak kodladığını gösterir. Hülya'nın kamusal alanda sesini yükseltmesi, eril tahakkümün sarsıldığı anlık bir zafer olsa da, bu zafer kadınların varlığının hâlâ erkeğin diline ve kurumlarına hapsedildiği gerçeğini değiştirmez. Roman, bu çelişkiyi yansıtarak, gerçek özgürleşmenin ancak toplumsal cinsiyet rollerinin kökten dönüşümüyle mümkün olacağına dair alt metni güçlendirir.

Hülya'nın suskunluğu ve kısık sesle konuşması, şiddetin nesiller arası aktarımının ve travmanın bedende bıraktığı izlerin sembolik bir ifadesidir. Annesinin yüksek sese karşı geliştirdiği "seçici sağırlık", ataerkil şiddetin kadın bedenini nasıl fizyolojik bir savunma mekanizmasına zorladığını gösterir. Hülya'nın annesi tuhaf şekilde bağırınca değil, fısıldandığında duyar. Yüksek bir seste tamamen sağır olur. Bunun nedeni eve her zaman sarhoş gelen babasının attığı naralar ve dayaktır. Bu naralar onda dayanılmaz baş ağrısına neden olur. Bu yüzden kocasından yediği dayak sonrası kızaran, moraran, kanayan yaralarının acısını hissetmez bile. Baş ağrısı tutan ve odanın karanlığına gizlenen karısını bulamayan baba bu sefer şiddeti kızına yöneltir. Gözlerinin annesine benzemesine, kısık sesle konuşmasına, derslerinde her şeye rağmen başarılı olmasına tahammül edemeyen baba kızını acımasızca döver. Babası böyle günlerden birinde kızının gözlerinin önünde annesini yirmi bir yerinden bıçaklayarak öldürdüğünde, annesinin bedeniden fışkıran kanlar üzerine sıçradığında, Hülya henüz on yaşındadır. Korkuyla karakoldan kaçtığı o günden beri sokaklardadır. Riches'a göre şiddet, şiddeti yapandan ziyade şiddete tanık olanlara ve şiddet kurbanlarına ait bir sözdür. (Riches, 1989: 12) Bu durum, şiddeti sadece fiziksel bir eylem olarak değil, duyuşsal bir tahakküm aracı olarak da okumayı gerektirir. Annesinin acıyı hissetmemek için duyularını kapatması, şiddete karşı geliştirilen pasif direnişin trajik bir biçimi olarak yorumlanabilir. Ancak bu direniş, babanın şiddetini Hülya'ya yönlendirmesiyle kadın bedenlerinin birbirine zincirlenmiş kaderine dönüşür.

Babanın karısını ve kızını aşığılması, Beauvoir'ın söylediği gibi bu erkeğin kendi tensel olumsuzluğundan duyduğu tiksinden kadına yansımasıdır. (2021, 184) Baba, kendi yaşamındaki başarısızlıkları, içsel çürümüşlüğü ve "tensel olumsuzluğa" duyduğu nefreti, kadınları nesneleştirerek ve onların bedenlerini parçalayarak iktidarını yeniden tesis etme aracına dönüştürür. Anneyi öldürürken kullandığı bıçak, yalnızca bir cinayet aleti değil, eril tahakkümün kadın bedenini yok etme arzusunun metaforudur. Hülya'nın annesinin kanıyla kirlenen çocukluk bedeni, bu şiddetin nesiller arası aktarımını ve kadınların birbirine eklemlenen travmalarını temsil eder.

Romanda şiddetin temsili, fiziksel eylemin ötesinde, sistematik bir yıkımın psikolojik izdüşümlerini yakalar. Efsun Abla ve Hülya'nın öfkelerinin "engelsiz" aktarımı, şiddetin kaynağını bireysel failden ziyade toplumsal mekanizmalarına işaret eder. Bu bağlamda intihar ve ölümler, salt trajik sonuçlar değil, kadın bedeninin ataerkil tahakküm karşısındaki çözülüşünün metaforik ifadeleri olarak işlev görür. Romanda yaşadığı baskı ve şiddetten kurtulmak isteyen Hatçe, ölümü bir kurtuluş olarak görür. Hatçe'ye aşık olduğunu söyleyen komiser her gece tuvalette ona tecavüz eder. Hatçe'nin intiharı, özgürleşme arayışının değil, sistemin dayattığı çıkmazın nihai kabullenilişidir. Genel evden pavyon tuvaletine sürüklenen bedeni, kadın bedeninin nasıl tüketildiğini gösterir. Komiserin ona tecavüz ederken "aşk" söylemlerini istismar etmesi, eril şiddetin dilssel manipülasyonla nasıl meşrulaştırıldığını çarpıcı biçimde resmeder. Bu duruma daha fazla katlanamayan Hatçe kör jilette bileklerini keserek intihar eder. Hatçe'ye aşık olduğunu söyleyen kocasının aşağılamalarına daha fazla katlanamayan karısı kendini camdan atarak intihar eder. Komiser karısının intiharını şu cümlelerle anlatır:

"O gece eve her zamanki gibi sarhoş geldim. Karıma, o yaşlı cadıyı, tuvalet kapısında duran o deli karıyı nasıl arzuladığımı anlattım. Seni sevmiyorum, dedim. Onu istiyorum ben, dedim. İttim karım, düştü, tekmeledim, ağladı, bir daha tekmeledim, hiçkırkı. O hiçkırkı anlattım. O kadına nasıl kapıldığımı anlattım. Geceleri pavyon tuvaletinde onu nasıl becerdiğimi anlattım. Bir erkek arkadaşına anlatır gibi. Tane tane, şehvetle." (Söğüt, 2022: 108)

Komiserin karısının intiharı ise, psikolojik şiddetin kadını nasıl "ölümle yaşam arası" bir varoluşa mahkûm ettiğini ortaya koyar. Komiserin, karısını aldatma detaylarını "erkek arkadaşına anlatır gibi" aktarması, kadın duygu dünyasının da yok sayıldığını gösterir. Aldatılma ve aşağılamalara dayanamayan kadın, kocasını alının ortasından vurur. O an ben de öldüm, der kadın. Tabancayı kendi şakağına dayar. Tabanca tutukluk yapınca sakın ve ağır adımlarla pencereye doğru yürür ve kendini camdan aşağıya bırakır. Ölmeyen, vurulduğu yerden olanları izleyen komiser, karısının intihar anını, "Kendisini öldürürken bile çok sıkıcı görünüyordu. Heyecansız. İsteksiz. Beceriksiz. Uçamayan hımbıl bir kuş gibi pencerenin pervazından dışarıya kaydı. (Söğüt, 2022: 110) sözleriyle aktarır. Komiserin aşağılamaları, failin gözündeki kadınlık imgesinin ölümle bile değişmediğini gösterir: Kadın, erkeğin bakışına mahkûm bir "hikâyesiz beden" olarak kalır.

Efsun Abla, Devran onu bacağından bıçakladığında aynı bıçağı kendi kalbine saplayarak ölmek istemiş fakat başaramamıştır. Michel Foucault'nun biyopolitika ve egemenlik teorileri, romanındaki intihar temasını anlamak için bir çerçeve sunar. Foucault'ya göre, modern iktidar mekanizmaları, bireylerin bedenlerini ve yaşamlarını düzenleyerek "yaşam üzerinde iktidar" kurar. "Hükümrannın uyruğundakilerin varlığına, ürettiklerine ve hatta kanlarına; yani nesnelere, zamana, bedenlere ve nihai olarak yaşamın kendisine el koyduğu" (Gödelek, 2005: 99) gibi romanda yer alan kahramanlar birçok kere intihar etmeyi deneyerek kendi yaşamlarına el koymuşlardır. Sahip olamadıkları bedenleri ve yaşam haklarına kendilerini öldürerek sahip çıkmak istemişlerdir. İntihar kurtuluş olarak gören roman kişilerinden biri olan Hülya, zaman zaman intiharı etmeyi düşünür. Musa'nın intihar düşüncesi ise, geleneksel erkeklik rollerinin çöküşüyle bağlantılıdır. Ailesini terk etmesi, toplumsal beklentilerin dayattığı "koruyucu erkek" imgesini yitirmesine yol açar. Foucault'nun "öznellik inşası" kavramı, Musa'nın içine düştüğü anlamsızlığı açıklar: İktidar, bireyi belirli kimliklere hapseder; bu kimlikler parçalandığında, varoluş bir boşluğa dönüşür. Musa'nın intiharı düşünmesi, eril tahakkümün kendi failini de tüketmesinin bir sonucudur.

Başkalarının Tanrısı romanında, ataerkil ideolojinin kadın bedeni ve kimliği üzerinde kurduğu şiddet, yapısal bir tahakküm mekanizması olarak işler. Devran, Hülya'nın babası ve Komiser karakterleri, bu tahakkümün farklı yüzlerini somutlaştırarak, eril iktidarın toplumsal cinsiyet ayrıcalıklarını nasıl

fiziksel, psikolojik ve sembolik şiddetle pekiştirdiğini gösterir. Bu karakterler üzerinden, cinsellik, kontrol ve şiddet arasındaki ilişki, kadınların bedenlerinin ve yaşamlarının nasıl eril iktidarın nesnesine dönüştürüldüğünü açığa çıkarır. Hülya'nın Efsun Ablaya "Bir kurtuluş yok bize. Biz hep tutsağız," (Söğüt, 2022: 51-52) şeklinde seslenişi, maruz kaldığı sistemik çıkmazın trajik bir kabullenilişini yansıtır. Ancak Musa'nın bu durumu "tutsaklık" yerine "yoldaşlık" olarak tanımlaması, bağımlılık ve özgürlük arasındaki gerilimi ortaya koyar. Ona göre, uyuşturucu kullanımı bir zayıflık değil, hayatta kalma stratejisidir; toplumun dayattığı "yapay ahlak" ve "doğrular" karşısında bir direniş biçimidir:

"Neyin tutsağıyız biz Hülya? Uyuşturucu diyorsan, ona tutsaklık denmez, yoldaşlık denir. Damarlarına batırdığın o iğneler, burnundan çektiğin o tozlar, dilinin altında patlayan o pullar, yuttuğun o haplar... Hiçbirine bağımlı değilsin sen. Onlardan güç alıyorsun. Onlar sayesinde ayakta kalıyorsun. Eğer onları kullanmasan kendini bulduğun ilk ipe asacaksın. Geçtiğin ilk köprüden atacaksın. Becerebilsen her gece yastığınla kendini boğacaksın. Senin onlardan vazgeçmen için önce bu lanet dünyanın tüm değerlerinden, inançlarından, ahlakından vazgeçmesi lazım. Doğrularını yeniden belirlemesi, iyilerini en baştan seçmesi, aferinlerini şu anda verdiklerine değil bambaşka şeylere vermesi gerek." (Söğüt, 2022: 51-52)

Musa'ya göre, Hülya toplum kurallarından bağımsızlaşmıştır; ancak bu "bağımsızlık", gerçekte sistemin en karanlık sınırlarına hapsedilmekle eşdeğerdir. Hülya'nın uyuşturucu kullanımı, özgür bir seçimden ziyade, şiddetin içselleştirilmiş bir biçimidir. Bir yandan seks işçiliğinin yarattığı fiziksel ve psikolojik yıkımla baş etmek için uyuşturucuya sığınırken, diğer yandan bu bağımlılık onu daha derin bir sömürü döngüsüne hapseder. Musa'nın iddiasının aksine, uyuşturucu "özgürlük" değil, sistemin yarattığı çıkmazın bir sonucudur. Hülya'nın bedenini satmak zorunda kalışı, ataerkil kapitalizmin kadın bedenini hem metalaştıran hem de tüketen ikili sömürüsünü gözler önüne serer. Cinsiyet temelli şiddet, ekonomik eşitsizlik ve sosyal dışlanmışlık, onun yaşamını bir labirente dönüştürür. Ortak aile havuzunda biriken paralar, onu yalnızlıktan kurtarsa bile onun sorumluluğunu artırarak hayat kadınlığı yapmaya mecbur bırakır.

Musa, Hülya'yı "duygusallığın ardında vahşet gizleyen" ve "baş edilemez bir hayvan" olarak tanımlar. Bu tanımlama, ataerkil kültürün kadınları ikili bir varoluş kalıbına sıkıştırmasını yansıtır. Bu yaklaşım, kadınları ya duygusal, itaatkâr, kontrol edilebilir ya da tehlikeli, öfkeli, tutkulu, irrasyonel olarak kategorize eden geleneksel cinsiyet rollerini yeniden üretir. Hülya'nın ani öfke patlamaları, çığlıkları ve "imkânsıza tapması", onu eril tahayyülün korktuğu ve aynı zamanda arzuladığı "Öteki" olarak konumlandırılmasını sağlar. Musa'nın onu "hayvansı" bulması ve aynı zamanda bu hayvansı yanı çekici bulması, onun eril düzene bir tehdit olarak sunulmasını sağlarken, bir taraftan da bu tehdidin cinsel bir nesneye dönüştürülerek erkek arzusunun nesnesi haline getirilmesini de beraberinde getirir. Bu paradoks, ataerkil sistemin kadınları hem korkulan hem de arzulanan bir konuma hapsedişinin göstergesidir.

Efsun Ablası ve Hülya, ataerkil düzenin kadın bedeni ve kimliği üzerinde kurduğu tahakkümün iki farklı tezahürünü temsil eder. Tıpkı bir madalyonun iki yüzü gibi, birbirine zıt görünen ancak aynı sistem içinde bu karakterler, şiddetin farklı biçimlerini içselleştirerek yaşam mücadelesi verir. Hülya'nın silik, uyuşturucu bağımlısı ve bireysellikten yoksun portresi ile Efsun Ablası'nın isyankâr, alaycı ve acımasız tavırları, ataerkil şiddetin kadınları nasıl kutuplaştırdığını ve kimliklerini parçaladığını gözler önüne serer. Bu iki karakter, ataerkil şiddetin kadınları ya sessiz bir kurban ya da öfkeli bir isyancı olmaya zorlayan ikili kodlarını yansıtır. Ancak her iki durumda da, kadın bedeni eril tahakkümün bir savaş alanına dönüşür. Onları bir araya getiren şey ise benzer acılardan geçmeleri değil, yoksun bırakıldıkları temel insani ihtiyaçlardır. Efsun ve Hülya, ne aile içinde "korunabilmiş" ne de toplumsal normlara uyum sağlayabilmişlerdir. Bu durum, onları şiddetin hem faili hem de mağduru konumuna iter.

Feminist kuramcılara göre, kadının ataerkil sistemin "nesne" konumuna indirgeyen söylemlerini yıkarak kendini özne konumunda tanımlayabilmesi ve özgürleşebilmesi için kadın dayanışması önemlidir. *Başkalarının Tanrısı* romanında Efsun Abla ve Hülya arasında bu tür bir dayanışmanın eksikliği, ataerkil şiddetin kadınları nasıl birbirine yabancılaştırdığının çarpıcı bir göstergesidir. Her iki karakter de bedenlerini satarak para kazanmak zorunda kalsalar da, bu ortaklık bir dayanışmaya dönüşmez. Bu durum, ataerkil kapitalizmin kadın emeğini ve bedenini sömürürken aynı zamanda kadınlar arasındaki bağları da zayıflattığını ortaya koyar.

Ataerkil sistem, seks işçisi kadınları "ahlaksız" olarak damgalayarak onları toplumsal dışlanmaya mahkûm eder. Bu damgalama, yalnızca ekonomik değil, sembolik şiddetin de bir aracıdır. Pierre Bourdieu'nun deyimiyle, bu tür sembolik şiddet, kadınları "meşru" olanın dışına iterek edilgenleştirir ve eril iktidarın yeniden üretimini sağlar. Efsun ve Hülya'nın "sokak kadını" rollerine sıkışması, bu sürecin kaçınılmaz bir sonucudur. Sistem, onlara yalnızca meta olarak var olma hakkı tanır.

Söğüt, erkeğin hikâyesi üzerinden, erkeğin eylemlerinin kadın üzerinde yarattığı travmatik etkilere işaret etmektedir. Musa'nın ağzından anlatılan, sesi Musa'nın okura aktardığı kadarı ile duyulan kadın karakterlerin öyküleri "kadının olmayışı" üzerine kurulduğu, anlatının kadınların suskunlukları üzerinden şekillendiği söylenebilir. Ne hissettiğini ve ne düşündüğünü tam olarak bilmediğimiz kadın kahramanların erkeklerin dünyasında bir gölge gibi dolaşır. Ancak ironik bir şekilde, hikâyenin eksenini bu sessiz kadınlar oluşturur. Kadınlar, eril söylemin dışında kalan bir "öteki" olarak temsil edilirken, aynı zamanda bu söylemin merkezinde yer alır.

Roman, kadınların sessizliğini bir anlatısal araç olarak kullanırken, aynı zamanda bu sessizliğin politik boyutunu da görünür kılar. Audre Lorde'un "sessizliğin bizleri korumadığını, yok ettiğini" söyleyen uyarısı, bu temsiliyet krizine ışık tutar. Kadınların iç seslerinin eksikliği, okuru onların deneyimlerini yeniden yorumlamaya zorlar. Bu, feminist edebiyat eleştirisinde sıklıkla kullanılan bir stratejidir: "Boşlukları okumak" ve sessizliği bir direniş alanına dönüştürmek. *Başkalarının Tanrısı*, ataerkil sistemin kadınları nasıl dilsizleştirdiğini ve birbirinden kopuk bireylere dönüştürdüğünü gösteren bir metaforlar bütünüdür. Ancak bu temsil krizi, aynı zamanda feminist bir okumaya davettir: Kadınların sessizliği, onların edilgenliğinin kanıtı değil, eril dilin sınırlarını aşma potansiyelinin işaretidir. Roman, kadın dayanışmasının eksikliğini vurgularken, bu eksikliğin altında yatan yapısal şiddeti sorgulama fırsatı sunar. Bu bağlamda, gerçek kurtuluşun ancak ataerkil kapitalizmin kökten dönüşümüyle mümkün olabileceği gerçeğiyle yüzleşiriz.

Roman boyunca kadın karakterlerin sessizliği, ataerkil şiddetin yarattığı varoluşsal bir çıkmazın tezahürü olarak karşımıza çıkar. Hülya'nın annesinin suskunluğu, Hatçe'nin dilsizleşmesi ve Efsun'un öfkesi, bu sessizliğin farklı biçimlerini temsil eder. Ancak bu temsiller, sessizliği salt bir edilgenlik veya direniş olarak okumaktan ziyade, ataerkil sistemin kadın bedeni ve ruhu üzerindeki çok katmanlı tahakkümünü anlamak için bir başlangıç noktası sunar. Hülya'nın annesinin sessizliği, maruz kaldığı fiziksel ve psikolojik şiddet karşısında bir kaçış mekanizmasıdır. Bu sessizliğin ölümle son bulması da suskunluğun bir direniş değil, sistemin yıkıcılığının kanıtı olduğunu ortaya koyar. Benzer şekilde, Hatçe'nin intiharı da dilsizleşmenin bir mücadele aracı olmadığını, aksine toplumsal baskının nihai sonucunu ortaya koyar.

Feminist teori, sessizliği bazen bir direniş stratejisi olarak yorumlar. Luce Irigaray, eril dilin sınırlarını aşmak için sessizliğin bir "söylemsiz dil" olabileceğini savunur. Ancak romanda bu gerçekleşmez: Hülya'nın uyuşturucuyla hissizleşmesi veya Efsun'un öfkesi, sessizliği aşma çabası değil, tahakkümün

içselleştirilmiş bir kabulleniş olarak okunabilir. Kadınların deneyimleri görünmez kılındığında, şiddet döngüsü beslenir. Efsun'un öfkesi, sessizliğin karşısında bir dışavurum olarak görülebilir. Ancak bu öfke, sistemi dönüştürmek yerine onun şiddet dilini yeniden üretir.

Romanda sessizlik, ne saf bir teslimiyet ne de bilinçli bir direniştir. Aksine, ataerkil şiddetin yarattığı bir yarıktır. Hülya'nın annesi ve Hatçe'nin sessizliği, sistemin kadın bedenini nasıl tüketip yok ettiğini gösterirken, Efsun'un öfkesi ise bu yıkıcılığın başka bir yüzünü ortaya koyar. Başkalarının Tanrısı, sessizliği bir direniş biçimi olarak değil, şiddetin sonuçlarından biri olarak sunar. Ancak bu temsil, feminist eleştiri için bir çıkış noktasıdır: Kadınların sessizliği, ancak toplumsal dönüşümle anlam kazanabilir. Roman, bize bu dönüşümün aciliyetini hatırlatırken, gerçek direnişin sessizliği kıran bir dayanışmayla mümkün olduğunu ima eder.

Efsun Abla ve Hülya, ataerkil düzenin kadınlara dayattığı baskıya karşı iki farklı direniş stratejisini temsil eder: Biri sessizliği bir varoluş biçimi olarak benimserken, diğeri öfkeyi politik bir silaha dönüştürür. Bu ikilem, Başkalarının Tanrısı romanında kadınların maruz kaldığı sistemsel şiddete dair derin bir eleştiri sunar. Matruşka bebeğe herkes bu dünyanın ve insanların bütün çirkin yüzünü anlatarak nasihat ederken, Hülya susmayı tercih eder. Matruşka'ya boş ver anlatılanları, kendin yaşa ve gör, der. Gerçekliğin rüya içerisinde farklı bir boyut kazandığı anlatıda kendi gerçeklerini kabul etmiş roman kişilerinden Efsun Abla'nın, hayatın acımasız gerçeklerine yönelik karşı duruşu ise isyan boyutundadır. Efsun Abla, hayata ve insanlara karşı duyduğu öfkeyi Matruşka'ya verdiği öğütlerle kusar:

“Öyle, anaya babaya hürmet filan yok Matruşka. Bize de hürmet etmeyeceksin. Sonra, zina edeceksin. Bol bol zina edeceksin. Yoksa bok yoluna gidersin. Çalacaksın. Sana verilmeyeni gidip kendin alacaksın. Yalan söyleyeceksin. Ben öğreteceğim sana yalan söylemeyi. Her şeye ama her şeye tamah edeceksin. Sende olamayan ve başkalarında olan her şeye. Tek bir tanrıya bile inanırsan hakkımı helal etmem sana. Senin tanrın yok Matruşka. O başkalarının tanrısı!”(Söğüt, 2202: 128)

Efsun Abla'nın Matruşka'ya verdiği öğütler, geleneksel ahlaki normları bilinçli bir parodi ile alt üst eder. "Zina et, çal, yalan söyle" gibi ifadeler, dini metinlerin ataerkil dilini ters yüz ederek, sistemin ikiyüzlülüğünü teşhir eder. Efsun'un öğütleri, "sessizliğin konuşması" olarak okunabilir. “Bizim tanrımız yok! Başkalarının tanrısı o!” (Söğüt, 2022: 151), diye çığlıklar atan Efsun Abla, kurdukları ailenin kimsesizliğine isyan eder. Bu serzenişte alışılagelen ahlaki öğretilerin aksine hayatta kalmak için mücadele etmenin, güçlü olmanın önemi, öteki olanın verdiği acı, öfke diliyle aktarılmıştır. Efsun Abla, toplumun görmezden geldiği gerçekleri, "öteki" olarak susturulanları yüksek sesle dile getirir. Ancak bu öfke, sistemi dönüştürmekten ziyade şiddetin dilini yeniden üretir. Hülya'nın içe dönük çöküşü ile Efsun'un dışa vurulan öfkesi, ataerkil şiddetin kadınları nasıl ya "kurban" ya "isyancı" olmaya zorladığını gösterir. Efsun Abla'nın "konuşan sessizliği", ataerkil tahakkümün dilini alt üst ederken, aynı zamanda bu dilin sınırlarını da gösterir. Roman, okuru, sessizliğin ve öfkenin ötesinde üçüncü bir yol aramaya davet eder: Toplumsal bir mücadeleyle örülmüş, yeni bir feminist söylem.

Yazar, sokak ve kahvehane gibi mekânlar üzerinden kimsesizlik, aidiyetsizlik ve ötekileşme temalarını, rüya ile gerçeklik arasındaki bulanık sınırlarla harmanlayarak işler. Anlatı, Musa'nın bilinçaltından süzülen rüyalar üzerine kuruludur. Bu rüya zemininde, gerçeklik hayal ile iç içe geçer; karakterlerin geçmişleri, kimlikleri ve bir arada varoluş biçimleri sorgulanır. Matruşka, Adnan Abi, Efsun Abla, Şair Musa ve Hülya gibi "kimsesiz" olarak tanımlanan karakterler, sokakta kurdukları yeni aile aracılığıyla aidiyet arayışını temsil eder. Bu aile, geleneksel yapıların dışında, sorgulama ve yargılamanın olmadığı, herkesin "dilediği hâliyle" var olabildiği bir klan olarak şekillenir. Roman kişileri, birbirlerinin gerçekliklerini tam olarak bilmemekten kaynaklanan bir güvenle bir arada durur. Musa'nın da vurguladığı gibi, "hepimizin geçmişinde yarım yamalak bir gerçeklik ve bolca hayal" (Söğüt, 2022: 13)

vardır; bu kırılgan bağ, anlatılan hikâyelerle beslenir ve "pamuk ipliğine" bağlı bir dayanışma yaratır.

Kahvehane, bu aidiyetsizlik temasını somutlaştıran bir mekân olarak öne çıkar. Geleneksel olarak eril hegemonyanın egemen olduğu bu alan, romanda dönüştürülmüş; kadınların da dahil olduğu, yaşam ile ölüm arasında köprü kuran korunaklı bir sığınağa evrilmiştir. Mekânın bu yeni işlevi, toplumsal cinsiyet normlarının altını oyar: Kahvehane artık yalnızca "erkeklerin dünyasına" ait değil, kimsesizlerin ortak evidir. Karakterler, burada hem fiziksel hem de duygusal bir barınak bulurken, gerçek dünyayla olan kopukluklarını geçici olarak unuturlar:

"Kimseye ait olmayan bir yer. (...) Bu kahve bize bazen rahim, bazen bir mezar. Kuytusunda saklanıyoruz, çürüyoruz, kokuşuyoruz ama bir şekilde yaşıyoruz. Şehir üzerimize geldikçe bu deliğe kaçıyoruz. Bize ne "gel" giyen var ne "git". Yokmuşuz gibi. Ya da hep buradaymışız gibi. Yokluğumuzla varlığımızın birbirine bu kadar yakın olduğu tek yer." (Söğüt, 2022: 11-12)

Anlatıdaki rüya gerçeklik ikiliği, karakterlerin içsel çatışmalarını ve toplumsal dışlanmışlıklarını metaforik bir düzleme taşır. Rüyalar, onların geçmiş travmalarını ve kimlik karmaşasını yansıtan bir ayna işlevi görür. Ancak bu kaotik zemin, aynı zamanda özgürlük alanı yaratır: Gerçek hayatta reddedilen veya görünmez kılınan karakterler, rüyanın sınırsız dünyasında bir "klan" olarak var olmayı başarır. Söğüt'ün (2022: 103) ifadesiyle, "kimse kimsenin gerçeğiyle ya da yalanıyla ilgilenmediği" için bu varoluş, sorgulamadan kabul edilen bir inanca dayanır. Geleneksel aile ve toplum yapılarının dışında kurgulanan bu "yeni klan", aidiyetin ancak sorgusuz bir kabullenmeyle mümkün olabileceğini vurgularken, gerçeklik ile hayal arasındaki sınırları da belirsizleştirir.

Kentsel dönüşüm kapsamında mahallenin yıkılma kararının ardından yaşadıkları kahvenin de yıkılmasıyla kapalı alanın güvenli bölgesinden kopan Adnan Abi, Efsun Abla, Musa, Matruşka ve Hülya yeni bir bilinmezliğe doğru yola çıkarlar. Kurulmanın ve yıkılmanın bir döngü hâlini almasıyla beraber yaşam ve ölüm arasındaki bağlantı şehir ve sokaklar üzerinden kurulmuştur. Anlatı kişileri, güvenli alanın zorunlu olarak bırakılması ile birlikte sokaklarda yaşamak zorunda kalırlar. Sokak, onlar için tekinsiz bir alan olmasının yanında ötekileştirilerek toplumdan dışlandıkları alandır. "Aslında sadece şehir değil herkes bize tepeden bakıyor. Çünkü biz sürünüyoruz. Ama bundan şikayetçi değiliz. Biz de onlara aşağıdan bakıyoruz. Hayatı kimselerin bakmaya tenezzül etmediği bir yerden, dipten, en derinden görüp anlıyoruz." (Söğüt, 2022: 85) Topluma ve şehre karşı çıkış şeklinde sunulan bu cümlelerle kimsesiz ve evsiz olmanın özgür alanında sıkışan anlatı kişileri bu döngü içerisinde karşı çıktıkları sistemde yer edinmeye çalışırlar. Sokaklara düşen bir şair, bacaklarını kesen yaşlı bir orospu, hafızasını yitirmiş bir adam, hayata dair tüm ümidini kaybetmiş genç orospu ve çöpe terk edilmiş bir bebek sonunda buldukları metruk bir binaya sığınır.

"Sokak" kurguda hem "şehir" hem de "erkek" rollerini üstlenen çift kimlikli bir karakter olarak sunulmuştur. Sokak, erilliğin hakimiyetini kurduğu, cinsiyetçi yapının öznesi olarak kurgulanmıştır. "Hepimiz kayıbz, dışlanmışız, görünmeyeniz, umursanmayanız. Yanımızdan geçip giden insanlar için bazen vicdan azabı, bazen mide bulantısıyız." (Söğüt, 2022: 66) cümlesi sokakların, erkek egemen bir düzenin simgesi olduğuna ve kadınlar gibi sokakta yaşamak zorunda kalan insanları da ataerkil sistemin yalnızlaştırılarak ötekileştirildiğine işaret eder. Romana verilen isim, "Başkalarının Tanrısı" ötekileştirmeye yapılan vurgu açısından önemlidir. Söğüt, insanlara dayatılan dinlerin, geleneklerin, öğretilerin yaratıcısının insanlık olduğu fikrini savunur ve tüm bunları ataerkil düşüncenin devamlılığını sağlayan bir araç olarak görür.

Romanda, marjinal bireylerin varlık-hiçlik ikilemi, Musa'nın anlatımı üzerinden toplumsal

görünmezlikle ilişkilendirilir. Karakterlerin evsizlik, kimsesizlik ve cinsel sömürüye maruz kalışları, onları “ahlaksız”, “yabancı” veya “iğrenç” olarak damgalayan toplumsal normlarla çatışır. Bu damgalama, özellikle kadın bedeninin meta olarak pazarlanması, dilenme, hırsızlık, seks işçiliği üzerinden şekillenir. Hülya'nın kentsel dönüşüm sonrası evsiz kalması ve müşterilerle güvensiz mekânlarda buluşmak zorunda oluşu, eril tahakkümün kadını tekinsiz alanlara hapsedişini sembolize eder. Söğüt, bu durumu şehrin kadına “sırtını dönmesi” metaforuyla açıklar: Kent, ataerkil bir araç olarak kadını hem mekânsız bırakır hem de onu şiddet döngüsüne iter.

Kadın karakterler (Kırların Hatçe, Hülya, Efsun Abla), cinselliğin bir iktidar alanına dönüştüğü bir sistemde varlık mücadelesi verir. Roman, seks işçiliğini salt ekonomik bir zorunluluk olarak değil, toplumsal kırılmanın tezahürü olarak sunar. Judith Butler'ın (2010: 21) “yaşamın başkalarının elinde olduğu” şeklinde özetlediği kırılma olgusu, bu kadınların maruz kaldığı fiziksel, cinsel ve psikolojik şiddetle somutlaşır. Sokak, romanda sadece fiziksel bir mekân değil, cinsiyetçi iktidarın ortaya konduğu bir sahnedir. Kadınlar için sokak, cinsel objeleştirmenin ve ekonomik sömürünün kesiştiği tehlikeli bir bölge; erkekler için de aidiyetsizliğin ve toplumsal reddedilişin sembolüdür. Kentsel dönüşüm, bu mekânsal tahakkümü derinleştirir: Yıkılan evler ve kahvehaneler, karakterleri sınırdan yaşamaya zorlar. Metruk binalara sığınma eylemi, bu sınırdan varoluşun direniş ve çaresizlik arasındaki çelişmesini yansıtır.

Roman, kadın karakterlerin yaşamlarını, ataerkil şiddetin yapısal ve duygusal boyutları üzerinden okura sunar. Hülya'nın annesi ve komiserin karısı gibi “görünmeyen” kurbanlar, erkek şiddetinin toplumsal meşruiyet kazanan sonuçlarını temsil eder. Bu karakterler, fiziksel ve psikolojik tahakkümle sindirilmiş, toplumsal hafızadan silinmiş figürlerdir. Diğer yandan, Hülya ve Hatçe'nin bedenlerini satmak zorunda kalışı, yoksulluk ve sistematik dışlanmanın kadını nasıl ekonomik çaresizliğe sürüklediğini gösterir. Efsun Abla'nın sevdiği adam tarafından başka erkeklere satılması ise, duygusal bağımlılığın nasıl sömürüye dönüştüğünü açığa çıkarır. Bu kadınlar, hayatlarını kontrol etme iradesinden yoksun bırakılmış; erkeklerin iktidar alanında nesneleşerek varlıklarını sürdürmeye mecbur edilmiştir.

Mine Söğüt'ün *Başkalarının Tanrısı* adlı eserinde erkeklik olgusu, çelişkili temsiller üzerinden sorgulanarak, geleneksel toplumsal beklentilerin belirsizliği vurgulanır. Anlatıcı Musa, terk ettiği ailesiyle çelişen bir biçimde, sokakta tanıştığı Efsun Abla'ya körü körüne bağlanan ve onun her isteğine boyun eğen bir karakter olarak karşımıza çıkar. Efsun Abla'nın şiddetle örülü geçmişi ile Musa'nın toplumsal normlara isyanı, ataerkil sistemin bireyler üzerindeki çarpık etkisini ve bu etkiye direnme çabalarını yansıtır. Diğer yandan, Adnan Abi, adalet duygusu ve vicdani duruşuyla öne çıksa da geçmişinin silikliği, onu “ideal erkek” imgesinin dışına iter; bu durum, erkek kimliğine dair tek tip bir modelin reddine işaret eder. Hülya'nın babası, aile içi şiddeti katliama dönüştüren bir figürken; Hatçe'ye tutkun olduğunu iddia eden komiser, hem eşine psikolojik işkence uygulayan hem de aşık olduğunu söylediği kadını istismar eden ikiyüzlü bir profil çizer. Bu karakterler, erkekliğin yıkıcı yüzünü ortaya koyarken, toplumsal cinsiyet rollerinin belirsizliğini ve ataerkil tahakkümün çok katmanlı şiddetini gözler önüne serer. Romanda dikkat çeken nokta, Musa ve Adnan Abi'nin Hülya ile Efsun Abla'nın hayatlarında ne bir engel ne de bir dönüşüm aracı olmalarıdır. Öyküde erkekten beklenenin ne olduğunun kesin olarak belirtilmediği söylenebilir. İyi olan tek erkek karakter Adnan Abi'dir, fakat o da geçmişini hatırlamadığı için bugünü de olmayan biridir. Bu durumda Adnan Abi üzerinden bir sonuca varmak mümkün görünmemektedir. Bu da erkeğin kadının kurtarıcısı konumuna yerleştirilmediğini gösterir.

Roman, toplumsal cinsiyet rollerinin eleştirel bir okumasını sunarken, kadınların maruz kaldığı şiddeti yapısal bir sorun olarak çerçeveler. Erkek merkezli bakış açısının yıkılması, yalnızca bireysel değil,

toplumsal bir mücadele gerektirir. Karakterlerin yaşamları, başkalarına bağımlılığın kaçınılmazlığını gösterirken, aynı zamanda bu bağımlılığın politik bir dayanışmaya dönüşme potansiyelini de ortaya koyar. Ancak romanda bu dayanışma eksikliği, ataerkil tahakkümün kadınları birbirinden izole edişinin bir sonucu olarak okunabilir. Söğüt'ün anlatısı, kadınların erkek şiddeti ve ekonomik sömürü karşısındaki kırılan direnişini, sistemi içeriden yıkmaya çalışan bir metafor olarak sunar. Kadın bedeninin metalaşması ve duygusal bağımlılık, ataerkil kapitalizmin ikili tahakkümünü yansıtır. Roman, bu tahakkümü görünür kılarak, okuyucuyu "ahlak" ve "normalite" kavramlarını yeniden sorgulamaya iter. Sonuç olarak, karakterlerin sessiz çığlığı, yalnızca bir edebi anlatının parçası değil, aynı zamanda toplumsal bir manifesto niteliği taşır.

Sonuç

Mine Söğüt'ün *Başkalarının Tanrısı* adlı eseri, postmodern ve feminist perspektifler ışığında toplumsal cinsiyet dinamiklerini, kimliksizliği ve patriarkal tahakkümün yarattığı tahribatı derinlemesine sorgulayan çok katmanlı bir anlatı sunar. Şair Musa'nın bakış açısından aktarılan hikâyelerde, kadınların maruz kaldığı sistemsal şiddet, cinsiyet temelli ayrımcılık ve toplumsal yalnızlık, eril bakış açısının sınırlarını aşarak toplumsal gerçekliğe dönüşür. Söğüt, erkek anlatıcının varlığını, kadınların sessiz çığlıklarını duyurmak için bir araca dönüştürerek, geleneksel edebiyatın iktidar yapısını tersyüz eder.

Roman, Şair Musa ve Adnan Abi gibi merkezî karakterler üzerinden kimliğin reddini, ötekilik algısını ve sistem karşıtlığını, ütöfik ile distöfik arasında salınan bir gerçeklikle harmanlar. Bu gerçeklik içinde, erkeklik temsillerindeki çelişkiler ve belirsizlikler, geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin çöküşünü simgelerken; Efsun Abla ve Hülya gibi kadın karakterlerin yaşadığı şiddet, öfke ve direniş, ataerkil düzenin kadın bedeni ve ruhu üzerindeki yıkıcı etkisini gözler önüne serer.

Erkeklik temsilleri bağlamında roman, geleneksel ataerkil kodları istikrarsızlaştırarak, erkekliği şiddet, sadakat, sorumluluk ve kayıtsızlık gibi zıt kavramların kesişiminde yeniden tanımlar. Musa'nın tutkulu bağlılığı ile Adnan Abi'nin vicdanı arasındaki gerilim, erkekliğin tek bir kategoriye indirgenemeyeceğini, ancak bu çeşitliliğin bile sistemin yıkıcılığı karşısında bir çözüm üretmediğini gösterir. Kadın karakterlerin yaşadığı şiddet ise, ataerkil düzenin kadın bedenini ve ruhunu nasıl bir savaş alanına çevirdiğini ortaya koyar. Fiziksel ve duygusal şiddetin dolaylı anlatımı, failin eylemlerini ön plana çıkarmak yerine, mağdurun içsel çözülmesine odaklanarak okuru empatiye davet eder.

Söğüt, feminist perspektifi çoğulcu bir zemine taşıyarak, kadınların ve çocukların deneyimlerini tek bir "kurtuluş" anlatısına hapsolmaktan kurtarır. Efsun Abla ve Hülya'nın öfkeleri, toplumsal adaletsizliğin bireysel patlamaları olarak okunabilirken, bu öfkenin bir değişim yaratamaması, sistemin direncini ve bireyin çaresizliğini vurgular. Adnan Abi'nin belirsiz geçmişi ve Musa'nın ikircikli kişiliği, erkekliğin geleneksel tahakküm pratiklerinden kopuşunun bile bir tür kimliksizliğe mahkûm olduğunu ima eder. Roman, nihayetinde, kimliksizliğin bir direniş mi yoksa teslimiyet mi olduğu sorusunu okura bırakır.

Özellikle seks işçisi kadınların yaşam koşullarını betimlemekten bilinçli olarak kaçınması, yazarın feminist duruşunun en radikal yansımalarından biridir. Hülya'nın müşterilerle ilişkilerinin detaylandırılmaması veya bedeninin nesneleştirici bir dille tasvir edilmemesi, ataerkil tahayyülün kadını "izlenebilir" bir meta olarak kurgulama alışkanlığına karşı estetik bir direniştir. Bu tercih, şiddetin ve sömürünün görünmez mekanizmalarını çarpıcı bir şekilde vurgularken, okuru da kadın bedeninin pazarlanmasına içkin olan eril bakışı sorgulamaya iter. Söğüt, kadın karakterlerin içsel

çatışmalarına ve öfkelerine odaklanarak, onların maruz kaldığı yapısal eşitsizlikleri romantize etmeden ya da estetize etmeden aktarır. Bu durum, feminist bilgi üretiminin "anlatılan" değil "anlatılmayan" üzerinden de işleyebileceğini kanıtlar niteliktedir.

Roman, ataerkil sistemin kadınları ikincilleştiren dilini, eril anlatıcının sesiyle çözümlerken bile feminist bir bilinçle hareket eder. Kadınların hikâyeleri, erkek karakterlerin iç hesaplaşmalarının gölgesinde kalmak yerine, onların varoluşsal krizlerini besleyen toplumsal bir gerçeklik olarak öne çıkar. Bu yaklaşım, feminist edebiyatın "kadın merkezli olma" zorunluluğunu yeniden tartışmaya açar ve erkek karakterlerin bile feminist bir okumaya nasıl araçsallaştırılabileceğini gösterir. Söğüt, bu stratejiyle, erkek egemen anlatı geleneğinin araçlarını feminist bir tahayyülle ele geçirerek, edebiyatın dönüştürücü gücünü hatırlatır.

Nihayetinde Başkalarının Tanrısı, eril dilin sınırlarında gezinen ancak kadın öznelliğini merkeze alan, feminist edebiyatın sınırlarını genişleten politik bir metindir. Yazar, kadın bedeninin sömürsünü görünür kılmak yerine, bu sömürünün yarattığı psikolojik ve toplumsal tahribatı anlatarak, okuru sistemsal eleştiriye ortak eder. Bu yaklaşım, feminist edebiyatın "anlatılmayan" üzerinden de politik bir dil inşa edebileceğini kanıtlar.

Roman, aile içindeki iktidar dinamiklerinden toplumsal normların bireyler üzerindeki baskısına kadar uzanan bir eleştiri hattı kurar. Kadınların ikincil konumu, erkek şiddetinin normalleşmesi ve çocukların bu sistem içinde maruz kaldığı travmalar, Söğüt'ün çoğulcu feminist perspektifiyle işlenir. Yazar, tek tip bir "kadın deneyimi" yerine, farklı yaşamların kesişiminde şekillenen acıları, öfkeleri ve direnişleri merkeze alarak, ataerkil düzeni gözler önüne serer.

Söğüt, erkek egemen anlatı geleneğinin araçlarını feminist bir bilinçle dönüştürerek, okuru hem edebi hem de etik bir sorgulamaya davet eder. Eser, Türkiye edebiyatında toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dair söylenecek sözün tükenmediğini, bu sözün kadınların, çocukların ve hatta erkeklerin dilinden nasıl yükselebileceğini gösteren cesur bir manifesto niteliği taşır. Bu bağlamda roman, yalnızca edebi değil, aynı zamanda sosyopolitik bir metin olarak, feminist mücadelede önemli bir yer edinir.

Kaynakça

- Aktaş, Gül (2013). "Feminist Söylemler Bağlamında Kadın Kimliği: Erkek Egemen Bir Toplumda Kadın Olmak". *EFD/JFL Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 30(1), 59-70.
- Arat, Necla (1991). *Feminizmin Abc'si*. İstanbul: Simavi Yayınları.
- Beauvoir, Simone de (2010). *Kadın İkinci Cins*. Çev. bertan onaran. İstanbul: Payel Yayınları.
- Berktaş, Fatmagül (1996). *Tektanrılı Dinler Karşısında Kadın*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Bora, Aksu (2005). *Kadınların Sınıfı: Ücretli Ev Emeği ve Kadın Öznelliğinin İnşası*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Conway, David (2000). *Serbest Piyasa Feminizmi*. Çev. M. Bahattin Seçilmişoğlu. Ankara: Liberte Yayınları.
- Donovan, Josephine (1992). *Feminist Teori*. Çev. aksu bora, m. ağduk gevrek, fevziye sayılan. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ecevit, Yıldız (2011). "Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisine Başlangıç". *Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Güzel, Nafize Sibel (2007). *Edebi Metin Çözümlemelerinde Dilbilim-Biçimbilim-Kuram*. Manisa: Cihan Matbaası.
- Hooks, Bell (2012). *Feminizm Herkes İçindir Tutkulu Politika*. Çev. ece aydın, berna kurt, şirin özgün, aysel yıldırım. İstanbul: bgst Yayınları.
- Humm, Maggie (1994). *Feminist Edebiyat Eleştirisi*. Yay. haz. gönül bakay. İstanbul: Say Yayınları.
- İrızık, Sibel ve Jale Parla (2005). *Kadınlar Dile Düşünce*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kalav, Ayşe (2012). "Namus ve Toplumsal Cinsiyet". *Mediterranean Journal of Humanities*, 2(2), 101-115.
- Kolcu, A. İhsan (2015). *Edebiyat Kuramları*. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.
- Mackinnon, C. A. (2003). *Feminist Bir Devlet Kuramına Doğru*. Çev. sabir yücesoy ve türkan yöney. İstanbul: Metis Yayınları.
- Mitchel, Juliet ve Ann Oakley (1998). *Kadın ve Eşitlik*. Çev. fatmagül berktaş. İstanbul: Pencere Yayınları.
- Moran, Berna (2014). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Saygılıgil, Feryal (2016). *Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Söğüt, Mine (2022). *Başkalarının Tanrısı*, Can Yayınları, 1. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

4. Çocuk Edebiyatı Eserlerinde Akran Zorbalığı Yansımaları¹

Saliha DEMİR²

Meram UZUNDAL³

APA: Demir, S. & Uzundal, M. (2025). Çocuk Edebiyatı Eserlerinde Akran Zorbalığı Yansımaları. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (47), 55-73. **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.16544458>

Öz

Çocuk edebiyatı, çocukların dil gelişimi ve hayal gücünü desteklemesinin yanı sıra onların karakter gelişimi ve toplumsal değerleri benimsemesi açısından da büyük önem taşır. Bu tür edebî eserler, çocuklarda estetik duyguların gelişmesini sağlarken aynı zamanda doğru ve yanlış davranışlar arasında ayırım yapabilme becerisi kazandırır. Çocuk kitapları yalnızca eğlenceli zaman geçirme aracı değil, aynı zamanda eğitici birer kaynak olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda günümüz çocuklarının karşı karşıya kaldığı sosyal sorunlardan biri olan akran zorbalığının da bu kitaplar aracılığıyla ele alınarak çocuklara erken yaşta farkındalık kazandırılması mümkündür. Çocukların dünyasına doğrudan hitap eden hikâyeler, onlara empati kurma, çözüm üretme ve zorbalıkla başa çıkmayı öğretmek için güçlü bir araçtır. Bu çalışmada çocuk kitaplarında akran zorbalığının nasıl ele alındığını belirlemek amacıyla nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Araştırma kapsamında toplam 36 çocuk kitabı incelenmiş, belirlenen kriterleri karşılayan 7 kitap detaylı analize dâhil edilmiştir. Yapılan inceleme sonucunda kitaplarda akran zorbalığının genellikle sözel, fiziksel ve duygusal olmak üzere üç şekilde işlendiği görülmüştür. Mağdur karakterlerin yaşadığı temel duygular arasında utanma ve öfke ön plana çıkarken, zorba karakterlerin ise genellikle fiziksel özellikleriyle betimlendikleri dikkat çekmiştir. Ayrıca, olayları dışarıdan izleyen karakterler dört farklı şekilde konumlandırılmıştır: Sessiz izleyici olma, zorbanın tarafında yer alma, zorbalığa tepki gösterme ve zorbalığa zorbalıkla tepki vermedir. Kitaplarda yer alan zorbalıkla başa çıkma stratejileri arasında; zorbayı yalnız bırakma, zorbayı görmezden gelme, mağdurun yanında olma, aileleri, öğretmenleri ve okul yöneticilerini haberdar etme sayılabilir. Bu bulgular, çocuk kitaplarının, akran zorbalığıyla mücadelede bilinç kazandırma ve olumlu sosyal davranışlar geliştirme açısından işlevsel bir rol üstlenebileceğini göstermektedir.

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin / Oran: %9

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 10.04.2025-**Kabul Tarihi:** 28.07.2025-**Yayın Tarihi:** 29.07.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.16544458>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² YL Öğrencisi, Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Temel Eğitim ABD, Sınıf Eğitimi Bilim Dalı / Master's student, Hacettepe University, Institute of Educational Sciences, Department of Basic Education, Division of Classroom Education (Ankara, Türkiye) **eposta:** dmrslho6@gmail.com, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0009-0002-9655-6507>

ROR ID: <https://ror.org/04kwvgz42> **ISNI:** 0000 0001 2342 7339 **Crossref Funder ID:** 501100005378

³ Araş. Gör., Amasya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, Sınıf Eğitimi Anabilim Dalı / Res. Ass., Amasya University, Faculty of Education, Department of Primary Education, Division of Primary Education (Amasya, Türkiye) **eposta:** meram.uzundal@amasya.edu.tr, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0002-3961-0717> **ROR ID:** <https://ror.org/00sbxoy13> **ISNI:** 0000 0004 0386 6723 **Crossref Funder ID:** 100010724

Anahtar kelimeler: Çocuk edebiyatı, akran zorbalığı, çocuk kitapları

Reflections of Peer Bullying in Children's Literature Works⁴

Abstract

Children's literature plays a significant role not only in supporting children's language development and imagination but also in fostering their character development and internalization of social values. Such literary works contribute to the cultivation of aesthetic emotions in children while also equipping them with the ability to distinguish between right and wrong behaviors. In this context, children's books should be regarded not merely as sources of entertainment but also as educational tools. Within this context, peer bullying, one of the prominent social issues faced by children today, can be addressed through these books to raise awareness at an early age. Stories that directly appeal to the world of children serve as powerful tools for learning empathy, problem-solving, and strategies for coping with bullying. In this study, the document analysis method, one of the qualitative research approaches, was employed to examine how peer bullying is addressed in children's books. A total of 36 children's books were reviewed, and 7 of them that met the predetermined criteria were selected for detailed analysis. The findings revealed that peer bullying in these books is typically portrayed in three forms: verbal, physical, and emotional. Among the primary emotions experienced by the victimized characters, shame and anger were most prominent. It was also noted that bully characters were often described through their physical attributes. Additionally, bystander characters were positioned in four distinct ways: as silent observers, supporters of the bully, individuals who react to bullying, and those who respond to bullying with further bullying. Strategies depicted in the books for coping with bullying included isolating the bully, ignoring the bully, supporting the victim, and informing parents, teachers, and school administrators. These findings suggest that children's books can play a functional role in raising awareness about peer bullying and in promoting positive social behaviors.

Keywords: Children's literature, peer bullying, children's books

⁴ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.
Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.
Funding: No external funding was used to support this research.
Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.
Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.
Similarity Report: Received – Turnitin / Rate: %9
Ethics Complaint: editor@rumelide.com
Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 10.04.2025-**Acceptance Date:** 28.07.2025-**Publication Date:** 29.07.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.16544458>
Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Giriş

Gelişim çağında olan çocuklar, izledikleri, okudukları ve dinledikleri aracılığıyla davranış geliştirme eğilimindedirler. İstendik davranışların yanı sıra istenmeyen davranışlar bu süreçte görülebilmektedir. İstendik davranışların gelişimi ve istenmeyen davranışların önlenmesi aracı materyallerle sağlanabilmektedir. Çocuk edebiyatı eserleri, çocukların edebî zevklerini ve okuma becerilerini geliştirirken istendik davranışları kazanmaları ve istenmeyen davranışları göstermemelerinde etkili bir araç olarak kullanılabilmektedir. Çocuk edebiyatı, dil gelişimi ve anlama düzeylerine uygun olarak erken çocukluk döneminden ergenliğin sonuna kadar olan süreci kapsayan çocukların duygu ve düşünce dünyalarını zenginleştirirken onlara edebî dili ve görsel iletileri sunarak beğeni düzeylerini arttıran bir edebî türdür (Sever, 2021). Çocuk edebiyatı, duyuşsal ve zihinsel olarak çocuğun gelişimini olumlu yönde etkiler. Erken yaşlardan başlayarak ebeveynlerinden masal ve ninni dinleyen, kitaplarla haşır neşir olan çocukların üstbilişsel düşünme becerileri gelişmeye başlar (Celepoğlu, 2007).

Çocuk edebiyatında nitelik yazılı dil yoluyla çocuğun evreni anlamasına, algılamasına, yorumlamasına katkısı, anadilini etkin kullanması; çizgiler, resimler yoluyla sanatsal bakış açısını geliştirmesi, duyuları harekete geçirmesi özellikleriyle kendini göstermektedir. Çocuğun nitelikli bir çocuk edebiyatı eseri ile buluşması, kendi sorumluluğu olmaktan çok ebeveyn ve öğretmen yönlendirmesine bağımlı bir süreçtir. Çocuk kitapları öncelikli olarak çocuğa göre ve çocuk için yazılıyor olsa da onların temin edicisi, yetişkindir. Kitap seçiminde en önemli koşullardan biri, çocuğa görelilik ilkesine uygun olarak yazılıp basılmış eserlere odaklanılmasıdır. “Çocuğa göre deyince, çocuklar için yapılacak edebiyatın çocuğun büyüme ve gelişme çağlarına, psikolojisine, sözcük ve kavram bilgisine, algılama düzeyine uygun bir duyarlılık biçimi anlaşılmalıdır” (Şirin, 2007, s.44).

Çocukların bilişsel gelişimlerini ve bilgi dünyalarını desteklemek amacıyla başvuru kitaplar, genel olarak “öğretici çocuk kitapları” olarak isimlendirilmektedir (Sever, 2007, s.6). Kitap seçiminde yalnızca öğreticilik özelliğini kriter olarak ele almak, edebiyatın bireyin gelişimine katkısını dar bir alana indirgemektir. Meriç (1987), çocuklara yönelik kitap yazarken çocuğun psikolojisini, yaşadığı çevreyi, kültürü, dili dikkate almanın öneminden bahsetmektedir. Çocuk edebiyatı eserlerinde yaşama dair her konuya yer vermek, çocukların yaşamı anlamlandırmasında kitapları önemli bir kaynak olarak kullanmasını sağlamaktadır. Yayımlanan kitaplar incelendiğinde ölüm, savaş, ayrılık, göç, cinsel istismar, madde bağımlılığı, hastalık, terörizm, şiddet, ırkçılık, akran zorbalığı, engellilik, çok kültürlülük, obezite, dijital bağımlılık, arkadaş edinme güçlüğü gibi zor konuların da kitapların konularında ya da olay örgülerinde işlendiği görülmektedir. Bu konular içinde akran zorbalığı ile ilgili yayımlanan kitapların son yıllarda arttığı, bu kitaplarda fiziksel, sözel, sosyal, siber zorbalık türlerinin en az birine yer verildiği görülmektedir.

21. yy. da küreselleşme ve göçler nedeniyle okullar giderek daha çeşitli hale gelmekte ve bu durum zorbalığı dikkate almayı zorunlu kılmaktadır (Lim ve Hoot, 2015). Zorbalık, bir ya da daha çok öğrencinin çoğu zaman zayıf ya da yalnız görünen ve bu yüzden daha savunmasız olan bir kurbanı yönelik olarak ve tekrarlayarak gerçekleştirdikleri taciz ve saldırganlıktır. (Olweus, 1994). Evertson ve Emmer (2013)’a göre zorbanın niyeti, akranlarının onayını almak ve kurban üzerinde baskı kurarak gücünü göstermektir. Zorbalık davranışları çeşitli şekillerde görülebilir: Doğrudan fiziksel zorbalık, sözel ve sözel olmayan zorbalık, duygusal, ilişkisel zorbalık, siber zorbalık. Bu olaylar okul ortamında ya da sınıf arkadaşları arasında meydana geldiğinde sonuç çok yıkıcı, hatta ölümcül olabilmektedir. Belirli bilişsel ve duygusal faktörler çocukların zorbalığa uğrama veya zorba olma olasılıklarını artırabilir. Zorbalığın ortaya çıkışı, sürdürülmesi, çözüme ya da çözümsüzlüğe gidilmesi süreçlerinde bireyler;

zorba, kurban (mağdur) veya sessiz izleyici rollerinde olabilmektedirler. Zorbalığa uğrayan bireyde içe kapanma, sessizleşme yaşandığı gibi saldırganlaşma ve zorbalık yapma davranışları da görülebilmektedir. Akran zorbalığı eğitim ortamlarında gözlemlenir belirtiler gösterebilir. Diğer yandan zorbalık, kurbanı ve sessiz izleyicileri ifade edilemez zorlukta durumlara düşürebilir. Zorbalığa karşı mücadele, genellikle önleyici değil tepki gösterici mahiyettedir. Zorbalığı önlemek için ona sebep olan durumlar incelenmeli, bu durumların çözülmesi sağlanmalı ve böylece öğrencilerin daha sağlıklı ilişkiler kurmaları öncelenmelidir (Özdinçer Arslan ve Savaşer). Zorbalığın görünür olması, onu önleme konusunda önemli bir adım olabilir.

Çocuklara yönelik metinlerin dil gelişimine katkı sağlaması, psiko-sosyal gelişimini desteklemesi gerekmektedir (Temizyürek, 2003). Bunun yanında zorbalığa karşı bilinç geliştirilmesi için zorbalığı konu alan metinleri çocuğun dünyasına taşıma son derece önemlidir. Akran zorbalığının, yaşama ilişkin önemli bir sorun olması bakımından çocuk edebiyatı eserlerine yansması bir gerekliliktir.

Alanyazın incelendiğinde akran zorbalığını konu alan pek çok çalışmaya ulaşılmıştır. Dağlı ve Uzundal (2020), akran zorbalığı ve okul iklimi ilişkisini ortaya çıkarmışlar, Bayar ve Balcı (2023); Doğan ve Keleş (2023); Semercioğlu ve ark. (2023), Özgöker ve Gürşimşek (2023) akran zorbalığının çeşitleri, sonuçları ve çözümüne dikkat çekmişler, Karataştan ve Akcan (2011); Sivrikaya ve Eldeniz Çetin (2023); Çetin (2024) ise akran zorbalığının çeşitleri, nedenleri, kurbanın özellikleri, kurbanın hissettiklerini ve sorunun çözüm yollarını ele almışlardır. Diğer taraftan Türkçe öğretiminde (Temizyürek, 2003) ve okuma gelişiminde (Yalçın ve Aytaş, 2003) çocuk edebiyatının önemine dikkat çeken çalışmalar da bulunmaktadır. Uluslararası (Oliver ve ark., 1994; Flanagan, 2013; Wang ve ark., 2015) ve ulusal (Beşer, 2019; Yılmaz ve Destegüloğlu, 2021; Yurdakul, 2023) literatürde zorbalıkla başa çıkmada çocuk edebiyatının etkisini inceleyen çalışmalara rastlanmıştır. Araştırmalarda akran zorbalığı ile başa çıkmada belirli stratejilerin az veya çok etkili olduğu belirtilmiştir (Flanagan, 2013). Ancak incelenen çalışmaların birçoğuna sessizin dahil edilmediği görülmüştür. Bu araştırma, kapsadığı yaş aralığını genişletip akran zorbalığını tüm yönleriyle ele almak suretiyle literatürdeki araştırmalardan daha farklı bir çalışmayı amaçlamaktadır. Çalışmada 7 yaş ve üzeri çocuklara yönelik 36 hikâye kitabındaki metinlerde tespit edilen zorbalık türleri; kurbanlar, zorbalar, seyircilere ilişkin görünüm ve zorbalığın çözüm yolları (zorbalıkla başa çıkma stratejileri) temaları incelenmiştir.

Yöntem

Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Bu araştırmada temel alınan problem durumuna göre, tematik analiz tekniğiyle yayın yılı pandemi öncesi ve sonrasını da kapsaması için 2015 -2023 arası olan ve olay örgüsünde akran zorbalığına yer verilen hedef kitlesi 7 yaş ve üzeri çocuk edebiyatı eserleri incelenmiştir. Eserlerin seçiminde zorbalığı ele alış biçimleri, kurbanlar, zorbalık gösterenler (zorbalar), seyirciler, zorbalığa karşı geliştirilen çözümler temalarını içermesi kriterlerini karşılamasına dikkat edilmiş, incelenen 36 eserin yedisinin söz konusu temaları içeriğinde bulundurduğu görülerek analiz sürecine dahil edilmiştir.

İncelenen Kitaplar

İlk aşamada kitaplar temin edilmiş, sonraki aşamada da okunarak çözümleme yoluna gidilmiştir. İncelemeye dahil edilen kitaplar “akran zorbalığı” konusu temel alınarak kategorize edilmiş ve kitaplarda geçen akran zorbalığı ile ilgili belirlemeler, “bulgular” bölümünde sunulmuştur.

Tablo 1. İncelenen Kitapların Künye ve Kısaltmalarına İlişkin Bilgiler

Yazar adı	Kitap adı	Yayınevi	Türü	Yayın yılı	S. s.	Kısaltmalar
Büşra Tarçalır EROL	Zor Balık	Redhouse Kidz	Öykü	2019	32	ZB
Catherine DEPİNO	Ezik Kokarca	Okuyan Koala	Öykü	2018	60	EK
Ceylannur AKGÜN Yağmur ARTUKMAÇ	Teo'nun Dalga Geçme Kitabı	Bilgi	Öykü	2015	36	TDG
Eleanor ESTES	Yüz Elbisenin Sırrı	Beyaz Balina	Öykü	2017	96	YES
Gökçe İSPİ TURAN	Salyangoz ve Sobeleme Makinesi	Kırmızı Kedi Çocuk	Öykü	2018	40	SSM
Pelin GÜNEŞ	Ceren Konuyu Anlamadı	Elma	Roman	2017	120	CKA
Rıfat BATUR	Zorbalık	Epsilon	Roman	2020	144	ZK

Kitapların konu ve olay örgüleri*Büşra Tarçalır EROL, Zor Balık*

Zor Balık derinlerde yaşayan bir balıktır. Başkalarıyla alay etmeyi, güç gösterisi yapmayı çok sever. Yaptığı zorbalıklar onu daha güçlü hissettirir. Bir gün Zor Balık kıyıya yaklaştığı bir anda Tırmık adlı kedi tarafından yakalanır. Zor Balık, Tırmık'ın da ona zorbaca davranışlar göstereceğini düşünür. Tırmık, Zor Balık'a iyi davranır. Zor Balık arkadaşlarının yanına döndüğünde onlara Tırmık ile yaşadıklarını anlatmaya başlar. Arkadaşlarının bu durumu mutlulukla karşıladığını görünce güçlü olmanın farklı yolları olduğunu keşfetmiş olur.

Catherine DEPİNO, Ezik Kokarca

Ana karakter Emir, okuldaki arkadaşı Boğaç'ın sözlü ve fiziki zorbalığına maruz kalır. Boğaç'ın çetesindeki çocuklar da onun bu zorbalığına destek verir. Emir'in uğradığı zorbalık sınıfta, koridorda, yemekhanede, okul servisinde devam eder. Emir, Boğaç'ın ona yaptığı zorbalıklara dayanamaz, kendini bundan dolayı suçlu hisseder ve artık bir şeyler yapması gerektiğini düşünür. Boğaç davranışlarına devam ederken öğretmeni ve ailesi Emir'in yaşadığı durumun farkına varır. Emir, ona destek veren ailesiyle birlikte bir plan yapar. Emir, uzak durma, görmezden gelme, arkadaşlarının yanında olma, dik durma, güçlü kelimeler kullanma, ince espriler yapma, herkesin duyabileceği kadar bağırma, öğretmene söyleme aşamalarını uygular ve zorbalıktan kurtulur.

Yağmur ARTUKMAÇ ve Ceylannur AKGÜN, Teo'nun Dalga Geçme Kitabı

Teo, basketbol oynarken arkadaşlarının sözel zorbalığına maruz kalır. Annesi bu duruma çok üzülen Teo ile duygularını ifade etmesi için sohbet eder. Başarısız olduğu durum ile ilgili duygularını tanımlamasını sağlar ve Teo'nun başarılı olduğu alanları fark etmesini sağlar. Zorbalığa maruz kaldığında ortaya çıkan

öfke tepkisi ile baş etmesi için birlikte taktik geliştirirler. Teo, arkadaşları ile basketbol oynarken “Oltaya takılmak yok” taktiğini uygulamaya başlar. Arkadaşlarının zorbaca davranışlarından kendini korumanın yolunu bulur. Teo adı ile dalga geçilen arkadaşı Yasemin’e de bu taktiği anlatarak destek olur.

Eleanor ESTES, Yüz Elbisenin Sırrı

Sınıf arkadaşları tarafından ismi ve görünüşü nedeniyle alay edilen Wanda Petronski, her gün aynı eski mavi elbiseyi giymesine rağmen, evinde yüz elbisesi olduğunu iddia eder. Bu durum, sınıfın popüler kızı Peggy ve onun en yakın arkadaşı Maddie başta olmak üzere diğer öğrencilerin alay konusu olur. Maddie, Wanda'ya yapılan bu zorbalıktan rahatsızlık duysa da kendi yoksul durumunun ortaya çıkmasından korktuğu için sessiz kalır. Bir gün Wanda okula gelmemeye başlar ve babasının yazdığı bir mektupla, ailece başka bir şehre taşındıkları ve orada daha mutlu olmayı umdukları öğrenilir. Bu haber, Maddie ve Peggy'de büyük bir pişmanlık yaratır ve yaptıklarının farkına varmalarına sebep olur. Okulda düzenlenen resim yarışmasında, Wanda'nın sınıf arkadaşlarının her birini farklı elbiseler içinde resmettiği ortaya çıkar. Bu durum, Wanda'nın hayal gücünü ve cömertliğini gösterirken, diğer çocuklara da önemli bir ders verir. Maddie ve Peggy, Wanda'ya ulaşarak özür dilemek ve yaptıklarını telafi etmek isterler, ancak Wanda'nın yeni adresine ulaştıklarında onun ne kadar anlayışlı ve affedici olduğunu görürler.

Gökçe İSPİ TURAN, Salyangoz ve Sobeleme Makinesi

Salyangoz arkadaşlarına göre yavaş olduğu için sobeleme oynamakta zorlanır. Arkadaşı kelebek onun bu durumunu küçümser ve onu oyuna almak istemez. Diğer arkadaşları Salyangoz'a yardımcı olmak için onu oyunda hızlandıracak bir sobeleme makinesi tasarlar. Böylece Salyangoz, oyuna dilediği gibi katılır. Arkadaşlarının Salyangoz'a desteğini kıskanan Kelebek, ona sözel zorbalık sergilemeye devam eder. Bir gün Kelebek bir kaza geçirir. Kelebeğin kırılan kanadını Salyangoz salgıladığı sıvıyla iyileştirir. O günden sonra bütün arkadaşlar uyum içinde oynamaya devam ederler.

Pelin GÜNEŞ, Ceren Konuyu Anlamadı

Ceren iyi bir gözlemcidir ve etrafındaki her şeye sorgulayarak bakar. Onun bu özelliği etrafındakiler tarafından anlaşılmamasına ve zamanla zorbalık görmesine sebep olur. Zorbalıkla baş etmek için çeşitli taktikler geliştiren Ceren bu konuda köyden yeni taşınmış olan Yaren adlı arkadaşına da destek olur.

Rıfat BATUR, Zorbalık

Ana karakter okulda Okan adlı arkadaşından sözel, fiziksel ve psikolojik zorbalık görmektedir. Okan, ana karaktere “Kürdan” adını takar, okuldaki diğer arkadaşlarını onunla dalga geçmesi için yönlendirir, sık sık dayak atar. Ana karakter gördüğü zorbalıkla mücadele etmek için çeşitli yollar dener. Çözüm bulamayan karakter yalan söyleme, başkalarına zorbaca davranışlar sergileme gibi davranışlar gösterir. Okan ve çevresindekilerin davranışlarından zamanla bütün sınıf etkilenir. Ana karakter ve arkadaşları toplu olarak zorbalıktan rahatsız olduklarını dile getirirler. Öğretmenlerinin de desteğiyle “zorbalığa son” kampanyası başlatarak mücadeleyi kazanırlar.

Verilerin Analizi

Veriler içerik analizi yöntemi ile analize tabi tutulmuştur. Bu kapsamda veriler beş kategori oluşturmuştur: 1. Zorbalık biçimlerine ilişkin görünüm, 2. kurbanlara ilişkin görünüm, 3. zorbalık

gösterenlere ilişkin görünüm, 4. zorbalığa seyirci kalanlara ilişkin görünüm, 5. zorbalığa karşı geliştirilen çözümlere ilişkin görünüm. Her kategori kitaplardan yapılan alıntılarla örneklendirilmiş ve yorumlanmıştır.

Bulgular

Bu bölümde, incelenen yedi çocuk kitabında tespit edilen bulgulara yer verilmiştir. Bulgular, tematik olarak beş alt kategori altında toplanmış ve tablolaştırılmıştır. Her bir alt kategori, çocuk kitaplarında akran zorbalığının nasıl temsil edildiğini ve bu temsillerin hangi öğeler etrafında yapılandığını ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Zorbalık Biçimlerine İlişkin Görünümler

Tablo 2. Zorbalık Biçimlerine İlişkin Görünümler

Kitap adı	Sözlü Zorbalık	Fiziksel Zorbalık	Duygusal Zorbalık
Zor Balık (ZB)	Zor Balık, isminin hakkını veriyordu doğrusu. Akli fikri birilerine güç gösterisi yapmakta, onların kalbini kırmakta ve onlarla alay etmekteydi. Hatta bazen arkadaşlarının yiyeceklerini aşırıyor ve onlara hoşlanmayacakları isimler takıyordu (ZB, 4). Herkesin içinde onunla alay etmeye başladı: Benekli çöpçüüü! Benekli çöpçüüüüü! (ZB,5). Kimse onu etrafında istemediği halde sürekli yanlarına gidip onları rahatsız etti, alaycı sözlerle kalplerini kırıdı (ZB, 9).		
Ezik Kokarca (EK)	Boğaç hızla yanıma geldi ve suratıma tükürükler saçarak bağırmaya başladı. “Ezik kokarca seni, rokfor gibi kokuyorsun!” (EK, 9). “Rokfor kokulu Ezik, çöplükte mi buldu annen seni?” (EK, 13). “Ya şimdi bütün paranı bana vereceksin ya da bunu yapmadığına çok pişman olacaksın. Seç, hangisi?” (EK, 15).	Ertesi gün Boğaç okulun kapısında bana çelme taktı (EK, 13). Boğaç ve akbaba arkadaşı beni rahatsız etmeye, itip kakmaya başladılar (EK, 17). Omzumu dürtmeye başladı. “Ödevini ver çabuk. Seninkinden kopya çekeceğim.” (EK, 21).	Bu da yetmiyormuş gibi parmağıyla beni gösterip gülmeye başladı (EK, 13).

Teo'nun Dalga Geçme Kitabı (TDG)	Her basket kaçırdığında rakip takımından arkadaşları "Yine atamadım... Hahahaaa!" diye kahkahalarla gülüyorlardı (TDG, 2). Memo, "Bakın Teo yine boşa sallıyor, eziik, ortada kuyu var yandan geç" diye bağırdı (TDG, 5). Mert arkadan Ali'ye bağırdı, Çok konuşma bücür!" Ali çok bozulmuştu ama hak etmişti doğrusu (TDG, 28).
Yüz Elbisenin Sırrı (YES)	Wanda'yla alay etmek için ha şimdi gelir diye uzun süre beklemişler fakat Wanda bir türlü gelmemişti (YES, 18). Peggy "Wanda, söylesene, evde dolabında kaç elbise var?" "Tam yüz elbise, hepsi dolabımda sıra sıra dizili." Sonra gitmesine izin verirlerdi... Kendilerini tutamayıp çığlık ve kahkahalara boğulurlardı (YES,24).
Salyangoz ve Sobeleme Makinesi (SSM)	Kelebek, "Sen sümüklüysen biz ne yapalım yahu?" (SSM, 6).
Ceren Konuyu Anlamadı (CKA)	Cansev yanımıza geldi, önce ayakkabılarımıza, sonra kıyafetlerimize ve saçlarımıza baktı, "Ezikler!" deyip gitti (CKA). "...İsterseniz hikayesini anlatayım." "Hayır" dedi sınıftakiler. "Çok sıkıcısın!" "O zaman ben de içimden anlatırım, böylece yine de anlatmış olurum." (CKA, 108).
Zorbalık (ZK)	Okan benim Zor-balığım. Teneffüslerde sık sık duvar yumruklar. Kapılara tekme atar. Sıraya kafasını vurur (ZK, 13). Kasap Nuri amcanın çelimsiz oğlu Kadir, Filiz dışında bütün kızları döver; çünkü Filiz'in kolları benim bacağım kadar (ZK, 12). "Hey şişko, sana diyorum. Sen ne kadar çok sırtıyorsun böyle?" Sınıfta Okan hakkında bir dedikodu yayacaktım. Bu durumdan Okan'ın haberi olmayacak, ama herkes ondan nefret edecekti... Okan'ın etrafında iki gün içinde kimse kalmadı. Zavallı o kadar yalnız kaldı ki onun için üzüldüm... Bu olayın sonunda bana ne oldu dersiniz? Yalancı, sahtekâr, dedikoducu, iftiracı... Artık her zamankinden daha yalnız kalmıştım (ZK, 41). Ezgi hakkında öylesine dedikodular çıkartmışlardı ki duyunca kulaklarım inanamadım... Zavallı kız yapayalnız kalmıştı (ZK, 95). Melis sınıfın dedikodu kraliçesiydi... Arkadaşları hakkında olur olmadık yalanlar söyleyerek arkadaşlık

(ZK, 45). ilişkilerini şekillendiriyordu (ZB, 113).
 “Bak şişko, bundan sonra senin adın Dombii olsun. Sana çok yakışır.” (ZK, 47).
 “Hey kum torbası! Dur bakalım. Bu göbekte sana yumruk işlemez.” (ZK,46).

İncelenen kitaplarda zorbalık; sözlü, fiziksel ve duygusal olmak üzere üç biçimde görülmektedir. Sözlü şiddet, kitapların tamamından alay etme olarak ortaya çıkmakta ve genellikle kurbanı isim takma (ZB,5) (EK, 9) (EK, 13) (ZK, 35) (ZK, 47) (ZK, 89), argo kelimeler (şişko, ezik, inek, sümüklü vb.) kullanma şeklinde tekrarlanmaktadır (TDG, 5) (SSM, 6) (TDG, 28) (ZK, 45) (ZK, 46). Genellikle kurbanı dövme (EK, 17) , itip kakma (ZK, 12) (ZK, 13), çelme takma (EK, 13) şeklinde beliren fiziksel şiddet; parmakla gösterme (EK, 13), omuzunu parmakla dürtme (EK, 21), tükürerek konuşma (EK, 9) şeklinde de görülmektedir. Mevcut tespitler içinde duygusal zorbalık diye adlandırılabilir dedikodu yoluyla mağdur etme eylemi (EK, 13) (ZK, 41) (ZK, 95) (ZB, 113) de yer almaktadır.

Kurbanlara İlişkin Görünümler

Tablo 3. Kurbanlara İlişkin Görünümler

Kitap Adı	Kurbanlara İlişkin Görünümler
Zor Balık (ZB)	Çöpçü balığı öyle utanmış ve üzülmüştü ki kalabalıktan hızla uzaklaştı. Çöpçü balığı mürekkepbalığından aldığı siyah boyayla ağzından kuyruğuna kadar her yerini siyaha boyadı...Siyah boya akıp gitmiş ve benekler tekrar ortaya çıkmıştı. (ZB, 5).
Ezik Kokarca (EK)	Eve doğru hızla koştum, odamın kapısına bir tekme savurup içeri girdim. Kapıyı büyük bir gürültüyle arkamdan çarparak kapattım. Olanca gücümle duvarı yumruklamaya başladım (EK, 10). Eğer olanları anlatırsam Boğaç bana ne yapar acaba? Yok, hayır bunu hayatta göze alamam (EK, 12). Olanları öğretmenime söylemek istiyorum. Ama ya Boğaç onu şikâyet ettiğimi anlarsa (EK, 14). Ağlama, sakın ağlama. Eğer ağlarsan bitersin. Öl daha iyi (EK, 17). Ya babam bunun benim suçum olduğunu düşünürse? Ya da benim mızımın teki olduğumu... “Yok bir şey baba.” (EK, 20). İstemeye istemeye sırt çantamı açıp ödevimi çıkarttım. Boğaç elimden ödevi bir hışım ile çekti (EK, 21).
Teo’nun Dalga Geçme Kitabı (TDG)	Teo hem utaniyor hem de öfkeleniyordu (TDG, 2). Teo dayanamadı, hırsla gitti topu aldı ve Memo’nun kafasına attı. “Sensin ezik!” diye bağırdı ve ağlamaya başladı (TDG, 5). Teo artık bağırmaya ve arkadaşlarına vurmaya başlamıştı... Kendini yetersiz ve beceriksiz hissediyordu (TDG, 6). “Benim adım Yasemin, Kasemen değil” diye bağırdı Yasemin (TDG, 28).
Yüz Elbisenin Sırrı (YES)	Wanda Petronski sırasında yoktu. Ama hiç kimse onun yokluğunu fark etmemişti (YES, 14). Belki de öğretmen kirli ayakkabılarla gelen öğrencileri sınıfın bir köşesinde topluyordu (YES, 16). Peggy öylece durup (Wanda’yla alay ettiklerinde) hiçbir şey söylememişti ama Wanda ona yine de iyi davranmıştı (YES, 88).

Salyangoz ve Sobeleme Makinesi (SSM)	Salyangoz 'un gözleri dolu dolu oldu Kelebek'in sözlerinden (SSM, 7). Salyangoz 'un gözünden iki damla yaş aktı. Boynunu büktü ve üzüntüyle oyun parkından uzaklaştı (SSM, 8).
Ceren Konuyu Anlamadı (CKA)	Sınıfa yeni bir arkadaş geldi, ismi Yaren. Yakın bir köyde oturuyorlarmış. Babasının işi yüzünden şehre taşınmışlar. Şimdilerde hiç moda olmayan metal tokalı, yüksek tabanlı ayakkabıları var. Saçları uzun ve örgülü. Pembe örgü hırkasını hiç çıkarmıyor üzerinden. Hırkanın kenarlarında yeşillikler içinde gezinen ördek yavruları var. Kızlar buna bakıp aralarında güldüler. Benim yanıma oturttu öğretmen (CKA, 58).
Zorbalık (ZK)	Eğer siz de benim gibi bir kürdansanız, yani çelimsizseniz ya da diğerlerine göre farklı bir özelliğiniz varsa, sınıfın zorbalarıyla çok uğraşmışsınızdır (ZK, 9). Burnu kırılan ben olmama rağmen bu sözü söylediğim için bencil çocuk olmuştum (ZK, 31). Çaresizliğimin en büyük sebebi yapayalnız olmamdı (ZK, 33). Tekme attıklarında: "Sıraya çarptım," diyordum (ZK, 50). Elbisemi yırttıklarında: "Sıraya takıldım." Gözümü morarttıklarında: "Sıraya çarptım." Diyordum. Saçımı yolduklarında: "Sıranın demirine sıkıştı," diyordum (ZK, 52). Kalemimi aşındıklarında: "Kaybettim," diyordum (ZK, 55).

Kitaplarda zorbalığa maruz kalan karakterlerin yaşadığı zorbalığı ailesinin yanlış anlamasından korktuğu, anlatmaktan çekindiği görülmektedir (EK, 12) (EK, 14) (EK, 20) (ZK, 50). Kurbanlar zorbalığa maruz kaldıkça yalnızlaşmakta (ZK, 33), çaresizliğe kapılma (ZK, 9) (YES, 16) (SSM, 8), zorbalık yapanlara karşı korku duyma (EK, 14), utanma (ZB, 5) ve öfke duygularını (TDG, 2) (TDG, 5) (EK, 10) bir arada yaşamaktadırlar. Kurbanların zorbalara karşı ağlama, gözlerinin dolması (EK, 7) (SSM,7); bağırma (TDG, 5) (TDG, 6), fiziksel şiddet içerebilecek tepkiye başvurma (TDG, 6) görünümüne yer verilmiştir. Kitaplarda kurbanların yaşadıkları zorbalık durumlarını gizledikleri ve saklamak için yalan söyledikleri (ZK, 52) (ZK, 55) görünimleri de yer almaktadır.

Zorbalık Gösterenlere İlişkin Görünümler

Tablo 4. Zorbalık Gösterenlere İlişkin Görünümler

Kitap Adı	Zorbalık Gösterenlere İlişkin Görünümler
Zor Balık (ZB)	Zor Balık çok güçlü olmak istiyordu. Güçlü olursa herkes ona saygı duyardı (ZB, 4). Zor balık, çöpçü balığının bu üzgün ve çaresiz halini görünce kendini daha da güçlü hissetti (ZB, 6). Zor Balık yalnız bırakılınca daha da öfkelenirdi. Dışlanmak en korktuğu şeydi (ZB, 8). Aslında arkadaşlarını üzdüğünün farkındaydı, ama onlar üzüldükçe Zor Balık güçleniyordu. Güçlü olmak en önemlisiydi (ZB, 10). Başkalarıyla alay edince kendini iyi hissediyordu (ZB, 12). "İşte gerçek güç diye ben buna derim!" dedi içinden. Bu koca hayvana bir yandan hayran olmuş, bir yandan da ondan çok korkmuştu (ZB, 18).
Ezik Kokarca (EK)	
Teo'nun Dalga Geçme Kitabı (TDG)	Teo ağladıkça arkadaşları "Beebek, beebek, ne ooo ağlıyor musun Teoo?" diye bağırmağa başladılar (TDG, 5).
Yüz Elbisenin Sırrı (YES)	Wanda ile alay etmek için onu sık sık beklerlerdi (YES, 21).

Salyangoz ve Sobeleme Makinesi (SSM)	Kelebek, kıskançlıkla bakıyordu arkadaşının kaykayına (SSM, 21).
Ceren Konuyu Anlamadı (CKA)	“Ben sınıfta yokken toplam fısıf fısıf konuştular, ben gelince de sustular. Sonra hınzır gibi güldüler.” (CKA, 99).
Zorbalık (ZK)	Kaslarımız genellikle eşyaları ve kendimizi hareket ettirmemize yarar. Okan için ise kasların çevresindeki insanlarda hayranlık uyandırması gerekiyor (ZK, 17). Eğer Okan ne kadar güçlü olduğunu bilseydi her gün benim gibi bir kürdanın üzerinde gücünü sınıfa kanıtlamak için şiddet gösterilerinde bulunmazdı (ZK, 18). Zorbalar arkadaşlarına zarar verirken öyle kendilerinden geçerek şiddet uygulamazlar, onlar daha profesyoneldir. Sizin kafanızı kırsa, gözünüzü çıkarsa yüzünden gülümseme hiç eksik olmaz (ZK, 30). Yeni bir kalemin Okan’ın elinden kurtulması mümkün mü? Hemen alıp cebine atar (ZK, 55). Okan’ın babası kısa cümlelerle her şeyi hallediyormuş. “Döverim.” “Peki baba.” “Kırarım.” “Tamam baba.” “Süründürürüm.” “Anladım bana.” ... O yarım gibi görünen cümleler uzayarak bizim sınıfa kadar geliyor ve kalanını Okan tamamlıyor. Dövüyor, kırıyor, süründürüyor (ZK, 78).

İncelenen kitaplarda, zorbalık yapan karakterler alaycı (ZB, 12) (TDG, 5) (ZK, 30) (YES, 21) (CKA, 99), kıskanç (SSM, 21), saldırgan ve sosyal çevrelerinde popüler bireyler (ZB, 18) olarak sunulmaktadır. Bu karakterlerin fiziksel olarak güçlü (ZB, 4) (ZK, 17) olmaları, onları diğer karakterlere göre avantajlı bir konuma yerleştirmektedir. Zorba karakterlerin etrafında, onların zorbalık davranışlarını destekleyen ya da bu davranışlara seyirci kalan bir arkadaş grubunun bulunduğu gözlemlenmektedir (CKA, 99). Bu grup, aktif katılım ya da pasif onay yoluyla zorbanın gücünü pekiştirmektedir. Zorbalık yapan karakterler belirli bir cinsiyetle sınırlı tutulmamış; erkek karakterlerin daha çok fiziksel ve sözel (TDG, 5) (ZK, 30), kız karakterlerin ise sözel ve duygusal zorbalık biçimlerinde (YES, 21) yer aldığına dair temsillere rastlanmıştır.

Zorbalığa Seyirci Kalanlara İlişkin Görünümler

Tablo 5. Zorbalığa Seyirci Kalanlara İlişkin Görünümler

Kitap Adı	Sessiz İzleyici Olma Görünümleri	Zorbanın Tarafında Yer Alma Görünümleri	Zorbaya Tepki Gösterme Görünümleri	Zorbalığa Zorbalıkla Tepki Verme Görünümleri
Zor Balık (ZB)	Ama arkadaşları ve büyük, yaşlı balıklar bile Zor Balık’tan biraz çekinirdi (ZB, 2).		Büyük balıklar toplandılar, Zor Balık’ı nasıl durdursak diye konuştular... En sonunda sürüdeki balıklar... yalnız bıraktılar (ZB, 6). Onu uyarıyorlardı ama o nasıl davranması gerektiğini bilmiyordu (ZB, 10). Etrafındakilerle uğraşmaya devam etse de arkadaşları artık onu umursamamaya başlamıştı... (ZB, 12).	
Ezik Kokarca		Boğaç’ın çetesindeki diğer çocuklar akbabalar	“Buna katlanmak zorunda değilsin” dedi	

(EK)	gibi başıma üşüştüler... (EK, 13). ..itip kakmalar, gülüşmeler (EK, 19). Umut da beni sattı... Okan'ın sağ kolu (EK, 34). ...öğretmenimiz Okan'la daha çok ilgilenir (EK, 106).	Mehmet. "Sakın verme onu." dedi Can... "Boğaç yeter artık uğraşma onunla" dedi Can (EK, 22).
Teo'nun Dalga Geçme Kitabı (TDG)		Yasemin servise biner binmez Ali Yasemin'le dalga geçmeye başladı... Mert arkadan Ali'ye bağırır, "Çok konuşma bücür!" (TDG, 24).
Yüz Elbisenin Sırrı (YES)	Peggy yalandan kibar sesiyle Wanda'ya o soruları sorduğunda Maddie... susardı (YES, 30). ...alay etmek zorunda kalmadığı için sevinliyordu (YES, 46). ...keyif almamıştı ama bir şey de söylememişti (YES, 60). Keşke her şey eskisi gibi... (YES, 65). Sadece bir elbisesi vardı... (YES, 78).	Maddie, Peggy'nin en yakın arkadaşıydı... Maddie böyle düşünüyordu (YES, 48). Wanda aptal falan mıydı acaba? Belki de sadece çekingendi (YES, 48). "Eminim, benim çocuklarımdan hiçbirisi... Hepinizin bunun üzerine düşünmesini istiyorum" (YES, 60). Maddie hayalinde... karşı çıktığı sahneler canlandırıyordu (YES, 64). ...konuşmaktan çekinmeyecekti (YES, 75).
Salyangoz ve Sobeleme Makinesi (SSM)		"Çok ayıp Kelebek, o nasıl laf öyle?" (SSM, 7). "Arkadaşımızı üzemezsin!" ... "Özelliklerimizle dalga geçemezsin!" (SSM, 8). "Hâlâ Salyangoz'a çok ayıp ediyorsun." ... "çok utanacağından adım gibi eminim" (SSM, 17).
Ceren Konuyu Anlamadı (CKA)		"Onlara aldırma" dedim. "Hep böyleler... böyle davranmaları normalmiş" (CKA, 59).

Zorbalık (ZK)	Okan'dan kurtulabilmek için onu defalarca öğretmenimize şikâyet ettim (ZK, 26). (Müdür) "Çocuklar arasında böyle şeyler olur..." (ZK, 59). Zorbalığın en iyi yaptığı şeydi bu: Kurbanlarını yalnızlaştırıp saldırmak (ZK, 124).	Okan'ın sağ kolu... kötü esprilere gülmek... (ZK, 35). Okan'a katlanabilirim: ama etrafındaki şu şakşakçılara dayanamıyorum (ZK, 35). "Onur'un göbeği atom bombasına benzemiyor mu?". "Evet benziyor," deyip gülmeye başladım... (ZK, 47).	"Senin yüzünden... hesabını vereceksin bunun" (ZK, 27).	"Sınıfta Okan'a karşı bir dedikodu yayacaktım..." (ZK, 40). Öğretmen: "Eşyalarınıza sahip çıkın... çok kızarım" (ZK, 56). "Eşyalarının değerini hiç bilmiyorsun...", "Sen de onlara vur!" (ZK, 57).

Kitaplarda seyirci rolündeki kişilerin dört ayrı kategoride ele alındığı görülmektedir: Birinci kategoride zorbalığa karşı kayıtsız kalan ve zorbanın gücünü kabul edip göz yummak suretiyle sessiz izleyici olma konumuna geçenler bulunmaktadır. Sessiz izleyici olma durumlarında zorbalığa seyirci kalırken utanç duyma (ZB, 2) (YES, 30) (YES, 46) (YES, 60) (YES, 65) (YES, 78), zorbalığı görmezden gelme, zorbalığı normal karşılama (ZK, 59) görünüşleri yer almaktadır. İkinci kategoride zorbaya hayran olan (YES, 48), zorbadan korkarak ona destek olan (ZK, 35) ve geçmişte zorbalığa maruz kalmış olup aynı gücü elde etmek için zorbanın tarafında yer alanlar (ZK, 47) (EK, 106) bulunmaktadır. Üçüncü kategoride ise zorbaya tepki verme kategorisinde zorbayı uyarma (ZB, 10) (EK, 22) (YES, 75) (SSM, 8), zorbayı ayıplama (SSM, 7) (SSM, 17) (YES, 60), yalnız bırakma (ZB, 6) (ZB, 12) görünüşleri yer almaktadır. 4. Kategoride zorbalık yapana zorbalıkla karşılık verme davranışlarından (ZK, 40) (TDG, 24) (ZK, 57) görünüşler yer almaktadır.

Zorbalığa Karşı Geliştirilen Çözümlere İlişkin Görünüşler (Başa Çıkma Stratejileri)

Tablo 6. Zorbalığa Karşı Geliştirilen Çözümlere İlişkin Görünüşler

Kitap Adı	Zorbalığa Karşı Geliştirilen Çözümlere İlişkin Görünüşler (Başa Çıkma Stratejileri)
Zor Balık (ZB)	Zor Balık korku içinde titrerken Tırmık kuyruğundan yakaladığı gibi ona sınıksı sarıldı. İşte sınıksı bir hoş geldin... "Ben yalnızca kediye ve sen de benim korkmuş küçük arkadaşısın! Senden güçlü olabilirim ama yalnızken güçlü olmanın kime ne faydası var ki?" (ZB, 22). Evine dönen Zor Balık çöpçü balığına "Bugün ne kadar hızlı yüzüyorsun!" dedi. "Size kedilerle ilgili bir hikâye anlatmamı ister misiniz?" diye sordu... Herkesin yüzü gülüyordu (ZB, 27).
Ezik Kokarca (EK)	Omuzlarımı geriye ittim, dimdik durdum ve direk Boğaç'ın gözlerinin içine baktım. "Boğaç, git buradan. Seninle kavgaya girmek istemiyorum." (EK, 45). Yüzünde yine o alaycı gülüşü vardı ama nedense artık bana hiç korkutucu, rahatsız edici gelmiyordu hatta boyu uzun bile değildi (EK 46).
Teo'nun Dalga Geçme Kitabı (TDG)	Teo çok sinirlendi ama hemen Memo'nun elinde bir olta hayal etti ve hiç cevap vermedi. Bir süre sonra hiç kimsenin ona bir şey demediğini fark etti. "Ben akıllı bir balığım galiba" diyerek kendisiyle gurur duydu (TDG, 26).
Yüz Elbisenin Sırrı (YES)	Bir daha asla böyle bir durum seyirci kalmayacaktı. Bir daha birisinin ismi komik ya da ismi garip diye başkasına sataştığını görürse konuşmaktan çekinmeyecekti... Bundan sonra kimseyi öyle mutsuz etmeyecekti (YES, 74).
Salyangoz ve Sobeleme	Salyangoz, hediye paketini Kontrol. heyecanla yırttı. Bu, dondurma çubuğundan yapılmış bir kaykaydı! "Amanın!" diye bağırdı Salyangoz. "Bu sıradan bir kaykay değil, resmen bir

Makinesi (SSM)	sobeleme makinesi!" (SSM, 20). Salyangoz uçarcasına gidiyordu saklanacağı yere. Mutluluktan uçacak gibiydi ve birkaç turdan sonra ebelik sırası kendisine geldi (SSM, 22).
Ceren Konuyu Anlamadı (CKA)	"Sınıftaki çocukları diyeceksin herhalde, onların dediklerine üzülüyorum ben. Aslında üzülmem gerekir ama üzülüyorum. Çünkü onları yazıyorum ve böylelikle untabiliyorum... Köydeki öğretmenim söylemişti bize. Canınızı sıkan, unutmak istediğiniz, sizi üzen şeyleri kafanızdan çıkarıp atmak için ya bir ormana gidip bağırın ya da bir defter tutup yazın demişti." (CKA, 60). Annem "Doğru" dedi. "Olayı çözdün aslında. O zaman sen de bu taktiği onlara uygula. Bağırıp çağırma, kızgın ve öfkeli olduğunu da belli etme. Sadece umursama." "Çok doğru" dedi dedem. "Aynen bunu yapmalısın. Onları umursamayarak sinirlendirirsin, bunaltırsın ve eninde sonunda hakkında konuşmayı bırakırlar." "Bir deneyeceğim." (CKA, 101).
Zorbalık (ZK)	"Eee, neden dövmek istiyorsun beni? Ben biliyorum... Çünkü sınıftakilere kendini ispatlamak istiyorsun. Seni güçsüz biri sanmasınlar istiyorsun. Bence bunu yaptığın sürece gerçekte ne kadar güçsüz olduğunu kanıtlamış oluyorsun." (ZK, 21). Okan dur! Sakın vurma bana... Çok tehlikeli bir bulaşıcı hastalığa yakalanmışım. İki ay içinde bütün kaslarım küçülecek ve çok güçsüz birine dönüşeceğim (ZK, 24). Kendime güvenmeli ve cesur olmalıydım, korkacak bir şey yoktu. Aldığım bu kararlar Okan'ı çok şaşırttı. (ZK, 100). İçimde nefret duyguları öylesine kaynamaya başlamıştı ki, patlamaya hazır bir atom bombasına dönüşmüştüm. Avazım çıktığı kadar bağırarak sıranın üzerine çıktım, nasıl yaptım bilmiyorum, havada uçarak Okan'ın kafasına yapıştırdım (ZK,103). "Okan'ın bu yaptığına resmen zorbalık denir. Ayrıca bu harekete gülen arkadaşlarımız da en az Okan kadar suçludur." Diğer arkadaşlarımız da bizi yalnız bırakmadı. Söz alarak bizi desteklediler (ZK, 135). Okulumuzda zorbalığa karşı büyük bir savaş açıldı. Her sınıfta zorbalıkla ilgili anketler yapıldı (ZK, 137). Zorbalık ile ilgili bir şikâyet kutusu hazırlamak öncelikli işlerimizden olacaktı (ZK, 141).

İncelenen kitaplarda zorbayla yüzleşme (ZB, 22) (EK, 45) (ZK, 21), onu görmezden gelme tutum ve davranışları (CKA, 101), akıl yürütme yoluyla zorbanın gücünü zorbalıktan aldığını fark etme (EK 46) (ZK, 21), zorbalığa karşı grup halinde tepki gösterme mağduru rahatlatan çareler olarak betimlenmiştir. Kitaplarda zorbalığa karşı grup halinde önlemler alma (ZK, 137) (ZK, 141), mağduru zorbaya karşı destekleme, mağdura kendisinin güçlü ve önemli olduğunu hissettirme (ZK, 135), onun zayıf bir özelliğini güçlendirecek eylemlerde bulunma (CKA, 60) (TDG, 26), ona sevgi ve ilgi gösterme (ZB, 22) yaklaşımları ile çözümler geliştirildiği görülmektedir.

Sonuç ve Tartışma

İnceleme sonucunda kitaplarda **sözel**, **fiziksel** ve **duygusal** olmak üzere üç zorbalık türünün ele alındığı, zorba için çevresine karşı güçlü ve lider konumunda olmanın önem teşkil ettiği, kurbanın ise sosyal yalnızlaşma ve iletişim sıkıntısı içinde dışa açılmada zorluk yaşadığı görülmüştür. Yine kurbanlara ilişkin olarak utanma ve öfkelenme durumlarının ön plana çıktığı, yazarlarca zorbanın fiziksel özelliklerine vurgu yapıldığı görülmüştür. Seyirci özelliklerinin ise üç kategoride ortaya çıktığı belirlenmiştir:

1. Zorbaya hayran olan,
2. Zorbalığa kayıtsız kalan,
3. Sessiz izleyici.

Araştırmada, zorbalığa karşı geliştirilen başa çıkma stratejilerinin altı madde oluşturduğu saptanmıştır. Bu stratejiler aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

- Zorbalığa karşı grup halinde önlemler alma,
- Mağduru zorbaya karşı güçlendirme,
- Mağdura kendini güçlü ve önemli hissettirme,
- Mağdurun zayıf bir özelliğini güçlendirecek eylemlerde bulunma,
- Mağdura sevgi ve ilgi gösterme,
- Zorbayı toplu halde görmezden gelme.

Kitaplarda mevcut zorbalık biçimleri incelendiğinde, çok sayıda fiziksel ve sözlü şiddet unsurunun tespit edildiği ve özellikle sözlü şiddetin yoğun olarak kullanıldığı görülmektedir. Bu bulgu, Lim ve Hoot'un (2015) çalışmasında ifade edilen; sataşma, hakaret, kültüre özgü gelenek ve yiyeceklere saldırma gibi doğrudan sözlü saldırganlık biçimleriyle, etnik farklılıklar nedeniyle gruptan veya akranlardan dışlanma gibi dolaylı saldırganlık biçimlerinin bir arada görülebileceği vurgusuyla örtüşmektedir. Benzer şekilde, Semercioğlu ve ark. (2023) da zorbalığın sözel, fiziksel ve sosyal boyutlarını ele almış; en yaygın zorbalık türünün sözlü zorbalık olduğunu belirtmiştir. Çalışmamızın bulguları ayrıca Doğan ve Keleş'in (2023) zorbalığı fiziksel/sözel, fiziksel, sözel ve dışlanma şeklinde kategorize ettikleri ve sözlü zorbalığın öne çıktığını ifade ettikleri sonuçlarla da paralellik göstermektedir. Özgöker ve Gürşimşek'in (2023) araştırması ise zorbalığın fiziksel, duygusal ve sözel biçimlerde ortaya çıktığını ve özellikle duygusal zorbalığın oyun dışı bırakma, paylaşmama, baskı kurma ve dışlama gibi davranışlarla görünürlük kazandığını ortaya koymuştur. Çalışmamızda da duygusal zorbalık örneklerine yer verilmesi, bu bulgularla örtüşerek farklı şiddet biçimlerinin bir arada var olabileceğini göstermektedir.

İncelenen çocuk kitaplarında kurbanlara ilişkin görünüm değerlendirdiğinde, kurbanların zorbalık karşısında yoğun biçimde utanma ve öfke duyguları yaşadıkları, sıklıkla ağladıkları, zaman zaman bağırarak ya da fiziksel tepki göstererek karşılık verdikleri görülmüştür. Bu bulgular, Semercioğlu ve arkadaşlarının (2023) kurban tepkilerini fiziksel, sosyal ve sözel olarak sınıflandırdığı ve sözel ile fiziksel tepkilerin daha baskın olduğunu belirttiği çalışmalarıyla örtüşmektedir. Benzer şekilde, Karataştan ve Akcan (2023), özellikle iletişim becerileri zayıf öğrencilerin kurban seçilme olasılıklarının daha yüksek olduğunu ve bu öğrencilerin hem davranışsal hem de duygusal tepkiler verdiklerini ortaya koymuştur. Doğan ve Keleş'in (2023) bulguları da bu durumu destekler niteliktedir; araştırmacılar, kurbanların genellikle sessiz, kibar ve silik bir profil çizdiklerini belirtmişlerdir. Koç (2006) ise kurbanların akranlarına kıyasla daha duygusal, utangaç, kendini ifade etme becerileri düşük ve sosyo-ekonomik açıdan daha dezavantajlı bireyler olduklarını ifade etmiştir. Bu durum, kurbanların zorbalık karşısındaki edilgen tutumlarını açıklamada önemli bir çerçeve sunmaktadır. Öte yandan, Sivrikaya ve Eldeniz Çetin'in (2023) kaynaştırma öğrencileriyle gerçekleştirdiği çalışmada, bu öğrencilerin zorbalığa uğradıklarında içe kapanma, üzülmeye, dışlanmışlık ve öfke gibi duygular yaşadıkları raporlanmıştır. Zorbaların, genellikle kendilerine karşılık veremeyeceklerini ya da maruz kaldıkları zorbalığı başkalarına anlatamayacaklarını düşündükleri bireyleri hedef olarak seçtikleri söylenebilir. Bu bağlamda, kitaplarda kurbanların daha çok içsel tepkiler vermesi, çocuk okurlara zorbalığın duygusal etkilerini fark ettirme ve zorbalığa zorbalıkla karşılık vermenin doğru bir çözüm olmadığını aktarma amacı taşıyor olabilir. Dolayısıyla bu temsil biçimi, çocuk kitaplarının didaktik yönünü ve çatışma çözümünde şiddetten uzak durulması gerektiği mesajını desteklemektedir.

İncelenen kitaplarda zorbalara ilişkin görünüm değerlendirdiğinde, zorbaların çoğunlukla güçlü,

fiziksel olarak dikkat çekici ve lider konumunda betimlendikleri görülmektedir. Bu bulgu, Perren ve Alsaker'in (2006) zorbalıkla liderlik eğilimi arasındaki ilişkiye işaret eden çalışmalarıyla örtüşmektedir. Araştırmacılar, liderlik özelliği gösteren çocukların zorbalık davranışı sergileme olasılıklarının yüksek olduğunu ve bu çocukların genellikle geniş bir sosyal çevreye sahip olduklarını ifade etmişlerdir. Benzer biçimde Kepenkçi ve Çınkır (2003) ile Özgöker ve Gürşimşek (2023), çocuklar arasında dikkat çekme arzusu, kıskançlık ve güçlü görünme isteği gibi bireysel özelliklerin zorbalığın ortaya çıkmasında etkili olabileceğini vurgulamışlardır. Özdiğer Arslan ve Savaşer (2009), zorbalığın yalnızca bireysel değil, toplumsal bir yansıma olduğunu; zorbanın güç kullanarak kurban üzerinde otorite kurmaya çalıştığını belirtmişlerdir. Bu durum, çocuk edebiyatındaki zorba karakterlerin yalnızca bireysel eğilimlerle değil, aynı zamanda içinde bulundukları sosyal yapı ve güç ilişkileriyle şekillendiğini göstermektedir. Farrington ve Baldry'nin (2010) bulguları da bu görüşü desteklemektedir; araştırmacılar, hiperaktif, içsel gerilim düzeyi yüksek ve empati düzeyi düşük çocukların zorba olma ihtimallerinin daha fazla olduğunu ifade etmişlerdir.

Kitaplarda zorbalığa seyirci kalan karakterlere yönelik betimlemeler incelendiğinde, zorbalığın sürdürülmesinde seyircilerin kayıtsızlığı ve pasifliği belirleyici bir rol oynamaktadır. Salmivalli ve arkadaşlarının (2011) çalışması, kurbanı savunmanın zorbalık davranışlarıyla negatif, zorbalığı pekiştirmenin ise pozitif ve güçlü bir ilişki içinde olduğunu göstermiştir. Ayrıca, Çetin'in (2024) bulguları, kurbanın zorbalık karşısındaki boyun eğici davranışlarının, çevresinden algıladığı sosyal destek düzeyine bağlı olarak şekillendiğini ortaya koymaktadır. Bu veriler ışığında, seyirci tepkilerinin hem zorbanın davranışlarını sürdürmesi hem de kurbanın tepkileri üzerinde etkili olduğu ve bu nedenle zorbalıkla mücadelede seyircilerin aktif bir rol üstlenebileceği söylenebilir.

Kitaplarda yer alan çözüm önerileri ise çoğunlukla zorbalığa karşı önlem alma, kurbanı güçlendirme ve zorbayı görmezden gelme şeklinde kategorize edilebilecek yaklaşımlarla sunulmaktadır. Literatürde de benzer şekilde, zorbalıkla mücadeleye yönelik önleyici stratejilere vurgu yapılmaktadır (Kepenkçi & Çınkır, 2003; Özdiğer Arslan & Savaşer, 2009; Brank et al., 2012; Semercioğlu et al., 2023; Karataştan & Akcan, 2023; Doğan & Keleş, 2023; Özgöker & Gürşimşek, 2023). Bayar ve Balcı (2023), ailelerin bilinçlendirilmesi, sosyal medya araçlarının eğitici şekilde kullanımı, ekonomik ilişkilerin düzenlenmesi, psikolojik destek mekanizmalarının güçlendirilmesi ve caydırıcı yaptırımların uygulanması gibi çok boyutlu stratejiler önermektedir. Öte yandan, Dağlı ve Uzundal (2020) zorbalığın kültürel ve sosyal bağlamda ele alınmasının, yalnızca bireysel değil sistemsel çözüm önerilerinin geliştirilmesinde önemli olduğunu vurgulamışlardır. Bu bağlamda, kitaplarda sunulan çözüm önerilerinin çocuklara yalnızca bireysel tepkiyi değil, sosyal sorumluluk, dayanışma ve hak temelli yaklaşımları da kazandırması gerektiği söylenebilir.

Öğretmenlerin ve ebeveynlerin çocuklarla konuşmakta güçlük çektikleri hassas konulara yönelik çekinceleri, çocuk kitabı seçimlerine de yansımaktadır. Oysa edebî açıdan nitelikli ve çocuğa yönelik ilkesine uygun biçimde kaleme alınmış eserler, çocukların zorlayıcı temalarla yüzleşmesinde önemli bir aracı işlevi görebilir. Çocuklar, edebiyatta karşılaştıkları karakterlerin yaşantıları aracılığıyla yaşam gerçekliği ile kendi deneyimleri arasında anlamlı bağlar kurmakta; bu bağlamda edebiyat, çocuğun sosyal ve duygusal gelişimini destekleyen bir öğrenme ortamı sunmaktadır. Akran zorbalığı, çocukların gündelik yaşamlarında karşılaşılabilecekleri ya da tanıklık edebilecekleri önemli bir olgudur. Zorba, mağdur veya seyirci rollerinden herhangi biriyle karşı karşıya gelen çocuklar, edebî metinler aracılığıyla bu yaşantılarını anlamlandırma, empati geliştirme ve çözüm yolları üzerine düşünme fırsatı bulmaktadırlar.

Bu çalışmada incelenen eserler, okuyucularına akran zorbalığının temel bileşenlerine ilişkin olarak zengin bir içerik sunmakta; özellikle zorba ve kurban rollerine ilişkin ayrıntılı betimlemelerle çocuklara bu rollerin dinamiklerini kavrama fırsatı tanımaktadır. Zorba karakterler, genellikle fiziksel olarak güçlü ya da dikkat çekici, aile içi baskı veya şiddet geçmişine sahip, gücünü kaybetmekten korkan ve zorbalığı öğretmen ya da yöneticilerden ustalıkla gizleyebilen bireyler olarak kurgulanmaktadır. Buna karşılık mağdur karakterlerin çaresizliği sıklıkla vurgulanmakta, içsel çatışmalarına yer verilmektedir. Ancak incelenen eserlerde seyirci konumundaki karakterlerin tutumlarına ve farkındalık gelişimlerine yeterince yer verilmediği dikkat çekmektedir. Oysa akran zorbalığıyla karşı karşıya kalan bireylerin yalnızlık ve çaresizlik hislerinin azaltılmasında, çevredeki tanıkların tutumları belirleyici bir rol oynamaktadır. Bu nedenle, seyirci karakterlerin olay örgüsünde daha aktif ve çözüm odaklı roller üstlenmeleri, çocuklara yönelik empati, dayanışma ve toplumsal sorumluluk gibi değerlerin gelişimine katkı sağlayacaktır.

Sonuç olarak, çocuklara yönelik yazılmış ve akran zorbalığını çok boyutlu bir şekilde ele alan edebî eserlerin, çocukların sosyal-duygusal gelişimlerini destekleme ve istendik davranışları kazandırma açısından önemli bir işlevi bulunmaktadır. Bu doğrultuda, yazarların yalnızca zorba ve mağdur karakterlere değil, seyirci rolündeki bireylerin etkin ve olumlu katkılarını görünür kılmaya da özen göstermeleri, söz konusu olumlu etkiyi pekiştirecektir.

Öneriler

Öğretmen ve ebeveynlere yönelik öneriler

- Çocuklara yönelik kitapların seçiminde “nitelikli kitap” özelliği taşıyıp taşımadığı kontrol edilmelidir.
- Çocuklarda istendik davranış geliştirmeye yönelik kitapların seçimine dikkat edilmelidir.
- Davranış bozukluğu gösteren çocuklara istenmeyen davranışlar ve sonuçlarını içeren kitaplar okutulabilir.

Araştırmacılara yönelik öneriler

- Akran zorbalığında etkili olan kültürel ve sosyal öğeler çalışmalara dahil edilebilir.
- Çocuk edebiyatı eserleri, istendik ve istenmedik davranışlar temel alınarak incelenebilir.
- Çocuk edebiyatının akran zorbalığı üzerindeki etkisi deneysel çalışmalarla incelenebilir.

Kaynakça

- Adams, K. (2014). What is a child? Children's perceptions, the Cambridge Primary Review and implications for education. *Cambridge Journal of Education*, 44(2), 163-177. <https://doi.org/10.1080/0305764X.2013.860082>
- Bayar, A. & Balcı, M. (2023). Okul rehber öğretmenlerinin bakış açısından akran zorbalığı ve çözüm yolları. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 10(4), 87-105.
- Beşer, R. (2019). *Resimli çocuk kitaplarının zorbalık olgusu açısından döküman analizi ile incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Bursa Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bursa.
- Brank, E. M.; Hoetger, L. A. & Hazen, K. P. (2012). Bullying. *Annual Review of Law and Social Science*, 8(1), 213-230.
- Boyatzis, R. (1998). *Transforming qualitative information: Thematic analysis and code development*. Sage.
- Çelepoğlu, A. (2007). Çocuk-edebiyat ve çocuk edebiyatı. Eğitim fakülteleri için çocuk edebiyatı. (ed. Yılar, Ö. ve Turan, L.). Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Çetin, E. (2024). Algılanan sosyal desteğin akran zorbalığı mağduriyeti etkisinde boyun eğici davranışların aracı rolü. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(3), 262-276.
- Dağlı, E. & Uzundal, M. (2020). İlkokul öğrencilerinin akran zorbalığı ile okul iklimi algıları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *The Thirteenth International Congress of Educational Research*. Hatay, Türkiye.
- Doğan, S. & Keleş, O. (2023). Nedenleri sonuçları ve çözüm önerileri bağlamında akran zorbalığı: Bir olgubilim çalışması. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1-32.
- Evertson, C. M. & Emmer, E.T. (2013). *Classroom management for elementary teachers*. Pearson.
- Farrington, D. & Baldry, A. (2010). Individual risk factors for school bullying. *Journal of aggression, conflict and peace research*, 2(1), 4-16.
- Flanagan, K. S.; Hoek, K. K. V.; Shelton, A.; Kelly, S. L.; Morrison, C. M. & Young, A. M. (2013). Coping with bullying: What answers does children's literature provide?. *School psychology international*, 34(6), 691-706.
- Karataştan, A. & Akcan, E. (2017). Sınıf öğretmenlerinin perspektifinden akran zorbalığı ve göçmen/mülteci çocuklar. *International Journal of Education*. *International Journal of Education*, 12(1), 1-15.
- Kepenekçi, Y. K. & Çınkır, Ş. (2003). Öğrenciler arası zorbalık. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 34(34), 236-253.
- Koç, Z. (2006). *Lise Öğrencilerinin Zorbalık Düzeylerinin Yordanması*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Lim, S. J. J. & Hoot, J. L. (2015). Bullying in an increasingly diverse school population: A socio-ecological model analysis. *School Psychology International*, 36(3), 268-282.
- Meriç, C. (1987). Çocuk edebiyatı. (Haz. Mustafa Ruhi Şirin), *Çocuk Edebiyatı Yıllığı*, 3-13.
- Miles, M. B. & Huberman, A.M. (1994). *Qualitative Data Analysis: An Expanded Sourcebook*. (2nd Edition). Calif. : SAGE Publications.
- Oliver, R. L.; Young, T. A. & LaSalle, S. M. (1994). Early lessons in bullying and victimization: The help and hindrance of children's literature. *The School Counselor*, 42(2), 137-146.
- Olweus, D. (1994) Bullying at school: basic facts and effects of a school-based intervention program. *Journal of Child Psychology and Psychiatry and allied disciplines*, 35, 1171– 1190.
- Özdinçer Arslan, S. Ö. & Savaşer, S. (2009). Okulda zorbalık. *Milli Eğitim Dergisi*, 39(184), 218-227.

- Özgöker, S. & Gürşimşek, A. I. (2023). Okul öncesi öğretmenlerinin akran zorbalığına ilişkin görüşlerinin incelenmesi. *Yaşadıkça Eğitim*, 37(3), 857-874.
- Perren, S. & Alsaker, F. D. (2006). Social behavior and peer relationships of victims, bully-victims, and bullies in kindergarten. *Journal of child psychology and psychiatry*, 47(1), 45-57.
- Salmivalli, C.; Voeten, M. & Poskiparta, E. (2011). Bystanders matter: Associations between reinforcing, defending, and the frequency of bullying behavior in classrooms. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 40(5), 668-676.
- Semerçioğlu, M. S.; Akçay, İ. & Saraçlar, C. (2023). Akran zorbalığı olaylarındaki mülteci çocuklara yönelik sınıf öğretmenlerinin görüşleri. *Ulusal Eğitim Dergisi*, 3(6), 935-950.
- Sever, S. (2021) Çocuk ve Edebiyat, 11. Baskı, Ankara: Tudem Yayıncılık.
- Sivrikaya, T. & Çetin, M. E. (2023). Kaynaştırma öğrencilerinin zorbalığa maruz kalma durumlarının ve zorbalıkla başa çıkma stratejilerinin belirlenmesi. *Yaşadıkça Eğitim*, 37(1), 232-252.
- Şirin, M. R. (2007). Çocuk edebiyatı kültürü okuma alışkanlığı ve medya sarmalı. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Temizyürek, F. (2003). Türkçe öğretiminde çocuk edebiyatının önemi. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, (13), 161.
- Wach, E. (2013). Learning about qualitative document analysis. https://opendocs.ids.ac.uk/articles/report/Learning_about_Qualitative_Document_Analysis/26442637?file=48090622
- Wang, C.; Couch, L.; Rodriguez, G. R. & Lee, C. (2015). The bullying literature project: Using children's literature to promote prosocial behavior and social-emotional outcomes among elementary school students. *Contemporary school psychology*, 19, 320-329.
- Yalçın A. & Aytaş G. (2003). Çocuk Edebiyatı, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2021). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, O. & Destegüloğlu, B. (2021). Çocuk kitaplarında akran zorbalığı. *Milli Eğitim Dergisi*, 50(230), 241-257.
- Yurdakul, S. (2023). Çocuk kitaplarına yansıyan akran zorbalığı üzerine bir inceleme. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Burdur.

5. Abdülhak Şinasi Hisar'ın "Geçmiş Zaman Köşkleri" Adlı Eserinde Şehir ve Toplumsal Yaşam¹

Sezer ŞİMŞEK²

APA: Şimşek, S. (2025). Abdülhak Şinasi Hisar'ın "Geçmiş Zaman Köşkleri" Adlı Eserinde Şehir ve Toplumsal Yaşam. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (47), 74-84. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.16544795>

Öz

Cumhuriyet devri Türk edebiyatının önemli isimlerinden biri olan Abdülhak Şinasi Hisar (1887-1963) roman, biyografi, hâtıra, antoloji gibi farklı türlerde eserler kaleme almıştır. Bunlar içinde hâtıra türüne örnek teşkil edenler Abdülhak Şinasi'nin çocukluk ve gençlik yıllarını anlatmaktadır. Bu eserlerden biri olan ve Abdülhak Şinasi'nin hâtıralarına dayanan *Geçmiş Zaman Köşkleri*, dönemin toplumsal gerçekliğini yansıtmaları bakımından oldukça önemli bir metindir. Abdülhak Şinasi'nin Cumhuriyet döneminde neşredilen yazılarına dayanan ve 1956'da basılan *Geçmiş Zaman Köşkleri*, 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başlarındaki İstanbul'u çeşitli yönleriyle anlatmaktadır. Eserde aile, gündelik yaşam, mahalle hayatı, komşuluk ilişkileri, şehrin o günkü fizikî özellikleri gibi konulardan bahsedilmekte, bunun yanı sıra İstanbul'un farklı semtlerinin o günkü görüntüsü tasvir edilmektedir. Bu yönüyle *Geçmiş Zaman Köşkleri*, Türk toplum tarihine ışık tutabilecek önemli bir metindir. Yüzyıl dönümündeki şehir hayatından ve toplumsal değişimden çeşitli yönleriyle bahseden bu eser, ilk elden tanıklıklar içermesi bakımından da önem arz etmektedir. *Geçmiş Zaman Köşkleri*'ni sosyolojik bir perspektifle ele alabilmeyi amaçlayan bu çalışmada, eserin kaleme alındığı dönemin tarihsel ve toplumsal arka planının anlaşılabilmesi amacıyla Abdülhak Şinasi'nin yaşam öyküsündeki dikkat çekici hususlardan kısaca bahsedilmekte ve eserin ana hatlarıyla tanıtılmasının ardından *Geçmiş Zaman Köşkleri*'ndeki sosyolojik unsurlardan yola çıkılarak şehrin modernleşme serüvenine ve toplumsal yaşamdaki değişime ilişkin bir çerçeve ortaya konmaya çalışılmaktadır.

Anahtar kelimeler: Abdülhak Şinasi Hisar, *Geçmiş Zaman Köşkleri*, İstanbul, gündelik yaşam, modernleşme

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin / Oran: %18

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 23.05.2025-**Kabul Tarihi:** 28.07.2025-**Yayın Tarihi:** 29.07.2025; DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.16544795>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Dr. Öğretim Üyesi, Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü / Ass. Prof., Bartın University, Faculty of Literature, Department of Sociology (Bartın, Türkiye) **eposta:** ssezersimsek@gmail.com, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0002-0725-2468> **ROR ID:** <https://ror.org/03te4vd35> **ISNI:** 0000 0004 0369 647X **Crossref Funder ID:** 501100007111

City and Social Life in Abdülhak Şinasi Hisar's 'Past Time Mansions'³

Abstract

Abdülhak Şinasi Hisar (1887-1963) one of the important names of Turkish literature of the Republican era, he authored works in different types such as novels, biographies, memoirs and anthologies. Among these works, the ones that constitute an example of the memoir genre tell the story of Abdülhak Şinasi's childhood and youth. One of these works, *Past Time Mansions*, based on Abdülhak Şinasi's memoirs, is a very important text in terms of presenting the social reality of the period. Based on Abdülhak Şinasi's writings published during the Republican period and published in 1956, *Past Time Mansions* describes various features of Istanbul in the late 19th and early 20th centuries. In the work, topics such as family, daily life, neighbourhood life, neighbourhood relations, physical characteristics of the city at that time are mentioned, as well as the views of different districts of Istanbul at that time are depicted. In this respect, *Past Time Mansions* is an important text reflecting the history of Turkish society. This work, which mentions various aspects of urban life and changes in social life at the end of the century, is also important in the fact that it contains primary memories. In this study, which aims to discuss *Past Time Mansions* from a sociological perspective, the remarkable points in Abdülhak Şinasi's life story are briefly mentioned in order to understand the historical and social background of the period in which the work was written, and after introducing the work in outline, the modernisation adventure of the city and the change in social life are tried to be discussed based on the sociological facts in *Past Time Mansions*.

Keywords: Abdülhak Şinasi Hisar, *Past Time Mansions*, Istanbul, everyday life, modernisation.

³ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.
Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.
Funding: No external funding was used to support this research.
Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.
Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.
Similarity Report: Received – Turnitin / Rate: %18
Ethics Complaint: editor@rumelide.com
Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 23.05.2025-**Acceptance Date:** 28.07.2025-**Publication Date:** 29.07.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.16544795>
Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Giriş

Abdülhak Şinasi Hisar, farklı türlerde kaleme aldığı ve özellikle İstanbul'u ve Boğaziçi'ni anlattığı eserleri sebebiyle Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatının önemli isimlerinden biridir. Bununla birlikte Abdülhak Şinasi'nin önemi yalnızca eserlerinde işlediği konulardan kaynaklanmamaktadır. Abdülhak Şinasi'nin eserlerini önemli kılan asıl husus, bizzat şahit olduğu dönemlerin tarihsel ve toplumsal özelliklerini edebî bir dille anlatması ve bu metinlerin dönemin önemli tanıklıklarından biri olmasıdır. Nitekim çocukluğunu ve gençliğini 19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyıl başlarında Sultan Abdülhamid döneminin İstanbul'unda geçiren Abdülhak Şinasi, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e devrolan kuşağın önemli isimlerinden biridir. Döneme ilişkin hâtıralarını Cumhuriyet döneminde kaleme aldığı eserlerinde anlatan Abdülhak Şinasi'nin bu yılları anlattığı eserlerinden biri de *Geçmiş Zaman Köşkleri*'dir.

Çocukluğunu ve gençliğini Abdülhamid döneminde geçiren, Meşrutiyet ve Mütareke devrini yaşayan Abdülhak Şinasi, eserlerini oldukça geç denebilecek bir dönemde kaleme almıştır. Bu anlamda Abdülhak Şinasi bir Cumhuriyet dönemi yazarıdır. Çeşitli gazete ve mecmualarda yazılar yazan ve farklı türlerde eserler kaleme alan Abdülhak Şinasi'nin sağlığında on bir kitabı neşredilmiştir. Romanları (*Fahim Bey ve Biz*, *Çamlıca'daki Eniştemiz*, *Ali Nizami Bey'in Alafrangahı ve Şeyhliği*); Yahya Kemal, Ahmet Haşim ve Pierre Loti hakkındaki biyografileri, şiir ve fıkra antolojilerinin yanı sıra Abdülhak Şinasi'nin hâtıra tarzındaki eserleri bir dönemin toplumsal hayatının anlaşılabilmesi bakımından özel bir öneme sahiptir. 1940'lı ve 50'li yıllarda neşredilen bu eserler sırasıyla *Boğaziçi Mehtapları*, *Boğaziçi Yalıları* ve *Geçmiş Zaman Köşkleri*'dir. Abdülhak Şinasi'nin "yarı hatıra-yarı deneme" (Uçman, 2010, s. 677) tarzında kaleme aldığı bu eserlerin içinde *Geçmiş Zaman Köşkleri*, Abdülhak Şinasi'nin çocukluk ve ilk gençlik yıllarındaki İstanbul'u özellikle Rumelihisarı, Büyükağa ve Çamlıca'yı ön plâna çıkararak anlatan, bunun yanı sıra şehir yaşamı ve kültürüyle ilgili pek çok husustan bahsedilen önemli bir metindir.

Bu çalışmada "Abdülhak Şinasi Hisar'ın anlatısında şehir ve mahalle kimliği modernleşme söylemi karşısında nasıl yeniden inşa edilir?" sorusuna cevap aranmakta ve Abdülhak Şinasi'nin *Geçmiş Zaman Köşkleri* adlı eserine dair sosyolojik bir çerçeve ortaya konması amaçlanmaktadır. Bu amaçla Abdülhak Şinasi'nin *Geçmiş Zaman Köşkleri*'nde toplumsal hayata yer verdiği pasajlar analiz edilmiş ve bu bağlamda şehir ve toplumla ilgili unsurlar ele alınmıştır. Bununla birlikte *Geçmiş Zaman Köşkleri*'nin doğrudan doğruya Abdülhak Şinasi'nin çocukluk ve gençlik yıllarını yansıtmaması sebebiyle ve bu eserin Abdülhak Şinasi'nin yaşam öyküsünün dışında ele alınamayacağı düşüncesinden hareketle öncelikle Abdülhak Şinasi'nin biyografisinden kısaca bahsedilecektir.

Abdülhak Şinasi Hisar'ın Kısa Yaşam Öyküsü

Abdülhak Şinasi Hisar, büyük dedesi Muhtar Bey'in Rumelihisarı'ndaki yalısında 1887 yılında doğmuştur. Babası, *Hazîne-i Evrâk* ve *Cerîde* gibi dergileri neşreden Mahmud Celâleddin Bey, annesi ise son Belgrad muhafızı olan Selim Paşa'nın torunu Neyyir Hanım'dır. Türk basın tarihi konusundaki çalışmalarıyla tanınan ünlü yazar Selim Nüzhet Gerçek ise Abdülhak Şinasi Hisar'ın kardeşidir (Uçman, 1998, 129).

Abdülhak Şinasi'nin doğduğu yıllarda *İnsâniyet*, *Mürüvvet*, *Hazîne-i Evrâk* gibi mecmuaları neşretmekte olan Mahmud Celâleddin Bey'in yakın dostları arasında Namık Kemal, Recâizâde Mahmud Ekrem, Abdülhak Hâmid gibi isimler bulunmaktadır (Turinay, 1993, s. 40). Abdülhak Şinasi'nin çocukluğu da bu edebiyat ve kültür muhiti içinde geçmiştir (Uçman, 2010, s. 674). Özel bir eğitim

almasının ardından Mekteb-i Sultânî'ye (Galatasaray Lisesi) gönderilen Abdülhak Şinasi, bu okulda son dönem Osmanlı âlimlerinden Mehmed Zihni Efendi, Farsça muallimi Acem Feyzi Efendi, Abdurrahman Şeref Bey, Tevfik Fikret, Ahmed Hikmet (Müftüoğlu) gibi isimlerden ders almıştır. Abdülhak Şinasi'nin okuldaki en yakın arkadaşı ise Ahmed Haşim'dir. Hamdullah Suphi, Ahmed Samim ve Refik Halid Karay okuldaki yakın arkadaşları arasındadır (Turinay, 1993, s. 47, 49, 53).

1905 senesinde Paris'e giden Abdülhak Şinasi, burada Jön Türklerle tanışmış ve 1907'de II. Jön Türk Kongresi'ne katılmıştır. Bu yıllarda görüştüğü isimler arasında Sabahaddin Bey, Nihat Reşat (Belger), Ahmed Rıza gibi isimler bulunmaktadır (Turinay, 1993, s. 54, 57). Bununla birlikte mizaç olarak politikaya pek meyilli olmayan Abdülhak Şinasi, Paris'te bulunduğu sıralarda daha çok edebiyat ve sanat çevrelerinde vakit geçirmiş (Uçman, 2010, s. 674) ve II. Meşrutiyet'in ilânının ardından İstanbul'a dönmüştür (Turinay, 1993, s. 60). Abdülhak Şinasi'nin, Mütareke yıllarında Sabahaddin Bey'e yakın isimler tarafından 4 Mayıs 1919'da kurulan Millî Ahrar Fırkası'nın kurucuları arasında yer alması ise oldukça ilgi çekicidir. Sabahaddin Bey'in Edmond Demolins ve Frédéric Le Play'den kaynaklanan fikirlerinin etkisi altında kalan ve muhtemelen Sabahaddin Bey'in "teşebbüs-i şahsî" görüşünden etkilenen Abdülhak Şinasi, İstanbul'a döndükten sonra bir Fransız inşaat şirketinde çalışmaya başlamış ve 1913 yılına kadar burada görev almıştır, Mütareke döneminde ise Osmanlı Bankası'nda mütercim olarak çalışmıştır. (Turinay, 1993, s. 59, 68-74).

Abdülhak Şinasi, Cumhuriyet dönemi başlarında Reji İdaresi'nde tercüme kalemine girmiş, tütün rejisinin 1925'te kamulaştırılmasının ardından tercüme kalemindeki bu görevi devlet memuriyetine nakledilmiştir. Yakın arkadaşı Hamdullah Suphi Tanrıöver'in davetiyle 1931 yılında Ankara'ya giden Abdülhak Şinasi Balkan Birliği'nin umûmî kâtipliğine atanmış ve 1936 yılında Hâriciye Vekâleti müşavirliği görevini üstlenmiştir. 1948 yılına kadar bu görevini sürdüren Abdülhak Şinasi, pek çok kez yurt dışında bulunmuştur. Bunlar içinde en önemlisi San Francisco Konferansı'dır (Turinay, 1993, s. 71, 76, 78). 1945 yılında toplanan ve Türkiye'nin de dâhil olduğu elli bir devletin imzaladığı antlaşmanın ardından Birleşmiş Milletler'in kurulmasıyla sonuçlanan bu konferanstaki (Coşkun, 2006, s. 17) Türk delegasyonunda Abdülhak Şinasi de yer almıştır (Turinay, 1993, s. 78). Amerika seyahatinden döndükten sonra rahatsızlanan Abdülhak Şinasi, 1948'te Ankara'dan ayrılmış (Turinay, 1993, s. 79) ve Ayaspaşa'da Boğaz'a bakan bir eve yerleşmiştir (Toros, 1998, s. 163).

Abdülhak Şinasi, 1950'li yıllarda pek çok dernek ve cemiyetin üyesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan biri Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu'nun kurucu başkanı Reşit Saffet Atabinen'in 1940'ların sonunda başkanlığını yaptığı Türk Fransız Kültür Cemiyeti'dir. Bunun yanı sıra Türk Ocakları'nın hars heyetinde Yahya Kemal Beyatlı, Fuad Köprülü, Osman Nuri Ergin, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu gibi isimlerle birlikte görev almıştır. 1950'li yıllarda kurulan İstanbul Fetih Cemiyeti, Türk Edebiyatçılar Birliği, Yahya Kemal Enstitüsü'nün kurucu üyeleri arasındadır. Bir diğer önemli görevi ise 1954 yılında yeniden neşredilmeye başlayan Türk Yurdu dergisinin umûmî neşriyat müdürlüğüdür. Başkanlığını Hamdullah Suphi'nin yapmakta olduğu Türk Ocakları'nın yayını olan bu dergideki vazifesi 1957 yılına kadar sürmüştür (Turinay, 1993, s. 81-83). 3 Mayıs 1963 tarihinde geçirdiği beyin kanamasından dolayı vefat eden Abdülhak Şinasi (Toros, 1998, s. 167). Aksaray'da Pertevniyal Valide Sultan Camii'nde öğlen vakti kılınan cenaze namazından sonra Merkez Efendi kabristanına defnedilmiştir (Turinay, 1993, s. 85-86).

Abdülhak Şinasi'nin biyografisine kısaca bakıldığında ilk göze çarpan hususlardan birisi yazı hayatının oldukça geç başlamasıdır. 1920'li yılların başlarında Yahya Kemal'in başyazarlığını yaptığı *Dergâh* mecmuasında edebî tenkitler kaleme almış, bunun yanı sıra *Medeniyet* ve *İleri* gazetelerinde ve *Yarın*

mecmuasında edebiyata dair yazılar yazmıştır. (Uçman, 2010, s. 675). 1928 yılından itibaren deneme, sohbet, hâtıra, seyahat türünde yazılar yazmış ve 1930'ların başlarında *Milliyet* gazetesinde edebî sohbetler, daha sonra ise *Varlık*, *Ülkü* ve *Ağaç* dergilerinde geçmiş zamana dair hâtıra tarzında denemeler kaleme almıştır. Bunların yanı sıra Ankara'dan İstanbul'a dönmesinin ardından 1950'li yılların başlarında *Türk Yurdu* ve *Varlık* dergilerinde ve *Yeni İstanbul* gazetesinde eski edebiyatçılarla ilgili yazılar ve geçmiş zamanlara dair hâtıralar yazmıştır. (Uçman, 1998, s. 129; Uçman, 2010, s. 675). Abdülhak Şinasi, çok uzun bir hazırlık döneminin ardından *Fahim Bey ve Biz* adlı ilk romanını 1941 yılında kaleme almıştır. Bu romanının ardından 1942 yılında Boğaziçi serisinin ilk kitabı *Boğaziçi Mehtapları*, iki yıl sonra ise *Çamlıca'daki Eniştemiz* neşredilmiştir. 1950'li yıllarda rahatsızlığı giderek artmasına rağmen bugün bilinen pek çok eseri de bu dönemde neşredilmiştir. *Ali Nizamî Bey'in Alafrangalığı ve Şeyhliği* (1952), *Boğaziçi Yalıları* (1954), *Aşk İmiş Her Ne Var Âlemde* (1955), *Geçmiş Zaman Köşkleri* (1956), *Geçmiş Zaman Fıkraları* (1957), *İstanbul ve Pierre Loti* (1957), *Yahya Kemal'e Veda* (1959) adlı eserleri son dönemine ait çalışmalardır (Uçman, 1998, s. 129-130). *Ahmet Hâşim: Şiiri ve Hayatı* adlı çalışması ise ölümünden kısa bir süre önce 1963 yılında basılmıştır (Karaca, 1998, s. 9).

İstanbul'un Toplumsal Tarihine Ayna Tutan Bir Eser: Geçmiş Zaman Köşkleri

Abdülhak Şinasi'nin 1950'li ve 60'lı yıllarda neşredilen bazı çalışmaları, daha önce ayrı ayrı yazılar olarak kaleme alınmış ve bir bütünlük oluşturacak şekilde daha sonra bir araya getirilmiştir. Yahya Kemal ve Ahmet Haşim ile ilgili eserlerinin yanı sıra *Boğaziçi Yalıları* ve *Geçmiş Zaman Köşkleri* de bu türdendir (Turinay, 1993, s. 198). 1930'lu yıllarda *Milliyet* gazetesinde Ziya Paşa, Recâizâde Mahmud Ekrem, Cenab Şahabeddin gibi isimler hakkında biyografik yazılar kaleme alan Abdülhak Şinasi, daha sonraları *Varlık* dergisinde çocukluk hâtıralarını merkeze alarak İstanbul'u ve Boğaziçi'ni anlattığı yazılar yazmıştır (Karabulut, 2021, s. 1, 200, 299). Bu metinler 1950'li yıllarda *Boğaziçi Yalıları* ve *Geçmiş Zaman Köşkleri*'ni oluşturacaktır.

Abdülhak Şinasi'nin eserlerinin önemli bir kısmı çocukluk ve ilk gençlik yıllarını anlatmaktadır. Özellikle *Boğaziçi Yalıları*, *Boğaziçi Mehtapları* ve *Geçmiş Zaman Köşkleri*, Abdülhak Şinasi'nin çocukluk zamanlarındaki şahsî hâtıralarına dayanmaktadır ve bu eserler sebebiyle Abdülhak Şinasi hâtıra yazarı olarak ön plâna çıkmaktadır (Turinay, 1993, s. 15, 269). Nitekim Sermet Sami Uysal'a göre *Boğaziçi Yalıları* ve *Geçmiş Zaman Köşkleri*, "anı-deneme" özelliği taşımaktadır (Uysal, 2016, s. 9). Abdülhak Şinasi'nin çocukluk hâtıralarına en çok yer verdiği eserlerinin başında ise *Geçmiş Zaman Köşkleri* gelmektedir (Zariç, 2013, s. 37). Galatasaray Lisesi'ne henüz başlamadığı döneme denk gelen bu hâtıralarda anne ve babasının yanı sıra büyükanne, büyükbabalar, yakın akrabalar, köşklereki hizmetliler de bulunmaktadır. Bununla birlikte Abdülhak Şinasi, yakın akrabaları aracılığıyla geçmiş zamanı anlatmaya çalışmaktadır (Turinay, 1993, s. 187, 194). *Geçmiş Zaman Köşkleri*'nde köşk hayatı üzerinden tarihsel ve toplumsal bir panorama ortaya konmaktadır.

Çocukluk günleri 19. yüzyıl sonlarında Rumelihisarı, Büyükağa ve Çamlıca'da geçen Abdülhak Şinasi, diğer eserleri gibi *Geçmiş Zaman Köşkleri*'nde de bu dönemin gündelik yaşamı etrafında bir dönemin hayat telâkkisini ele almaktadır. Abdülhak Şinasi, bu eserlerini "âdeta İstanbul ve Boğaziçi medeniyeti kavramını açıklamak üzere kaleme almıştır." (Zariç, 2013, s. 367). Bunun yanı sıra, âdeta bütün eserleri kurguyla birlikte birer hâtıra özelliği kazanan Abdülhak Şinasi'yi Türk milletinin mânevî ve kültürel değerlerine yer veren yazarlar arasında ele almak gerekmektedir (Uçman, 1998, s. 130). Abdülhak Şinasi'nin çağdaşı olan Cumhuriyet devri yazarlarının önemli bir kısmı modernleşme öyküsünü heyecan içerisinde yazıya dökerken Abdülhak Şinasi ise geçmiş zamanın ardından koşmayı tercih etmiştir (Uçman, 2010, s. 676). Abdülhak Şinasi'nin anlattıkları yalnızca kişisel yaşamıyla ilgili değildir,

medeniyet tarihimiz bakımından çok canlı bir vesika niteliği taşımaktadır (Kaplan, 1978, s. 145).

Abdülhak Şinasi'nin, kaleme aldığı yazılar ve ortaya koyduğu eserler aracılığıyla toplum sorunlarına bir biçimde müdahil olması söz konusudur. Abdülhak Şinasi'nin yazmakta olduğu dönem, Türk toplum tarihi bakımından çok hızlı bir değişim ve dönüşümün yaşandığı yıllara denk gelmektedir. Eserlerinin önemli bir kısmı 1950'li yıllarda basılmış olsa da bu eserleri oluşturan yazılar büyük ölçüde 1930'lu yıllarda dergilerde neşredilen yazılara dayanmaktadır. Dolayısıyla Abdülhak Şinasi'nin içinde yaşadığı dönemdeki sosyal değişimden yola çıkarak önceki toplumsal tecrübelerle dayanan ve 19. yüzyıl sonlarındaki gündelik yaşamdan ilham alan bir çerçeve ortaya koyması söz konusudur. Abdülhak Şinasi'nin bu eserleri kaleme alması dönemin toplumsal koşullarından bağımsız değildir. Toplumsal yaşamın hızla değişip dönüştüğü bir dönemde Abdülhak Şinasi, çocukluk zamanlarına ait hâtıralardan yola çıkarak o döneme ait sosyal yapıdan, dönemin inceliklerinden, eğitim anlayışından, görgüsünden, zarâfetinden bahsetmektedir.

Bu bağlamda Abdülhak Şinasi'nin son dönem eserlerinden biri olan *Geçmiş Zaman Köşkleri*, mahalle ve şehir hayatının bütünüyle değişmeye başladığı, toplumsal yapının hızla dönüştüğü bir dönemin eseri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde, kendince daha anlamlı ve güzel bulduğu geçmiş zamanı detaylıca anlatmayı tercih eden Abdülhak Şinasi, "Cumhuriyet'ten sonra Türk cemiyetinde genel olarak mâzi mirasının bütünüyle red veya inkâr edildiği yılların sonuna doğru yayımlanan eserlerinde bir yandan Türk milletinin kendine has hayat tarzını dile getirmiş, öte yandan da bir milletin varlığının ve bekasının mâzi şuuruna bağlı olduğunu ortaya koymuştur." (Uçman, 1998, s. 130). Elbette bu durum Abdülhak Şinasi'nin toplumsal meseleler karşısında bir tavrı olduğunu da göstermektedir. Bununla birlikte bu meselelere dair açıktan bir tutum sergilemek yerine, belli bir dönemin anlayışını ve değerlerini yüceltmek amacıyla kaleme aldığı hâtıra ve deneme tarzındaki yazılarıyla en azından örtük biçimde de olsa bir tavır ortaya koymuştur. Bu bağlamda, Mehmet Kaplan'ın "Geçmiş Zaman Köşkleri" başlıklı yazısında yer alan "Abdülhak Şinasi Hisar, eskiden bizim kendimize has çok güzel, çok ince, çok mânâlı bir medeniyet tarzımız, yaşama üslûbumuz olduğunu ortaya koymak için intiba ve hâtıralarını bütün zenginliği ile gözlerimizin önüne seriyor. Onları okurken bugünkü hayatımızın karışıklığını, kabalığını, huzursuzluğunu, mânâsızlığını çok derinden hissediyoruz." (Kaplan, 1978, s. 160) sözlerinin oldukça dikkat çekici olduğunu belirtmek gerekmektedir. Bu yönleriyle *Geçmiş Zaman Köşkleri*, Abdülhak Şinasi'nin toplumsal değişim ve çözülme karşısında sergilediği tutumun bir ifadesi olarak okunabilir.

Çocukluğundan itibaren İstanbul kültürüyle yetişen Abdülhak Şinasi Hisar'ın hâtırat niteliğindeki eserlerinden biri olan *Geçmiş Zaman Köşkleri*, İstanbul'un toplumsal tarihine ışık tutması bakımından da özel bir öneme sahiptir. *Geçmiş Zaman Köşkleri*'nde şehirdeki gündelik hayat, mahalle yaşamının özellikleri, komşuluk ilişkileri gibi konular etrafında 19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyıl başlarına dair bir kent panoraması ortaya konmaktadır. Bu bağlamda toplumsal değişim kent mekânı üzerinden de takip edilebilmektedir. Nitekim Henri Lefebvre'e göre "mekân aynı zamanda, bir toplumsal üretim(süreci)dir ve toplumun üretiminin hem sonucu hem de ön-kuşuludur." (Avar, 2009, s. 8). Bunun yanı sıra Abdülhak Şinasi'nin satırları aynı zamanda kültürel hafızanın bir tezahürüdür. Bu noktada Assmann *Kültürel Bellek* adlı eserinde şair ve yazarları kültürel hafızanın önemli taşıyıcıları olarak gördüğünü belirtmektedir (Danış, 2021, s. 271). Hem Osmanlı'nın son dönemlerini, hem de Cumhuriyet devrini yaşayan ve kültürel hafızanın önemli taşıyıcılarından biri olarak görülebilecek olan Abdülhak Şinasi'nin *Geçmiş Zaman Köşkleri*'nde bahsettiği unsurlardan yola çıkarak İstanbul'un sosyolojik dönüşümünü çeşitli yönleriyle izlemek mümkündür.

Geçmiş Zaman Köşkleri'nde İstanbul Evleri

Abdülhak Şinasi, eserinin “Geçmiş Zaman Köşkleri” adını taşıyan ilk bölümünde İstanbul evlerinin üçe ayrılabilceğini belirtmektedir. Bunların ilki Boğaziçi kıyılarındaki ahşap yapılar olan yalılardır. İkinci olarak İstanbul’un sayfiye semtlerinde bulunan ve bahçe içinde yer alan ahşap köşkleri sayan Abdülhak Şinasi, son olarak da diğerleri gibi harem ve selamlık daireleri ayrı olan; fakat daha çok kâgir olarak inşa edilmiş yapılara işaret etmekte ve bunların “konak” olarak tanımlandığını belirtmektedir. İstanbul’un evlerini yalılar, köşkler ve konaklar olarak tasnif eden Abdülhak Şinasi, kaçgöçün olduğu bu zamanlarda ailelerin Beyoğlu civarındaki apartmanlarda oturmayı tercih etmediklerini de söylemektedir (Hisar, 2022, s. 9).

Abdülhak Şinasi, İstanbul’un evleriyle ilgili yaptığı tasnifte ikinci sırada bahsettiği özelliklere sahip evlerden yola çıkarak geçmiş zaman köşklerini anlatmaktadır. İstanbul’un sayfiye semtlerinden biri olan Büyükdada’da bir bahçe içinde bulunan köşklerinden bahseden Abdülhak Şinasi, çocukluğunun ilk dönemlerinde yazları bu köşte kaldıklarını dile getirmekte ve bu dönemdeki köşkerin adeta ayrı birer kimliğe sahip olduğunu; fakat bu kimliği ancak evi yakından tanıyanların anlayabildiklerini belirtmektedir (2022, s. 9). Abdülhak Şinasi, bunu şu sözlerle anlatmaktadır:

“Bu köşkleri uzaktan görenler, yabancı iseler, kabil değil onların ne tatlı bir hayat mahfazası olduklarını bir türlü tasavvur edemezler. Bütün bunların hüviyetleri, hayatta birer büyükanne, birer büyükbaba, birer akraba olmak gibidir. Çocuklar onların gönüllerindeki şefkat ve muhabbet tatlarını buram buram duyarlar. Bir yolda ihtiyar bir kadın, zahmetle, yavaşça gider. Yabancılar onu zavallı bir harabe halinde görürler. Giydiklerini modasız, gözlerini manasız, gönüllerini sevgisiz, varlığını tatsız duyarlar. Yabancılar böyle bulurlar. Fakat onun torunu koşarak yanına gelir, yüzünü, gözlerini öper. Onun çamaşırlarındaki lavanta çiçeğinin kokusunu duyar. Eski şakalarının neşesiyle çağıldar.” (2022, s. 10).

Bu yıllarda kendisini kutsî bir zaman içinde sandığını söyleyen Abdülhak Şinasi, sözünü ettiği bu zamanlarda ezânî saatle yaşandığını belirtmekte (örneğin bu dönemde Büyükdada’nın temel ulaşım aracı olan vapurların sonuncusundan “ezan vapuru” diye bahsetmektedir) ve “bu ilahi zamanlardan gönlümde yakıcı bir toz kalmış” demektedir (2022, s. 11-12, 18, 55).

Abdülhak Şinasi’nin İstanbul evleriyle ilgili sözlerine dair en dikkat çekici husus, Abdülhak Şinasi’nin çocukluk yıllardaki bu evlerin yapısının, eserin kaleme alındığı dönemde hızla değişmekte olan evlerin özelliklerinden oldukça farklı oluşudur. İstanbul evleri diye bahsedilen yalı, köşk ve konakların en dikkat çekici özelliği bu evlerin birbirinden bağımsız olan müstakil evler olmasıdır. Buna karşın kentlerdeki modernleşmeyle birlikte bu evlerin yerine yeni bir mesken tipi olarak apartmanlar ön plana çıkmaktadır. Bu durum elbette yalnızca fizikî bir değişime işaret etmemektedir, aynı zamanda ekonomik ve sosyal yapının da değişmekte olduğunu göstermektedir.

Geçmiş Zaman Köşkleri'nde İstanbul’un Semtleri ve Mahallenin Sosyal Yapısı

Abdülhak Şinasi, *Geçmiş Zaman Köşkleri*’nde çok belirgin bir İstanbul mahallesi resmi çizmekte ve bu mahallenin o günkü şehir sakinleri için arz ettiği önemi anlatmaktadır. “Eski İstanbullular mahallelerine o kadar kökleşirlerdi ve mahalleleri ruhları için öyle bir kılıf olurdu ki başka bir yere göç etmek onlara huylarını değiştirmek gibi güç ve tatsız bir şey görünürdü” (2022, s. 21) diyen Abdülhak Şinasi, buna bir örnek olması bakımından annesi ve babasının evlenme süreçlerinden bahsetmektedir. Babası bahriyeli olan ve o yıllarda baba tarafı Büyükdada’da oturan Abdülhak Şinasi, Rumelihisarı’nda oturan kız tarafının Büyükdada’yı denizası bulması sebebiyle bu evlilikle ilgili bir kararsızlık yaşadığını anlatmaktadır. Bu kararsızlık ise damadın Rumelihisarı’na yerleşmesi ve Büyükdada’ya arada bir gidilmesi kararıyla sona

ermiştir. Ömrünün ilk yıllarının Büyükada ile Rumelihisarı arasında gidip gelmekle geçtiğini söyleyen ve eski İstanbulluların mahallelerine olan bağlılıklarına örnek teşkil etmesi açısından Rumelihisarı'nda oturan anne tarafının bu süreçteki tutumundan bahseden Abdülhak Şinasi, bu konuyla ilgili dikkat çekici bir örnek daha vermektedir. Abdülhak Şinasi, Büyükada'da yaşayan Rum ahali arasında doğduğundan beri adadan çıkmayanlardan veya yalnızca Heybeliada'ya gidip dönenlerden bahsetmekte ve ömürleri boyunca İstanbul'a hiç gitmediklerini söylemektedir. Abdülhak Şinasi'ye göre bu durum, İstanbulluların mahallelerine olan bağlılıklarını göstermesi açısından canlı bir örnek oluşturmaktadır (2022, s. 21, 46).

"İçimi çektiğim zamanlar Rumelihisarı'yla birlikte Büyükada'yı duyuyorum" (2022, s. 18) diyen Abdülhak Şinasi'nin dile getirdiği hususlardan biri de Büyükada'daki toplumsal ilişkilerdir. Ev halkından bahseden ve aile fertlerinin daha dayanışmacı olduklarını belirten Abdülhak Şinasi, Büyükadalıların her gün birbirlerini gördüğünü ve kim olduklarını öğrenmeseler bile birbirlerinin "göz ahabası" olduklarını söylemektedir. (2022, s. 9, 40). Bu durum, içinde yaşanan muhiti daha güvenilir kılan özelliklerden birisidir.

Abdülhak Şinasi'nin *Geçmiş Zaman Köşkleri*'nde bahsettiği semtlerden biri de Çamlıca'dır. Anneannesinin hastalanması üzerine doktorların tavsiyesiyle Çamlıca'ya taşınmak üzere hazırlık yapan aile bu semtte ev aramaya koyulmuş ve sonunda ahşap ve bakımsız bir köşk kiralanmıştır. Bu dönemde Çamlıca yoksul bir mahalle görünümündedir. Şehre oldukça uzak sayılan bu evde misafir odası dahi hazırlanmamış ve Abdülhak Şinasi'nin "bir de misafir odası lazım değil mi?" sorusuna annesi, "Çamlıca'nın bu uzak dağına kim tırmanır" diye cevap vermiştir (2022, s. 55, 60). Abdülhak Şinasi, Çamlıca'nın kendisi için yepyeni bir muhit olduğunu söyleyecektir (2022, s. 64).

"Her mahallenin kendine mahsus kokuları ve sesleri vardır" (2022, s. 66) diyen Abdülhak Şinasi, Büyükada'nın çam, Rumelihisarı'nın deniz, Çamlıca'nın ise kekik, okaliptus, çam ve lavanta koktuğunu söylemektedir. Çamlıca'daki sesleri ise "Çamlıca'da hafif, billurî ince bir hava içinde sabaha karşı horozların sesleri ve bütün gün böceklerin geniş nefes alışlarıyla ötüşleri, ilkbahar ve dağ sesleri vardı" sözleriyle anlatmaktadır (2022, s. 67). Çamlıca'dan bahsettiği bu satırlarda "şefkat"ın çok önemli bir duygu olduğunu söyleyen Abdülhak Şinasi'nin, herkesin birbirine tebessüm ettiğini söylemesi de oldukça ilgi çekicidir:

"Bu zamanlar, bu kokular, bu sesler bana öyle munis gelirdi ki bu saatleri gönlüm üstünde kucaklayarak pek yavaş geçmelerini temin etmek isterdim. (...) Hatırlıyorum. Herkes birbirine rast gelince, bir sır tevdi eder gibi, iyi bir kalple tebessüm ederdi. Geçen beyaz baş örtülü ve yeldirmeli hanımlar hep büyük birer iyilik yükü taşıyorlar gibi, ağır ve yavaşlardı." (2022, s. 69)

Abdülhak Şinasi, "Geçmiş zaman mahalleleri" adını verdiği bölümde bu mahallelerin hususiyetlerinden söz etmektedir. "Çocukluğumuzun, mevsimler ve senelerin uğurladığı evlerini, bahçelerini, sokaklarını, mahallelerini artık içlerimizde gittikçe ağdalaşan eski lezzetleriyle hatırlar ve düşünürüz." (2022, s. 92) diyen Abdülhak Şinasi, çocukluk yıllarının geçtiği yerlerden uzak ve ayrı kaldıkça duyulan "daüssıla"dan bahsetmektedir. "Sıla hastalığı, memleket hasreti, yurdunu özleme" (Ayverdi, 2011, s. 256) olarak tanımlanan "dâüssıla" kavramına başvuran Abdülhak Şinasi, çocukluğumuzun geçtiği yerlere karşı özlem duyduğumuzu ve bu mahallelerdeki binaları dahi sevdiğimizi söylemektedir. Bunun yanı sıra yaşamlarını tek mahallede geçirenlerin, o mahallenin adeta bir tarihçisi olduğunu ifade etmektedir (Hisar, 2022, s. 92). Abdülhak Şinasi'nin bahsettiği bir diğer husus, İstanbul'un güzelliği içinde olgunlaşan ve bir tür bağımsızlık içinde gelişen eski mahallelerin birbirlerinden farklı birer kimliğe sahip olmasıdır. Bu bağlamda Abdülhak Şinasi, "oturduğumuz veya misafir olarak gittiğimiz bu geçmiş zaman

mahalleleri, o geçmiş zamanın İstanbul şehrinin daha maveraî güzelliği içinde gittikçe olgunlaşan bir nevi adem-i merkezîyetle gelişmişler ve hep görünüşleriyle mütevekkil, mutakit, mütevazı, sakın, her mahalle ayrı birer hüviyete sahip olmuştur.” demektedir (2022, s. 93). “İstanbul’un eski mahalleleri, her sokak dönemecinde, daha eski bir zaman sessizliğine varırdı” (2022, s. 94) diyen Abdülhak Şinasi, bu mahallelerden her birinin kendine mahsus bir muhiti olduğunu belirtmekte ve sevilen bir yerde yaşansa dahi eskiden yaşadığımız mahalleleri özlediğimizi, bir an önce orayı görmek arzusu uyandığını söylemektedir. Abdülhak Şinasi bu durumu “en beğendiğiniz bir yerde yaşarken bile vaktiyle yaşadığınız mahallelerden birini o kadar özler, orayı derhal görmek ihtiyacını duyardınız” sözleriyle anlatmaktadır (2022, s. 95).

Abdülhak Şinasi’nin bahsettiği en dikkat çekici hususlardan biri de o günkü ulaşım şartları sebebiyle semtler arasındaki mesafelerin oldukça fazla olmasıdır. Örneğin Boğaz’ın uzak bir semtinden Kozyatağı’na veya Büyükkada’ya günü birlik gidip gelmek oldukça zordur, bir gün dinlenip ertesi gün dönülmesi söz konusudur. Abdülhak Şinasi, bu durumu şu sözlerle anlatmaktadır:

“O zamanlarda Boğaziçi’nin uzak bir mıntıkasından, mesela Kozyatağı’na veya Büyükkada’ya aynı gün içinde gidip gelmek belki hiç kimsenin hatırına bile gelmeyecek, oraya gidildi mi, bu seyahati ihtiyar etmiş olmanın zahmeti çıkarılacak, yorgunluğu alınacak ve dönmek ancak ertesi gün düşünülecekti. (...) Âyan azasından bir zat, Yeniköy’de oturan diğer bir Âyan azasına bayram tebriğine geldiğinde, ev sahibi, ‘Berren mi teşrif buyuruldu. Yoksa seyahat bahren mi vuku buldu?’ diye sorarmış.” (2022, s. 96).

Ulaşım zorluğu sebebiyle her mahallenin birbirinden çok uzak görüldüğünü ifade eden Abdülhak Şinasi, bu mahallelerin her birinin ayrı birer hususiyeti ve maneviyatı olduğunu söylemektedir (2022, s. 96). Abdülhak Şinasi’ye göre bu durum yeni yollarla ve hızlı otomobillerle birlikte değişmiştir; “süratli otomobiller artık şehrin coğrafyasını da, hüviyetini de değiştirdi” demektedir (2022, s. 97). Daha önceleri Fatih’in Beyoğlu’ndan çok uzakta olduğunu sanan Abdülhak Şinasi, yeni yapılan köprüyle birlikte on dakikada gidildiğini, Boğaz’ın uzak bir mahallesinden Eyüp’e otomobille kısa süre içinde gidilip dönülebildiğini fark ettiğinde hayatında önemli yer tutan bir şeyin önemsizleştiğini belirtmektedir (2022, s. 97).

Abdülhak Şinasi, “Geçmiş Zaman Köşkleri”nde daha çok Rumelihisarı, Büyükkada ve Çamlıca’dan söz etmekle birlikte, eserin satır aralarında başka pek çok semtten bahsetmekte ve İstanbul’un hususiyetlerini çeşitli yönleriyle ele almaktadır. İstanbul’un evlerini, semtlerini, mahalle yaşamını ve kimliğini, aidiyet duygusunu, zaman anlayışını, toplumsal ilişkilerini anlatan Abdülhak Şinasi bu eserinde 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başlarındaki şehir ve toplum hayatını konu edinmektedir.

Sonuç

Cumhuriyet devri Türk edebiyatının önemli isimlerinden biri olan Abdülhak Şinasi Hisar, 1956 yılında basılan *Geçmiş Zaman Köşkleri* adlı eserinde çocukluk ve gençlik yıllarına denk gelen 19. yy. sonu ve 20. yy. başlarının İstanbul’unu anlatmaktadır. Bu yıllarda Rumelihisarı, Büyükkada ve Çamlıca’da yaşayan Abdülhak Şinasi, çocukluk hâtıralarından yola çıkarak dönemin sosyal yaşantısını belli yönleriyle ele almış ve birbirinden farklı muhitleri oldukça belirgin bir şekilde resmetmiştir. Abdülhak Şinasi, *Geçmiş Zaman Köşkleri*’nde toplumsal değişimin kavranması bakımından oldukça önemli olan pek çok husustan bahsetmektedir. Aile, komşuluk ilişkileri, yardımlaşma, gündelik pratikler gibi unsurların yanı sıra sokağın, mahallenin, kent mekânının dönüşümü de eserde söz edilen konular arasındadır. Bu yönleriyle *Geçmiş Zaman Köşkleri*, modernleşmeyi ilk elden takip edebileceğimiz önemli bir metindir.

Abdülhak Şinasi'nin *Geçmiş Zaman Köşkleri*'ni kaleme aldığı dönem toplumsal hayatın hızla değiştiği, önceki adet ve usûllerin geride kalmaya başladığı, sosyal yapının süratle dönüştüğü bir döneme tekabül etmektedir. Dolayısıyla Abdülhak Şinasi'nin bu eseri yazmaya başlaması dönemin koşullarının dışında değildir. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e devrolan kuşağa mensup olan Abdülhak Şinasi'nin satırları, kentsel ve kültürel değişimin anlaşılabilmesi bakımından önemli bir tanıklık içermektedir. Yeni dönemle birlikte hızla değişen toplumsal yapı karşısında geçmişi yeniden inşa etmek mümkün olmasa da en azından belli hususları yeniden gündeme getirme arayışında olan Abdülhak Şinasi, şehri, mahalleyi, sosyal ilişkileri belli bir çerçeve içinde ele almıştır ve bu hususlardan yola çıkarak toplumsal değişimi farklı açılardan izlemek mümkündür. Bu bağlamda Abdülhak Şinasi Hisar'ın anlatısındaki şehir ve mahalle kimliğinin, modernleşme söylemi karşısında eleştirel bir tavrın ifadesi olduğu anlaşılmaktadır. Abdülhak Şinasi, doğrudan doğruya olmasa da örtük bir biçimde modernleşen kente ve bu kentin değerlerine karşı ihtiyatlı bir tutum sergilemektedir. Abdülhak Şinasi'nin bu tutumu, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e devrolan kuşağa mensup Refi' Cevad Ulunay, Burhan Felek, Ercümen Ekrem Talu gibi yazarların eserlerinde ve yazılarında da görülmektedir. Bu bağlamda Abdülhak Şinasi'nin eserlerinde dile getirdiği hususların bu isimlerin eserleriyle karşılaştırmalı olarak incelenmesi ve ele alınması bir başka çalışmanın konusu olabilecek niteliktedir.

Bu yönleriyle *Geçmiş Zaman Köşkleri*, yalnızca Abdülhak Şinasi'nin çocukluk yıllarına ait bir hâtırat olmanın ötesinde, toplumsal yaşamdaki değişime odaklanması, şehirde, kentsel mekânda değişen unsurlara yer vermesi sebebiyle Türk toplum tarihi bakımından oldukça dikkat çekici bir eserdir. Bunun yanı sıra dönemin şehir hayatından farklı kesitler sunması bakımından Türkiye'deki kent sosyolojisi alanındaki çalışmalara tarihsel anlamda kaynaklık edebilecek niteliktedir. İstanbul'un yüzyıl dönümündeki sosyal hayatını pek çok yönüyle konu edinen Abdülhak Şinasi'nin bu eseri şehirdeki sosyolojik dönüşümü, modernleşme serüvenini ve toplumsal yaşamdaki değişimi gösteren önemli metinlerden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kaynakça

- Avar, A. A. (2009). Lefebvre'in üçlü–algılanan, tasarlanan, yaşanan mekân–diyalektiği. *Dosya*, 17, 7-16.
- Ayverdi, İ. (2011). *Asırlar Boyunca Târihi Seyri İçinde Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. Kerim Can Bayar (haz.). İstanbul: Kubbealtı Yayınları.
- Coşkun, İ. (2006). San Francisco Sonrası Dünya. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Dergisi*, 3 (12), 17-21.
- Hisar, A. Ş. (2022). *Geçmiş Zaman Köşkleri*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Kaplan, M. (1978). *Edebiyatımızın İçinden*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Karabulut, Ş. K. (2021). *Abdülhak Şinasi Hisar'ın Deneme ve Tenkitleri Üzerine Bir İnceleme*. [Yüksek Lisans Tezi]. Ankara: TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üni.
- Tağızade Karaca, N. (1998). *Abdülhak Şinasi Hisar'ın Eserlerinde Geçmiş Zaman ve İstanbul*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Toros, T. (1998). *Türk Edebiyatından Altı Renkli Portre*. İstanbul: İsis Yayımcılık.
- Turinay, N. (1993). *Abdülhak Şinasi Hisar*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Şerefioğlu Danış, Z. K. (2021). “Uhrevi Bir Kapı”da “Duygusal Bağlılık” Yahut “Yer Altı Dehlizi”nde “Eleştirel Ayrılık”: Bir Hafıza Mekânı Olarak Süleymaniye. *Şehir: Edebi Karşılaşmalar*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Uçman, A. (1998). Abdülhak Şinasi Hisar. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 18, s. 129-131). Ankara: TDV Yayınları.
- Uçman, A. (2010). Geçmiş Zaman Peşinde Bir İstanbul Âşığı: Abdülhak Şinasi Hisar (1888-1963). *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 8 (16), 673-690.
- Uysal, S. S. (2016). *Bir zamanlar Abdülhak Şinasi Hisar vardı*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Zariç, M. (2013). *Abdülhak Şinasi Hisar'ın Eserlerinde Geçmiş ve Gelecek Zaman*. [Doktora Tezi]. Ankara: Ankara Üniversitesi.

6. Gazap Tanrı'nın mı Toplumun mu?: Gönül Çatalcalı'nın *Eşiktekiler* ve Elif Şafak'ın *Mahrem* Romanlarında Engellilik¹

Kutbettin TURAN²

APA: Turan, K. (2025). Gazap Tanrı'nın mı Toplumun mu?: Gönül Çatalcalı'nın Eşiktekiler ve Elif Şafak'ın Mahrem Romanlarında Engellilik. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (47), 85-95. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.16568132>

Öz

Engellilik, tarih boyunca farklı toplumsal, kültürel ve bilimsel paradigmlar doğrultusunda tanımlanmış ve anlamlandırılmış bir olgudur. Bu duruma çeşitli çözümler getirmeye çalışan ve engellilik modelleri olarak bilinen bazı söylemler öne sürülmüştür. Ahlaki model, engelliliği bireyin ya da ailesinin işlediği günahların cezası olarak görürken; tıbbi model, bu durumu tedavi edilmesi gereken bireysel bir yetersizlik olarak ele alır. Sosyal model ise engelliliğin esas nedenini, toplumun yarattığı fiziksel ve sosyal engellerde bulur; bu durumu bireysel eksiklikten ziyade toplumsal bir sorun olarak ele alır. Bu çalışmada, Gönül Çatalcalı'nın *Eşiktekiler* ve Elif Şafak'ın *Mahrem* adlı romanları engellilik modelleri bağlamında incelenmiştir. Ahlaki modelin bireyin ya da ailesinin işlediği bir suçun veya günahın sonucu olarak engelliliği değerlendirmesi, *Eşiktekiler* romanında Nizam karakteri üzerinden etkileyici biçimde ortaya konulmuştur. Ancak yazar, bu geleneksel ve dışlayıcı bakış açısını, Doktor Nusret karakteri üzerinden eleştirerek bireysel günahkârlıktan ziyade toplumsal çarpıklıkları hedef alır. Buna karşılık, Elif Şafak'ın *Mahrem* adlı romanında, toplumsal önyargıların ve normatif beden algısının, bedensel farklılıkları nasıl sosyal engellenmişliğe dönüştürdüğü açık biçimde ortaya konmaktadır. İsmi verilmeyen başkarakter “Şişman Kadın”, toplumsal beden normlarına uymadığı gerekçesiyle dışlanmakta, aşağılanmakta ve kamusal alanda görünmez kılınmaktadır. Toplumun idealize edilmiş beden anlayışı, bireyi toplumsal yaşamdan tecrit ederek onu mahremiyet alanına çekilmeye zorlamaktadır. Roman, bedensel farklılıkların yalnızca fiziksel bir durum değil, aynı zamanda sosyal dışlanma ve damgalanma süreçleriyle şekillenen bir deneyim olduğunu ortaya koyar. “Şişman Kadın”ın yaşantıları, sosyal model çerçevesinde değerlendirildiğinde, bireyin bedensel görünümü temel alınarak toplum tarafından ötekileştirilmesi ve böylece “engelli” konumuna itilmesi anlamında okunabilir. Edebiyat, sadece engelliliğe yaklaşımların yansıtıldığı bir alan değil, aynı zamanda sorgulandığı ve dönüştürüldüğü bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Gönül Çatalcalı'nın ve Elif Şafak'ın bu eserleri, engelliliğe ilişkin toplumsal tutumları görünür kılarken, bu tutumların arkasındaki kültürel ve ahlaki yapıyı da açığa

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. Bu makale hazırlamakta olduğum “Türk Romanında Engellilik (1950 - 2000)” başlıklı doktora tezimden üretilmiştir.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin / Oran: %18

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 28.05.2025-**Kabul Tarihi:** 29.07.2025-**Yayın Tarihi:** 30.07.2025; DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.16568132>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Dr. Öğrencisi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü / PhD Student, Van Yüzüncü Yıl University, Institute of Social Sciences (Van, Türkiye) **eposta:** kutbettinturan@hotmail.com, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0003-4448-1697> **ROR ID:** <https://ror.org/041jyzp61> **ISNI:** 0000 0001 2164 6335 **Crossref Funder ID:** 501100010760

çıkarmaktadır. Bu bağlamda, edebi eserler, engellilikle ilgili toplumsal farkındalık yaratmak, eleştirel düşünce geliştirmek ve alternatif bakış açıları sunmak bakımından önemli bir işlev görmektedir.

Anahtar kelimeler: Engellilik, edebiyatta engellilik, romanda engellilik

Wrath of God or Society?: Disability in Gönül Çatalcalı's *Eşiktekiler* and Elif Şafak's *Mahrem*³

Abstract

Disability has been defined and interpreted throughout history in line with various social, cultural, and scientific paradigms. In response to this phenomenon, several discourses—commonly referred to as models of disability—have been proposed to offer different explanatory frameworks. The moral model interprets disability as a punishment for sins committed by the individual or their family. In contrast, the medical model conceptualizes disability as an individual deficiency that requires treatment. The social model, however, locates the root cause of disability in the physical and social barriers imposed by society, framing it as a societal issue rather than an individual flaw. This study examines *Eşiktekiler* by Gönül Çatalcalı and *Mahrem* by Elif Şafak within the framework of these disability models. In *Eşiktekiler*, the moral model is vividly depicted through the character of Nizam, whose disability is construed as a consequence of familial sin or transgression. Nevertheless, the author challenges this traditional and exclusionary perspective through the character of Doctor Nusret, thereby shifting the critique from individual culpability to broader societal distortions. In contrast, Elif Şafak's *Mahrem* explicitly illustrates how social prejudices and normative body ideals transform physical difference into a form of social disablement. The unnamed protagonist, referred to as “the Fat Woman,” is marginalized, humiliated, and rendered invisible in the public sphere due to her failure to conform to socially constructed body norms. Society's idealized conception of the body pushes her to the margins of social life, compelling her to retreat into the private realm of the mahrem. The novel underscores that bodily difference is not merely a physical condition, but a lived experience shaped by processes of social exclusion and stigmatization. When interpreted through the lens of the social model, the Fat Woman's experiences reveal how individuals are cast into the category of the “disabled” by societal mechanisms of othering based solely on bodily appearance. Literature, therefore, emerges not only as a domain where perspectives on disability are represented, but also as a space in which such perspectives are critically interrogated and potentially transformed. The works of Gönül Çatalcalı and Elif Şafak render visible the societal attitudes toward disability while simultaneously exposing the cultural and moral structures that underpin these attitudes. In this regard, literary texts serve a vital function in fostering social awareness, cultivating critical thought,

³ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography. This article is based on my doctoral thesis entitled “Türk Romanında Engellilik (1950-2000),” which I am currently preparing.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received – Turnitin / Rate: %18

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 28.05.2025-**Acceptance Date:** 29.07.2025-**Publication Date:** 30.07.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.16568132>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

and offering alternative perspectives on disability.

Keywords: Disability, disability in literature, disability in the novel

1. Engellilik Olgusu ve Engelliliğin Tarihsel İnşası

Engellilik, yalnızca bireyin bedensel veya zihinsel farklılıklarına indirgenebilecek bir durumdan ziyade, toplumun bakış açısına göre anlam kazanan ve toplum tarafından kültürel olarak inşa edilen bir olgu olarak değerlendirilebilir. Gerek Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) ve Birleşmiş Milletler (BM) gibi uluslararası kuruluşlar tarafından, gerekse ulusal düzeyde yapılan engelli tanımlamalarında, yakın zamanlara kadar birey ve bireyin yetersizlikleri öne çıkarılmıştır. Bu tanımlamalar genellikle tıbbi model perspektifinde yapılmış olup, engelliliği bireysel yetersizlikler bağlamında ele almaktadır. Ancak sosyal modelin gelişimiyle birlikte, engellilik kavramı bu model perspektifinde açıklanmaya başlanmış; toplumsal yapıların ve çevresel faktörlerin engelliliğin oluşumundaki rolü vurgulanmıştır.

Engellilik olgusu, tarihsel süreçte farklı toplumlarda çeşitli şekillerde yorumlanmış ve farklı anlamlara bürünmüştür. Düşünce tarihi incelendiğinde, engelliliğin çoğunlukla teolojik temelli yaklaşımlarla açıklandığı görülür (Turan, 2018: 18). Birçok toplumda, engelli bireylerin veya ebeveynlerinin işlediği günahların karşılığı olarak Tanrı veya tanrılar tarafından cezalandırıldıklarına inanıldığı için bu insanlar toplumdan dışlanmış, yalnızlığa ve ölüme terk edilmiştir (Öztürk, 2011: 16). Yahudi ve Hristiyan kaynaklarında da engellilik, bireyin veya ailesinin günahlarının sonucu olarak görülmüştür (Turan, 2018: 67). Ortaçağ Batı dünyasında engelli bireyler, cadılıkla ilişkilendirilerek Engizisyon mahkemelerinde yargılanmış ve ağır cezalara maruz kalmıştır (Kolat, 2010: 29). Aynı dönemde bazı dini hareketler, engellilere karşı merhametli olunmasını öğütleyerek toplumun bu bireylere yönelik tutumunu dengeleyen bir söylem geliştirmiştir (L. Braddock - L. Parish, 2011: 103).

Sanayi devrimi öncesindeki feodal toplumda, engelli bireyler üretim süreçlerine belirli ölçülerde katılım sağlayabilmiştir. Ancak sanayileşme süreciyle birlikte hız, verimlilik ve disiplin esasına dayanan fabrika sistemlerinin ortaya çıkması, engellilerin üretim alanından dışlanmasına yol açmıştır. Kapitalizmin gelişimi bu dışlanmayı daha da pekiştirerek engelli bireylerin toplumsal yaşamdan giderek uzaklaştırılmasına neden olmuştur (Oliver, 2011: 210-211). Öte yandan, 20. yüzyılın başlarında öjenik yaklaşımlar, özellikle Nazi Almanya'sında engellilerin kitlesel olarak kısırlaştırılmasına veya öldürülmesine yol açmıştır (Yumul, 2012: 91-92). Bu politikalar, esasen İngiltere ve ABD kaynaklı öjeni teorilerinin bir uzantısı olmuştur (Davis, 2011: 198).

17. ve 18. yüzyıllarda yoksulluğa ilişkin toplumsal ve siyasi perspektifteki değişimler ile 19. ve 20. yüzyıllarda engellilik kavramının giderek tıbbi yaklaşımlarla açıklanması, engelli bireylerin daha fazla ayrımcılığa maruz kalmasına neden olmuştur. Ancak bu bireylerin tedavi amaçlı bir araya gelmesi, grup kimliğinin oluşmasına ve engellilerin çağdaş siyasi mücadelesinin yükselişine zemin hazırlamıştır (L. Braddock- L. Parish, 2011: 101).

Engellilik hareketinin temellerinin 1960'larda İngiltere'de, BDA (British Deaf Association), NLB (National League of the Blind) ve DIG (Disablement Income Group) gibi sivil toplum kuruluşlarının öncülüğünde atıldığı kabul edilmektedir. Bu örgütlerin düzenlediği kampanya ve gösteriler, engellilerin dışlanmasına karşı sistematik mücadeleleri içeren politikaların gelişmesine zemin hazırlamıştır (Burcu, 2020: 2). Bu süreçle birlikte, engelliliği insan biyolojisine aykırı bir durum olarak gören tıbbi söylem yerini, sosyal ve kültürel engellerle mücadeleyi ön plana çıkaran sosyal söyleme bırakmıştır (Burcu,

2020: 6).

2. Engellilik Modelleri

Engellilik olgusu, insanlık tarihi kadar eski olup, çeşitli modeller aracılığıyla açıklanmaya ve çözümler üretilmeye çalışılmıştır. İlk çağlarda ve ilkel toplumlarda, geleneksel inançlar ve dini temellere dayanan yaklaşımlar ön planda iken, zamanla tıp ve sosyal bilimlerdeki gelişmelerle birlikte, engellilik olgusuna yönelik anlayışlar dönüşüme uğramış; bireysel, toplumsal ve yapısal etkenleri merkeze alan modeller gelişmiştir.

2.1. Ahlaki (Moral) Model

Ahlaki (moral) model, engelliliğe yaklaşımın en eski biçimi olarak, ilk çağlardan 18. yüzyılın sonlarına kadar hâkim bakış açısı olmuştur. Engelliliği geleneksel inançlara ve dini temellere dayanarak açıklayan bu modelde, bedensel ve zihinsel yeti kayıpları, kişinin içindeki şeytan ya da ahlaksızlığın dışı vurumu; kişinin veya yakın çevresinin işlediği günahların, suçların ilahi bir cezası olarak değerlendirilmiştir (Samav; Sallan Gül, 2021: 49-53). Günümüzde, bu konuda birçok hukuki ilerleme sağlanmış olsa da, bazı toplumlarda hâlâ engelliliğin, bireyin veya ebeveyninin işlediği bir günahın sonucu olduğu inancına rastlanabilmektedir (Tekin, 2019: 1537).

2.2. Tıbbi Model

Tıbbi model, 19. yüzyılın ikinci yarısında tıp ve rehabilitasyon alanlarında yaşanan gelişmelerin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır (Samav; Sallan Gül, 2021: 53). Yakın zamana kadar hâkim bakış açısını oluşturan bu model, engelliliği bireyin 'normal' kabul edilen aktiviteleri gerçekleştirmede yaşadığı yetersizlikler veya sınırlılıklarla ilişkilendirir (Burcu, 2020: 28).

Engelliliği bireysel bir sorun olarak gören tıbbi model, bu konuda toplumsal sorumluluğu dışlayan bir yaklaşım ortaya koyar; tıbbi müdahalelerle düzeltilmesi gereken bir durum olarak gördüğü engelliliği, ayrımcılık ve damgalamaya açık hale getirir (Kolat, 2010: 8-9). Sosyal faktörleri göz ardı ettiği için eleştirilse de, tıbbi modelin sağlık ve bakım hizmetlerinin gelişmesine katkı sağladığı kabul edilmektedir (Samav; Sallan Gül, 2021: 54).

2.3. Sosyal Model

Geleneksel modellerden farklı olarak, sosyal modelin en belirgin özelliği, onun ortaya çıkışında engelli bireylerin aktif katılımının bulunmasıdır (Burcu, 2007: 10). Bu model, UPIAS'ın (The Union of Physically Impaired Against Segregation) entelektüel ve politik argümanlarından türemiştir. Bu hareket, engelliliğin bireysel bir sorun değil, toplumsal bir durum olduğunu, insanları engelleştirenin yeti yitimi değil, toplumun ve toplumsal düzenin yol açtığı dezavantajlar olduğunu savunur (Shakespeare, 2011).

Sosyal modele göre engellilik, bireyin bedensel farklılıklarından değil, toplumun yarattığı sosyal bariyerlerden kaynaklanır. Erişilemeyen fiziksel mekânlar, önyargılar ve hizmetlerin esnek olmayan yapısı, engellilerin sosyal yaşama katılımını zorlaştırır. Model, engelliliğin temelinde bireysel yetersizliklerin değil, toplumun bu bireyleri dışlayıcı biçimde örgütlenmesi olduğunu savunur (Burcu, 2020: 31-32).

Sosyal model, engellilik hareketinin politik söylemini güçlendirmiş ve engellilerin politikleşmesine katkıda bulunarak birçok ülkede önemli kazanımlar elde etmesine ve uluslararası platformlarda seslerini duyurmasına

imkân sağlamıştır (Yılmaz, 2016: 61). Engelliliği, yeti yitimi olan bireylerin faaliyetlerini sınırlayan toplumsal düzenin sonucu olarak gören sosyal model (Thomas, 2011: 33), hak temelli mücadelelerin gelişiminde belirleyici bir işlev görmüştür.

3. Gönül Çatalcalı'nın *Eşikteki* Adlı Romanında Engelliliğin Ahlaki Model Çerçevesinde Temsili

Gönül Çatalcalı'nın *Eşikteki* (2017) adlı romanı, Demokrat Parti dönemini ve 27 Mayıs'a giden süreci arka plan olarak kullanmakta ve ana karakter Doktor Nusret'in hazin yaşam öyküsünü merkeze almaktadır. Nusret'in babası zahire tüccarı Muhsin Bey, taşradan gelip İstanbul'da büyük servet edinen, kapitalist düzenin bütün çürümüşlüklerini üzerinde taşıyan, yozlaşmış, hiçbir değer yargısı tanımayan bir kişidir. Doktor Nusret, babasının bir ahlaksızlığına daha şahit olduğunda buna tahammül edemez ve İstanbul'u terk edip Ege'nin bir kasabasına yerleşir.

Doktor Nusret, kasabaya geldiğinde karşılaştığı ilk kişi Nizam olur. Zamanla doktorun en yakın dostu olan Nizam'ın Ali isminde bedensel ve zihinsel engelli bir çocuğu vardır. Nizam, bir ayıbını, günahını gizler gibi onu herkesten saklar; yakın çevresinden birkaç kişi dışında kimse çocuğun varlığından haberdar olmaz. Ali ile ilgilenmek, onu vilayetdeki hastaneye götürmek için ara sıra ortadan kaybolan Nizam, çevresindeki insanlara, babasına yardım etmek için köye gittiğini söyler. Yine onun ortalarda görünmediği bir gün durumunu merak edip evine giden Doktor Nusret, son nefesini vermiş olan Ali'yi görür. Bu engelli çocuğun cansız bedeni şöyle tasvir edilir:

“Tam karşıda, tahtadan çakılmış küçük bir yatak vardı. Üzerinde, kaç yaşında olduğu anlaşılmayan çırılçıplak, kemikleri sayılan, başında tek tel saç bulunmayan bir erkek çocuk! Kolları ve bacakları yoktu! Bir gözü sanki kalemle çizilmiş çizgiydi, göz kapağı birleşikti, belli ki doğumdan sonra açılmamıştı. Tavana dikilmiş kocaman öteki gözü ise, kıpırtısızdı. Rengi griye dönüyordu çocuğun.” (Çatalcalı, 2017: 171)

Doktor Nusret, gördüğü manzara karşısında, hekim soğukkanlılığını yitirir ve büyük bir şaşkınlık yaşar. “Tıbbiyede okurken, hastanede, yüzlerce sakat çocuk görmüştüm... Lakin... Böylesini... Bu kadar eksik... Yarı bile değil...” (Çatalcalı, 2017: 171) diye düşünür. Nizam, uzun süre Nusret'ten sakladığı Ali'nin hikâyesini “Bu çocuk benim günahımdır doktor!” (Çatalcalı, 2017: 172) diyerek anlatmaya başlar.

Nizam, delikanlılık yıllarında, kendine güvenip abi diyen öz amcasının kızı Emine'ye samanlıkta tecavüz etmiştir. Emine; sakat, hilkat garibesi Ali'yi doğururken ölmüştür. Nizam, defalarca intihar etme girişimde bulunup tüfeği boğazına dayasa da bu günahsız çocuk yüzünden tetiğe basamamıştır. Günahının bedeli olarak gördüğü Ali'ye adeta hayatını adayan Nizam, köyden kaçarak kasabaya gelmiştir. “Benim günahım” dediği Ali'nin varlığını bir aile sırrı olarak tutan Nizam, hastalığında neden kendisinden yardım almadıklarını soran Doktor Nusret'e “cesaret edip gösteremedim evladımı, söyleyemedim sana derdimi... [u]tandım” (Çatalcalı, 2017: 173) diye cevap verir.

Engelliliğe yaklaşımın en eski ve ilkel şekli olan ahlaki (moral) model, engelliliği dini ve ruhani temellere dayandırarak açıklamıştır (Kolât, 2010: 8). İlk çağlardan 18. yüzyılın sonlarına kadar birçok toplumda hâkim olan bu yaklaşıma göre sakatlık durumu, bireyin ya da yakın çevresinin işlediği bir suç veya günahın karşılığı olarak ilahi bir cezadır (Samav; Sallan Gül, 2021: 52). Nizam'ın engelli çocuğunu günahının bedeli olarak görmesi, bu yaklaşıma uyan bir inançtır. Çocuğun hikâyesini Doktor Nusret'e anlatan eczacı İrfan da “Zavallı küçük amca kızına yaptığı kötülük için kızmadım bile ona, öyle acizdi ki! Cezası çoktan kesilmişti, daha da görecekları vardı.” (Çatalcalı, 2017: 176) diyerek aynı inancı ifade eder.

Müslüman topluluklarda engellilikle ilgili, Kur'an'daki bazı ayetlere dayandırılan çeşitli inanışlar var

olagelmıştır. Bu yaygın inanışlardan biri de, kişiye isabet eden kötülüklerin kendi nefisinden kaynaklandığı, dolayısıyla engelli bireyin durumunun ya kendisinin ya da ebeveyninin işlediği bir günahın sonucu olduğu yönündedir. Engelli kişiler, ebeveynin bir günahının yansıması olarak görüldüğü için saklanır, karanlık odalarına kapatılır ve toplumsal yaşamdan tecrit edilir (Ünlü; Bağcıvan; Kara, 2022: 121). Geleneksel yaşam tarzının ve inançların etkisini sürdüğü kasaba hayatında, engelliye yaklaşım benzer şekilde tezahür etmektedir. Romanda Nizam ve ailesi de, bir günahın bedeli olarak gördükleri Ali'nin varlığını herkesten gizler.

Engelliye yönelik bu ilkel yaklaşımın, yazarın düşünsel yönelimiyle örtüştüğü söylenemez. Aksine yazarın bu inanca eleştirel bir noktadan yaklaştığı söylenebilir. Dürüst, ilkeli ve idealist bir karakter olarak yazarın sözcüsü olduğunu düşünebileceğimiz Doktor Nusret, Nizam'ın yaşadığı dramı öğrendikten sonra büyük bir sarsıntı yaşamakla birlikte, Nizam'ın amcasının kızı Emine'ye yönelik eylemini bireysel kötülük ya da sapkınlık çerçevesinde değil; toplumsal zihniyet, cehalet ve bağnazlık bağlamında değerlendirir. Nusret'in içsel tepkisi, bu zihniyeti sorgulayan ve dönüşüm çağrısı yapan bir söyleme evrilir:

“Avaz avaz bağırarak geçti içinden. Emine'nin yazgısını omuzları üzerinde taşıyan binlerce kız çocuğuna seslenmek... Kadını bir organa, et parçasına dönüştüren zihniyeti yıkmak, eğitimsizlik, bağnazlık ve cinsellik kuyusuna hapsedilen, orada canavarlaşan zavallı erkek çocuklarını o kuyudan çekip çıkarmak...” (Çatalcalı, 2017: 173)

Nizam'ın hikâyesini Doktor Nusret'e anlatan Eczacı İrfan, eskiden köylere sık sık gittiğini, Nizam'ın ailesini yakından tanıdığını, kendisinin çok iyi, terbiyeli, güleç, utangaç ve çalışkan bir çocuk olduğunu anlatır. İrfan, onun diğer köy delikanlılarına benzemediğini, askere gidip geldikten sonra ve seneler sonra da hiç değişmediğini söyler. Gerek eczacının anlattıklarına, gerek romanın olay örgüsü içinde karakter özelliklerine bakıldığında Nizam'ın norm karakter özelliklerini gösterdiği söylenebilir. O, kendisini günahkâr, Ali'yi günahının bedeli olarak görse de onu bu kötülüğü yapmaya sürükleyen etken, toplumun cehaletten beslenen kokmuş zihniyetidir. Bu bağlamda, roman yalnızca engelliliği değil, aynı zamanda kırsal kesimdeki cinselliği ve ataerkil toplumun ahlaki çürümüşlüğü de eleştirel bir yaklaşımla işlemektedir. Özellikle Nizam'ın gençliğinde yaşadığı bastırılmış cinsel dürtüler ve köy ortamındaki erkeklik söylemi, cinsel suçun zeminini hazırlayan toplumsal koşullar olarak değerlendirilmektedir.

Bu durum, “Orada acemi bir oğlandı Nizam; köyün sınırları içine hapsedilmiş, cinsel dürtülerini bastırmaya uğraşan.” (Çatalcalı, 2017: 179) diye düşünen Doktor Nusret'in içsel değerlendirmelerinde açıkça görülmektedir. Nizam'ın işlediği eylemin bireysel bir sapkınlık değil; cinselliğin bastırıldığı, kadın bedeninin nesneleştirildiği ve erkekliğin hayvani dürtülerle tanımlandığı bir toplumsal yapının sonucu olduğu vurgulanmaktadır. Nusret, böyle bir sosyal ortamda Nizam'ın, iradesini yitirmiş gibi, amcasının kızı Emine'yi “Samanlıkta, kösnül kokuları çağrıştıran kadın imgesi, patlamaya hazır cinselliği alevlendiren, erkekliğini üzerinde ispat edebileceği bir beden yalnızca, bir nesne!” (Çatalcalı, 2017: 179) olarak gördüğünü düşünür. Doktor Nusret'in iç monologlarında, bireysel hataların arkasında yatan yapısal sorunlara dikkat çekilmekte ve toplumsal eleştiri derinleştirilmektedir.

Eşiktekiler romanında engellilik olgusu, geleneksel ahlaki modelin bir izdüşümü olarak temsil edilmektedir. Bununla birlikte yazar, bu modele eleştirel bir mesafeden yaklaşmakta ve engelliliğin bireyin günahı veya suçu değil, toplumsal yapının sonucu olduğunu ima eden bir perspektifi de roman başkahramanı Doktor Nusret aracılığıyla sunmaktadır.

4. Elif Şafak'ın *Mahrem* Adlı Romanında Bedensel Farklılık ve Sosyal Engellenmişlik

Elif Şafak'ın *Mahrem* (2000) adlı romanı, bedensel farklılıkların birey üzerinde yarattığı sosyal dışlanmayı ve ayrımcılığı, toplumsal normlar ve önyargılar bağlamında ele alır. Romanın ismi verilmeyen başkahramanı, anlatı boyunca “Şişman Kadın” olarak tanımlanmakta; bu durum, karakterin kimliğinin yalnızca görünüşü üzerinden inşa edildiğini ve bedensel normlardan sapma gösteren bireylerin toplumda yok sayıldığına dair eleştirel bir perspektif sunmaktadır.

Şişman Kadın'ın aslında bedensel bir engeli yoktur; ancak insanların farklılıklara karşı dışlayıcı tutumu, ötekileştirici bakışı, onu sosyal hayattan izole ve içe dönük bir yaşam sürmeye itmiştir. Şişman Kadın, sahip olduğu bedensel farklılıktan ötürü insanların aşağılayıcı bakışlarını hissedip bu durumdan rahatsızlık duyar. Özellikle toplu taşıma araçlarında, kendisini âdeta abluka altına alarak pür dikkat süzen bakışlardan büyük rahatsızlık duyduğunu belirtir: “İster oturarak, ister ayakta olsun, bir hayli zordur benim için otobüsle bir yerden bir yere gitmek. Ama benim kadar şişmansanız eğer, minibüsler, otobüslerden daha da beterdir” (Şafak, 2006: 20).

Şişman Kadın, minibüs şoförlerinin alaycı bakışlarını, maruz kaldığı iğneleyici ifadeleri ve insanların küçümseyici tutumunu anlatırken, karşılaştığı muameleyi görme engelliliğe yönelik toplumsal yaklaşımla karşılaştırır. İnsanların, görme veya bedensel engellilere göre, şişman bedene karşı tutumunun daha acımasız olduğunu düşünür. Toplumun gözünde şişmanlığın, bireyin kendi “pisboğazlığı” ve “açgözlülüğü” sonucu ortaya çıkan bir kusur olarak görüldüğünü, bu nedenle şişman bireyle alay edildiğini söyler (Şafak, 2006: 20-21).

Şişman Kadın, toplum içine çıktığında her an bedeninin dikkat çektiğini ve insanların onu sürekli izlediğini düşünür. Bu durum, onun kamusal alanı bir tehdit olarak algılamasına neden olur. “Dışarısı sıfatların diyarıydı” (Şafak, 2006: 88) ifadesi, bireyin yalnızca bedensel görünümüyle tanımlandığı bir sosyal ortamın eleştirisini yansıtır. Onun rahat edebildiği ve mahremiyetini koruyabildiği için dış dünyanın kasvetinden kurtulduğunu hissettiği tek yer, sevgilisi Be-Ce ile beraber kaldığı Hayalifener Apartmanı'ndaki dairedir.

Roman boyunca karakterin yalnızca şişmanlığı ile tanımlanması, kişiliğinin ve duygularının yok sayılması, bedensel farklılıkların bireyin tüm kimliğini belirleyecek şekilde algılandığını gösterir. Süpermarketlerde karşılaştığı olumlu tavırları bile şişmanlığına bağlaması, toplumun fiziksel normlara dair önyargılarının bireyde nasıl içselleştirildiğini yansıtmaktadır: “Şişmanlığım, pisboğazlığımın özrüydü. Ve süpermarketlerde özrüm hep geçerliydi” (Şafak, 2006: 82).

Roman başkahramanı Şişman Kadın'ın benlik algısı, bir vapur yolculuğunda tanıştığı Be-Ce ile birlikte değişmeye başlar. Şişmanlığından ötürü bir ilişki yaşamayı olanaksız gören ve bu ihtimali baştan dışlayan karakter, bir süre Be-Ce'nin varlığına alışamaz. Birinin aşırı kilosu ve dev cüssesine karşılık, diğerinin cüce olmasının oluşturduğu tezat nedeniyle insanların yadırgayıcı bakışlarından kaçınmak için gündüzleri birlikte dışarı çıkmazlar, sokaklarda beraber dolaşmazlar. Bu durumu, “Dışarıdayken değil yan yana yürümek, kazara karşılaşsak bile uzaktan kuru bir selamla yetiniyorduk. Yan yana yürümemeliydik.” (Şafak, 2006: 81) şeklinde ifade eder. Hayalifener Apartmanı dışında birlikte görülmekten korkup kaygılanan, bu nedenle dışarıda birlikte görülmek istemeyen, sevgilisinden ziyade Şişman Kadın'dır.

Şişman Kadın, Be-Ce ile yaşadığı ilişki sayesinde bir değişim sürecine girer. Yıllardır aynı çıkmazın

içinde dönüp dururken, ne kimseyi sevebileceğine ne de kimse tarafından sevebileceğine inanmışken hiç beklemediği bir anda Be-Ce'nin bir kapı gibi önünde açıldığını söyler. Be-Ce ile birlikte hayata dair yeni bir perspektif geliştirmeye, kendisini rahatsız eden bakışlardan kurtulabileceğine inanmaya başlar. Bu ilişkinin kendisinde uyandırdığı değişimi şöyle ifade eder:

"Be-Ce bana aşkla baktıkça, ben de kendimi ve cümle âlemi bambaşka gözlerle görmeyi öğreniyordum. Çoğu zaman, onun gözlerinden bakabilmek, neyi nasıl gördüğünü anlayabilmek için can atıyordum. Bu gözlerde ne merhamet vardı, ne yadırgama. Dünya yaşanılabilir, ben de sevilesiydim Be-Ce'nin gözlerinden baktıkça." (Şafak, 2006: 210)

Bu duygusal dönüşüm, Şişman Kadın'ın, Be-Ce'nin bir süreden beri yazdığı ve kendisinden gizlediği *Nazar Sözlüğü*'nü, bu sözlükteki "şişko" maddesini okumasıyla biter. Bu maddede kendisinin anlatıldığını görür: "şişko: O kadar şişmanmış ki, ne zaman insan içine çıksa herkes işini gücünü bırakıp onu seyredermiş. O da gözlerden o kadar rahatsız olurmuş ki, gidip daha çok yemek yer, daha çok şişmanlarmış. (Şişko'nun çocukluğunu arıştır.)" (Şafak, 2006: 210) Böylece Be-Ce'nin kendisini sevmediğini, sadece yazdığı sözlüğün bir malzemesi olarak kullandığını anlar. Şişman Kadın, Be-Ce'nin gözünde, başından beri *Nazar Sözlüğü*'nün bir maddesi olmayı içine sindiremez; hava gazını açıp intihar girişiminde bulunur. Komşuları tarafından kurtarılır; ancak büyük bir hayal kırıklığıyla ve uğradığı ihanet nedeniyle ruhu darmadağın olmuş bir halde yaşamını sürdürür.

Şişman Kadın'ın oburluğunun ve şişmanlığının temelinde, çocukluk döneminde yaşadığı bir travma yatar. Çocukken arkadaşlarıyla saklambaç oynadığı sırada, kömürlükte sapık bir "Yabancı"nın tecavüzüne maruz kalır. Oral seks yoluyla iffal edilen küçük çocuk, bu istismarın yıkıcı etkisinden hiçbir zaman kurtulamaz. Maruz kaldığı, bedensel ve ruhsal olarak dengesini bozan bu istismar, onun ruhunda hayatı boyunca izi silinemeyecek ve her an acısını hissedeceği bir yara bırakır. Bu travmadan kurtulmak amacıyla ağız temizliği, yeme ve kusma davranışlarını tekrarlayan bir döngü içinde sürdürmeye başlar; zamanla bu davranışlar kontrol edilemez bir alışkanlığa dönüşür. Gelişen yeme bozukluğu, onun giderek kilo almasına, buna bağlı olarak bedenini saklama isteğine ve kamusal alanda görünür olmaktan kaçınmasına neden olur. Şişman Kadın'ın toplumdaki kaçışının ve herkese şüpheyle bakmasının bir nedeni insanların, şişmanlıktan dolayı ona dışlayıcı ve ötekileştirici bakışlarıdır; diğer nedeninin ise çocukluğunda yaşadığı travmanın yıkıcı etkisiyle insanlara olan güvenini yitirmesi olduğu söylenebilir. Çocukluk döneminde cinsel istismara uğraması, onun ruhsal dünyasında derin bir travmatik engellenmişlik yaratır ve içe kapanma sürecine girmesine neden olur.

Engellilik, bireyin bedensel veya zihinsel farklılıklarından kaynaklanan bir durum olmanın ötesinde, sosyal bağlamda önyargı, ayrımcılık, dışlanma ve eşitsizliğin sonucu meydana gelen sosyal engellenmişlik durumu olarak da tanımlanabilir (Burcu, 2020: 147). Şişman Kadın'ın çalıştığı kreşte, sakat çocuğu olan bir velinin kaynanası tarafından "üç ayaklı oğlak doğuran bir hayvana" (Şafak, 2006: 155) benzetilmesi ilgi çekicidir. Babaanne, sakat torununu alışılmadık, böyle bir çocuk doğurduğu için gelinini ise uğursuz bir hayvana benzetir. Burada toplumun engelliye karşı önyargılı ve dışlayıcı tutumunun bir başka örneğini görüyoruz.

Engellilik kavramının "normal" in toplumsal inşası üzerine temellendirildiğini söyleyebiliriz. Lennard J. Davis, engelli bedenini anlaşılabilmesi için öncelikle normal bedenini sorgulanması gerektiğini savunur. Davis'e göre normalliğin toplumsal inşası, engelliliği bu normlardan sapma olarak değerlendiren ayrımcı sistemlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur (2011: 187-193). Benzer şekilde, Erving Goffman "[n]ormallerin en normali bile yarı gizli bir noksanlığa sahip olabilir" (2022: 178) ifadesiyle, toplumsal normallik tanımlarının aslında kısıtlayıcı, dışlayıcı ve idealize edilmiş bir yapı taşıdığını vurgular.

Bu kuramsal çerçevenin romanda somutlaştığını söyleyebiliriz. Roman başkahramanı Şişman Kadın, fiziksel anlamda herhangi bir engelliliğe sahip olmamakla birlikte, bedensel farklılığı nedeniyle toplumsal normlara aykırı görülmekte ve bu durum onun dışlanmasına neden olmaktadır. Aşırı kilolu olması, bireyin toplumsal beden ideallerinden sapma gösterdiği gerekçesiyle damgalanmasına ve ötekileştirilmesine yol açar. Kamusal alanda bedenine yönelik sözlü taciz, alay ve küçümseyici tutumlarla karşı karşıya kalan karakter, toplumsal dışlanmanın ve sosyal engellenmişliğin somut bir örneği hâline gelir. Toplum tarafından “seyirlik” bir nesneye dönüştürülen bu beden, bireyin sosyal yaşama katılımını engelleyen bir faktöre dönüşür. Maruz kaldığı bu dışlayıcı tutumlar sonucunda Şişman Kadın, sosyal yaşamdan çekilerek içe dönük, izole bir yaşam biçimini tercih etmeye başlar. Böylece, bedensel farklılık, bireyin sosyal alanla kurduğu ilişkiyi belirleyen ve sınırlayan temel bir toplumsal engel hâlini alır.

Romanda, toplumun bireylere yönelik kalıp yargılarını sorgulayan eleştirel bir anlatımın tercih edildiği görülmektedir. Bireylerin yalnızca bedensel farklılıkları üzerinden tanımlanması ve kişilik, karakter ya da duygusal varoluşlarının göz ardı edilmesi, romanın temel eleştiri noktalarından biridir. Aynı zamanda eserin anlatıcı kahramanı konumunda olan Şişman Kadın, toplumun farklı bedensel özelliklere sahip bireyleri dışlayan ve görmezden gelen tutumunu şu sözlerle dile getirir:

“Var oldukları halde var olmayan, seyirlik oldukları halde ortalıkta görünmeyen insanlar vardı bu şehirde; cüceler, sakatlar, şişkolar... göze tuhaf görünen bütün insanlar... Dışarının gözlerinden sakınan, evlerinin mahremiyetine sığınan, varlıkları mahrem olan insanlar... Ben de onlardan biriydim. Dışarıda bir türlü rahat edemedikçe, gün be gün kendi içime kapanmış; kendi içime kapandıkça, dışarıda bir türlü rahat edemez olmuştum. Ben bu tecrit edilmişliği tercih etmişim; ama bu tecrit edilmişliğin ne kadarını tercih etmişim bilinmez.” (Şafak, 2006: 203)

Burada anlatıcı, toplumsal normların dışında kalan bireylerin görünmezliğine ve kamusal alandan dışlanmışlığına dikkat çeker. “Cüceler” ve “sakatlar” gibi bedenleri norm dışı kabul edilen bireylerle birlikte “şişkolar”ın anılması, şişman bedenin de toplumsal bakışta ötekileştirildiğine işaret eder. Bu bağlamda, bedensel farklılık sosyal dışlanmanın gerekçesi haline gelir. Şişman Kadın'ın yaşadığı içe kapanma süreci, maruz kaldığı sosyal engellenmişliğin hem nedeni hem de sonucudur; böylece gönüllü tecridin ardında istemsiz bir dışlanmışlık deneyimi yatar.

George Herbert Mead, bireyin davranışlarını toplumsal grup dinamikleri bağlamında ele alır ve bireyin diğer kişilerle kurduğu anlamlı iletişim aracılığıyla toplumsal süreçlerin gelişimi sayesinde benlik bilincine ulaşabileceğini savunur. Ona göre, sosyal psikoloji ile bireysel psikoloji arasında keskin bir ayrım bulunmamaktadır; zira sosyal psikoloji, özellikle bireyin davranış ve deneyimlerinin belirlenmesinde toplumsal grubun etkisi ile ilgilenir (2021: 45). Bu perspektiften bakıldığında, *Mahrem* romanının başkahramanı Şişman Kadın, hem kendisinin hem de kendisi gibi bedensel farklılığa sahip insanların sosyal yaşamdan tecrit edilmesinin, maruz kaldıkları dışlanmadan ve toplum tarafından yok sayılmaktan kaynaklandığına işaret eder. Bu eleştiri, engelliliğin sosyal modeli kapsamında savunulan “[e]ngelli birey toplumun tanımladığı tutum ve normlar yoluyla engellileştirilmektedir” (Burcu, 2020: 26), görüşüyle örtüşmektedir. Romanda, bedensel farklılığa sahip bireylerin sosyal yaşama katılımını engelleyen dışlayıcı tutumların, toplumun belirlediği normlarla şekillendiğine dair güçlü bir eleştiri yapıldığını söyleyebiliriz.

Sonuç

Engellilik, sadece bireysel bir durum değil, tarihsel ve kültürel bağlamda şekillenen toplumsal bir olgudur. Bu bağlamda, engelliliğe dair modellerin tarihsel gelişimi -ahlaki, tıbbi ve sosyal modeller-

yalnızca sağlık ya da rehabilitasyon alanlarını değil, aynı zamanda sanat ve edebiyat gibi kültürel üretim alanlarını da etkilemiştir. Ahlaki model, engelliliği bireyin veya yakın çevresinin günahı ya da kusuru olarak görüp dışlayıcı bir bakış ortaya koyarken; tıbbi model, bireyi iyileşmesi gereken bir “sorun” olarak konumlandırmıştır. Buna karşın sosyal model, engelliliği bireyin bedensel farklılığı değil, toplumun inşa ettiği bir eşitsizlik olarak okuyup daha kapsayıcı bir çerçeve sunmuştur.

Engellilik konusunu işleyen edebi eserler de bu modellerin izlerini taşıyabilir. Gönül Çatalcalı'nın *Eşiktekiler* romanında, geleneksel ahlaki modelin yansımalarını görmekteyiz. Ancak bu modelin ortaya koyduğu anlayışa eleştirel bir perspektiften yaklaşıldığı ve bu anlayışın birey üzerindeki yükünün gözler önüne serildiği söylenebilir. Elif Şafak'ın *Mahrem* romanı ise bedensel farklılıkların nasıl toplumsal dışlanma mekanizmalarına dönüştüğünü ele alan eleştirel bir anlatı sunar. Romanda, engelliliğin yalnızca bireysel bir sağlık sorunu değil, toplumsal ve kültürel pratiklerin sonucu şekillenen sosyal bir olgu olarak değerlendirildiğini söyleyebiliriz. Roman, bu bağlamda sosyal modelin öngördüğü şekilde, bireyin engellenmişliğini toplumsal yapıların bir sonucu olarak konumlandırır. Her iki metin de bedenin yalnızca biyolojik bir yapı değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel kodlarla örülü bir deneyim alanı olduğunu gösteren önemli edebi örnekler olarak değerlendirilebilir.

Dolayısıyla, konuyu işleyen edebi eserlerin engelliliğe dair toplumsal algının hem bir yansıması hem de eleştirisi olduğunu söyleyebiliriz. Engellilik modellerini edebiyat üzerinden okumak, hem kültürel kodlarımızı görünür kılar hem de bu kodların dönüşümüne katkı sağlar. Bu tür okumaların, yalnızca edebiyat araştırmaları için değil, toplumsal bilincin gelişmesi ve sosyal duyarlılığın yükselmesi açısından da önemli bir zemin sağladığını söyleyebiliriz.

Kaynakça

- Burcu, E. (2007). *Türkiye'de Özürlü Birey Olma: Temel Sosyolojik Özellikleri ve Sorunları Üzerine Bir Araştırma*. Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Burcu, E. (2020). *Engellilik Sosyolojisi*. Anı Yayıncılık.
- Çatalcalı, G. (2017). *Eşikteki*. Tekin Yayınevi.
- Davis, J. L. (2011). Normallığın İnşası: Çan Eğrisi, Roman ve On Dokuzuncu Yüzyılda Sakat Bedenin İcadı. İçinde *Sakathlık Çalışması*. Koç Üniversitesi Yayınları.
- Goffman, E. (2022). *Damga: Örselenmiş Kişiliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar*. Heretik Yayınları.
- Kolat, S. (2010). *Avrupa Birliği Sosyal Politikası Çerçevesinde Özürlülere Yönelik Ayrımcılıkla Mücadele ve Türkiye'deki Yansımaları*. Anıl Matbaacılık.
- Braddock, D. L. & Parish, S. L. (2011). Sakathlığın Kuramsal Tarihi. İçinde *Sakathlık Çalışmaları*. Koç Üniversitesi Yayınları.
- Mead, G. H. (2021). *Zihin, Benlik ve Toplum*. Heretik Yayınları.
- Oliver, M. (2011). Sakathlık ve Kapitalizmin Yükselişi. İçinde *Sakathlık Çalışmaları*. Koç Üniversitesi Yayınları.
- Öztürk, M. (2011). *Türkiye'de Engellilik Gerçeği*. Ajansvista Matbaacılık.
- Samav, F. D. & Sallan Gül, S. (2021). *Sakathlığın Değişen Yüzü ve Engellilik Sosyolojisi*. Bağlam Yayıncılık.
- Shakespeare, T. (2011). Sakathlık Sosyal Modeli. İçinde *Sakathlık Çalışmaları*. Koç Üniversitesi Yayınları.
- Şafak, E. (2006). *Mahrem*. Metis Yayınları.
- Tekin, H. H. (2019). Engelli Üniversite Öğrencilerinin Eğitim Yaşamındaki Sorunları: Konya Örneği. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(2), 1531-1548.
- Thomas, C. (2011). Sakathlık Kuramı: Kilit Fikirler, Meseleler ve Düşünürler. İçinde *Sakathlık Çalışmaları*. Koç Üniversitesi Yayınları.
- Turan, S. (2018). *Tanrı'nın Engeli Mi Engelli Tanrı Mı?*. Metamorfoz Yayıncılık.
- Ünlü, S., & Bağcıvan, A., & Kara, B. (2022). Geçmişten Günümüze Türk Kültüründe Engelli Anlamlandırmaları. *Milli Kültür Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 96-130.
- Yumul, A. (2012). Ötekiliği Bedenlere Kaydetmek. İçinde *Ayrımcılık Çok Boyutlu Yaklaşımlar*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

7. Manisa Ağızları Üzerine Hazırlanan Çalışmalara Dair Açıklamalı Bir Kaynakça Denemesi¹

Kübra YILMAZMADEN MÜLHİM ²

APA: Yılmazmaden Mülhim, K. (2025). Manisa Ağızları Üzerine Hazırlanan Çalışmalara Dair Açıklamalı Bir Kaynakça Denemesi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (47), 96-121.
DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.16568784>

Öz

19. yüzyılın ortalarında Anadolu ağızları ile ilgili çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Anadolu ağızları üzerine yapılmış olan ilk çalışma A. Maksimov'a aittir. Maksimov'un yazısından 1940'lı yıllara kadarki araştırmaların geneli yabancı araştırmacılar tarafından yapılmıştır. Bu sebeple bu döneme yabancı araştırmacılar dönemi denmiştir. 1932 Türk Dil Devrimi ile beraber ağızlara ilgi artmış ve Türkiye'de ağız çalışmaları hazırlanmaya başlamıştır. 1980'li yıllara gelindiğinde artan ağız çalışmaları ile Türkiye'nin pek çok bölgesi çalışmalara konu olmuştur. Bu bölgelerden biri de Batı Anadolu bölgesinde yer alan Manisa ilidir. Çalışmaların giderek artması beraberinde bibliyografya çalışmalarını da getirmiştir. Yapılmış olan çalışmaların gözden geçirilmesi, yapılacak yeni çalışmalara da yol göstermektedir. Türkiye Türkçesi ağızlarıyla ilgili çeşitli çalışmaların bibliyografyaları yapılmış ancak Manisa ili özelinde herhangi bir çalışma yapılmadığı görülmüştür. Bu bağlamda Manisa ili ile ilgili yapılmış olan ağız çalışmaları tespit edilerek değerlendirilmiştir. Manisa, Manisa'nın tüm ilçeleri, Batı Anadolu, Güney-Batı Anadolu gibi geniş bir anahtar sözcük yelpazesi belirlenerek yapılan çalışmalar tespit edilmeye çalışılmıştır. Tespit edilebilen çalışmalar 7 kitap, 10 tez, 29 makale, 8 kitap bölümü ve 12 bildiriden oluşmaktadır. Bununla birlikte adına rastlanan ancak içeriğine ulaşamayan 1 makale ve 2 bildiriye rastlanılmıştır. Tespit edilebilen çalışmalar; tezler, kitaplar, makaleler ve kitap bölümleri ve son olarak bildiriler olmak üzere dört ana başlık altında tasnif edilerek alfabetik sırayla verilmiş ve açıklanmıştır. İçeriğine ulaşamayan çalışmalar ise ayrı bir başlık altında tasnif edilmiş ve sadece bibliyografyalarına yer verilmiştir.

Anahtar kelimeler: Manisa, Manisa ağızları, ağız araştırmaları, bibliyografya çalışmaları

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.
Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin / Oran: %20
Etik Şikayeti: editor@rumelide.com
Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 24.06.2025-**Kabul Tarihi:** 29.07.2025-**Yayın Tarihi:** 30.07.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.16568784>
Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
² Öğr. Gör., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Türk Dili Bölümü / Lect., Karadeniz Technical University, Department of Turkish Language (Trabzon, Türkiye) **eposta:** kmulhim@ktu.edu.tr **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0003-4987-4190> **ROR ID:** <https://ror.org/03z8fyr40> **ISNI:** 0000 0001 2186 0630 **Crossref Funder ID:** 501100004045

An Annotated Bibliography of Studies on Manisa Dialects³

Abstract

In the mid-19th century, studies on Anatolian dialects began. The first study on Anatolian dialects was conducted by A. Maksimov. Until the 1940s, most of the research was conducted by foreign researchers. For this reason, this period is referred to as the foreign researchers period. With the Turkish Language Revolution of 1932, interest in dialects increased, and studies on dialects began to be prepared in Turkey. By the 1980s, with the increase in dialect studies, many regions of Turkey became the subject of research. One of these regions is the province of Manisa, located in Western Anatolia. The increase in studies has also led to bibliographic studies. Reviewing the studies that have been conducted provides guidance for new studies to be conducted. Bibliographies of various studies on Turkish dialects have been compiled, but it was found that no studies had been conducted specifically on the province of Manisa. In this context, dialect studies conducted on the province of Manisa were identified and evaluated. Studies were identified using a broad range of keywords, including Manisa, all districts of Manisa, Western Anatolia, and Southwestern Anatolia. The studies that could be identified consist of 7 books, 10 theses, 29 articles, 8 book chapters, and 12 papers. In addition, 1 article and 2 papers were found that were mentioned by name but whose content could not be accessed. The identified works were classified under four main headings—theses, books, articles, and book chapters, and finally papers—and presented and explained in alphabetical order. Works whose content could not be accessed were classified under a separate heading and only their bibliographies were included.

Keywords: Manisa, Manisa dialects, dialect research, bibliography studies

³ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.
Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.
Funding: No external funding was used to support this research.
Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.
Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.
Similarity Report: Received – Turnitin / Rate: %20
Ethics Complaint: editor@rumelide.com
Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 24.06.2025-**Acceptance Date:** 29.07.2025-**Publication Date:** 30.07.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.16568784>
Peer Review: Two External Referees / Double Blind

transkripsiyon işaretleri kendi içerisinde tutarlıdır ve bütünlük gösterir. Kendisinin ağız araştırmalarını geliştirmesiyle beraber Ahmet Bican Ercilasun, Efrasiyap Gemalmaz, Turgut Günay, Ömer Asım Aksoy, Selahaddin Olcay, Turgut Acar, Şevket Beysanoğlu gibi araştırmacılar da derlemeler yaparak tezler, makaleler ve kitaplar kaleme almışlardır. Bu bağlamda, Aksoy'un hazırladığı *Gaziantep Ağız*, Ercilasun'un *Kars İli Ağızları*, Günay'ın *Rize İli Ağızları* ve Gemalmaz'ın *Erzurum İli Ağızları* önem arz eden çalışmalardandır.

Ağızların herhangi bir sınırlandırılması yoktur ve doğal olarak gerçekleşir. Ağızları oluşturan asıl etken coğrafyadır. Coğrafyaların ağız konuşurları o bölgenin ağız özelliklerini belirlerler. 19. yüzyılda ağız araştırmaları ile beraber Anadolu ağızlarının tasnifi de yapılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda 1896 yılında ilk denemeyi yapan A. İ. Kúnos'tur. Bu çalışma, Türkiye Türkçesi ağızlarını ilk defa tasnif etmesi bakımından önemli olsa da dilsel ölçütlerinin belirsiz olması, adlandırmada bir bütünlüğün olmaması ve Rumeli ağızlarına yer verilmemesi bakımından eksiktir. 1940'lı yıllarda yapılmış olan bir diğer tasnif A. Caferoğlu'na aittir. Birçok bölgeye giderek derlemeler yapmış olan Caferoğlu (1946), kendi malzemelerinden hareketle bu tasnifi yapmıştır. Caferoğlu, 1959 yılında tekrar bir tasnif denemesi yapmıştır. Bu tasnif, eksiklikleri olsa da ilk tasnife göre daha tutarlıdır. Caferoğlu da tasnifinde Rumeli ağızlarına yer vermemiştir (Caferoğlu, 1946; Caferoğlu 1959). Bir diğer tasnif Tahsin Banguoğlu'na aittir. İlk defa bir tasnifte Rumeli ağızlarına yer verilmiştir. Banguoğlu'nun da farklı yıllarda yaptığı iki tasnifi bulunmaktadır. İlk tasnifi *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*'nde (Banguoğlu, 1977: 132-134) yayımlanmış; ikincisi ise *Türkçenin Grameri* (Banguoğlu, 1990: 17) adlı eserinde yer almıştır. Caferoğlu ve Banguoğlu'nun ikinci tasniflerine bakıldığında ortak nokta, araştırmacıların ikinci tasniflerinde bölge alanlarını daraltmış olmasıdır. Bu durumun muhtemel sebebi de malzemelerin artmasıdır. Derleme malzemesi arttıkça gruplandırmalar daha tutarlı hale gelebilmektedir. 1980'de yapılan Kral'ın tasnifi (Kral, 1980) ve Karahan'ın tasnifi (Karahan, 1996) dilsel özellikler esas alınarak yapılmıştır. Ağız sınırları da belirtilerek verilmiştir (Buran, 2011).

19. yüzyılın ortalarında başlayan ağız çalışmaları günümüze kadar artarak devam etmiştir. Araştırma imkânlarının artması, Türkiye'de üniversitelerin artması, teknolojinin gelişmesiyle beraber ses ve görüntü kaydı alabilen cihazların artması, ağız araştırmaları üzerine uzmanlaşmış kişilerin varlığı ile beraber Anadolu ve Rumeli ağızları ile ilgili çok sayıda yayın hazırlanmıştır. Bu yayınlar arasında derleme metinleri, lisans ve lisansüstü tezler, kitaplar, denemeler, amatör çalışmalar, araştırma ve derleme makaleleri ve tasnif çalışmaları sayılabilir. Bugüne kadar Anadolu ağızları üzerine yapılan çalışmaların bibliyografyası Gülensoy ve Alkaya tarafından *Türkiye Türkçesi Ağızları Bibliyografyası* (Gülensoy ve Alkaya, 2003) adıyla bir kitap olarak yayımlanmıştır. Lisansüstü tezlerin bibliyografyası ise Asıl tarafından hazırlanan *Türkiye Türkçesi Ağızları Üzerine İl ve İlçeler Düzeyinde Yapılmış Lisansüstü Çalışmalar* (Asıl, 2021) adlı makalede ve Özsoy tarafından yapılan *Türkiye'de Ağız Araştırmaları Alanındaki Lisansüstü Tezlerin Bibliyografyası Üzerine Bir Deneme:(1985-2018)* (Özsoy, 2019) adlı makalesinde verilmiştir (Erenbaş Pehlivan, 2023: 300).

Genel bibliyografya çalışmalarının yanında yöreler özelinde hazırlanmış bibliyografya çalışmaları da bulunmaktadır. Bunlardan bazıları kronolojik olarak şöyle sıralanabilir: Özkan'ın hazırlamış olduğu *Kayseri ve Yöresi Ağızları Üzerine Yapılan Çalışmalara Bir Bakış* (Özkan, 1996); Kartallıoğlu'nun *Bolu Ağızı Üzerine Yapılan Çalışmalar* (Kartallıoğlu, 2008); Demirci ve Güzel'in ortak çalışması *Kahramanmaraş Ağızları Üzerine Yapılan Çalışmalar* (Demirci ve Güzel, 2016); Alkaya'nın *Gaziantep Ağızı ve Bu Ağızla İlgili Yapılan Çalışmalar Üzerine Bir Değerlendirme* (Alkaya, 2018); Çıracı'nın *Konya İli Ağızlarına Dair Bir Bibliyografya Denemesi* (Çıracı, 2019); Görgeç'in *Antalya Ağızları Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi* (Görgeç, 2023); Güven'in *Sivas Ağızı ile İlgili Çalışmalar Üzerine*

Bir Değerlendirme (Güven, 2024).

Karahan'ın 1996'da hazırladığı tasnifinde üç ana ağız grubu bulunmaktadır. Doğu, Kuzeydoğu ve Batı grubu olarak ayrılan ağız grupları kendi içerisinde de alt gruplara ayrılmaktadır. Batı grubu içerisinde Adana, Adıyaman, Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bartın, Bilecik, Bolu, Bursa, Çanakkale, Çankırı, Çorum, Denizli, Eskişehir, Gaziantep, Giresun, Hatay, Isparta, İçel, İzmir, İzmit, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Konya, Kütahya, Malatya, Muğla, Nevşehir, Niğde, Ordu, Sakarya, Samsun, Sinop, Sivas, Tokat, Uşak, Yozgat ve Zonguldak ağızları ile bir arada bulunan Manisa ağızları, ayrılan dokuz alt grubun ilk grubunda yer almaktadır. Söz konusu alt grubun içerisinde de Manisa haricinde Afyon, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Burdur, Bursa, Çanakkale, Denizli, Eskişehir, Isparta, İzmir, Kütahya, Muğla, Uşak ve Nallıhan (Ankara) ağızları yer almaktadır (Buran, 2011).

Manisa ağızları ile ilgili yapılmış ilk çalışmalardan biri Zeynep Korkmaz'ın 1956 yılında Güneybatı bölgesi ağızları üzerine yapmış olduğu *Güneybatı Anadolu Ağızları: Ses Bilgisi* adlı eseridir. İzmir, Muğla, Aydın, Kütahya'nın Uşak ve Afyon'un Dinar ilçeleri ve yörelerinin yanında Manisa yöresi ağızından derlenmiş metinleri de içermektedir. Yine ilk çalışmalardan olan bir diğer yayın, Caferoğlu'nun 1967 yılında yazdığı *Akhisar ve Cihanbeyli Ağızları* adlı makalesidir. Bu makalede Manisa'nın Akhisar ilçesi ile Konya'nın Cihanbeyli ilçesi ağız fonetik ve morfolojik özellikleri dikkate alınarak karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Güney-Batı Anadolu ağızları içerisine dahil edilebilecek Manisa ağızları ile ilgili günümüze değin çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Yapılan çalışmalar arasında en kapsamlı olanı Ayşe İlker'in hazırladığı *Manisa Ağızları* kitabıdır. Eserde ses, şekil ve kelime bilgisi, söz varlığı ve cümle incelemeleri yapılmış ve Manisa'nın ilçelerinden derlenen metinler ilçelere göre tasnif edilerek verilmiştir. Manisa ağızlarıyla ilgili çalışmalar kitaplar, tezler, makaleler, kitap bölümleri ve bildirilerden oluşmaktadır. Çalışmaların bazıları belli bir ilçe veya köy baz alınarak yapılmış, bazıları ise genel ili kapsayacak şekilde hazırlanmıştır. Çalışmalarda ses-şekil bilgisi ve söz varlığı incelemesi geniş yer tutmaktadır. Bazı çalışmalarda sadece yerli ağızların özelliklerine değil göçmen ağızlarının özelliklerine de yer verilmiştir. Manisa ağızları üzerine yapılmış toplam 69 çalışma tespit edilmiştir. Bunların 7'si kitap, 10'u tez, 29'u makale, 8'i kitap bölümü ve 12'si bildiridir. Bunların arasında içeriğine ulaşamayan 1 makale ve 2 bildiri bulunmaktadır.

Yöntem

Çalışmada öncelikli olarak tezler için YÖK'ün Tez Tarama Merkezi, makale ve bildiriler içinse Academia ve Dergipark veri tabanları esas alınmıştır. Manisa, Manisa ağızları, Güneybatı Anadolu ağızları gibi çeşitli anahtar kelimeler aracılığıyla çalışmalar tespit edilmiştir. Adı geçen veri tabanlarının dışında Google üzerinden de aramalar yapılmış ve ulaşılabilen çalışmalar makaleye dâhil edilmiştir. Makale sadece Türkçe yayınlarla sınırlı tutulmuştur. Çalışmalar; kitaplar, lisansüstü tezler, makaleler, kitap bölümleri ve bildiriler olmak üzere beş başlık altında ele alınmıştır. Adı geçen fakat içeriğine ulaşamayan makaleler ayrı başlık altında tasnif edilerek değerlendirilmiştir.

Kitaplar

Çakmak, C. (2022). *Demirci Söz Varlığı*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Bu kitapta Manisa'nın Demirci ilçesine bağlı 78 köy gezilmiş ve bu köylerde derleme yapılmıştır. Derlemeler sonucunda bölgenin söz varlığı tespit edilmiştir. Kitapta ilk olarak Demirci hakkında genel

bilgiler verilmiştir. Ardından Demirci ağız ile Eski Türkçedeki benzerlikler ve Divânu Lugâti't-Türk'teki benzerlikler üzerinde durulmuştur. Derlemelerde elde edilen söz varlığı bitkiler, hayvanlar, hastalıklar ve renkler gibi toplam 19 başlık altında sınıflandırılarak incelenmiştir. Kitabın ekler bölümünde kaynak kişilerin bilgileri, kaynak kişilerin resimleri, Demirci ilçesinin haritaları, bazı köylerin söz varlığı çalışmaları, köyler hakkında genel bilgiler ve örnek metinler yer almaktadır.

Ersönmez, M. (2024). *Demirci'de Sözcükler*. Manisa: Demirci Belediyesi.⁴

Bu kitap 1978'den beri memleketi Demirci'de hekimlik yapan Mesut Ersönmez'in amatör çalışmasıdır. Kitap dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Demirci ilçesindeki sözcükler alfabetik sırayla sıralanmış ve anlamlarına yer verilmiştir. İkinci bölümde Demirci ağızına has özellikler örneklerle tablolastırılmıştır. Bu bölümde kelimelerin nasıl söylendiği de gösterilmiştir. Üçüncü bölümde lakaplar ve adlar yer alır. Bu bölüm Demirci'de lakaplar ve Demirci'de aile adlarından örnekler olmak üzere iki başlık altında ele alınmıştır. Çalışmanın son bölümü Demirci'deki yer adlarıyla ilgilidir.

Evran, Ü. (2020). *Kırkağaç Ağızı*. Ankara: Akademisyen Kitabevi.

Kırkağaçlı bir doktor olan Evran, çeşitli şehirler ve ülkelerde bulunduktan sonra memlekete dönmüş ve Kırkağaç kültürünün ve ağızının değiştiğini fark etmiştir. Unutulmakta olan ağızın kaybolmasını istememiş ve ağızın çeşitli özelliklerini söz konusu kitaba yansıtmıştır. Kitapta ağızın fonetik özellikleri, lakaplar, yemekler, ağızın gramatik özellikleri, bitki-çiçek isimleri gibi pek çok farklı başlık bulunmaktadır.

İlker, A. (2017). *Manisa Ağızları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Manisa ağızları üzerine hazırlanan en kapsamlı yayın olan bu çalışma dört ana bölümden oluşmaktadır. Kitabın ilk bölümü giriş ve inceleme kısmından oluşmaktadır. Öncelikli olarak çalışmanın yöntemi açıklanmış, bunun yanında Manisa'nın tarihi ve coğrafyası hakkında da bilgiler verilmiştir. İnceleme bölümü ses ve şekil bilgisi, kelime bilgisi, söz varlığı, cümle kısımlarından oluşur. Şekil bilgisi bölümünde "Ekler" ayrıntılı bir şekilde hem dil bilgisi açısından hem de anlam bakımından örneklerle açıklanmıştır. İnceleme bölümünün ardından sonuç kısmı gelmektedir. Eserin ikinci bölümünde derleme yapılan yerlerin haritaları ile ses değişimlerinin ve leksik örneklerin gösterildiği haritalar yer alır. Ayrıca fotoğraflar da bu bölümde yer almaktadır. Kitabın üçüncü bölümünde derlenen metinler bulunur. Metinler ilçelere göre ayrı ayrı tasnif edilmiştir. Kaynak kişilerin listesi metinlerin başında tablo olarak verilmiştir. Tablolarda kaynak kişinin bulunduğu ve yaşadığı yer, yaşı, eğitimi, mesleği ve yaptığı işler ve konuşmasıyla ilgili en belirgin özellikler bulunmaktadır. Eserin dördüncü bölümü metinlerin sözlüğünden oluşmaktadır. Özellikle ayırt edici kelimeler sözlüğe eklenmiş ve cümle örneklerine yer verilmiştir.

İlker, A. (2024). *Manisa Ağızları Çalışma Günlüğü*. Kayseri: İhlamur Kitap.

Bu çalışma yazarın *Manisa Ağızları* adlı kitabını yazma sürecindeki tüm duygu ve düşüncelerini içermektedir. Metinlerin sıralanmasını ve düzenlenmesini, süreç boyunca ortaya çıkan durumlarla ilgili yazarın görüşlerini, metinlerin deşifre edilme sürecini, gündelik yaşantısını ve meslekî çalışmalarını içermektedir.

⁴ Adı geçen kitaba Demirci Belediyesi'nin web sayfasından ulaşılmıştır. İnternet kaynağı kaynakça bölümünde yer almaktadır.

Korkmaz, Z. (1994). *Güney-Batı Anadolu Ağızları: Ses Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

İlk baskısı 1956'da yapılmış olan bu kitap, ağız araştırmalarına rehberlik eden çalışmalardan biridir. Güney-Batı Anadolu ağızları üzerine yapılmış ses bilgisi çalışması olan bu eserde ses bilgisi açıklamaları yazı diliyle kıyaslanarak yapılmıştır. Örnekler ise metin içinde parantez içi kısaltmalarla gösterilmiştir. Eserin ilk bölümü ses bilgisi incelemesini içerirken ikinci bölümü ise derlenen metinlerden meydana gelir. Ayrıca çalışmanın sonunda sözlük mevcuttur.

Özen Eratalay, S. (2020). *Sarıgöl Ağzı Söz Varlığı*. Ankara: Gece Kitaplığı.

Bu çalışma soru cevap tekniği ile yapılmış olan derlemeleri ve bu derlemelerden elde edilen söz varlığını içermektedir. Farklı sözcükleri ortaya çıkarmak adına soru cevap tekniği kullanılarak derleme çalışması yapılmıştır. Daha önce İmdat Demir'in hazırlamış olduğu *Sarıgöl ve Yöresi Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük)* isimli yüksek lisans tezi dolayısıyla dil özellikleri üzerinde ayrıntılı olarak durulmamış, sadece genel olarak dil özelliklerine değinilmiştir. Bu çalışmada Sarıgöl'ün bilinen tüm köylerinden derlemeler yapılmıştır. Derleme yapılırken kaynak kişilerin o köyün yerlisi olmasına, en yaşlı kişilerden biri olmasına dikkat edilmiştir. Ayrıca okuma-yazma bilmemesi veya az bilmesi de dikkat edilmiş olan unsurlardan biridir. Derlemelerden 2845 adet madde başı sözcük elde edilmiştir. Sözcükler eğer Türkçe değilse kökenleri de gösterilmiştir. Türkçe ekler yabancı sözcüklere eklenmişse bu da belirtilmiştir.

Tezler

Akınılı, Ö. (2014). *Akhisar İlçesi Yeradları* [Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi].

Tezin giriş bölümünde Akhisar'ın tarihi ve coğrafyası hakkında genel bilgiler verilmiştir. Veriler toplanırken ilk olarak yazılı kaynaklar incelenmiş ardından yer adları ile ilgili bilgi alabilmek için tezde adı geçen tüm köy muhtarlarıyla görüşülmüştür. Birinci bölümde derlenen yer adları orun, dağ, el, yol, bağ ve su adları olmak üzere altı başlık altında sınıflandırılmıştır. İkinci bölümde yer adları leksik-semantik açıdan üçüncü bölümde ise yapısal bakımdan incelenmiştir. Sonuç bölümünde ise bilgilerden yola çıkılarak genel bir değerlendirme yapılmıştır. Tezin sonunda dizin bölümü yer almaktadır.

Akyol, S. (2006). *Manisa Merkez Kuzey Batı Köylerinin Ağız Özellikleri* [Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi].

Bu çalışma Manisa merkez kuzey-batı bölgesinden (Yuntdağı) 13 köy belirlenerek yapılmış derleme çalışmasını ve incelemesini içermektedir. Derleme yapılan kaynak kişilerin eğitim durumu belirtilmemiş yalnızca kaynak kişilerin adı, yaşı, derlemenin yapıldığı tarih ve yer ile derlemenin konusu belirtilmiştir. Bununla beraber bazı derleme metinlerinde verilen bilgilerin eksik kaldığı görülmektedir. Yapılan inceleme ses ve şekil bilgisini içermektedir. Bunun yanında derleme metinlerinden oluşturulan bir sözlük de çalışmanın sonuna eklenmiştir. Ayrıca Zeynep Korkmaz tarafından belirlenen Oğuz boylarından olan Kınık, Avşar ve Salur boylarının dil özellikleri ile çalışmada belirlenen ağız özellikleri karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırmaya dayanarak ve tarihi kaynaklardan da yararlanılarak bölgenin ağız özellikleri ile etnik yapı arasındaki ilişkiler çözümlenmeye çalışılmıştır. Sonuç bölümünde Yuntdağı ağızlarının en belirgin özelliklerine yer verilmiş ve bölgenin durum tespitleri yapılmıştır. Tez çalışmasının sonuna bölgenin haritası da eklenmiştir.

Akyol, S. (2020). *Manisa Balkan Göçmenlerinin Ağız Özellikleri* [Doktora Tezi, Celal Bayar Üniversitesi].

Adı geçen tez çalışmasında Cumhuriyet döneminde (mübadele ve sonrasında) Manisa'ya yerleşmiş, ana dili Türkçe olan Balkan göçmenlerinden yapılan derleme metinleri ve metinlerin dil incelemesini içermektedir. Yunanistan, Bulgaristan ve Eski Yugoslavya bölgesinden olan kaynak kişilerin bir kısmı Balkanlar'dan göç ederek Manisa'da ikamet eden, bir kısmı ise mukayese etmek amacıyla Balkanlar'da yaşamaya devam edenler arasından seçilmiştir. Derlemenin yapıldığı kaynak kişilerin adı, yaşı, doğum yeri, eğitim durumu ve Balkanlar'dan Manisa'ya göçtükleri yerin bilgisi verilmiştir. Bazı derlemelerde bildiği dillerin bilgisi de vardır. Derlemelerden elde edilen metinler ses ve şekil bilgisi, söz varlığı ve cümle bilgisi bakımından incelenmiştir. İncelemeler neticesinde 114 karakteristik ağız özelliği tespit edilmiş ve ünlü uyumları üzerinden bir sınıflandırma yapılmıştır. Dil incelemesinin yanında sözlük, tablolar, grafikler, haritalar ve fotoğraflar bulunmaktadır. Çalışmanın sonuç bölümünde veri analizi ve değerlendirmesi yapılmış, bölge özelliklerine yer verilmiştir.

Demir, İ. (2012). *Sarıgöl ve Yöresi Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük)* [Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi].

Tezin ilk bölümünde Sarıgöl ilçesi hakkında bilgiler verilmiştir. İkinci bölüm dil incelemesi bölümüdür. Dil incelemesi bölümü ses ve şekil bilgisinden oluşmaktadır. Üçüncü bölümde metinler yer almaktadır. Derleme yapılan kaynak kişilerin adına, yaşına, derleme yapılan yere ve derlemenin konusuna yer verilmiştir. Derlemeler; düğünler, asker uğurlama, çeyiz hazırlama, avcılık gibi çeşitli konulardan oluşmaktadır. Dördüncü bölüm ise sözlük ve kalıplaşmış ifadeleri içerir. Tezin sonuç bölümünde yöre ağızlarının ortak özellikleri ve ağız bölgeleri özetlenmiştir. Ayrıca tasnif ve tasnifi belirleyen ölçütler tablo halinde verilmiştir. Tezde ayrıca ağız bölgelerinin ve ben/sen zamirlerinin yönelme hali çekimindeki durumu ve şimdi zarfının kullanım durumu haritalandırılmıştır.

Eratalay, S. (2007). *Alaşehir ve Yöresi Ağızları* [Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi].

Çalışmanın giriş bölümünde Alaşehir'in tarihi hakkında kısa bilgiler verilmiştir. Ardından derlenen metin örneklerinin ses ve şekil bilgisi verilmiştir. Derlenen metinlerdeki kaynak kişilerin adı, yaşı, tahsili ve derlemenin yapıldığı yer ile konusu verilmiştir. Çalışmanın sonuç bölümünde tespit edilen ses ve şekil özelliklerine yer verilmiştir. Tezin sonuna Alaşehir'in haritası ve metinlerin sözlüğü de eklenmiştir.

Gürses, D. (2019). *Ege Bölgesi Ağızlarında Fiil ve Edatlarda İstem* [Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi].

Çalışmada Manisa'yı da içine alan Ege bölgesi ağızlarından derlenen fiil ve edatların istem durumları dilbilgisi ve dilbilimi kuramları göz önünde bulundurularak incelenmiştir. Tezin birinci bölümünde istem kavramı ile ilgili yapılmış önceki çalışmalara, kuramsal alana, istem çeşitlerine, sonuç ve dizin bölümüne yer verilmiştir. İkinci bölümde örnek cümleler verilerek fiiller ve edatların cümle içerisinde istemi nasıl kullandıklarına ve hangi istem değişimlerinin olduğuna değinilmiştir. Ayrıca fiiller ve edatların istem değişim dizinleri tablolaştırılmış ve anlamlarına yer verilmiştir.

İltemir, H. (2023). *Gördes Ağızları* [Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi].

Bu çalışmada Manisa'nın Gördes ilçesine ait 28 yerleşim yerinden derlemeler yapılmış ve ses ve şekil bilgisi yönünden incelenmiştir. Kaynak kişiler ile ilgili bilgiler verilirken adı, yaşı, doğduğu ve yaşadığı yer, eğitiminin yanında mesleği, yaptığı işler ve konuşmasıyla ilgili en belirgin özelliklere de yer verilmiştir. Çalışmaya bölge haritası, kaynak kişilerin tablosu ve fotoğrafları da eklenmiştir. Çalışmanın sonuç bölümünde derlenen metinlerden yola çıkılarak ses ve şekil özelliklerinin dikkat çekici yönlerine

yer verilmiştir.

Kaya, M. (2020). *Kula Köyleri Ağız* [Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi].

Çalışmanın giriş bölümünde araştırmanın konusu, amacı, kapsamı, sınırı, yöntemi, aşamaları verilmiştir. Çalışmada kullanılan teknik ve araçlar, metnin işleme yöntemi ve dil bilgisel incelemesine yer verilmiştir. Bunun yanında Kula'nın coğrafyası ve tarihi de giriş bölümünde yer almaktadır. Adı geçen tezde Ayşe İlker'in hazırlamış olduğu *Manisa Ağızları* kitabında yer almayan 20 köyün ağız araştırması yapılmıştır. Tezin inceleme bölümünde ses ve şekil bilgisi ile söz varlığı üzerinde durulmuştur. Derlenen metinlerde kaynak kişinin adı, yaşı, doğduğu ve yaşadığı yer, eğitiminin yanında mesleği, yaptığı işler ve konuşmasıyla ilgili en belirgin özellikler yer almaktadır. Sonuç bölümünde bölgede tespit edilen karakteristik ağız özelliklerine yer verilmiştir. Çalışmanın son bölümlerinde haritalar ve fotoğraflar bölümü bulunmaktadır.

Kısa, O. (2018). *Güneybatı Anadolu Ağızlarında Şimdiki Zaman Ekleri* [Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi].

Güneybatı Anadolu ağızlarında şimdiki zaman ekleri çeşitlilik göstermektedir. Bu çalışmada da şimdiki zaman eklerinin çeşitliliği üzerinde durulmuştur. Giriş bölümünde ağız terimi, şimdiki zaman ve şimdiki zamanın tarihi üzerinde durulmuştur. Ardından farklı dönemlerdeki kullanımları hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölüm inceleme bölümüdür. Mevcut kaynaklarda tespit edilen şimdiki zaman ekleri Güneybatı Anadolu illeri bünyesinde ayrı başlıklar hâlinde verilerek incelenmiştir. Bu bölümün sonunda eklerin dağılımları harita üzerinde gösterilmiştir. Üçüncü bölümde ekler odaklılık parametresi ile sınırlandırılmış ve dilbilimsel bir yaklaşımla ele alınmıştır.

Oyar, A. (1998). *Salihli İlçesi ve Köyleri Ağızlarından Derlemeler (İnceleme-Metin-Sözlük)* [Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi].

Bu çalışma Salihli ilçesi ve köylerinde yapılan derlemelerden ve bu derlemelerin incelemesinden oluşmaktadır. Araştırma bölgesindeki derleme metinleri kasetlerle kayıt altına alınmış ve sonraki aşamada metinler yazıya dökülmüştür. Metinler ses ve şekil bilgisi açısından incelenmiş, ağız özelliklerinin yazı dilinden farklılıkları ortaya konmuştur. Sonuç bölümünde ise elde edilen tespitler maddeler halinde sıralanmıştır. Ayrıca tezin son bölümünde bölgeye has olan sözcüklerin küçük bir sözlüğü eklenmiştir.

Makaleler

Akınılı, Ö. ve Akbaş, F. (2019). Akhisar İlçesinde Adlarını Yeradlarından Alan Yeradları. *Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 1(1), 31-72.

Bu makalede Akhisar ilçesinde adlarını yeradlarından alan yeradları detaylıca incelenmiştir. Giriş bölümünde çalışmanın kapsamı ve yöntemi ile ilgili genel bilgiler verilmiştir. Ardından yer adlarının sınıflandırılması yapılmış ve coğrafya, edebiyat ve dilbilimin araştırma yöntem ve teknikleri kullanılarak incelenmiştir. Sonuç bölümünde incelemelerin genel bir değerlendirilmesi yapılmıştır (Akınılı ve Akbaş, 2019: 31-72).

Athı, S. (2017). Manisa'nın Demirci İlçesindeki Lakaplar Üzerine Bir İnceleme. *Cumhuriyet Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 41(1), 101-137.

Bu makale Demirci ilçesi ve ilçeye bağlı on iki mahallede lakaplar üzerine yapılan derlemeler sonucunda elde edilen verileri oluşturmaktadır. Makale lakap ve lakap verme geleneği hakkında verilen bilgilerle başlar. Ardından derlenen lakaplar “kişisel/ferdi” ve “sülale” olmak üzere iki ana gruba ve ana gruba bağlı alt başlıklara ayrılarak incelenmiştir. Lakapların yanında verilme sebepleri de yer almaktadır. Sebebi bilinmeyen lakaplar ana başlığın sonunda ayrı başlık açılarak verilmiştir. Sonuç bölümünde veriler değerlendirilmiştir. Çalışmanın sonunda kaynak kişilerin kim olduğuyla beraber, yaşına, eğitim düzeyine, mesleğine ve yaşadığı yere yer verilmiştir. (Atlı, 2017: 101-137).

Caferoğlu, A. (1967). Akhisar ve Cihanbeyli Ağızları. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 15, 1-38.

Anadolu'ya yaptığı gezilerle Akhisar (Manisa) ve Cihanbeyli (Konya) ağızlarını tespit etmiş olan Caferoğlu, bu makalede yöre ağızlarının özelliklerine değinmiştir. İlk olarak gramer yapısındaki başlıca özellikleri belirtmiştir. Ardından adı geçen yörelerden derlenen metinler bulunur. Bunlar arasında düğün manileri, türküler, tekerlemeler ve bilmece de bulunmaktadır. Metinlerin içinde standart dilden farklılık gösteren kelimelerin anlamı dipnot gösterilerek verilmiş, sonunda ise kaynak kişinin adı ve nereden derlendiği bilgisi verilmiştir (Caferoğlu, 1967: 1-38).

Çakmak, C. (2018). Demirci İlçesi Söz Varlığının Dîvânı Lugâti't-Türk'teki İzleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(61), 56-63.

Bu makalede Demirci ilçesine bağlı Mahmutlar ve İrişler köylerinde tespit edilen söz varlığının incelemesi yapılmıştır. Ardından Dîvânı Lugâti't-Türk ve Derleme Sözlüğü ile karşılaştırılmış ve anlamları madde başlarına yazılmıştır. Sonuç bölümünde çalışma ile ilgili genel bir değerlendirme yapılmış ve söz varlığı oranları grafikte gösterilmiştir. Makalenin sonunda ise derlenen kelimelere ve Dîvânı Lugâti't-Türk dizinine yer verilmiştir (Çakmak, 2018: 56-63).

Çakmak, C. (2024). Demirci Ağzından Derleme Sözlüğü'ne katkılar-1 (Bitkiler). *Uluslararası Türk Dünyası Dergisi*, 7(2), 67-88.

Bu makalede Manisa'nın Demirci ilçesine bağlı 78 köyden derlenen metinlerden hareketle söz varlığı incelemesi yapılmıştır. Derleme Sözlüğünde yer almayan veya sözlükte madde başı olup da farklı bir anlam kazanmış olan kelimeler alfabetik sırayla verilmiştir. Çalışmada sadece bitki temalı ve isim soylu kelimelere yer verilmiştir. Bazı kelimelere dipnot vermek suretiyle cümle örnekleri verilmiştir. Ayrıca kelime açıklamalarının yanına parantez içinde o kelimenin derlendiği köyün adı yazılmıştır. Bazı madde başlarında Derleme Sözlüğünden de örnekler alınmış ve bu örnekler verilirken sadece bir yörenin adı yazılmıştır (Çakmak, 2024: 67-88).

Çakmak, C. (2024). Demirci Ağzından Derleme Sözlüğü'ne katkılar-2 (Hayvanlar). *Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi (TÜRK LAD)*, 8(2), 167-197.

Çakmak'ın daha önce bitkiler başlığıyla yayımladığı makalenin devam niteliğinde olan makale, bu kez hayvanlarla ilgili söz varlığına yer vermektedir. Sözlükte yer almayan veya yer alan fakat anlamı değişen sözcükler, alfabetik olarak sıralanmıştır. sözcüklerin anlamlarının yanına sözcüğün nerede kullanıldığı bilgisine yer verilmiştir (Çakmak, 2024: 167-197).

Çakmak, C. (2024). Demirci Ağzından Derleme Sözlüğü'ne katkılar-3 (Araç Gereçler). *International Journal of Filologia*, 7(12), 1-20.

Bu makalenin ilk ikisinde olduğu gibi Manisa'nın Demirci ilçesine bağlı 78 köyden derlenen metinlerden hareketle söz varlığı incelemesi yapılmış ve sözlükte olmayan veya madde başı olup da farklı bir anlam kazanmış olan kelimelere yer verilmiştir. Söz konusu kelimeler alfabetik sıraya göre dizilmiş ve sözcüklerin anlamlarının yanına sözcüğün nerede kullanıldığı bilgisi eklenmiştir (Çakmak, 2024: 1-20).

Demir, İ. (2013). Manisa Sarıgöl Ağzında Şimdi Zarfının Değişiklerine Toplumdilbilimsel Bir Yaklaşım. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(3), 306-316.

Bu makalede Sarıgöl ağızlarında şimdi zarfının değişikliklerine, değişiklikleri meydana getiren toplumdilbilimsel özelliklere ve bununla beraber cinsiyet ile yaş faktörlerinin etkilerine yer verilmiştir. Sarıgöl ağızları ile ilgili genel bilgiler verildikten sonra şimdi zarfının değişiklikleri üzerinde durulmuştur. Şimdiki zaman eklerinde görülen karakteristik ölçüt ile üç ana ağız grubu belirlenmiştir. Bu gruplar üzerinden şimdi zarfının değişiklikleri tablolar halinde verilmiş ve incelenmiştir. Daha sonra erkek ve kadın konuşmacıların zarf üzerindeki tutumu incelenerek tablolaştırılmıştır. Sonuç bölümünde değişiklikler üzerinde genel olarak durulmuş ve karakteristik görülenler ile ölçünlü dile yaklaşanlar olmak üzere iki gruba ayrılmıştır (Demir, 2013: 306-316).

Demir, İ. (2013). Sarıgöl Ağızlarında Vurgu ve Ölçünlü Türkçeden Farklılığının Sebepleri Üzerine. *Turkish Studies*, 8(9), 1069-1080.

Sarıgöl ağızlarında ölçünlü Türkçeye göre kelime vurgusu, tonlama, durak gibi parçalar üstü ses birimlerinde farklılık vardır. Sarıgöl ağzının karakteristik özelliği vurgunun son heceden başka heceye özellikle de ilk heceye kayması ve kelime vurgusunun daha baskın ve tiz olmasıdır. Bu çalışmada da bölgede yapılan derlemeler ışığında kelime vurgusunun farklılaşması ve sebepleri üzerinde durulmuştur. İlk olarak Türkçede ve Güneybatı Anadolu ağızlarındaki vurgu hakkında bilgiler verilmiş sonrasında Sarıgöl ilçesinin vurgu özellikleri daha detaylı olarak açıklanmıştır. Sonuç bölümünde farklılaşmanın kesin yargılara dayandırılmasının zor olduğu ifade edilmiş, bununla beraber konuşmacının önemli gördüğü yeri belirtme amacıyla vurgunun birincil konuma geldiği, bu farklılaşmanın nedeni olarak gösterilmiştir (Demir, 2013: 1069-1080).

Demir, İ. (2014). Güneybatı Anadolu Ağızlarındaki Pekiştirme Ekleri Üzerine. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 106-124.

Bu makalenin inceleme alanı Manisa ilini de içine alan Güneybatı Anadolu ağızları ve bu bölgeye yakın olan Balıkesir'dir. Bu bölgelerde tespit edilen pekiştirme ekleri incelenmiş, türeme mi yoksa ek kalıntısı mı olduğu üzerinde durulmuştur. Giriş bölümünden sonra türeme ve ek kalıntısı üzerinde durulduktan sonra pekiştirme ekleri sınıflandırılmıştır. Ekler, ağızlardan örnekler verilerek incelenmiştir (Demir, 2014: 106-124).

Demir, İ. (2014). Türkçede Belirtme-Yönelme Hâli Ekleri ve Güneybatı Anadolu Ağızlarındaki Kullanımları. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(1), 129-147.

Bu makalede Güneybatı Anadolu ağızlarında belirtme ve yönelme hâl eklerinin birbirinin yerine kullanılması ve bunun sebepleri üzerinde durulmuştur. Belirtme ve yönelme hâli eklerinin kavramsal tanımları yapılmış ve nöbetleşme kavramı üzerinde durulmuştur. Ardından ağız alanlarındaki kullanımlarına yer verilmiştir. Daha sonra makalenin esas konusu olan Güneybatı Anadolu ağızlarındaki biçimleri ve bu ağızların karakteristik özellikleri dile getirilmiştir. Sonuç kısmında konuyla ilgili çıkarım ve değerlendirmelere yer verilmiştir (Demir, 2014: 129-147).

Demir, M. (2014). Manisa Ağzında Eski Bir Miras Paylaşma Geleneği: Ok(+luk) Atmak. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(1), 227-233.

Bu makalede en eski kelimelerden biri olan *ok* kelimesinin “miras ve mirası pay etmek” anlamı üzerinde durulmuştur. Bu anlamıyla Manisa ağzlarında varlığını sürdüren kelimenin Türkçe Sözlük’te verilen anlamları verildikten sonra Eski Türkçedeki durumu çeşitli kaynaklar aracılığıyla açıklanmış ve Manisa ağzlarındaki durumu örnekler gösterilerek açıklanmıştır (Demir, 2014: 227-233).

Dinar, T. (2023). {-(I)p dur-} Yapısı Üzerine Tespitler (Güneybatı Anadolu Ağzıları Örneğinde). *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 60, 258-268.

Bu makalede çok işlevli bir yapı olan *-(I)p dur-* üzerinde durulmuştur. İlk olarak tarihsel gelişiminden kısaca bahsedilmiştir. Daha sonra yapının Güneybatı Anadolu ağzlarındaki yeri örneklerle değerlendirilmiş ve ardından örneklerle birlikte *-(I)p dur-* yapısı üzerindeki tartışma ve değerlendirmelere yer verilmiştir (Dinar, 2023: 258-268).

Eratalay, S. (2011). Kınık Boyunun Alaşehir Ağzlarına Etkileri. *Turkish Studies*, 6(1), 1039-1056.

Oğuz boylarının Anadolu’nun çeşitli bölgelerine yerleşmesi ağız özelliklerinin belirlenmesinde etkili olmuştur. Ağız araştırmaları ile ilgili bilgilerden sonra Oğuzlar ve Oğuz tarihi üzerinde durulmuş ardından Alaşehir’in ağız özellikleri ile Kınık boyunun dil özellikleri örnekler verilerek karşılaştırılmıştır. Derleme yapılan bölgelere bakıldığında sadece Kınık boyunun değil Avşar boyunun da ağız özelliklerini taşıdığı görülmüş ve buna dair örnekler verilmiştir. Bununla beraber sadece Manisa ve çevresinde bulunan Salurların dil özellikleri bölgede kullanılmamaktadır (Eratalay, 2011: 1039-1056).

Eratalay, S. (2017). Batı Anadolu Ağzlarında Güzel Adlandırma. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*.

Bu makalede ilk olarak güzel adlandırma kavramı üzerinde durulmuştur. Ardından Manisa/Alaşehir’in de içine dâhil olduğu birkaç il ve ilçe ağzlarındaki örneklerle yer verilmiştir. Örnekler kişisel özelliklerle ilgili, hayvanlarla ilgili, ölüm ve dinî terimler üzerine, hastalıkla ilgili ve kadın-erkek davranışları ile karakterleri üzerine olmak üzere beş başlık altında ele alınmış ve anlamlandırılmıştır. Bazı örnekler yapısal olarak da incelenmiştir (Eratalay, 2017)⁵

Gökçe, H. (2024). Batı Grubu Ağzılarının Bir Bölümünde Kullanılan {-DXnAk} Zarf-Fiil Eki ve İşlevleri. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 8(2), 828-836.

Söz konusu makalede, içerisine Manisa ağzılarının da dâhil olduğu, Batı grubu ağzılarının bir bölümünde kullanımda olan zarf fiil ekinin bu ağzlardaki kullanımına değinilmiştir. Ekin yapısıyla ilgili açıklamalar yapıldıktan sonra tespit edilebilen ağzlardaki işlevi açıklanmıştır. Ağzlarda ekin, beş farklı işlevi olduğu tespit edilmiş ve ağzlardan örnek metinlerle işlevler aktarılmıştır (Gökçe, 2024: 828-836).

Gözaydın, N. (2018). Manisa Ağzıları Üzerine Düşünceler. *Türk Dili Dergisi*, 68(799), 91-96.

Bu makale Ayşe İlker’in hazırlamış olduğu Manisa Ağzıları adlı çalışma hakkında yazılmış bir eleştiri/inceleme yazısıdır. Gözaydın bu çalışmanın, ağız çalışmaları arasında en hacimli olduğunu söyler. Kitabın ana ve alt başlıkları hakkında kısa bilgiler vermiş ve orijinal yanlarını belirtmiştir.

⁵ Adı geçen yayının yayımlandığı derginin sayısı ile sayfa bilgilerine ulaşamamıştır.

Bununla beraber eserde eksik gördüğü noktalar üzerinde de durmuştur. Bunlardan biri derlemelerde tespit edilen değişmemiş, saf örnek kelime ve cümlelerin kullanıldığı yerleşim merkezlerinin eserde göz önünde bulundurulmuş olmasıdır. Bu tür yerleşim yerlerinin eserde olmakla beraber yetersiz olduğunu da vurgulamıştır. Ayrıca derleme yapılan kaynak kişilerin özellikleri kısaca aktarılmıştır ve eksik bilgiler vardır. Zaman kısıtlaması, projenin maddi olarak desteklenmesi ve bundan sebep belli bir sürede bitirilmesi şartı çalışmanın bazı konularda eksik kalmasına sebep olmuştur. Nevzat Gözaydın, çalışmanın hangi yönlerle eksiksiz yakın yapılabileceği konusunda önerilerde de bulunmuştur. (Gözaydın, 2018: 91-96).

Gülsevin, G. (2009). İç Ege Bölgesi Ağızlarında Diyalekt Tabakalaşması. *Türk Dilleri Araştırmaları Dergisi*, 19, 57-87.

Yazar, bu makale ile İç Ege bölgesindeki ağızların farklılıklarını tasniflemeyi amaçlamıştır. Makalenin başında ağız araştırmalarındaki yontemsizliğe dikkat çekmiş ve bununla bağlantılı birkaç konu üzerinde durmuştur. Makaleye göçmen-muhacir ağızları dahil edilmemiştir. İlk olarak Ege bölgesi ağızlarının genel karakteristik özellikleri açıklanmıştır. Ardından tabakalaşma, üç başlık altında toplanmıştır. İlk alt başlıkta “-(I)yor” ekinin farklı şekillerdeki tabakalaşması örneklerle gösterilmiştir. İkinci alt başlık “x” tabakasıdır. Burada artdamak ünsüzü olan q sesinin x olması ekseninde tabakalaşması üzerinde durulmuş ve çeşitli bölgelerden örnekler verilmiştir. Üçüncü başlık “birinci kişi çokluk çekiminde zaman eki+IK” tabakasıdır. Sonuç bölümünde tabakalaşmalar tablo, grafik ve haritalarla gösterilmiştir (Gülsevin, 2009: 57-87).

İlker, A. (2008). Manisa Merkez Köylerinde Davrı/Davırı Edatı. *Turkish Studies*, 3(3), 471-479.

Bu makalede ağızlarda yayılma alanı sık olmayan Manisa’da yapılan derlemeler sonucunda da sadece birkaç köyde tespit edilen *davrı/davırı* edatı üzerinde durulmuştur. Edatın var olduğu diğer bölgeler dile getirildikten sonra *davrı/davırı* edatı örnek cümleler verilerek açıklanmıştır. Açıklamalarla birlikte farklı bakış açıları ve varsayımlar da dile getirilmiştir (İlker, 2008: 471-479).

İlker, A. (2011). Manisa Ağızlarındaki Dört Benzetme Cümlesine Toplumsal Dilbilim Açısından Bir Yaklaşım. *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2), 85-91.

Yazarın *Manisa Ağızları* adlı eseri dil özelliklerinin yanında toplumsal dilbilim malzemesi de içermektedir. Bu makalede yapılan derlemelerden ortaya çıkmış olan dört benzetme cümlesi üzerinden toplumsal dilbilim değerlendirmesi yapılmıştır. Makalede derleme yapılan kaynak kişilerin genel olarak bilgileri verildikten sonra dil ambarı bilgisi verilmiştir. Yani kaynak kişilerin dil özelliklerini belirleyen etmenler hakkında genel bir değerlendirme yapılmıştır. Genel bilgilerin ardından dört benzetme cümlesine, bu cümlelerin sahibi kaynak kişilerle ilgili bilgilere ve ardından benzetme cümlelerinin toplumsal dilbilim açısından incelemelerine yer verilmiştir (İlker, 2011: 85-91).

İlker, A. (2013). Manisa Ağzında Şimdiki Zaman İşleviyle Kullanılan -mAcI Eki. *Diyalektolog-Ağız Araştırmaları Dergisi*, 6, 1-6.

Bu makalede Manisa ağızlarında şimdiki zaman işleviyle kullanılan -mAcI eki yapısal olarak incelenmiştir. Görünüşe bakıldığında fiilden isim yapma eki üzerine isimden isim yapım ekinin eklenmesiyle oluşmuş ekin tarihî ve çağdaş lehçelerde örneklerinin olup olmadığı araştırılmıştır. Ardından ekin yapısını açıklamak için yapılan görüşler liste olarak verilmiştir. Makalenin sonunda Ayşe İlker’in araştırma sorularına dayanarak yaptığı açıklamaları vardır (İlker, 2013: 1-6).

İlker, A. (2016). Manisa Ağızlarında -Dİk+/-DUk+ Sıfat-Fiil Ekinin İyelik Ekli Kullanımlarında Ünlü Genişlemesi. *Dil Araştırmaları*, 10(19), 17-23.

Bu makalede -Dİk / -DUk sıfat-fiil ekinin iyelik ekli biçimlerinde (-dığı+, -diğı+, -duğu+, -dügü+) ünlü uyumu göz ardı edilerek -dē+ biçimine dönüşmesinin sebepleri araştırılmıştır. İncelemenin başında Türkiye Türkçesi ağızlarında görülen ünlü genişlemesinin örneklerine yer verilmiştir. İncelemenin amacına uygun olan örneklerle bakıldığında hepsinde ortak yönün ğ ünsüzü olduğu tespit edilmiş ve bununla beraber ğ ünsüzü bağlamında ek incelenmiştir (İlker, 2016: 17-23).

İlker, A. (2017). Manisa Ağızlarında Kullanılan “öngücü”, “sonuç” ile yapı bakımından aynı kelime mi? *Dil Araştırmaları*, 11(21), 17-22.

Bu çalışmada Manisa ağızlarında çokça kullanılan ve Derleme Sözlüğünde de farklı bölgelerde de örneklenen *öngücü* kelimesi ek yapısı ve anlamı açısından incelenmiştir. Makalede önce yapı bakımından aynı kelime olup olmadığı tartışılan *sonuç* kelimesi üzerinde durulmuştur. Ardından çalışmanın konusu olan *öngücü* kelimesi anlam yönünden farklı kaynaklar dayanak gösterilerek incelenmiştir (İlker, 2017: 17-22).

Korkmaz, Z. (1953). Batı Anadolu Ağızlarında Asli Vokal Uzunlukları Hakkında. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 1, 197-203.

Bu makalede ilk olarak asli uzun vokaller hakkında bilgi verilmiş ve konu hakkında Radloff, Görenbech gibi Türkologların fikirlerine yer verilmiştir. Zeynep Korkmaz, uzun vokallerle ilgili kesin hükümler vermekten uzak durmakla beraber Batı Anadolu ağızlarıyla ilgili yaptığı derlemelerde uzun söyleyişlerin dikkat çektiğini belirtmiştir. Sonrasında uzun vokallerin bulunduğu kelime örneklerine yer verilmiştir. Örneklerin arasında Manisa'nın Alaşehir ve Soma ilçeleri de bulunmaktadır (Korkmaz, 1953: 197-203).

Oruç Aslan, B. ve Özbek E. E. (2018). Demirci Halı Dokumacılığında Kullanılan Terimler ve Derleme Sözlüğü'ndeki Yeri. *SEFAD*, 39, 65-72.

Halı dokumacılığına ait terimleri tespit etmek ve Derleme Sözlüğüne kazandırmak amacıyla hazırlanan bu çalışmada ilk olarak Türkiye'deki ağız çalışmaları ve Derleme Sözlüğü hakkında bilgiler verilmiştir. Ardından Demirci ve Demirci'deki halıcılık zanaatinden bahsedilmiştir. Çalışma, bölgede yapılan derlemeler sonucunda sözlükte yer almayan, anlamı farklı verilen veya sözlükte olup Demirci ilçesine değinilmeyen sözcüklerin incelemesi ile sınırlandırılmıştır. Demirci'de kullanılan halıcılık terimleri iki grup altında incelenmiştir. Sonuç bölümünde ise genel bir değerlendirme yapılmıştır (Oruç Aslan ve Özbek, 2018: 65-72).

Özen Eratalay, S. (2019). Batı Anadolu Yörüklerinde Yemek ve Mutfak Terimleri I: Yemek Adları ve Mutfak Gereçleri. *Vankulu Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3, 11-34.

Bu makalede Batı Anadolu'da yer alan Manisa'yı yurt edinen Yörüklerin mutfak ve yemek ile ilgili kullandığı sözcükler üzerinde durulmuştur. Çalışma Alaşehir ilçesi ile sınırlandırılmıştır. Giriş bölümünde Yörükler hakkında bilgiler verilmiştir. İlk başlıkta yemek adları verilirken yemekle ilgili bilgiler de verilmiştir. İkinci başlıkta mutfak aletleri isimleri yer almaktadır. Benzer şekilde aletin kullanılış amacı belirtilmiştir. Her iki başlıkta da kelimelerin söyleniş biçimleri, söylenişindeki değişiklikler aktarılmıştır. Kelimenin Eski Türkçede yaşayıp yaşamadığı araştırılmış, yaşıyorsa hangi şekilde var olduğu örneklerle açıklanmıştır. Bununla beraber Türk lehçelerindeki durumları üzerinde

durulmuştur. Ayrıca kelimenin diğer sözlük ve metinlerdeki durumu da örneklerle gösterilmiştir (Özen Eratalay, 2019: 11-34).

Özen Eratalay, S. (2019). Yeşilyurt (Manisa) Deyimlerinde Sosyal Tema. *Diyalektolog Ulusal Sosyal Bilimler Dergisi*, 21, 267-276.

Bu makalede Yeşilyurt köyünden derlenen deyimler yapı ve anlam bakımından incelenmiştir. Giriş bölümünde deyim farklı tanımlarına ve deyim hakkındaki bilgilere yer verilmiştir. Giriş bölümünden sonra deyimler anlam kaymasına uğramış birleşik fiillerle kurulan deyimler, asıl yardımcı fiillerle kurulan deyimler ve zarf-fiil biçiminde kullanılan deyimler olmak üzere üç ana başlık altında incelenmiştir (Özen Eratalay, 2019: 267-276).

Tok, T. (2014). Mustafa Nuzûli Efendi Divanında Ağız Özellikleri. *Diyalektolog-Ağız Araştırmaları Dergisi*, 8, 49-57.

Mustafa Nuzûli Efendi'nin Divanında Denizli ve Manisa yöresi ağızlarında görülen bazı ses ve şekil bilgisi özellikleri bulunmaktadır. Makalede Mustafa Nuzûli Efendi'nin hayatı ile ilgili bilgiler verildikten sonra Divanı ve Divanının dil özellikleri incelenmiştir. Ardından eserdeki ağız özellikleri ve arkaik unsurlar örneklerle incelenmiştir. Aynı zamanda eserde yazı dilinde sık kullanılmayan sözcükler üzerinde de durulmuştur (Tok, 2014: 49-57).

Tuğluk, M. E. (2022). Ege Bölgesi İlleri Ağızlarında Yer Alan Tarım ve Hayvancılıkla İlgili Araç Gereç Adları Üzerine Tematik Bir Sınıflandırma. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(2), 656-680.

Bu makalede tarım ve hayvancılıkla ilgili araç gereç adlarını tespit etmek amacıyla içine Manisa'nın da dâhil olduğu Ege Bölgesi illeri ağızları ile ilgili hazırlanan kitapların, makalelerin ve lisansüstü tezlerin taraması yapılmıştır. Bunlara ek olarak Derleme Sözlüğünün de taraması yapılmıştır. Buralarda tespit edilen söz varlığı tematik açıdan sınıflandırılmış ve anlamlarına yer verilmiştir. Sonuç bölümünde konu ile ilgili değerlendirme yapılmıştır (Tuğluk, 2022: 656-680).

Kitap Bölümleri

Akar, A. ve Sarı, C. (2019). Batı Anadolu Yörük Ağızlarının Orta Asya Türk Lehçeleriyle İlişkileri. İ. Şahin (Ed.), *Yörükler Orta Asya'dan Anadolu'ya* (s. 293-306). Özlem Matbaacılık.

Bu çalışmada Yörükler ve göçebe yaşam ile ilgili yazılar derlenmiştir. Yazının girişinde dil ve tarih ilişkisi üzerinde durulmuş ardından Batı Anadolu bölgesinin Türkleşme sürecinden ve boy ağızlarından bahsedilmiştir. Tarihî bilgiler göz önüne alındığında 24 Oğuz boyundan 23'ünün belli bölgelerde iskân edildiği bilgisine ulaşılmıştır. Bu bölgelerden biri de Manisa'dır. Bir diğer başlıkta Batı Anadolu bölgesindeki ağız tabakalaşmaları üzerinde durulmuştur. İçine Manisa'nın da dahil olduğu bölge ağızlarından örnekler verilerek ses özellikleri ve yapısal özellikler ile ilgili bilgiler verilmiştir. Sonuç bölümünde de verilen bilgilerin genel değerlendirilmesi yapılmıştır (Akar ve Sarı, 2019: 293-306).

Akyol, S. (2022). Manisa Ağızlarında Gece Yatmadan Önce Okunan Türkçe Dualar. T. Kahraman, S. Atlı, A. G. Atakan, B. Şahiner (Ed.), *Manisa Akademik Araştırmalar Işığında (Türk Dili ve Edebiyatı & İlahiyat & Sosyoloji)* (s. 226-246). Berikan Yayınevi.

Makale dua ve dua türleriyle başlar. Çalışmanın esas konusu olan *gece yatmadan önce okunan Türkçe dualar* Manisa yerli ve Balkan göçmenleri ağızlarında örneklenerek ele alınmıştır. Makalede ilk olarak dua ve duanın Türkçe karşılığı olan alkış sözcükleri üzerinde durulmuştur. Ardından Türkçe uyku duaları üzerine yapılmış çalışmalara yer verilmiş ve sonrasında derlemeler sonucunda tespit edilen dualar sınıflandırılarak değerlendirilmiştir (Akyol, 2022: 226-246).

Alpay, G. (2022). Manisa Halk Ağzında Kullanılan ve Akrabalık İfade Eden Taygeldi Sözcüğü Üzerine. T. Kahraman vd. (Ed.), *Manisa Akademik Araştırmalar Işığında (Türk Dili ve Edebiyatı & İlahiyat & Sosyoloji)* (s. 150-164). Berikan Yayınevi.

Bu makale Manisa’da bulunan iki kaynak kişiyle yapılan derleme sonucunda ortaya çıkan *taygeldi* sözcüğü üzerine bir incelemedir. Standart Türkçede teyze ile dayı akrabalık adıyla bağlantılı olan bu sözcüğün daha önceki ağız çalışmalarında bulunmadığı tespit edilmiş ve bu amaçla makale sadece bir sözcüğü ele alarak hazırlanmıştır. Derleme yapılırken kaynak kişilere bu sözcüğü bilip bilmedikleri sorulmuş, biliyorlarsa anlamı sorulmuştur. Yazar bu makale ile kelimenin sosyoloji ve antropoloji alanlarından örnekler göstererek kökenbilimsel açıdan yanlış tanımlandığını öne sürmüş ve bu yanlış düzeltmeyi amaçlamıştır. Sözcüğün Manisa ve diğer Anadolu ağızlarındaki durumu farklı sözlüklerle tanıklanmıştır. Ardından sözcüğün Manisa ağzında hangi anlamla kullanıldığı örneklerle ifade edilmiştir. Verilen örneklerin ardından sözcük köken bakımından incelenmiştir (Alpay, 2022: 150-164).

Gedizli, M. (2022). Manisa İli Mahalle Adlarının Dil Bilimsel Görünümü. T. Kahraman vd. (Ed.), *Manisa Akademik Araştırmalar Işığında (Türk Dili ve Edebiyatı & İlahiyat & Sosyoloji)* (s. 132-149). Berikan Yayınevi.

Makale dil ve dil bilimi ile ilgili bilgilerle başlamıştır. Ardından Türkçede adlandırmaların -bağlama göre adlandırmalar, kelime ile adlandırma gibi- hangi ölçütlere dayanarak yapıldığı konusunda bilgiler verilmiştir. Türkçede yer adlarının veriliş biçimleri açıklandıktan sonra Manisa ili özelinde mahalle adları nitel veri analizi yaklaşımıyla, dil biliminin genel ilkeleri çerçevesinde Türkçenin adlandırma biçimleri temel alınarak sınıflandırılmış ve yorumlanmıştır. Mahalle adları yapısal, ad bilimi ve yer ad bilimi olmak üzere üç başlık altında incelenmiştir (Gedizli, 2022: 132-149).

İlker, A. (2021). Manisa Ağzlarında Geçen “Kirman Dağın Olmak” Deyiminin Oluşumu ve Coğrafyası. *Hamza Zülfikar Armağanı* (s. 345-354). Türk Dil Kurumu Yayınları.⁶

Bu makale, Manisa’nın ilçelerinden olan Ahmetli’de yapılan bir derlemede kaynak kişinin söylemiş olduğu bir deyim ve deyme karşılık sorulan “Ne demek istiyor?” sorusu ile ortaya çıkmıştır. Makalede, deyimdeki ‘kirman’ kelimesi ve sonrasında deyimden ortaya çıkış sebebi ve coğrafyası anlamsal açıdan incelenmiştir (İlker, 2021: 345-354).

İlker, A. (2013). Ağız Alanlarında Yükleme ve Yönelme Eklerinin Birbiriyle Değişme Sebepleri Üzerine Yeni Bir Bakış. *Leylâ Karahan Armağanı* (s. 633-649). Akçağ Yayınları.

Bu makalede Türkiye Türkçesi ağızlarında yükleme ve yönelme eklerinin değişme sebepleri üzerinde duran İlker, Batı Anadolu’da bu değişimin dereceli, Manisa ağızlarında ise kurallı bir biçimde görüldüğünü ifade etmiştir. Ardından yazar, eklerin birbiriyle değişme sebeplerini açıklayan çeşitli görüşlere yer verdikten sonra Manisa ağızlarında bu değişimin belli fiillerde sürekli olarak görülmesinin

⁶ Bu makale, 2015 yılında Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Yunus Emre Enstitüsü ve Türk Dil Kurumunun ortaklaşa yaptığı Dünya Dili Türkçe Sempozyumunda okunan bildirinin genişletilmiş ve yeniden ele alınmış hâlidir (İlker, 2021).

sebebinin farklı bir durum olup olamayacağı üzerinde durmuştur. İlk olarak yükleme eki yerine yönelme ekini tamlayıcı olarak alan ve yönelme eki yerine de yükleme ekini alan fiillerin listesi verilmiştir. Konuyla ilgili cümle örneklerine de yer verilerek incelemeler ve değerlendirmeler yapılmıştır (İlker, 2013: 633-649).

İmer, K. (1998). Batı Anadolu Ağızları Üzerine Gözlemler. *Doğan Aksan Armağanı* (s. 83-92). Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.

Bu çalışmada Batı Anadolu ağızlarının standart Türkçeden farklı olan yönleri üzerinde durulmuştur. Gözlem verileri Manisa'nın Kula, Gördes ve Selendi ilçelerinden olan Salihli Devlet Hastanesinde yatan 3 erkek ve onların refakatçileri olan 4 kadının doğal konuşmalarına dayanır. Kayıtlar gözlenen kişilerden habersiz kaydedilmiştir. Veriler ses bilgisi, dil bilgisi ve söz varlığı özellikleri açısından incelenmiştir. Sonuç kısmında Batı Anadolu ağızlarını standart Türkçeden ayıran en önemli özellikler belirtilmiştir (İmer, 1998: 83-92).

Kaya, M. (2022). Kula Ağzında Standart Türkçede Kullanılmayan Sözler ve Söz Kalıpları. T. Kahraman vd. (Ed.), *Manisa Akademik Araştırmalar Işığında (Türk Dili ve Edebiyatı & İlahiyat & Sosyoloji)* (s. 186-206). Berikan Yayınevi.

Bu makalede Kula'nın köylerinde standart Türkçede kullanılmayan sözler ve söz kalıplarının yanında işlevi farklı olan söz ve söz kalıplarına yer verilmiştir. Yazar girişte genel olarak ağızlardaki söz varlığına değinmiş ve ardından kalıp sözler ile ilgili bilgiler vermiştir. Kula'nın tarihi ve coğrafyasıyla ilgili verilen bilgilerden sonra Manisa ili ve Kula özelindeki çalışmalara kısaca değinilmiştir. Makalede kullanılan derlemeler yazarın *Kula Köyleri Ağzı* adlı yüksek lisans tezinden alınmıştır. Makalenin inceleme bölümünde sözler ve söz kalıpları adlar ve fiiller olmak üzere iki başlık altında incelenmiştir. Madde başlarında anlamların yanında örnek cümleler de yer almaktadır. Makalenin sonunda kaynak kişilerin adları verilmiştir (Kaya, 2022: 186-206).

Bildiriler

Eratalay, S. ve Eratalay, S. (2012). "Alaşehir" Manisa Ağzından Derleme Sözlüğü'ne Katkıları. *IV. Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildirileri* (22-24 Aralık 2011 Muğla), Ankara: Ofset Yayıncılık, 1, 353-365.

Bu bildiride Alaşehir'de yapılan derlemelerdeki verilere dayanarak Derleme Sözlüğünde olmayan veya farklı anlamlar taşıyan sözcükler ile ilgili genel bir değerlendirme yapılmıştır. Makale girişinde öncelikle halk ağızlarının yeni kelimeler türetme konusundaki işlevine dikkat çekilmiş ve yabancı kelimeleri Türkçeleştirme çabasında halk ağızlarının yeteneği üzerinde durulmuştur. Verilen bu bilgilerden sonra Alaşehir ağzına ait söz varlığı deyimler, adlar, sıfatlar, ikilemeler, zarflar, ünlemler ve eylemler başlıkları altında değerlendirilmiştir.

İlker, A. (2006). Manisa Ağzındaki 'Belenarı' Kelimesi Üzerine. *Manisa Şehri Bilgi Şöleni* (29-30 Eylül 2005 Manisa), Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Kültür ve Spor Kulübü Derneği, 343-346.

Bu bildiride Manisa ve bazı bölgelerde de kullanılan *belenarı* kelimesi anlamsal ve yapısal açıdan farklı olan iki ayrı kelimenin nasıl bir araya geldiği üzerinde durulmuştur. Ayşe İlker kendi görüşünü de belirtmiş ve görüşünü destekleyen yapıya da değinmiştir.

İlker, A. (2008). Manisa Ağızlarında Şimdiki Zaman. *Uluslararası Ağız Araştırmaları Çalıştayı*

Bildirileri, (25-30 Nisan 2008), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1, 369-376.

Bu bildiride Manisa'nın bütün ilçelerinden ve ilçelerin belirlenen köylerinden toplanan dil malzemesindeki şimdiki zaman eki üzerinde durulmuştur. Daha önce Manisa ağızlarında gösterilmemiş olan -ya/-ye ekinin varlığından ve Manisa ağızlarının karakteristik şimdiki zaman ekinin -yo olmasından bahsedilmiştir. Ardından karakteristik olmayan ekler de örneklerle gösterilmiştir.

İlker, A. (2016). Manisa Ağızlarındaki “bakarak ol-“ Fiili Hakkında [Basılmamış Bildiri Metni]. *Türk Dünyası Kültür Araştırmaları Sempozyumu* (02-04 Haziran 2016 Priştine/Kosova).⁷

Bu bildiride ilk olarak fiil birleşmeleriyle ilgili değerlendirmelere yer verilmiş ardından Manisa ağızlarında kullanılan bakarak ol- birleşik fiili yapısal olarak incelenmiş ve tarihsel dönemden tanımlamalarla da açıklanmaya çalışılmıştır.

İlker, A. (2021). Manisa Ağızlarında Teknolojik Kavramların Gösterenleri. *VIII. Türk Dili Kurultayı Bildiri Kitabı* (22-26 Mayıs 2017), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1, 461-467.

Ağız konuşurlarının büyük bölümü teknolojik kavramları duyarak haberdar olmuştur. Bu sebeple algılanması güç olmakla beraber gösterenler farklılaşmaktadır. Bu bağlamda yazılan makalede ilk olarak teknoloji ve kavram üzerinde durulmuş ve ardından göstergebilim kısa bir şekilde açıklanmıştır. Gösterenler ve anlamalamanın ağızlardaki durumu hakkında bilgiler verilmiştir. Yazı dilinde teknolojik kavramların gösterenleri verildikten sonra Manisa ağızlarındaki gösterenleri örneklerle beraber gösterilmiştir. Sonuç bölümünde bir örnek üstünden değerlendirme yapılmıştır.

İlker, A. (2021). Manisa Yerli ve Göçmen Ağızında Soru Ekinin Yeri. *V. Uluslararası Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştay Bildirileri* (7-8 Kasım 2019 Adana), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 535-545.

Bu bildiri Manisa il, ilçe ve köylerinde ve ayrıca Manisa göçmen ağızında şimdiki zaman çekiminin ve soru ekli biçimlerinin değişmesi üzerinedir. Makalenin girişinde şimdiki zaman ve soru ekinin farklı çekimleri tablolarla gösterilmiştir. Sonrasında araştırma soruları ve kuram yer almaktadır. Bunun ardından soru ekine art ve eş zamanlı bakışın düşüncelerine yer verilmiştir. Makalenin esas konusu olan ağız bölgesinde ve yazı dilinde soru ekinin nasıl kullanıldığı yazı diliyle aynı, yazı dilinden farklılaşıyor ve Manisa yerli ağızında yazı dilinden tamamen farklılaşıyor olmak üzere üç ana başlık altında tabloyla gösterilmiş ve incelenmiştir. Makalenin sonuç bölümünde araştırma sorularına verilen cevaplar maddeler halinde sıralanmıştır.

İlker, A. (2024). Caferoğlu 1936'dan 2023'e: Gördes Salur ve Ulgar Köyleri Ağızında Zamandizinsel Değişmeler. *Cumhuriyetimizin 100. Yılında 6. Uluslararası Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştay Bildirileri* (5-7 Ekim 2023 Elazığ), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 261-270.

Bu çalışmada 1936-1939'dan bugüne Caferoğlu'nun tespit ettiği malzemelerde bugün ne gibi değişikliklerin olduğu ve hangi özelliklerin aynı kaldığı incelenmiştir. Bu amaçla Salur ve Ulgar köylerine gidilmiş, zihinsel ve bedensel engeli bulunmayan mümkün olduğunda en yaşlı kişilerle derleme yapılmıştır. Sonrasında da bu metinler Caferoğlu'nun metinleriyle karşılaştırılarak incelenmiştir. İlave olarak Gördes ağızı ile ilgili yapılan tezlerdeki ve yazarın 2017'de hazırlamış olduğu çalışmasındaki

⁷ Yazıya Ayşe İlker'in Academia.edu sayfasından ulaşılmış olup sempozyumun yıl bilgisi kendisiyle yapılan görüşme sonucu tespit edilmiştir.

metinlerle de karşılaştırılmıştır. Makalenin sonunda bulgular evrensel dil bilimi çalışmalarıyla da bağdaştırılmıştır.

İltemir, H. (2024). Gördes Ağzında Yükleme ve Yönelme Hâli Eki Değişikliği. *Cumhuriyetimizin 100. Yılında 6. Uluslararası Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı Bildirileri* (5-7 Ekim 2023 Elazığ), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 635-645.

Yükleme ve yönelme hâli ekleri ağızlarda birbiri yerine kullanılabilmektedir. Gördes ilçesindeki beş yerleşim yerinde de bu değişim tespit edilmiştir. Bu çalışmada değişikliklerin hangi fiillerle olduğu ve hangi bağlamda kullanıldığı incelenmiştir. İlk olarak Türk dilinde ek değişikliği hakkında bilgi verilmiş ardından Gördes ağzındaki değişiklikler tablo halinde örneklerle ve standart dildeki karşılıklarıyla gösterilmiştir. Ardından eklerdeki ses değişimleri örneklerle verilmiştir. Sonuç bölümünde ise bulgular değerlendirilmiştir.

Kısa, O. (2018). Balıkesir Yöresi ve Güneybatı Anadolu Ağızlarında Kullanılan -IP BA-/ -IP BAR-/ -IP BARI-/ -IP BATI-/ -IP BATIR Şimdiki Zaman Biçimleri Hakkında. *Uluslararası Türk Kültürü ve Medeniyeti Kongresi* (5-8 Eylül Balıkesir), Tam Metin Bildiri Kitabı, 117-123.

Bu çalışmada Balıkesir yöresi ve Güneybatı Anadolu ağızlarında kullanılan -IP BA-/ -IP BAR-/ -IP BARI-/ -IP BATI-/ -IP BATIR şimdiki zaman biçimleri örnekler verilerek incelenmiştir. Eklerin nasıl oluştuğu, şekil özellikleri ve işlevleri üzerinde durulmuştur.

Oğuz, Ş. ve Oğuz, İ. (2008). Lakap Verme Geleneğinde Manisa İli Demirci İlçesi Örneği. 38. *ICANAS (Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi)* (10-15 Eylül 2007 Ankara), Ankara: AKDITYK Başkanlığı Yayınları, 3, 1127-1139.

Bu bildiride derleme yöntemiyle Demirci ilçesinin lakapları ele alınmıştır. Derleme sonucunda elde edilen verilere göre lakap verilirken kişinin özellikleri, sosyokültürel durumu, mesleği, soyu gibi özellikler dikkate alınmıştır. Demirci ilçesiyle ilgili verilen bilgilerin ardından lakaplar; geldiği yer adına göre verilen lakaplar, ailede meşhur olmuş ata adına göre verilen lakaplar, akrabalık terimlerine göre verilen lakaplar, işi ve uğraşına göre verilen lakaplar, kişinin belirgin fiziksel özelliklerine göre verilen lakaplar, kişinin etnik kökenine göre verilen lakaplar ve kişinin sosyokültürel durumuna göre verilen lakaplar olmak üzere yedi başlık altında sıralanmış ve incelenmiştir. Sonuç bölümünde elde edilen verilerin değerlendirilmesi yapılmıştır.

Özen Eratalay, S. (2016). Manisa Bölgesi Yerleşik Yörüklerinde Mutfak Kültürüne Ait Sözcükler Üzerine. *International Symposium on New Trends in Social and Liberal Sciences* (28 Nisan-1 Mayıs 2016 Milano/İtalya), Özet Bildiri.⁸

Yayla, H. K. (2006). Gördes Ağzının Temel Özellikleri. *Manisa Şehri Bilgi Şöleni*. (29-30 Eylül 2005 Manisa), Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Kültür ve Spor Kulübü Derneği, 449-454.

Bu bildiride çok fazla göç almadığından dolayı etnik yapısında çeşitlilik göstermeyen Manisa'nın Gördes ilçesinde çeşitli derlemeler yapılmış ve bu derlemeler değerlendirilerek bölgenin ses özellikleri ortaya çıkarılmıştır. Ses özellikleri standart dil ile kıyaslanarak verilmiştir. Giriş bölümünde Anadolu ve Anadolu ağızları ile ilgili bilgiler verilmiş ve ardından Gördes ve Gördes ağzı anlatılmıştır. Bir diğer

⁸ Adı geçen bildiriye ulaşılammıştır.

bölümde ses olayları ve çeşitli kelimeler örnek olarak gösterilmiştir.

İçeriğine Ulaşılamayan Çalışmalar

Makale

Özen Eratalay, S. ve Eratalay, S. (2023). Adbilimsel Çerçeve de Takma Adlar ve Lakaplar: Yeşilyurt (Alaşehir) Köyü Örneği. *Turan-Sam*, 15(58), 342-350.⁹

Bildiri

İlker, A. (1999). Manisa Gördes Ağzında Şimdiki Zaman İşlevli -İp batır Birleşik Fiili Hakkında. 1. *Balıkesir Kültür Araştırmaları Sempozyumu* (1-2 Haziran 1998 Balıkesir), Balıkesir: Fen-Edebiyat Fakültesi.¹⁰

Şahin, D. (2018). Derleme Sözlüğündeki Turgutlu Ağzına Ait Kelimeler Üzerine Bir Değerlendirme. *Uluslararası Turgutlu Sempozyumu Bildirileri* (17-19 Kasım 2016 Manisa), Manisa: Turgutlu Belediyesi Yayınları, 1, 249-264.¹¹

Sonuç

Manisa ağızları üzerinde yapılmış olan toplamda 69 adet çalışma tespit edilmiştir. Tespit edilebilen çalışmaların ilki Zeynep Korkmaz'ın 1953 yılını taşıyan Batı Anadolu ağızlarında aslî vokal uzunluklarını tartıştığı makalesidir. Manisa ağızları alanında en çok çalışması olan araştırmacının İlker olduğu görülmüş ve araştırmacının 16 çalışması olduğu görülmüştür. İlker'in *Manisa Ağızları* adlı eseri, bu alanda hazırlanmış en kapsamlı çalışmadır.

Manisa ağızları ile ilgili tespit edilen çalışmaların 7'si kitaplar, 10'u tez çalışmaları, 30'u makaleler, 8'i kitap bölümleri ve 14'ü bildirilerden oluşmaktadır. Tespit edilebilen çalışmaların konu dağılımlarına bakıldığında en fazla sayıya sahip çalışma *söz varlığı, terimler ve lakaplar* ile ilgilidir. Türler kendi içerisinde değerlendirildiğinde şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır:

1. Kitaplar kategoriler arasında en az yer tutan kısımdır. Tespit edilen 7 kitabın biri sadece ses bilgisi incelemesinden, 3'ü söz varlığı incelemesinden ve biri de genel olarak ilçe ağzının amatör incelemesinden oluşmaktadır. Kitaplar arasında en kapsamlı çalışma olan *Manisa Ağızları* ses-şekil, kelime bilgisi, söz varlığı ve cümle bilgisini içermektedir. Metinler, ilçelere göre tasnif edilerek ayrı ayrı verilmiştir. Ayrıca eserde anlamı bilinemeyecek sözcüklerin sözlüğü de bulunmaktadır. Diğer kitap ise *Manisa Ağızları* adlı eserin yazılış sürecini anlatır. Yazarın duygu ve düşüncelerini içeren bu kitap derleme sürecinin bir yansıması niteliğindedir.
2. Tez çalışmalarının 8'i yüksek lisans, 2'si doktoradan oluşmaktadır. Yüksek lisans ve doktora tezlerinin konu dağılımlarına bakıldığında çoğunluk ses ve şekil bilgisi incelemelerine aittir. Diğer çalışmaların konuları şöyledir: Leksik-semantik ve yapısal inceleme, söz varlığı ve cümle incelemeleri, fiil ve edatlarda istem, ses-şekil ve söz varlığı incelemeleri ve şimdiki zaman eklerinin incelemesi. Bu çalışmaların bir kısmı derlemeler neticesinde elde edilen sonuçların incelemelerinden oluşurken bir kısmı da çeşitli eserlerin incelemelerinden oluşmaktadır.
3. Makale çalışmaları arasında en geniş yer tutan konular söz varlığı ve belli bir ek, kelime veya konuyu ele alan çalışmalardır. Çalışmaların bazılarının konuları şöyle örnek gösterilebilir:

⁹ Makale internet ortamında veya herhangi bir basılı kaynaktan bulunamamış, tam metnine ulaşılammıştır.

¹⁰ Söz konusu bildirinin ulaşılabilen bilgileri bununla sınırlıdır.

¹¹ Söz konusu bildirinin ulaşılabilen bilgileri bununla sınırlıdır.

Diyalekt tabakalaşması, Kınık boyunun Alaşehir ağızlarına etkisi, Yeşilyurt deyimlerinde sosyal tema, Batı Anadolu yörüklerinde yemek ve mutfak terimleri, Demirci halı dokumacılığında kullanılan terimler. Makalelerin 2'si karşılaştırmalı incelemedir. Bu çalışmaların biri Batı Anadolu ağızlarının standart dilden farklılıkları üzerineyken bir diğeri Demirci ilçesi söz varlığının Dîvânü Lugâti't-Türk ile karşılaştırılmasıdır. Geriye kalan makalelerden biri Manisa Ağızları adlı kitabın inceleme yazısı, biri içerisinde Manisa'nın ağız özelliklerine dair bilgiler barındıran Mustafa Nuzûlî Efendi'nin divanındaki ağız özelliklerinin incelemesi, biri de Manisa'nın Akhisar ilçesinin dil özelliklerinin genel olarak incelemesidir. Çalışmalardan birine maalesef ulaşamamıştır.

4. Kitap bölümlerinin üçü armağan kitapları arasında yer alan makalelerdir. Çalışmalar; yörük ağızları hakkında, gece yatmadan önce okunan dualar, mahalle adları, Manisa ağızlarında kullanılan bir deyim ve sözcük üzerine inceleme gibi çeşitli konulardan oluşmaktadır.
5. Manisa ağızları ile ilgili 14 bildirinin 5'i söz varlığı incelemesidir. Bu grupta yer alan iki bildirinin içeriğine ulaşamamıştır. Geriye kalan bildirilerin çoğunluğu belli bir ek, fiil ve kelime üzerinedir. Sadece bir çalışma Gördes ağzının temel özelliklerini içeren geniş çaplı bir çalışmadır.

Manisa ağızları ile ilgili tespit edilen çalışmalara bakıldığında Manisa'nın birçok ilçesiyle ilgili hiç çalışma yapılmadığı gözlemlenmiştir. Bu ilçeler arasında derleme yapılan fakat müstakil olarak bir makaleye konu olmamış ilçeler de bulunmaktadır. Manisa'nın Ahmetli, Soma ve Selendi ilçeleri örnek olarak gösterilebilir. Turgutlu ilçesinin de burada kullanılan kelimeler üzerine hazırlanmış bir bildiriye konu olduğu görülmektedir. Bunun dışında Saruhanlı, Gölarmara ve Köprübaşı ilçeleri ile ilgili hiçbir çalışmaya rastlanılmamıştır. Manisa ağızları üzerine hazırlanmış çalışmaların bir yayında toplanması amaçlanmıştır. Aynı zamanda İlker'in Manisa Ağızları adlı eseri kapsamlı bir kaynak olmakla birlikte henüz çalışılmamış ilçe ve köylerde ağız araştırmaları ve çeşitli derlemeler yapılarak çalışmalara ayrıca konu olması ve bölge ağızlarının ortak veya farklı yönlerinin ortaya konulması gerekmektedir.

Kaynakça

- Akar, A. ve Sarı, C. (2019). Batı Anadolu Yörük Ağızlarının Orta Asya Türk Lehçeleriyle İlişkileri. İ. Şahin (Ed.), *Yörükler Orta Asya'dan Anadolu'ya* (s. 293-306). Özlem Matbaacılık.
- Akınılı, Ö. (2014). *Akhisar İlçesi Yeradları* [Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi].
- Akınılı, Ö. ve Akbaş, F. (2019). Akhisar İlçesinde Adlarını Yeradlarından Alan Yeradları. *Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 1(1), 31-72.
- Aksoy, Ö. A. (1991). *Gaziantep Ağzı I-II-III*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Akyol, S. (2006). *Manisa Merkez Kuzey Batı Köylerinin Ağız Özellikleri* [Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi].
- Akyol, S. (2020). *Manisa Balkan Göçmenlerinin Ağız Özellikleri* [Doktora Tezi, Celal Bayar Üniversitesi].
- Akyol, S. (2022). Manisa Ağızlarında Gece Yatmadan Önce Okunan Türkçe Dualar. T. Kahraman vd. (Ed.), *Manisa Akademik Araştırmalar Işığında (Türk Dili ve Edebiyatı & İlahiyat & Sosyoloji)* (s. 226-246). Berikan Yayınevi.
- Alkaya, E. (2018). Gaziantep Ağzı ve Bu Ağızla İlgili Yapılan Çalışmalar Üzerine Bir Değerlendirme. Uluslararası Gaziantep Tarihi Sempozyumu. Gaziantep Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 23, 1361-1384.
- Alpay, G. (2022). Manisa Halk Ağzında Kullanılan ve Akrabalık İfade Eden Taygeldi Sözcüğü Üzerine. T. Kahraman vd. (Ed.), *Manisa Akademik Araştırmalar Işığında (Türk Dili ve Edebiyatı & İlahiyat & Sosyoloji)* (s. 150-164). Berikan Yayınevi.
- Asıl, E. (2021). Türkiye Türkçesi Ağızları Üzerine İl ve İlçeler Düzeyinde Yapılmış Lisansüstü Çalışmalar. *International Journal of Filologia*, 4(6), 203-227.
- Atlı, S. (2017). Manisa'nın Demirci İlçesindeki Lakaplar Üzerine Bir İnceleme. *Cumhuriyet Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 41(1), 101-137.
- Banguoğlu, T. (1977). Anadolu ve Rumeli Ağızları, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 1, İstanbul: Dergâh Yayınları, 132-134.
- Banguoğlu, T. (1990). *Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Buran, A. (2011). Türkiye Türkçesi Ağızlarının Tasnifleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Turkish Studies*, 6(1), 41-54.
- Caferoğlu, A. (1946). *Anadolu dialektolojisine dair bir deneme*. Türk Dili-Belleten, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Caferoğlu, A. (1959). Die anatolischen und rumelischen Dialekte. *Ph TFI*, 239-260.
- Caferoğlu, A. (1967). Akhisar ve Cihanbeyli Ağızları. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 15, 1-38.
- Çakmak, C. (2018). Demirci İlçesi Söz Varlığının Dîvânı Lugâtî't-Türk'teki İzleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(61), 56-63.
- Çakmak, C. (2022). *Demirci Söz Varlığı*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Çakmak, C. (2024). Demirci Ağzından Derleme Sözlüğü'ne katkılar-1 (Bitkiler). *Uluslararası Türk Dünyası Dergisi*, 7(2), 67-88.
- Çakmak, C. (2024). Demirci Ağzından Derleme Sözlüğü'ne katkılar-2 (Hayvanlar). *Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi (TÜRK LAD)*, 8(2), 167-197.
- Çakmak, C. (2024). Demirci Ağzından Derleme Sözlüğü'ne katkılar-3 (Araç Gereçler). *International Journal of Filologia*, 7(12), 1-20.
- Çıracı, K. (2019). Konya İli Ağızlarına Dair Bir Bibliyografya Denemesi. *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 176-201.
- Demir, İ. (2012). *Sarıgöl ve Yöresi Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük)* [Doktora Tezi, Erciyes

Üniversitesi].

- Demir, İ. (2013). Manisa Sarıgöl Ağzında Şimdi Zarfının Değişiklerine Toplumdilbilimsel Bir Yaklaşım. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(3), 306-316.
- Demir, İ. (2013). Sarıgöl Ağzlarında Vurgu ve Ölçünlü Türkçeden Farklılığının Sebepleri Üzerine. *Turkish Studies*, 8(9), 1069-1080.
- Demir, İ. (2014). Güneybatı Anadolu Ağzlarındaki Pekiştirme Ekleri Üzerine. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 106-124.
- Demir, İ. (2014). Türkçede Belirtme-Yönelme Hâli Ekleri ve Güneybatı Anadolu Ağzlarındaki Kullanımları. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(1), 129-147.
- Demir, M. (1972). *Gördes Ağzı* [Yayımlanmamış Bitirme Tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Demir, M. (2014). Manisa Ağzında Eski Bir Miras Paylaşma Geleneği: Ok(+luk) Atmak. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(1), 227-233.
- Demir, N. (2002). Ağız Terimi Üzerine. *Türkbilig*, 4, 105-116.
- Demirci, M. ve Güzel M. (2016). Kahramanmaraş Ağzları Üzerine Yapılan Çalışmalar. *Route Education And Social Science Journal*, 8, 159-185.
- Dinar, T. (2023). {-I)p dur-} Yapısı Üzerine Tespitler (Güneybatı Anadolu Ağzları Örneğinde). *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 60, 258-268.
- Eratalay, S. (2007). *Alaşehir ve Yöresi Ağzları* [Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi].
- Eratalay, S. (2011). Kınık Boyunun Alaşehir Ağzlarına Etkileri. *Turkish Studies*, 6(1), 1039-1056.
- Eratalay, S. (2017). Batı Anadolu Ağzlarında Güzel Adlandırma. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*.
- Eratalay, S. ve Eratalay, S. (2012). “Alaşehir” Manisa Ağzından Derleme Sözlüğü’ne Katkıları. *IV. Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildirileri* (22-24 Aralık 2011 Muğla), Ankara: Ofset Yayıncılık, 1, 353-365.
- Ercilasun, A. B. (2000). Ağız Çalışmalarına Toplu Bir Bakış. *Türk Dili Dergisi*, 2(584), 115-118.
- Ercilasun, A. B. (2020). *Kars İli Ağzları: Ses Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Erenbaş Pehlivan, S. (2023). Anadolu Ağzları Üzerine Yapılan Çalışmaları Değerlendirme Denemesi I- (2000-2012). *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 11, 297-330.
- Erenbaş Pehlivan, S. (2023). Anadolu Ağzları Üzerine Yapılan Çalışmaları Değerlendirme Denemesi II- (2013-2023). *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 13, 989,1054.
- Ersönmez, M. (2024). *Demirci’de Sözcükler*. Manisa: Demirci Belediyesi.
- Evran, Ü. (2020). *Kırkağaç Ağzı*. Ankara: Akademisyen Kitabevi.
- Gedizli, M. (2022). Manisa İli Mahalle Adlarının Dil Bilimsel Görünümü. T. Kahraman vd. (Ed.), *Manisa Akademik Araştırmalar Işığında (Türk Dili ve Edebiyatı & İlahiyat & Sosyoloji)* (s. 132-149). Berikan Yayınevi.
- Gemalmaz, E. (1995). *Erzurum İli Ağzları: İnceleme, Metinler, Sözlük ve Dizinler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gökçe, H. (2024). Batı Grubu Ağzlarının Bir Bölümünde Kullanılan {-DXnAk} Zarf-Fiil Eki ve İşlevleri. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 8(2), 828-836.
- Görgeç, C. (2023). Antalya Ağzları Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi. *The Journal of Turkic Language and Literature Surveys (TULLIS)*, 8(3), 156-174.
- Gözyayın, N. (2018). Manisa Ağzları Üzerine Düşünceler. *Türk Dili Dergisi*, 68(799), 91-96.
- Gülensoy, T. ve Alkaya, E. (2003). *Türkiye Türkçesi Ağzları Bibliyografyası*. Ankara: Akçay Yayınları.
- Gülsevin, G. (2009). İç Ege Bölgesi Ağzlarında Diyalekt Tabakalaşması. *Türk Dilleri Araştırmaları*

Dergisi, 19, 57-87.

- Gürses, D. (2019). *Ege Bölgesi Ağzlarında Fiil ve Edatlarda İstem* [Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi].
- Güven, Ö. (2024). Sivas Ağzı ile İlgili Çalışmalar Üzerine Bir Değerlendirme. *Söylem Filoloji Dergisi*, 9(1), 480-500. https://www.academia.edu/9843213/A%C4%9EIZ_ALANLARINDA_Y%C3%9CKLEME_VE_Y%C3%96NELME_EKLER%C4%B0N%C4%B0N_B%C4%B0RB%C4%B0R%C4%B0YLE_DE%C4%9E%C4%B0C5%9EME_SEBEPLER%C4%B0_%C3%9CZER%C4%B0NE_YEN%C4%B0B%C4%B0R_BAKI%C5%9E_Prof_Dr_Ay%C5%9E_%C4%B0lker (05.12.2024).
- İlker, A. (1999). Manisa Gördes Ağzında Şimdiki Zaman İşlevli -Ip batır Birleşik Fiili Hakkında. 1. *Bahkesir Kültür Araştırmaları Sempozyumu* (1-2 Haziran 1998 Balıkesir), Balıkesir: Fen-Edebiyat Fakültesi.
- İlker, A. (2006). Manisa Ağzındaki 'Belenarı' Kelimesi Üzerine. *Manisa Şehri Bilgi Şöleni* (29-30 Eylül 2005 Manisa), Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Kültür ve Spor Kulübü Derneği, 343-346.
- İlker, A. (2008). Manisa Ağzlarında Şimdiki Zaman. *Uluslararası Ağız Araştırmaları Çalıştayı Bildirileri*, (25-30 Nisan 2008), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1, 369-376.
- İlker, A. (2008). Manisa Merkez Köylerinde Davrı/Davırı Edatı. *Turkish Studies*, 3(3), 471-479.
- İlker, A. (2011). Manisa Ağzlarındaki Dört Benzetme Cümlesine Toplumsal Dilbilim Açısından Bir Yaklaşım. *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2), 85-91.
- İlker, A. (2013). Ağız Alanlarında Yükleme ve Yönelme Eklerinin Birbiriyle Değişme Sebepleri Üzerine Yeni Bir Bakış. *Leylâ Karahan Armağanı* (s. 633-649). Akçağ Yayınları.
- İlker, A. (2013). Manisa Ağzında Şimdiki Zaman İşleviyle Kullanılan -mAcI Eki. *Diyalektolog-Ağız Araştırmaları Dergisi*, 6, 1-6.
- İlker, A. (2016). Manisa Ağzlarında -Dık+/-DUK+ Sıfat-Fiil Ekinin İyelik Ekli Kullanımlarında Ünlü Genişlemesi. *Dil Araştırmaları*, 10(19), 17-23.
- İlker, A. (2016). Manisa Ağzlarındaki "bakarak ol-" Fiili Hakkında [Basılmamış Bildiri Metni]. *Türk Dünyası Kültür Araştırmaları Sempozyumu* (02-04 Haziran 2016 Priştine/Kosova).
- İlker, A. (2017). *Manisa Ağzları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- İlker, A. (2017). Manisa Ağzlarında Kullanılan "öngücü", "sonuç" ile yapı bakımından aynı kelime mi? *Dil Araştırmaları*, 11(21), 17-22.
- İlker, A. (2021). Manisa Ağzlarında Geçen "Kirman Dağın Olmak" Deyiminin Oluşumu ve Coğrafyası. *Hamza Zülfikar Armağanı* (s. 345-354). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- İlker, A. (2021). Manisa Ağzlarında Teknolojik Kavramların Gösterenleri. *VIII. Türk Dili Kurultayı Bildiri Kitabı* (22-26 Mayıs 2017), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1, 461-467.
- İlker, A. (2021). Manisa Yerli ve Göçmen Ağzında Soru Ekinin Yeri. *V. Uluslararası Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı Bildirileri* (7-8 Kasım 2019), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 535-545.
- İlker, A. (2024). Caferoğlu 1936'dan 2023'e: Gördes Salur ve Ulgar Köyleri Ağzında Zamandizinsel Değişmeler. *Cumhuriyetimizin 100. Yılında 6. Uluslararası Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı Bildirileri* (5-7 Ekim 2023, Elazığ), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 261-270.
- İlker, A. (2024). *Manisa Ağzları Çalışma Günlüğü*. Kayseri: İhlamur Kitap.
- İltemir, H. (2023). *Gördes Ağzı* [Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi].
- İltemir, H. (2024). Gördes Ağzında Yükleme ve Yönelme Hâli Eki Değişikliği. *Cumhuriyetimizin 100. Yılında 6. Uluslararası Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı Bildirileri* (5-7 Ekim 2023 Elazığ), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 635-645.
- İmer, K. (1998). Batı Anadolu Ağzları Üzerine Gözlemler. *Doğan Aksan Armağanı* (s. 83-92). Ankara

Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.

Karaağaç, G. (2018). *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Karahan, L. (1996). *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Kartallıoğlu, Y. (2008). Bolu Ağızı Üzerine Yapılan Çalışmalar. E. Arıkoğlu (Ed.), *Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun Armağanı* (s. 380-385). Akçağ Yayınları.

Kaya, M. (2020). *Kula Köyleri Ağızı* [Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi].

Kaya, M. (2022). Kula Ağızında Standart Türkçede Kullanılmayan Sözcükler ve Söz Kalıpları. T. Kahraman vd. (Ed.), *Manisa Akademik Araştırmalar Işığında (Türk Dili ve Edebiyatı & İlahiyat & Sosyoloji)* (s. 186-206). Berikan Yayınevi.

Kısa, O. (2018). Balıkesir Yöresi ve Güneybatı Anadolu Ağızlarında Kullanılan -IP BA-/ -IP BAR-/ -IP BARI-/ -IP BATI-/ -IP BATIR Şimdiki Zaman Biçimleri Hakkında. *Uluslararası Türk Kültürü ve Medeniyeti Kongresi* (5-8 Eylül Balıkesir), Tam Metin Bildiri Kitabı, 117-123.

Kısa, O. (2018). *Güneybatı Anadolu Ağızlarında Şimdiki Zaman Ekleri* [Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi].

Korkmaz, Z. (1953). Batı Anadolu Ağızlarında Asli Vokal Uzunlukları Hakkında. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 1, 197-203.

Korkmaz, Z. (1976). Anadolu Ağızları Üzerindeki Araştırmaların Bugünkü Durumu ve Karşılaştığı Sorunlar. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 23-24 (1975-1976), 143-172.

Korkmaz, Z. (1994). *Güney-Batı Anadolu Ağızları: Ses Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Korkmaz, Z. (1994). *Nevşehir ve Yöresi Ağızları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Kral, P. (1980). *De in Turkije gesproken Turkse dialecten met een overzicht van de verwantschapstermen in Turkije* [M.A. thesis, Leiden University].

Oğuz, Ş. ve Oğuz, İ. (2008). Lakap Verme Geleneğinde Manisa İli Demirci İlçesi Örneği. 38. ICANAS (Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi) (10-15 Eylül 2007 Ankara), Ankara: AKDITYK Başkanlığı Yayınları, 3, 1127-1139.

Oruç Aslan, B. ve Özbek E. E. (2018). Demirci Halı Dokumacılığında Kullanılan Terimler ve Derleme Sözlüğü'ndeki Yeri. *SEFAD*, 39, 65-72.

Oyar, A. (1998). *Salihli İlçesi ve Köyleri Ağızlarından Derlemeler (İnceleme-Metin-Sözlük)* [Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi].

Özen Eratalay, S. (2016). Manisa Bölgesi Yerleşik Yörüklerinde Mutfak Kültürüne Ait Sözcükler Üzerine. *International Symposium on New Trends in Social and Liberal Sciences* (28 Nisan-1 Mayıs 2016 Milano/İtalya), Özet Bildiri.

Özen Eratalay, S. (2019). Batı Anadolu Yörüklerinde Yemek ve Mutfak Terimleri I: Yemek Adları ve Mutfak Gereçleri. *Vankulu Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3, 11-34.

Özen Eratalay, S. (2019). Yeşilyurt (Manisa) Deyimlerinde Sosyal Tema. *Diyalektolog Ulusal Sosyal Bilimler Dergisi*, 21, 267-276.

Özen Eratalay, S. (2020). *Sarıgöl Ağızı Söz Varlığı*. Ankara: Gece Kitaplığı.

Özen Eratalay, S. ve Eratalay, S. (2023). Adbilimsel Çerçeve Takma Adlar ve Lakaplar: Yeşilyurt (Alaşehir) Köyü Örneği. *Turan-Sam*, 15(58), 342-350.¹²

Özkan, N. (1996). Kayseri ve Yöresi Ağızları Üzerine Yapılan Çalışmalara Bir Bakış. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7, 265-278.

¹² Makale internet ortamında veya herhangi bir basılı kaynakta bulunamamış, tam metnine ulaşamamıştır.

- Özsoy, Y. (2019). Türkiye’de Ağız Araştırmaları Alanındaki Lisansüstü Tezlerin Bibliyografyası Üzerine Bir Deneme: (1985-2018). *Oğuz Türkçesi Araştırmaları Dergisi*, 1, 173-207.
- Şahin, D. (2018). Derleme Sözlüğündeki Turgutlu Ağıza Ait Kelimeler Üzerine Bir Değerlendirme. *Uluslararası Turgutlu Sempozyumu Bildirileri* (17-19 Kasım 2016 Manisa), Manisa: Turgutlu Belediyesi Yayınları, 1, 249-264.
- Tok, T. (2014). Mustafa Nuzûli Efendi Divanında Ağız Özellikleri. *Diyalektolog-Ağız Araştırmaları Dergisi*, 8, 49-57.
- Tuğluk, M. E. (2022). Ege Bölgesi İlleri Ağızlarında Yer Alan Tarım ve Hayvancılıkla İlgili Araç Gereç Adları Üzerine Tematik Bir Sınıflandırma. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(2), 656-680.
- Yayla, H. K. (2006). Gördes Ağızının Temel Özellikleri. *Manisa Şehri Bilgi Şöleni*. (29-30 Eylül 2005 Manisa), Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Kültür ve Spor Kulübü Derneği, 449-454.

8. An Analysis of Cultural Content in an English Textbook Series¹

Jeff MUNSHI²

Abdül Kasım VARLI³

APA: Munshi, J. & Varlı, A. K. (2025). An Analysis of Cultural Content in an English Textbook Series. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (47), 122-139. **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.16571371>

Abstract

This article analyzes the integration of cultural content in the Evolve English textbook series, which was used by an English preparatory school in Türkiye. This study investigates the extent to which cultural elements are presented in the textbook series, as well as cultural sources and the types of culture that are prioritized. The study used quantitative content analysis to classify cultural content based on Peterson's (2004) cultural framework and the classification of cultural sources based on Cortazzi and Jin's (1999) framework. The results of this study showed that the book series contained more cultural content than culture-free content, predominantly incorporated the target culture and international culture with minimum representation of students' local culture, and the small "C" type of culture was emphasized more. The study also found that although the Evolve textbook series incorporates significant cultural exposure, it prioritizes Anglo-American cultural content, limiting language learners' exposure to diverse global perspectives, including their local cultures. The study highlights the importance of incorporating diverse cultural elements in EFL and ESL teaching to enhance the intercultural communicative competence of English language learners. The study reveals a need for a balanced representation of learners' native, target, and international cultures in textbooks to better prepare students for global communication.

Keywords: EFL/ESL Textbook; Cultural Content; Cultural Sources; Types of Cultures

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. Bu makale "Bir İngilizce Ders Kitabının Kültürel İçeriği İle Öğretmen ve Öğrencilerin Buna İlişkin Algılarına İlişkin Bir Analiz" isimli yüksek lisans tezi çalışması kapsamında üretilmiştir.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Etik İzni: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Etik Komisyonu tarafından 22.08.2023 tarihli, E-20292139-050.01.04-2300002135 sayılı kararlar ile etik izni verilmiştir.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin / Oran: %12

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 03.06.2025-**Kabul Tarihi:** 29.07.2025-**Yayın Tarihi:** 30.07.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.16571371>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² (%80) Öğr. Gör., Haliç Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, İngilizce Hazırlık Bölümü / Lect., Haliç University, School of Foreign Languages, English Preparatory Department (Istanbul, Türkiye) **eposta:** jeffmunshi@halic.edu.tr **ORCID ID:** <https://orcid.org/0009-0009-5012-3520> **ROR ID:** <https://ror.org/022xhck05> **ISNI:** 0000 0000 8961 9352

³ (%20) Öğr. Gör., İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölümü, İngiliz Dili Eğitimi Anabilim Dalı / Lect., Sabahattin Zaim University, Faculty of Education, Department of Foreign Language Education, Department of English Language Education (Istanbul, Türkiye) **eposta:** kasim.varli@izu.edu.tr **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0002-9313-3544> **ROR ID:** <https://ror.org/0oxvwpq40> **ISNI:** 0000 0004 0454 9308

Bir İngilizce Ders Kitabı Serisindeki Kültürel İçeriklerin Analizi⁴**Öz**

Bu makalede, Türkiye'deki bir İngilizce hazırlık okulunda kullanılan Evolve English ders kitabı serisindeki kültürel içeriğin entegrasyonu analiz edilmektedir. Bu çalışmada, ders kitabı serisinde kültürel öğelerin ne ölçüde sunulduğu, önceliklendirilen kültürel kaynaklar ve kültür türleri araştırılmaktadır. Çalışmada, kültürel içeriği Peterson'ın (2004) kültürel çerçevesine göre sınıflandırmak için nicel içerik analizi ve Cortazzi ve Jin'in (1999) çerçevesine göre kültürel kaynakların sınıflandırılması kullanılmıştır. Bu çalışmanın sonuçları, kitap serisinin kültürsüz içerikten daha fazla kültürel içerik içerdiğini, öğrencilerin yerel kültürünün minimum temsiliyle ağırlıklı olarak hedef kültürü ve uluslararası kültürü içerdiğini ve küçük "C" tipi kültürün daha fazla vurgulandığını göstermiştir. Çalışmada ayrıca, Evolve ders kitabı serisinin önemli ölçüde kültürel maruziyeti içermesine rağmen, Anglo-Amerikan kültürel içeriğine öncelik vermesinin, dil öğrenenlerin yerel kültürleri de dahil olmak üzere çeşitli küresel bakış açılarına maruz kalmasını sınırladığı bulunmuştur. Çalışma, İngilizce dil öğrenenlerin kültürlerarası iletişim yeterliliğini geliştirmek için EFL ve ESL öğretiminde çeşitli kültürel öğelerin dahil edilmesinin önemini vurgulamaktadır. Çalışma, öğrencilerin küresel iletişime daha iyi hazırlanması için ders kitaplarında öğrencilerin ana kültürlerinin, hedef kültürlerinin ve uluslararası kültürlerinin dengeli bir şekilde temsil edilmesinin gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Anahtar kelimeler: EFL/ESL Ders Kitabı; Kültürel İçerik; Kültürel Kaynaklar; Kültür Türleri

⁴ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography. This article has been produced within the scope of the doctoral/ master's degree thesis titled "An Analysis of Cultural Content in an English Textbook and Teachers' and Students' Perception About It".

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Ethics Statement: Ethical permission was granted by Istanbul Sabahattin Zaim University Ethics Commission with the decision dated 22.08.2023 and numbered E-20292139-050.01.04-2300002135.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received – Turnitin / Rate: %12

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 03.06.2025-**Acceptance Date:** 29.07.2025-

Publication Date: 30.07.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.16571371>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

1. Introduction

Language and culture are two concepts that have been debated in academia (Shaules, 2019). The inclusion of cultural content from a wide range of genres is crucial to effective language education (Jiang, 2000). Academic investigations also focus on how people of certain communities speak and how the words that they use for their language expression are influenced by daily life and the traditional beliefs, norms, and customs of their society. Therefore, such studies have outlined that culture and language are inherently interrelated and inseparable entities (Liddicoat et al., 2003).

Scholars have argued over the close relationship between the two elements: culture and language (Bagea, 2023). It is argued that a mutual connection exists between language and culture, where one's cultural background and behaviors significantly influence their perception of their surroundings (Kavakli, 2020). This goes to be true for language learning, where cultural aspects can have a profoundly positive effect on learning. Therefore, such studies have outlined that culture and language are inherently interrelated and inseparable entities (Liddicoat et al., 2003).

Elements of culture to include in English as a Foreign Language (EFL) teaching involve the source culture, which refers to the culture of the L2 learner, the target culture, which is the culture of the target language, and cross-cultural aspects, which refer to global or international cultures (Weninger & Kiss, 2013). It also involves small "c" type cultures and etype cultures. The big "C" is also called the visible and enduring cultural elements of a particular culture (Peterson, 2004). These may include food, dress, fashion, art and music, which are often connected with a particular culture and can be easily recognized while discussing its associated cultural type. The small "c" type of culture can be defined as a given culture's intangible or invisible features, including its social customs, values, traditions, faiths and beliefs (Peterson, 2004).

The wide usage of English has surpassed the countries that use English officially as their first language, like Canada, Australia, the U.S., the United Kingdom and New Zealand. English is now used worldwide as a medium of communication and is also the language of global technology (Labtic & Teo, 2019). In the modern world, non-native English speakers have become more than that of native English speakers (Nymeyer et al., 2022). This is mainly because English has gained widespread acceptance as the medium of communication, international politics and business, and shared technologies across different nations worldwide (Crystal, 2008). Learners are motivated to learn and speak English to communicate with countries beyond English-speaking countries, including international communities and their local communities. Many countries like India use English as a medium of communication with their people because of their diverse races and languages. For this reason, English language learners should gain a suitable foundation of global cultural knowledge since they learn English as an international language.

If cultural awareness is introduced in English classes, learners become more familiar with not only their local culture but also the cultural aspects of other languages (Byram, 1997). Bayram (1997) argued that with the help of gaining cultural awareness, learners also have opportunities to share their native cultural experiences and learn to appreciate the diversity of cultures. Developing cross-cultural awareness becomes a valuable way to improve cross-cultural communicative skills (Gudykunst & Kim, 2003). Therefore, while learning an international language as it is used as a lingua franca, it could be helpful for students to learn their local culture and a basic foundation of the global cultures, as well as the cultures of their target language (Ngatu & Basikin, 2019).

It is often suggested that L2 learners must understand their own and the foreign cultures that they are studying (Kramsch, 1998). For this reason, it is better to incorporate the cultural content from students' local, target, and international cultures in textbooks when learners learn English as an international language (Syahri & Su.Snti, 2016). In incorporating local, target, and international cultural content, the learners may gain a deeper understanding of cultural norms and learn to appreciate diversity while developing communication skills for a broader background (Duc Chinh, 2013). Consequently, with the help of understanding how diverse cultural contexts influence language, students can communicate more effectively in diverse settings and prepare themselves better for international communication (Karlık, 2023).

Exposure to local and international cultural content through language textbooks benefits learners (Shin et al., 2011). Language textbooks play an important role as a source of knowledge for students to gain a comprehensive understanding of multicultural aspects (Huang, 2019). It is argued that textbooks represent one critical aspect of the broader institutional culture of schools that must be considered when implementing educational reforms (McCarthy, 1990). Besides providing a standard, organized content that covers various language skills and aspects, textbooks also offer learners a glimpse into different cultural content globally. Therefore, teachers must ensure that textbooks incorporate diverse perspectives and experiences to improve a more inclusive and well-rounded learning experience for learners.

Textbooks have long been perceived as a backbone for language teaching since they serve-as vehicles of well-structured and organized learning content to enable learners to acquire several language skills (Yüce & Emir, 2020). They are essential tools for the teacher and the learner, and they can have a variety of exercises and activities that will help language learners develop the four skills, namely reading, writing, listening, and speaking (Radić-Bojanić & Topalov, 2016). Besides, textbooks that contain a variety of cultural perspectives can enhance their scope of understanding and learning based on different cultures of other people (McCarthy, 1990).

As we know, culture is central and it cannot be ignored (Gaeini & Basirizadeh, 2020). For this reason, the primary focus of this research is to examine the integration of different cultures in an English textbook series. This textbook series has been used at an English preparatory school at a foundation university in Türkiye. In this context, this study aims to assess the degree of cultural content available in *Evolve* English textbooks. Particularly, the research attempts to thoroughly examine the degree of cultural content, the sources, and the themes of the culture presented in 6 textbooks of the *Evolve* series.

Throughout the study, the target cultures are considered to be the cultural content used in English-speaking countries. The cultural content and cross-cultural information selected from countries other than English-speaking countries are categorized as international cultures. The cultural content that is used from Türkiye is considered local or source culture. While recording and analyzing cultural elements, this study expects to shed new light on how language learners are introduced to different cultures through their textbooks. In particular, the study is set to examine whether the *Evolve* textbook series is, for the most part, using the small “c” or the big “C” type of culture in its presentation of cultural elements (Peterson, 2004).

A few studies show the presentation of cultural content in English textbooks. More studies are also found on cultural content, sources and the types of culture used in ELT textbooks separately in Türkiye and other countries. However, there are no studies analyzing the place of cultural content, types of culture

and cultural sources in a specific book series in one study. Considering the above-mentioned arguments, the main objective of this study is to examine the presentation of cultural elements in the *Evolve* textbook series, find answers to and shed some light on the following main questions:

1. To what extent is cultural content presented in the *Evolve* textbook series?
2. What cultural sources are presented in the *Evolve* textbook, and to what extent?
3. What types of cultural content are distributed in the *Evolve* textbook, and to what extent?

2. Method

2.1. Research Design

The study used a quantitative method to analyze and collect data. The quantitative method is also used to analyze the cultural content of the textbooks. Quantitative research seeks numerical evidence on which to make conclusions, and it makes predictions on data collection and analysis, which may constrain some investigations (Newby, 2010). This study used a content analysis method to calculate the presentation of cultural content in students' books and workbooks. Content analysis is a research method that analyzes quantitative data, and language studies are its research field alongside many others, which analyze specific things by classification, tabulation, and evaluation (Dinçer, 2018). In another way, the content analysis defines the process where the primary contents of data and their messages are summarized, reported and written (Cohen et al., 2000). Cohen also defines content analysis by dividing it into four 'C's: coding, categorizing, comparing, and concluding.

2.2. Sampling of the Study

The textbook series analyzed in this study is entitled *Evolve* English textbooks (Table 1). The reason for selecting this textbook series for this study is that the textbooks are published by the famous worldwide publisher, Cambridge University Press, in 2020. The textbooks consist of a series of six levels, respectively, *Evolve* Level 1, *Evolve* Level 2, *Evolve* Level 3, *Evolve* Level 4, *Evolve* Level 5, and *Evolve* Level 6.

Each book of this series comprises one student's book that is usually used in the class, a workbook which students usually practice at home and exercise in the class, and a video book. They all have digital versions. The textbook series also has software games to practice, especially grammar and vocabulary. Every unit of the book contains nine sections. The sections are learning objectives, grammar, vocabulary, pronunciation, functional language, listening, reading, writing, and speaking. The textbook analysis was primarily based on communicative competence and was designed and adopted for almost the same purpose, just from a different country's perspective. The information about the books is shown in fi 1.

Table 1: Information about the six textbooks in the *Evolve* series

No	Title of The Books	Author(s)	Publisher(s)	Level
1.	EVOLVE 1	Leslie Anne Hendra, Mark Ibbotson, Kathryn O'Dell, and Samuela Eckstut	Cambridge University Press	A1 (CEFR)
2.	EVOLVE 2	Lindsay Clanfield, Ben Goldstein, Ceri Jones, Philip Kerr, and Octavio Ramirez	Cambridge University Press	A2 (CEFR)

		Espinosa		
3.	EVOLVE 3	Leslie Anne Hendra, Mark Ibbotson, Kathryn O'Dell, and Mari Vargo	Cambridge University Press	B1 (CEFR)
4.	EVOLVE 4	Ben Goldstein, Ceri Jones, and Samuela Eckstut	Cambridge University Press	B1 + (CEFR)
5.	EVOLVE 5	Leslie Anne Hendra, Mark Ibbotson, Kathryn O'Dell, Carolyn Clarke Flores, and Michele Lewis	Cambridge University Press	B2 (CEFR)
6.	EVOLVE 6	Ben Goldstein, Ceri Jones, and Mari Vargo	Cambridge University Press	C1 (CEFR)

2.3. Data Collection

To start, the total units in the *Evolve* series were identified to find out the presentation of cultural content. Because we cannot do anything without identifying the units, it is one of the most important things to identify the types of units in the *Evolve* textbooks. The numerical order was followed during the identification of the units. It was mentioned earlier that each level has students' books, teachers' books, and video resource books. This study only focused on students' and teachers' books, excluding video books.

As a part of data collection, this study examined all aspects of the books to discover the cultural content. The study first emphasized collecting and examining the tasks. The tasks are associated with Brown's (Brown, 2007) receptive skills, which are listening and reading, and productive skills, which are speaking and writing. Since this research examined the *Evolve* textbooks in terms of cultural content based on receptive and productive skills, as mentioned above, the other language tasks were not considered. The tasks focusing on students' grammar, vocabulary, review activities and pronunciation were excluded from this study. These sections typically lacked extended texts or contextual situations where cultural elements could be identified meaningfully. Moreover, any units without explicit or implicit cultural references were excluded from the coded dataset, and this ensured that only content with analyzable cultural material was included, consistent with the study's operational definition of cultural representation.

After identifying the units, the units were examined following the themes of big "C" and small "c" culture proposed by Peterson (Peterson, 2004). The study did not cover the whole twenty-two themes of big "C" culture. Instead, ten of the twenty-two were examined: architecture, music, literature, geography, political issues, history, social norms, core values, and legal foundation. An example of big 'C' culture is found in unit 6 of the *Evolve 6* textbook titled 'Do you Believe in Miracles?' which emphasizes the 1980 Winter Olympics hockey game where team U.S. defeated the Soviet Union in what is known as 'the Miracle on Ice'. This event is widely regarded as a historically significant moment in American sports and is closely tied to the Cold War context. The unit not only recounts the athletic achievement but also includes commentary from historians and comparisons to other cultural and political upsets, reflecting institutional and historical dimensions of culture. From the principal themes under small "c" culture, this study examined ten small "c" cultures from Therme's (2004) framework. The ten themes of small "c" culture are opinions, viewpoints, preferences or states, gestures, body postures, fashion, foods, hobbies, popular music, and specific knowledge. For example, one unit from the *Evolve 6* textbook, unit 5 titled 'The End of the Road' was coded as an example of small 'c' culture. The text describes a real-life American family that travel to remote, unspoiled areas across the United States. Their journeys, recorded in a personal blog, highlight everyday cultural values, individual preferences in lifestyle, and

hobbies. To ensure coding consistency, two trained coders independently analyzed all units. Before the main analysis, the coders conducted a pilot coding session using five sample units to calibrate their understanding of the coding categories. Discrepancies in coding were resolved through discussion until full agreement was reached. The overall inter-rater reliability, calculated using Cohen's Kappa, was 0.82, indicating strong agreement between coders.

The study analyzed ten particular themes to allow for a more focused and manageable analysis of the textbook content. The reason why the selected ten themes, such as architecture, music, and literature, are more robustly represented in educational materials and offer richer chances for analyzing how culture is explicitly or implicitly conveyed. These themes also align more directly with the goals of intercultural competence in language teaching. Besides, while examining the cultural themes in the *Evolve* textbook, a new category was included called "culture-free." The culture-free units were included with the units, which accommodate absolutely no information about culture or anything that identifies any specific culture.

The next step was to examine the identified 228 units to find out the source, international, and target cultures proposed by Cortazzi and Jin (Cortazzi & Jin, 1999). First, the study identified the cultural sources of referred countries and the cultural themes such as architecture, celebrations, social norms, beliefs, history, attitude, and race. After identifying the sources and the themes, the cultural sources were examined. As mentioned earlier, out of 658 units, 246 units were solely about grammar and vocabulary. Therefore, these units were excluded. Consequently, a total of 412 units were the focus of this study. Out of 412, 184 units were considered culture-free; thus, these units were not considered when examining the cultural contents. Nevertheless, although these culture-free units were excluded from examining the cultural contents, they were included in the evaluation in terms of being receptive or productive, big "C" and small "c".

2.4. Data Analysis

After examining the units of the textbooks, the data obtained from the analysis was analyzed. Regarding cultural content, the data were categorized into two types: specified cultural content and culture-free content. The next step was to categorize the cultural content using cultural sources. The international culture, the target culture, and the source culture were separated. The examined data regarding cultural content, cultural sources, and types of culture were categorized in Microsoft Excel. Each category of data was calculated by using Excel. To examine whether the distribution of culture types differed significantly between receptive and productive skills, and the relationship between culture types, a Chi-square test of independence was conducted. A 2×2 contingency table was created using the observed frequencies of culture type across skill types. After analyzing all the data, the findings of the study were compared and converted into percentages. The next step was to present the data and percentages in tables and graphs. The graphs of the findings were made through Microsoft Excel. Afterward, the findings of the study were discussed quantitatively.

3. Findings and Discussion

3.1. R.Q.1: Cultural Content Presented in the Evolve English Textbook Series

As one may see in Figure 1, 412 units were analyzed in this study. The units that contain cultural content in Evolve English textbooks have the highest percentage. The number of units with cultural information

is 228, 55.3%, whereas the units without cultural content or culture-free accounted for the lowest amount, 44.7% and 184 units.

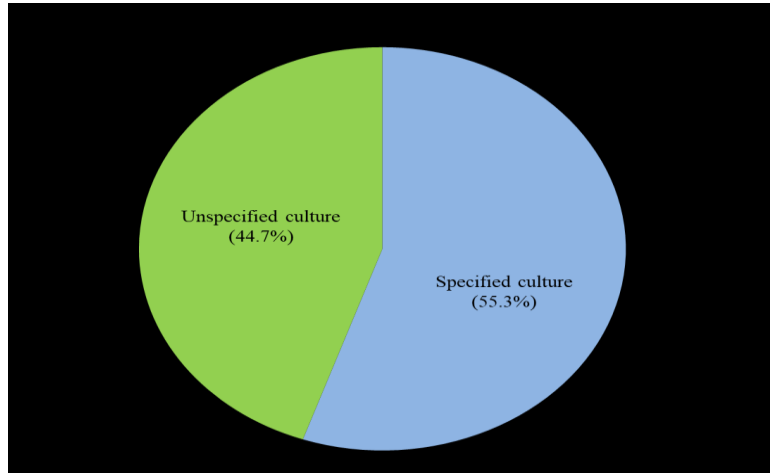

Figure 1. Ratio of units with and without cultural contents in the Evolve English textbook Series.

The ratio from Table 2 and Figure 1 shows that the Evolve series focused more on including cultural content. By looking at the percentage of cultural content in each textbook, one can see that there is no statistically significant cultural presentation of specified culture and culture-free content, $\chi^2 (5, N = 412) = 5.15, p = .397$. This indicates that the inclusion of cultural material is relatively consistent throughout the series, and any differences observed are likely due to chance rather than a systematic pattern. Although there is not a big difference, the specified cultural content was prioritized. It is well-known that cultures help people to understand and to know the language well (Syaputri et al., 2021). For instance, in Turkish culture, when people shower or do anything related to cleaning, they use a specific phrase that is probably not used in other cultures. If foreigners are familiar with certain things, they will understand and use the Turkish language faster and more easily. Therefore, using more cultural content in the Evolve series will help learners understand the language well. Nevertheless, it is surprising to mention that the maximum units (228 units) of the textbooks that this research analyzed had specified cultural content.

Table 2: Cultural content presented in the Evolve textbooks

Textbook	Specified culture	%	Culture-free	%	Total	%Total
Textbook 1	26	11.4	24	13.0	50	12.1
Textbook 2	35	15.4	23	12.5	58	14.1
Textbook 3	26	11.4	34	18.5	60	14.6
Textbook 4	34	14.9	27	14.7	61	14.8
Textbook 5	59	25.9	40	21.7	99	24.0
Textbook 6	48	21.1	36	19.6	84	20.4
Grand total	228	100.0	184	100.0	412	100.0

Using more cultural content in the Evolve textbooks shows that the book series not only focuses on developing learners' linguistic skills, such as expertise in grammar, vocabulary, or pronunciation, but it also helps to develop students' knowledge about culture. Knowledge of different societies' cultures is

important for communicating meaningfully (Rabiah, 2018). Individuals also need to know how they perceive their interlocutors in another group for successful communication (Byram, 1997). Therefore, English language learners can prepare themselves to interact with people from various global communities and different cultural backgrounds.

Table 3: Cultural content in receptive and productive skills in the Evolve textbooks

Textbook	Receptive skills	%	Productive skills	%	Total	%Total
Textbook 1	24	10.5	2	.9	26	11.4%
Textbook 2	30	13.2	5	2.2	35	15.4%
Textbook 3	20	8.8	6	2.6	26	11.4%
Textbook 4	29	12.7	5	2.2	34	14.9%
Textbook 5	40	17.5	18	7.9	58	25.4%
Textbook 6	43	18.9	6	2.6	49	21.5%
Grand total	186	81.6	42	18.4	228	100%

Table 3 presents the cultural presentation of receptive and productive skills in the Evolve English textbook series. The table shows that out of 228 units analyzed in terms of cultural content, 186 units were in the receptive skills, which is 81.6% of the total units. In contrast, 42 units were in productive skills, which is 18.4%. Overall, it is seen from the table that more cultural content was used in receptive skills compared to productive skills in the Evolve series.

It is necessary to mention that receptive skills are the primary consideration when using cultural content in all Evolve Textbook series, as can be seen from Table 3. The reason could be that the author expected the learners to improve their comprehension skills with different cultural information, so that students may be aware of and receive cultural schemata through good reading and listening. As a result, students will be ready for international interaction in their future lives. The result from the analysis here is similar to the studies conducted previously. One study found that combining International Cultural Competence (ICC) improved participants' cross-cultural awareness and L1, and improved learners' awareness of the role of culture in language learning (Mede & Gunes, 2019).

World Englishes are distributed into three concentric circles: the Inner Circle, the Outer Circle, and the Expanding Circle (Kachru, 1985). The Inner Circle represents the countries where English is the primary language, such as the U.S., Canada, and the United Kingdom. The Outer Circle presents the countries that are former colonies of the British Empire, such as India, Bangladesh, and Pakistan. Finally, the Expanding Circle presents countries where English is introduced as a foreign language, such as Türkiye, Japan, and Korea. Learners of expanding and outer circle countries use productive skills to communicate in international settings (Monfared & Khatib, 2018). Moreover, English language learners acquire and get information about cultural contexts from receptive skills, which are listening and reading (Magyar et al., 2022). Besides, the authors of the textbook series focused on receptive skills so that learners can understand and be familiar with cultural content from all over the world by reading and listening. Therefore, it will improve their knowledge about culture and language for further encounters in international communication settings. Moreover, when learners want to use productive skills of the language and discuss a certain culture or culture-related society, they first need to comprehend that specific culture using receptive skills (Hismanoglu, 2011). Therefore, the authors in the Evolve series might have prioritized receptive skills more than productive skills.

3.2. R.Q.2: Cultural Sources in the Evolve Series

Table 4.3 shows that culture-free accounted for around half of the total units analyzed in the books, which is 44.7%, from all four sources. Without counting culture-free content, the book series contained the highest percentage of Target culture at 30.1%. The second highest percentage of culture used in the book series was the global culture at 24%. Learners' local culture (L1) was the lowest in the Evolve book series, with only 1.2%. Finally, the Evolve textbook series emphasized the target source of culture (L2) over other cultural sources. By analyzing Table 4, it can be said that the source culture is not presented in almost any of the Textbook series. Even though the Evolve English textbook series was taught at a Turkish University, the books were published by Cambridge University Press, and the authors of the Textbooks are non-Turkish. Thus, the authors and the publication probably did not pay more attention to source culture, or the institute that used the textbooks did not emphasize the importance of cultural content in the Evolve series. Textbook authors' cultural backgrounds and training may unconsciously bias their content decisions, favoring dominant global narratives over localized experiences. Thus, without intentional inclusion of local culture, learners may perceive their identity as secondary or incompatible with the English language, undermining critical intercultural competence.

Table 4: Cultural sources observed in the Evolve textbooks

Textbook	Source culture	%	Target culture	%	International culture	%	Culture-free	%
Textbook 1	-	0.0	11	1.1	15	1.5	24	2.4
Textbook 2	-	0.0	16	1.6	19	1.9	23	2.3
Textbook 3	-	0.0	14	1.4	12	1.2	34	3.4
Textbook 4	-	0.0	16	1.6	18	1.8	27	2.7
Textbook 5	0.5	0.5	38	3.8	16	1.6	40	4.0
Textbook 6	-	0.0	29	2.9	19	1.9	36	3.6
Total	0.5	1.2	124	30.1	99	24.0	184	44.7

The international and the target cultural content were presented predominantly in the Evolve English textbook series. Since the authors are primarily from the target language countries and other countries, their cultural background influenced them to include more Anglo-Saxon content and the content from the nationalities of the other authors. As a result, it is predictable why the Evolve series used less Turkish culture (source culture). Furthermore, using more international cultural content in the Evolve textbooks is helpful for students in preparing them for communication in diverse cultural encounters, and it fulfills the aim of teaching English as an international language (Labtık & Teo, 2019).

However, English textbooks should consider including more source cultural content to make students aware of their culture and compare it with diversified cultural content (Sun-Young Kim & Jiwon Paek, 2015). Besides introducing target culture and international cultures in English language teaching, the L1 cultures of English language learners must also be introduced (Duc Chinh, 2013). The

underrepresentation of Turkish (L1) cultural content in textbook series raises concerns about cultural alignment and relevance. Students may struggle to connect personally with texts that prioritize Anglo-American norms while sidelining local cultural perspectives. This imbalance risks reinforcing linguistic imperialism, where English becomes not only a language of communication but also a vehicle for foreign cultural values. Therefore, country that teaches English as EIL/ESL/EFL should consider taking ownership of the language (Monfared, 2019). Without relying on such educational sources of English-speaking countries, they must consider selecting teaching materials, contents and approaches that are more appropriate and suitable for learners' local context (McKay, 2003, p. 145).

Table 5 presents the distribution of the cultural sources in receptive skills and the cultural sources in productive skills. It shows that culture-free content is used more in productive and receptive skills. Regarding presenting cultural sources in productive and receptive skills, the table shows that the target culture was mostly distributed in receptive skills. Interestingly, the Target culture (target language culture) was also distributed the most in the productive skills in the Evolve Textbooks. Therefore, the Evolve English textbooks focus on/concentrate on/emphasize introducing the target culture more in receptive skills rather than other cultural sources. Moreover, speaking and writing skills (productive skills) also encourage the target culture more than others. In brief, it was found that receptive skills dominated the Evolve Textbook series, promoting inner circle countries' cultures, like the U.S., Canada, Australia, and England. Although the target culture dominated the receptive and productive skills, various international cultures were also used in receptive and productive skills; still, they are less than the target culture. However, there is no representation of Turkish culture.

Table 5: Cultural sources in receptive and productive skills

Cultural source	Receptive skills	%	Productive skills	%	Total	%Total
Source culture	2	0.5	3	0.7	5	1.2
Target culture	103	25.0	21	5.3	124	30.1
International culture	81	19.7	18	4.4	99	24.0
Culture-free	138	33.5	46	11.1	184	44.7

The dominant use of the target culture in reading and listening skills indicates that learners need to learn more about the target language, since a language is completely connected with that country's culture. By listening and reading (receptive skills), they learn and decode cultural information, which they can apply by speaking and writing (productive skills) in international settings. Improving learners' cultural knowledge is the ultimate goal of the Evolve textbook series to improve students' knowledge of the target and international cultures when they learn English as an international language. However, the presentation of the source culture in productive skills is more than in receptive skills. In contrast, the target and international cultures were presented more with receptive than productive skills. The rationality of using source culture more in productive skills might be that English Learners already know and are familiar with the source culture. Therefore, Turkish learners do not need to input and decode the source culture from receptive skills.

Using more target cultures with international cultures in the Evolve series might help the books develop

students' intercultural competence level. Intercultural competence is necessary for learners to acquire Intercultural Communicative Competence (ICC) since they are learning English as an international language (Gün, 2023). It is said that language teaching must embody language skills and strategies for developing students' cultural awareness (Wang, 2018). Embodying language skills and strategies is also necessary for leading learners to intercultural communicative competence, which helps them to be global citizens (López-Rocha, 2016). It is known that culture and language are areas of interest in sociolinguistics (Lut & Starenkova, 2022). Thus, if people have a deeper knowledge of a particular culture, they can use that language correctly. Learners' intercultural competence helps them to understand and use the language appropriately in different social contexts (Byram, 1997, p. 71).

3.3. R.Q.3: Types of Culture Used in the Evolve Series

A close examination of data on cultural themes in Table 6 shows that the content of the Evolve textbooks series was pertinent, and the books also distributed all source culture materials well. The table also shows that most of the cultural content used in the Evolve Textbook series is the small “c” culture, and a lower percentage of cultural content is devoted to the big “C” culture. The percentages of them are 56.06% and 43.93% respectively. The results of the chi-square test showed a statistically significant association between culture type and textbook level, $\chi^2 (5, N = 412) = 11.60, p = .041$. This indicates that the balance of small “c” and big “C” culture shifts meaningfully from one level to another, suggesting changes in cultural emphasis across the curriculum.

It is noticeable that although Evolve Textbooks used small “c” cultures more than big “C” cultures, there is a balanced use of them. Therefore, it indicates that the Evolve Textbook series aims to introduce invisible (small “c”) cultures related to our daily life or living conditions more than visible cultural content (big “C” culture). It is known that having visible and invisible cultural knowledge of the target language's country helps learners to communicate appropriately in that particular language (Abdulaziz Aldawood & Almeshari, 2019). It was shown that culture encloses a restricted set of beliefs, concepts, norms, values, and perceptions, which compose the invisible section of any culture (Arslan, 2020). Thus, language learners need to become exposed to this side and achieve cultural discovery. A large assortment of cultural knowledge of different cultures in Evolve Textbooks will facilitate learners' intercultural communicative competence in the classroom (Byram, 1997), which is essential when communicating in English as an international language.

Table 6: Culture types observed in the Evolve textbook series.

Textbook	Big “C”	%	Small “c”	%
Textbook 1	22	5.3	28	6.8
Textbook 2	30	7.3	28	6.8
Textbook 3	31	7.5	29	7.0
Textbook 4	24	5.9	37	9.0
Textbook 5	31	7.5	68	16.5
Textbook 6	43	10.4	41	10.0

Total	181	43.9	231	56.1

Table 7 shows that approximately four times more of the total cultural content analyzed in this study was presented in receptive skills. Of the 412 contents, 326 were used in receptive skills, which is 79.1%, whereas only 86 were used in productive skills, which is 20.9%. The table also revealed that small “c” culture was used more in receptive and productive skills than big “C” culture; however, there was little difference in using the types of culture in these two specific skills. Moreover, A chi-square test of independence indicated that the relationship between culture type and language skill was not statistically significant, $\chi^2 (1, N = 412) = 1.85, p = .173$. This suggests that although small “c” culture appeared more frequently overall, its distribution between receptive and productive skills does not differ in a statistically meaningful way.

Table 7: Presence of receptive and productive skills found in the Evolve series

Type	Receptive skill	%	Productive skill	%
Big “C”	144	35.0	41	10.0
Small “c”	182	44.1	45	10.9
Total	326	79.1	86	20.9

The authors presented the big “C”, i.e., national cultural elements; and the small “c”, i.e., the elements of local culture, in reading and listening skills, because the learners are learning English as an international or global language. Therefore, students need to comprehend and develop their understanding of global cultures. Learners can comprehend global cultures better by listening and reading than by speaking and writing. The result of one study showed that the types of cultures were presented more in receptive skills than in productive skills (Glenn, 2021). Since English is an international language, students must acquire international culture, and they can acquire it better through reading and listening (Guetatlia & Hamane, 2022). It was reported that language learners need to improve their understanding of listening and reading more than speaking and writing skills to improve cross-cultural competence, since English has become a global language (Crystal, 2003).

4. Conclusion

This study analyzed how cultures are used in the Evolve textbook series. The primary objective of the research was to investigate the presentation of cultural content in the book series. The cultural content in the students’ books and workbooks of the Evolve series was analyzed carefully. From the analysis of the book series, it was found that the Evolve series used more cultural content than culture-free content. Although cultural content is used more in Evolve books and develops learners’ cultural knowledge, the difference between cultural content and culture-free content is not statistically significant. It is said that culture and language cannot be separated; they influence each other (Liddicoat et al., 2003). The culture and tradition of a specific society help create new words and expressions in a language (Lut & Starenkova, 2022). For example, Canada is a cold country, and many parts of Canada are covered with ice. Since ice is part of their lives, they naturally create and use different ice-related words or even celebrate ice-related traditions. On the contrary, it would be difficult to find too many ice-related words in any desert country in the Middle East, such as Sudan or Saudi Arabia. However, in such countries,

more words related to the desert will be found than in Canada. Thus, culture and language are always intertwined.

It is known that if a language learner has knowledge about international and target cultures, it helps the learner to easily interact with the people of other societies (Yurtsever & Özel, 2021). Therefore, it can be concluded that the Evolve series aimed to facilitate learners' communicative competence in diverse contexts since the book series used more target and international cultural content. The study also found that the Evolve series used the cultural content more in receptive skills than in productive skills. Students get knowledge and improve their knowledge of culture through reading and listening to be aware of international culture for future interaction with international communities. Therefore, listening and reading skills were prioritized over speaking and writing skills to facilitate learners' international communication.

The second objective of the research was to find out how the cultural sources are placed in the Evolve textbooks. Considering the specified culture, the use of the target culture was of priority, and international culture was of second priority. It was found that the book used the lowest percentage of learners' native culture (Turkish culture). Although the target culture gained a higher frequency than the international culture, the difference was not statistically significant. However, the frequency of learners' native culture was much lower than that of the target and international cultures.

It has been a matter of debate that cross-cultural content must be introduced to English learners besides the target culture in ELT materials since they learn English as an international language (Alptekin, 1993). The examinations of the Evolve series showed that a high frequency of target and international cultures was presented. Therefore, the Evolve book series includes sufficient cultural content, but mostly the culture of the target language. Moreover, the Evolve series presented more target language culture in all four language skills. Reinforcing teaching target culture more than other cultures shows that authors of the books encourage learners to learn more about the target culture since language and culture are intertwined.

The third objective of this study was to analyze how the types of culture are presented in the Evolve book series. It was found that the Evolve textbook prioritized the small "c" culture type and less prioritized the big "C" culture type. It is known that the invisible (small "c") culture is the culture that is hidden but directly connected to a certain community, and knowledge of the invisible culture of a certain culture helps to understand that language easily (Holliday, 1999).

The Evolve books aimed to introduce invisible culture to learners so that they can understand L2 and international cultures. Therefore, the learners who used the Evolve book series will gain an international communicative competence since the books used small "c" more in cultural sources. The study also found that small "c" cultures were used more in productive and receptive cultures. The reason why authors used different types of culture more in their receptive skills might be that they wanted to help students develop their understanding of international cultures. Thus, the language learners will be familiar with the invisible (small "c") culture of different countries all over the world.

5. Implications and Recommendations for Further Studies

This study presented an analysis of the Evolve English textbook series regarding cultural content. The students' books and workbooks of the series were analyzed in the study. Although the students' book

and teachers' book of the Evolve series were analyzed, not all series were included in the analysis. The grammar topics, vocabulary, functional language, and punctuation were excluded. This study only included four basic language skills in the Evolve series. It would be more interesting if excluded skills were included in the investigation. Since the study did not include all skills, we cannot get complete cultural information about the Evolve series. However, we could find a holistic and general idea of the place of culture in the series if the study included all aspects of the book series. For future studies, it would be recommended that all aspects of such course books be included in the analyses.

As can be seen, the current study only analyzed how types of cultures are presented in the Evolve series. However, it did not analyze the details of cultural themes. Therefore, it is possible to improve the same study by analyzing the details of each cultural theme in future studies. The study could analyze the big "C" cultural themes (e.g., literature, agriculture, history and so on) and the small "c" cultural themes (e.g., behaviors, myths, social norms, and so on). This would be beneficial for teaching and learning and for future research. The study analyzed just one book series. Although the book series was used in Turkish universities, it was published in other countries, and the authors were from other countries. Therefore, we can only get limited information. Future studies could also analyze another book series published in Türkiye by local authors. The two analyzed book series could be compared, and this could yield broader and comparative results.

References

- Abdulaziz Aldawood, A., & Almeshari, F. (2019). Effects of Learning Culture on English-Language Learning for Saudi EFL Students. *Arab World English Journal*, 10(3), 330–343. <https://doi.org/10.24093/awej/vol10no3.23>
- Alptekin, C. (1993). Target-language culture in EFL materials. *ELT Journal*, 47(2), 136–143. <https://doi.org/10.1093/elt/47.2.136>
- Arslan, S. (2020). Culture in textbooks and curricula. In *World English and Culture in English as a Foreign Language (EFL) Education* (1st ed., Vol. 1, pp. 143–159). Vizetek Yayıncılık.
- Bagea, I. (2023). Cultural Influences in Language Learning in a Global Context. *Indo-MathEdu Intellectuals Journal*, 4(2), 630–645. <https://doi.org/10.54373/imeij.v4i2.248>
- Brown, H. D. (2007). *Teaching by principles: An interactive approach to language pedagogy* (3rd ed). Pearson Education.
- Byram, M. (1997). *Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence*. Multilingual Matters.
- Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2000). *Research Methods in Education* (5th ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203224342>
- Cortazzi, M., & Jin, L. (1999). Cultural mirrors: Materials and methods in the EFL classroom. In *Culture in Second Language Teaching and Learning* (pp. 196–219). Cambridge University Press.
- Crystal, D. (2003). *English as a Global Language* (2nd ed.). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511486999>
- Crystal, D. (2008). Two thousand million? *English Today*, 24(1), 3–6. <https://doi.org/10.1017/S0266078408000023>
- Dinçer, S. (2018). Content Analysis in Scientific Research: Meta-Analysis, Meta-Synthesis, and Descriptive Content Analysis. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(1), 176–190. <https://doi.org/10.14686/buefad.363159>
- Duc Chinh, N. (2013). Cultural Diversity in English Language Teaching: Learners' Voices. *English Language Teaching*, 6(4), p1. <https://doi.org/10.5539/elt.v6n4.p1>
- Gaeini, M., & Basirizadeh, F. Sadat. (2020). *THE ROLE OF CULTURE IN LANGUAGE TEACHING*.
- Glenn, I. (2021). *Analysis of Cultural Contents in an English Textbook Series*. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.36266.64968>
- Gudykunst, W. B., & Kim, Y. Y. (2003). *Communicating with strangers: An approach to intercultural communication* (Fourth edition, international edition). McGraw-Hill.
- Guetaia, S., & Hamane, S. (2022). Using literature to enhance language skills for EFL learners. *Global Journal of Foreign Language Teaching*, 12(1), 30–37. <https://doi.org/10.18844/gjflt.v12i1.6503>
- Gün, S. (2023). Intercultural communicative competence and cultural perceptions of pre-service teachers of English language. *International Journal of Education Technology and Scientific Researches*, 24. <https://doi.org/10.35826/ijetsar.659>
- Hismanoglu, M. (2011). An investigation of ELT students' intercultural communicative competence in relation to linguistic proficiency, overseas experience and formal instruction. *International Journal of Intercultural Relations*, 35(6), 805–817. <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2011.09.001>
- Holliday, A. (1999). Small cultures. *Applied Linguistics*, 20(2), 237–264. <https://doi.org/10.1093/applin/20.2.237>
- Huang, P. (2019). Textbook interaction: A study of the language and cultural contextualisation of English learning textbooks. *Learning, Culture and Social Interaction*, 21, 87–99. <https://doi.org/10.1016/j.lcsi.2019.02.006>

- Jiang, W. (2000). The relationship between culture and language. *ELT Journal*, 54(4), 328–334. <https://doi.org/10.1093/elt/54.4.328>
- Kachru, B. B. (1985). Standards, codification and sociolinguistic realism: English language in the outer circle. In R. Quirk & H. G. Widdowson (Eds.), *English in the world: Teaching and learning the language and literatures* (pp. 11–36). Cambridge University Press.
- Karlik, M. (2023). Exploring the impact of culture on language learning: How understanding cultural context and values can deepen language acquisition. *International Journal of Language, Linguistics, Literature and Culture*, 02(05), 05–11. <https://doi.org/10.59009/ijlllc.2023.0035>
- Kavakli, N. (2020). The Relationship Between Language and Culture, and Its Implications for EFL Teaching. In *WORLD ENGLISHES AND CULTURE IN ENGLISH AS A FOREIGN LANGUAGE (EFL) EDUCATION* (2nd ed.). Vizetek.
- Kramsch, C. (1998). *Language and culture*. Oxford University Press.
- Labtic, I. G. C., & Teo, A. (2019). Presentation of Cultural Information in a Series of English Textbooks. *The New English Teacher*, 35(2), 36–50.
- Liddicoat, A. J., Papademetre, L., Scarino, A., & Kohler, M. (2003). *Report on intercultural language learning*. Commonwealth of Australia.
- López-Rocha, S. (2016). Intercultural communicative competence: Creating awareness and promoting skills in the language classroom. In C. Gorla, O. Speicher, & S. Stollhans (Eds.), *Innovative language teaching and learning at university: Enhancing participation and collaboration* (pp. 105–111). Research-publishing.net. <https://doi.org/10.14705/rpnet.2016.000411>
- Lut, K., & Starenkova, H. (2022). *The Relationship between Language, Culture, and Development of Society* (p. 171 KB, 63-72 pages) [Application/pdf]. Würzburg University Press. <https://doi.org/10.25972/WUP-978-3-95826-199-0-63>
- Magyar, A., Habók, A., & Molnár, G. (2022). Exploring the Role of English as a Foreign Language Receptive Skills and Learning Strategy Usage in the Ability to Acquire and Apply Knowledge at the Beginning of Higher Education. *Frontiers in Psychology*, 13, 808546. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.808546>
- McCarthy, C. (1990). Multicultural Education, Minority Identities, Textbook, And The Challenge of Curriculum Reform. IN *SEARCH OF AFRICAN LIBERATION PEDAGOGY: MULTIPLE CONTEXTS OF EDUCATION AND STRUGGLE* (Vol. 2, pp. 118–129). Sage Publications, Inc. <https://www.jstor.org/stable/42742179>
- McKay, S. (2003). Teaching English as an International Language: The Chilean Context. *ELT Journal*, 57(2), 139–148. <https://doi.org/10.1093/elt/57.2.139>
- Mede, E., & Gunes, G. (2019). Integration of Intercultural Communicative Competence (ICC) in an EFL Course: Perceptions of Students and Teachers. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 352–363. <https://doi.org/10.17679/inuefd.445793>
- Monfared, A. (2019). Ownership of English in the Outer and Expanding Circles: Teachers' attitudes toward pronunciation in ESL/EFL teaching contexts. *Asian Englishes*, 21(2), 207–222. <https://doi.org/10.1080/13488678.2018.1554303>
- Monfared, A., & Khatib, M. (2018). English or Englishes? Outer and Expanding Circle Teachers' Awareness of and Attitudes towards their Own Variants of English in ESL/EFL Teaching Contexts. *Australian Journal of Teacher Education*, 43(2), 56–75. <https://doi.org/10.14221/ajte.2018v43n2.4>
- Newby, P. (2010). *Research methods for education*. Pearson Education Ltd.
- Ngatu, S. P. K., & Basikin, B. (2019). The role of English as lingua franca – informed approach in English language teaching and learning to preserve cultural identity. *PRASASTI: Journal of Linguistics*, 4(1), 79. <https://doi.org/10.20961/prasasti.v4i1.17060>
- Nymeyer, K., Dewey, D. P., Eggington, W., & Baker-Smemoe, W. (2022). Factors that affect native

- English speakers' comfort levels when communicating with non-native English speakers. *International Journal of Applied Linguistics*, 32(1), 158–174. <https://doi.org/10.1111/ijal.12410>
- Peterson, B. (2004). *Cultural intelligence: A guide to working with people from other cultures*. Intercultural Press.
- Rabiah, S. (2018). *Language as a Tool for Communication and Cultural Reality Discloser*. <https://doi.org/10.31227/osf.io/nw94m>
- Radić-Bojanić, B., & Topalov, J. (2016). Textbooks in the EFL classroom: Defining, assessing and analyzing. *Zbornik Radova Filozofskog Fakulteta u Pristini*, 46–4, 137–153. <https://doi.org/10.5937/zrffp46-12094>
- Shaules, J. (2019). The Language and Culture Debate. In J. Shaules, *Language, Culture, and the Embodied Mind* (pp. 105–120). Springer Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-15-0587-4_8
- Shin, J., Eslami, Z. R., & Chen, W.-C. (2011). Presentation of local and international culture in current international English-language teaching textbooks. *Language, Culture and Curriculum*, 24(3), 253–268. <https://doi.org/10.1080/07908318.2011.614694>
- Sun-Young Kim, & Jiwon Paek. (2015). An analysis of culture-related content in English textbooks. *Linguistic Research*, 32, 83–104. <https://doi.org/10.17250/KHISLI.32..201507.005>
- Syahri, I., & SU.Snti, R. (2016). An Analysis of Local and Target Culture Integration in the English Textbooks for Senior High School in Palembang. *Journal of Education and Human Development*, 5(2). <https://doi.org/10.15640/jehd.v5n2a11>
- Syaputri, W., Theresia, F., & Yuniarti, F. (2021). Cultural Understanding In English Language Learning. *SIGEH ELT: Journal of Literature and Linguistics*, 1(1), 27–34. <https://doi.org/10.36269/sigeh.v1i1.354>
- Wang, G. (2018). On the Strategies of Enhancing Students' Cultural Awareness in College English Teaching. *English Language Teaching*, 11(12), 116. <https://doi.org/10.5539/elt.v11n12p116>
- Weninger, C., & Kiss, T. (2013). Culture in English as a foreign language textbooks: A semiotic approach. *TESOL Quarterly*, 47(4), 694–716. <https://doi.org/10.1002/tesq.87>
- Yüce, S. G., & Emir, G. (2020). An Evaluation of the English Language Teaching Textbooks within the Context of Culture of Thinking. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 10(1), 583–628. <https://doi.org/10.18039/ajesi.682060>
- Yurtsever, A., & Özel, D. (2021). The Role of Cultural Awareness in the EFL Classroom. *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry*. <https://doi.org/10.17569/tojq.776499>

9. Evaluating the Effectiveness of a Comprehension-Based Language Teaching: A Large-Scale Pretest-Posttest Study¹

Eyüp Yaşar KÜRÜM²

APA: Kürüm, E. Y. (2025). Evaluating the Effectiveness of a Comprehension-Based Language Teaching: A Large-Scale Pretest-Posttest Study. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (47), 140-155. **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.16601095>

Abstract

This large-scale study investigates the effectiveness of a Comprehension-Based Language Teaching (CBLT) program implemented across educational institutions affiliated with the Turkish Armed Forces. Using a quasi-experimental pretest-posttest design, data were collected from 8,522 students via the Oxford Placement Test (OPT) to evaluate language proficiency gains over one academic year. Results indicate statistically significant improvements in students' scores, with an average gain of 10.4 points (Cohen's $d = 0.87$), particularly marked among beginner-level learners. Ninth-grade students demonstrated the highest gains, ranging from 11.6 to 16.7 points. When compared with students from national and private schools receiving traditional integrated skills instruction, military students outperformed their peers by a factor of 7.4 despite receiving 77% fewer instructional hours. A key moderating factor was teacher training: institutions with well-trained CBLT instructors showed 23% greater student gains than those with minimally trained staff. These findings strongly support input-based language acquisition theories and point to the critical role of instructional quality. The study concludes with recommendations for language education reform in Turkey and similar EFL contexts, emphasizing the strategic adoption of comprehension-based methodologies and robust teacher training frameworks to enhance learner outcomes across educational settings.

Keywords: Comprehension-Based Language Teaching, Input Hypothesis, Military Education, Turkish EFL Context, Educational Policy

¹ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received – Turnitin / Rate: %4

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 11.06.2025-**Acceptance Date:** 30.07.2025-**Publication Date:** 31.07.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.16601095>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

² Dr. Öğretim Üyesi, İstanbul Aydın Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İngiliz Dili Eğitimi Bölümü / Ass. Prof., İstanbul Aydın University, Faculty of Education, Department of ELT (Bartın, Türkiye) **eposta:** eyyupkurum@aydin.edu.tr, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0002-6681-2824> **ROR ID:** <https://ror.org/0oqsyw664> **ISNI:** 0000 0004 0403 6369

Anlama Temelli Dil Öğretiminin Etkinliğinin Değerlendirilmesi: Geniş Ölçekli Bir Ön Test-Son Test Çalışması³

Öz

Bu geniş ölçekli çalışma, Türk Silahlı Kuvvetleri'ne bağlı eğitim kurumlarında uygulanan Anlama Temelli Dil Öğretimi (ATDÖ) programının etkililiğini incelemektedir. Yarı deneysel bir ön test-son test deseniyle yürütülen araştırmada, 8.522 öğrencinin Oxford Seviye Belirleme Testi (OPT) sonuçları üzerinden bir akademik yıl boyunca dil yeterliğindeki gelişmeler değerlendirilmiştir. Bulgular, öğrencilerin puanlarında istatistiksel olarak anlamlı artışlar olduğunu ortaya koymuştur; ortalama artış 10,4 puan olup etki büyüklüğü $d = 0,87$ 'dir. Bu gelişmeler özellikle başlangıç seviyesindeki öğrencilerde belirgindir; 9. sınıf öğrencileri 11,6 ile 16,7 puan arasında artış göstermiştir. Geleneksel dört beceri odaklı lisan eğitimi alan devlet ve özel okul öğrencileriyle karşılaştırıldığında, askerî okul öğrencileri %77 daha az ders saati almalarına rağmen 7,4 kat daha fazla gelişim göstermiştir. Öğretmen eğitimi belirleyici bir değişken olarak öne çıkmaktadır. Anlama Temelli Dil Öğretiminin uygulanmasına yönelik yeterli eğitim almış öğretmenlerin görev yaptığı kurumlarda öğrenci gelişimi %23 daha fazladır. Bulgular, girdi temelli dil edinimi kuramlarını güçlü biçimde desteklemekte ve öğretim kalitesinin dil gelişiminde kritik bir rol oynadığını göstermektedir. Çalışma, Türkiye ve benzeri bağlamlarda eğitim politikalarının ATDÖ temelli reformlarla yeniden yapılandırılmasını önermektedir.

Anahtar kelimeler: Anlama Temelli Dil Öğretimi, Girdi Hipotezi, Askerî Okullarda Dil Eğitimi, Türkiye'de İngilizce Öğretimi Bağlamı, Eğitim Politikası

³ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.
Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin / Oran: %4
Etik Şikayeti: editor@rumelide.com
Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 11.06.2025-**Kabul Tarihi:** 30.07.2025-**Yayın Tarihi:** 31.07.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.16601095>
Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

1. Introduction

The persistent underperformance of Turkish students in English proficiency represents a complex educational challenge with significant economic implications. According to the EF English Proficiency Index (EF, 2024), Turkey ranks 65th among 116 countries, scoring notably lower than its regional neighbors. This deficit exists despite substantial investments—the national curriculum mandates approximately 1,300 hours of English instruction from primary through high school. Similarly, in a report published in March 2014, more than 95% of students attending public schools across Turkey cannot respond to normal or slow spoken English, despite reaching the end of the 10th grade having taken an estimated minimum of 920 hours of lessons over 7 school years (British Council & TEPAV, 2014, p. 57). The disconnect between instructional time and outcomes suggests fundamental pedagogical deficiencies warranting systematic investigation.

Historical analysis reveals three dominant paradigms in Turkish EFL instruction. The Grammar-Translation Method characterized by rote memorization and explicit grammar rules (Arikan, 2014), the Communicative Language Teaching, though often implemented as "weak" CLT with continued emphasis on form over function, and most recently, a high-stakes exam preparation culture dominated by university entrance exams that privilege discrete-point grammar items (Toksöz & Kilickaya, 2018).

Up until the language teaching reform in 1997, the dominant language paradigm in Turkey was largely traditional and grammar-based, with a strong emphasis on linguistic accuracy rather than communicative competence. English was introduced at the secondary school level and taught as a foreign language (EFL), primarily through rote learning and translation methods. The curriculum prioritized grammatical structures and vocabulary acquisition, often neglecting listening, speaking, and real-life communication skills. Instruction was typically teacher-centered, with limited opportunities for students to practice using English interactively. While English had gained prominence over French and German due to its global status, the teaching approach remained rigid and disconnected from practical usage, reflecting a broader educational focus on theoretical knowledge rather than functional language application (Kırkgöz, 2007).

An example of a structured response to the limitations of traditional approaches is Comprehension-Based Language Teaching (CBLT), a research-based model. Based on Krashen's (1985) Input Hypothesis and with support from usage-based theories (Ellis, 2016; Ortega, 2009), CBLT both values extensive, rich input and delayed output and argues that language is most effectively acquired when learners are exposed to comprehensible input in friendly, low-anxiety surroundings.

The model is informed by three SLA theories: Krashen's (1985) Input Hypothesis, regarding comprehensible input ($i+1$) as the central driver of acquisition; VanPatten's (1996) Input Processing Theory, which emphasizes meaning-driven input processing; and Usage-Based Approaches (Ellis, 2002), which focus on frequency effects and chunk learning as crucial factors in language development.

Although the principles of CBLT are promising, there is a dearth of large, real-world, high-stakes evidence to support them. The introduction of CBLT by the Turkish Armed Forces throughout middle and high schools offers a rare opportunity to study the effects of CBLT at scale. Military academies are a good environment in which to test the efficacy of similar programs because of more controlled learning environments with greater accountability, longer instructional days (25% more contact hours than civilian schools), more homogeneous student populations that make it easier to exert experimental

control, and infrastructure for teacher training and program monitoring already in place. This study addresses the following research questions:

1. Does CBLT lead to significant proficiency gains among military school students as measured by the OPT?
2. How do these gains compare to those achieved through traditional integrated skills instruction in national and private schools?
3. What factors (e.g., grade level, teacher training) moderate the effectiveness of CBLT?

2. Literature Review

2.1. Empirical Studies on Comprehension-Based Instruction

Theoretical foundations of the comprehension-based approach emphasize the primacy of understanding input over explicit skill-building (Krashen, 2011). Empirical studies support these claims: In their two-year longitudinal study conducted with 3rd and 4th-grade students in Canada, Trofimovich et al. compared the English pronunciation performance of two groups. The control group students (25 students) followed a traditional foreign language program that mainly included speaking activities, with minimal reading and writing activities.

The students in the experimental group (49 students) were given an innovative, comprehension-based language teaching program that included only listening and reading activities. Each of these students individually read stories and other texts simultaneously or after the reading activity listened to audio recordings of these texts. The experimental group students were not given lessons, were not given exams, were not given speaking activities that would require them to interact with other students and were not given teacher feedback.

Trofimovich et al. (2009) found no significant difference in pronunciation, comprehensibility, or fluency between students in comprehension-based and traditional programs. However, the results of this study are important since the control group students seemingly had many advantages such as teacher instruction, structured curriculum, trained teachers, teacher feedback, speaking activities, and interaction, they could not provide a clear superiority in any of the criteria studied to the experimental group students who lacked all of these and only did student-centered listening and reading studies.

In fact, this study holds an important place in literature as the only study that responds to Asher's (1969, cited in Trofimovich et al., 2009) call for research on how many hours of foreign language education students should receive before they are ready for speaking activities. According to these findings, it is seen that providing a program that includes activities for speaking skills and teacher feedback to students after 90 hours of comprehension-based English instruction given until the end of the first year is an effective approach in helping students acquire more fluent, understandable, and correct speaking skills.

Similarly, Cho and Krashen (2016) demonstrated that long-term voluntary reading habits are crucial for advanced language proficiency. Furthermore, meta-analyses of TPRS and similar methods confirm that comprehension-based instruction leads to greater gains in vocabulary, speaking, reading, grammar, and motivation compared to traditional approaches (Lichtman, 2018).

2.2. Turkish Context Studies

Research consistently shows that Turkish teachers emphasize grammar-heavy approaches—even after curricula shifted toward the communicative approach (CLT). Multiple studies, including Kırkgöz (2007, 2008a, 2008b, as cited in Uysal & Bardakci, 2014) reported that teachers predominantly use grammar exercises, workbook activities, and deduction-based methods over communicative practices.

In a study, Karaata & Soruç (2012) evaluated 18 ELT textbooks used in primary and secondary schools, assessing how well they represent features of spoken grammar. It found that most oral grammar elements were infrequent or absent, indicating a strong bias toward written/form-centered grammar instruction. Peksoy (2015), by using corpus analysis to compare ELT textbooks with the British National Corpus, discovered low overlap in both grammar patterns and collocations—suggesting Turkish coursebooks do not reflect authentic, input-rich usage. In another study, though teachers in international schools in Turkey believe their coursebooks follow communicative language teaching (CLT) principles, it was revealed the materials attenuate experiential sub-components of communicative competence, pointing instead to a grammar-leaning practice (Almassry & Sabuncuoğlu, 2022).

Another research in the Turkish context highlights a significant lack of awareness and implementation of comprehension-based approaches among language teachers (Haznedar, 2010). In Turkey, the predominant model remains integrated skills instruction (Ministry of National Education, 2019), which treats speaking, listening, reading, and writing as co-equal skills taught simultaneously. Also, experimental studies in Turkey have shown that students in comprehension-based programs can outperform their peers in writing and speaking, even without explicit practice in these skills (Işık, 2000; Sarı, 2013).

3. Methodology

3.1. Research Design

This study employs a quasi-experimental, mixed-methods design incorporating quantitative pre- and post-test comparisons with qualitative teacher interviews and classroom observations. The comparative element benchmarks military school results against national data sets from state universities and private schools.

3.2. Participants

The primary sample comprised 8,522 students at pretest and 8,342 at posttest from seven military educational institutions: four high schools and three academies (see Table 1). The student population ranged from grades 9 to 12 in secondary schools and from 1st to 4th year at the tertiary level, with ages ranging from 14 to 22 years ($M = 17.3$, $SD = 1.8$). The gender distribution was predominantly male (92%), reflecting military school demographics.

Table 1: Participant Demographics by Institution

Institution	Pretest (N)	Posttest (N)	Age Range	Gender (% Male)
Kuleli Military High School	1085	1049	14-18	100
Maltepe Military High School	1422	1390	14-18	100
Naval Military High School	700	703	14-18	100
Air Force Military High School	654	654	14-18	100
Military Academy	3046	3046	18-22	90
Air Force Academy	995	893	18-22	92
Naval Academy	620	607	18-22	93
Total	8522	8342	14-22	92

Comparison groups included state university students (N = 931) and private school students (N = 227), who received traditional integrated skills instruction. The relevant data for the comparison group students was obtained from the local Oxford University Press office in Istanbul in 2014.

3.3. Intervention

The CBLT model implemented across these institutions during the 2014-2015 academic year emphasized four key principles: high volumes of aural and written input; delayed production until comprehension thresholds were reached; limited reliance on explicit grammar instruction, and integration of multimedia materials and scaffolded readings. Teachers were trained in comprehension-based methodologies through a combination of workshops and observation sessions, though the extent and quality of training varied across institutions.

3.4. Assessment

The Oxford Placement Test (OPT), a widely used and internationally recognized diagnostic tool, was administered in September 2014 (pretest) and May 2015 (posttest). The OPT assesses general proficiency across listening, grammar, and vocabulary domains through a computer-adaptive format. The accuracy of test takers' responses dictated the progression of item difficulty, such that correct answers prompted the administration of more challenging questions. Subsequently, raw scores were mapped onto CEFR-aligned proficiency bands, as illustrated in Table 2 (see Table or Figure as referenced).

Table 2: OPT Score Ranges and CEFR Levels

Score Range	CEFR Level	Proficiency Description
1-19	A1	Beginner
20-39	A2	Elementary
40-59	B1	Intermediate
60-79	B2	Upper Intermediate
80-99	C1	Advanced
100-120	C2	Proficient

3.5. Data Analysis

Descriptive and inferential statistics were used to analyze learning gains across time points and educational levels. Paired samples t-tests assessed within-group improvements, while ANOVA compared between-group differences. Effect sizes were calculated using Cohen's d. Hierarchical linear

modeling accounted for nested data structures (students within classrooms within institutions), and mediation analysis examined the impact of teacher training on student outcomes.

4. Results

4.1. Overall Proficiency Gains

Across all participants, the average OPT score increased from 32.08 (SD = 8.71) to 42.48 (SD = 9.83), a statistically significant improvement ($t(8341) > 100, p < .001, d = 0.87$). This represents a large effect size according to Cohen's conventions and indicates substantial language development during the academic year. Table 3 and Figure 1 (see Table or Figure as referenced) illustrate the pretest-posttest comparison by institution.

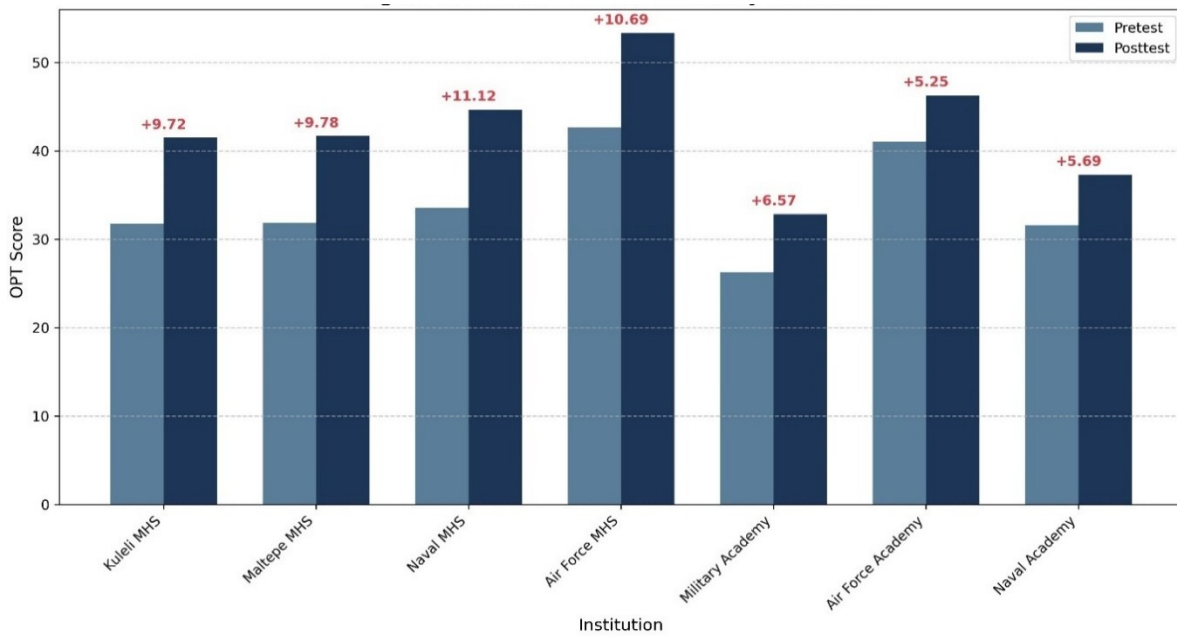

Figure 1. Pretest – Posttest Scores by Institution

A comprehensive breakdown of the scores categorized by institutions is presented in Table 3.

Table 3: Pretest – Posttest Comparisons by Institution

Institution	Pretest Mean	Posttest Mean	Gain	Effect Size (d)
Kuleli Military High School	31.75	41.47	9.72	0.83
Maltepe Military High School	31.87	41.65	9.78	0.85
Naval Military High School	33.53	44.65	11.12	0.92
Air Force Military High School	42.61	53.3	10.69	0.88
Military Academy	26.26	32.83	6.57	0.76
Air Force Academy	41.01	46.26	5.25	0.71
Naval Academy	31.6	37.29	5.69	0.73
Overall Average	32.08	42.48	10.4	0.87

As illustrated in Table 3, the most substantial gains were observed within the lowest proficiency bands, aligning with theoretical frameworks of input-driven development. Students who initially scored within the A1 range (1–19) demonstrated the most pronounced improvements, with a significant number

progressing to A2 or even B1 levels by the conclusion of the academic year.

4.2. Institutional and Grade-Level Differences

As shown in Figure 1 above, all seven institutions demonstrated significant improvements, though the magnitude varied. Air Force Military High School students, whose teachers had received the most extensive CBLT training, achieved among the highest gains (pretest: 42.61, posttest: 53.3, gain: 10.69). Naval Military High School showed the largest improvement (11.12 points), while academies generally showed smaller but still significant gains (5.25-6.57 points).

Analysis by grade level revealed a clear pattern: gains were consistently higher in lower grades (Figure 2).

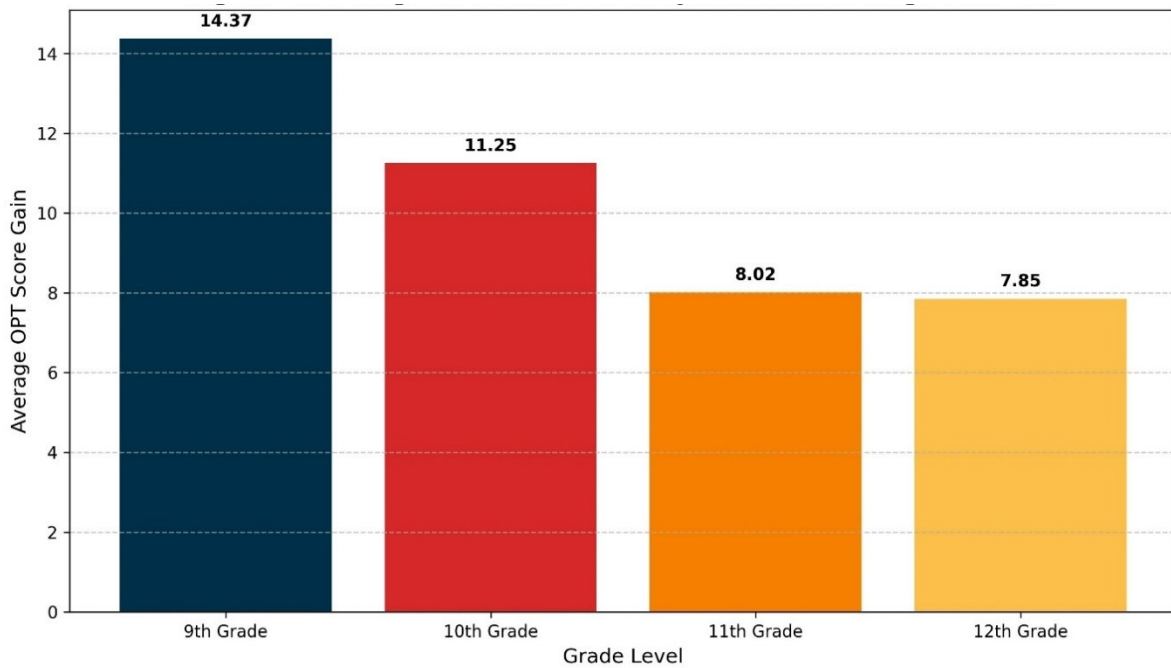

Figure 2. Average OPT Score Gains by Grade Level (High Schools)

Ninth graders improved by an average of 14.37 points, compared to 7.85 points for 12th graders. This pattern supports the hypothesis that early exposure to CBLT is most effective and aligns with SLA theories suggesting that beginners benefit most from input-rich environments. A more detailed examination of 9th grade results shows particularly impressive gains at Air Force Military High School (16.67 points) and Maltepe Military High School (15.01 points). These findings suggest that when CBLT is implemented with fidelity and supported by proper teacher training, the results can be dramatic, especially for beginning learners.

4.3. Comparative Analysis

The comparative analysis provides perhaps the strong evidence as demonstrated by statistical analyses (e.g., ANOVA, Tukey HSD) for CBLT's effectiveness (Table 4, Figure 3 (see Table or Figure as referenced)). State university students, after receiving 1,300+ hours of traditional instruction throughout their primary and secondary education, showed only a 1.4-point gain on the OPT (mean

score: 24). Private high school students exhibited similar modest improvement (1.4 points) or even decline in some cases, despite comparable instructional hours.

To statistically examine the proficiency gains across instructional contexts, a one-way ANOVA was conducted comparing the gain scores of military school students ($M = 10.4$, $SD = 9.1$, $n = 8342$), state university students ($M = 1.4$, $SD = 5.4$, $n = 931$), and private school students ($M = 1.4$, $SD = 6.1$, $n = 227$).

The results revealed a significant main effect of instructional context on gain scores, $F(2, 9500) = 1281.37$, $p < .001$, $\eta^2 = .21$, indicating a large effect size.

Post-hoc Tukey HSD tests confirmed that the military group's gains were significantly higher than both the state university and private school groups ($p < .001$). There was no statistically significant difference between the state and private school groups ($p = .998$). These findings provide compelling evidence for the superior effectiveness of CBLT, even when fewer instructional hours are provided.

Table 4: Comparative Gain Scores Across Educational Contexts

Educational Context	Sample Size (N)	Instructional Hours	Average Gain	Relative Efficiency
Military Schools (CBLT)	8342	~300	10.4	1.0x (baseline)
State Universities (Traditional)	931	1300+	1.4	0.14x
Private Schools (Traditional)	227	~500	1.25	0.12x
Historical Military Data (Pre-CBLT)	6412	~300	6.6	0.63x

In stark contrast, military students achieved 10.4-point gains after approximately 300 hours of CBLT which is 7.4 times greater despite receiving 77% fewer instructional hours. The effect size for CBLT ($d = 0.87$) far exceeds that of traditional methods ($d = 0.11-0.12$), indicating not only statistical significance but practical importance.

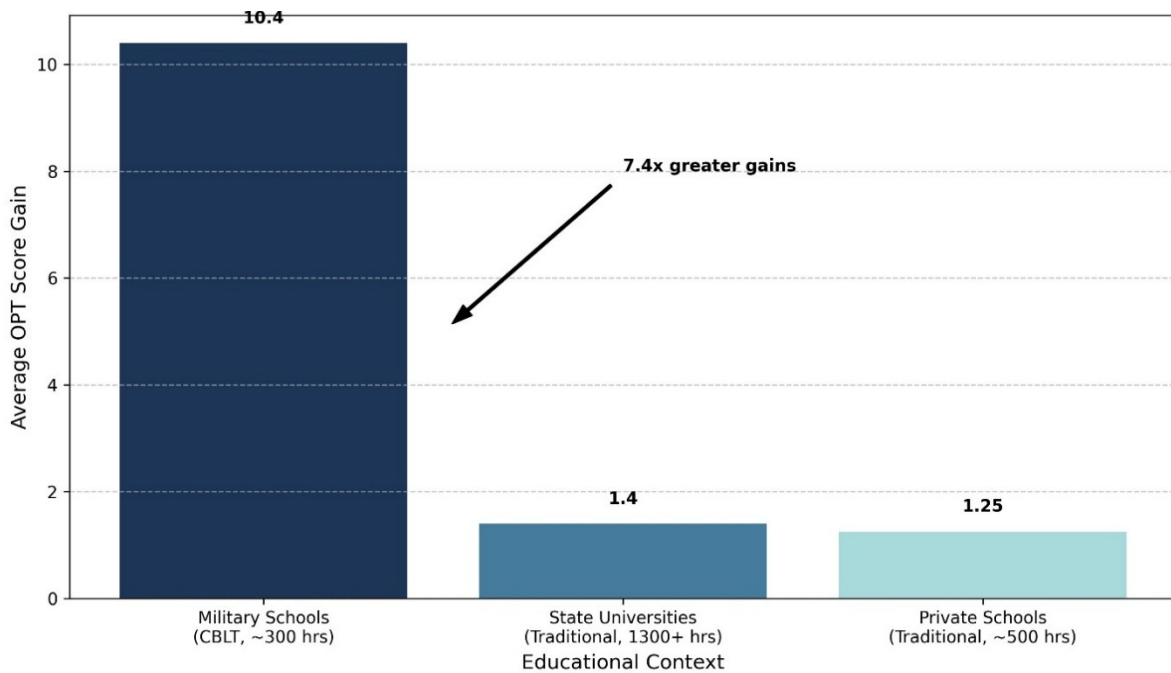

Figure 3. Comparative OPT Score Gains Across Educational Contexts

4.3. Effects of Teacher Training

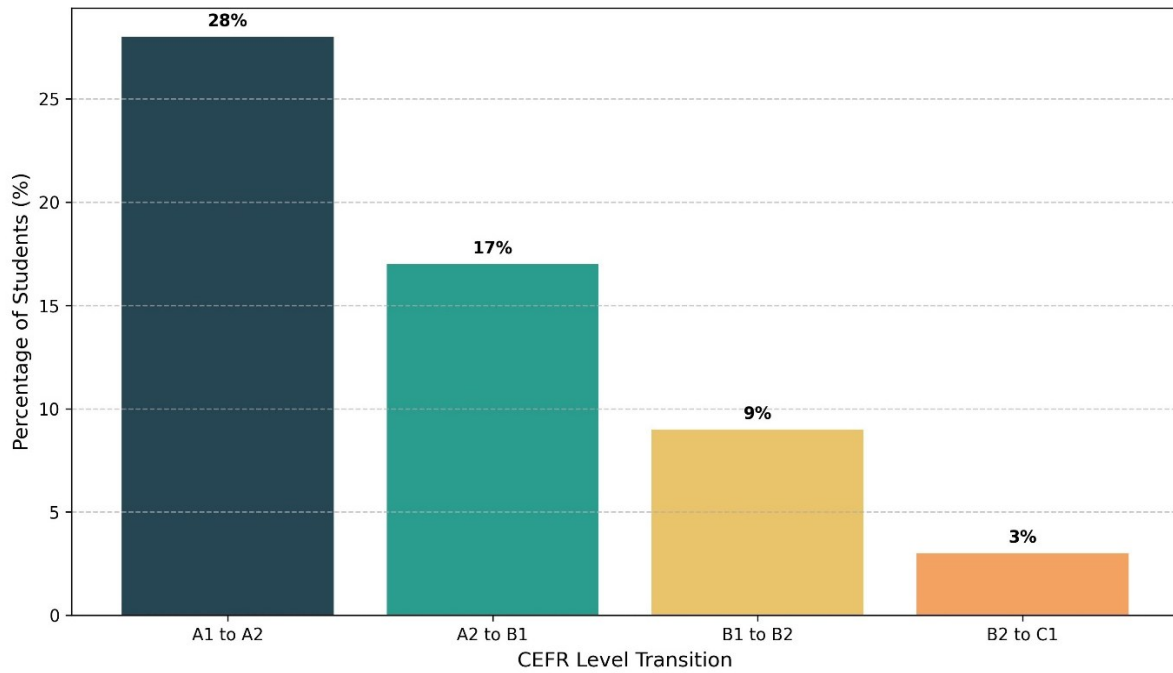
Mediation analysis revealed that students taught by CBLT-trained teachers achieved 23% greater gains ($\beta = 0.23$, $p < .01$) than those whose teachers received minimal training. Implementation of fidelity strongly correlated with outcomes ($r = .67$), suggesting that how CBLT is implemented matters as much as the approach itself.

In the Air Force High School, where teachers had 3+ years of CBLT experience and extensive training, student gains were 31% higher compared to institutions where teacher training was less comprehensive. This finding underscores the critical role of professional development in successful CBLT implementation.

4.4. CEFR Level Shifts

Significant upward movement across CEFR levels was observed following CBLT implementation (Figure 4).

Figure 4. Percentage of Students Advancing CEFR Levels After CBLT

The percentage of students advancing from A1 to A2 was 28%, while 17% moved from A2 to B1, and 9% progressed from B1 to B2. These shifts represent meaningful improvements in functional language ability and further support the effectiveness of the comprehension-based approach.

5. Discussion

5.1. Theoretical Implications

The findings from this large-scale study provide robust empirical support for input-based theories of language acquisition. The significant gains observed across all institutions, particularly among lower

proficiency learners, align with Krashen's Input Hypothesis and validate the primacy of comprehensible input as a driver of acquisition. The results challenge DeKeyser's Skill Acquisition Theory, emphasizing output practice (DeKeyser, 2007) and suggesting that for Turkish EFL learners, input-rich environments may be more effective than traditional production-focused approaches.

The non-linear gains across proficiency levels—with beginners improving more dramatically than advanced learners—suggest dynamic systems effects consistent with Complexity Theory. This pattern indicates that language development does not proceed linearly but rather depends on initial conditions and system dynamics, with early stages showing more rapid restructuring when sufficient input is provided.

5.2. Pedagogical Applications

Several important pedagogical implications emerge from this study.

First, the findings clearly indicate that CBLT must be given at the very beginning of the language learning process to make the greatest impact. The impressive results achieved by 9th graders and beginner academy cadets show that input-oriented programs are most appropriate for beginners who need to relieve production pressure and benefit from greater exposure to clear input.

Second, the study points out the important role of teacher training in supporting successful CBLT. Marked differences in outcomes between well-trained and minimally trained institutions suggest that the development of a wide range of comprehensive PD based on TE and the practical application of CBTs is necessary, as well as in-depth experience in TPL.

Third, the results suggest the significance of materials design for CBLT. Receptive skills-based instruction is emphasized, as traditional materials with overwhelming focus on grammar exercises and narrow authentic input are perhaps inappropriate for strategies focusing on comprehension. It is a pressing task to develop higher quality input sources beyond textbooks, such as graded readers, multimedia resources, and scaffolded authentic materials for educational institutions embracing CBLT.

5.3. Policy Recommendations

The sharp distinction between CBLT outcomes and conventional teaching achievements has weighty implications for Turkish language education policy. Three evidence-based recommendations emerge:

National Curriculum Reform: The Ministry of National Education should focus on moving from a grammar-based toward an input-based approach, especially in lower levels of language learning. The comprehensive curriculum (syllaby) in the integrated approaches, which attempts to promote the simultaneous development of oral production, comprehension, and written language, is not what leads to optimal results, and note the negative effects of such instruction, compared to a sequenced approach which focuses first on comprehension prior to production.

Teacher Education Reform: Preservice and in-service teacher training programs should make CBLT training a requirement. The institutions where language teachers are trained must include CBLT methods in their courses, and in-service training for language teachers must continue to emphasize CBLT principles and procedures.

Assessment alignment: The high-stakes testing (power and lock ness monster) in Turkey promotes teaching that is not conducive to language acquisition, focusing on grammar point only. The design of comprehension-oriented testing systems that match CBLT principles would generate beneficial washback and facilitate the advancement of a more general pedagogical change.

5.4. Limitations and Future Directions

Several limitations must be acknowledged. One, there are attrition challenges in this study; it has a 2.1% participant loss from testing period to testing period. Though this rate is low, it could potentially result in some bias in the findings. Second, the context of the military setting versus that of civilian schools could limit the generalizability of results. The regimented nature, the consistent peer population, and the level of accountability present at military schools may create an environment suitable for the adoption of CBLT, which is not easily mirrored. Third, the study's one-year timeframe provides limited insight into the likely long-term retention and development. Additionally, the superior performance of military students may also be influenced by their structured academic environment, discipline, and lifestyle, which are not easily replicated in civilian contexts. These variables could confound the attribution of outcomes solely to instructional method.

These limitations should be addressed in future research by considering the effects of CBLT in varied educational settings, following the effect of interventions for longer than a year, and exploring the neuroscientific bases of comprehension learning through fMRI studies on language processing. Other potential areas of development include investigating technology integration (AI-driven adaptive input systems) and investigating cross-linguistic aspects (whether CBLT benefits languages other than English).

6. Conclusion

The findings of this massive study offer strong support in favor of comprehension-based EFL teaching. The military utilization shows that structured input-focused teaching produces much better results than traditional structured instruction for novice language learners, especially at the lower proficiency level. The 10.4-point increase on the OPT represents meaningful improvements in functional language proficiency in comparison to relatively little change in traditional learning environments.

The pivotal role of teacher training as an eminently informative finding highlights that successful implementation of Competency-Based Language Teaching (CBLT) is not limited to theory but also practice. The 'optimal implementation context' noted at Air Force High School, consisting of both high-quality CBLT practice in a supportive school context, shows that when the language model is allowed to function as it was designed, and with sufficient professional development for teachers, CBLT can indeed be highly effective.

Our findings have significant implications for language education reforms in Turkey and can serve as an example for other countries in terms of addressing similar issues. Some caution is clearly required when considering these findings in light of contextual factors, but after all, the study's strong research design and large effect sizes encourage us to not only take a serious look at but indeed entertain the need for a shift of paradigms towards input-based language teaching. As Turkey spends resources on English language education, comprehension-based approaches may prove to be a more effective route toward closing the longstanding gap between instructional hours and the high output outcomes that have long

marred language education in the country.

References

- Akcan, S., & Bayyurt, Y. (2014, October 23–24). Views and opinions on foreign language education in Turkey. In Proceedings of the 3rd National Foreign Language Education Congress: Views and Opinions on Foreign Language Education in Turkey (pp. 3–9). Boğaziçi University.
- Almassry, O., & Sabuncuoğlu, O. (2022). An evaluation of the ELT coursebooks used in international schools in Istanbul concerning the CLT principles. *International Journal of Social Science and Humanities Research*, 10(2), 556–569. An Evaluation of the ELT-22062022-2.pdf
- Alptekin, C., & Tatar, S. (2011). Research on foreign language teaching in Turkey: 2005–2009. *Language Teaching*, 44(3), 328–353. <https://doi.org/10.1017/S026144481100005X>
- Arıkan, A. (2014). The grammar- translation method, S. Çelik (Ed.) Approaches and principles in english as a foreign language (efl) education (ss. 3-13). Ankara: Eğiten Kitap.
- Baddeley, A. (2007). Working memory, thought, and action. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198528012.001.0001>
- Borg, S. (2015). Teacher cognition and language education: Research and practice. Bloomsbury.
- British Council & TEPAV. (2013). Türkiye'deki devlet okullarında İngilizce dilinin öğrenimine ilişkin ulusal ihtiyaç analizi [National needs analysis of English language learning in Turkish state schools]. https://tepav.s3.eu-west-1.amazonaws.com/upload/files/1399388519-1.Turkiyedeki_Devlet_Okullarinda_Ingilizce_Dilinin_Ogrenimine_Iliskin_Ulusal_Ihtiyac_Analizi.pdf
- Brown, H. D., & Lee, H. (2015). Teaching by principles: An interactive approach to language pedagogy. Pearson.
- Bybee, J. (2006). From usage to grammar: The mind's response to repetition. *Language*, 82(4), 711–733. <https://doi.org/10.1353/lan.2006.0186>
- Cho, K. S., & Krashen, S. (2016). What does it take to develop a long-term pleasure reading habit? *Turkish Online Journal of English Language Teaching*, 1(1), 1–9. <https://doi.org/10.32959/tojelt.229306>
- Dörnyei, Z. (2009). The L2 motivational self-system. In Z. Dörnyei & E. Ushioda (Eds.), *Motivation, language identity and the L2 self* (pp. 9–42). *Multilingual Matters*. <https://doi.org/10.21832/9781847691293-003>
- EF Education First. (2024). EF English Proficiency Index 2024. <https://www.ef.com/wwen/epi/>
- Ellis, N. (1999). Cognitive approaches to SLA. *Annual Review of Applied Linguistics*, 19, 22–42. <https://doi.org/10.1017/S0267190599190020>
- Ellis, N. C. (2002). Frequency effects in language processing. *Studies in Second Language Acquisition*, 24(2), 143–188. <https://doi.org/10.1017/S0272263102002024>
- Ellis, R. (2015). *Understanding second language acquisition* (2nd ed.). Oxford University Press.
- Freeman, D., & Richards, J. C. (Eds.). (1996). *Teacher learning in language teaching*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511667190> ISBN: 9780521559072
- Freeman, D. (2016). *Educating second language teachers*. Oxford University Press.
- Gass, S. M., & Madden, C. G. (Eds.). (1985). *Input in second language acquisition*. Newbury House Publishers. https://openlibrary.org/books/OL2860074M/Input_in_second_language_acquisition
- Green, A. (2014). *Exploring language assessment and testing*. Routledge.
- Işık, A. (2000). The role of input in second language acquisition: More comprehensible input supported by grammar instruction or more grammar instruction? *ITL: Review of Applied Linguistics*, 129–130, 225–274.

- Karaata, C., & Soruç, A. (2015). The missing gap between spoken grammar and English textbooks in Turkey. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (32).
- Kırkgöz, Y. (2007). English language teaching in Turkey: Policy changes and their implementations. *RELC Journal*, 38 (2), 216–228. <https://doi.org/10.1177/0033688207079696>
- Kırkgöz, Y. (2008). A case study of teachers' implementation of curriculum innovation in Turkish primary education. *Teaching and Teacher Education*, 24(7), 1859-1875. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2008.02.007>
- Krashen, S. D. (1985). *The input hypothesis: Issues and implications*. Longman.
- Krashen, S. D. (2003). *Explorations in language acquisition and use*. Heinemann.
- Krashen, S. D. (2011). *Free voluntary reading*. Libraries Unlimited.
- Lee, J. F., & VanPatten, B. (2003). *Making communicative language teaching happen* (2nd ed.). McGraw-Hill.
- Lichtman, K. (2018). *Teaching proficiency through reading and storytelling (TPRS): An input-based approach to second language instruction*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315208022>
- Lightbown, P. M., & Spada, N. (2013). *How languages are learned* (4th ed.). Oxford University Press.
- Lightbown, P. M. (2020). *Easy as pie? Children learning languages*. Oxford University Press. (99+) *Easy As Pie? Children Learning Languages*
- Long, M. H. (2020). Optimal input for language learning: Genuine, simplified, elaborated, or modified elaborated? *Language Teaching*, 53(2), 169–182. <https://doi.org/10.1017/S0261444819000466>
- Ministry of National Education [MoNE]. (2022). *National English language curriculum for primary and secondary education*. T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı
- Muñoz, C. (Ed.). (2012). *Intensive exposure experiences in second language learning*. *Multilingual Matters*. <https://doi.org/10.21832/9781847698063>
- Norris, J. M., & Ortega, L. (2000). Effectiveness of L2 instruction: A research synthesis and quantitative meta-analysis. *Language Learning*, 50(3), 417-528. <https://doi.org/10.1111/0023-8333.00136>
- Ortega, L. (2009). *Understanding second language acquisition*. Routledge.
- Oxford University Press. (2016). *Oxford Placement Test: Technical manual*. <https://www.oxfordenglishtesting.com>
- Peksoy, E., & Harmaoğlu, Ö. (2017). Corpus-based authenticity analysis of language teaching course books. *International Journal of Languages' Education and Teaching*, 5(4), 287–307.
- Paradis, M. (2009). *Declarative and procedural determinants of second languages*. John Benjamins Publishing Company. <https://doi.org/10.1075/sibil.40>
- Pienemann, M. (2015). An outline of Processability Theory and its relationship to other approaches to SLA. *Language Learning*, 65(S1), 123–151. <https://doi.org/10.1111/lang.12095>
- Sarı, R. (2013). Is it possible to improve writing without writing practice? *The International Journal of Foreign Language Teaching*, May 2013, 6–10. <http://ijflt.com/images/ijflt/articles-april-2013/Rahim.pdf>
- Shintani, N. (2011). A comparative study of the effects of input-based and production-based instruction on vocabulary acquisition by young EFL learners. *Language Teaching Research*, 15(2), 137–158. <https://doi.org/10.1177/1362168810388692>
- Şallı-Çopur, D. (2008). *Teacher effectiveness in initial years of service: A case study on the graduates of METU foreign language education program* [Unpublished doctoral dissertation]. Middle East Technical University. (Microsoft Word - Deniz_Sall\375_Copur_tez)
- Spada, N. (2024). *The COLT Observation Scheme: Digital versions and updated research applications* (Second revised edition). John Benjamins Publishing Company. <https://doi.org/10.1075/llt.60> e-Book ISBN: 9789027246905

- Terrell, T. D. (1977). A natural approach to second language acquisition and learning. *Modern Language Journal*, 61(7), 325-337. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4781.1977.tb05147.x>
- Toksoz, I., & Kilickaya, F. (2018). Review of Journal Articles on Washback in Language Testing in Turkey (2010-2017). *Lublin Studies in Modern Languages and Literature*, 41(2), 184. doi:<http://dx.doi.org/10.17951/lsmll.2017.41.2.184>
- Trofimovich, P., Lightbown, P. M., Halter, R. H., & Song, H. (2009). Comprehension-based practice: The development of L2 pronunciation in a listening and reading program. *Studies in Second Language Acquisition*, 31(4), 609-639. <https://doi.org/10.1017/S0272263109990040>
- Uysal, H. H., & Bardakci, M. (2014). Teacher beliefs and practices of grammar teaching: Focusing on meaning, form, or forms? *South African Journal of Education*, 34(1), Article #882, 16 pages. <http://www.sajournalofeducation.co.za>
- VanPatten, B. (1996). Input processing and grammar instruction: Theory and research. Bloomsbury Academic. ISBN: 1567502385, 9781567502381
- VanPatten, B., & Williams, J. (Eds.). (2014). *Theories in Second Language Acquisition: An Introduction* (2nd ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203628942>
- Yu, G., & Xu, J. (Eds.). (2024). *Language test validation in a digital age* (Studies in Language Testing, Vol. 52). Cambridge University Press & Assessment. <https://www.cambridgeenglish.org/Images/735163-studies-in-language-testing-volume-52.pdf>
- Waters, A. (2009). Managing innovation in English language education. *Language Teaching*, 42(4), 421-458. <https://doi.org/10.1017/S026144480999005X>
- Weir, C. J., & O'Sullivan, B. (2017). *Assessing English on the Global Stage: The British Council and English Language Testing, 1941-2016*. University of Toronto Press.

10. Çağdaş Resim Sanatında Yabancılaşma Olgusu Bağlamında Kent-Pencere İmgesi ve Sanatçılardan Örnekler^{1 2}

Ülfet İlğaz ÖZGEN TOPCUOĞLU³

Melek AKER⁴

APA: Özgen Topcuoğlu, Ü. I. & Aker, M. (2025). Çağdaş Resim Sanatında Yabancılaşma Olgusu Bağlamında Kent-Pencere İmgesi ve Sanatçılardan Örnekler. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (47), 156-171. **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.16622002>

Öz

Kentler, insanların fiziksel ve sosyal gereksinimlerinin karşılandığı, tarihi, siyasi, sosyal, kültürel geçmişin birikimini taşıyan çok boyutlu yaşam alanlarıdır. Kentler, çağlar boyunca değişime uğramış, küreselleşme sürecinde hız kazanan konutlaşmayla birlikte, tüketim kültürüne yönelik yapıların bir parçasına dönüşmüştür. Kentlerdeki bu değişim, sosyal ve kültürel ilişkilerin zayıfladığı, bilgi alışverişinin hızlandığı, insanların birbirlerine ve kendilerine yabancılaştığı bir süreci beraberinde getirmiştir. Bu çalışmada, çağdaş resim sanatında yabancılaşma olgusunun önemli bir göstergesi olan kent-pencere imgesi ele alınmıştır. Pencere imgesi kent yaşamındaki iç mekânla, dış mekânı birbirine bağlayan bir geçiş nesnesi konumunda olan ve duygu yoğunluğunu arttıran bir ışık kaynağıdır. Çalışmanın amacı, yabancılaşma olgusu bağlamında çağdaş kent yaşamında betonlaşmanın parçası olan, içinde yaşadığımız çağla özdeşleşen pencere imgesinin, çağdaş resim sanatındaki yerine, önemine dikkat çekmek ve incelemektir. Çalışmada çağdaş resim sanatında yabancılaşmanın bir göstergesi olarak kent yaşamındaki mimari yapılardaki pencere imgesini ele alan sanatçılar Marc Chagall, Henri Matisse, Rene Magritte, Edward Hopper ve Nuri Kuzucan'ın yapıtları incelenmiştir. Bu yapıtlarda görüldüğü gibi pencere imgesi, sanayileşme ve teknolojinin gelişmesiyle birlikte, insanın kendine yabancılaşmasının önemli bir parçası olmuştur. Sanatçıların yapıtlarında, kentleşme hareketlerinin, çağdaş yaşamda değişim ve dönüşüme yol açtığı, doğal alanların giderek azaldığı, bina cephelerinin ön planda olduğu kent dokusunda pencere imgesinin yabancılaşma olgusu bağlamında en temel öğelerden biri olduğu düşünülmektedir.

1 Bu makale, 2024 yılında Karadeniz 16.Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi'nde "Çağdaş Resim Sanatında Yabancılaşma Olgusu Bağlamında Kent-Pencere İmgesi ve Sanatçılardan Örnekler" başlığıyla sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

2 **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received – Turnitin / Rate: %20

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 14.06.2025-**Acceptance Date:** 30.07.2025-**Publication Date:** 31.07.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.16622002>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

3 Doç., Akdeniz Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Resim Bölümü / Assoc. Prof., Akdeniz University, Faculty of Fine Arts, Department of Painting (Antalya, Türkiye) **eposta:** ilgaztopcuoglu@gmail.com, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0002-9638-2255> **ROR ID:** <https://ror.org/01m59r132> **ISNI:** 0000 0001 0428 6825

Crossreff Funder ID: 501100005703

4 Sanatta Yeterlik Öğrencisi, Akdeniz Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Resim Anasanat Dalı / Master of Fine Arts Student, Akdeniz University, Institute of Fine Arts, Department of Painting (Antalya, Türkiye) **eposta:** ilgaztopcuoglu@gmail.com, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0009-0007-9456-1835> **ROR ID:** <https://ror.org/01m59r132> **ISNI:** 0000 0001 0428 6825 **Crossreff Funder ID:** 501100005703

Anahtar kelimeler: Çağdaş sanat, Sanatçı, Yabancılaşma, Çağdaş kent, Pencere imgesi

In the Context of The Phenomenon of Alienation in Contemporary Painting City-Window Image and Examples from Artists⁵

Abstract

Cities are multidimensional living spaces where the physical and social needs of people are met and carry the accumulation of historical, political, social and cultural past. Cities have changed over the ages, and with the acceleration of housing in the globalization process, they have turned into a part of the structures for consumer culture. This change in cities has brought about a process in which social and cultural relations have weakened, information exchange has accelerated, and people have become alienated from each other and themselves. In this study, the city-window image, which is an important indicator of the phenomenon of alienation in contemporary painting, is discussed. The image of the window is a light source that is a transitional object that connects the interior and the exterior in urban life and increases the intensity of emotion. The aim of the study is to draw attention to and examine the place and importance of the window image, which is a part of concretization in contemporary urban life in the context of the phenomenon of alienation and is identified with the age we live in, in contemporary painting. In this study, the works of artists Marc Chagall, Henri Matisse, Rene Magritte, Edward Hopper and Nuri Kuzucan, who deal with the image of windows in architectural structures in urban life as an indicator of alienation in contemporary painting, were examined. As can be seen in these works, the image of the window has become an important part of man's alienation from himself with the development of industrialization and technology. In the works of the artists, it is thought that the image of the window is one of the most basic elements in the context of the phenomenon of alienation in the urban texture, where urbanization movements lead to change and transformation in contemporary life, natural areas are gradually decreasing, and building facades are at the forefront.

Keywords: Contemporary art, Artist, Alienation, Contemporary city, Window image

⁵ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.
Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin / Oran: %20
Etik Şikayeti: editor@rumelide.com
Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 14.06.2025-**Kabul Tarihi:** 30.07.2025-**Yayın Tarihi:** 31.07.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.16622002>
Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

Giriş

Kent yaşamı ve mekânları, bireyin kendini ve çevresini anlamlandırma sürecinde her zaman önemli bir rol oynamıştır. Kent mimarisine ait en temel öğelerden biri olan pencereler de bireyin dünya ile kurduğu ilk ilişkinin başlangıcı olmuştur. Dış dünya ve çevrenin potansiyeline kendi gözlerimizle bakma imkânı sağlayan pencereler, doğanın güzelliği ve yaşamın karmaşasının, belli sınırlar ve bir çerçeve dahilinde fragmanını sunmaktadır.

Pencere imgesi, işlevi ve sosyolojik boyutu ile ele alındığında, onun bir parçası olan kent ve kent yaşamına dair çıkarımlarda bulunmak, dönemi itibarıyla sosyal ve politik girişimlerin kent mekânlarını dönüştürme biçimleri üzerinden araştırma yapmak kaçınılmaz olmuştur. Kentlerin, içinde yaşanan çağa göre değişmesi, tüketim kültürüne yönelik yapıların bir parçasına dönüşmesiyle birlikte, sosyal ve kültürel ilişkiler zayıflamış, insanların birbirlerine ve kendilerine yabancılaştığı bir süreci beraberinde getirmiştir. Pencerelerin konumlandığı kentler, birbirinden çok farklı kültür, düşünce yapısı ve yaşam tarzlarını bünyesinde barındırmaktadır. Bu durum aynı zamanda kent yaşamını sürekli canlı tutan etkenlerden biridir. Bu farkları ortaya çıkaran sebeplerden biri kentlerin, zamanın her anına tanıklık etmiş olmalarıdır. Kentler bugünü yaşayıp, geleceği temellendirirken; geçmiş zamanın izlerini de kendi belleğinde anlamlandırmaya devam etmektedir. Kentin dokusunu oluşturan her bir yapı, geçmiş yaşantıların üst üste birikiminin bir sonucudur. Genel olarak ele alındığında kentler, insanların fiziksel ve sosyal gereksinimlerinin karşılandığı, tarihi, siyasi, sosyal, kültürel geçmişin birikimini taşıyan çok boyutlu yaşam alanları olarak değerlendirilmektedir.

Öncelikle toprağa yerleşme ve kalıcı yapılar inşa etme ile başlayan kentleşme hareketleri, ilk kent devletlerinin kurulması, krallıklar ve imparatorlukların ortaya çıkması, Rönesans ile birlikte yeni coğrafi keşifler ve ticaretin gelişmesi, ardından gelen Fransız Devrimi ile hızla dönüşüme uğramıştır. Sanayi Devrimi ile buharlı makinelerin kullanılmaya başlanmasıyla üretim biçimi buna bağlı olarak değişmiş; kentleşme asıl biçimini sanayileşme ile almıştır. Kentleri oldukça cazip hale getiren bu gelişmeler, kırsaldan kente doğru büyük bir göç hareketini de beraberinde getirmiştir. Hızla artan insan kalabalığı kentsel planlamayı zorunlu kılmış; yerleşim alanlarının düzenlenmesi ile buna bağlı olarak gelişen ticaret ve sanayi kolları, ulaşım, toplumsal yaşamın sürekli olarak şekillenmesine neden olmuştur. İnsanın kendisine ve içinde yaşadığı çevreye dair geliştirdiği benlik algısı, sürekli değişen ve dönüşen kent mekânları ile doğrudan ilişkili hale gelmiştir.

2. Kent kavramının toplumsal boyutu ve küreselleşme

1980'li yıllar teknolojinin ve ulaşım olanaklarının hızla geliştiği bir zaman dilimidir. Bu dönemde ulus-devlet anlayışının değişen dünya düzeni ve ihtiyaçlarına karşılık verememesi ve sermayenin çok uluslu bir boyut kazanması, küreselleşen dünyayı ve küresel kentleri ön plana çıkarmıştır (Tümtaş ve Ergun, 2016, s. 136). Kentler sadece farklı iş olanakları sağlayan yerler değil, aynı zamanda yeni karar alma ve yönetme merkezleri haline gelmeye başlamıştır. “Yerelin evrenselleşmesi, bilginin serbest dolaşımı, sermayenin akışkanlığı, dünyada ortak dil birliği yaratılması şeklinde gelişen küreselleşme ve dolayısıyla neo-liberalizm” (Yaylı, 2012, s. 338), kentleri de rekabet merkezleri haline getirmiştir. Kentsel yapılaşma, yeni ulaşım ve üretim yolları, yeni pazarlar yaratma bu yeni düzenin birincil hedefleri haline gelmiştir.

1960'lı yıllarla birlikte tüketim ve medya kültürünün hız kazanmasıyla, küresel kentlerdeki yeni mekân ve yapılar büyük bir dönüşüm yaşamıştır. Bu durum, kentsel mekânın tüketim toplumu felsefesine göre

yeniden yapılandırılmasını gerekli kılmıştır. Yeni yollar, alışveriş merkezleri, plaza ve gökdelenler, sermayenin yeniden üretiminin mekânı haline gelen kentlerin yeni çehresi ve dokusunu oluşturmaya başlamıştır. Bir yanda 1980'li yıllar itibarıyla hızla artan bir gecekondulaşma, diğer yanda korunaklı, güvenli olarak vaadedilen lüks siteler ve yaşamlar; farklı kesimlerden insanları birbirine yabancı hale getirmiştir. Gecekondulaşma, kentleşme hareketlerinin plansız ve düzensiz seyretmesinin sonuçlarından biridir. Değişen kentlerin yeni çehresi ve dokusu ile toplum yapısı ve insan ilişkileri de birincil biçimde etkilenmiştir. Sosyal ve kültürel ilişkilerin zayıfladığı, bilgi alışverişinin hızlandığı, insanların birbirlerine ve kendilerine yabancılaştığı bir süreç başlamıştır. Bireyin birbirinden ya da belirli ortam veya süreçten uzaklaşmaları (Marshal, 1999, s. 798) olarak tanımlanan yabancılaşma olgusu, kendi doğasından kopan insanın, kendi ürettiği nesneye karşı yabancılaşmasıyla; kendi özünü keşfetmekten ve dünyadaki yerini bulmaktan uzaklaşmasına yol açmıştır. Bunda kentsel dönüşüm projeleri ile tarihi ve toplumun ortak belleğini oluşturan yapıların yıkılıp, yerlerine sözde modern sayılan ancak karakteristik ve otantik bir yanı olmayan, estetikten yoksun, tek tip binaların yapılması da etkili olmuştur. Geçmiş ile bağ kuramadığı, anılarının yok edildiği bir kentte birey, kendi öz kimliğinden de uzaklaşmaya başlamıştır. Yabancılaşma süreçlerinden, metanın mantığı tarafından yönetilen bireysel ve toplumsal yaşamın genelleşmiş yapısı olarak değerlendiren ünlü sosyolog Baudrillard (Baudrillard, 2012, s. 230), tüketim çağının aynı zamanda radikal yabancılaşmanın da çağı olduğunu ileri sürmektedir.

3. Mimari bir öge olarak pencere ve yaşam şekillerine etkisi

Kent yaşamına ve mimarisine ait, ortaya çıktığı ilk zamanlardan beri biçim, form, işlev olarak sürekli değişen, maddesel varlığının yanında yaşamsal değişimler karşısında simgelediği farklı anlamlarla da var olan pencereler; insan olarak çevremizle ve dünyayla kurduğumuz ilişkinin ilk basamaklarından birini oluşturmaktadır.

İnsanın doğduğu andan itibaren en temel yaşamsal kaynaklarından biri olan göz ve bakış, onun çevresiyle ve dünyayla kurduğu ilişkinin önemli parçalarındandır. Pencereler de bulunduğumuz mekândaki konumlandırılma biçimiyle, dış dünya ve çevreye kendi gözlerimizle bakma imkanı sağlamaktadır. Doğanın güzelliği ve yaşamın karmaşasının, belli sınırlar ve bir çerçeve dahilinde bir fragmanını sunmaktadır (<https://www.themaggar.com/pencereler-sanatin-metaforik-unsuru-mercek-altinda/>).

“Pencere” kelimesi günlük yaşamda farklı anlamları karşılayarak dilimize yerleşmiştir. “Hayata farklı pencerelerden bakmak” ifadesi çok sık karşılaşıp, kullanılmakta, yine burada bakış eylemine dikkat çekilmektedir. Farklı bakış açıları ve düşünceleri içeren bu ifade; pencerenin, konum ve biçim itibarıyla görüşümüzü sınırlandırdığından kaynaklanmaktadır. İç ve dış mekân arasındaki bağı tamamen koparan bir ‘duvar’ varken önümüzde, pencere duvar içerisinde kısıtlı ve sınırlı bir boşluk yaratarak, kendisi izin verdiği ölçüde dış dünya ile bağlantı kurmayı sağlarken, bakışımızı da bu biçimde sınırladığı düşünülmektedir. Bu yüzden pencereler fiziksel olarak bakış açımızı belirlerken, aynı zamanda bakma eylemiyle dünyaya ve evrene dair edindiğimiz algı ve fikirlere de bir çerçeve çizmektedir.

İlk insanların, çoğalmaya başladıktan sonra mağaralardan kulübelere yerleşmesiyle, gündüz içeriği aydınlatmak için duvarlara açtıkları delikler ile başlayan pencerelerin tarihi, zamanla farklı malzemelerin de kullanımıyla yerleşkelerde vazgeçilmeyen bir unsur olmuştur. Sonrasında endüstrileşme süreciyle birlikte camın mimaride kullanılmaya başlanmasının sonucu olarak ortaya çıkan şeffaflık ve maddesizlik, mekânın yeniden anlamlandırılmasına yol açmıştır. Bu bağlamda, iç ve

dış mekân arasındaki sınırlar ortadan kalkarak, konutlardaki mahremiyet olgusu da azalmıştır. Işık kaynağı ve mekânı havalandırma amacıyla kullanılan pencereler, Rönesans öncesi dönemde tavana yakın konumlandırılırken, zamanla göz hizasına inmeye başlamıştır. Böylelikle vaktinin çoğunu evde geçiren bireyin, dış dünya ve manzarayla ilişki kurma süreci başlamıştır. Ortaçağ'da kiliselerde çok sık kullanılmış olan pencerelerin, 18. yüzyılda başlayan Sanayi Devrimi'ni takip eden endüstrileşmeyle birlikte, mimarideki kullanımı farklılaşmıştır. Aydınlanma çağının, doğa ile uyumlu bir kent yaratma çabasının yanında, 19. yüzyılda kentlerin hızla gelişmesi, makineleşme ve üretim biçimlerinin değişmesi, büyük bir kaos ortamını yaratmıştır. Bu dönemde camın mimaride kullanılmaya başlanmasıyla hem yeni bir malzeme bina türlerini farklılaştırmış hem de camın sağladığı bu şeffaflık ve maddesizlik durumu, iç ve dış mekânın yeniden anlamlandırılmasına yol açmıştır. Böylece camın duvarların yerini almaya başlaması, konut sayılarındaki artış ile pencerelerin git gide çoğalması, yeni mekânsal üretimleri de beraberinde getirmiştir. Aynı zamanda perdeler aracılığıyla mahrem yaşamını birey, kendi istediği ölçüde dışarıya sunup, iç ve dış dünya ile bağlantısını yönetebileceği bir pozisyonadadır. Bu bağlamda pencerenin basit bir boşluk olmadığını vurgulayan ünlü düşünür Henri Lefebvre, pencereyi bir geçiş nesnesi olarak görür: İçeriden dışarıya ve dışarıdan içeriye. Bu sayede pencereler, iç ve dış için birbirinden farklı olarak çerçevelenirler (Lefebvre, 1991, s. 209). Böylelikle içerisi ve dışarısının birbirinden bağımsız olmadığı anlaşılmaktadır. Bu durum gözlenen ve gözleyen arasında bir geçiş olarak değerlendirilebilir. Özel alan ve kamusal alanın birbirine karıştığı bu yeni mekân deneyiminde pencereler hem içeriden hem de dışarıdan bakmanın bir mekânı haline gelmiştir. Birey, ayrıca kendisini dışarının bilinmezliklerinden koruyacak olan evine gittiğinde, dışarı hakkında yerine göre bir gözleme ihtiyaç duymaktadır. İç mekânın çok önemli bir parçası olan pencere içeriden dışarıyı bir bakıma resimsel bir konuma dönüştürür ve içinde yaşayan birey de pencere aracılığıyla bir izleyen olarak kendini güvende hisseder.

Sosyolojik olarak modern dönemin önemli kırılma noktaları olarak değerlendirebileceğimiz duysal ve psikolojik dönüşümler, 1980'li yıllarda başlamış ve sonrasında da günümüze kadar devam etmiştir. İçinde yaşadığımız çağda küreselleşen dünyanın hızla büyüyen ve kalabalıklaşan kentlerindeki teknolojik gelişmeler, iletişim ve ulaşım olanakları bireyi daha bilinçli, özgür ve bağımsız kılarken, aynı zamanda kendisini daha yalnız hissettirmekte, yabancılaşmayı daha da belirgin hale getirmektedir. “Zayıf sosyal ve kültürel ilişkilerin arttığı bu kentlerde, bilgi, mal ve kültür alışverişinin hızlı gerçekleşmesi, insanların hem birbirlerine, hem de öz kültürlerine karşı yabancılaşmasına neden olmaktadır” (Yaylı, 2012, s. 342). 1990 sonrası dönemde, kapitalizm ve onun devamı olan küresel süreçlerin başlattığı rekabet ile çalışma koşulları, her şeye ve her yere ulaşımın kolaylığı karşısında kendi duygu ve düşüncesinden uzaklaşan, hızla hareket eden bedenine ruhunun yetişemediği bireyler ortaya çıkmıştır. 21. yüzyılda kentin kamusal alanlarına bakıldığında ise içinin boşaltıldığı ve kişilerin duvarlar içinde yer alan özel yaşamlarına çekildiği görülmektedir. Duvarlar arasında, kendileri gibi olan diğer insanlarla birlikte yaşayan birey, evinde kendini daha güvenli hissetmektedir. Yani 21. yüzyıl bireyleri, kendileri ile benzer toplumsal sınıfların oturdukları homojen yaşam bölgelerinde yaşamayı tercih eder duruma gelmişlerdir (Karakurt, 2006, s. 17). Bu da toplumda sınıflar arası ayrımı iyice belirginleştirmiş, birbirini anlamayan, bencilleşmiş, empatiden uzaklaşmış bir insan topluluğunu yaratmıştır.

2010'lu yıllardan sonra başlayan ve hızla devam eden kentsel dönüşümler de insanlardaki kimlik kaybına ve ortak hafızanın bir bakıma çöküşüne zemin hazırlamıştır. Mahalle ve sokakların yerine göre bir anda yıkılıp, bambaşka bir çehreye kavuşması, o bölgede uzun yıllardır yaşayan insanlar için aidiyet duygunu zayıflatmış, onları süreç içerisinde kültürel geçmişten de uzaklaşmasına sebep olan etkenlerden birisi olmuştur.

4. Çağdaş resim sanatında pencere imgesi

Mimari bir öge olarak pencere imgesinin resim sanatında önemli bir yeri vardır. Sanatçılar, yapıtlarında pencereleri bir ışık kaynağı olarak kullanmanın yanında, onlar aracılığıyla özgürlüğü ve mahremiyeti de sembolize etmiştir. Pencereler, bireyin kendi dünyasından bambaşka bir dünyaya geçişini mümkün kılarken, onu ait olduğu yere dair varoluşsal bir sorgulamaya da itmektedir. Bu sorgulama içerisinde kendi doğasına yabancılaşan bireye, yeni bir doğa deneyimi sunmaktadır.

Pencere, sanat tarihi boyunca başka olası dünyaları bulmanın ya da hayal etmenin sonsuzluğunu sağlayan kurtarıcı bir boşluk olarak sanatçıların yapıtlarında yer alır (Demir ve Gür, 2022, s. 65). Rönesans'a kadar gözünü bireye, doğaya ve mekâna çevirmemiş olan resim sanatında ilk kullanılan pencereler küçük, donuk ve ruhsuzdur. Pencere imgesi Rönesans öncesi genellikle dini mimaride kullanılmış olup, vitraylarla cezbedici bir hale getirilmiştir. Dinsel bir öge olarak ilahi ışığı yansıttığına inanılan pencereler, kilise sanatında öne çıkmıştır. Daha sonraki süreçte Rönesans'ın bireycilik anlayışı ise yapıtlarda özneyi ve doğayı bütün kılmış, yapıt artık bireyin gözlerinden, dünyaya açılan bir pencereye dönüşmüştür. Pencere, 18. yüzyılda Hollanda resim sanatında iç mekân resimlerinde kullanılırken; Romantizm akımında doğaya duyulan özlem, bireyin iç dünyasına yönelerek pencereden dışarı bakma eylemi ile yansıtılmıştır. Gür (Gür, 2023, s. 414), pencereyle izleyicinin bakışının yönlendirildiği ve dünyaya açılan manzaranın iç mekâna dahil edilerek olay örgüsünde dışarıya sıçrama sağlandığını ifade etmiştir.

Görsel 1: Caspar David Friedrich, *Penceredeki Kadın*, 1822, Tuval Üzerine Yağlıboya ("Sanal", 2024).

Romantizm akımının önemli temsilcilerinden sanatçı Caspar'ın yapıtında pencere dışarıya bakabilme, "dünya içinde yer edinme" imkânı vererek Romantizm'in belirleyici anlatımlarından biri olmuştur (<https://www.e-skop.com/skopbulten/bir-pencere-yazisi/5805>). Aynı zamanda bu imkân dışarıdaki doğayı da, kendi başına bir figür olarak görmeyi sağlamaktadır.

Modernizm, dünyaya ve topluma bakışın tamamen değiştiği, bireyin kendi küçük dünyasından çıkarak, kentli ve modern olmayı deneyimlediği karmaşık ve kaotik bir dönem olarak değerlendirilebilir. Mimari yapılanmanın değişimiyle pencereler de metaforik olarak yeni ve tedirgin edici bir dünyaya geçişi

simgelemektedir. Caddelerde yüksek bloklar arasındaki bu geometride, sayıları birdenbire artan pencereler aracılığıyla; duvarın mekân sağladığı, sağlamlığın, yıkılmazlığın, güvenli ve korunaklı mahrem halinden uzaklaşmış, mekân bir anda şeffaf, kırılğan bir materyal olan cam ile bütünleşmiştir. Bu bağlamda kente dair bakış açıları da değişmiştir. Kent artık yukarıdan izlenmekte, sokak ölçeğindeki ortak bakış ve deneyimlerin yerini, içeriden ya da çatıdan izleme deneyimleri almaktadır.

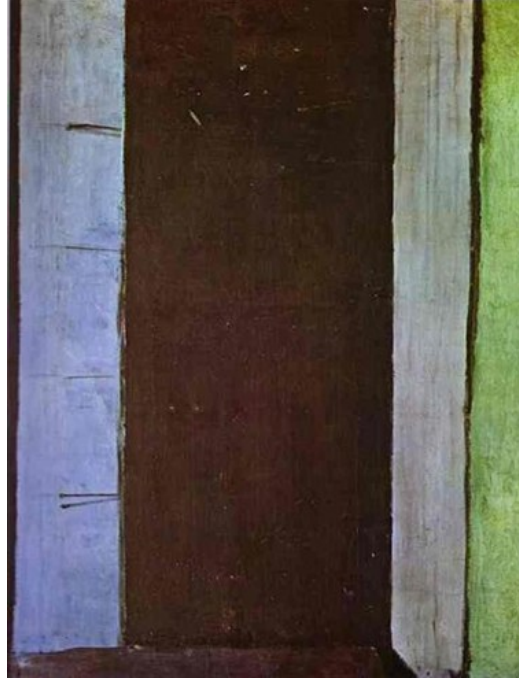
Yapıtlarında iç ve dış mekânı birleştiren sanatçı Henri Matisse için ise pencere imgesi, dünyaya içeriden açılan bir perspektifi sembolize etmektedir. Savaş yıllarında modern yaşama duyduğu inancın sarsılmasıyla siyah rengin hakimiyetinde yaptığı resimlerde soyut etki ağırlıktadır. Açık pencere teması ve enstrüman, bu dönem resimlerinde sıklıkla tercih ettiği nesneler olmuş; Matisse müzik aletlerini ve pencere görüntüsünü kendi kimliğini yansıtan semboller olarak kullanmıştır. Odak noktasına kemanı koyduğu “Kemanlı İç Mekân” resminde, izleyiciyi odanın içindeki karmaşada bırakırken, yarı açık pencereden ise bambaşka bir dünyaya bakmalarını sağlamaktadır. Bu yapıtta pencere imgesi, modern insanın iç dünyasıyla, dış dünya arasındaki gerilimi ve yabancılaşma olgusunu yansıtan önemli bir unsur olmuştur. Yapıtın odağındaki pencere, dış dünya ile bağlantı kurma aracı gibi görünse de gerçekte içerideki yalnızlığı ve izole olmuşluğu daha da belirginleştirmiştir. Pencerenin dışarıyı göstermesine rağmen içerideki nesnelerin yokluğu, dış dünyaya ulaşmanın mümkün olmadığını düşündürmektedir. Sanatçı Matisse’nin bu kompozisyonda ele aldığı pencere imgesini bir özgürlük simgesi olmaktan çok, ulaşılmaz bir mesafe alanı olarak yorumladığı düşünülmektedir. Bu bağlamda pencere, yabancılaşmanın hem görsel hem de psikolojik bir metaforuna dönüşmüştür. İnsan kendine, çevresine ve dünyaya yabancılaşmıştır.

Görsel 2: Henri Matisse, *Kemanlı İç Mekân*, 1919 (“Sanal”, 2024).

Matisse’in Birinci Dünya Savaşı yıllarında yapmış olduğu “Collioure’daki Fransız Penceresi” isimli yapıtında, içinde yaşadığı çağ ve dönem bağlamında savaşın da etkisiyle karanlık, tükenmişlik ve umutsuzluk yalın bir şekilde görülmektedir. Söz konusu yapıtın kompozisyonunda siyahın ağırlığı, karanlığa açılan pencerede, geleceğin bilinmezliğini sembolize eder. Bu durum, sanatçının kendine ve

dünyaya karşı duyduğu yabancılaşma hissini açıkça ortaya koymaktadır. Ayrıca bu yapıtta kullandığı tüm soğuk, sıcak renkler insanın kendine yabancılaşması etkisini de artırmaktadır. Pencerenin, dış dünyayla bağlantı kurmayı sağlaması gerekirken, kompozisyonda siyah bir boşluğa dönüşmüştür. Bu durum, yabancılaşma olgusu olarak bireyin hem kendisine hem de çevresiyle ve doğayla olan bağının kopmuş olabileceğini, içe kapanmayı ve anlam yitimini açıkça gösterdiği düşünülmektedir. Biri resmin sağ tarafında, diğeri sol tarafta konumlanan, üzerindeki yatay çizgilerden panjur olduğu anlaşılan iki dikey alan arasında, karanlık ve belirsiz bir doğanın çağrışımı vardır. Minimalist anlayıştaki yapıtların öncüsü olarak görülen bu yapıtta, siyahın ağırlığı çözilemeyen bir sır olarak izleyiciye yansımaktadır.

Görsel 3: Henri Matisse, *Collioure'daki Fransız Penceresi*, 1914 ("Sanal", 2024).

Yapıtlarında düşselliğin hâkim olduğu sanatçı Marc Chagall'ın "Penceremin İçinden Paris" isimli yapıtı, sanatçının hem kişisel hem kültürel aidiyetini sorguladığı, gerçek ve hayal arasında gezinen, izleyicide merak duygusu uyandıran bir yapıt olarak değerlendirilebilir. Chagall bu kompozisyonda, Paris kentini bir yabancı gibi izlemektedir. Manzarayı dışarıdan gözlemlemesi, kendini oraya ait hissetmediğini düşündürmektedir. Aynı zamanda pencerenin ardında doğup büyüdüğü yere ait izler görülmektedir. Bir yabancılaşma göstergesi olarak bu durum bir bakıma sanatçının, geçmişle bugünün arasındaki sıkışmışlığını ve hiçbir mekâna ait olamayışını sanatsal ifade biçimi olarak yansıtmaktadır.

Chagall'ın yapıtında bir pencereden görülen düşsel figürler ve iç içe geçmiş nesneler, doğasal gerçekliğin bozulduğunu; sanatçının çevresine ve topluma yabancılaştığının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Ayrıca söz konusu yapıtın ismi de dikkat çekicidir. İlgili yapıt isminde geçen "penceremin içinden" sözcüğü, pencere imgesini kendisiyle özdeşleştirdiğin bir göstergesi olarak yorumlanabilir. İnsan yüzüne sahip bir kedi figürünün konumlandığı pencere, resmin anahtar figürü olup; izleyiciye bir çerçeve sunarak, ona hem gören hem de görülen bir kimlik kazandırmıştır. Kompozisyonun sağ alt köşesinde iki farklı yüze sahip figür, batıya ve doğuya aynı anda bakmakta olup, sanatçının vatanına duyduğu özlemin ve dış dünyaya uyum çabasının sanatsal ifade biçimidir. Tüm bu formlar sanatçının düşsel, çarpık ve düzensiz iç dünyasını yansıtırken, aynı zamanda içsel kopuşun sanatsal ifadesini de oluşturmaktadır.

Görsel 4: Marc Chagall, *Penceremin İçinden Paris*, 1913 (“Sanal”, 2024) .

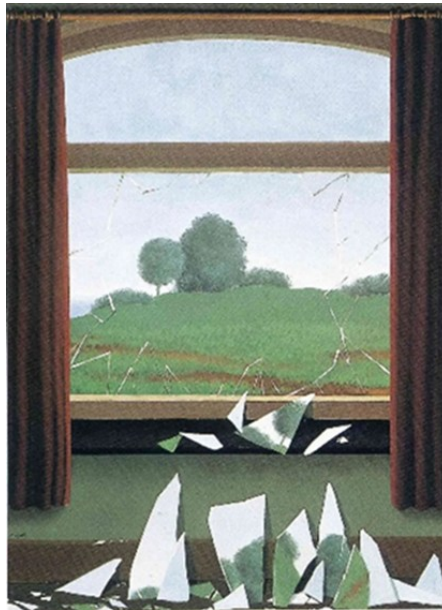
Görsel 5: René Magritte, *İnsani Durum*, Tuval Üzerine Yağlıboya, 1933 (“Sanal”, 2025).

Surrealist sanatçı Rene Magritte ise yapıtlarında imgenin temsili ile ilgili sorular sormayı amaçlamış, bunun için de pencere imgesinden yararlanmıştır. Batı sanatında resim, sıklıkla pencereye benzetilmektedir. Bu yaklaşıma göre resim duvara asıldığında, bir pencereden bakılıyormuş yanılsaması yaratmalıdır. Rönesans'ta kavramsallaşan bu düşünce, 20. yüzyılın başlarına kadar egemen olmuş, bu dönemden itibaren bazı sanatçıların resimlerinde bu düşünceye karşı eleştirel bir tavır görülmüştür (Arslan, 2024, s. 42).

Magritte'in 1933 yılında yaptığı “İnsani Durum” adlı yapıtı, büyük bir pencere imgesinden oluşmakta, içeriden dışarıya bakışı öne çıkarmaktadır. İki tarafında perde bulunan pencere önünde bir şövale vardır

ve onun üzerindeki resim, dışardaki manzaranın devamı olarak kompozisyonda yer almıştır. Dolayısıyla ilk bakışta resim ve manzara birbirinden ayırt edilememektedir. Burada tuvalin pencereyle oluşturduğu yanılsama, Batı sanatındaki imgenin nesneleştirme (Benzeyiş veya canlandırma) düşüncesine karşı eleştirel bir yaklaşım dikkat çekmektedir. Tuval, burada gerçek bir tuval değildir, sadece tuval nesnesine benzeyen ve aynı zamanda onun üzerindeki imgeler ile penceredeki görüntünün benzerliğini gösteren bir yanılsamadır. Dolayısıyla Magritte bu yapıtta, resim-pencere ilişkisi üzerinde görsel imgeler ile dil arasındaki ilişkiye dikkat çekmektedir (Arslan, 2024, s. 43). Sanatçının sehpa da duran manzara resmi ile pencereden görünen manzara arasında tam bir özdeşlik kurduğunu ifade eden eleştirmen, bilim insanı Norbert Lynton (Lynton, 2004, s. 182), Magritte'in resimlerinin uğursuz bir sessizliği olduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda kompozisyondaki resimde gerçeklik ve temsil arasındaki sınırların belirsizleşmesi, izleyicinin gerçeklik algısını yıkmıştır. Ayrıca sanatçı, insanın dış gerçeklikle bağ kurmasını zorlaştırarak, gerçeğin yerine imgeler ve temsiller koymuştur. Dünyayı imgeler ve temsiller üzerinden algılayan birey, kendine ve dünyaya yabancılaşmıştır. Çünkü gerçek doğa yerine, resmedilmiş görüntüye bakan bireyin gerçeklikten kopuşuna tanık olunmaktadır.

Magritte'in "Alanların Anahtarı" isimli yapıtındaki kompozisyonda ise dışarıdan gelen bir darbe sonucu kırık bir pencereyle çerçevelenmiş bir manzara vardır. Sanatçı, kırılmış bir pencerenin çerçevelediği manzara ile gerçekliği ve simülasyonu, kırık parçalar üzerinde aynı şekilde boyayarak devam ettirdiği manzara görüntüsü üzerinden seyirciye sorgulatmaktadır. Bu kompozisyonda Magritte pencerenin, dış ve iç mekânı temsil etme sorununun bir örneği olduğunu düşünerek, dışarıdan görünen ile içeriden görünenin farkını ortadan kaldırmayı amaçlamıştır. "Ressam bu şekilde, pencereden gördüğümüz şeyin gerçek bir dış manzara olmadığını, aksine cama çizilmiş, dışarıdaki manzarayla aynı olan bir görüntü olduğunu ortaya koymak ister gibi görünmektedir." (<http://www.mattesonart.com/part-2-magrittes-window-paintings.aspx>). Sanatçı böylece bireyin dünyayı algılama biçiminin göreceli ve yapay olduğunu, gerçeklikle bağın kopuşunu ve bireyin dünyaya karşı duyduğu yabancılaşma olgusunu resimsel ifade biçimine dönüştürmüştür. Bu bağlamda resim, insanın içinde bulunduğu dönemdeki dünyayı anlamlandırma biçimlerinin sorgulandığı, sanatçının sunduğu yeni gerçeklik karşısında kendisini çaresiz ve yabancı hissettiği bir yabancılaşma durumunu yansıtmaktadır.

Görsel 6: Rene Magritte, *Alanların Anahtarı*, 1936 ("Sanal", 2024).

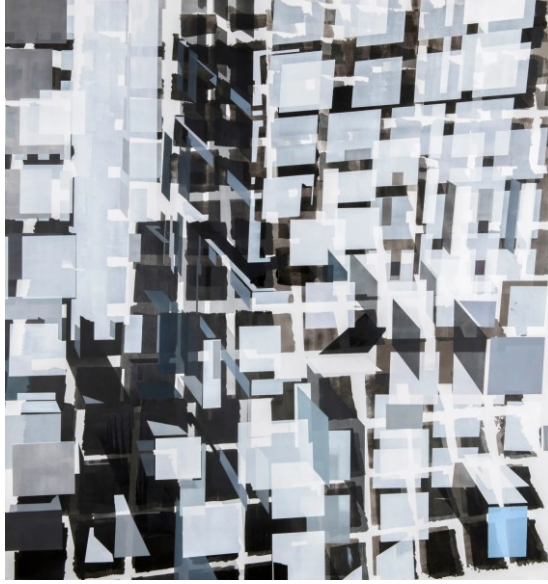

Görsel 7: Edward Hopper, *Gece Kuşları*, 1942 (“Sanal”, 2022).

1940’lı yılların Amerika’sını yansıtan, sanatçı Edward Hopper’ın savaş yıllarında yaptığı ünlü yapıtı “Gece Kuşları”, dönemin toplumsal olaylarının ağırlığı altında ezilen, büyük bir anksiyete ve krizin içindeki insanların, yalnızlık, kente ve içinde oldukları ana yabancılaşma duygularını yansıtmaktadır. Şehirlere büyük bir göçün yaşandığı, insan kalabalığının arttığı, iletişim ve ulaşım imkanlarının gelişmesiyle bilindiği gibi zaman ve mekân ilişkisi de değişmiştir. Söz konusu yapıttaki mekân, insanları daha yalıtılmış ve yalnızlaşmış bir hale getiren bir unsur olmuştur. Arzu Uysal’da (Uysal, 2021, s.5-6), kompozisyondaki camın, figürlerin kendi içinde yalıtılmışlığıyla birlikte izleyicilerle arasındaki yalıtımı sağlayan şeyin, örtülü bir engel olduğunu ifade etmiştir. Kısaca bu yapıtta içeri ve dışarı arasındaki ayrımı ve görünmezliği ortadan kaldıran cam; şeffaflık sağladığı gibi aynı zamanda erişilmezlik ve yalıtılmışlığı ön plana çıkararak, birbirinden farklı duygu durumlarını kişiye aynı anda yaşatmaktadır. Bu yalıtılmışlığı vurgulayan sanat tarihçisi Stephen Farthing ise (Farthing, 2012, s. 368), restoranın eğimli dış cephesinde kapının olmamasından dolayı figürlerin içeride hapsedildiğini ve izleyicinin de dışarıda bırakıldığını belirtmiştir. Hopper’ı pencere nesnesini kullanımı bakımından diğer sanatçılardan farklı kılan şeyin, hemen hemen tüm yapıtlarında pencereyi dış dünyanın yalnızlığını ve soğukluğunu göstermede metafor olarak kullanması olduğunu belirten Demir ve Gür (Demir ve Gür, 2022, s. 65), sanatçının resimlerinde modern yaşamın hız yanılması ortadan kaldırarak izleyiciyi bu yalnızlığa ortak ederek, modern dünyadaki geleneksel manevi temellerin çöküşünü de yansıttığını ifade etmiştir. Buradaki tüm bireyler aynı mekânda da olsalar bile, soğuk, sıcak renkler ve açık koyu leke değerleri ve kompozisyonun da etkisiyle tek başlarına gibidirler ve içinde bulundukları ortama, kendilerine de yabancılaşmıştır. Kısaca bu yapıtın pencere-cam aracılığıyla yabancılaşma olgusu bağlamında aynı mekânda dört insan figürünün bir arada olmalarına karşın, kendisine yabancılaşan bireyin psikolojisini izleyiciye yansıtarak, içinde yaşadığımız çağı ve dönemi de sorgulattığı, izleyiciye de bu duyguyu yaşattığı düşünülmektedir.

Rönesans ve sonrasında resim sanatında pencere imgesi, daha çok iç mekândan dışarıya açılan bir manzara kesiti sunmuş; özellikle 20. yüzyıl sanatında, iç ve dış mekânı birbirine bağlayan, bireysel ruh hallerinin anlatıldığı, gerçeklik algısının yıkıldığı, soyutlama ve mekânsal parçalanmanın bir aracı olarak yapıtlarda yer almıştır. Günümüzde ise yığın halinde apartman blokları üzerinde konumlanan pencereler artık doğanın bir parçası haline gelmiş, dışarıyı da yeniden iç mekâna dönüştürmüştür. Bu güncel kent yaşamındaki pencere görünümüne odaklanan günümüz çağdaş sanatçılarından Nuri Kuzucan, çağımızda kentlerin giderek betonlaştığı bu dönemde, sadece beton yığınlarını andıran geometrik formlar ile yalnızlık algısını sanatsal ifade biçimine dönüştürmüştür. Farklı boya

katmanlarının oluşturduğu küçük geometrik form düzenlemeleri ile izleyicilere farklı zihinsel çağrışımlar sunmaktadır.

Görsel 8: Nuri Kuzucan, *Yeniden Yapılanma*, Tuval Üzerine Akrilik, 2020 ("Sanal", 2024).

Sanatçı Kuzucan'ın yapıtlarında pencere, bir manzaraya açılmaktan çok, mekânın kendisini sorgulayan, soyut bir yüzeye dönüşmüştür. Dış dünyaya ait öğelerin yer almadığı bu yapıtlarda pencere, kendi başına mekanın konusu haline gelmiştir. Şüphesiz içinde yaşadığımız çağdaki kentin betonlaşması, yoğunluğu ve bu yoğunluğun birey üzerindeki baskısının bir sonucu olarak pencere imgesinin figürden yoksun, duygusal anlatımdan uzak bir ifade biçimine dönüşmesi kaçınılmaz olmuştur. Sanatçının "Yeniden Yapılanma" adlı yapıtında pencereler, sıkıcı ve simetrik mimari kurallara başkaldırır gibi hareketli, düzensiz ve iç içe geçmiştir. Böylelikle çağdaş kent dokusu ön plana çıkarken, izleyiciye hem mekânsal hem duygusal bir mesafe hissettirmektedir. Yabancılaşma olgusu, mimari düzenin katılığı, monokrom renkler ve insan ögesinin yokluğu üzerinden hissedilmektedir. İnsan figürünün yokluğu, izleyicinin kendi varlığını sorgulamasına yol açmaktadır. Böylelikle izleyici hem mekâna hem kendi varlığına karşı yabancılaşmış hissetmektedir. Kuzucan'ın yapıtları bu bağlamda çağdaş insanın kent içinde kayboluşunu ve bireysel kimliğinin giderek silinmesini vurgulamaktadır. Yapıtlarında kullandığı gazete, film parçaları, karton, ya da geçirgen bantlar gibi farklı malzemelerden de yararlanması, bu yoğunluk, kayboluş ve silikleşme duygusunun ağırlığını arttırmaktadır.

Görsel 9: Nuri Kuzucan, *Arka Pencere*, Tuval Üzerine Akrilik, 2013 (“Sanal”, 2024).

Son yıllarda siyah ve beyaz kontrastlığına yoğunlaşan sanatçı Nuri Kuzucan’ın “Arka Pencere” isimli yapıtındaki büyüklü küçüklü çok sayıda pencereler, 20. yüzyıl kent planlamasında öne çıkan ızgara görünümelerini hatırlatmaktadır. Bu yapıtta yer alan pencere imgesi bir bakıma hem bir sınır, hem de bir geçiş alanı olarak sunulmuştur. Kompozisyonda pencerenin ardında canlı ve renkli bir dünya değil; düzleştirilmiş, steril ve kimliksiz bir mekân yer almaktadır. İnsan figürünün yokluğu, mekânın durağanlığı ve sessizliği; izleyicide yalnızlık ve kopukluk hissi yaratmaktadır. Kent yaşamında bireyin rastgele bir bakışında kolaylıkla yakalayacağı kadrajlardan biri olan bu görüntü, sıradan ve bir o kadar da çağdaş yaşama dair kodlar içermektedir. Yoğun nüfus kalabalığında insanlara düşen küçücük metrekairelerde üst üste yaşamının boğucu, kısıtlayıcı ve mahremiyetten uzak halini gözler önüne sermektedir. Stavrides (Stavrides, 2021, 34), kent yaşamının ve metropolün, çerçevelenmiş mesajlar bütünü olduğunu ifade etmiştir. Çerçevenin, bir durumu, bir özneyi tanımladığını ve en sonunda ona anlamlı bir mesaj statüsü atfederek, bilgiyi özgülleştirdiğini savunmuştur. Böylelikle kent sakini kimliklerinin çerçevelenmiş ve çerçeveleyici olduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda Kuzucan’ın çerçevelenmiş görünümleri, günümüz kent yaşamının sınırlayıcı halini yansıtmaktadır.

5. Sonuç

Pencere imgesi başlangıçtan günümüze resim sanatında, bireyin yaşamla kurduğu ilişkinin ilk basamaklarını oluşturan imgelerden birisidir. Bireyin yaşamda yer edinme çabasının bir parçasını oluşturan, göz ve bakış ile doğrudan ilişkili olan pencereler, mimari dönüşümlerle birlikte, işlevi, konumu ve temsil ettiği kavramlar bakımından çağdaş resim sanatında her dönemde önemli bir yere sahiptir. İzleyicinin bakış açısını belli bir ölçüde sınırlandırmak, yönlendirmek, iç ve dış mekân arasında bağlantı kurmak amacıyla resimlerde kullanılan pencereler, özgürlük ve hapsedilme gibi kavramları da sembolize etmiştir. Çağdaş resim sanatında sanatçıların yapıtlarında en çok yansıttıkları öğelerden biri olan pencereler; kent yaşamının değişken, kırılmalı ve belirsiz yapısının, bireyin dünyada yer edinme çabasına ket vurması ve buna bağlı olarak gelişen yabancılaşma olgusunun kent mekânlarında somutlaştığı en temel ve yalın imgelerden biridir.

Bu çalışmada öncelikle kent yaşamının değişen dinamikleri araştırılmış, bu sürecin mimari yapılara, özellikle pencere imgesine etkileri incelenmiştir. Modern kent planlaması ile ön plana çıkan pencereler, sanatçıların yapıtlarının önemli bir parçasını oluşturmıştır. 20. yüzyılın öncü sanatçıların yapıtlarında pencere imgesi, rönesanstan itibaren süregelen ‘resmin dış dünyaya açılan bir pencere’ olduğu anlayışının değişmesiyle birlikte, kırıcı bir öğe olarak gerçekliğin bir temsili olmaktan çıkmış,

bireysel duygulanımın bir ifadesi ve mekânın yeniden anlamlandırma aracı haline gelmiştir. Modern dönemin geçici, düzensiz ve karmaşık yapısına rağmen, yapıtlarda genellikle hakimiyet duygusunu izleyiciye hissettiren, kompozisyonda kimi zaman arka plana dahil olurken, kimi zaman resmin ana ögesi konumunda olan, yabancılaşma olgusu bağlamında kent-pencere imgesi, seyirciye bambaşka bir perspektif yaratarak, bir kentin içinde bulunduğu dönemi, toplumsal ve siyasal olayları, teknolojiyi, doğayla ilişkisini gözler önüne serdiği görülmektedir. Rönesans ve sonrasında resim sanatında pencere imgesi daha çok iç mekândan dışarıya açılan bir manzara kesiti sunarken; 20. yüzyıldaki çağdaş sanatçıların yapıtlarında ise dış dünyaya açılan bir anlatımın ve duygu durumunun ifadesi olmuştur.

Günümüze uzanan süreçte değişen yaşam koşulları, teknoloji, küreselleşme, mimari yapılanma, birey-kent ilişkisi ile yeniden şekillenen, yığın halinde apartman blokları üzerinde konumlanan ve günümüzün kent manzarasını oluşturan bir imge olarak pencereler, artık salt iç mekânı oluşturan öğeler değil, doğanın da bir parçası haline gelmiş, dışarıyı da yeniden iç mekâna dönüştürmüştür. Dolayısıyla günümüz çağdaş resim sanatında pencereler, kişisel deneyim ve anlatımdan uzak, geometrik bir düzlemde, mimari öğelerin ön plana çıktığı, geometrik formların bir parçası olmuştur. Kent yoğunluğu, bu yoğunluğun birey üzerindeki baskısı, küçücük metrekairelerde üst üste yaşamanın boğucu, kısıtlayıcı ve mahremiyetten uzak halini, çağın yeni yaşam biçimi olan iletişimsizlik, yalnızlık ve yabancılaşma durumlarını pencere imgesinin konumu üzerinden ifade eden sanatçıların, ortak bir dil ve üsluptan uzak olduğu, yapıtlarında farklı malzeme ve tekniklere yer verdikleri görülmektedir. Gazete, kâğıt ve film parçaları, karton, bantlar gibi farklı malzemelerle uygulanan kolaj tekniği, üst üste uygulanan geçirgen renk alanları gibi farklı tekniklerden de yararlanan sanatçılar, çağdaş kent yaşamı karşısındaki huzursuzluklarını bu çeşitlilikle dile getirmişlerdir.

Sanayileşme süreciyle birlikte görülen insanın kendine yabancılaşması, farklı dönemlerde yaşanan savaşlar, travmalar doğal olarak günlük yaşamı, üretimi, dinamizmi ve sürekliliği yok eden yıkıcı bir etkiye sahiptir. Sonuç olarak kent-pencere imgesi çağdaş resim sanatında sosyolojik bir kimlik olarak yabancılaşma olgusu bağlamında çağını ve dönemini yansıtan önemli imgelerden birisidir. Çağlar boyunca yaşanan savaşlar, toplumsal travmaların da etkisiyle pencerenin önemli bir parçası olan, çerçeve ve cam aracılığıyla dışarıyla iletişim kurulmasını sağlayan bir işlevi olan pencereler; çağdaş resim sanatında bir imge olarak karanlık, yaşama, canlılığa ve renge dair hiçbir unsur barındırmayan, salt kare formundaki deliklere dönüşmüştür. Pencere imgesi yerine göre yaşamı ve özgürlüğü değil, insanın kendine yabancılaşmasını, ölümü ve karanlığı sembolize etmektedir. Çağın en önemli tanıklarından biri olan çağdaş kent yaşamında mimari bir öğe olan pencereler, bu çalışmada ele alınan sanatçılarında yapıtlarında gördüğümüz gibi içinde yaşanan çağa ve döneme göre insanın kendine yabancılaşmasıyla birlikte çağdaş resim sanatında farklı sanatsal ifade biçimleriyle, değişip, dönüşmeye devam edecektir.

Kaynakça

- Antmen, A. (2012). *20. Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar*. (4. Baskı). İstanbul. Sel Yayıncılık.
- Arslan, S. (2024). *Fenomenolojik ve Ontolojik Bağlamda Resimlerde İçeriden Dışarıya Bakış*. Sanat Yazıları, Sayı: 50, 31-45.
- Baudrillard, J. (2012). *Tüketim Toplumu* (5. Basım). İstanbul. Ayrıntı Yayınevi.
- Can, G. (2022). *Kültürel Kimlik Bağlamında Kent ve Kent Olgusunun Türk Resim Sanatına Etkileri*. Kent Akademisi Dergisi. Cilt: 15, Sayı: 1, 245-261.
- Çelen, E. (2023, Ağustos 15). *Pencereler: Sanatın Metaforik Unsuru Mercek Altında*. The Magger. <https://www.themaggar.com/pencereler-sanatin-metaforik-unsuru-mercek-altinda/>
- Demir, R. ve Gür, N. (2022). *Edward Hopper'ın Kaçış Manevraları: Pencereler*. Malatya Turgut Özal Üniversitesi, İnsanat: Sanat Tasarım ve Mimarlık Araştırmaları Dergisi. Cilt: 2, Sayı: 2, s.61-81.
- Demiray, Ö. (2020, Haziran 28). *Bir Pencere Yazısı*. E-Skop. <https://www.e-skop.com/skopbulten/bir-pencere-yazisi/5805>
- Farthing, S. (2012). *Sanatın Tüm Öyküsü*. İstanbul. Hayalperest Yayınevi.
- Gür, N. (2023). *Sanatta Pencere-Çerçeve Metaforu Üzerinden Olay Örgüsünde Gedikler*. Sanat Yazıları. Sayı: 49, 405-423.
- Karakurt, E. (2006). *Kentsel Mekânı Düzenleme Önerileri: Modern Kent Planlama Anlayışı Ve Postmodern Kent Planlama Anlayışı*. Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. Sayı: 26, 1-25.
- Lefebvre, H. (1991). *Mekânın Üretimi*. İstanbul. Sel Yayıncılık.
- Lynton, N. (2004). *Modern Sanatın Öyküsü*. İstanbul. Remzi Kitabevi.
- Magritte's "Window" paintings, (2009, Mart 13). <http://www.mattesonart.com/part-2-magrittes-window-paintings.aspx>
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. Ankara. Bilim Sanat Yayınları.
- Özçelik, N. (2020). *Osmanlıdan Günümüze Değişen Kent İmgesinin Sanatçıların Eserlerine Yansımaları*. Turkish Studies-Social Sciences. Cilt:15, Sayı: 4, 2099-2112.
- Stavrides, S. (2021). *Kentsel Heterotopya*. (3. Baskı). İstanbul. Sel Yayıncılık.
- Tümtaş, S. ve Ergun, C. (2016). *Küreselleşme ve Kentlere Etkileri*. SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi. Sayı:37, 135-150.
- Uysal, E. ve Uysal, A. (2021). *Edward Hopper'ın "Gece Kuşları (Nightawks) Yapıtında Gerçek Ya Da Kurgusal Düzlemde Oluşturulan Dramatik Yalnızlık*. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Dergisi. Cilt: 11, Sayı: 3, 1178 - 1191.
- Yaylı, H. (2012). *Küreselleşmenin Kentler Üzerindeki Etkisi: "İstanbul Örneği"*. SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi. Cilt: 12, Sayı: 24, 331 - 356.
- Yılmaz, M. (2015). *Edward Hopper'ı Okumak*. Elde edilme tarihi: 08.04.2023

Görsel Kaynakça

Görsel 1 Caspar David Friedrich, *Penceredeki Kadın*.

<https://www.e-skop.com/skopbulten/bir-pencere-yazisi/5805>, Erişim Tarihi: 02.03.2024.

Görsel 2 Henri Matisse, *Kemanlı İç Mekân*.

<https://www.sanatlaart.com/sanatta-semoller-pencere/>, Erişim Tarihi:02.03.2024.

Görsel 3 Henri Matisse, *Collioure'daki Fransız Penceresi*.

<https://kuadros.com/tr/products/collioure-1914te-fransiz->

Çağdaş Resim Sanatında Yabancılaşma Olgusu Bağlamında Kent-Pencere İmgesi ve Sanatçılardan Örnekler / Özgen Topcuoğlu, Ü. I. & Aker, M.

penceresi?srsltid=AfmBOoogLuu9llnfnhzaNQcEN-8DE1KTaLAv3BJdfWxL9DE3KbAR3pqh,
Erişim Tarihi: 02.03.2024.

Görsel 4 Marc Chagall, *Penceremin içinden Paris*.

<https://www.sanatlaart.com/sanatta-semboller-pencere/>, Erişim Tarihi: 02.03.2024.

Görsel 5 René Magritte, *İnsani Durum*.

<https://www.istanbulsanatevi.com/wp-content/uploads/2022/03/rene-magritte-insani-durum.jpg>,
Erişim Tarihi: 19.05.2025.

Görsel 6 Rene Magritte, *Alanların Anahtarı*.

<https://www.sanatlaart.com/sanatta-semboller-pencere/>, Erişim Tarihi: 02.03.2024.

Görsel 7 Edward Hopper, *Gece Kuşları*.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Gece_Ku%C5%9Flar%C4%B1#/media/Dosya:Nighthawks_by_Edward_Hopper_1942.jpg, Erişim Tarihi: 13.12.2022.

Görsel 8 Nuri Kuzucan, *Yeniden Yapılanma*.

<https://www.galerist.com.tr/tr/artworks/36-nuri-kuzucan-re-construction-2020/>, Erişim Tarihi: 18.04.2024.

Görsel 9 Nuri Kuzucan, *Arka Pencere*.

<http://nurikuzucan.com/rear-window/>, Erişim Tarihi: 18.04.2024.

11. “Campos de Soria”: Una Mirada Histórico-Social en La Poesía de Antonio Machado

Aglaía SPATHI¹

APA: Spathi, A. (2025). “Campos de Soria”: Una Mirada Histórico-Social en La Poesía de Antonio Machado. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (47), 172-185. **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.16622047>

Resumen

La dimensión política en la obra de Antonio Machado ha recibido tradicionalmente menor atención que sus aspectos literarios y filosóficos. No obstante, el poema “Campos de Soria”, incluido en *Campos de Castilla* (1912), ofrece un ejemplo claro del profundo compromiso ético, estético y político del autor con la realidad española de finales del siglo XIX y principios del XX. El paisaje soriano descrito en el poema, con su aspereza, desnudez y abandono, se convierte en un símbolo elocuente de la decadencia material y espiritual del país. La mirada del poeta no es neutral: es una contemplación crítica pero empática que revela el dolor histórico de la región y, a la vez, despierta una esperanza en la conciencia colectiva. En este contexto, la naturaleza no solo refleja el deterioro nacional, sino que actúa como catalizador de una posible regeneración basada en la solidaridad, el compromiso y el trabajo común. Este estudio propone una lectura histórico-cultural del poema “Campos de Soria” con el objetivo de subrayar cómo las circunstancias históricas, políticas y sociales inciden directamente en la visión poética y moral de Machado. Asimismo, se analiza cómo el paisaje se convierte en un vehículo simbólico para articular una ética del compromiso con el destino de España.

Palabras clave: Decadencia, melancolía, patriotismo, desilusión, regeneración

¹ Dr., Atina Kapodistrian Üniversitesi, Felsefe Fakültesi, İspanyol Dili ve Edebiyatı Bölümü / Dr., National of Kapodistrian University of Athens, School of Philosophy, Department of Spanish Language and Literature (Athens, Greece) **eposta:** aspathi@spanll.uoa.gr **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0002-7955-2849> **ROR ID:** <https://ror.org/04gnjpq42> **ISNI:** 0000 0001 2155 0800 **Crossref Funder ID:** 501100005187

“Campos de Soria”: A Historical-Social Perspective in the Poetry of Antonio Machado²

Abstract

The political dimension of Antonio Machado’s work has traditionally received less attention than its literary and philosophical aspects. However, the poem “Campos de Soria”, included in *Campos de Castilla* (1912), offers a clear example of the author’s deep ethical, aesthetic, and political commitment to the Spanish reality at the end of the 19th and the beginning of the 20th century. The Sorian landscape described in the poem, with its harshness, bareness, and abandonment, becomes an eloquent symbol of the country’s material and spiritual decline. The poet’s gaze is not neutral: it is a critical yet empathetic contemplation that reveals the historical pain of the region while simultaneously awakening a sense of hope in the collective conscience. In this context, nature not only reflects national deterioration, but also serves as a catalyst for a possible regeneration based on solidarity, commitment, and shared effort. This study proposes a historical and cultural reading of the poem “Campos de Soria” with the aim of emphasizing how historical, political, and social circumstances directly influence Machado’s poetic and moral vision. Furthermore, it analyzes how the landscape becomes a symbolic vehicle to articulate an ethics of commitment toward Spain’s destiny. In doing so, the poem transcends its lyrical content and acquires a civic dimension that reflects the intellectual responsibility of the poet in times of national crisis, inviting readers to rethink the relationship between poetry, history, and collective identity.

Keywords: Decline, melancholy, patriotism, disillusionment, regeneration

² **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.
Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.
Funding: No external funding was used to support this research.
Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.
Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography
Similarity Report: Received – Turnitin / Rate: %19
Ethics Complaint: editor@rumelide.com
Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 21.06.2025-**Acceptance Date:** 30.07.2025-**Publication Date:** 31.07.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.16622047>
Peer Review: Two External Referees / Double Blind

“Campos de Soria”: Antonio Machado’nun Şiirinde Tarihsel-Toplumsal Bir Bakış³

Öz

Antonio Machado’nun eserlerindeki politik boyut, geleneksel olarak edebi ve felsefi yönlerine göre daha az ilgi görmüştür. Bununla birlikte, *Campos de Castilla* (1912) adlı eserde yer alan “Campos de Soria” şiiri, yazarın 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başlarında İspanya’nın gerçekliğine olan derin etik, estetik ve politik bağlılığının açık bir örneğidir. Şiirde anlatılan Soria manzarası, sertliği, çıplaklığı ve terk edilmişliğiyle, ülkenin maddi ve manevi çöküşünün anlamlı bir sembolü haline gelmektedir. Şairin bakışı tarafsız değildir: bölgenin tarihsel acısını açığa vuran ve aynı zamanda kolektif bilinçte bir umut uyandıran eleştirel ama empatik bir bakıştır. Bu bağlamda doğa, ulusal çürümeyi yansıtmakla kalmaz, aynı zamanda dayanışma, bağlılık ve ortak çalışmaya dayalı olası bir yenilenmenin katalizörü olarak da işlev görür. Bu çalışma, Machado’nun şiirsel ve ahlaki vizyonuna tarihsel, politik ve sosyal koşulların nasıl doğrudan etki ettiğini vurgulamak amacıyla “Campos de Soria” şiirinin tarihsel-kültürel bir okumasını önermektedir. Ayrıca, manzaranın İspanya’nın kaderiyle ilgili bir bağlılık etğini ifade etmek için nasıl sembolik bir araç haline geldiği de analiz edilmektedir. Böylece şiir, lirik içeriğini aşarak ulusal kriz zamanlarında şairin entelektüel sorumluluğunu yansıtan sivil bir boyut kazanmakta ve okuyucuyu şiir, tarih ve kolektif kimlik arasındaki ilişkiyi yeniden düşünmeye davet etmektedir.

Anahtar kelimeler: Çöküş, melankoli, vatanseverlik, hayal kırıklığı, yenilenme

³ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.
Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.
Funding: No external funding was used to support this research.
Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.
Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.
Similarity Report: Received – Turnitin / Rate: %19
Ethics Complaint: editor@rumelide.com
Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 21.06.2025-**Acceptance Date:** 30.07.2025-**Publication Date:** 31.07.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.16622047>
Peer Review: Two External Referees / Double Blind

La presencia del pensamiento político en la obra de Antonio Machado (1875–1939) es ineludible, particularmente a partir de su implicación activa en la vida pública durante la Segunda República (1931–1939) y la Guerra Civil española (1936–1939), así como por el valor simbólico que su figura adquirió posteriormente como emblema del antifranquismo. Sin embargo, este aspecto ha sido menos explorado por la crítica en comparación con los numerosos estudios centrados en sus vertientes literaria, filosófica o religiosa. Incluso en lo que respecta al análisis del patriotismo o el nacionalismo en su obra, los enfoques de carácter político siguen siendo escasos (de Blas Guerrero, 2017). El presente trabajo realiza un análisis del poema “Campos de Soria”, incluido en el libro *Campos de Castilla* (1912), con el propósito de examinar cómo Machado, influido por la Generación del 98, articula una reflexión profunda sobre España, Castilla y la identidad nacional. Este poema, lejos de constituir una mera exaltación lírica del paisaje soriano, despliega una crítica explícita al abandono social, económico y político de la región, convirtiéndose así en un testimonio poético de las tensiones y heridas que atraviesan la España de su tiempo.

Desde el siglo XVIII, España atravesó una prolongada inestabilidad política, marcada por conflictos internos y, finalmente, por la pérdida de sus últimas colonias en 1898, lo que supuso el fin definitivo del imperio español (Wang, 2023). La denominada “Crisis de 1898”, según la historiografía española, comprende dos dimensiones íntimamente relacionadas. La primera, de carácter militar y político, se refiere al proceso que culminó con la pérdida de Cuba, Puerto Rico, Filipinas y Guam. La segunda abarca las consecuencias de esta derrota, que afectaron profundamente a España en los planos político, económico, social, historiográfico y literario, con efectos que se prolongaron hasta bien entrado el siglo XX (Morán, 1998). El historiador Emilio de Diego García ha señalado que dicha crisis no representó únicamente “el colapso de un nacionalismo obsoleto frente al pujante nacionalismo norteamericano”, sino que dio lugar a un replanteamiento profundo del llamado “problema de España”; asimismo, destaca que en su momento se concedió mayor importancia a esta pérdida colonial que a la independencia de Hispanoamérica, a pesar de que esta última fue históricamente más significativa, “extraña percepción de los hechos que dio lugar a la ponderación (todavía hoy vigente) de que ‘más se perdió en Cuba’”, “la isla maldita” (de Diego García, 1996, ctd en Morán, 1998, pp. 195 y 218).

Desde finales del siglo XIX, España experimentó una profunda fragmentación ideológica que obstaculizó su proceso de modernización⁴. En respuesta, surgieron movimientos intelectuales como la Generación del 98 y la del 27, que promovieron valores democráticos, europeístas y humanistas. En este contexto, la educación fue concebida como una herramienta esencial para la transformación social, mientras que la literatura, influida por las corrientes europeas, se consolidó como medio de crítica y reflexión. Figuras como Unamuno (1864-1936), Ortega y Gasset (1883-1955) y los hermanos Machado, especialmente Antonio Machado, representaron un fuerte compromiso ético y una clara vocación transformadora (Wang, 2023).

La Generación del 98⁵, aunque distinta del modernismo, comparte con él la defensa de la libertad creativa y la dimensión estética de la literatura. Mientras el modernismo busca la regeneración

⁴ Los intentos de modernización política en España, como la efímera Primera República (1873) y la Restauración Borbónica (1874–1931), fracasaron en resolver las tensiones sociales existentes. A raíz de ello surgieron nuevas ideologías y partidos, entre los cuales destaca la fundación del PSOE en 1879. Posteriormente, en 1923, la dictadura de Primo de Rivera intentó imponer un modelo de modernización autoritario, pero el creciente rechazo social y político a su régimen llevó a su caída en 1930. Este contexto de crisis favoreció el ascenso del republicanismo, y en 1931 se proclamó la Segunda República. Esta aprobó una Constitución con importantes avances en derechos civiles —como el sufragio femenino y la igualdad jurídica— e impulsó ambiciosas reformas durante el bienio reformista (1931–1933) (Wang, 2023, pp. 37–39).

⁵ Según Entralgo estos “Son los mozos que salen a la vida respirando la oquedad de nuestro fin de siglo, cuando, pasadas las primeras mieles del codiciado reposo, empieza a advertirse la inconsistencia de la España ‘restaurada’” (1948, p.423).

individual, los autores del 98 se enfocan en la renovación nacional mediante una crítica intelectual expresada en prosa y poesía (Wang, 2023). Ambos movimientos, influenciados por el regeneracionismo⁶, combinan estética y compromiso ideológico. Para los escritores del 98, la literatura es una forma de conciencia histórica, en la que el paisaje castellano se convierte en símbolo de la situación del país, una conexión que se aprecia especialmente en Antonio Machado, Unamuno y Azorín⁷. Más que resignación, su visión representa una apuesta ética por la regeneración cultural ante la decadencia nacional⁸ (Wang, 2023, pp. 43–45). De modo igual, Valle-Inclán (1866–1936) y Pío Baroja (1872–1956), manifiestan una profunda inquietud por las cuestiones sociales, históricas y filosóficas de España, abordándolas desde una perspectiva crítica y existencial (Caprile, 2010).

Los autores de la Generación del 98 comparten una visión idealizada de la Castilla primitiva, exaltada por su autenticidad y vitalidad, así como una actitud respetuosa pero crítica hacia el esplendor severo de los siglos áureos. Coinciden en atribuir la decadencia de España a su persistente adhesión a valores del siglo XVII, ya anacrónicos, y rechazan los intentos superficiales de europeización del siglo XIX. Frente a estas vías fallidas, proponen una modernidad auténtica, fiel a la esencia nacional, y se reconocen como agentes activos de esta renovación cultural e histórica. Más allá de sus afinidades ideológicas, existe entre ellos un vínculo profundo que va más allá de lo generacional (Entralgo, 1948). La Generación del 98 no debe entenderse solo como un grupo literario, sino como una corriente de pensamiento que plantea una revisión crítica de los valores dominantes sobre el presente y el futuro de España. Su aparición implicó una ruptura con la hegemonía ideológica de la aristocracia terrateniente y la alta burguesía y respondió a una crisis profunda catalizada por el desastre colonial de 1898, que evidenció la necesidad de repensar la identidad y el rumbo histórico del país (Tuñón de Lara, 1975)⁹.

La crisis de 1898 impactó profundamente en la literatura española, incluida la poesía, que reflejó el desconcierto y la ambigüedad ideológica del momento. Surgieron composiciones tanto propagandísticas como críticas, con registros que iban del patriotismo a la sátira. Sin embargo, en conjunto, esta poesía no expresa una conciencia clara de la decadencia nacional, sino una percepción distorsionada de la realidad, condicionada por la desinformación y la manipulación política. Así, testimonia tanto las reacciones emocionales ante la pérdida como las limitaciones de una sociedad atrapada entre el orgullo nacional y la negación de su propia crisis (Díez de Revenga, 1999).

Frente al contexto de decadencia social, pobreza, emigración y guerra, algunos poetas —y especialmente

⁶ Uno de los aspectos fundamentales de la llamada "crisis de fin de siglo" fue el surgimiento del *regeneracionismo*, un término amplio y algo impreciso que abarca múltiples dimensiones de la realidad española de la época —social, política, económica y educativa— y cuya influencia se extendió hasta bien avanzado el siglo XX. En lo social, esta corriente expresaba el descontento de una burguesía media (y no solo media) frente al sistema político de la Restauración. En el plano ideológico, el regeneracionismo se caracterizó principalmente por un reformismo de inspiración positivista, aunque también incorporó elementos del krausismo, el historicismo y el tradicionalismo. La clase política, especialmente el partido conservador, intentó incorporar parte del programa regeneracionista, aun cuando existía un consenso generalizado en que el sistema vigente era ineficaz o no funcionaba como debería (Gil, 1993, p.479).

⁷ Seudónimo de José Martínez Ruiz (1873–1967) (Entralgo, 1948) cuya obra refleja un profundo vínculo con España, expresado en un pesimismo crítico y comprometido (Wang, 2023).

⁸ Así, estos intelectuales ilustres "sintieron la impresión de vacío, de flacidez que traía a sus almas su propia situación de españoles. Tal impresión será expresada con distintos nombres: es la 'abulia' que Ganivet diagnostica, el 'marasmo' que angustia a Unamuno, la 'depresión enorme de la vida' que Azorín advierte, la visión de una España: 'vieja y tahúr, zaragatera y triste', que asquea a Antonio Machado, el inconsciente 'suicidio lento' que con tan enorme tristeza delata Menéndez Pelayo. No hay duda: el 'problema de España' perdura irresuelto" (Entralgo, 1948, p. 419).

⁹ La revisión crítica desencadenada por el desastre colonial de 1898–1900 se manifiesta en diversas direcciones, dando lugar a múltiples respuestas intelectuales, ideológicas y culturales que evidencian la necesidad de repensar el rumbo de España ante la pérdida definitiva de su imperio: a) el regeneracionismo político y social, con figuras como Joaquín Costa y movimientos como la Liga de Productores, que cuestionan el sistema de la Restauración; b) una crítica literaria desde los jóvenes autores del 98, algunos con enfoques radicales y otros más centrados en lo estético; c) el crecimiento del movimiento obrero, aunque con limitaciones ideológicas; d) la crítica propia de la burguesía catalana; e) la difusión del institucionismo, influido por corrientes krausistas y positivistas (Tuñón de Lara, 1975, p.35).

Antonio Machado— reflejaron en sus versos las injusticias sufridas por las clases más humildes. Estas poblaciones padecieron los abusos del caciquismo, la precariedad del sistema productivo y los desastres naturales, que agravaron problemas como la enfermedad y la mortalidad infantil. En este panorama, *Campos de Castilla* de Machado se convirtió en una denuncia poética de los males de la España rural y un homenaje al sufrimiento de los más desfavorecidos (Díez de Revenga, 1999). El poeta mantuvo siempre un profundo vínculo con el pueblo¹⁰, y su aspiración fue convertirse en su poeta, e incluso desarrollar una filosofía accesible para todos. Esta vocación firme marcó su obra ensayística y poética con un sello distintivo que lo diferenció de otros pensadores de su tiempo, consolidándolo como una de las figuras más reconocidas y admiradas de la historia literaria (Wang, 2023)¹¹.

Antonio Machado formó parte activa de la Generación del 98, no solo como testigo de su tiempo, sino como integrante de una red intelectual que compartía inquietudes éticas y culturales sobre la crisis española. La figura de Unamuno fue central en su formación filosófica, especialmente en la concepción del tiempo y la intuición como formas de conocimiento. Esta influencia lo condujo también al pensamiento del filósofo francés Bergson (1859-1941), y reforzó su interés por la identidad nacional. Su obra revela una notable diversidad de referencias, desde los clásicos hasta los simbolistas franceses, lo que refleja su eclecticismo estético. Si bien el simbolismo y el modernismo marcan su estilo inicial, es el pensamiento del 98 el que define el contenido más profundo de su poesía, centrado en la reflexión y la crítica social. Esta integración de corrientes consolida a Machado como una de las voces más representativas del espíritu regenerador del 98 (Caprile, 2010).

Los viajes de Antonio Machado a París en 1899 y 1902 fueron fundamentales para su contacto con las corrientes estéticas de la época. Durante su primera estancia, vivió el ambiente del París finisecular y conoció a figuras como Oscar Wilde (1854-1900), Anatole France (1844-1924) y Pío Baroja (1872-1956). Sin embargo, fue el simbolismo francés lo que más le marcó, especialmente a través de autores como Baudelaire (1821-1867), Paul Valéry (1871-1945), Stéphane Mallarmé (1842-1898), y Jean Moréas (1856-1910), con quien entabló relación personal. Esta corriente, que buscaba expresar la belleza oculta de la conciencia y del mundo mediante metáforas, influyó en su estilo, caracterizado por el uso de símbolos, sinestesias e imágenes sensoriales (Caprile, 2010). En su segundo viaje a París, Antonio

¹⁰ “Escribir para el pueblo -decía mi maestro-, ¡iqué más quisiera yo! Deseoso de escribir para el pueblo, aprendí de él cuanto pude, mucho menos, claro está, de lo que él sabe. Escribir para el pueblo es escribir para el hombre de nuestra raza, de nuestra tierra, de nuestra habla, tres cosas inagotables que no acabamos nunca de conocer. [...] Por eso yo no he pasado de folklorista, aprendiz, a mi modo, de saber popular” (Machado, 2001, p. 230).

¹¹ La trayectoria intelectual y literaria de Antonio Machado puede estructurarse de manera esquemática en seis etapas fundamentales, que reflejan tanto su evolución lírica como su pensamiento en prosa, así como su maduración estilística e ideológica.

Primera etapa (hasta 1907): Corresponde a su juventud y culmina con la publicación de *Soledades*, *Galerías*, *Otros poemas* y su instalación en Soria. En prosa, se limita a las denominadas “prosas sueltas” y al ensayo “Divagaciones” sobre Vida de don Quijote y Sancho de Unamuno (1905).

Segunda etapa (1907–1912): Abarca su tiempo en Soria y sus viajes a París. Finaliza con la publicación de *Campos de Castilla* y su traslado a Baeza. Destaca la carta a Gregorio Martínez Sierra (20 de septiembre de 1912), donde se vislumbra ya un giro hacia “una poesía más comprometida con la realidad social”.

Tercera etapa (1912–1919): Transcurre en Baeza y va desde su correspondencia con Juan Ramón Jiménez hasta la carta a José Tudela (28 de noviembre de 1919). En este periodo inicia *Los complementarios* (hasta el folio 36v) y se publica en 1917 la primera edición de *Poesías completas*, que reúne *Soledades* y una versión ampliada de *Campos de Castilla*.

Cuarta etapa (1919–1932): Coincide con su estancia en Segovia. Publica *Nuevas canciones* (1924), luego incorporadas como tercera parte de *Poesías completas* (2.ª ed., 1928), junto con *De un cancionero apócrifo* como cuarta parte. También se incluyen las “prosas sueltas” de Segovia, el segundo cuaderno de *Los complementarios* y nuevas “reflexiones apócrifas”.

Quinta etapa (desde 1932): Marca su periodo en Madrid y se inicia con la carta a Pelayo Artigas (19 de agosto de 1932). Aquí sobresale la publicación de *Juan de Mairena* y los *Apuntes inéditos*, junto a la tercera y cuarta ediciones de *Poesías completas* (1933 y 1936).

Sexta etapa (1936–1939): Se desarrolla durante la Guerra Civil. Se caracteriza por sus últimas “prosas sueltas” y las meditaciones póstumas en *Juan de Mairena*, donde se consolida su pensamiento “ético y político en un contexto de urgencia histórica”. Este recorrido evidencia la transformación de Machado, desde un lirismo introspectivo hacia una poesía filosófica y socialmente comprometida con su tiempo (Martinón, 1998, pp. 199–200).

Machado entra en contacto directo con Rubén Darío (1867-1916) y Enrique Gómez Carrillo (1873-1927), lo que le permite acercarse al modernismo¹²; sin embargo, aunque, incorporó ciertos elementos formales de dicha corriente, la concepción poética de Machado trascendía el esteticismo sensorial, orientándose hacia una expresión más profunda del espíritu y la interioridad (Caprile, 2010)¹³.

En *Campos de Castilla*¹⁴ (1912), Machado orienta su mirada hacia la realidad de España y se consolida como una figura clave de la Generación del 98. En esta obra, su preocupación por "lo español" se plasma en una representación del paisaje que trasciende lo descriptivo para convertirse en reflexión sobre el pasado glorioso, el presente decadente y un futuro incierto (Caprile, 2010, pp. 312-314). El poeta consolida una crítica social profunda y severa hacia la España de su tiempo poniendo de manifiesto los males estructurales del país, a través de una mirada lúcida sobre el abandono del campo, la desigualdad y la inercia de una sociedad estancada¹⁵. Se trata de una nación envejecida, de pueblos detenidos en el tiempo, donde las mujeres permanecen recluidas y los hombres viven del pasado, refugiados en tertulias o en rentas heredadas, mientras otros trabajan para sostener ese sistema (Díez de Revenga, 1999). Al abandonar el tono introspectivo y simbolista de su etapa inicial, el poeta muestra un profundo amor por la naturaleza y un creciente vínculo con una tierra áspera y dolorosa; en *Campos de Castilla*, el poeta alude con frecuencia tanto al paisaje como a la miseria que afecta a los hombres de Castilla, configurando una patria marcada por la melancolía y el sufrimiento (Wang 2023).

Antonio Machado destacó por su sensibilidad lírica al representar los paisajes de Castilla, expresión de una conexión espiritual profunda sustentada en afinidades personales más que en vínculos geográficos. El entorno castellano le permitió superar su fase de introspección, especialmente durante su estancia en Soria, donde el amor y el dolor por la pérdida de su esposa Leonor intensificaron su vínculo emocional con el paisaje, transformando su mirada en una más humana y comprensiva (Pérez-Rioja, 1976). Aunque andaluz de origen, halló en esa ciudad un espacio simbólico decisivo para su evolución personal y literaria. Durante los cinco años que vivió allí, escribió *Campos de Castilla*, vivió su relación con Leonor —figura central en su biografía— y pasó de una poesía intimista a una más comprometida y reflexiva. Esta etapa dejó una marca indeleble en su obra. Sin embargo, algunos críticos sostienen que tal evolución no implicó una ruptura, sino una reelaboración de sus temas esenciales desde una óptica renovada (Franco, 1983). El propio Machado reconoce en ese libro una transformación de su poesía,

¹² Esta influencia se manifiesta especialmente en su primera etapa creativa, y de forma notable en *Soledades* (1903) (Caprile, 2010)

¹³ Antonio Machado reconoce la influencia del modernismo en su primera etapa al afirmar: "[Estas] composiciones [...] fueron escritas entre 1899 y 1902. Por aquellos años, Rubén Darío [...] era el ídolo de una selecta minoría. Yo también admiraba al autor de *Prosas Profanas*..." (Machado, 1979, p. 9, ctd en Caprile, 2010, p.313). No obstante, también marca una clara distancia conceptual respecto a esta estética, al declarar: "Pensaba yo que el elemento poético no era la palabra por su valor fónico, ni el color, ni la línea, ni un complejo de sensaciones, sino una honda palpitación del espíritu" (Machado, 1979, p. 9 ctd en Caprile, 2010, p. 313). Así, aunque incorporó ciertos elementos formales del modernismo, la concepción poética de Machado trascendía el esteticismo sensorial, orientándose hacia una expresión más profunda del espíritu y la interioridad.

¹⁴ El propio Antonio Machado, al explicar su obra *Campos de Castilla* en 1917 comenta: «Cinco años en la tierra de Soria, hoy para mí sagrada -allí me casé, allí perdí a mi esposa, a quien adoraba-, orientaron mis ojos y mi corazón a lo esencial castellano. Ya era, además, muy otra mi ideología. Somos víctimas -pensaba yo- de un doble espejismo. Si miramos afuera y procuramos penetrar las cosas, nuestro mundo externo pierde en solidez, y acaba por disipárenos cuando llegamos a creer que no existe por sí, sino por nosotros. Pero si, convencidos de la íntima realidad miramos adentro, entonces todo nos parece venir de fuera, y es nuestro mundo interior, nosotros mismos, lo que se desvanece. ¿Qué hacer entonces? Tejer el hilo que nos dan, soñar nuestro sueño, vivir; sólo así podremos lograr el milagro de la generación. Un hombre atento a sí mismo y procurando auscultarse ahoga la única voz que podría escuchar: la suya. [...] Y pensé que la misión del poeta era inventar nuevos poemas de lo eterno humano, historias animadas que, siendo suyas, viviesen, no obstante, por sí mismas. [...] Muchas condiciones encontraréis ajenas a estos propósitos que os declaro. A una preocupación patriótica responden muchas de ellas; otras, al simple amor a la Naturaleza, que en mí supera infinitamente al del Arte. Por último, algunas rimas revelan las muchas horas de mi vida gastadas -alguien dirá: perdidas- en meditar sobre los enigmas del hombre y del mundo" (Machado, 1989, p. 1594).

¹⁵ Esta visión encuentra eco en la reflexión de Azorín, quien, ante la crisis de valores que marca el fin de la primera década del siglo XX, describe una España marcada por la despreocupación, la indiferencia y la mezcla de lo vulgar con lo idealizado (Díez de Revenga, 1999).

motivada por inquietudes patrióticas, amor a la naturaleza y una honda meditación sobre la existencia y la condición humana (Alvar, 1991, ctd. en Franco, 1983, p.133). Más que un reflejo del regeneracionismo del 98, *Campos de Castilla* revela la sensibilidad de un verdadero humanista. Para Machado, Castilla —y especialmente Soria— no es solo un lugar físico, sino un “paisaje del alma”, un espacio simbólico en el que proyecta sus emociones y reflexiones más profundas (Pérez-Rioja, 1976).

“Campos de Soria”, uno de los poemas más estudiados de Machado, adquiere una relevancia central dentro de *Campos de Castilla*, ya que representa una forma renovada de observar e interpretar la realidad española desde una perspectiva crítica y profundamente reflexiva (Rodríguez, 1983). Según Predmore (1981), en “Campos de Soria” Machado amplía su mirada para abordar de forma más compleja la realidad española, incorporando por primera vez una visión marcada por el optimismo y la esperanza. Este elaborado poema, compuesto por nueve secciones, se organiza en “tres partes iguales y bien definidas”. En la primera (I–III), el autor representa el paisaje del campo soriano; en la segunda (IV–VI), centra su atención en aspectos concretos de la realidad “histórica y social de Castilla”, dotándolos de un significado simbólico que orienta al lector hacia una comprensión más profunda del pasado; finalmente, en la tercera parte (VII–IX), regresa al paisaje, pero esta vez con la “conciencia adquirida en la parte central”, lo que le permite expresar una “condolencia por el país y sus problemas”, sentimiento que a su vez da lugar a una proyección esperanzadora hacia el porvenir de España. Esta evolución del punto de vista, también observable en otras composiciones de Machado, adquiere en “Campos de Soria” un peso particular, ya que se articula de forma coherente con la estructura y el significado global del poema (Rodríguez, 1983). El campo soriano no cautiva a Machado de forma inmediata, sino a través de una atracción lenta pero duradera que acaba por convertirse en un símbolo espiritual. El poema surge así de una contemplación interior constante y profundamente asimilada. Su poesía, más espiritual que sensorial, transforma los colores del paisaje en reflejo de estados anímicos y valores morales, donde lo exterior y lo íntimo se fusionan, y la tierra se convierte en espejo del alma del poeta y de la identidad de España (Pérez-Rioja, 1976).

En “Campos de Soria” (CXIII), Antonio Machado sostiene que el verdadero amor a la patria debe fundarse en una comprensión crítica y racional de su historia, advirtiendo que el predominio del sentimiento sobre el juicio puede distorsionar la visión histórica, un riesgo que él y los autores del 98 procuran evitar. Desde el inicio del poema, la voz poética adopta una actitud de distanciamiento deliberado respecto al paisaje, lo que evidencia su propósito reflexivo (Rodríguez, 1983). El poema se abre con una descripción del entorno que, si bien mantiene la línea de otras composiciones de *Campos de Castilla*, se distingue por la sobriedad de sus imágenes. En este poema —como en el conjunto del libro— el paisaje adquiere un papel central, rompiendo con la tradición que lo relegaba a un simple fondo decorativo. Destaca la atención del sujeto lírico a elementos naturales simples y cotidianos, investidos de un inesperado valor estético (Vila-Belda, 2006).

Desde los primeros versos —“Es la tierra de Soria árida y fría. / Por las colinas y las sierras calvas, / verdes pradillos, cerros cenicientos, / la primavera pasa / dejando entre las hierbas olorosas / sus diminutas margaritas blancas” (Machado, *Poesías Completas*, 1975, p. 154)¹⁶— se percibe una clara voluntad de distanciarse de la estética paisajística idealizada. El territorio descrito como “árido y frío”, alejado de lo bucólico, se configura a partir de referencias concretas como “las colinas y las sierras calvas” o los “cerros cenicientos” (p. 154), construyendo así una imagen austera y contenida. Al anunciar la llegada de la primavera, el poeta elude toda forma de exaltación y se concentra en detalles mínimos —

¹⁶ Las citas de “Campos de Soria” son de Machado A. (1975). *Poesías completas* (Pról. de M. Alvar). Madrid: Espasa-Calpe, Colección Austral.

"las hierbas olorosas" y las "diminutas margaritas blancas" (p. 154)—, que otorgan al paisaje un tono íntimo y realista. Incluso el Moncayo, tradicional símbolo de grandeza, es apenas mencionado, en un gesto de contención expresiva deliberada (Vila-Belda, 2006). En la segunda sección de "Campos de Soria", el paisaje es contemplado desde una perspectiva elevada, casi aérea, y caracterizado mediante la imagen de "retazos de estameñas pardas" (p. 154), expresión que, según Rodríguez, "refuerza la sobriedad del entorno" (1983, p. 158). La voz poética dirige su atención hacia elementos modestos del ámbito rural, como "el huertecillo" o "el abejar" (p. 155), resaltando su dimensión cotidiana. Las comparaciones con objetos domésticos —por ejemplo, "tierras labrantías / como retazos de estameña parda" (p. 154)— confieren al paisaje una textura próxima y familiar. La mirada lírica actúa como una lente fotográfica que se detiene en detalles mínimos, como las iniciales grabadas en la corteza de los chopos, aportando una carga de intimidad y subjetividad. Esta forma de observar el entorno no responde a una concepción grandilocuente o heroica del paisaje, sino a una contemplación atenta y serena de su materialidad, forma y disposición, tal como señala Vila-Belda (2006). Muestra de ello es la descripción:

Las tierras labrantías,
 como retazos de estameñas pardas,
 el huertecillo, el abejar, los trozos
 de verde oscuro en que el merino pasta,
 entre plumizos peñascales, siembran
 el sueño alegre de infantil Arcadia.
 En los chopos lejanos del camino,
 parecen humear las yertas ramas
 como un glauco vapor —las nuevas hojas—
 y en las quiebras de valles y barrancas
 blanquean los zarzales florecidos,
 y brotan las violetas perfumadas (pp. 154-155).

En la tercera sección del poema, la voz poética modifica su enfoque y adopta una perspectiva más próxima al suelo. El paisaje vespertino es entonces descrito como un "lienzo de oro manchado" (p. 155) por el paso de los viajeros. Sin embargo, se introduce una advertencia visual: la riqueza cromática del atardecer solo se revela plenamente "desde los picos donde habita el águila" (p. 155), es decir, desde una posición elevada y distante. Esta mirada panorámica, aunque estéticamente eficaz, excluye la presencia humana. Por ello, para captar la auténtica esencia del pueblo, resulta necesario un cambio de enfoque. Este giro se hace evidente entre las secciones tercera y cuarta: si inicialmente los personajes aparecen como "figurillas" pertenecientes a la "plebe" (p. 155), en la cuarta sección, mediante el "catalejo" del poeta, cobran forma concreta y adquieren densidad vital como "figuras del campo" (p. 155), dotadas de una existencia plena y significativa (Rodríguez, 1983, p. 158). En esta cuarta sección, se produce un giro emotivo que se manifiesta en la exclamación "¡Las figuras del campo sobre el cielo!" (p. 155), la cual introduce una mirada más cercana y compasiva hacia los campesinos, cuyas sombras se proyectan sobre el "oro fluido y verdinoso / del poniente" (p. 155), (Rodríguez, 1983). Dentro de este marco ideológico se inscribe la figura del arriero, evocada en la sección V como aquel "que caminó sobre la blanca tierra, / y una noche perdió ruta y sendero, / y se enterró en las nieves de la sierra" (p. 156). Esta imagen adquiere una dimensión simbólica al representar a quienes, como los moriscos, no se alinearon con la ortodoxia católica dominante. Como indica Américo Castro, estos grupos, comúnmente vinculados al oficio de arriero, encarnaban una tradición trabajadora y pluralista que fue silenciada por el discurso

oficial de la historia (1971, ctd en Rodríguez, 1983, p. 160). La desaparición del arriero y el duelo de sus padres se convierten así en una alegoría del silenciamiento de una memoria colectiva suprimida por la intolerancia y por la imposición de una identidad única. Este proceso, desarrollado entre los siglos XVI y XVII, dio lugar a una sociedad en la que el disimulo del origen se convirtió en estrategia esencial de supervivencia (Rodríguez, 1983). El arriero, desaparecido en la nieve —“perdió ruta y sendero” (p. 156) —, representa así a los marginados históricos, y su figura se erige en símbolo del olvido colectivo y de la memoria reprimida (Rodríguez, 1983). Enseguida, en la sexta sección, el yo lírico evidencia cómo los vestigios del pasado —“castillo arruinado”, “murallas roídas”, “casas denegridas” (p. 156) — no evocan orgullo, sino la decadencia de una herencia histórica excluyente. Esta ruina, tanto arquitectónica como simbólica, denuncia el vacío espiritual y moral que dejó un poder ideológico agotado (Rodríguez, 1983). Frente a ello, Soria se convierte en el espacio donde el poeta reafirma una soledad auténtica, surgida de una vivencia íntima (Franco, 1983). La nobleza castellana aparece retratada como una “muerta ciudad de señores, / soldados o cazadores” (p. 156), asociada a la caza y a la exclusión del trabajo manual. Esta crítica se inscribe en un modelo de sociedad que desdeñaba los oficios vinculados a judíos o musulmanes. Asimismo, Machado denuncia la fusión entre religión, lengua e identidad nacional dominante en la Castilla medieval, donde “ser cristiano” equivalía a “ser español” (Castro, 1971, ctd en Rodríguez, 1983, p. 160). Esta identificación es cuestionada mediante la omisión de la catedral, sustituida por “la campana / de la Audiencia” (p. 157), lo cual revela, según Rodríguez, “la intención de Machado de señalar que el porvenir de España debe fundarse en instituciones civiles y democráticas” (1983, p. 160). Desde una perspectiva sociológica, se destaca la ausencia de una clase media, interpretada por Castro como resultado de una obsesión con la “limpieza de sangre”, que impidió el desarrollo de una burguesía sólida (Castro, 1971, pp. 67–80, ctd en Rodríguez, 1983, p. 160). Por otro lado, los galgos, “flacos y agudos” (p. 157), junto con los campesinos y los padres del arriero, encarnan al pueblo sufriente, aunque también portan una dignidad resistente. El tañido de “la campana / de la Audiencia” y el sueño de la hermana del arriero —“en los días azules y dorados” (p.156)— expresan una esperanza en una España renovada, sostenida en las virtudes del pueblo: su inteligencia, laboriosidad y capacidad de resiliencia.

En la séptima sección, el yo lírico muestra una clara preferencia por las formaciones geológicas del paisaje castellano, como “colinas plateadas, / grises alcores y cárdenas roquedas” (p.157), lo que contribuye a generar una impresión de objetividad descriptiva. Esta atención constante a elementos naturales —rocas, árboles, plantas— se extiende a lo largo de *Campos de Castilla*, y según Whiston, configura el marco esencial de la obra (2005). En la misma línea, Bartolomé Mostaza destaca la centralidad del suelo, el cielo y las piedras en la estética machadiana (1949). En esta sección, el paisaje adquiere un carácter simbólico: la aridez de las montañas representa el pasado intransigente, mientras que la fertilidad del valle del Duero, donde “los álamos brotan”, remite a un futuro esperanzador, posible si se deja atrás la herencia opresiva (Rodríguez, 1983). A esta visión histórica se suma un tono afectivo, ya que Machado afirma que el recuerdo de esta tierra lo acompañará siempre. En esta misma sección, se retoma la imagen de los álamos, ahora observados desde una perspectiva más cercana: “He vuelto a ver los álamos dorados” (157). Al descubrir en sus cortezas inscripciones —nombres y fechas—, los árboles se convierten en testigos de experiencias humanas, especialmente amorosas. Esta carga simbólica se proyecta en una visión de futuro armonioso para España, basada en el amor, y expresada a través de la metáfora musical: “álamos que seréis mañana / liras del viento perfumado en primavera” (p.159). La unión emocional entre el poeta y los árboles culmina en la declaración: “iconmigo vais, mi corazón os lleva!” (p.159), donde se funden comprensión histórica y sentimiento. El paisaje alcanza aquí una dimensión profundamente afectiva. Los álamos junto al Duero evocan momentos vividos con Leonor, dotando al entorno de un valor emocional y biográfico. Además, la voz poética, describe el

entorno montañoso que rodea Soria, ciudad que se alza ligeramente sobre el río Duero; la mención de topónimos cercanos a Soria ancla esta experiencia en un espacio geográfico concreto. La estrofa concluye con la reafirmación de un motivo reiterado: el paisaje soriano como parte inseparable del yo lírico, que lo lleva en lo más profundo del corazón. Finalmente, el poema sitúa a Castilla —y en particular a Soria— como símbolo de la identidad histórica española, marcada por su papel defensivo frente al islam desde el siglo VIII. Su ubicación estratégica —"cabeza de Extremadura" y "barbacana / hacia Aragón" (pp.156-157)— subraya su condición de frontera y baluarte cristiano.

En la estrofa IX, el sujeto poético se despide del paisaje soriano mediante una evocación serena: "tardes tranquilas, montes de violeta, / alamedas del río" (p.159). Esta escena final, cargada de lirismo, da paso a una fusión entre emoción y memoria, en la que el poeta ya no distingue entre lo vivido y lo evocado. Tal como observa Franco, "lo único que tiene claro es que se trata de una expresión veraz de lo sentido y lo deseado" (1983, p. 138). De ahí su exclamación: "Me habéis llegado al alma, / ¿o acaso estabais en el fondo de ella?" (p.159). La identificación simbólica entre el alma del poeta y los campos de Soria se intensifica en este pasaje, en el que también resuena la presencia de Leonor como figura afectiva esencial. Hacia el final del poema, el hablante poético se dirige directamente a los habitantes de la región, a quienes nombra como "buenos cristianos", deseándoles "alegría, / de luz y de riqueza" (p.159), lo que otorga al cierre un tono de reconciliación y gratitud. Soria, inicialmente caracterizada como "ciudad decrepita" (p.159), revela su belleza bajo la luna, que actúa como símbolo de una mirada esclarecida, en la que el vínculo con la tierra ya no se fundamenta únicamente en la percepción directa, sino en una comprensión histórica profunda (Rodríguez, 1983).

Sintetizando el estudio de "*Campos de Soria*", se puede afirmar que, desde sus primeros versos —"Es la tierra de Soria árida y fría" (p. 154)— hasta la última evocación del alma que acoge al paisaje —"me habéis llegado al alma, / ¿o acaso estabais en el fondo de ella?" (p. 159)—, el poema despliega una mirada crítica y compasiva. A través de elementos aparentemente insignificantes —"las diminutas margaritas blancas", "el huertecillo", "el abejar" (p. 154)—, Machado configura una estética de la sobriedad, que rehúye lo grandilocuente y privilegia la cotidianidad como vía de revelación ética. Esta atención al detalle material se vincula estrechamente con una lectura crítica del pasado. En las seis primeras secciones, el poeta traza un retrato múltiple de Castilla —histórico, social y geográfico— que pone de manifiesto cómo la intolerancia religiosa y la fragmentación social han contribuido a la decadencia del país. El paisaje deja de ser mero fondo decorativo para convertirse en un espacio cargado de significación ética y emocional (Rodríguez, 1983). Más concretamente, en la sección V, la figura del arriero desaparecido representa a los sectores históricamente marginados y remite a una memoria colectiva silenciada por la intolerancia y la exclusión (Rodríguez, 1983). Esta evocación se vincula con la crítica a una Castilla aristocrática y cerrada, representada como "muerta ciudad de señores, / soldados o cazadores" (p. 156), en un contexto en el que "ser cristiano" equivalía a "ser español" (Castro, 1971, ctd. en Rodríguez, 1983, p. 160). Frente a esta visión restrictiva, el poema plantea una ética del reconocimiento, en la que la voz lírica abandona la distancia contemplativa y se inscribe simbólicamente en el entorno, manifestando una conexión emocional intensa con el paisaje. Esta identificación no responde a un sentimentalismo ingenuo, sino a una forma de resistencia ética frente al olvido.

A partir de la sección VII se produce un giro simbólico y emocional: la voz poética emerge en primera persona y transforma la tristeza en "amor", resignificando el dolor como forma de resistencia poética frente a la exclusión. Se inaugura así un nuevo orden simbólico, donde elementos antes asociados al sufrimiento —como el viento o la nieve— se convierten en signos de paz, y el paisaje adquiere un tono de comunión natural. Este proceso de transformación alcanza su plenitud en las secciones VIII y,

especialmente, en la IX. La metáfora de las alamedas como “verde sueño / del suelo gris y de la parda tierra” proyecta una visión esperanzadora. La introducción del tiempo futuro —“álamos que seréis mañana / liras del viento perfumado en primavera” (p.159)— señala el paso de una España inmóvil hacia una renovación posible. Incluso el río Duero, antes símbolo de estancamiento, se dinamiza: “corre y pasa y sueña” (p.159), y se convierte en emblema del fluir vital. Esta fluidez alcanza también el plano humano, como revela el verso “conmigo vais, mi corazón os lleva” (p.159), cuya repetición imprime al poema un ritmo de avance y compromiso ético (Rodríguez, 1983). La coda final reafirma este impulso transformador: sin ignorar los vestigios de una tradición rígida, el poeta expresa su anhelo de que el pueblo de Soria alcance “alegría, / de luz y de riqueza” (p. 159), articulando así un ideal de España reconciliada, no basada en la imposición ideológica o religiosa, sino en los valores de la comprensión, la convivencia y la ética compartida (Rodríguez, 1983).

El estudio del poema “Campos de Soria”, permite reconocer en Antonio Machado no solo al poeta introspectivo, sino también al pensador crítico y comprometido con la realidad histórica de su país. En sintonía con el ideario regeneracionista de la Generación del 98, Machado desarrolla una poética que, como comenta Wang, abandona la introspección simbolista de sus primeras obras para volcar su sensibilidad hacia los temas sociales, éticos y culturales vinculados a la realidad castellana (2023). El paisaje soriano, en este contexto, deja de funcionar como mero motivo descriptivo para convertirse en símbolo de la decadencia política, económica y moral de la España de su tiempo. Como señala Pérez-Rioja, Soria no fue para Machado un simple espacio geográfico, sino una experiencia vital profundamente interiorizada que adquirió un valor simbólico (1976). Así que, los elementos concretos del entorno adquieren una dimensión espiritual, en la que el alma del poeta se funde con la tierra contemplada. Esta carga simbólica confiere a “Campos de Soria” un lugar central en la lírica española contemporánea, al articular un compromiso ético a través de una poesía que conjuga contemplación, memoria y esperanza.

Bibliografía

- Alvar, M. (Ed.). (1991). *Poesías completas* (16.ª ed.). Espasa-Calpe.
- Caprile, C. (2010). Las influencias literarias en la obra de Antonio Machado: El simbolismo francés, el modernismo americano y la Generación del '98. *Gramma*, 21(47), 311–316.
- Castro, A. (1971). *The Spaniards* (W. King & S. Margaretten, Trans.). University of California Press.
- De Blas Guerrero, A. (2017). Nacionalismo y patriotismo en la obra de Antonio Machado. *Historia y Política: Ideas, Procesos y Movimientos Sociales*, 38, 289–314. <https://doi.org/10.18042/hp.38.10>
- De Diego García, E. (Dir.). (1996). *1895, la guerra en Cuba y la España de la Restauración*. Editorial Complutense / Universidad Complutense de Madrid.
- Díez de Revenga, F. J. (1999). *Poesía del 98 y compromiso: Decadencia, caciquismo, pobreza y emigración en Vicente Medina*. https://www.cervantesvirtual.com/obra-visor/poesia-del-98-y-compromiso-decadencia-caciquismo-pobreza-y-emigracion-en-vicente-medina-953986/html/24ccfc19-2df2-4daf-8401-b6abd73c2b53_8.html
- Entralgo, P. L. (1948). La generación del 98 y el problema de España. *Arbor*, 11(36), 417.
- Franco, A. M. (1983). La Soria de Antonio Machado. *Boletín de la Institución Fernán González*, 1er sem., 62(200), 133–142.
- Gil, L. V. (1993). Regeneracionismo y educación: La aportación de Santiago Alba. En *Primer Congreso de Historia de Zamora: Tomo IV: Moderna y Contemporánea* (pp. 479–484). Instituto de Estudios Zamoranos "Florián de Ocampo".
- Machado, A. (s.f.). *Campos de Castilla*. Elejandria. <https://www.elejandria.com/libro/campos-de-castilla/machado-antonio/1163>
- Machado, A. (1975). *Poesías completas* (Pról. de M. Alvar). Espasa-Calpe, Colección Austral.
- Machado, A. (1979). *Poesías*. Losada.
- Machado, A. (1989). *Poesía y prosa* (O. Macri, Ed., Vol. III). Espasa-Calpe.
- Machado, A. (2001). *Juan de Mairena*. Bibliotex.
- Machado, A. (2012). *Soledades; Galerías; Otros poemas* (G. Ribbans, Ed.). Cátedra.
- Martinón, M. (1998). El pensamiento poético de Antonio Machado (primera época: hasta 1907). *Revista de Filología de la Universidad de La Laguna*, (16), 197–230.
- Morán, P. B. (1998). La crisis de 1898 en las revistas de la época. *Cuadernos de Estrategia*, (97), 195–218.
- Mostaza, B. (1949). El paisaje en la poesía de Antonio Machado. *Cuadernos Hispanoamericanos*, (11–12), 623–641.
- Pérez-Rioja, J. A. (2023 [1976]). *Soria, en la poesía de Antonio Machado* [PDF]. Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes. <https://www.cervantesvirtual.com/obra/soria-en-la-poesia-de-antonio-machado>
- Predmore, M. P. (1981). *Una España joven: La poesía de Antonio Machado*. Ínsula.
- Rodríguez, R. T. (1983). Historiografía poética y realidad histórica en *Campos de Soria*. *Boletín de la Institución Fernán González*, 1er sem., 62(200), 157–164.
- Tuñón de Lara, M. (1975). La superación del «98» por Antonio Machado. *Bulletin hispanique*, 77(1), 34–71.
- Vila-Belda, R. (2006). La visión institucionista del paisaje en Antonio Machado. En J. Doménech (Coord.), *Hoy es siempre todavía: Curso internacional sobre Antonio Machado, Córdoba 7–11 de noviembre de 2005* (pp. 198–229). Renacimiento. <https://www.cervantesvirtual.com/obra/la-vision-institucionista-del-paisaje-en-antonio->

[machado-1209562/](#)

Wang, L. (2023). *El pensamiento filosófico de Antonio Machado en sus "Apócrifos"* [Tesis doctoral, Universidad Autónoma de Madrid]. Repositorio UAM.

Whiston, J. (2005). “Unas pocas palabras verdaderas”: The naming and framing of nature in Machado's *Campos de Castilla*. *Bulletin of Spanish Studies*, 82(3-4), 509-527.
<https://www.cervantesvirtual.com/obra-visor/unas-pocas-palabras-verdaderas-the-naming-and-framing-of-nature-in-machados-campos-de-castilla-1158132/>

12. İtalyancada Yansıma Fiillerin Metaforik Kullanımı: Hayvanların Ses Çıkarmasını Taklit Eden Fiiller Üzerine Bir İnceleme¹

Sadriye GÜNEŞ²

APA: Güneş, S. (2025). İtalyancada Yansıma Fiillerin Metaforik Kullanımı: Hayvanların Ses Çıkarmasını Taklit Eden Fiiller Üzerine Bir İnceleme. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (47), 186-201. **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.16743579>

Öz

Doğadaki canlı ve cansız varlıkların seslerinin taklidiyle oluşan yansıma sözcükler, dilbilimde uzun süredir incelenen bir konudur. Dilin kökenine ilişkin tartışmaların ortaya çıkışından bu yana ilgi odağı olan bu konu, Platon, Aristoteles ve Stoacılar gibi düşünürler tarafından da ele alınmıştır. Yakın zamana kadar dildeki konumları tartışmalı olsa da, Roman Jakobson gibi dilbilimciler yansıma sözcüklerin önemini vurgulamışlardır. Bu çalışma, İtalyancadaki hayvan seslerini taklit eden yansıma fiillerin insanlara atfedilerek metaforik anlamda kullanılmasını incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmanın temel soruları, bu metaforik kullanımların sözlüklerde yer alıp almadığı ve hangi insan davranış özelliklerini yansıttığıdır. Bu amaçla, öncelikle yansıma sözcüklerin tanımı, özellikleri, dildeki konumu, sınıflandırılması, kullanım alanları ve yansıma fiillerin metaforik kullanımı kavramsal çerçevede ele alınmıştır. Ardından, çalışmanın amacı, araştırma soruları ve yöntemi açıklanarak elde edilen bulgular yorumlanmıştır. Betimsel nitelikteki bu araştırmada, veri toplama yöntemi olarak belge taraması kullanılmış ve elde edilen bulgular tanım, içerik, anlam analizi ve sınıflandırma yöntemleriyle incelenmiştir. Belge taraması, basılı ve çevrimiçi İtalyanca açıklamalı sözlükler ve CORIS derlemi üzerinden gerçekleştirilmiştir. İtalyanca sözlüklerin incelenmesi sonucunda, hayvan seslerinin çıkarılmasını taklit eden ve metaforik kullanımlara sahip 24 fiil belirlenmiştir. Bu fiiller, genellikle evcil ve vahşi hayvanların, kuşların ve böceklerin seslerini ifade etmekle birlikte, insanların belirli durumlardaki ses çıkarma ve konuşma biçimlerini tanımlamak için de metaforik olarak kullanıldığı saptanmıştır. Bu çalışmada belirlenen metaforlar, hız, nitelik, ses tonu, anlaşılabilirlik, duygusal yoğunluk ve anlamsal içerik gibi ölçütler dikkate alınarak değerlendirilmiş ve insan konuşmasının genellikle olumsuz yönlerini yansıttıkları görülmüştür.

Anahtar kelimeler: İtalyanca, yansıma sözcükler, yansıma fiiller, metafor

- ¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.
Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin / Oran: %7
Etik Şikayeti: editor@rumelide.com
Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 23.06.2025-**Kabul Tarihi:** 04.08.2025-**Yayın Tarihi:** 05.08.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.16743579>
Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
² Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, İtalyan Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı / Assoc. Prof., İstanbul University, Faculty of Literature, Department of Western Languages and Literatures, Italian Language and Literature Division (İstanbul, Türkiye) **eposta:** sadriye.gunes@istanbul.edu.tr, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0002-1056-0664> **ROR ID:** <https://ror.org/03a5qrr21> **ISNI:** 0000 0001 2166 6619 **Crossref Funder ID** 501100002657

The Metaphorical Use of Onomatopoeic Verbs in Italian: A Study on Verbs Imitating Animal Sounds³

Abstract

Onomatopoeic words, formed by imitating the sounds of living and non-living entities in nature, have long been a subject of study in linguistics. This topic, a focus of interest since the emergence of discussions on language origins, has also been explored by thinkers such as Plato, Aristotle, and the Stoics. Although their status in language has been debated until recently, linguists like Roman Jakobson have underscored the significance of onomatopoeia. This study aims to examine the metaphorical use of Italian onomatopoeic verbs that imitate animal sounds, specifically as they are attributed to humans. The main research questions are whether these metaphorical uses are found in dictionaries and which human behavioral characteristics they reflect. To this end, the definition, characteristics, position in language, classification, areas of use, and metaphorical use of onomatopoeic verbs are first examined within a conceptual framework. Subsequently, the purpose, research questions, and methodology of the study are explained, and the findings are interpreted. In this descriptive study, document analysis was used as the data collection method, and the findings were analyzed using definition, content analysis, classification, and semantic analysis methods. Document analysis was carried out through printed and online Italian explanatory dictionaries and the CORIS corpus. The examination of Italian dictionaries revealed 24 verbs that imitate animal sounds and have metaphorical uses. These verbs not only express the sounds of domestic and wild animals, birds, and insects but have also been determined to be metaphorically used to describe people's vocalizations and speech patterns in certain situations. The metaphors identified in this study, when evaluated considering criteria such as speed, quality, tone, intelligibility, emotional intensity, and semantic content, were generally found to reflect negative aspects of human speech.

Keywords: Italian, onomatopoeia, onomatopoeic verbs, metaphor

³ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.
Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.
Funding: No external funding was used to support this research.
Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.
Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.
Similarity Report: Received – Turnitin / Rate: %7
Ethics Complaint: editor@rumelide.com
Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 23.06.2025-**Acceptance Date:** 04.08.2025-
Publication Date: 05.08.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.16743579>
Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Giriş

İnsan diline özgü seslerin yanı sıra, doğa olayları, hayvanlar, nesneler ve mekanik araçlar çeşitli sesler üretir. Dilbilimde doğal veya dil dışı sesler olarak adlandırılan bu sesler, avcılıkta avları tuzağa düşürmek, savaşta haberleşmek, tiyatrodan oyunlara gerçeklik katmak, edebiyatta anlatımlara canlılık kazandırmak amacıyla insanlar tarafından taklit edilir (Sharonov, 2009: 158). Doğadaki sesleri taklit eden sözcükler Türkçede “yansıma sözcükler”, İtalyancada “onomatopèa” terimleriyle ifade edilmektedir. Eski Yunanca “onoma” (ad) ve “poein” (ad koymak, yapmak, oluşturmak) sözcüklerinden oluşan “onomatopoeia” terimi, önce Latinceye, sonra da Batı dillerine geçmiştir. Osmanlı Türkçesinde ise bu kavram, “lafz-ı taklîdî”, “savt-ı taklîdî” ve “taklîdî kelimeler” gibi terimlerle ifade edilmiştir (Zülfikar, 1995: 1-2).

Yansıma sözcüklerin incelenmesi, antik çağlarda dilin kökenine dair yansıma kuramı çerçevesinde başlamıştır. Bu sözcükler, ses ve anlam ilişkisi bağlamında ilk olarak Platon’un *Kratylos* adlı eserinde ele alınmış, ardından Aristoteles’in çalışmalarında analiz edilmiştir. Yansıma teorisi, sözcük ve anlam arasında nedensellik olduğunu savunan Stoacı filozoflar tarafından da desteklenmiştir (Nurullova, 2013: 9). Yakın zamana kadar, yansıma sözcüklerin sözcük sayılıp sayılmadığı, anlam ifade edip etmediği ve ayrı bir sözcük türü olarak kabul edilip edilmediği tartışma konusu olmuştur.

Roman Jakobson (1965: 582), “İtogi devyatogo kongressa lingvistov” başlıklı makalesinde, dilbilimcilerin yansıma sözcükler ve ünlemler gibi daha önce “dil çevresinde” konumlandırılan dil unsurlarına gösterdiği yoğun ilgiyi vurgulamıştır. Voronin (2004: 13) ise, yansıma sözcük araştırmalarında, özellikle akraba olmayan dillerdeki ses taklitlerini inceleyen tipolojik çalışmaların önemine dikkat çekerek bu çalışmaların dünya dillerinin yansıma tipolojisine katkı sağladığını ifade etmiştir. İtalyanca yansıma sözcükler üzerine yapılan karşılaştırmalı çalışmalara örnek olarak Sophie Saffi’nin (2008) Fransızca ve İtalyanca, Anabela Ferreira’nın (2004) ise Portekizce ve İtalyanca hayvan seslerini taklit eden yansıma sözcükler ve ilgili fiiller üzerine yaptıkları çalışmalar gösterilebilir.

Yansıma sözcüklerin metaforik kullanımı da önemli bir araştırma konusudur. Yansımalar ve türevleri, metafor yoluyla insan veya doğa özelliklerini ifade etmek için yaygın olarak kullanılır. Bu çalışma ile İtalyancada hayvan seslerini taklit eden yansıma sözcüklerden türetilmiş fiillerin metaforik kullanımının incelenmesi amaçlanmaktadır. Araştırma sonuçlarının İtalyanca öğretimi ve çeviri alanlarına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu doğrultuda çalışmada, öncelikle yansıma sözcüklerin tanımı, özellikleri, dildeki konumu, sınıflandırılması, kullanım alanları ve yansıma fiillerin metaforik kullanımı ele alınmış, ardından çalışmanın amacı, araştırma soruları ve yöntemi açıklanarak bulgular yorumlanmıştır.

Yansıma Sözcüklerin Tanımı ve Özellikleri

Dil dışı seslerin dildeki karşılıkları “ses taklidi” veya “yansıma” olarak adlandırılır. Ses taklitleri, insan, hayvan ve nesnelerin çıkardığı sesleri ile çeşitli doğa olaylarından kaynaklanan sesleri, dilin kendi ses yapılarıyla yansıtan sözcüklerdir. Diğer bir ifadeyle yansıma sözcükler, insan dışı varlıkların çıkardığı sesleri taklit yoluyla dile aktarır.

TDK Türkçe Sözlüğünde yansıma sözcük, “doğadaki insan dışı canlı ve cansız varlıkların çıkardığı seslere benzer seslerle yapılan kelime; yansıma, taklîdî kelime, tabiat taklidi, onomatope” şeklinde tanımlanırken (TDK), farklı dilbilimciler de bu kavramı çeşitli açılardan ele almışlardır. Örneğin, Berke

Vardar (2002: 216), yansımayı “dış gerçeklik düzleminde var olan ses ya da gürültüleri, işitsel izlenimi yansıtacak biçimde aktaran, adlandırılan gerçeği ses öykünmesi yoluyla belirten dilsel öge” olarak açıklamıştır. Zeynep Korkmaz (1992: 170) ise yansılama olarak adlandırdığı bu sözcükleri, “tabiattaki sesleri yansıtmaya yönelen, bu bakımdan dilin kabul ettiği ses birleşimiyle, gösterilen arasında yakın bir bağ bulunan, dolayısıyla oluşması bir sebebe dayanan dil birlikleri” şeklinde tanımlamıştır. Sergey Vlahov ve Sider Florin (1980: 245), yansıma sözcükleri dilbilimsel açıdan “belirli bir dilin fonetik araçlarıyla herhangi bir dil dışı sesin taklit edilmesi”; şiirsel söylem açısından ise “ses olaylarının taklit edilmesini sağlayan sanatsal bir teknik” olarak değerlendirmişlerdir.

Yansıma sözcükler, tüm dillerde doğal ya da yapay seslerin taklit edilmesiyle oluşmakla birlikte, diller arası farklılık gösterir (Aksan, 1979: 96). Bu ses taklitleri, her dilde kendine özgü ve yerleşik biçimlere sahiptir. Örneğin, horoz sesi İtalyancada “chicchirichi” (Türkçe telaffuzu: kikiriki), Fransızcada “cocorico” (Türkçe telaffuzu: kokoriko), Bulgarcada “kukurigu” (Vlahov ve Florin, 1980: 246) ve Türkçede “kukuriku” şeklinde ifade edilirken; köpek sesi İtalyancada “gav gav”, Türkçede ise “hav hav” olarak karşılık bulur. Verilen örnekler, Shkapenko’nun (2016: 144) insan ses algısının öznel olduğu ve her dilin kendine özgü fonetik yapısının bu algıyı etkilediği yönündeki görüşünü desteklemektedir. Bu durum aynı zamanda, hem Vardar’ın (2002: 216) yansımalar için yaptığı “her zaman yaklaşık bir öykünmenin ürünüdürler, bundan ötürü de belli oranda saymacalık içerirler” şeklindeki tanımını, hem de Galkina-Fedoruk’un (1964: 244) kuş, hayvan ve doğanın seslerinin hiçbir dilde tam olarak taklit edilemediği, yalnızca yaklaşık ve benzer seslerle temsil edilebildiği görüşünü doğrular niteliktedir.

Hayvan seslerini taklit eden yansımalar, çoğu dilde olduğu gibi İtalyancada da yaygındır ve genellikle tek bir fonetik biçimle ifade edilir. Örneğin, serçeler “cip cip” (Türkçe telaffuzu: çip çip), koyunlar “be” şeklinde ses çıkarır. Bununla birlikte, hindilerin “glo glo” veya “glu glu” ve kedilerin “miao” veya “miau” seslerinde olduğu gibi, bazı durumlarda birden fazla fonetik varyasyona rastlanabilir. Dahası, insanlar tarafından daha yakından tanınan ve duygusal durumlarına göre seslendirme çeşitliliği gösteren hayvanlar için birden fazla yansıma sözcüğü kullanılabilmektedir. Örneğin, kediler genel olarak “miao/miau” şeklinde ses çıkarsalar da, mırladıklarında “ron ron” sesini de çıkarırlar (VDLI: 362, 210, 777-778, 1075).

İtalyancada yansıma sözcükler geleneksel olarak ideofon veya onomatope olarak adlandırılmakta ve dilbilgisi sisteminin sınırında konumlandırılmaktadır. Fonetik açıdan bakıldığında, bu sözcükler genellikle tek bir heceden oluşur ve bu hecenin içinde mutlaka bir ünlü harfin bulunması gerekmez (örneğin, “pss”, “brr”, “zzz”). Bununla birlikte yansıma sözcüklerde, İtalyan dil sisteminde normalde imkânsız olan pozisyonlarda seslerin kullanımına rastlanabilir (örneğin, “bau” sözcüğünün sonundaki “u” sesi gibi). İdeofonlar, fonosimbolizm olarak adlandırılan yansıtıcı bir mekanizma aracılığıyla nesnelerin çıkardıkları sesleri (örneğin, “drin”, “din don dan”, “bum”), hayvan seslerini (örneğin, “miao”, “bee”, “qua qua”), anlaşılması güç insan konuşmalarını (örneğin, “bla bla”, “bz, bz”) ve daha az yaygın olarak hareketleri (örneğin, “zac!”; Türkçe telaffuzu: zak!) ifade etmek için kullanılırlar (D’Achille, 2010: 203). Son yıllarda ideofonlar, özellikle İngilizce kaynaklı yabancı sözcüklerle (örneğin, çizgi romanların diline özgü “bang”, “splash”, “smack” gibi yansımalar) zenginleşmiş ve serbestçe üretilebilen, açık bir dilbilgisi sınıfı oluşturmaktadırlar.

Yansıma Sözcüklerin Dildeki Konumu

Dilbilimcilerin yansıma sözcüklerin dildeki konumuna dair tartıştığı temel hususlar şunlardır: bu birimlerin, sözcük olup olmadıkları, bağımsız bir sözcük türü olup olmadıkları ve ünlemlerle

benzerlikleri nedeniyle aynı grupta ele alınıp alınamayacakları (Nurullova, 2013: 9). Yansımaların sözcük olup olmadığı tartışmasında Aleksandar Peshkovskiy (1956: 168), bu öğelerin ses ve anlam ayrışması göstermediğini belirtmiş ve bu nedenle sözcük olarak kabul edilemeyeceklerini savunmuştur. Buna karşılık Aleksandar Tihonov (1981: 74), yansıma sözcüklerin anlamlarının seslerinde bulunduğunu kabul etmekle birlikte, onların anlam taşımaları, yeni sözcüklerin oluşturulmasına olanak sağlamaları ve farklı türlere dönüşebilmeleri sayesinde sözcük türleri arasında kendilerine özgü bir yer edindiğini belirtmiştir. Sonuç olarak, yansıma sözcükler anlam taşımaktadır ve bu anlam tamamen sesler aracılığıyla ifade edilir.

Bir dilde genel kabul görmüş yansıma sözcükler zamanla dilin sabit unsurları haline gelir ve ilgili dili konuşanların tamamı tarafından aynı anlamda ve bağlamdan bağımsız bir şekilde algılanır. Toplumsal kullanımda anlam ve ses yapısını koruyan bu sözcükler, dilde bağımsız bir statü kazanarak sözlüklere girerler. Öte yandan, Tihonov'un (1981: 75-76) ifade ettiği gibi yazarların öznel işitsel algılarıyla bireysel olarak yarattıkları yeni yansımalar, toplum tarafından henüz benimsenmediği için yerleşik yansıma sözcüklerinin kalıplarına uymayabilir.

Diğer dillerde olduğu gibi, İtalyanca dilbilgisi kitaplarında da yansıma sözcükler geleneksel olarak ünlemler grubuna dâhil edilir. Ancak, ünlemler ve yansıma sözcükler arasındaki ilişki tartışmalı bir konudur ve son yıllarda, dilbilimciler arasında bu iki grubun birbirinden farklı olduğu görüşü giderek güçlenmektedir. Tokova (2008: 55), ünlemler ve yansıma sözcüklerin adlandırma işlevi görmemeleri ve belirli dilbilgisel biçimlere sahip olmamaları nedeniyle benzerlik gösterdiklerini, ancak anlamsal, biçimbilimsel ve sözdizimsel açılardan farklılaştıklarını belirtir. Ünlemler konuşucunun duygusal durumunu ve gerçekliğe ilişkin duygusal tepkilerini yansıtır ve anlamları büyük ölçüde bağlam ile tonlamaya bağlıdır. Yansıma sözcükler ise gerçekliği yansıtma araçlarıdır, canlı ve cansız doğadaki sesleri taklit eder. Biçimbilimsel olarak ünlemlerden ayrılan yansıma sözcükler, yeni sözcükler türetme özelliğine sahiptir. Sözdizimsel olarak, yansımalar cümle içerisinde eylem veya nesne görevi üstlenebilirken, ünlemler genellikle cümleden bağımsızdır (Galkina-Fedoruk, 1964: 244). Bu farklılıklar, yansıma sözcüklerin bağımsız bir sözcük türü olarak değerlendirilmesi gerektiği fikrini desteklemektedir.

Serianni ve diğerlerine (2000: 265) göre yansımalar, ünlemlere yakın görülse de, bağımsız sözcük türlerine dönüşebilmeleriyle onlardan ayrılırlar. İtalyancada bu duruma örnek olarak, bir saatin “tic tac” (Türkçe telaffuzu: tik tak) sesinden türetilen “il ticchettio” (saatin tıkırtısı; Türkçe telaffuzu: il tikkettio), horozun “chi-chi” (Türkçe telaffuzu: ki-ki) sesinden türetilen “il chicchirichi” (horoz ötüşü; Türkçe telaffuzu: il kikkiriki) ve madeni paraların “tin tin” sesinden türetilen “il tintinnio” (paranın şingirtısı) adlarının yanı sıra, bunlardan türetilen “ticchettare” (Türkçe telaffuzu: tikkettare), “chicchiriare” (Türkçe telaffuzu: kikkiriare) ve “tintinnare” fiilleri gösterilebilir.

Yansıma Sözcüklerin Sınıflandırılması

Geniş bir kategori oluşturan yansıma sözcükler, çıkış kaynakları ve anlamlarına göre şu şekilde sınıflandırılabilir: doğa kaynaklı (gök gürültüsü, yağmur, deniz sesi vb.), hayvan kaynaklı (vahşi ve evcil hayvan, kuş ve böcek sesleri), insan kaynaklı (fizyolojik sesler) ve cansız nesne kaynaklı (metal gıcırıltıları, çan sesleri vb.) yansımalar (Galkina-Fedoruk, 1964: 244). Bu sınıflandırmaya, başka dillerden alıntılanan yansıma sözcükler de eklenebilir. İtalyancadaki yansıma sözcüklerinin kökenleri incelendiğinde, özellikle çizgi romanlarda kullanılanların çoğunlukla Anglo-Amerikan yansıma fiillerden türediği görülmektedir. Nitekim Dardano ve Trifone (1995: 434), “bang” (patlamak/

esplodere, scoppiare), “crash” (çarpmak, düşmek, çökmek, kırılmak/ schiantarsi, abbattersi) ve “gulp” (yutmak, yudumlamak/ inghiottire) gibi yansımaların Amerikan İngilizcesinden İtalyancaya geçerek çizgi romanlar aracılığıyla yaygınlaştığını belirtmiştir. İtalya’da yayınlanan “Topolino” (Mickey Mouse), “Tex” ve “Zagor” gibi önemli çizgi romanlar bu duruma örnek teşkil etmektedir. “Topolino”, Walt Disney’in eserlerini İtalya’da yayınlamak amacıyla 1932’de Paolo Lorenzini yönetiminde haftalık dergi olarak yayın hayatına başlamıştır. “Tex”, 1948’de Gianluigi Bonelli ve Aurelio Galleppini tarafından, “Zagor” ise 1961’de Sergio Bonelli ve Gallieno Ferri tarafından yaratılmıştır.

Yapısal açıdan yansıma sözcükler, “ses yansımali” ve “biçim yansımali” olmak üzere iki ana gruba ayrılır. Ses yansımali sözcükler doğadaki canlı ve cansız varlıkların seslerini taklit ederken, biçim yansımali sözcükler bunların dış görünüşlerini veya hareketlerini betimler (Omuralieva, 2020: 101). Bunun yanı sıra, bazı dilbilimciler hayvanları yönlendirmeye yarayan, ancak doğrudan ses taklidi içermeyen bazı sözcükleri de ayrı bir kategori olarak ele almaktadır. Örneğin, Türkçede köpekleri kovalamak için “çıbı”, kümes hayvanlarını kovalamak için “kış kış”, kedileri çağırmak için “pisi pisi” sözcükleri (TDK) kullanılırken, İtalyancada kedileri çağırmak için “pss pss” veya “micio micio” (Türkçe telaffuzu: miçio miçio), hayvanları kovmak için “scio” (Türkçe telaffuzu: şò) sözcükleri kullanılır (DREP).

Edebiyattaki kullanımları temel alınarak Vlahov ve Florin (1980: 246) tarafından yapılan sınıflandırmaya göre, yansıma sözcükler iki ana gruba ayrılır: dil topluluğu tarafından yaygın olarak kullanılan, genel kabul görmüş yansımalar ve bir yazarın kişisel deneyimlerini yansıtan bireysel ve öznel nitelikteki yansımalar.

Maurizio Dardano ve Pietro Trifone (1995: 434), İtalyancadaki yansıma sözcüklere özgü bir sınıflandırma yapmıştır. Yazarlar, yansıma sözcükleri dile yerleşme düzeylerine göre üç ana kategoriye ayırmıştır: dilsel olmayan taklitler, basit yansımalar ve türemiş yansımalar. Dilsel olmayan taklitler, dilin ses veya yazı birimleri ile tam olarak ifade edilemeyen seslerdir ve dile yerleşme düzeyleri sıfırdır. Örneğin, bir trenin sesi bu kategoriye girer. Basit yansımalar, konuşma dilinde seslerle, yazı dilinde ise yazı birimleri ile ifade edilir. Dile yerleşme düzeyi minimum olan bu yansımalar, genellikle diğer sözcük türleri gibi işlev görmez ve tümce içinde diğer öğelerle sözdizimsel bir bağları olmadan kullanılırlar. Örneğin, saatin çıkardığı “tic-tac” (Türkçe telaffuzu: tik-tak) sesi bu gruba dahil edilir. Türemiş yansımalar, basit yansımalara yapım ekleri getirilerek oluşturulan ve İtalyancada “voci onomatopeiche” (yansıma sözcükler) olarak adlandırılan sözcüklerdir. Dile yerleşme düzeyi en yüksek olan bu tür yansımalar, isim veya fiil görevini üstlenebilir ve cümle içinde diğer öğelerle dilbilgisel olarak bağlantılı bir şekilde kullanılabilirler. Örneğin, “miao” (miyav) basit yansımadan türetilen “miagolare” (miyavlamak) fiili ve “il miagolo” (miyavlama) adı gibi sözcükler bu kategoride yer alır.

Yansıma Sözcüklerin Kullanım Alanları

Yansıma sözcükler, konuşma dilinde, edebî eserlerde ve türkü, masal gibi folklorik metinlerde yaygın olarak kullanılırken, düz yazıda, resmî belgelerde ve bilimsel metinlerde nadiren yer alır. Anlamı doğrudan ifade etme ve fonetik kısalık gibi özellikleri sayesinde, konuşma dilinde sıkça rastlanan bu sözcükler (D’Achille, 2010: 203), iletişim işlevini yerine getirir ve dilin fonetik yapısına uygun olarak yerleşik biçimde tekrar edilir. Bu öğeler, kısalıkları ve güçlü iletişimsel etkileri sayesinde çizgi romanlardan gençlerin diline ve reklam sloganlarına kadar yaygınlaşmıştır (Dardano ve Trifone, 1995: 434).

Yansıma sözcükler, çocuk dilinin gelişiminde önemli bir rol oynar ve bu nedenle çocuk edebiyatında

sıkça kullanılır. “Hav hav”, “miyav” gibi yansımalar, kolayca anlaşılır ve telaffuz edilebilir oldukları için çocukların ilk sözcükleri arasında yer alır. Nurullova (2013: 10-11), bu sözcüklerin duygusal bir etki yaratarak çocukların çevresel gerçekliği algılamasına yardımcı olduğunu ve hem adlandırma hem de etkileyici bir anlatım sunma gibi iki temel işlevi yerine getirdiğini belirtir. Tihonov (1981: 76) ise, hayvan ve nesne seslerini taklit eden bazı yansımaların çocuk dilinde, ilgili varlıkların adları yerine kullanıldığına dikkat çeker. Bu kullanımla, yansıma sözcüklere ikincil bir işlev yüklenerek onlara sözlüksel anlam ve değer kazandırılır.

Yansıma sözcükler, özellikle edebi eserlerde güzel ve etkili bir anlatım sağlamak amacıyla sıklıkla kullanılır. İtalyan edebiyatında Giovanni Pascoli, fütürist deneyciliğe yakınlığıyla bilinen Aldo Palazzeschi gibi şairler belirli sesleri veya gürültüleri taklit etmek ya da yeniden üretmek amacıyla yansıma sözcüklere başvurmuşlardır (Serianni ve diğ., 2000: 266). Giovanni Pascoli (1855-1912), 1903 yılında yayınlanan “I Canti di Castelvecchio” (Castelvecchio Ezgileri) adlı derlemesindeki “La mia sera” (Benim Akşamım), “L'uccellino del freddo” (Soğuktan Üşüyen Kuş), “L'usignolo e i suoi rivali” (Bülbül ve Rakipleri) gibi birçok şiirinde yansıma sözcükler kullanmıştır. Aldo Palazzeschi’nin (1885-1974) ilk kez “Poemi”de (1909) yayınlanan ve en bilinen şiirlerinden biri olan “La Fontana malata” (Hasta Çeşme) şiiri de birçok yansıma içermektedir.

Yansıma Fiillerin Metaforik Kullanımı

Hayvan seslerini taklit eden yansıma sözcüklerden türetilen yansıma (onomatopeik) fiiller, ses çıkarma, fiziksel temas, düşme, hareket ve fizyolojik eylemleri ifade ederek geniş bir anlam yelpazesi sunar. Örneğin, Türkçe’deki “miyavlamak”, “havlamak”, “böğürmek”, “kükremek”, “gıdıklamak”, “melemek”, “ulumak” (Aksan, 1979: 96) ve İtalyanca’daki “pigolare”, “abbaiare”, “miagolare” gibi fiiller ses çıkarma eylemleri ifade eder. Bu fiillerin en belirgin özelliği, anlam yapılarında “ses” anlam birimini içermeleridir. Çarpıcı biçimleri ve etkileyici anlatımlarıyla dikkat çeken yansıma fiillerin birçoğu, fonetik kökenlerini ve kolayca anlaşılır iç yapılarını korur. Bu özellikleri sayesinde edebi eserlerde anlatıma yenilik ve beklenmedik bir etki katan yansıma fiiller, birçok yazar tarafından önemli bir üslup aracı olarak kullanılır ve anlamsal doğaları gereği metafor oluşturmak için elverişli bir kaynak teşkil eder (Kondrashov ve Tretyakova, 1991: 113-115).

Hayvanlara özgü fiziksel, davranışsal veya zihinsel özelliklerin insanlara aktarılması, birçok dilde yaygın olarak kullanılan bir imgesel dil yaratma yöntemidir. Bu bağlamda, hayvan seslerini taklit eden yansıma sözcüklerden türetilen fiiller, yalnızca bu seslerin üretilme eylemini belirtmekle kalmayıp insanlara veya doğa olaylarına aktarılacak metaforik bir anlam kazanabilir. Vahşi ve evcil hayvanların, sürüngenlerin, böceklerin veya kuşların ses çıkarmasını taklit eden fiillerin insanlara atfedilmesi metaforik bir kullanım örneğidir. Bu tür metaforların yaygınlığı, hayvanlarla insanları karşılaştırmanın mantıklı ve doğal bir olgu olmasına bağlanırken, Doğan Aksan (2006: 65), bu durumu “doğadan insana aktarma” olarak değerlendirmiştir.

Veronika Mussi (2013: 170), Rusça ve İtalyancadaki “entomolojik” fiillerin metaforik kullanımını incelediği çalışmasında, ifade ettikleri temel anlamsal özelliklere göre bu fiilleri ses, hareket ve eylemlerin niteliği olmak üzere üç kategoriye ayırmıştır. Ayrıca, ses kategorisindeki fiillerin insana aktarılması, genellikle konuşmanın içeriği, hızı, güvenilirlik düzeyi ve duygusal tonu gibi özellikleriyle bağlantılı olduğunu belirtmiştir.

İnsan konuşması ile hayvanların ses çıkarma davranışları arasında benzerlik kurulması sıkça rastlanan

bir durumdur. E. Rahilina ve diğerleri (2015: 14, 20-21), hayvan seslerini taklit eden yansıma fiillerin, insanların duygusal durumlarını ve davranışlarını betimleyen metaforlar yaratmak için zengin bir kaynak oluşturduğunu ve bu metaforların genellikle beş anlamsal alanda incelenebileceğini belirtmektedirler. Yazarların belirlediği anlamsal alanlar kısaca şöyle aktarılabilir:

1. Fizyolojik sesler: acı, öksürük, hapşırma gibi bedensel sesler;
2. Ses özellikleri: yükseklik, dolgunluk gibi sesin nitelikleri;
3. Duyguların ifadesi: ağlama, gülme gibi sözel olmayan ifade biçimleri; insanın duygusal durumunu ve herhangi bir şeye karşı tutumunu yansıtan ifadeler;
4. Konuşmanın özellikleri: yavaş veya hızlı konuşma gibi hız ve akıcılık, kararsızlık;
5. Konuşmanın anlamsal yükü: dedikodu, övünme, can sıkıcı tekrarlar, uygunsuzluk ve saçmalama gibi içerikle ilgili unsurlar.

Çalışmanın Amacı ve Yöntemi

Bu çalışmanın amacı, İtalyancada bulunan ve hayvanların ses çıkarmalarını yansıtan fiillerin insanlara atfedilerek metaforik kullanımının incelenmesidir. Bu amaca yönelik araştırma soruları şu şekilde belirlenmiştir:

- İtalyancadaki hayvanların ses çıkarmasını ifade eden yansıma fiillerin metaforik kullanımları, açıklamalı sözlüklerde yer almakta mıdır?
- Metafor olarak kullanıldığı belirlenen ses yansımalı fiiller, insanın hangi davranış özelliklerini yansıtmaktadır?

Betimsel nitelikteki bu çalışmada belge tarama, tanım ve içerik analizi, bulguların sınıflandırılması ve anlamsal analiz yöntemleri kullanılmıştır. Belge tarama süreci hem basılı hem de çevrimiçi İtalyanca açıklamalı sözcükler ile CORIS derlemi temel alınarak yürütülmüştür. Araştırmada incelenen İtalyanca sözcükler ve Bulgular bölümünde kullanılan kısaltmalar aşağıda sunulmuştur:

VDLI: Zingarelli, Nicola (1997). *Vocabolario della lingua italiana* (12. Baskı). Bologna: Zanichelli.

GDI: Aldo Gabrielli, (2015). *Grande Dizionario di Italiano* (3. Baskı); online sözlük. Hoepli.it. https://grandidizionario.hoepli.it/dizionario_italiano.aspx

DREP: *Dizionario di italiano*. La repubblica. Hoepli Editore.it. <https://dizionario.repubblica.it/italiano.html>

COR: *Corpus CORIS*. <https://corpora.ficlit.unibo.it/TCORIS/>

Hayvan seslerini taklit eden yansımalardan türetilen fiiller, sözlük madde başları incelenerek belirlenmiştir. Ardından bu fiillerin tanımları ve yer aldıkları metinler analiz edilerek mecazi anlamları tespit edilmiştir. İnsana aktarılacak metafor olarak kullanıldığı belirlenen İtalyanca fiillerden bir veri tabanı oluşturulmuştur. Elde edilen bulgular sınıflandırılıp anlamları analiz edilmiş ve bu metafor fiillerin hangi insan davranışlarını tanımladıkları belirlenmiştir.

Bu çalışmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Veri tabanının oluşturulmasında, yalnızca basılı ve çevrimiçi İtalyanca sözlüklerde yer alan, hayvan seslerinin çıkarılmasını ifade eden fiiller ile bu fiillerin insana atfedilerek kazandığı metaforik anlamlar, sözlüklerde tanımlandığı biçimiyle dikkate alınmıştır. Hayvanların hareketlerinden kaynaklanan sesleri ifade eden fiiller ise çalışmanın kapsamı dışında bırakılmış; analizde yalnızca hayvan seslerinin insana metaforik aktarımı esas alınmıştır.

Bulgular

Taramalar sonucunda, İtalyanca açıklamalı sözlüklerde bulunan ve hayvan seslerini taklit eden yansıma sözcüklerden türetildiği belirlenen 24 fiil, veri tabanını oluşturmuştur. Bu yansıma fiiller, İtalyanca sözlüklerdeki açıklamaları, kullanım örnekleri, olası Türkçe karşılıkları ve telaffuzlarıyla birlikte alfabetik sırayla aşağıda sunulmuştur.

abbaiare (havlamak, ürümek; Türkçe telaffuzu: abbayare): Köpeklerin çıkardığı kendine özgü, güçlü, kesintili ve aralıklı ses (havlama). Mecazi anlam: bir kimsenin öfkeyle, kızgınlıkla veya tehdit ederek bağırması (Örneğin, “È tutto il giorno che abbaia contro gli impiegati.”/ Bütün gün çalışanlara karşı bağırıp duruyor.); “bağırarak suretiyle söylemek, ifade etmek” anlamlarında kullanılır (VDLI: 16; GDI).

barrire (Türkçe telaffuzu: barrire): Filin bağırması. Mecazi anlam: insan için keskin ve güçlü çığlıklar atmak (Örneğin, “La sinistra barriva nelle piazze...”/ Solcular meydanlarda bağırıyor...) (COR).

belare (melemek; Türkçe telaffuzu: belare): Koyun, keçi, kuzu vb. hayvanların meleme sesi çıkarması. Mecazi anlam: mızımızlanmak, yakınmak, ağlamaklı bir sesle konuşmak (Örneğin, “Il bambino belava nella culla.”/ Çocuk beşiğinde mızımızlanıyordu.); monoton ve sıkıcı bir sesle okumak (ayrıca geçişli fiil olarak, bir şiiri, bir şarkıyı okumak); ikna etmek, duygulandırmak vb. için sıkıcı ve ağlamaklı konuşmak (Örneğin, “Bela tutto il giorno per ottenere quel favore.”/ O iyiliği elde etmek için bütün gün ağlamaklı konuşuyor.) (VDLI: 212; GDI).

bramire (böğürmek, ulumak, homurdanmak; Türkçe telaffuzu: bramire): Vahşi hayvanlar, erkek geyik ve ayı için özellikle çiftleşme mevsiminde böğürme sesleri çıkarmak. Mecazi anlam: insanlar için vahşi bir şekilde bağırarak (VDLI: 248; GDI).

cicalare (çırlamak; Türkçe telaffuzu: çikalare): Ağustos böceğinin sürekli ve tiz ses çıkarması (VDLI: 353). Mecazi anlamı: önemsiz şeyler hakkında, sıkıcı ve sürekli bir şekilde konuşmak (cicaleggiare); gevezelik etmek, boş konuşmak, dedikodu yapmak, kötülemek (GDI).

cinguettare (cıldamak; Türkçe telaffuzu: çinquettare): Serçeler ve diğer kuşların alçak ve kesik kesik bir ötüş çıkarması, “cık cık” ötmesi. Mecazi anlam: Çocukların veya çocuk gibi davranan kişilerin belirsiz bir şekilde, kekeleyerek konuşması; neşeye sohbet etmek, özellikle önemsiz, saçma konular hakkında; (geçişli fiil) bir dili zorlukla konuşmak (cinguettare un po' di inglese/ zor bela İngilizce konuşmak) (GDI; VDLI: 359).

digrignare (hırlamak; Türkçe telaffuzu: digrinyare): Hayvanların, özellikle köpeklerin ısırma hazırlanırken veya tehdit işareti olarak dişlerini göstermesi ve öfkeyle gıcırdatması. Mecazi anlam: insan için öfkeyle konuşurken dişlerini gıcırdatmak (GDI).

garrire (cıldamak, ötmek; Türkçe telaffuzu: garrire): Kırlangıç vb. kuşların tiz ses çıkarması, cıvıltısı, ötmesi. Mecazi anlam: tiz bir sesle bağırarak; rahatsız edici bir şekilde gevezelik etmek, boş konuşmak; tartışmak, atışmak, münakaşa etmek, azarlamak, çıkmak (GDI; VDLI: 744).

gracchiare (vıraklamak; Türkçe telaffuzu: grakkiare): Karga ve saksakağan gibi kuşların, kendine özgü, boğuk ve sert bir ses çıkarması. Eş anlamlılar: crocidare, gracidare, frinire. Mecazi anlam: insan için rahatsız edici ve uygunsuz bir şekilde veya boş boş konuşmak (DREP; GDI).

gracidare (vıraklamak; Türkçe telaffuzu: graçidare): Kurbağalar ve benzeri hayvanların, kendine özgü sesler çıkarması. Eş anlamlılar: chiocciare, gracchiare. Mecazi anlam: sert, nahoş bir sesle veya rahatsız edici ve ısrarcı bir şekilde konuşmak (DREP; GDI).

grugnire (homurdamak; Türkçe telaffuzu: grunyire): Domuz vb. için homurtular çıkarmak. Mecazi anlam: boğuk ve anlaşılmas sesler çıkarmak, homurdamak, mırıldanmak (Örneğin, “Lui non parla, grugnisce!”/ O konuşmuyor, homurdanıyor!; “Ha grugnito una risposta”/ Bir cevap homurdandı.) (DREP; GDI).

guaire (inlemek; Türkçe telaffuzu: guaire): Köpek için inleme sesleri çıkarma, uluma. Mecazi anlam: insan için acıdan dolayı yakınmak, şikâyet etmek, üzgün, yakınmalı, acı dolu veya kederli bir şekilde şarkı söylemek veya konuşmak (GDI; VDLI: 799).

latrare (havlamak; Türkçe telaffuzu: latrare): Köpeklerin hırsla ve şiddetle havlaması. Mecazi anlam: kişi için bağırarak, çağırarak, yaygara koparmak, yüksek sesle çemkirmek; birine veya bir şeye karşı ağzına geleni söylemek, saldırmak, veryansın etmek (GDI; VDLI: 955).

miagolare (miyavlamak; Türkçe telaffuzu: miyagolare): Kedilerin kendilerine özgü ses çıkarması. Mecazi anlam: kişi için ağlamaklı ve sinir bozucu bir sesle konuşmak; yakınmak, tekdüze, sıkıcı bir sesle okumak, şarkı söylemek (GDI; VDLI: 1075).

mugghiare, muggire (böğürmek, kükremek; Türkçe telaffuzu: muggiare, muccire): Öküz, inek vb. için güçlü ve uzun süreli bir şekilde böğürmek; yırtıcı hayvanlar için ulumak, kükremek. Mecazi anlam: kişi için acıdan dolayı veya öfkeyle, korkuyla bağırarak, haykırmak. (GDI; VDLI: 1121).

mugolare (uğuldamak; Türkçe telaffuzu: mugolare): Özellikle köpekler için kapalı ağızla, anlaşılmas ve ağlamaklı bir ses çıkarmak. Mecazi anlam: kişi için yakınan ve uzun süreli sesler çıkarmak; zevkten, arzudan, acıdan inlemek; bir şeyleri mırıldanmak (GDI; VDLI: 1121).

pigolare (cıvıldamak; Türkçe telaffuzu: pigolare): Cıvcıvlar veya yuva kuşları için cıvıltılar çıkarmak, “cık cık” ötmek. Mecazi anlam: kişi için sıkıcı bir şekilde mızımızlanmak, yakınmak, ağlamaklı bir şekilde sızlanmak (GDI; VDLI: 1316).

ragliare (anırmak; Türkçe telaffuzu: ralyare): Eşek, katır vb. hayvanların anırma sesini çıkarması. Mecazi anlam: kulakları tırmalayan, hoş olmayan bir sesle konuşmak, şiir okumak veya şarkı söylemek; boş, anlamsız konuşmak; bağırarak, özellikle birine karşı (GDI; VDLI: 1446).

ringhiare (hırlamak; Türkçe telaffuzu: ringiare): Köpek veya diğer hayvanların, tehdit ve saldırganlık belirtisi olarak dişlerini göstererek boğuk bir homurtu çıkarması. Mecazi anlam: kişi için dişlerini sıkarak öfkeli bir şekilde homurdamak; sinirli, düşmanca, tehditkâr bir şekilde konuşmak; kaba, tehditkâr bir yanıt vermek, söz söylemek (GDI; VDLI: 1518).

ronzare (vızıldamak; Türkçe telaffuzu: rontsare): Uçan böcekler, arılar, sinekler, eşek arıları vb. için vızıltı sesi çıkarmak, kanatların titreşimiyle üretilen boğuk ve sürekli bir ses çıkarmak. Mecazi anlam: insanlar veya hayvanlar için birini veya bir şeyi aramak için ısrarla bir yerin etrafında dönmek, dolanmak; bir kadının etrafında dolanmak, ısrarla kur yapmak; zihninde sürekli olarak dönen, yoğunlaşan ve rahatsızlık veren düşünceleri veya fikirleri tanımlar, tıpta, vızıltı sesi algılamak; genişletilmiş anlam: bazı cihazlar için düzgün, sürekli ve titreşimli sesler üretmek (GDI; VDLI: 1550).

ruggire (kükremek; Türkçe telaffuzu: ruccire): Aslan veya diğer kedigiller için kükreme sesi çıkarmak. Mecazi anlam: kişi için öfke, acı veya başka güçlü bir duygu nedeniyle şiddetli bir şekilde bağırarak; tehditler savurmak (GDI; VDLI: 1557).

schiamazzare (gıdıklamak; Türkçe telaffuzu: skiyamatsare): Bazı kümes hayvanları, özellikle tavuklar için boğuk, keskin, düzensiz, bir tonda çığlıklar atmak. Mecazi anlam: insanlar için büyük bir gürültü yapmak, bağırarak, düzensiz bir şekilde çığlık atmak; Gürültülü ve zorba bir şekilde karşı çıkmak; Tutkularla karmaşık bir şekilde içsel mücadele etmek (GDI; VDLI: 1557).

tubare (Türkçe telaffuzu: tubare): Güvercinler, kumrular vb. için tipik, boğuk, gırtlaksı ve dolgun sesler çıkarmak. Mecazi anlam: aşıklar için birbirlerine aşk sözleri fısıldamak, şefkatle flört etmek (GDI; VDLI: 1912).

ululare (ulumak; Türkçe telaffuzu: ululare): Kurtların ve köpeklerin uzun ve yakarışlı ulumaları. Mecazi anlam: bir kişinin uzun feryatlarla ağlaması. Nesneler, rüzgâr, deniz vb. uluma sesi çıkarması (DREP).

Sonuç

Bu çalışmada incelenen İtalyanca fiillerin, evcil ve vahşi hayvanların, kuşların ve böceklerin çıkardığı sesleri ifade etmenin yanı sıra, insanların belirli durumlardaki seslerini ve konuşma biçimlerini nitelemek için de mecazi olarak kullanıldığı belirlenmiştir. Sözlüklerde bu fiillerin tamamının mecazi kullanımları belirtilse de, “nitrare” (kişnemek) gibi bazı yansıma fiillerin mecazi anlamlarına yer verilmemiştir. Diğer yandan, hindilerin “glo glo” sesini çıkarmasını taklit eden “gloglottare” fiilinin insanlara atfedilen bir kullanımına rastlanmazken, bu fiilin sıvıların kaplardan dökülmesi sırasında çıkan sesi tanımlamak için kullanıldığı görülmüştür (VDLI: 777). Bu durum, incelenen sözlüklerde bazı yansıma fiillerin mecazi anlamlarına yer verilmediğini, bazılarının ise metaforik anlamlarının insan davranışlarıyla ilgili olmadığını ortaya koymaktadır.

İlgili fiillerin tanımları analiz edilmiş ve ifade ettikleri mecazi anlamlara göre beş başlık altında sınıflandırılmıştır: fizyolojik sesleri, duyguların ifadesini, insan konuşmasının özelliklerini, sesin özelliklerini ve konuşmayı anlamsal açıdan betimleyen yansıma fiiller.

a. İnsanların bazı fizyolojik durumlar karşısında çıkardığı sesleri betimlemek için kullanılan metaforik yansıma fiiller Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1: Fizyolojik Sesleri Betimleyen Yansıma Fiiller

Anlam alanı

acı, zevk veya arzudan dolayı inlemek; acıdan yakınmak, bağırarak

İtalyanca yansıma fiiller

mugolare (uğuldamak), guaire (inlemek), mugghiare, muggire (böğürmek, kükremek), ruggire (kükremek)

Tablo 1’de yer alan yansıma fiillerin olumsuz metaforik anlamda kullanıldığı belirlenmiştir.

b. Duyguların ifadesinde kullanılan yansıma fiiller, insanın ses tonunu, konuşma tarzını, duygusal durumunu ve tutumlarını yansıtır. Bu kapsamda kullanıldığı belirlenen İtalyanca metaforik yansıma fiiller Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2: Duyguların İfadesini Betimleyen Yansıma Fiiller

Anlam alanı

öfkeyle, kızgınlıkla veya tehdit ederek; şiddetli, vahşi bir şekilde bağırarak

gürültü yapmak, bağırarak, düzensiz bir şekilde çığlık atmak

korkuyla bağırarak, haykırmak

üzgün, yakınmalı, acı dolu veya kederli, ağlamaklı bir sesle konuşmak veya şarkı söylemek, sızlanmak

yakınan ve uzun süreli sesler çıkarmak

muhabatına karşı tutum, tavır

birine karşı bağırarak; yaygara koparmak, yüksek sesle çemkirmek, saldırmak, veryansın etmek, ağzına geleni söylemek

tartışmak, atışmak, münakaşa etmek, azarlamak veya çıkmak

İtalyanca yansıma fiiller

abbaiare (havlamak, ürümek), digrignare (hırlamak), mugghiare, muggire (böğürmek, kükremek), ringhiare (hırlamak), ruggire (kükremek), bramire (böğürmek, ulumak)

schiamazzare (gıdıklamak)

mugghiare, muggire (böğürmek, kükremek)

guaiare (inlemek), miagolare (miyavlamak), belare (melemek)

pigolare (cıldamak)

ragliare (anırmak), latrare (havlamak)

garrire (cıldamak, ötmek)

Tablo 2’de yer alan yansıma fiillerin, insan duygularının ifadesini ve konuşucunun muhataplarına karşı tavrını betimlemek için olumsuz anlamda kullanıldığı belirlenmiştir. Tabloda yer almayan, ancak olumlu anlamda veya şaka yoluyla kullanılan bir yansıma fiiline örnek olarak, aşıkların birbirlerine aşk sözleri fısıldamasını, şefkatle flört etmelerini anlatan “tubare” fiili gösterilebilir.

c. İnsan konuşmasının özelliklerini metaforik olarak belirten yansıma fiiller Tablo 3’te sunulmuştur.

Tablo 3: İnsan Konuşmasının Özelliklerini Betimleyen Yansıma Fiiller

Anlam alanı**üslup**

kaba ve tehditkâr bir şekilde konuşmak, yanıt vermek

ısrarcı bir şekilde konuşmak

gürültülü ve zorba bir şekilde karşı çıkmak

konuşmanın akıcılığı ve anlaşılabilirliği

belirsiz bir şekilde, kekeleyerek konuşmak

boğuk ve anlaşılmaz sesler çıkarmak

bir dili zorlukla konuşmak, geçişli fiil

İtalyanca yansıma fiiller

ringhiare (hırlamak)

gracidare (vıraklamak)

schiamazzare (gıdıklamak)

cinguettare (cıldamak)

grugnire (homurdanmak, mırıldanmak)

cinguettare (cıldamak)

Tablo 3’te yer alan fiillerle, konuşanın üslubuna, konuşmanın akıcılığı ve anlaşılabilirliğine ilişkin olumsuz yargılar ifade edilebildiği görülmektedir.

d. Sesin yükseklik ve tekdüzelik gibi olumsuz özelliklerini ifade eden yansıma fiiller Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4: Ses Özelliklerini Betimleyen Yansıma Fiiller

Anlam alanı**sesin yüksekliği ve tekdüzeligi**

tekdüze, sinir bozucu, sıkıcı bir sesle konuşmak, okumak veya şarkı söylemek

İtalyanca yansıma fiiller

belare (melemek), miagolare (miyavlamak)

tiz bir sesle bağırarak	garrire (cıldamak, ötmek)
sert, nahoş bir sesle veya rahatsız edici bir şekilde konuşmak	gracidare (vıraklamak)
kulakları tırmalayan bir sesle konuşmak, şiir okumak veya şarkı söylemek	ragliare (anırmak)
keskin ve güçlü çığlıklar atmak	barrire

e. Konuşmanın anlamsal yüküyle ilgili olan yansıma fiiller Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5: Konuşmanın Anlamsal Yükünü İfade Eden Yansıma Fiiller

Anlam alanı	İtalyanca yansıma fiiller
sıkıcı tekrarlar	
önemsiz şeyler hakkında, sıkıcı ve sürekli bir şekilde konuşmak	cicalare (cıldamak), pigolare (cıldamak)
dedikodu	
dedikodu yapmak, kötülemek, gevezelik etmek	cicaleggiare
konuşmanın anlamsızlığı	
boş ve anlamsız konuşmak	ragliare (anırmak), gracchiare (vıraklamak), garrire (cıldamak, ötmek)
uygunsuzluk	
rahatsız edici ve uygunsuz bir şekilde konuşmak	gracchiare (vıraklamak)
önemsiz ve saçma konular hakkında neşeyle sohbet etmek	cinguettare (cıldamak)
belli amaca yönelik konuşma	
ikna etmek, duygulandırmak gibi amaçlarla sıkıcı ve ağlamaklı konuşmak	belare (melemek)

Tablo 5'te sunulan yansıma fiillerin konuşmanın anlamsal yüküyle ilgili olarak, dedikodu, sıkıcı tekrarlar, uygunsuzluk ve belli amaca yönelik konuşma gibi olumsuz özellikler tanımladıkları görülmektedir.

Sonuç olarak, incelenen 24 ses yansımalı İtalyanca fiilin insan konuşmasını betimlemek için metafor olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu fiillerden yalnızca “tubare” fiili olumlu bir anlam taşıırken, diğerleri insan konuşmasının çeşitli olumsuz yönlerini ifade etmektedir. Bu olumsuz yönler; konuşmanın anlaşılabilirlik veya netlik sorunları (belirsizlik, kekeleme gibi), dedikodu, olumsuz duygusal yükler (öfke, üzüntü, korku), anlamsızlık ve tekrarlar, uygunsuzluk, kişisel çıkar gütmeye, konuşanın karşısındakine olumsuz tutumu ve sesin tekdüzeliği, rahatsız ediciliği veya sıkıcılığı gibi özellikleri kapsamaktadır.

Bazı yansıma fiillerin, insan konuşmasını betimlemenin yanı sıra, metaforik olarak belirli davranışları ifade etmek için de kullanıldığı görülmektedir. Örneğin, “ronzare” (vızıldamak) fiilinin insanlarla ilgili olarak; “birini veya bir şeyi aramak için ısrarla bir yerin etrafında dönmek, dolanmak”, “bir kadının etrafında dolanmak, ısrarla kur yapmak”, “zihinde sürekli dönen, yoğunlaşan ve rahatsızlık veren düşünceler veya fikirler”; tıp alanında “kulaklarda vızıltı sesi algılamak” anlamlarında kullanıldığı tespit edilmiştir (GDI). “Schiamazzare” (gıdıklamak) fiilinin ise, “tutkularla karmaşık bir şekilde içsel mücadele etmek” anlamında kullanıldığı belirlenmiştir.

Hayvan seslerinin çıkarılmasını ifade eden fiillerin insanlara aktarılmasının yanı sıra, doğa olaylarını betimlemek için de kullanıldığı görülmektedir. Örneğin, “ruggire” (kükremek) fiili İtalyancada cansız varlıklar için “yüksek sesle ve korkunç, dehşet verici bir şekilde yankılanmak, çalkalanmak, titremek” anlamlarına gelmektedir (“ruggiva il mare in tempesta”/ deniz fırtınada kükrüyordu); “ruggisce il fuoco dell’incendio”/ yangın alevleri kükrüyor; GDI; VDLI: 1557). Benzer şekilde, “mugghiare” ve “muggire” (böğürmek, kükremek) fiilleri deniz, rüzgâr, gök gürültüsü vb. için “derin ve boğuk bir şekilde gürültü çıkarmak” anlamında (GDI; VDLI: 1121); “ronzare” (vızıldamak) fiili bazı mekanik cihazlar için “düzgün, sürekli ve titreşimli sesler üretmek” anlamında; “mugolare” (uğuldamak) fiili rüzgârın uğultusunu; “ululare” (ulumak) fiili ise nesneler, rüzgâr ve denizin uluma sesini tanımlamak için kullanılmaktadır.

Hayvanların duygusal ve fiziksel durumlarına göre çıkardıkları sesleri betimlemek için farklı fiillerin kullanıldığı görülmektedir. Örneğin, İtalyancada köpeklerin ses çıkarma eylemleri “ringhiare” (hırlamak), “mugolare” (uğuldamak), “latrare” (havlamak), “guaire” (inlemek), “digriagnare” (hırlamak), “abbaiare” (havlamak, ürümek) gibi çeşitli fiillerle ifade edilmektedir. Bu durum, insanların daha yakından tanıdığı hayvanların seslerini daha ayrıntılı bir şekilde algılayıp taklit etmelerinden kaynaklanmaktadır. İlgili sesler farklı kültürlerde farklı şekillerde taklit edilirken, bazı kültürlerde daha az bilinen hayvanların sesleri için yansıma sözcükler bulunmayabilir.

Hayvan sesleri ile insan konuşması ve davranışları arasındaki benzerlikler, bu sesleri taklit eden yansıma fiillerin metaforik düzlemde kullanılmasına zemin hazırlamıştır. Bu metaforik aktarımlarda ses bileşeni ön planda olup, benzerlik, aktarımın temelini oluşturmuştur. Çalışma sürecinde karşılaşılan en büyük zorluklardan biri, yansıma sözcükler üzerine hazırlanmış, yeterli tek veya iki dilli sözlük kaynaklarının bulunmaması olmuştur. Bu bağlamda, İtalyanca ve Türkçe yansıma sözcükler üzerine yapılacak karşılaştırmalı çalışmalar hem İtalyanca öğretimi hem de çeviri alanında önemli katkılar sağlayacaktır. Bu tür çalışmalar, öğrencilerin ve çevirmenlerin yansıma sözcüklerin kültürel ve dilbilimsel inceliklerini anlamalarına yardımcı olarak dil becerilerini geliştirmelerine ve daha başarılı çeviriler yapmalarına olanak tanıyacaktır.

Kaynakça

- Aksan, D. (1979). *Her Yönüyle Dil (Ana Çizgileriyle Dilbilim)* (Cilt 1, 2. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Bulygina, E. Yu., Garbujo I. & Tripolskaya, T. A. (2019). Metaforicheskiye glagoly rechevogo povedeniya v russkom i ital'yanskom yazыkah: Semantiko-pragmaticheskiy i leksikograficheskiy aspektiy. *Voprosy leksikografii*, (15), 17–35.
- Corpus CORIS. <http://corpora.dslo.unibo.it/TCORIS/> (Erişim tarihi: 02.06.2025).
- D'Achille, P. (2010). *L'italiano contemporaneo* (3. Baskı). Bologna: Mulino.
- Dardano, M. & Trifone, P. (1995). *Grammatica italiana con nozioni di linguistica* (3. Baskı). Bologna: Zanichelli.
- Dizionario di italiano*, La repubblica. Hoepli Editore.it <https://dizionari.repubblica.it/italiano.html> (Erişim tarihi: 02.06.2025).
- Ferreira, A. (2004). *O grito do Ipiranga- expressões, interieções e onomatopéias a confronto*. https://www.researchgate.net/publication/277668633_Interieções_e_espressões_in_portoghese_a_confronto/references (Erişim tarihi: 06.05.2025).
- Gabrielli, A. (2015). *Grande Dizionario di Italiano* (3. Baskı), Hoepli.it https://grandidizionari.hoepli.it/dizionario_italiano.aspx (Erişim tarihi: 10.05.2025).
- Galkina-Fedoruk, Y. M. (1964). *Sovremenniy russkiy yazыk. Morfologiya. Sintaksis* (Cilt 2). Moskva: Izdatelstvo Moskovskogo Universiteta.
- Jakobson, R. (1965). İtogi devyatogo kongressa lingvistov. *Novoe v lingvistike*, Vyyp. IV. Moskva.
- Kondrashov, N. A. & Tretyakova, V. S. (1991). Zvukopodrazhatel'nye glagoly v sisteme russkoy leksiki, *Leksicheskaya semantika, sb. nauch. tr.*, Sverdł. gos. ped. in., Sverdlovsk, 110-116.
- Korkmaz, Z. (1992). *Gramer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Mussi, V. (2012). Glagol'naya metafora v russkom i ital'yanskom yazыkah (na materiale russkih i ital'yanskih glagolov c "entomologicheskim" znacheniem). *Sibirskiy filologicheskij jurnal*, (3), 167–176.
- Nurullova, A. A. (2013). *Onomatopeya v sovremennom angliyskom, russkom i nemetskim yazыkah*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Kazanskiy (Privoljskiy) federal'nyy universitet. Kazan'.
- Omuralieva, A. (2020). Türkçede Ses Yansımali Fiiller Türeten +Kır- Eki Üzerine. *Folklor Akademi Dergisi*, 3 (1), 99 – 130.
- Peshkovskiy, A. M. (1956). *Russkiy sintaksis v nauchnom osveshteniye* (7. Baskı). Moskva: Uchpedgiz.
- Rahilina, E. V., Reznikova, T. İ. & Orehov, B. V. (2015). I hryukotali zelyuki: predvaritel'nye zamechaniya o glagolah zvukov zhivotnykh i ih semantike. In *Glagoly Zvukov Zhivotnykh: Tipologiya Metafor*, (ed. E. V. Rahilina). Moskva: Yazыki slavyanskoi kul'tury, 9–36.
- Sabatini F. & Coletti, V. (2018) *Dizionario della lingua italiana*. Copyright, online sözlük Corriere della Sera Dizionario Italiano, https://dizionari.corriere.it/dizionario_italiano/
- Saffi, S. (2008). Chants et cris d'animaux: corpus d'onomatopées et de verbes français et italiens. *Italies* (12), 173-190.
- Serianni, L., Castelveccchi, A. & Patota, G. (2000). *İtaliano. Grammatica. Sintassi. Dubbi*. Milano: Garzanti.
- Shkapenko, T. M. (2016). K probleme lingvisticheskoy kategorizacii mejdumetiy. *İzvestiya vuzov, Seriya Gumanitarniye nauki*, 7 (2), 141-145.
- Sharonov, İ. A. (2009). Semanticheskiy analiz zvukopodrajatel'nyh slov. *İzvestiya Rossiyskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta* im. A. İ. Gertsena, (111), 157-163.
- TDK. *Güncel Türkçe Sözlük*. <https://sozluk.gov.tr> (Erişim tarihi: 02.06.2025).

- Tihonov, A. N. (1981). Mejdumetiya i zvukopodrajaniya-slova? *Russkaya rech* (5), 72-76.
- Tokova, A. A. (2008). Zvukopodrajatel'nyye slova v kabardino-cherkesskom yazıyke: semantika i strukturno-grammaticheskie osobennosti. *Vestnik Adygeyskogo gosudarstvennogo universiteta*. Maykop, Seriya 2, Filologiya, Vıyp. 6, 55-58.
- Vardar, B. (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual.
- Vlahov, S. & Florin, S. (1980). *Neperevodimoe v perevode*. Moskva: Mejdunarodniye Otnosheniya.
- Voronin, S. V. (2004). *Angliyskie onomatopıy: Fonosemanticheskaya klassifikatsiya* (2. Baskı), (Ed. O. İ. Brodovich). CPb: Gelikon Plyus.
- Zingarelli, N. (1997). *Vocabolario della lingua italiana* (12. Baskı). Bologna: Zanichelli.
- Zülfikar, H. (1995). *Türkçede Ses Yansımaları Kelemeler: İnceleme- Sözlük*. Ankara: TDK.

13. Küçük Konuşma (Small Talk) Üzerine Kuramsal Bir Bakış¹**Ahmet Tuna TETİK²****Fulya TOPÇUOĞLU ÜNAL³**

APA: Tetik, A. T. & Topçuoğlu Ünal, F. (2025). Küçük Konuşma (Small Talk) Üzerine Kuramsal Bir Bakış. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (47), 202-220. **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.16747410>

Öz

Bu çalışma, uluslararası akademik literatürde geniş çapta ele alınan ancak ülkemizde akademik bağlamda yeterince incelenmemiş olan “small talk” kavramını analiz etmeyi amaçlamaktadır. Small talk, bireyler arasında genellikle yüzeysel, kısa ve resmi olmayan bir şekilde gerçekleşen sosyal bağları güçlendirme ve iletişim başlatma amacı taşıyan konuşma biçimidir. Bu konuşmalar, bilgi alışverişinden çok, insanları bir arada tutan sosyal bir köprü işlevi görür ve gündelik hayatın ayrılmaz bir parçasıdır. Bu bağlamda araştırmada, small talk kavramına ilişkin temel nitel bir inceleme gerçekleştirilmiştir. Çalışma kapsamında, uluslararası literatürde konuya dair yayımlanmış akademik kaynaklar örneklem olarak seçilmiş, verilerin toplanmasında doküman incelemesi, analizinde ise içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi sürecinde öncelikle konuşma becerilerine yönelik kaynaklar taranmış, ardından small talk kavramını içeren çalışmalar belirlenmiştir. Elde edilen veriler bütüncül bir yaklaşımla değerlendirilerek small talk, bireyler arasında sosyal bağları güçlendiren nezaket göstergesi niteliğinde olan ve resmi olmayan etkileşimleri sürdüren bir iletişim biçimi olarak tanımlanmıştır. Ayrıca bu kavrama “küçük konuşma” çevirisi ve terimi önerilmiştir. Araştırmanın bulguları, küçük konuşma kavramının konuşma becerisinin önemli bir bileşeni olduğunu ve bireyler arası iletişimde bir “buz kırıcı” işlevi gördüğünü ortaya koymaktadır. Ayrıca bu tür konuşmaların profesyonel bir biçimde uygulandığında iletişim becerilerini geliştirdiği ve sosyalleşmeyi kolaylaştırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmanın sonunda küçük konuşmaların hangi tür konularla yapılabileceğine dair öneriler sunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Small talk, küçük konuşma, iletişim, sosyal ilişki, konuşma becerisi

- ¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.
Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin / Oran: %3
Etik Şikayeti: editor@rumelide.com
Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 13.06.2025-**Kabul Tarihi:** 05.08.2025-**Yayın Tarihi:** 06.08.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.16747410>
Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körlme
- ² YL Öğrencisi., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü / Master’s Student, Kütahya Dumlupınar University Graduate School of Education (Kütahya, Türkiye) **eposta:** ahmet.tetik.3@ogr.dpu.edu.tr, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0009-0004-4702-7056> **ROR ID:** <https://ror.org/03jtrja12> **ISNI:** 0000 0004 0595 6407 **Crossref Funder ID** 501100008348
- ³ Prof. Dr., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi ve Sosyal Bilimler Bölümü / Professor, Kütahya Dumlupınar University, Faculty of Education, Department of Turkish Language Education and Social Sciences (Kütahya, Türkiye) **eposta:** fulya.topcuoglu.unal@dpu.edu.tr, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0003-3981-9841> **ROR ID:** <https://ror.org/03jtrja12> **ISNI:** 0000 0004 0595 6407 **Crossref Funder ID** 501100008348

A Theoretical Perspective on Small Talk⁴

Abstract

This study aims to analyze the concept of small talk, which has been widely discussed in international academic literature but has not been sufficiently examined within the academic context in Turkey. Small talk refers to a form of conversation that typically occurs in a superficial, brief, and informal manner, aiming to strengthen social bonds and initiate communication between individuals. Rather than serving as a means of exchanging information, such conversations function as a social bridge that keeps people connected and are an integral part of daily life. In this context, a basic qualitative investigation of the small talk concept has been conducted. As part of the study, academic sources published in international literature were selected as the sample. Document analysis was used for data collection, and content analysis was employed for data interpretation. During the content analysis process, sources related to speaking skills were first reviewed, followed by the identification of studies that addressed the concept of small talk. The collected data were evaluated through a holistic approach, and small talk was defined as a form of communication that strengthens social ties, serves as a sign of politeness, and sustains informal interactions between individuals. In addition, the term “küçük konuşma” is proposed as a Turkish translation and conceptual equivalent for small talk. The findings of the study reveal that the concept of small talk (küçük konuşma) is a significant component of speaking skills and acts as an “icebreaker” in interpersonal communication. Moreover, when practiced professionally, this type of conversation contributes to the development of communication skills and facilitates socialization. At the end of the study, suggestions are provided regarding the types of topics suitable for effective small talk.

Keywords: Small talk, small conversation, communication, social relationship, speaking skill

⁴ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.
Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.
Funding: No external funding was used to support this research.
Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.
Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.
Similarity Report: Received – Turnitin / Rate: %3
Ethics Complaint: editor@rumelide.com
Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 13.06.2025-**Acceptance Date:** 05.08.2025-**Publication Date:** 06.08.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.16747410>
Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Giriş

Konuşma, toplum hayatının hemen her alanında insanlar arasında iletişimi sağlayan temel bir köprüdür. Konuşmanın insanlar arasındaki etkileşimi sağlayan en önemli araçlardan biri olduğu birçok araştırmacı tarafından ifade edilmektedir (Yalçın, 2012, s.97; Kurudayıoğlu, 2003, s. 290; Taşkaya, 2018, s. 45; Sallabaş, 2011, s.3). Yapılan araştırmalarda günümüzün %50 ile %80'lik bölümünün iletişim kurarak geçtiği; iletişim kurma zamanımızın ortalama %45'ini dinleyerek %30'unu konuşarak %16'sını yazarak %9'unu ise okuyarak geçirdiğimiz (Talbor, 2023) belirtilmektedir.

Konuşma becerisi, insanın sosyal bir varlık olduğu düşünüldüğünde son derece önemli bir beceridir. Doğal olarak bu kadar önemli bir beceri üzerine alanda sayısız çalışmalar yapılmış ve farklı boyutlarıyla ele alınmıştır. Günlük yaşamda konuşma becerisinin önemli bir boyutunu da Batıda “small talk”, ülkemizde ise hazırlıksız konuşma, ayaküstü konuşma ve havadan sudan konuşma olarak bilinen yüzeysel ancak sosyal ilişki bağlarını güçlendiren konuşmalar oluşturmaktadır. Ancak kavramın mevcut ifadelerle kullanılmasının, kavramın sosyal hayattaki rolünü tam olarak karşılayabileceği düşünülmemektedir. Ülkemizde yaygın olarak başka ifadelerle kullanılan ancak detayları bilinmeyen ve üzerine çalışılmış herhangi bir bilimsel araştırmaya rastlanmayan small talk'u anlamak adına, konunun temeline inmek gerekmektedir.

Yurt dışı literatüründe bu konuyla ilgili ilk teorik açıklamanın antropolog Malinowski'nin (1923) “İlkel Dillerde Anlam Sorunu” (The Problem of Meaning in Primitive Languages) adlı makalesine dayandığı bilinmektedir. Malinowski, insanların bazı durumlar karşısında yaptığı konuşmaların çoğu zaman fikir veya bilgi iletmek gibi bir amaç gütmeyişi, bunun yerine sosyal bağlar kurmaya yönelik bir işlevi olduğunu söylemekte; buna da “Phatic Communion” adını vermektedir (Malinowski, 1923).

İnsanlar aynı ortamda sessiz bir şekilde bulunmaktan rahatsızlık duyabilmektedir. Başkalarının yanında sessiz bir şekilde kalmak insanı güvende değil; aksine kaygı ve huzursuzluk psikolojisi içinde bırakmaktadır. Bu yüzden insanlar ortamdaki sessizliği bozmak ve gerginliği azaltmak için “Bugün hava ne güzel değil mi?”, “Gününüz nasıl geçti?”, “Nereden geliyorsunuz?” gibi çeşitli durumlara uygun olacak şekilde kısa soru-cevaplarla diyaloglar kurmaktadır. Malinowski (1923) bu tür konuşmaları çoğu zaman sadece sessizliği doldurmaya yarayan bir yol olarak değerlendirmiştir. Small talk bu makaleyi takip eden uzun yıllar boyunca toplum nezdinde tam olarak değeri bilinmeyen yüzeysel bir konuşma biçimi olarak kabul görmüştür. Bu olumsuzluğun en büyük sebebi olarak konuyla ilgili yeteri kadar bilimsel çalışma olmaması gösterilebilir.

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren gelişen ve değişen dünya ile small talk farklı bir yere evrilmiştir. Bu kavram sadece sessizliği bozmak adına yapılan bir faaliyet olmaktan çıkmış; iş dünyası, arkadaşlık ilişkileri, tanışma ortamları vb. pek çok yerde nitelikli olarak kullanıldığında olumlu katkılar sağlayan bir faaliyet haline gelmiştir. Özellikle iş görüşmelerinde ya da profesyonel toplantılarda small talk, yalnızca sosyal bir gereklilik değil, aynı zamanda güven inşa etmek için kullanılan bir strateji olarak kabul görmektedir (Coupland, 2000). Small talk'un sosyal yaşamdaki (ev, iş, market, sokak vb.) değeri yükseldikçe bu konu üzerine yapılan çalışmalar hız kazanmış ve ilgi çekici bir hâl almaya başlamıştır.

Yurt dışında “small talk” üzerine yapılan çalışmalar, bu tür konuşmaların bireyler arasındaki sosyal bağları güçlendirdiğini ve iletişimi başlatmada önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Bu tür konuşmalar, bilgi alışverişinden ziyade sosyal ilişkileri pekiştirme işlevi görür. İş yerlerinde de small talk, iletişimi kolaylaştıran ve çalışma ortamını daha uyumlu hâle getiren bir rol oynar. Araştırmalar, bu

tür konuşmaların toplantıların başlangıç ve bitişlerinde veya konu geçişlerinde önemli olduğunu göstermektedir. Örneğin, Holmes (2000), yaptığı çalışmada "small talk"un iş yerindeki rolünü incelemiş ve bu tür konuşmaların meslektaşlar arasındaki ilişkileri güçlendirdiğini, çalışma ortamında daha samimi bir atmosfer oluşturduğunu belirtmiştir.

Small talk'un bireylerin genel mutluluğu üzerindeki etkisi de incelenmiştir. Arizona Üniversitesi'nde yapılan bir çalışma (Melh, 2018), daha derinlemesine sohbetlerin bireylerin mutluluğunu artırdığını; ancak yüzeysel small talk'un da sanıldığı kadar olumsuz bir etkisinin olmadığını ortaya koymuştur.

Ayrıca, Jaworski (2000), sessizlik ve "small talk" arasındaki ilişkiyi inceleyerek bu tür konuşmaların sessizliği doldurma ve sosyal rahatlık sağlama işlevlerini ortaya koymuştur. Small talk'un gündelik yaşamın ayrılmaz bir parçası olduğu ve sosyal ilişkilerin güçlenmesinde önemli bir rol üstlendiği düşünülmektedir. Yurt dışında üzerinde pek çok akademik çalışmanın yapıldığı "small talk" kavramına ilişkin, ülkemizde henüz herhangi bir bilimsel araştırmaya rastlanılmamıştır. Bu konuda daha fazla araştırma yapılması ve özellikle Türkiye'deki akademik literatüre katkı sağlanması faydalı olacaktır. Bu yüzden, bu çalışmada "small talk" kavramına ilişkin çeşitli bilgiler sunulmuş ve diğer kavramlardan farkı dikkate alınarak "küçük konuşma" önerisinde bulunulmuştur. Ayrıca bundan sonraki başlıklarda "küçük konuşma" kavramına yer verilerek devam edilmiştir.

Problem Durumu

Gündelik iletişimde önemli bir yer tutan küçük konuşma, bireyler arası sosyal ilişkilerin kurulmasında, sürdürülmesinde ve güçlendirilmesinde önemli rol oynayan bir iletişim biçimidir. Uluslararası literatürde üzerine çok sayıda çalışma yapılmış olmasına karşın, Türkiye'de hem toplumsal hem de akademik düzlemde yeterince tanınmadığı, işlevi ve kapsamı hakkında net bir farkındalığın oluşmadığı görülmektedir. Bu durum, küçük konuşma kavramının Türkçe karşılığının hâlâ yerleşmemiş olması ve çoğunlukla "havadan sudan konuşma", "ayaküstü sohbet" ya da "hazırlıksız konuşma" gibi sınırlı anlamlarla ifade edilmesiyle de desteklenmektedir.

Bu bağlamda çalışmanın problemi, küçük konuşmanın kuramsal, işlevsel ve bağlamsal boyutlarıyla ele alınarak Türkçe akademik literatüre kazandırılması ve öneriler sunulması gerekliliğidir. Konuyla ilgili belirlenen alt problemler şunlardır:

- 1-Küçük konuşma kavramı literatürde nasıl tanımlanmakta ve hangi işlevlerle ilişkilendirilmektedir?
- 2- Küçük konuşma kavramının kavramsal temelleri şekillenirken tarihsel gelişimi nasıl bir seyir izlemiştir?
- 3- Küçük konuşmanın bireysel ve sosyal alanlardaki önemi nedir?
- 4- Küçük konuşmanın bireyler arası iletişimdeki sosyal, psikolojik ve kültürel işlevleri nelerdir?
- 5- Küçük konuşma ile ilişkili olarak önerilen ve önerilmeyen konu başlıkları nelerdir? Bu konular hangi bağlamlarda tercih edilmelidir?

Yöntem

Araştırma Deseni

Bu çalışma, nitel araştırma yöntemi kapsamında gerçekleştirilmiş bir derleme makalesidir. Derleme makaleleri, belirli bir konunun mevcut literatürünü derinlemesine analiz ederek alandaki teorik gelişmeleri ve uygulama örneklerini özetlemeyi amaçlar (Yıldırım & Şimşek, 2016). Bu bağlamda

çalışmanın amacı, küçük konuşma kavramının akademik literatürdeki yerini incelemek; konuyla ilgili uluslararası kaynaklarda ortaya konan teorileri, tanımları, açıklamaları analiz ederek Türkçeye kazandırmak ve küçük konuşma için konuşma konusu önerileri sunmaktır.

Yöntem açısından bu çalışma literatür taraması ile "küçük konuşma" ile ilgili daha önce yapılmış araştırmaları, kuramsal yaklaşımları, tanımlamaları ve sosyal etkileşimdeki rolünü inceleyecek şekilde tasarlanmıştır. Araştırmada, özellikle bu alanda çalışma yapmış önemli yazarların katkılarını incelemek ve küçük konuşmanın hem profesyonel hem de sosyal ilişkilerdeki etkilerini değerlendirmek için derinlemesine analiz yapılmıştır.

Bu nitel araştırma deseni, nitel veri toplama ve analiz tekniklerinin uygulanmasıyla, küçük konuşmanın bireyler arası etkileşimlerdeki çok yönlü rolünü ve kültürel bağlamdaki etkilerini daha iyi anlamayı sağlayacaktır. Ayrıca, bu çalışma konuyla ilgili uluslararası literatürü Türkçe kaynaklara kazandırarak akademik katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Araştırma Kaynakları

Araştırmanın verileri, uluslararası akademik literatürde yer alan makaleler ve kitaplardan oluşmaktadır. Araştırmanın örnekleme amaçlı örnekleme yöntemlerinden yoğunluk örneklemdir. Bu örneklem araştırılan olay ve olguları aşırıya kaçmadan ancak yoğun bir şekilde betimleyen bilgi yüklü durumları içermektedir (Silverman, 2013). Nitel bir araştırmada kullanılan yoğunluk örnekleme, aşırı veya sıra dışı durumlardan ziyade, araştırılan olgunun en iyi veya en zengin bilgi içeren örneklerini kapsamalıdır (Morgan & Morgan, 2008). Bu çerçevede özellikle konu üzerine çalışma yapan kişilerin kaynaklarından yararlanılmıştır. Örneklem belirlenirken aşağıdaki kriterler dikkate alınmıştır:

- Çalışmanın araştırma kaynaklarında kavramın çıkış tarihi olan 1923 yılından günümüze değin yayımlanmış akademik kaynaklar tercih edilmiştir.
- İngilizce ve Almanca yazılmış, hakemli dergilerde yayımlanmış kaynaklar seçilmiştir.
- Güncel bilgilerden yararlanmak adına güvenilir internet sitesi kaynakları belirlenmiştir.
- Google Scholar, Scopus, JSTOR, Dergipark, ResearchGate gibi akademik veri tabalarında taramalar yapılmıştır.
- Tarama sırasında “small talk”, “small talks”, “phatic communication”, “konuşma becerisi” “iletişim”, “sosyal ilişkiler” gibi anahtar kelimeler kullanılmıştır.
- Toplamda 207 sonuç elde edilmiş; konu dışı yayınlar ve erişilemeyen metinler elenmiştir. Başlık/özet taramasından sonra 71 tam metin incelenmiştir.

Tablo 1. İncelenen tam metinlerin tür ve tarih bazlı dağılımı

Kaynak Türü	2000 öncesi	2000 sonrası	Toplam
Hakemli Dergi Makalesi	12	24	36
Akademik Kitap	15	7	22
Yüksek Lisans/Doktora Tezi	1	2	3
Blog Yazısı	0	5	5
Haber Yazısı	0	5	5
Toplam	28	42	71

- 71 tam metin incelendikten sonra çalışma için uygun olacağı düşünülen 30 çalışma veri setine dâhil edilmiştir.
- Small talk, small talks, phatic communication kavramlarının gündelik hayattaki

karşılıklarını ve toplumsal algısını anlamak amacıyla, blog yazıları ve haber yazıları da veri setine dâhil edilmiştir.

Tablo 2. Veri setine dâhil edilen kaynakların tür ve tarih bazı dağılımı

Kaynak Türü	2000 öncesi	2000 sonrası	Toplam
Hakemli Dergi Makalesi	1	9	10
Akademik Kitap	4	11	15
Yüksek Lisans Tezi/Doktora Tezi	0	1	1
Blog Yazısı	0	2	2
Haber Yazısı	0	2	2
Toplam	5	25	30

- İncelenen konunun öncülerinden olan Malinowski (1923), Goffman (1956), Coupland (2000), Holmes (2000), Laver (1975), Jaworski (2000) ve Fine (2015) gibi araştırmacıların çalışmaları özellikle dikkate alınmıştır. Çünkü:

Malinowski (1923) Phatic communion kavramı ile küçük konuşmanın ilk teorik açıklamalarını yapmış, sosyal bağlar kurma işlevini ön plana çıkarmıştır. Bu, küçük konuşmanın sosyal bağlamdaki rolünü anlamada temel bir noktadır.

Goffman (1956), "Facework" teorisiyle tanınır ve sosyal etkileşimdeki yüzeysel konuşmaların toplumsal yüzeydeki maskeleri ve rolleri nasıl oluşturduğuna dair önemli açıklamalar getirmiştir. Küçük konuşmayı toplumsal yüzleşmelerin bir parçası olarak incelemiştir.

Laver (1975), "Phatic communion" kavramını daha ayrıntılı incelemiş ve küçük konuşmanın sosyal etkileşimdeki işlevsel rolünü tartışmıştır. Bu, etkileşimdeki dilsel işlevlerin önemini vurgulamaktadır.

Coupland (2000), küçük konuşma üzerine kapsamlı bir çalışma yaparak iş dünyasında, özellikle profesyonel ortamda nasıl önemli bir sosyal araç haline geldiğini vurgulamıştır. Ayrıca, küçük konuşmanın bireyler arası ilişkilerde nasıl bağ kurduğunu ve güven oluşturduğunu açıklamıştır.

Holmes (2000), küçük konuşmanın iş yerindeki ve sosyal etkileşimlerdeki rolünü incelemiş insanlar arasındaki ilişkileri nasıl şekillendirdiğini açıklamıştır. Bu, özellikle profesyonel etkileşimlerde küçük konuşmanın önemini anlamada önemli bir kaynaktır.

Jaworski (2000), küçük konuşma ile ilgili olarak sessizlik ve iletişim arasındaki ilişkileri incelemiş; sosyal rahatlık sağlama ve ortamın gerginliğini azaltma işlevlerini ele almıştır.

Lerner (2003), Small Talk: Nie mehr sprachlos adlı eserinde küçük konuşmayı kişisel ve profesyonel ilişkilerde başarılı iletişimin temel taşlarından biri olarak ele alır. Lerner'e göre küçük konuşma, yalnızca boş veya yüzeysel bir sohbet değil, bireyler arasında köprüler kuran ve sosyal bağların gelişmesini sağlayan bir araçtır. Özellikle iş dünyasında ve günlük yaşamda, ilk izlenimlerin oluşmasında ve ilişkilerin derinleşmesinde kritik bir rol oynar.

Fine (2015), küçük konuşmanın yalnızca gündelik etkileşimlerin değil, profesyonel hayatın da temel bir parçası olduğunu savunarak bu tür konuşmaların insan ilişkilerini güçlendirme, güven oluşturma ve ortamda rahatlık sağlama gibi önemli işlevlere sahip olduğunu belirtmiştir. Küçük konuşmanın sosyal bağlar kurma, insanları rahatlatma ve sosyal ilişkileri derinleştirme sürecinde kritik bir rol oynayan bir araç olarak ele almıştır.

Bu sebeple küçük konuşma ile ilgili sosyal bağlar ve iletişim işlevi ele alınırken Malinowski, Goffman ve Coupland'dan yararlanılacaktır. Küçük konuşmanın dilsel işlevleri, günlük etkileşimlerdeki rolü ve sosyal rahatlık sağlama işlevi gibi daha çok dilbilimsel ve etkileşimsel boyutlar üzerinde durulduğunda ise Fine, Holmes, Laver ve Jaworski'den faydalanılacaktır.

Verilerin Toplanması ve Verilerin Analizi

Bu araştırmada veri toplama yöntemi olarak doküman analizi kullanılmıştır.. Doküman analizi, belli bir amaca dönük olarak kaynakları bulma, okuma, not alma ve değerlendirme işlemlerini kapsamaktadır. Yani yazılı kaynakların sistematik bir şekilde incelenmesi ve araştırma amacına yönelik olarak bu kaynaklardan veri elde edilmesi sürecidir (Karasar, 2005). Bir başka ifadeyle doküman analizi, basılı ve elektronik (bilgisayar tabanlı ve internet erişimli) materyallerin incelenmesi ve değerlendirilmesi sürecinde gerçekleşen bir dizi işlemdir (Bowen, 2009). Doküman analizi, metinlerin içeriklerini anlamak ve araştırma konusuna ilişkin literatürdeki temel tartışmaları analiz etmek için oldukça verimli bir yöntemdir (Yıldırım & Şimşek, 2013). Araştırma sürecinde doküman analizi şu aşamalarda gerçekleştirilmiştir:

- İlk aşamada küçük konuşma ile ilgili temel akademik kaynaklar belirlenmiştir. Bu kaynaklar, küçük konuşma kavramını ve ilişkili teorik çerçeveleri kapsamaktadır.
- Belirlenen kaynaklar, küçük konuşma kavramının tanımı, işlevi, temelleri, tarihsel gelişimi, küçük konuşmanın önemi, sosyal ve iletişimsel işlevleri, küçük konuşmanın hangi konularla yapılp yapılamayacağı gibi farklı temalara bölünerek kategorize edilmiştir.
- Yabancı kaynaklardan elde edilen veriler Türkçeye çevrilerek kavramlar arasındaki ilişkiler karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

Araştırma süresince, içerik analizi kullanılarak belirli temalar ve kategoriler oluşturulmuş, veriler ise yorumlanarak sınıflandırılmıştır. Bu analiz süreci, küçük konuşmanın farklı bağlamlarda nasıl işlediğine dair daha net bir anlayışa ulaşmayı hedeflemiştir.

3. Bulgular

Bu bölümde, küçük konuşma kavramına ilişkin yapılan içerik analizinden elde edilen veriler doğrultusunda ortaya çıkan temalar ve bu temalara ilişkin bulgular ayrıntılı biçimde sunulmaktadır.

3.1. Küçük Konuşmanın Tanımı ve İşlevi

İnsanların birbirleriyle etkili bir iletişim kurma çabası, tarih boyunca toplumların sosyal yapılarını ve kültürlerini şekillendirmiştir. Bu iletişim süreçlerinde, derin anlamlar taşımayan ancak sosyal bağların kurulmasında önemli bir rol oynayan “küçük konuşma” kavramı önemli bir yer tutar. Küçük konuşma, genellikle gelişigüzel konuları içerir ve resmi olmayan bir bağlamda gerçekleşir. Bu basit görünen iletişim tarzının tarihsel gelişimi insanların sosyalleşme süreçleri ile yakından ilişkilidir.

Cambridge Sözlüğü, small talk'u “genellikle birbirini iyi tanımayan kişiler arasında önemli olmayan şeyler hakkında yapılan konuşma” olarak tanımlamaktadır. Bu tür konuşmalar “küçük” olarak adlandırılrsa da gündelik yaşamımızda oldukça önemli bir yer tutmaktadır. (Korn, 2021). Cambridge Sözlüğünün yaptığı tanımlama bu kavramı biraz tarif etse de küçük konuşmayı çeşitli araştırmalarla destekleyip derinlemesine ifade etmek daha sağlıklı olacaktır.

3.2. Küçük Konuşmanın Kavramsal Temelleri

Küçük konuşma, ilk olarak önde gelen sosyal antropologlardan biri olan Malinowski tarafından “phatic iletişim” (phatic communion) kavramı ile tanımlanmıştır. Malinowski’ye (1923) göre bu tür iletişim biçimi bilgi aktarımından çok toplumsal bağların kurulması amacına hizmet eder. Bu iletişim çoğu zaman yüzeysel görünmesine rağmen insanlar arasındaki sosyal uyumu güçlendirmektedir. Malinowski (1923), bu tür iletişimde kullanılan ifadelerin anlamdan çok işlevsel bir nitelik taşıdığını ve temel amacının konuşma faaliyetini sürdürmek olduğunu söylemiştir. Örneğin, “Hava ne kadar güzel değil mi?” gibi bir ifade, hava durumundan ziyade bir ilişki kurma niyeti taşımaktadır. Bu anlamda küçük konuşmayı kavramsal bir çerçeveye oturtmak adına ulaşılmaması gereken en temel kaynağın Malinowski ve ortaya attığı teoridir.

Coupland ve Goffman gibi araştırmacıların çalışmaları küçük konuşma kavramına modern anlamda bir bakış açısı sunmak adına önemlidir; Goffman (1956) küçük konuşmayı bireylerin toplumsal sahnelerde özünün bir yansıması olarak ifade etmektedir. Ona göre küçük konuşma, günlük yaşamın çeşitli alanlarında kişilerin kendi sosyal kimliklerini sergileyebildiği önemli bir platformdur.

Coupland (2000) ise küçük konuşmayı daha modern bir bakış açısıyla ele almış ve bu tür iletişimin özellikle iş ve günlük yaşam arasındaki geçişlerde önemli bir rol oynadığını vurgulamıştır. Bu tür köprü iletişimler kişilerin sosyal rolleri arasındaki geçişleri kolaylaştırır.

Küçük konuşma ile ilişkili ve onun gelişimine katkı sağlayan bazı kavramlar da göz ardı edilmemelidir. Buz kırıcılar, özellikle yeni tanışan bireyler arasında samimiyet oluşturmak ve iletişimi kolaylaştırmak amacıyla kullanılan kısa ve etkili konuşma stratejileridir (Fritz, 2013). Buz kırıcılar genellikle soru sorma, ortak ilgi alanlarını keşfetme ve bireyler arasında güven inşa etme gibi unsurları içerir. Küçük konuşma da benzer şekilde bireylerin birbirleriyle daha rahat etkileşim kurmasını sağlayarak iletişimi başlatan bir köprü işlevi görmektedir (Fine, 2015). Örneğin, uzun soluklu bir otobüs yolculuğunda “Bugün hava gerçekten güzel değil mi?” gibi basit bir cümleyle başlayan küçük konuşma, kişilerin daha rahat bir iletişim kurmasını sağlayarak yolculuğun daha keyifli geçmesini sağlar. Bu bağlamda küçük konuşma, bir anlamda buz kırıcı bir etki yaratır. Bu sayede sessiz olan ortam bir anda hareketlenir ve derinlemesine girilebilecek bir sohbetin kapısı aralanır. Çünkü insan sosyal bir varlıktır; sosyalleşmenin en önemli araçlarından biri de kuşkusuz konuşma becerisidir. Bu anlamda Goffman’ın (1956) “relational talk” kavramı sosyalleşme yolunda bazı konuşmalar yapılması gerektiğini ifade etmiştir. Benzer şekilde Tannen (1984) “conversational routines” kavramını ortaya atmış ve konuşma rutinlerini incelemiştir. Ele alınan bu kavramların tümü, küçük konuşmanın altyapısını oluşturan ve onu destekleyen unsurlar niteliğindedir.

Laver (1975), “phatic communion” kavramını iletişimin bilgi aktarımı işlevinden bağımsız olarak sosyal ilişki kurma ve sürdürme amacıyla gerçekleşen dilsel etkileşimler şeklinde tanımlar. Ona göre küçük konuşma, bireylerin toplumsal bağlamlarda karşılıklı nezaket göstermek, sosyal mesafeyi ayarlamak ve karşılıklı anlayışı pekiştirmek için kullandıkları bir iletişim biçimidir. Bu tür konuşmalar, doğrudan bir içerik taşımaktan ziyade karşılıklı iyi niyetin ifadesi ve sosyal uyumun sağlanmasına yönelik işlevler üstlenir. Laver, küçük konuşmanın özellikle tanıdık olmayan bireyler arasında bir “ilişki açıcı” olarak kritik bir rol oynadığını ve bu yolla iletişim ortamının yumuşatıldığını belirtir. Böylece küçük konuşma, toplumsal yapının sürdürülebilirliği açısından işlevsel bir iletişim aracı haline gelir.

3.3. Küçük Konuşmanın Tarihsel Süreçteki Gelişimi

Antik toplumlarda, insanlar arası iletişim genellikle pratik ve hayatta kalma odaklıydı. Ancak, sosyal dayanışmanın bir aracı olarak küçük konuşma, topluluk içinde bağların muhafaza edilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Eski Yunan kaynaklarında “Symposion” olarak bilinen toplantılarda gündelik sohbetlerin derin felsefi tartışmaların öncesinde bir ön hazırlık niteliği taşıdığı bilinmektedir.

Sanayi Devrimiyle birlikte insanların yaşam koşullarında büyük değişimler meydana gelmiştir. Küçük köy yerleşkelerinden büyük şehir merkezlerine göç eden bireyler yeni bir sosyal düzene ayak uydurmak zorunda kalmıştır. Bu süreçte küçük konuşma, yabancılarla iletişim kurmanın ve sosyal ağları geliştirmenin bir aracı haline gelmiştir (Coupland, 2000).

20. yüzyılda küçük konuşma, kültürler arası etkileşimlerle çeşitlenmiştir. Özellikle Batı’da bu tür iletişim, şirket kültürü ve profesyonel ilişkilerde önem kazanırken bireyler arasında da nazik ve rahat bir konuşma olarak kabul edilmiştir. Küçük konuşma birbirlerini iyi tanıyan veya tanımayan kişilerin hafifçe sohbet etmesini ve bu süreçte kişilerin kendilerini daha rahat hissetmesini sağlar. Coupland (2000), modern dönemde küçük konuşmanın insanların sosyal sermayesini geliştirme ve kendi konumlarını belirleme amacıyla kullanıldığını ileri sürmüştür.

21. yüzyılda teknolojinin etkisiyle pek çok kavram gibi küçük konuşma kavramı da evrilmiştir. Sosyal medya platformları, bireylerin birkaç kelime ile anlamlı bağlantılar kurmasına olanak sağlamıştır. Ancak bu durum aynı zamanda iletişimin yüzeyselleşmesine de yol açmıştır.

3.4. Küçük Konuşmanın Önemi

Küçük konuşmayı samimiyezsizlik ve zaman kaybı olarak görmek yanıltıcıdır. Aksine, iletişim ve sosyal ilişkiler açısından işlevsel yararlar sunmaktadır. Bu sohbetler, bireylerin bir araya gelmesine ve sosyal temas kurmasına katkı sunar. Sosyal anlamda sıkıntılar varsa bunları aşmaya yardımcı olur. Derin sohbetlere geçmek için temel oluşturur ve bir köprü vazifesi görür. Ayrıca dinleme becerisinin gelişimine katkı sunması bakımından da önemlidir. Bunun yanı sıra, bu konuşmalar profesyonel ilişkilerde başarılı olmanın temel unsurlarından biridir. Örneğin, iş görüşmelerinde veya resmi toplantılarda taraflar arasında daha samimi bir atmosfer yaratır (Goffman, 1967). Liderlik yeteneklerini geliştirmek isteyen bireyler için bu sohbet biçimi oldukça önemlidir. Liderler, ekip üyeleriyle etkili bir bağ kurmak ve iş yerinde olumlu bir atmosfer yaratmak adına etkin bir şekilde bunu kullanabilirler (Holmes, 2005).

Havadan sudan konuşmaların bir başka önemli noktası amaçsız bir faaliyet olmaması ve herkese hitap etmesidir. Bu sohbet diğer insanlarla aradaki mesafeyi kapatmaya ve kişisel bir ilişki kurmaya yardımcı olur. Bu işlev özellikle de toplumumuzdaki sosyal katmanların giderek daha geçirgen hale geldiği düşünüldüğünde oldukça kıymetlidir. Bireyler, yaşamları boyunca farklı sosyal çevrelerden insanlarla tekrar tekrar karşı karşıya gelebilir. Konuşulan kişinin bir şirketin en üst düzey yöneticisi ya da sokaktaki herhangi bir simit satıcısı olmasının bir önemi yoktur. Açık bir şekilde ifade etmek gerekirse açık büfedeki yiyecekler ve içecekler gibi küçük sohbetler de herkes içindir. Ancak bazı yanılgıların önüne geçmek önemlidir. Mevcut hiyerarşik ilişkiler havadan sudan konuşmalarda bir süreliğine iptal edilebilir ancak ortadan kaldırılamaz. İş yerindeki patronla, sokaktaki simitçiiden daha farklı konuşmak gerekmektedir (Lerner, 2003).

Tüm bunlarla birlikte küçük konuşmanın kültürel bağlamdaki önemine de değinmek gerekmektedir. Kültürel bağlamda küçük konuşmanın önemi özellikle Batı toplumlarında daha belirgindir (Fine, 1981). Ancak kültürler değiştikçe ona yüklenen anlam da değişiklik gösterir. Örneğin, bazı Asya toplumlarında daha az doğrudan iletişim tercih edilir ve buna bağlı olarak küçük konuşmanın kullanımı daha sınırlıdır. Ancak bu durum havadan sudan konuşmaların evrensel bir önem taşımadığı anlamına gelmemektedir. Farklı kültürlerde farklı şekillerde olsa da önemli bir rol taşımaktadır (Fine, 2015).

3.5. Küçük Konuşma ve İletişim

İletişim, insanlık tarihinin her döneminde vazgeçilmez bir unsur olmuştur. Gün içinde, sabah evden çıktığımız andan itibaren sözlü veya sözsüz olarak pek çok iletişim kurarız. Bu süreçte beynimiz,

duyduklarımızı ve söylediklerimizi anlamlandırır; ses tonu, beden dili, konuşma hızı ve ruh hali gibi unsurlar ise iletişimdeki mesajın nasıl algılanacağını şekillendirir. Birçok insan, gündelik ve yüzeysel konuşmalara ön yargıyla yaklaşmakta ve bu tür sohbetlerden kaçınmayı tercih etmektedir. Özellikle içe dönük bireyler, bu tür konuşmaların onları yoracağından veya konuşacak bir şey bulamayacaklarından endişelenmektedir. Ancak gerçek şudur ki bu tür konuşmalardan tamamen kaçınmak neredeyse imkânsızdır. Örneğin, yolda bir tanıdığa rastlandığında onu fark etmemek için telefona dalınmadığı sürece, muhtemelen “Nasılsın?” gibi bir soru ile karşılaşılır. Bu soruya, üzerinde düşünmeden ve çoğunlukla otomatik olarak, “İyi” şeklinde yanıt verilir. İşte bu türden kısa, rutin diyaloglar, küçük konuşmanın temelini oluşturur. Genellikle nezaket göstergesi olarak görülen bu konuşmalar, sosyal etkileşimin önemli bir bileşenidir. Araştırmalar, sık sık küçük konuşma yapan bireylerin daha mutlu olduklarını ortaya koymaktadır (Hutson, 2014).

Bu tür diyalogların iletişimdeki önemi, yalnızca içerdiği sözcüklerle değil, aynı zamanda gelişigüzel oluşlarıyla da açıklanabilir. Bu noktada, “hazırlıksız konuşma” ile bağlantılı olduğu söylenebilir. Hazırlıksız konuşmalar, yeri ve zamanı tam olarak belli olmayan, plan gerektirmeyen, anlık olarak gelişen sözlü anlatım biçimleridir. Günlük yaşamda evde, iş yerinde, okulda veya sosyal ortamlarda kendiliğinden gerçekleşen bu konuşmalar, sözlü iletişim türleri içinde en çok kullanılan biçimlerden biridir (Bayburtlu, 2019). Yalçın’a (2002) göre, herhangi bir araştırmaya dayanmadan birdenbire gerçekleşen konuşmalar hazırlıksız konuşma olarak nitelendirilir. Bu tür iletişim, bireylerin karşılaştıkları durumlara çözüm üretmek, duygu ve düşüncelerini ifade etmek ve sosyal ilişkilerini sürdürmek gibi pek çok işlevi yerine getirir.

Küçük konuşma ile hazırlıksız konuşmalar arasında yapısal ve işlevsel açıdan önemli benzerlikler bulunmakla birlikte, bu iki kavram bazı yönleriyle birbirinden ayrılmaktadır. Her iki konuşma türü de genellikle doğaçlama bir biçimde gerçekleşir ve konuşmanın başlangıcında bir hazırlık süreci söz konusu değildir. Örneğin selamlaşma, hâl hatır sorma ya da aniden gelen bir aramaya yanıt verme gibi gündelik ve anlık etkileşimler, hazırlıksız konuşma kapsamında değerlendirilmektedir. Bu tür iletişim, bireylerin gündelik yaşam içinde karşılaştıkları durumlara hızlı ve doğal tepkiler vermelerini sağlar. Ancak “küçük konuşma” hazırlıksız konuşmaların bir alt türü olarak değerlendirilebilecek niteliktedir. Çünkü “küçük konuşma” yalnızca rastlantısallıkla değil, aynı zamanda sosyal amaçla şekillenen bir yapıya sahiptir. Coupland’a (2000) göre “küçük konuşma” bireyler arasında sosyal yakınlık kurma, mesafeyi azaltma ve ortamı yumuşatma işlevi taşır. Dolayısıyla her “küçük konuşma” örneği, doğası gereği hazırlıksız bir konuşmadır. Fakat her hazırlıksız konuşma “küçük konuşma” değildir. Hazırlıksız konuşmalar daha geniş bir çerçeveyi kapsarken “küçük konuşma” bu çerçevenin içinde yer alan, stratejik sosyal etkileşimi hedefleyen özel bir biçimdir. Bu yönüyle “küçük konuşma” hem iletişimsel doğaçlamayı hem de sosyal işlevselliği barındıran bir türdür.

Bu tür, yalnızca gündelik hayatta değil, iş yerinde ve okulda da iletişim kurmanın başlangıç noktasıdır. İlk izlenimlerin olumlu olmasını sağlamak için bu tür konuşmaları daha bilinçli ve etkili bir şekilde kullanmak mümkündür. Her ne kadar klişe gibi görünse de kısa konuşmalar, insanlarla ilişkiler kurmanın önemli bir adımıdır. Bu tür diyaloglar, karşıdaki kişi kim olursa olsun genellikle kısa sürede gerçekleşir, seçilen sözcükler ve konular, konuşmanın etkili ve anlamlı olmasını sağlar. Dolayısıyla bu tür konuşmalarda kullanılan dil stratejik bir öneme sahiptir. Bu yüzden küçük konuşma yüzeysel ve gelişigüzel bir sohbet olarak görmekten ziyade daha derin ve anlamlı iletişimin kapısını aralayan bir araç şeklinde değerlendirmek gerekmektedir. Havadan sudan konuşmada başarılı olan insanlar, başkalarının kendilerini değerli ve rahat hissetmelerini sağlama konusunda da uzmandırlar (Fine, 2015).

Küçük konuşma basit bir şekilde, başkalarıyla konuşmak ve sohbet yoluyla iletişim kurmakla ilgilidir. Havadan sudan konuşmak birbirinizi tanımanıza ve rakip olup olmadığınızı ya da dostça anlaşım anlaşılamayacağınızı anlamana olanak sağlar. Konuştuğunuz kişi veya kişilerle ortak noktanız nedir? Hangi konularda hemfikirsiniz? Bu gibi sorulara aldığınız yanıtlar ayrılma veya anlaşmayı beraberinde getirir. Anlaşma, uyum ve sempati yaratır. Bu başarılırsa karşıdaki kişiyle girilecek olan teması derinleştirebilmenin önünde hiçbir engel kalmaz (Lerner, 2003).

Coupland'a (2000) göre küçük konuşma günlük iletişimin temel bir parçasıdır ve yüzeysel gibi görünse de sosyal ilişkilerin kurulması ve sürdürülmesinde önemli bir role sahiptir. Coupland, bu tür konuşmaların, bireylerin sosyal bağlarını güçlendirdiğini ve toplumsal uyumu desteklediğini belirtir.

Goffman'a (1956) göre, küçük konuşma, bireylerin sosyal etkileşimlerde kendilerini sunma ve başkalarıyla etkileşim kurma biçimlerinden biridir. Bu tür konuşmalar, sosyal rollerin ve ilişkilerin anlaşılmasında önemli bir araçtır.

Yukarıda yer verilen çeşitli ifadeler küçük konuşmanın yüzeysel bir konuşma biçimi olmanın ötesinde, sosyal bağlar kurma, bu bağları sürdürme ve bireylerin toplumsal rolleriyle uyum sağlamasında önemli bir işlevi olduğunu vurgulamaktadır. Küçük konuşmanın amacına ulaşabilmesi için ortam ve katılımcılara uygun konuların seçilmesi büyük önem taşır. Bu bağlamda hem resmi hem de gayriresmî durumlarda kullanılabilecek bazı temel konular öne çıkmaktadır.

3.6. Küçük Konuşma İçin Önerilen Konular

Arkadaş ve iş çevresini genişletmek için yabancılarla veya tanıdıklarla sohbet etmek gerekir. Bunun başka bir yolu yoktur. Yabancılar, iyi arkadaş, uzun vadeli müşteri, değerli iş ortağı ve diğer insanlarla köprü olma potansiyeline sahiptir. Yabancıları korkulacak kişiler olarak değil, hayatımıza yeni boyutlar katabilecek insanlar olarak görmek gerekmektedir (Fine, 2015).

Küçük sohbetler selamlaşmadan sonra başlar. Sohbetin başlaması için herhangi birisinin bir konu gündeme getirmesi gerekmektedir. Bunun için üç farklı seçenek mevcuttur. Bunlar:

- Karşı tarafın başlangıç yapması.
- İlk olarak konunun sizin tarafınızdan açılması. Karşıdaki kişi ya da kişilerin açtığınız konuya cevap verip vermediğinin kontrol edilmesi.
- Ortak bir konu bulunana kadar karşılıklı soru-cevap yapılması.

Başlangıçta sohbete hazır olmama durumu göz önünde bulundurulmalıdır. Özellikle iletişim içerisinde bulunan topluluk geniş bir kitleyi kapsıyorsa ilk etapta, başkalarının sohbeti başlatmasına olanak tanımak uygun olacaktır. Ancak kişi sohbet etmeye hazır olduğunda, uygun bir konuyla iletişimi başlatabilir. Bu ihtimale karşı zihinde daima güncel konular barındırılmalıdır. Örneğin, bir toplantıdaki katılımcıların tanınmadığı durumlarda, Toplantı öncesi iletişimi başlatmak amacıyla hangi konuların seçileceği belirsiz olabilir. Bu ve buna benzer durumlarda işin püf noktası karşılıklı olarak ilgi çekici konularda mutabık kalınmasıdır. Bir sohbetteki birleştirici faktör ortak ilgi alanlarıdır. Ortak ilgi alanlarına ulaşmak için bazı konular tavsiye edilmektedir (Lerner, 2003).

3.6.1.Hava Durumu

Hava durumu, etkili bir sohbet başlatıcısı olarak değerlendirilmektedir. Çünkü hava durumu ve hava

koşulları her zaman kolektif bir ilgi alanı olmuştur. Hava durumu hakkında konuşmanın en güzel yanı insanların genellikle aynı fikirde olmasıdır. Çoğu kişi güneşli günlerden, kışın yağan kardan ve ilkbahardaki hafif sıcaklardan dolayı mutludur. Yine çoğu kişi sürekli yağan yağmurdan rahatsız olur ve kışın yerlerin buz tutmasından korkar. Bu anlamda güzel bir ilkbahar günündeki masmavi gökyüzünü takdir etmek ya da erken gelen soğuklar için üzülme iletişiminde bulunulan kişi nezdinde onay alacaktır (Lermer, 2003).

Görünüşte sıradan bir konu olan hava durumu üzerine yapılan sohbetlerde bile karşıdaki kişi hakkında pek çok şey öğrenilebilir. Bireylerin genel tutumları, örneğin olaylara karşı iyimser veya kötümser yaklaşımları hakkında ipuçları elde edilebilir.

Hava durumu sadece tarım ve turizm üzerinde değil, aynı zamanda ulaşım, boş zaman aktiviteleri vb. pek çok konu üzerinde de büyük bir etkiye sahiptir. Bu nedenle hava durumundan tablo 3'te yer verilen konulara kolayca geçiş yapılabilir (Lermer, 2003).

Tablo 3. Küçük konuşmada hava durumu

Hava Durumu- İş	Bu güzel havada bütün gün ofiste durmak zorunda mısınız?
Hava Durumu-Tatil	Antalya'da yaptığım tatilde çok kuru bir hava vardı. Siz de tatile gittiniz mi?
Hava Durumu-Spor	Bu hava futbol oynamak için çok sıcak.
Hava Durumu- Aile Hayatı	Hava böyle güzel olursa oğlum çok mutlu olacak. Doğum gününde güzel bir bahçe partisi vereceğiz.
Hava Durumu- Yol Koşulları	Kütahya'dan Eskişehir'e kadar yağmur yağıyordu. Sizin yolculuğunuzda da hava böyle kötü müydü?

Görüldüğü üzere hava durumu sağlıklı bir küçük konuşma konusudur ve kolaylıkla farklı konulara geçiş yapılabilir.

3.6.2- Yiyecek

Yiyecek, harika bir sohbet başlatıcısı olabilecek bir diğer tarafsız konudur. Yiyecek, basit ama etkili bir küçük konuşma konusu olarak, evrensel bir bağ kurma aracı, kültürel bir paylaşım alanı ve kişisel hikâyeleri paylaşma fırsatı sunar. Hem yeni tanışan bireyler hem de tanıdıklar için yiyecekler, sohbeti başlatmanın ve devam ettirmenin güvenilir yollarından biridir (Reed, 2022). Yiyeceklerden tablo 4'te yer alan konulara kolaylıkla geçiş sağlanabilir.

Tablo 4. Küçük konuşmada yiyecek

Yiyecek- Seyahat	Paris'te harika bir restoran keşfettim, siz de Avrupa mutfağını sever misiniz?
Yiyecek- Aile Hayatı	Bugün çocuklarla pizza yaptık, çok eğlendik. Siz de böyle aktiviteler yapar mısınız?
Yiyecek- Gelenekler	Memleketim Kütahya'da bayramda genellikle sıkıcık çorbası ve tosunum yapılır. Sizin orada bayramda hangi yemekler yapılır?
Yiyecek ve Sağlık	Son dönemde sağlıklı beslenmeyle ilgili neler denediniz? Önerileriniz var mı?
Yiyecek ve Yemek Yapma Deneyimleri	Evde yemek yaparken en çok hangi tarifleri denemekten hoşlanıyorsunuz?

3.6.3. Spor ve Hobiler

Spor ve hobiler küçük sohbet yapılacak kişiyle ortak bir paydada buluşmaya yardımcı olmaktadır. Sporun birleştirici gücü burada devreye girer. Çok çalışan birinin bile mutlaka anlatmak isteyeceği bir hobisi, bir spor tutkusu olacaktır. Küçük konuşma sadece karşılıklı bir diyalog olduğunda anlam kazanır. Bu yüzden sadece sohbet edilen kişi hobilerinizle ya da yaptığınız sporla gerçekten ilgileniyorsa konuşmaya devam etmek gerekmektedir (Lermer, 2003). Tablo 5'te spor ve hobilerden bazı konulara geçişler örneklendirilmiştir.

Tablo 5. Küçük konuşmada spor ve hobiler

Spor ve Sağlık	Spor yapmanın sağlık üzerindeki etkileri nelerdir?
Hobiler ve Sanat	Son zamanlarda resim veya el işi gibi yaratıcı bir şeyle ilgilendiniz mi?
Spor ve Takım Ruhu	Bir spor takımında yer almak sizin için ne ifade ediyor?
Hobiler ve Zaman Yönetimi	Yoğun bir programda hobilerinize nasıl vakit ayırabiliyorsunuz?
Spor ve Teknoloji	Akıllı saatler ve spor için tasarlanan uygulamalar egzersiz alışkanlıklarınıza ne gibi katkılar sunuyor?

3.6.4- Seyahat

Seyahat, insanların hayat deneyimlerini paylaşmaları için harika bir küçük konuşma konusudur. Gezip görülen yerler, kültürel deneyimler ve seyahat anıları, kolayca ilgi çekici sohbetlere dönüşebilir. Bu dönüşümü sağlayacak bazı örnekler tablo 6'da ifade edilmiştir.

Tablo 6. Küçük konuşmada seyahat

Seyahat ve Yiyecek	Gittiğiniz şehirde hangi restoranları ve yemekleri önerirsiniz?
Seyahat ve Kültür	Seyahat ettiğiniz yerde hangi müzeleri ve tarihi yapıları gezdiniz?
Seyahat ve Fotoğrafçılık	Ben Uzak Doğu seyahatimde pek çok önemli yerin fotoğrafını çekmiştim. Siz Orta Asya seyahatinizde nerelerin fotoğrafını çektiniz? Çok güzel kareler yakaladığınızdan eminim. Benimle paylaşır mısınız?
Seyahat ve Gelenekler	Gittiğiniz ülkede en çok ilginizi çeken gelenekler nelerdi?
Seyahat ve Hedefler	Bundan sonraki seyahat rotanız nedir? Orayı niçin görmek istiyorsunuz?

3.6.5- Kitaplar ve Filmler

Kitaplar ve filmler, herkesin ilgi duyabileceği ve ortak bir zemin oluşturabileceği popüler küçük konuşma konularıdır. Kitaplar ve filmler, insanların kişilikleri, zevkleri ve ilgi alanları hakkında ipuçları verir. Örneğin, biri polisiye kitaplarına ilgi duyarken bir başkası tarihi romanlardan hoşlanabilir. Filmler de hem eğlence hem de eleştirel bir bakış açısıyla tartışılacak zengin bir içerik sunar. Kitaplar ev filmlerden yola çıkılarak pek çok farklı konulara geçiş sağlanabilir. Bu konulardan bazıları tablo 7'de örneklendirilmiştir.

Tablo 7. Küçük konuşmada kitaplar ve filmler

Kitaplar ve Eğitim	Bu kitabın öğrenciler için mükemmel bir kaynak olduğunu düşünüyorum. Siz ne düşünüyorsunuz?
Filmler ve Teknoloji	Yapay zekâ ile çekilen filmler hakkındaki düşünceleriniz neler?
Film Önerileri	Hangi filmleri izlememi tavsiye edersiniz? Favori yönetmeniniz ve favori

	oyuncunuz kim?
Kitap Türleri	Ben ütöpik kitapları okumaktan zevk alırım. Siz hangi tür kitapları okumaktan zevk alırsınız?
Kitaplar ve Kişisel Gelişim	Kitap okumak kişisel gelişiminize ne gibi katkılar sundu?

Küçük konuşmanın en verimli şekilde gerçekleşebilmesi adına belli başlı sohbet konuları verilmiştir ve tablolarla örneklendirilmiştir. Bunlar haricinde; hayvanlar, kültür, bilim, doğa, eğlence, sanat gibi konular da küçük konuşma için tavsiye edilen başlıklardır.

3.7.Küçük Konuşma için Önerilmeyen Konular

Küçük konuşma sırasında seçilen konular, etkileşimin niteliğini doğrudan etkiler. Özellikle bazı konular, karşı tarafın rahatsızlık duymasına veya konuşmanın beklenenden farklı bir yöne evrilmesine neden olabilir. Özellikle siyasi, dini ve kişisel meseleler gibi hassas konular, bireyler arasında istenmeyen gerilimlere yol açabilir (Holmes, 2005). Bu nedenle küçük konuşma sırasında uygun olmayan konuların belirlenmesi, iletişimin daha etkili ve amaca uygun şekilde ilerlemesini sağlar. Kültürel bağlam da bu süreçte kritik bir rol oynar. Çünkü farklı kültürlerde hassas olarak değerlendirilen konular değişiklik gösterebilir (Malinowski, 1923). Genel anlamda konu olarak seçilmesi önerilmeyen başlıklar tablo 8’de belirtilmiştir.

Tablo 8. Küçük konuşmalarda önerilmeyen konular

Siyasi inanışlar	Dini inanışlar	Doğal afetler	Sağlık sorunları	Aile planlaması
Finans	Ailesel Sorunlar	Ölüm	Dedikodu	Fiziksel özellikler
Travmatik olaylar	Varoluşsal konular	Cinsellik	Kişisel aşk hayatı	Yaşam tarzı

3.7.1-Siyasi İnanışlar

Küçük konuşma sırasında siyasi inançlardan bahsetmek özellikle farklı görüşlere sahip bireyler arasında kolayca gerilim oluşturabilir. Siyasi düşünceler kişilerin değerlerini, kimliklerini ve dünya görüşlerini yansıtır. Bundan dolayı siyasi bir mesele üzerine yapılacak bir yorum karşı taraf tarafından kişisel bir eleştiri olarak algılanabilir. Özellikle yeni tanışılan insanlarla yapılan ilk sohbetlerde siyaset kutuplaşmaya ve ilişkinin başlamadan bitmesine sebep olabilir.

3.7.2- Dini İnançlar

Dini inançlarla ilişkili sorular bireysel sınırları anında ihlal edebilir. Özellikle farklı inanışlara sahip bireyler arasında bu tür konuşmalar, yanlış anlaşılmalara ve çatışmalara sebep olabilir. Bu durum küçük konuşmanın temel hedefi olan sosyal bağ kurma amacını gerçekleştirmenin önünde büyük bir engeldir. Bu türden bir girişim, kurulan ya kurulmaya çalışılan bağı kökten zedeler. Özellikle yeni tanışılan insanlarla dini konularda bir sohbet başlatmak ve sürdürmek kesinlikle tavsiye edilmemektedir (Lerner, 2003)

3.7.3- Doğal Afetler

Doğal afetlere küçük sohbetlerde yer vermemek gerekmektedir. Çünkü bu tarz konular ayaküstü konuşmalar için fazla olumsuzdur. Eğer karşı taraftan böyle bir konu hakkında konuşma isteği gelirse sohbeti farklı yerlere çekmek daha doğru olacaktır. Küçük konuşma sırasında olumlu ve daha enerjik konuları tercih etmek daha uyumlu bir iletişimi beraberinde getirecektir. (Lerner, 2003).

3.7.4- Sağlık Sorunları

Sağlık sorunlarından bahsetmek karşı tarafın kişisel ve duygusal sınırlarını zorlayabilir. Hastalıklar veya tıbbi sorunlarla ilgili konuşmalar genellikle negatif duygular uyandırır. Bu konu ayaküstü sohbet ortamında tercih edilmemesi gereken bir konudur. Bunun yerine daha nötr ve enerjik konular tercih edilmelidir (Anderson, 2019).

3.7.5- Aile Planlaması

Birinin çocuk sahibi olma planlarını ya da aile kurma tercihini sormak, oldukça kişisel bir alana girmek anlamına gelir ve özellikle küçük konuşma sırasında kesinlikle kaçınılmalıdır. Bu tür sorular, bireyin kişisel hedeflerine, inançlarına ya da sağlık durumuna saygısızlık olarak algılanabilir (Robinson, 2019).

Küçük konuşma sırasında olumsuzluk teşkil edebilecek bazı konu başlıkları yukarıda verilmiştir ve açıklanmıştır. Ayaküstü sohbetlerde tablo 6'da yer alan tüm konulardan kaçınılmalıdır. Ayrıca sohbet havasını bozan, başkalarını ötekileştiren, saldırgan ve alaycı her türlü ifadelerden uzak durulmalıdır (Lerner, 2003). Bunları sadece küçük konuşma bağlamında değerlendirmek doğru değildir. Bu tarz konular ve ifadeler, derinlemesine yapılan sohbetler için de büyük bir tehlike oluşturmaktadır.

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışma, küçük konuşma kavramının yurt dışında sıkça işlenmiş ancak Türkiye literatüründe yeterince ele alınmamış önemli bir iletişim fenomeni olduğunu ortaya koymaktadır. Küçük konuşma sosyal yaşam, iş yaşamı vb. yerlerde sağladığı kolaylıklardan dolayı birçok ülkede stratejik ve bilinçli olarak kullanılmaktadır. Ülkemizde ise “küçük konuşma” kavramına ilişkin herhangi bir çalışmaya rastlanmaması, bu alandaki kuramsal ve uygulamalı bilgi eksikliğini göstermektedir. Bu da kavrama ilişkin farkındalığın henüz gelişim aşamasında olduğunu düşündürmektedir. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular, küçük konuşma kavramının bireyler arası iletişimde önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Özellikle, bu tür konuşmaların sosyal bağları güçlendirdiği, nezaket göstergesi olarak işlev gördüğü ve resmi olmayan etkileşimlerin sürdürülmesine katkı sağladığı belirlenmiştir.

Araştırmada ele alınan literatür, küçük konuşmanın sosyal bağ kurma ve sürdürme işlevi konusunda büyük ölçüde ortak bir anlayış sergilese de, bu iletişim biçiminin yorumlanması bağlama göre farklılıklar göstermektedir. Örneğin Malinowski (1923), küçük konuşmayı “phatic communion” kavramı üzerinden değerlendirerek, iletişimde bilgi aktarımından çok toplumsal bütünlüğün sağlanmasına odaklanırken; Goffman (1956), küçük konuşmayı bireylerin toplumsal yüzlerini inşa ettikleri, rollerini sergiledikleri yüzeysel ancak stratejik bir etkileşim biçimi olarak görmüştür. Coupland (2000) ise bu kavrama daha işlevsel bir perspektiften yaklaşarak, özellikle profesyonel bağlamlarda küçük konuşmanın güven inşa etme ve ortamı yumuşatma görevini üstlendiğini belirtmiştir. Bu yorumlar, küçük konuşmanın hem bireyler arası samimi ilişkilerde (Malinowski, Goffman) hem de profesyonel ilişkilerde (Coupland, Holmes) farklı boyutlarıyla değerlendirildiğini ortaya koymaktadır. Öte yandan, Lerner'in (2003) küçük konuşmayı bireyler arası ilk temaslarda bir tür sosyal yatırım olarak ele alması, onun hem bireysel hem de profesyonel iletişimde çok yönlü bir araç olduğunu vurgular. Bu yönüyle küçük konuşmanın

temelinde benzer sosyal işlevler yer alsa da, bağlamın doğasına göre kazanım ve kullanım biçimi çeşitlenmektedir.

Bilinçli bir şekilde yapılacak olan küçük konuşmanın sosyal ilişkileri güçlendirdiği, kaygıları azalttığı, konuşma ve dinleme becerilerini geliştirdiği bilinmektedir. Bu bulgu, Coupland'ın (2000) küçük konuşmanın bireyler arası uyumu artırmadaki rolüne ilişkin görüşü ile örtüşmektedir. Ayrıca Coupland (2000) ve Goffman (1967) bu iletişim şeklinin bireyler arasındaki sosyal uyumu artırmada ve toplumsal rollerin anlaşılmasında işlevsel olduğunu ifade etmişlerdir. Bunun yanı sıra küçük konuşma kültürel bağlama göre de farklı işlevler üstlenmektedir. Bazı toplumlarda genellikle gündelik bir nezaket göstergesi olarak sıkça kullanılan bu kavram, bazı toplumlarda ise daha dolaylı bir iletişim biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır (Fine, 2015).

Çalışma sonucunda küçük konuşmanın yalnızca gündelik sohbetlerle değil özellikle iş ortamlarında ve sosyal gruplarda "buz kırıcılar" olarak adlandırılan tekniklerle de ilişkili olduğuna ulaşılmıştır. Aynı şekilde küçük konuşmanın buz kırıcılar gibi ilişkili olduğu farklı kavramlara da ulaşılmıştır. Malinowski'nin (1923) ortaya attığı "phatic communication" kavramı küçük konuşmanın temelini oluşturmaktadır. Benzer şekilde Goffman (1956) "relational talk" kavramını ortaya atarak bireylerin sosyal bir varlık olduğundan dolayı bazı konuşmalar yapmaları gerektiğini ifade etmiştir. Tannen (1984) "conversational routines" kavramıyla belli çerçevede sürekli tekrarlanan konuşma kalıplarını incelemiş ve küçük konuşmanın da bir konuşma rutini olabileceğini ifade etmiştir. Ele alınan bu kavramların tümü birbirinin alt yapısı ve destekçisi niteliğindedir. Bu anlamda bu kavramlar birbirinden bağımsız düşünülmemelidir.

Lerner, küçük konuşmaların bireyler arasında güven oluşturduğunu, sosyal ortamları yumuşattığını ve insanları birbirine yaklaştırdığını savunur. Bu yönüyle Lerner'in çalışması, Malinowski'nin (1923) phatic communion kavramıyla küçük konuşmanın sosyal bağ kurma işlevine yaptığı vurguya paralel bir bakış açısı sunar. Aynı zamanda Goffman'ın (1956) yüzeysel konuşmaların toplumsal rolleri şekillendirdiğine dair görüşüyle de örtüşür. Lerner, küçük konuşmaların bireyin sosyal becerilerini geliştirmede ve profesyonel imajını olumlu yönde pekiştirmede önemli bir araç olduğunu ileri sürerek Coupland (2000), Holmes (2000) ve Fine'in (2015) küçük konuşmanın işlevselliğine dair yaklaşımlarını destekler nitelikte bir perspektif ortaya koyar.

Araştırmadan elde edilen bulgular insanların aynı ortamda sessizlikten rahatsızlık duyduğunu ve bu durumu küçük konuşma aracılığıyla gidermeye çalıştığını desteklemektedir (Koudenbourg, Postmes, & Gordijn, 2011). Fakat sessizliği gidermek adına rastgele bir konudan konuşulmamalıdır. Bunun için araştırmada küçük konuşma için önerilen ve önerilmeyen konulara yer verilmiştir. Bunlara dikkat edildiği takdirde bir konudan farklı konulara rahatlıkla geçiş yapılabilir ve sohbet son derece verimli hale gelebilir.

Küçük konuşmanın bireyler arası iletişimdeki işlevsel rolü kadar, eğitim ve öğretim süreçlerinde nasıl kullanılabileceği de dikkate alınmalıdır. Özellikle konuşma becerisinin geliştirilmesine yönelik öğretim uygulamalarında, küçük konuşma öğrencilerin özgüven kazanmalarına, kaygı düzeylerini azaltmalarına ve sosyal bağ kurmalarına yardımcı olabilir. Laver'in (1975) belirttiği gibi, küçük konuşma yalnızca bilgi iletimi değil, sosyal bağ kurma amacı taşır; bu yönüyle öğretmen-öğrenci ya da öğrenci-öğrenci etkileşimlerinde bir "yumuşatıcı" işlev görür. Bu bağlamda küçük konuşma, konuşma eğitiminin yalnızca dilsel boyutuna değil, sosyal ve kültürel boyutlarına da katkı sağlayabilecek bir araç olarak değerlendirilmelidir. Özellikle Holmes'in (2005) liderlik ve rehberlik süreçlerinde küçük konuşmanın

işlevsel kullanımını vurgulaması, eğitim ortamlarında bu iletişim biçiminin etkili bir strateji olarak kullanılabileceğini göstermektedir.

Bu iletişim şekli yalnız bireyler arası ilişkilerde değil, iş ortamlarında güven inşa etmek ve sosyal dinamikleri yönetmek adına da çok önemlidir. Birçok faydası bulunan bu iletişim biçiminin ülkemizde daha sistematik hale gelmesi ve bireylerin bilinç düzeylerinin yükselmesi gerekmektedir. Bu yüzden bu kavramın Türkçeleştirilmesi ve Türkçeye uygun bir terimle ifadesi önem taşımaktadır. Çalışma sonuçları da dikkate alındığında ve alan yazına yeni giren bir kavram olduğu düşünüldüğünde; yabancı literatürde “small talk” olarak geçen kavramın “küçük konuşma” şeklinde ifade edilmesi ve literatüre bu şekilde girmesi yerinde olacaktır. Böylelikle kavram kargaşası oluşma ihtimalinin önüne geçileceği düşünülmektedir. Çünkü toplum içinde yaygın olarak kullanılan “ayaküstü konuşma” ve “havadan sudan konuşma” ya da “hazırlıksız konuşma” ifadeleri anlatılan bu konuyu hem tam karşılamamakta hem de çeviri anlamında kolaylık sağlamamaktadır. Bu sebeple çeviriye ve özellikle içeriğe uygunluk göz önüne alındığında “small talk”u “küçük konuşma” kavramı ile karşılamak daha yerinde olacaktır. Tüm bu ifade edilenler düşünüldüğünde ülkemizde küçük konuşma kavramına ilişkin akademik çalışmaların sayısı artmalı, nitel çalışmalardan başka nicel çalışmalar özellikle de deneysel çalışmalarla konu tüm yönleriyle gözler önüne serilmelidir.

Kaynakça

- Anderson, J. (2019). *Social interactions and communication barriers in contemporary society*. Cambridge University Press.
- Bayburtlu, Y. S. (2019). Öğrencilerin hazırlıksız konuşmalarında kelime hazinesi katsayıları. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 8(1), 44–66.
- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27–40.
- Cambridge University Press. (n.d.). *small talk: Definition*. In *Cambridge Dictionary*., <https://dictionary.cambridge.org/tr/sözlük/ingilizce-türkçe/small-talk> adresinden 14 Ocak 2025 tarihinde alınmıştır.
- Coupland, J. (2000). *Small talk: Social functions in small talk*. Routledge.
- Fine, D. (2015). *The fine art of small talk*. Hachette Books.
- Fritz, J. (2013). The role of icebreakers in professional communication settings. *Business Communication Quarterly*, 76(2), 232–245.
- Goffman, E. (1956). *The presentation of self in everyday life*. University of Edinburgh Social Sciences Research Centre.
- Goffman, E. (1967). *Interaction ritual: Essays on face-to-face behavior*. Doubleday.
- Holmes, J. (2005). Leadership talk: How do leaders "do mentoring," and is gender relevant? *Journal of Pragmatics*, 37(11), 1779–1800. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2005.02.013>
- Holmes, J. (2000). Doing collegiality and keeping control at work: Small talk in government departments. In J. Coupland (Ed.), *Small Talk* (pp. 32–61). London: Longman.
- Hutson, M. (23 Temmuz 2014). Why New Yorkers and Everyone Else Should Pursue Small Talk More. The Cut. <https://www.thecut.com/2014/07/why-new-yorkers-should-small-talk-more.html> adresinden 3 Ocak 2025 tarihinde alınmıştır.
- Jaworski, A. (2000). Silence and small talk. İçinde J. Coupland (Ed.), *Small talk* (ss. 110–132). Longman.
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Nobel Yayın Dağıtım.
- Korn, J. (21 Haziran 2021) Why Small Talk Is Anything But Small. Forbes. <https://www.forbes.com/sites/juliawuench/2021/06/21/why-small-talk-is-anything-but-small/?sh=3311f1f778b0> adresinden 3 Ocak 2025 tarihinde alınmıştır
- Koudenburg, N., Postmes, T., & Gordijn, E. H. (2011). "Disrupting the flow: How brief silences in group conversations affect social needs." *Journal of Experimental Social Psychology*, 47(2), 512–515.
- Kurudayıoğlu, M. (2003). Konuşma eğitimi ve konuşma becerisini geliştirmeye yönelik etkinlikler. *TÜBAR-XIII-/2003-Bahar*, 287–308.
- Laver, J. (1975). Communicative functions of phatic communion. İçinde P. P. Giglioli (Ed.), *Language and social context* (ss. 215–237). Penguin.
- Lerner, S. (2003). *Small talk*. Haufe-Lexwar.
- Malinowski, B. (1923). The problem of meaning in primitive languages. In C. K. Ogden & I. A. Richards (Eds.), *The meaning of meaning* (pp. 296–336). K. Paul, Trench, Trubner.
- Mehl, M. R., Vazire, S., Holleran, S. E., & Clark, C. S. (2010). Eavesdropping on happiness: Well-being is related to having less small talk and more substantive conversations. *Psychological Science*, 21(4), 539–541.
- O’Leary, Z. (2017). *The essential guide to doing your research project*. SAGE Publications Inc.
- Reed, B. (2022). Small Talk: What Is It and When Is It Appropriate? Poised. <https://www.poised.com/blog/small-talk#:~:text=For%20example%2C%20you%20could%20ask,work%2C%20family%2C%20and%20travel>

adresinden 3 Ocak 2025 tarihinde alınmıştır.

Robinson, S. (2019). Respecting privacy in casual conversations. *Communication Quarterly*, 41(3), 210–225.

Sallabaş, E. M. (2011). *Aktif öğrenme yönteminin ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin konuşma becerilerine etkisi*. [Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi]. Yök Tez Merkezi.

Silverman, D. (2013). *Doing Qualitative Research: A Practical Handbook*. Sage Publications.

Tannen, D. (1984). *Conversational style: Analyzing talk among friends*. Oxford University Press.

Taşkaya, S. M. (2018). Konuşma eğitimi. M. Yılmaz (Ed.), *Yeni gelişmeler ışığında Türkçe öğretimi*. Pegem.

Talbor, D. (2023). Listening Statistics. <https://wordrated.com/listening-statistics/> adresinden 27 Temmuz 2025 tarihinde alınmıştır.

Yalçın, A. (2012). Türkçe öğretim yöntemleri, yeni yaklaşımlar. Akçağ Yayınları.

Yalçın, A. (2002). *Türkçe öğretim yöntemleri*. Akçağ Yayınları.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.

Wach, E., & Ward, R. (2013). *Learning about qualitative document analysis*. IDS Practice Paper In Brief, 13. Institute of Development Studies.

14. The Impact of Cultural Familiarity with Stories on Learners' Reading Comprehension¹

Mahsa POUR MOUSA²

APA: Pour Mousa, M. (2025). The Impact of Cultural Familiarity with Stories on Learners' Reading Comprehension. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (47), 221-229. **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.16748518>

Abstract

The learners' reading comprehension could be manipulated due to the cultural factors in a text, and teaching reading comprehension via culturally-familiar storybooks remains a controversial issue. Therefore, this study examined the effect of cultural familiarity on Turkish EFL learners' reading comprehension ability after being exposed to familiar and unfamiliar cultural stories through Turkish and American stories. The research population consisted of 30 pre-intermediate students in a tertiary-level institution in Istanbul. Students were given a pre-test of reading comprehension ability after reading storybooks, including culturally familiar stories such as Turkish culture and unfamiliar ones such as American culture. Results showed that students had difficulty comprehending culturally unfamiliar stories. As a treatment, students received reading activities such as brainstorming of character analysis and symbolism, and they took a post-test after eight sessions to determine the significance of this research. After applying treatment, Turkish EFL students performed better in reading comprehension tests for unfamiliar cultural stories compared to familiar ones.

Keywords: Familiar stories, reading comprehension, unfamiliar stories, character analysis, symbolism

¹ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received – Turnitin / Rate: %14

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 20.01.2025-**Acceptance Date:** 05.08.2025-

Publication Date: 06.08.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.16748518>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

² Doktora Öğrencisi, İstanbul Aydın Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İngiliz Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı / Doctoral Student, İstanbul Aydın University, Graduate School of Education, Department of English Language and Literature (İstanbul, Türkiye) **eposta:** mahsamousa@stu.aydin.edu.tr, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0009-0001-7886-1762> **ROR ID:** <https://ror.org/0oqsyw664> **ISNI:** 0000 0004 0403 6369

Kültürel Aşinalığın Öğrencilerin Okuduğunu Anlama Becerisine Etkisi³

Öz

Öğrencilerin okuduğunu anlama becerisi, metindeki kültürel faktörler nedeniyle manipüle edilebilir ve kültürel açıdan aşına olunan hikaye kitapları aracılığıyla okuduğunu anlama becerisinin öğretilmesi tartışmalı bir konu olmaya devam etmektedir. Bu nedenle, bu çalışma, Türk ve Amerikan hikayeleri aracılığıyla tanıdık ve tanıdık olmayan kültürel hikayelere maruz kaldıktan sonra, Türk EFL öğrencilerinin okuduğunu anlama becerisi üzerindeki kültürel aşinalığın etkisini incelemiştir. Araştırma popülasyonu, İstanbul'daki bir yükseköğretim kurumunda öğrenim gören 30 orta seviye öğrenciden oluşmuştur. Öğrencilere, Türk kültürü gibi kültürel olarak tanıdık hikayeler ve Amerikan kültürü gibi tanıdık olmayan hikayeler içeren hikaye kitaplarını okuduktan sonra okuduğunu anlama becerisi ön testi uygulanmıştır. Sonuçlar, öğrencilerin kültürel olarak yabancı hikayeleri anlamakta zorluk yaşadıklarını göstermiştir. Tedavi olarak, öğrencilere karakter analizi ve sembolizm üzerine beyin fırtınası gibi okuma etkinlikleri verilmiş ve bu araştırmanın önemini belirlemek için sekiz oturumdan sonra bir son test yapılmıştır. Tedavi uygulandıktan sonra, Türk EFL öğrencileri, tanıdık hikayelere kıyasla yabancı kültürel hikayeler için okuduğunu anlama testlerinde daha iyi performans göstermiştir.

Anahtar kelimeler: Tanıdık hikayeler, okuduğunu anlama, yabancı hikayeler, karakter analizi, sembolizm

³ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin / Oran: %14

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 20.01.2025-**Kabul Tarihi:** 05.08.2025-**Yayın Tarihi:** 06.08.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.16748518>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

Introduction

Numerous studies have shown that cultural background has affected comprehension ability during learners' educational life. In the field of language teaching and learning, reading is a controversial activity among both EFL and ESL learners because what humans learn is the foundation of what they have read and internalized. Researchers and teachers are concerned about reading as a meaningful activity because learners read a text with all cultural dimensions within it. According to Razi (2004), reading familiar and unfamiliar texts can be defined by various definitions, and it's not simple to explain it in a single sentence. For example, Grabe and Stoller (2002: 9) define reading as "to be able to draw meaning from the printed page and being able to extract the information appropriately." Moreover, Tseng (2002) points out that knowing the culture underlying language is a prerequisite for successful language learning. According to Bartlett (1932), in human memory, a schema is like storage of realized sensory information, and schemata are regulated culturally.

Rumelhart (1981/1984) showed that one can remember a large amount of information quickly if the number of schemata increases in their mind, and making a connection between an appropriate schema and new information enables someone to remember new and important ideas. Akyol (2006) described reading as a meaning-making process based on using prior knowledge with suitable methods and goals during effective communication between writer and reader. Gündüz and Şimşek (2013) showed that reading is not a simple action but consists of several actions, such as seeing, perceiving, understanding, comprehending, and meaning-making of words, sentences, or a writing with all its dimensions. Therefore, reading is a process that has to lead to the realization of the texts and connection with prior knowledge, as this article concerns reading familiar and unfamiliar stories. To understand the impact of text familiarity on students' reading ability, we need to consider the brain's role, as reading is not a single process. Tracy and Morrow (2006) believed that reading is based on cognitive theory and is performed by different functions of eyes, speech organs, and understanding, all of which are controlled by brain or mental processing. Cultural aspects of learning need to be looked at because of their effect on comprehension ability, so Schumann (1986) suggests a model focusing on the cultural aspect of learning, which he named "acculturation." Acculturation involves integrating the social and psychological characteristics of learners with those of target-language speakers.

Importance of the Study

One of the most problematic skills in schools, especially in English subjects, is reading comprehension ability. Students often dislike reading activities and exercises, so initiating reading with stories may help develop habits and eventually automatize it among students. While students may have different goals for reading, understanding and improving this skill should be central to teachers' focus, as seen in the National Reading Panel (2010) report, where reading fluency is emphasized due to its fundamental role in teaching. Reading can positively or negatively shape a person's insight and influence society. Libraries and bookstores are available nationwide, but people should know how to make suitable use of them (Inderjit, 2014).

This study seeks to determine whether reading familiar texts can improve this skill and find solutions to enhance reading comprehension through familiar or unfamiliar stories. The goal is to understand whether students' prior knowledge may help them better comprehend texts. Although reading is valuable for language learning, teaching and learning it presents challenges. To address these issues, this study examines L2 reading comprehension of familiar and unfamiliar stories in a tertiary-level

school in Istanbul, Turkey.

Research Questions

This research aims to answer the following questions:

1. Does students' cultural familiarity knowledge of a text or story affect their reading comprehension?
2. Do story character analysis and symbolism help students activate their cultural knowledge?

Methodology

In this study which aims to develop reading comprehension ability on cultural stories whether familiar or unfamiliar, eight sessions of reading classes contained for understanding and solving the present problem by action research which allowed the researcher to integrate practical teaching methods while also collecting data to evaluate outcomes. The purpose was to examine how cultural familiarity with reading material could affect Turkish EFL learners' comprehension skills.

Chosen from three existing classes at a university in Istanbul. To ensure that the group was homogeneous in terms of language ability, a Cambridge Placement Test was administered. Only those whose scores fell within one standard deviation from the average were included in the main study.

The research was conducted across eight class sessions. The first four sessions were devoted to the initial reading of the selected stories—two Turkish and two American—and to a reading comprehension pre-test for each. These sessions provided a baseline for understanding students' comprehension levels before any instructional intervention.

In the second half of the study (sessions five through eight), focused instruction was introduced. This stage centered on two reading strategies: character analysis and symbolism. Through guided discussions, group activities, and teacher prompts, students explored the motivations and traits of main characters as well as symbolic elements found in the texts. These discussions aimed to help students link story content to broader cultural themes and to use context clues for deeper comprehension.

At the end of the final session, students completed the same comprehension tests again, now as a post-test. This allowed the researcher to measure any progress in understanding, particularly with respect to the culturally unfamiliar stories.

Participants

In a tertiary school in Istanbul 30 Turkish pre-intermediate EFL learners were selected randomly from three intact classes who were studying regular English courses. Their age varied from 18 to 22. In order have homogenous participants regarding to their English level, 80 pre-intermediate learners participated in the study based on their results in proficiency exam. The mean and the SD were calculated and the learners' score of 1 SD above and below the mean (1SD from the mean) were selected to execute the study. They attended 8-sessions of reading stories and attained compensation and determination strategies.

Materials

This study involved the selection of four literary stories, carefully chosen to represent both familiar and unfamiliar cultural contexts. Two of the stories—Madonna in a Fur Coat and The Forty Rules of Love—reflected Turkish culture and were likely more relatable for the students. The other two—The Minister’s Black Veil and A Dark Brown Dog—were rooted in American culture and less likely to be familiar. All texts were provided in English to maintain consistency in language use.

Before starting any research, teachers should be sure about their participants or students’ English level to figure out their problems and needs in an English classroom, so Cambridge Placement Test (CPT) was administered to have a homogenous class in terms of learners’ language proficiency. Therefore, according to their level the reading stories are selected but one level beyond their level based on Krashen’s $i+1$ input theory. Students read Several Turkish and American stories, two Turkish and two American stories in the class during eight sessions namely, “Madonna in a fur coat”, “the forty rules of love”, “the minister’s black veil”, and “a dark brown dog respectively”.

These stories were selected not only for their cultural relevance but also for their thematic depth. The Turkish stories deal with issues such as identity, tradition, and emotional transformation—common themes in the local context. On the other hand, the American stories explore moral judgment, race, and social justice, offering students a chance to engage with unfamiliar ideas and viewpoints.

Students read four Cultural stories presented in class which all are written in English Language, two by Turkish writers and two by American writers. Therefore, regarding to the familiarity, two stories represent the Turkish culture which are completely accustomed, and the other an American culture story that is fully exotic.

Procedure

Character analysis and symbolism were applied in teaching reading skill during eight sessions. First, a pre-test of reading comprehension before applying treatment was taken, the students read the two Turkish stories and two American stories and answered the reading comprehension tests regarding to each story separately during four sessions. Each story consists of 8 reading comprehension questions and after answering their scores on comprehension part were calculated. The treatment was applied for more four sessions. Interactive discussions about the stories in the class has been done and the students were allowed to the analyze the characters of the story under the teacher’s direct observation and then an interactive discussion about cultural symbols differences has been done in the class. Students analyzed the characters of Turkish stories and American stories, the Ella in “Forty rules of love” story and the child in “A dark brown dog”, The minister in “the minister’s black veil, and Madonna in “Madonna in a fur coat” also the symbols of the brown color, Love, veil, and fur coat. After session 8 the students read the stories again and were taken a post-test which was included the same reading comprehension questions about the four stories and their scores calculated respectively.

Validity and reliability

Cronbach’s Alpha is used to estimate the reliability of result of reading and proficiency tests in a pilot study on 30 EFL student. The below table shows the rest of reliability.

Table 1. Reliability Amount for the Reading Comprehension Test and CPE Test

Adres	Address
RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi	RumeliDE Journal of Language and Literature Studies
e-posta: editor@rumelide.com	e-mail: editor@rumelide.com,
tel: +90 505 7958124	phone: +90 505 7958124

Cronbach's Alpha	R amount	N of Items
Reading Comprehension Test	.737	30 EFL students
Proficiency Test	.773	30 EFL students

The reliability standards checking is created by Barker, Pistrang, and Elliott (1994) and we estimated the mentioned tests reliabilities based on their standards for the reading comprehension test and proficiency test the Cronbach's Alpha value were (.737), and (.773), respectively so both are satisfactory which illustrates that the instruments are considered as reliable tools for the main study (See Table below).

Table 2. Determined Standards for the Reliability Index (From Barker, Pistrang, and Elliott, 1994)

Interpretation	Reliability Indices
Good	.80
Acceptable	.70
Marginal	.60
Poor	.50

Methods of Analyzing Data

For analyzing data, the researcher used descriptive statistics and inferential statistics methods. ANOVA analysis has used for analyzing data between two paired-sample tests such as the pre-test and post-test scores of the same group.

Data analysis and findings

Table 3. Definitive and Informative Analysis of Pre-Test of Learners' Reading Comprehension Ability Scores

Measure	Mean	Number	Std. Deviation	Std. Error Mean
Pretest of T1 and T2 (Turkish Stories)	6.70	30	0.94	2.59
Pretest of A1 and A2 (American Stories)	4.42	30	0.94	2.09

Table three indicates that the descriptive statistic result of the pre-test of the students score in reading both Turkish culturally familiar and American culturally unfamiliar stories. The number of students, the Mean, and the standard deviation in the pretest of Turkish stories are 30, 6.70, .94, respectively and in the pretest of American stories are 30, 4.42, .94, Respectively. Here the Mean of scores shows that the students performed better in reading Cultural familiar story than cultural unfamiliar story in pretest which the grade calculated out of Eight (appendix). Although, the standard deviation of both is the same but there is a significant difference between their mean.

Table 4. Descriptive Analysis of the Post-Test of Learners' Reading Comprehension Ability Scores

Measure	Mean	Number	Std. Deviation
Post-test of T1 and T2 (Turkish Stories)	7.03	30	0.86
Post-test of A1 and A2 (American Stories)	6.73	30	0.92

This study tried to answer to the questions of research and solve the problems of reading comprehension

on unfamiliar texts and regarding to several statistical steps were done. Thus, to understand whether reading stories made any markable differences or not, the reading comprehension scores of pretests and posttest were compared to each other, and the results are presented in the table below.

Table 5. Informative description of measured pre and posttest of both Turkish and American stories

Group	Mean	Number of Participants	Standard Deviation	Standard Error of Mean
Paired Pretest and Post-test (T1-T2)	6.87	30	0.24	2.62
Pretest and Post-test (A1-A2)	5.58	30	1.64	2.36

This table shows the key statistics (mean, number of participants, standard deviation, and standard error) for both the Turkish (T1-T2) and American (A1-A2) pre-test and post-test comparisons. According to table 5. The mean of Paired t-tests of Turkish stories has not made a difference rise significantly and but still the mean of Paired t-tests of American stories is higher than first but from the std. Error Mean we can understand that their reading skill has been made a significant progress because its amount is lower than std. error mean of Turkish cultural familiar stories, so it shows that reading stories affect students reading comprehension ability.

Findings

The analysis of pre-test results revealed that students performed better on culturally familiar Turkish stories compared to unfamiliar American stories. The mean score for Turkish stories was 6.70, while for American stories, it was 4.42, both with a standard deviation of 0.94. This indicates a noticeable gap in comprehension ability between the two cultural contexts. The results suggest that students' familiarity with cultural content significantly influenced their ability to understand the stories. Familiarity with cultural references and contexts appears to have provided an advantage in comprehending the Turkish stories during the pre-test.

Following the implementation of targeted teaching strategies, including character analysis and symbolism, the post-test scores demonstrated significant improvements, particularly in the comprehension of American stories. The mean score for Turkish stories increased slightly to 7.03, while the mean score for American stories showed a more pronounced improvement, rising to 6.73. These results indicate that the intervention successfully bridged the initial comprehension gap, as students became better equipped to understand culturally unfamiliar content through focused activities.

Comparing the paired pre-test and post-test results further emphasizes the impact of the intervention. While the improvement in Turkish story comprehension was modest, the enhancement in American story comprehension was substantial. This disparity highlights the effectiveness of the teaching strategies in addressing cultural unfamiliarity, enabling students to better engage with and comprehend foreign cultural elements. The findings underscore the importance of incorporating targeted reading strategies to foster students' reading skills across diverse cultural contexts.

Result

From the discoveries of this study, it could be reasoned that familiar cultural stories have significant impact on learners' reading comprehension ability in a normal situation with common strategies such as skimming and scanning, reading the whole text for getting the gist of story and being familiar with characters in the mentioned stories and searching for details and understanding the hidden meaning behind each symbol in stories. Hence, language teachers, educators specially those who try investigating the reading comprehension skill among other English learning skills, are highly recommended to use much more educative practices, for example, explicit teaching of reading in their instructing; this matter can enlighten both the learners' and teachers' perspective to learn how to achieve the level of meaningful reading of a word, phrase, sentence or a text in addition how to be an active and effective educator totally. As the results shows in pretest the students performed better in reading comprehension questions of Turkish stories than reading comprehension questions of American stories whereas the students performed better after getting four sessions treatment in posttest after by being familiar with some symbols and characters of the two American stories the treatment of the study. There is not a sharp rise between pretest and posttest of students' scores in Reading comprehension questions of Turkish Stories but there is a sharp increase between their scores of pre and posttest in reading the American stories after treatment.

As a final remark, it ought to be noticed that text familiarity instruction is a profitable learning exercise which may improve reading comprehension in unfamiliar texts or stories. One ought to remember that even experienced readers face many problems while reading an unfamiliar text (e.g., unknown words such as symbols in different contexts). Thus, teaching reading via familiar and unfamiliar text instruction is an effective way to improve learners' reading ability, making it an enjoyable activity for learners and motivate them to go on day by day.

Limitations of the study

As English learning path consists of four surface skills such as Listening, speaking, writing and reading and a lot of submerge skills, but in this study, we just considered reading skill. Therefore, during the action research we concerned the reading skill and other skills were not applied. In any context, there are other factors may cause difficulty in reading or low comprehension such as anxiety, the environment, motivation, and the temperature of class, or even the feeling of comfort on the chair or desk and other factors that are difficult to be filtered by teachers while they are doing action research. Therefore, the generalization of this study is under question in any other contexts.

References

- Akyol, H. (2006). *Türkçe öğretim yöntemleri [Turkish teaching methods]*. Ankara: Kok Publication.
- Barker, C., Pistrang, N., & Elliot, R. (1994). *Research methods in clinical and counselling psychology*. John Wiley & Sons.
- Barker, C. P. (1994). *An introduction to statistical method*. England: Wiley Publication.
- Bartlett, F. C. (1932). *Remembering: A study in experimental and social psychology*. Cambridge University Press.
- Grabe, W., & Stoller, L. F. (2001). Reading for academic purposes: Guidelines for the ESL/EFL teacher. In M. Celce-Murcia (Ed.), *Teaching English as a second or foreign language* (pp. 187–203). Boston: Heinle & Heinle.
- Gündüz, O., & Şimşek, T. (2011). *Anlama teknikleri 1: Uygulamalı okuma eğitimi el kitabı [Comprehension techniques 1: Handbook of practical reading instruction]*. Ankara: Grafiker Publishing.
- Gündüz, O., & Şimşek, T. (2013). *Uygulamalı okuma eğitimi el kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Inderjit, S. (2014). Reading trends and improving reading skills among students in Malaysia. *International Journal of Research in Social Sciences*, 3(5), 70–81.
- Karasar, N. (2003). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Razi, S. (2004). The effects of cultural schema and reading activities on reading comprehension. *The Reading Matrix Inc.* ISSN: 1550-8501.
- Rumelhart, D. E. (1984). Schemata and the cognitive system. In R. S. Wyer, Jr. & T. K. Srull (Eds.), *Handbook of social cognition* (Vol. 1, pp. 161–188). Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Schumann, J. (1986). An acculturation model for second language acquisition. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 7(5), 379–392. <https://doi.org/10.1080/01434632.1986.9994254>
- Tseng, H. Y. (2002). A lesson in culture. *ELT Journal*, 56(1), 11–21. <https://doi.org/10.1093/elt/56.1.11>
- Tracy, D. H., & Morrow, L. M. (2006). *Lenses on reading*. London: The Guilford Press.

15. İsmail Safa'nın Şiirlerinde Gelenekten Moderne Mizahın Dönüşümü¹**Devrim MERT²**

APA: Mert, D. (2025). İsmail Safa'nın Şiirlerinde Gelenekten Moderne Mizahın Dönüşümü. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (47), 230-253. **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.16748734>

Öz

İsmail Safa (1867–1901), Ara Nesil şairleri arasında öne çıkan önemli bir isimdir. Tanzimat sonrası dönemden Servet-i Fünun devrinin sonuna kadar uzanan süreçte yazdığı şiirlerle edebi sahada iz bırakmıştır. Geleneksel ve modern edebiyat anlayışlarının çatıştığı bu geçiş süreçlerinde Safa, özgün bir edebî üslûp sergilemiş, geleneksel nazım biçimlerini çağdaş temalarla birleştirerek dikkat çekici bir şiir dili geliştirmiştir. Şiirlerinde aruz ölçüsü ve klasik kafiye tarzını korurken, bu kadim yapının içine sade bir dille yenilikçi temalar yerleştirmeyi başarmıştır. Safa, şiirlerinde mizahi bir ton oluşturmak için dilin farklı imkânlarını yaratıcı biçimde kullanmıştır. Divan edebiyatının hiciv geleneğinden ilham alan şair, bu mirası kendi döneminin toplumsal ve siyasal sorunlarıyla ilişkilendirerek yeniden yorumlamıştır. Mizah vasıtasıyla yüzeysel Batılılaşmanın neden olduğu kültürel yozlaşmayı, bürokratik çürümeyi, sosyal adaletsizlikleri ve özellikle edebiyat dünyasındaki durağanlığı eleştirmiştir. Bu yönüyle Safa, döneminin edebî ve kültürel meseleleriyle hesaplaşan bir fikir adamı kimliği de sergiler. Safa'nın şiirlerinde mizah, sadece toplumsal hicivle sınırlı kalmayıp aynı zamanda öz eleştiri, pedagojik anlatım, duygu ve düşünceleri ifade etme aracı ve geleneksel şiire yönelik sorgulayıcı bir tutum olarak da işlev görür. Onun şiirlerinde hiciv, ironi, şathiyyat ve parodi hem geleneksel nazım biçimlerine bir başkaldırı özelliği taşır hem de modern şiir anlayışına bir kapı aralar. İsmail Safa'nın 1890-1912 yılları arasında yayımlanmış tüm şiir kitaplarını kapsayan bu makale, şiirlerdeki mizahi unsurları; teori, içerik ve üslup düzeyinde inceleyerek şairin Türk edebiyatındaki özgün konumunu ortaya koymayı ve şiir-mizah ilişkisine dair kuramsal çalışmalara katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Anahtar kelimeler: Yeni Türk Edebiyatı, Ara Nesil, İsmail Safa, Hiciv, Şiir-Mizah ilişkisi

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin / Oran: %8

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 12.06.2025-**Kabul Tarihi:** 05.08.2025-**Yayın Tarihi:** 06.08.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.16748734>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Doktora Öğrencisi, İstanbul Aydın Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı / Doctoral Student, İstanbul Aydın University, Graduate School of Education, Department of Turkish Language and Literature (İstanbul, Türkiye) **eposta:** devrimmert1972@gmail.com, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0001-6926-6390> **ROR ID:** <https://ror.org/00qsyw664> **ISNI:** 0000 0004 0403 6369

Transformation of Humour from Tradition to Modernity in İsmail Safa's Poems³

Abstract

İsmail Safa (1867–1901) is a prominent figure among the Intermediate Generation poets, he made his mark with poetry spanning the post-Tanzimat era to the final phase of the Servet-i Fünun period.. Navigating this transitional landscape, Safa cultivated a distinctive literary voice that merged traditional verse forms with contemporary thematic concerns. While adhering to the aruz metre and classical rhyme schemes, he introduced innovative subject matter into this established poetic structure through a notably accessible and unadorned language. Safa creatively used different possibilities of language to create a humorous tone in his poems. Inspired by the satirical tradition of Divan literature, the poet reinterpreted this legacy by relating it to the social and political issues of his time. For Through humour, he criticised the cultural degeneration caused by superficial Westernisation, bureaucratic decay, social injustice and especially the stagnation in the world of literature. In this respect, Safa assumes the role of an intellectual attuned to the cultural and literary questions of his era. His use of satire, irony, shathiyyat, and parody not only constitutes a form of resistance against traditional poetic conventions but also signals an opening toward modern poetic expression. This article, which covers all of İsmail Safa's poetry books published between 1890 and 1912 seeks to elucidate Safa's unique position within Turkish literary history by analysing the humorous dimensions of his poetry at the levels of theory, content, and stylistic execution, and aims to contribute to theoretical discourses on the interrelation between poetry and humour.

Keywords: Modern Turkish Literature, Intermediate Generation, İsmail Safa, Satire, Relationship between Poetry and Humor"

³ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.
Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.
Funding: No external funding was used to support this research.
Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.
Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.
Similarity Report: Received – Turnitin / Rate: %8
Ethics Complaint: editor@rumelide.com
Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 12.06.2025-**Acceptance Date:** 05.08.2025-**Publication Date:** 06.08.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.16748734>
Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Giriş

Türk şiiriyle Türk mizahı, köklü ve güçlü geleneklere sahip iki alan olarak tarih boyunca iç içe gelişmiş ve birbirini desteklemiştir. Türk edebiyatının tarihsel seyri içerisinde mizah, gerek halk gerekse yüksek zümre edebiyatında kendine farklı biçimlerde yer bulmuştur. Eski edebiyatta halk mizahı, mâni, fıkra, türkü, destan, halk hikâyesi, seyirlik oyun gibi anonim ürünlerde; âşık tarzı taşlamalarda ve dini-tasavvufi şathiyyat türü eserlerde zengin bir görünüm sergiler. Divan edebiyatında ise hiciv, latife ve hezel gibi türlerin öne çıktığı görülmektedir.⁴

Tanzimat dönemiyle birlikte edebiyatımızda şiir ve mizah, içerik ve biçim yönünden önemli bir dönüşüm sürecine girmiştir. Edhem Pertev Paşa'nın (ö. 1872) *Mecmûa-i Fünûn*'da yayımladığı, bir filozofla bir sokak köpeğinin esprili diyalogundan oluşan "Av'ave" isimli eseri, Türk mizahının muhteva ve biçim açısından Batılılaşmaya başladığını gösteren önemli bir eserdir. Ziyâ Paşa'nın (ö. 1880) "Zafernâme Şerhi" ve Nâmık Kemal'in (ö. 1888) "Hirrenâme" adlı kedi manzumesi de bu devrin başarılı mizahi eserleri arasındadır (Akyüz, 1990: 82-83).

Servet-i Fünun dönemi (1896–1901), daha ziyade melankolinin etkisinde "sanat için sanat" anlayışının ön planda olduğu, sosyal gerçeklikten soyutlanmış bir edebî dönemdir. Bu nedenle mizah, topluluğun genel poetikası içinde kendine pek yer bulamamıştır. Ayrıca dönemin istibdat yönetiminin oluşturduğu baskıcı ve cesaret kırıcı atmosfer, hiciv sahasında kayda değer eserlerin ortaya konmasını engellemiştir (Akyüz, 1990: 123-124).

İsmail Safa (1867–1901), Tanzimat'tan Servet-i Fünun'a geçiş sürecinde eser veren ve yenilikçi edebiyat anlayışıyla dikkat çeken önemli bir şairdir. Edebî kariyerine Muallim Nâci'nin desteğiyle başlayan Safa, ilk şiirlerini 1884 yılında *Tercüman-ı Hakikat*'te yayımlamıştır. Zamanla edebî anlayışını geliştirerek Servet-i Fünun topluluğuyla yakınlaşmış, bu zümrenin biçimsel estetiğine saygı duymakla birlikte dönemin aşırı bireyci ve hayalci eğilimlerine mesafeli bir duruş sergilemiştir. Sanat anlayışında hem klasik şiir geleneklerine hem de çağdaş temalara yer veren İsmail Safa biçimsel olarak divan şiiri kalıplarını kullanmış; tema olarak da daha çok, Batılılaşmanın etkisindeki toplumsal yapıyı işlemiştir. İsmail Safa'nın şiirlerinde mizah, ironik bir tutumla toplumsal meseleleri eleştirmenin yanı sıra bireysel acıların, kırgınlıkların ve kültürel yabancılaşmanın da yansıtıcı yüzeyi olmuştur.

Bu çalışmada İsmail Safa'nın 1890-1912 yılları arasında yayımlanmış tüm şiir kitaplarını araştırmaya dâhil ederek şairin mizah anlayışını bütüncül bir yaklaşımla değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Böylece hem Safa'nın farklı dönemlerde kaleme aldığı eserlerde mizahın dönüşümünü takip etmek mümkün olacak hem de şiir-mizah ilişkisinin edebî bağlamda nasıl şekillendiğine dair daha derinlikli çıkarımlar yapılabilecektir. Çalışma, bu yönüyle Safa'nın edebî kişiliğine dair yeni bir perspektif sunarken, bir yandan da klasik ve modern şiir anlayışları arasında mizahın köprü işlevine de dikkat çekmeyi hedeflemektedir.

Bu makalede İsmail Safa'nın, *Sünûhat* (1306), *Huz Mâ Safâ* (1308), *Mağdûre-i Sevdâ* (1308), *Mevlid-i Pederi Ziyâret* (1312), *Mensiyyât* (1328)⁵, *Hissiyyât* (1328) ve *İntâk-ı Hakk'ın Tahmîsi* (1328) adlı şiir kitapları incelenmiştir.⁶ Süreli yayınlardaki şiirler ise inceleme dışında tutulmuştur. Bu çalışmada

⁴ Divan şairleri, mizahın şiiri küçülttüğüne inandıkları için mizahi şiir yazmak konusunda çekinik davranmışlardır (Pala, 2004: 325).

⁵ Kitabın ilk baskısı 1312, ikinci baskısı 1328 yılına aittir. İlk baskıya erişim sorunu nedeniyle bu çalışmada yalnız 1328 baskısı değerlendirilmiştir.

⁶ Alıntılarda kitaptaki orijinal imlâya sadık kalınmıştır.

İsmail Safa'nın şiirlerinde mizahın işlevi ve estetik yapısı incelenerek klasik nazım biçimleri ve modern şiir anlayışı içerisinde nasıl bir eleştirel duruş sergilediği değerlendirilmiştir. Ayrıca mizahın mizah-şiir ilişkisi bağlamında bireysel ve toplumsal düzeyde nasıl konumlandığı da çözümlenmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın ilk bölümünde "Hiciv geleneği açısından İsmail Safa'nın şiiri" başlığı altında İsmail Safa'nın hiciv niteliği taşıyan şiirleri değerlendirilmiştir. Bu bağlamda ilk bölümde "Bir hiciv örneği olarak inceleme" başlığıyla "İntâk-ı Hakk'ın Tahmîsi" adlı eser hiciv geleneği çerçevesinde ele alınmıştır. Aynı bölümün "Şiirin 'er meydanı' olarak hiciv" adlı diğer alt başlığında "Bu Şimdilik Tenbîh" şiiri merkezinde şiirin bir poetik müdafaa ve saldırı alanı olarak işlevine dikkat çekilmiştir.

"Geleneksel şiirin eleştirisi olarak mizah" başlıklı ikinci bölümde klasik şiirin parodisi bağlamında edebî türlerin, mazmunların ve geleneksel edebiyat anlayışının eleştirisi incelenmiştir. Bu kapsamda değerlendirilen başlıca şiirler şunlardır: "Fuzûlî'ye Sâde Bir Nazîre", "Hele Şu Saçma Sapan Şiirime Bak!", "Ruhuz Fakat Noktasız Bir Gazel", "Âh Seni!", "Neye Güldün?", "Mesûd Harâbâtî'ye Bir Harâbâtî Lisânından Nazîre", "Bir Nâ-puhte Sûfiden İştikâ" ve "Muallim Nâci Efendi Hazretlerinin (Şathiyyât) Ünvanlı Gazellerine Nazîredir". Bu bölümde klasik şiirdeki âşık ve sevgili tipinin ve tasavvufi sembollerin parodisi için alt başlıklar oluşturulmuştur.

Üçüncü bölümde "İsmail Safa'nın üç Latîfe'si ve üç farklı mizahi tavır" başlığı altında "Latîfe" isimli üç şiir aracılığıyla Safa'nın mizah anlayışındaki çeşitlilik irdelenmiştir. Dördüncü bölüm, "Alaturkadan Alafrangaya Şathiyyat" konu başlığıyla yanlış Batılılaşma temasının şiirdeki yansımalarına odaklanmaktadır. Bu bölümde şiirin geleneksel ile modern değerler arasında kurduğu ironik ilişki irdelenmiştir. "Çocuk terbiyesinin mizahla bütünleştiği bir örnek" başlıklı beşinci bölümde "İlhâmî'nin Şiiri" ve "Haylaz Çocuk" metinleri merkeze alınarak çocuk terbiyesi ile mizahın kesişim noktaları tartışılmış, Safa'nın, çocuk temalı şiirlerinde mizahı nasıl kurguladığı çözümlenmiştir.

Son bölümde "İsmail Safa'nın şiirinde ruhsal katharsis yöntemi olarak mizah" bağlamında "Bir Muhtıra" ve "Teessür" şiirleri üzerinden şiirin iç dökme ve ruhsal arınma aracı olarak mizahı kullanma biçimi incelenmiştir. Kuşkusuz bu bölümlerde incelenen şiirlerin birçoğu birden çok mizahi öge barındırmaktadır; ancak bölümlendirme yapılırken şiirlerin baskın mizahi yönleri dikkate alınmıştır.

Bu makalede İsmail Safa'nın şiirleri merkeze alınarak şiir-mizah ilişkisine dair teorik bir çerçeve oluşturulmaya çalışılmıştır. Şiirin soyut, yoğun ve ciddi tabiatı ile mizahın hafifletici, eğlendirici ve eleştirel yönü ilk bakışta birbiriyle uzlaşmaz gibi görünse de aslında bu iki disiplinin ortaklığı edebî yaratımda şaire yeni ve özgün imkânlar sunar. Mizah, şiirin taşıdığı yoğunluğu seyreterek okuyucuyla daha sıcak bir bağ kurulmasını sağlar. Öte yandan şiir, mizaha biçimsel bir zarafet ve ritmik bir düzen kazandırır. Şiirde mizahi öğeler; dil oyunları, mübalağa, argo sözcükler, yerel söyleyişler, istiareler, parodiler, şaşırtmacalar, alışılmadık imgeler ve hicivli göndermeler aracılığıyla işlenir. Bu öğeler, güldürme amacının ötesine geçerek okuyucunun zihinsel iştirakini sağlayan entelektüel bir alışveriş zemini de yaratır.

1. Hiciv geleneği açısından İsmail Safa'nın şiiri

Hiciv, sanat eserlerinde ağırlıklı olarak da şiirde alaycı bir dille yapılan eleştirilere dayanan edebî bir türdür. Klasik Türk edebiyatında hicvin zirve isimlerinden Nefî, 17. yüzyılda bu türün en başarılı örneklerini vermiştir. Onunla özdeşleşen geleneksel hiciv türü, edebî sanatlarla örülmüş, yoğun bir dil işçiliğiyle bezenmiş ve sert bireysel-siyasal eleştirilerle yüklenmiştir. Tariz, istidrak, teşbih, kinaye gibi

söz sanatları sayesinde hiciv, doğrudan hakaret içeren bir tür olmaktan çıkar; çok yönlü, incelikli ve entelektüel bir oyun alanına dönüşür. Ancak hicvin⁷, tarihsel gelişimi boyunca kimi zaman bu estetik yapının sınırlarını zorladığı da görülür. Özellikle klasik hiciv metinlerinde argo ifadeler, tahkir-âmez sözler, müstehcen anlatımlar ve kişilerin fizikî özellikleriyle alay gibi ögelere de sıkça rastlanır (Levend, 1984: 511; Akyüz, 1990: 82). Bu durum, hicvin toplumsal bir silah ya da saldırı aracı olarak kullanıldığı örnekleri de beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda mizah, şiirin estetik niteliğinden ödün vermek pahasına şairin göze aldığı bir risk olarak da değerlendirilebilir.

Hiciv, gündemle ve şairin mizacıyla doğrudan bağlantılı olduğundan zamanla okuyucu üzerindeki etkisini yitirebilir. İroni ya da hicivde aşırıya kaçmak, şiirin yavanlaşmasına, anlamın bulanıklaşmasına ve okurun zihinsel olarak yorulmasına yol açabilir (Cebeci, 2008: 326). Ancak şairin dilsel yaratıcılığı, bu olumsuz ihtimalleri estetik bir kompozisyona dönüştürerek mizahı şiirsel bir düzleme taşımayı başarır. Edebî sanatlara hâkimiyet ve eleştirel yetkinlikle biçimlenen üslup, şiirin mizahi gücünü her dönemde canlı tutan temel unsurlar arasında yer alır.

1.1. İntak-1 Hakk'ın Tahmîsi: Bir hiciv örneği olarak inceleme

İsmail Safa'nın "İntak-1 Hakk'ın Tahmîsi" isimli eseri, hiciv anlayışının ve toplumsal eleştiri dilinin en çarpıcı örneklerinden biridir. Safa bu şiirinde Âsaf mahlaslı Mahmûd Celâleddîn'e (ö. 1903) ait "İntak-1 Hak" adlı manzumenin her beytine tahmîsler yazarak orijinal metni genişletmiş ve hicivle örülü bir anlatı inşa etmiştir. Şiirde dönemin Bahriye Nazırı Hasan Hüsnü Paşa hedef alınarak liyakatsizlik, rüşvet, cehalet ve dalkavukluk gibi toplumsal yaralar mizahi bir dille yerilmiştir. Mısralarda yer yer kelime oyunları, hakaret sınırında dolaşan hicivler, abartılı betimlemeler ve kişileştirmeler dikkat çeker. Şiir boyunca kullanılan üslup gerek klasik edebiyatın birikimini gerekse hiciv dilinin keskinliğini gözler önüne serer. Öte yandan Âsaf Paşa'nın orijinal kasidesinde övgü yapılmıyormuş hissi uyandıran nükteli ve ince bir üslup varken Safa'nın eklediği mısralarda saldırgan, alaycı ve hakaretâmez bir tutum göze çarpmaktadır (Selçuk, 2022: 45). Aşağıdaki mısralar Safa'nın bu üslubuna örnek teşkil eder:

8. Bütün eşyâ-yı techîziyyeden mahrûm cascavlak
Çıkarsa engine şâyed kazanlar vermeden patlak
Şu hâliyle görür düşman sevincinden kılar taklak

Safa, tüm askerî teçhizattan yoksun, tamamen çıplak, yani hiçbir hazırlığı olmayan bir ordudan söz etmektedir. Düşmanın böylesine zayıf bir ordu karşısında sevinçten taklak atacağı belirtilerek donanmanın yetersizliği gözler önünde serilir. Bu mısralarda askerî gücün zayıflığı mübalağa sanatıyla teşhir edilmiştir. Şiirde vezin, alegori, asonans ve uyak (cavlak/patlak/taklak) gibi şekil özellikleriyle de alaycı ton pekiştirilmiştir.

9. Merâkıbdır fakat bunlar ne eşektir ne esterdir
Birinde merkebin nâm-ı Hasan Paşa muharrerdir

Şair, bahriye nazırlığını hayvan metaforu üzerinden hicvetmektedir. "Merâkıbdır" (binilecek hayvanlardır) ifadesiyle, bu kişileri alaycı biçimde "taşınan, yönlendirilen" varlıklar gibi gösterir. Bu

⁷ Hiciv (satir, yergi), taşıdığı ağır eleştiri yükü nedeniyle bazı müelliflerce mizahtan ayrı bir tür olarak kabul edilir (Pala, 2018: 207). Ağâh Sırrı Levend de mizahla (müzah) hicvi ayırır ve mizahi eserlerin ince bir nükte barındırması gerektiğini vurgular. (1984: 522). Mizahla hicvin, ayrı anlamlar taşısa da birbiriyle iç içe geçmiş kavramlar olduğunu savunan görüşler de bulunmaktadır (Terzi, 2024: 64).

beyitte mizah unsuru tevriye sanatıyla elde edilmiştir.⁸ Merâkib hem “eşek” hem de “gemi” anlamına gelen bir kelimedir. Safa “Ne eşektir ne esterdir” diyerek sarakaya aldığı nâzırı merkep olarak nitelemekten çekinmemiştir.

46. Kim der muhannesdir veya hunsâ bu vechinle
Olur hûrşîd hâk-ı pâyına rû-sâ bu vechinle
Sana eyler perestîş kâfir-i tersâ bu vechinle

Sözde övgüler, mübalağa, göndermeli dil ve ters anlamlarla, tariz ve ironilerle Hasan Hüsnü Paşa'nın fiziksel özellikleri mizah konusu yapılmaktadır.⁹ Beyitlerin ortak gayesi, klasik kasidedeki övgü dilini taklit ederek, o yapının içinden yeni bir eleştiri dili üretmektir. İroni; ontolojik, tarihsel ve ideolojik çelişkilerden doğar (Cebeci, 2008: 286-289). Edebî metinlerde ironi, söylenenle kastedilen arasında tezat kurarak estetik gerilim oluşturan örtülü bir anlatım biçimidir (Koestler, 1997: 72). İronik tavır okuyucunun zihninde tamamlanmayı bekleyen bir dinamik dilsel anlatım modeli oluşturur. Şair çoğu zaman kastettiğinin tersini ifade eder; bu zarif aldatmaca, okurun ferasetine bırakılmış bir sır gibidir. Zekice tasarlanmış ironik ifadeler, okuyucunun zihinsel katılımını ve anlam üretimini teşvik eder.

İsmail Safa'nın bu hicviyesi, Hasan Hüsnü Paşa'nın nezdinde döneminin kültürel, bürokratik ve edebî değerlerini sorgulayan çok katmanlı bir metindir. Tanzimat'tan itibaren şairler, kişisel husumetlerini merkez alan hiciv anlayışının sınırlarını genişleterek sosyal ve politik sorunlara karşı da tenkit ve istihza yoluyla bir duruş sergilemeye başlamıştır (Pala, 2004: 207-208). Ziya Paşa'nın Zafername'si nasıl ki dönemin hükümetine ve yönetimine karşı dolaylı bir başkaldırıysa, İntak-ı Hakk'ın Tahmîsi de¹⁰ dönemin bürokratik düzenine karşı mizahi ve estetik bir eleştiridir. Eser, bu yönüyle Tanzimat sonrası Türk şiirinde hiciv geleneğinin yenilikçi bir örneği olup İsmail Safa'nın hem gelenekten beslendiğinin hem de onu dönüştürmeye çalıştığının bir göstergesidir.

1.2. Şiirin “er meydanı” olarak hiciv: “Bu Şimdilik Tenbîh”

Türk edebiyatında hiciv, toplumsal eleştirinin, ahlaki sorgulamanın ve bireysel karşı duruşun en keskin ifade biçimlerinden biridir. Bu bağlamda hiciv, şiirin bir “er meydanı”na dönüştüğü özel bir sahadır; çünkü şair burada yalnızca estetik gücünü değil, zekâsını, cesaretini ve adalet duygusunu da kuşanarak açık bir meydan okumaya girişir. Sözcükler, hedefi belli birer silah gibi tasarlanarak mısralarda yerini alır. Hicivde kimi zaman üstü kapalı bir alay, ince ya da doğrudan bir tehdit, meydan okuma ya da gözdağı verme hatta âdeta kavgaya çağırma tutumu görülür. Bu tür şiirlerde şair, muhatabını küçümseyerek aşağılar, onu hor görür, yer yer açıkça hedef gösterir. Dolayısıyla hiciv, bir güç gösterisi, bir edebî düello daveti olarak da okunabilir. Özellikle Tanzimat sonrası edebî dönüşüm sürecinde hiciv, klasik biçimlerini dönemin siyasi ve sosyal yapısına uyarlamış; bireysel duyarlılıklarla toplumsal meseleleri harmanlayan yeni bir şiirsel alan yaratmıştır.

Safa'nın “Bu Şimdilik Tenbîh” şiiri, başlığıyla dahi tehdit ve gözdağı niyetini belli eden bir metindir (1308a: 214-215). Şair, bu şiirinde ilk kitabı *Sünûhat*'ı beğenmeyen, ismi meçhul bir kişiye hakaret dolu

⁸ Bergson aynı bağlamda birbirinden tamamen farklı yorumlanabilecek iki anlama sahip bir kavramın, her zaman mizahi etki yaratacağını söyler (2018: 63).

⁹ Bergson'a göre kişinin manevi özellikleri anlatılırken dikkatin dış görünüşe çekildiği her durum, gülme etkisi yaratır ve mizahi unsurları pekiştirir (2018: 36-39).

¹⁰ Safa aynı şiirin 28. bendinde bu durumu şöyle açıklar:

Bu vâdide Ziyâ Paşa idi üstâd ü allâmem
Hasan Paşa için İntâk-ı Hakk olsun Zafer-nâmem
Mükâfâten olur bir câ'ize pîrâye-i hâmem

ifadelerle seslenmekte, onu küçümsemekte, hor görmekte ve karşılık vermeye zorlayan sert bir üslupla meydan okumaktadır. Hicivde sıklıkla rastlanan üstü kapalı alay, tehdit, gözdağı, kavgaya çağırma ve küçümseme gibi unsurlar bu şiirde açıkça hissedilir. Nazmını âdeta bir sözel cephanelik gibi konuşlandıran Safa, muhatabını şiir aracılığıyla sözlü bir çatışmaya davet etmektedir:

1. (.....) beğenmemiş asla bizim (Sünûhât)ı
Gidip sorun şuna mevzun okur mu ebyâtı?
2. Hasedle söylediği sözlerin ne hükmü olur?
Cihânda var nice tâhkîr edenler âyâtı.
3. Nükât-ı lâmi'a-ı şî'rimi görür mü gözü?
Görür mü şeb-perenin gözleri bu mişkâtı?
4. O böyle haddini bilmezse sonra bildiririm
Geçende aldığı hicviyyeyi bilir zâtı
5. Ben öyle kendimi vasfeylerim ki şî'rimle
O mertebe göremez alsa deste mir'âtı.
6. Safâ anın kulağından çeker de ders okutur
Bu müdde'ânın ise güç değildir isbâtı
7. Öğünmek olmasın ey dangalak! A boş kafalı!
Bu âcizin sana nisbetle var meziyyâtı.
8. Evet! Senin gibi câhil hasûdu şiddetle
Yakar benim gibi bir şâ'irin mübâhâtı
9. Bu hâme sâikadır topla 'aklını başına!
Safâ senin tepene çöktürür semâvâtı

11 Haziran 1306

“Şimdilik Tenbîl”, klasik hiciv geleneğinin çağdaş bir bilinçle sürdürüldüğü örneklerden biridir. Şair, ilk beyitte aruz vezniyle beyit okuyamayan birinin, bu şiiri eleştirmesini cahillik olarak yorumlar. Ayetleri bile hor görenlerin olduğu bir dünyada şaire yapılan haksızlıkların aslında önemsiz kaldığını söyler. Hicvedilen şaire daha evvel yazılmış bir başka hiciv, rakibin yüzüne âdeta tokat gibi çarpılır. Safa, kendi şiirini överek edebiyat sahasında düelloya hazır olduğunu ilan eder. Bir başka mısradaki yarasaya benzettiği rakibini kulağından çekip terbiye edebilecek kadar da âlim olduğunu ifade eder. “Kulağını çekmek” deyimi, rakibe fiziksel bir meydan okumayı da çağırıştırır. *Öğünmek olmasın ey dangalak! A boş kafalı* dizesinde aleni bir hakaret söz konusudur. Son beyitte ise şair kalemini yıldırıma benzeterek gökleri, rakibin başına çökertme tehdidiyle gene saldırgan bir ifade takınır. Bu şiddet retorisi, klasik şiirdeki fahriye geleneğinin öfke ve başkaldırı duygusuyla donanmış hâlidir. Kuşkusuz, mizahın amacı salt güldürmek değildir; gülmenin yanında şaşırtmak, öfkelenmek, hatta yer yer okuyucuyu rahatsız etmektir. Şairin nihai amacı okurda kendisiyle eş duygulanım hali yaratabilmektir (Eagleton, 2019: 124).

Safa, şairliğini beğenmediği bazı şahsiyetleri “Huz Mâ Safâ”da isimsiz bir kıtada iğneleyici bir üslupla eleştirir (1308a: 217). Poetik hicivlerinde Safa hicvi bir araç şeklinde kullanarak edebî rekabetin açıkça hissedildiği bir zemin oluşturur. Şairin başvurduğu hiciv dili, aşağıdaki beyitlerde de örneklenmiştir, kimi zaman oldukça sert ve iğneleyici bir nitelik taşır:

1. Daha hakikat-i fenn-i beyânı bilmezsin
Mecâzdan dem urursun kinâye söylersin

2. Gelince kış hele mangal başında yan gelerek
Acûzeler gibi bol bol hikâye söylersin

“Mangal başında yan gelip yatmak”, tembelliği ve fikrî ataleti; “acuze” teşbihi ise boş ve anlamsız işlerle zaman harcamayı ifade eder. Safa bir başka şiirinde kendisinden eserleri hakkında yorum isteyen şaire şu dörtlükle cevap verir (1308a: 218):

1. Nasıl? Diye soruyorsun öğüp eserlerini
Senin beğendiğine ben nasıl fenâ diyeyim?
2. Velez ki sence olunmuş fenâlığı teslîm
Nasıl eserlerine muttasıl fenâ diyeyim?

Safa, hedef aldığı kişiyi teorik sanatsal bilgi eksikliği, edebî samimiyetsizlik ve yapmacık övgü alışkanlığı üzerinden hicvetmektedir. “Muttasıl” kelimesiyle, söz konusu şairin hiçbir eserinin edebî değer taşımadığını dolaylı yoldan söylemiş olur. Safa, yer yer nezaketi bir kenara bırakır ve ironiyi sert bir saldırı aracına dönüştürür. Şiir, şairin kendi hegemonyasını kurup hiciv ve ironiyle rakiplerini alaşağı ettiği bir er meydanına dönüşür.

Şiir de mizah da zihin oyunlarından, şaşırtmacalardan, zıtlıklardan ve yanılsamalardan beslenen benzer iki disiplindir (Huizinga, 2006: 156-57). Safa, şiirinde mizahi etkiyi görünür kılmak için deyimlere, yerel söyleyişlere, günlük dile, metaforlara, anlam oyunlarına, cinas, tezat ve tevriye gibi sanatlara sıkça başvurur. Şiirde estetik dengeyi gözeterek kurulan mizahi yapı, üretici ve alımlayıcı açısından entelektüel ve yaratıcı bir süreci tetikler. Bu dinamik süreçte tariz, ironi ve kinaye oluşturan şair, az ya da çok üstenci ve dışlayıcı bir tavır takınmış olur ve eleştirilerinde okuru bu suç ortaklığına davet eder (Koestler, 1997: 91). Mizah, üretilme sürecinde ciddiyet ve gerginlik oluşturan, tüketimi esnasında ise o gerilimi gülme eylemine çeviren bir olgudur. Karşılıklı zihinsel etkileşim, mizahın estetik hazzını artıran temel unsurdur.

2. Geleneksel şiirin eleştirisi olarak mizah

Mizah, geleneksel şiir eleştirisinde hem estetik müdahalenin hem de kültürel direnişin etkili bir aracıdır. Klasik şiirin kalıplaşmış söylemleri, simgeleri ve temaları, özellikle modernleşme süreciyle birlikte eleştirel mizahın hedefi hâline gelmiştir. Bu şiirlerde geleneksel sembollerin anlam katmanları mizah yoluyla kasıtlı biçimde aşındırılır; böylece edebî yeniliklerin önü açılır. Klasik nazım biçimleri muhafaza edilirken muhteva düzeyinde köklü bir inkılap gerçekleştirilir. Geleneksel şiir, bu bağlamda artık modern eleştirinin hizmetine sunulmuş bir yapı konumundadır. Klasik edebiyattaki mazmunlar, bu bağlamda şiirin eskiyen semantik dokusunu içerden çözerek yıkıcı bir işlev üstlenir. Mizah, dilin gerçek anlamıyla kalıplaşmış anlamı arasındaki gerilimden faydalanır; abartma, kinaye, istiare, tevriye gibi belâgat teknikleriyle bu gerilim pekiştirilir. Hem mazmunlar hem de klasik söyleyiş biçimleri, mizahi üslupla yeniden kullanılarak şiirin lirik büyüğü bozulur ve geriye yalnızca ironik ya da gülünç beyitler kalır. Ciddi bir türün uyumsuz bir sözle sabote edilmesi, içine argo, deyim ya da yerel ifadelerin sızdırılması gibi tekniklerle mizah, geleneksel şiiri çok cepheli bir eleştiriyle kuşatır. Bu tavır, geçmişin şiir mirasına karşı doğrudan bir edebî müdahale niteliği taşır.

Bu bölümde incelenecek ilk şiir, Huz Mâ Safâ'da yer alan “Fuzuli'ye Sâde bir Nazîre” isimli gazeldir (1308a: 154). Başlıktaki “sade” sıfatı, iddiası olmayan, öylesine yazılmış anlamlarına gelmektedir. Nazirenin ilk beytinde Safa bu şiirin bir tezat anlam içerdiğinin ipuçlarını vermektedir:

1. Her olur olmaz güzellik eylemez hayrân beni
Sende bir yüz var ki meftûn ediyor her an beni

Adında her ne kadar “nazire” olsa da bu şiir “tehzil” olarak değerlendirmeye daha uygundur. Tehzil, içinde nükte ve şakanın olduğu nazirelere verilen isimdir. Yeni edebiyatta bunun adı parodidir (Pala, 2004: 445-446). Herhangi bir şiir kalıbı, eğer belli bir ciddi türü temsil ediyorsa, şair bu kalıbın içine aykırı bir kavram yerleştirdiğinde eser mizahi nitelik kazanır. Bu şiirde de benzer bir yöntem izlenmiştir: Şair, dördüncü beyitte kullandığı “boşboğaz” sözcüğüyle gazelin lirizmini kasten sekteye uğratmıştır. Bu deyim, eski şiir söyleminin tenkidi için bilinçli seçilmiş olduğu anlaşılmaktadır:

4. Kendimi ‘âşık tanıtmak istemezken halka ben
Boşboğazsın ey kalem, etmekte ilân beni

İsmail Safa’nın Huz Mâ Safâ’da yer alan “Hele Şu Saçma Sapan Şiirime Bak!” başlıklı bir diğer şiiri, şairin kendisine yönelttiği müstehzi söylemiyle dikkat çeker (1308a: 174-179). Şiirde sokak dili, yerel ağızlar ve mahallî ifadelerin kullanılması da yadırgatıcı yönleriyle mizahi etki oluşturur. Safa, bu şiirinde kendine “yenilikçi” diyen taklitçi şairleri eleştirir. Şiirin önemli yönlerinden biri, şairin yalnızca başkalarını değil, kendisini de hicvetmesi ancak bunu yaparken ironik bir tavır sergilemesidir:

1. Deminden beri kendi hülyâma daldım
Düşündüm düşündükçe hayrette kaldım
2. Gazel yazmayı sanki zihnimde kurdum
Elimde kalem bir zaman öyle durdum
3. Tutar bir güzel fikr eder tab’ım ibrâz
Anı vezne sokmak fakat mümkün olmaz
4. Sırayla beş on kâfiye önce dizdim
Beş on beyt yazdım fenâ oldu çizdim
5. Evet öyle tatsız gazel zevke gitmez
Anın bence on beyti bir para etmez

Şiirin ilk kısmında şair, gazel yazmaya çabaladığını ancak bir türlü sonuca ulaşamadığını itiraf eder. Kendine yöneltilmiş gibi gözüken eleştirinin asıl hedefi klasik şiir geleneğidir. Nitekim sonraki mısralarda klasik şiir anlayışının katı kurallarının iyi şiir yazmaya mani olduğunu ifade eder. Bu noktada şair, özellikle anlamdan yoksun, yapay ve vezin-kafiye odaklı klasik şiir biçimlerine yönelik eleştirilerini açıkça ortaya koyar. Saçma sapan şiir, on para etmemek, fena olmak, zevke gitmemek gibi kelime öbekleri mizahi ifadeyi güçlendirir. “Saçma” sıfatı sonraki beyitte sadece eski için değil, içi boş yenilikçiler için de bir eleştiri ifadesi olarak kullanılacaktır:

11. Olur her müceddid sezâvâr-ı takrîz
Fakat herzelerde eder celb-i ta’rîz
12. Niçin herze-gûluk eder bilmem anlar?
Neden saçma söyler müceddid olanlar?

Safa, felsefesi ve teorisi olmayan “yenilik” iddialarını hedef alır. Anlamsız söylemleri “herze” olarak nitelendirir ve bunların tariz yoluyla alaya alınmasının gayet doğal olduğunu belirtir. Şair, yetenekli şairlerin varlığını yadsımaz; ancak onların dahi zaman zaman anlamsız ve karmaşık sözlerle sığınmasını

kusurlu bulur. Yeni bir dil iddiasıyla icat edilen bu sözleri şarlatanlıkla eşdeğer bulur:

21. Nasıl şâ'iriyet! Nasıl nev-zebânlık?

Bu bir nev-zebânlık değil: şarlatanlık?

Safa, bütün bu türrehâtı büyük bir esfle okuduğunu ve bu saçmalıkları ortaya koyan zatlara da ayıpladığını söyler. Dönemin edebiyat camiasına dair görüşlerini sert bir dille aktardıktan sonra şahsına yapılacak itirazları önceden hesap ederek bu eleştirileri yazmaya mecbur bırakıldığını ve yayımlanan saçma şiirlerin kendisine bu cesareti verdiğini söyler:

24. Benim böyle ta'rîz haddim değilken

Yazıp saçma şeyler cesâret veren sen!

Safa, şiirin sonraki bölümlerinde belagat ve fesahat üzerine düşüncelerini anlatır, eskiyi köhne ve garip bulduğunu belirtir ve nihayetinde son mısra da *Evet bendeniz de teceddüd-pesendim* diyerek yeni Batılı tarzı benimsediğini ilan eder.

İsmail Safa'nın Huz Ma Safâ'daki "Muallim Nâci Efendi Hazretlerinin (Şathiyyat) ünvanlı gazellerine nazîredir" şeklinde okuyucuya takdim edilen naziresinde (1308a: 132-133) Divan şiiri birçok yönden eleştirilmiştir. Başlıktaki "Muallim Nâci Efendi Hazretleri" ifadesi, ilk bakışta dönemin edebi otoritelerine karşı bir saygı duruşu gibi görünse de şiirin bütününe hâkim olan alaycı ton, bu başlığın da aslında bir taşlama gayesi taşıdığını ortaya koymaktadır.

1. Bu sefer bak azıcık doğruya benzer dediğin

Doğruya benzese şa'ir ne olur her dediğin?

İlk beyitte, şiir mutlak gerçeğin kendisi yerine, şairin süzgecinden geçirilmiş ve estetikle yoğrulmuş bir hakikati sunar. Safa, gerçeğe "benzemek" ile "gerçek olmak" arasındaki ayrımı vurgular; şiirin görevinin hakikati doğrudan söylemekten daha çok, ona özgün ve dolaylı bir biçimde yaklaşmak olduğunu ima eder. "Azıcık" sıfatıyla birlikte söyleyişteki alaycılık, bu şiirin Nâci'nin şiirine bir karşıt görüş sunacağını, nazire değil de nakîza olarak kurgulandığının göstergesidir.

10. Bunu teslim eder elbette Safâ 'aklı olan

Okudum şi'rini hep haklı ser-â-ser dediğin

Şiirin son kısmında şair, Safa mahlasıyla ironiye başvurarak, Muallim Naci'nin haklı olduğunu kabul eder görünür. Ancak bu teslimiyet sahici olmaktan uzaktır ve ince alaylı bir ima barındırmaktadır. Bu nakîza bir tek Muallim Naci'ye değil bütün bir klasik şiir geleneğine ayna tutar. O aynada mazmunlar, metaforlar ve şiirler karikatürize edilerek yeniden yorumlanır.¹¹

Huz Mâ Safâ'daki "Ruhsuz Fakat Noktasız Bir Gazel" başlıklı bir diğer şiirinde başlık, tek başına eski şiir geleneğine eleştirel bir duruş sergilemektedir (1308a: 133-134). Safa, bu başlıkla noktasız (mühmel) gazel yazacak kadar hünerli olduğunu ama gazelin muhtevasının bir ruh taşımadığını, dolayısıyla asıl meselenin manada olduğunu söylemektedir.

¹¹ Bu şiir, ilgili bölümlerde âşık/sevgili tipi ve tasavvufi mazmunların parodisi açısından da değerlendirilmiştir.

2.1. Klasik şiirdeki âşık ve sevgili tipinin parodisi

Divan şiirinde âşık ve sevgili tipi yüzyıllar boyunca belirli kalıplar çerçevesinde işlenmiş, idealize edilmiş karakterler biçiminde karşımıza çıkar. Âşık, aşkın kudretiyle yanıp tutuşan, sevgilinin kapısında pervane olan, çoğu zaman mazlum, ezilmiş, çaresiz bir figürdür. Sevgili ise güzellikte kusursuz, erişilmez, merhametsiz ve nâzenin bir karakter olarak efsaneleştirilmiştir. Bu özellikler zamanla ortak imgelere, şiirsel klişelere dönüşmüştür. Mizahi tutum bu bağlamda geleneği sorgulamak ve onun yapaylaşmış unsurlarını ifşa etmek amacını taşır.

Bu parodilerdeki dilsel tercihler de oldukça dikkat çekicidir. Özellikle klasik mazmunların arka arkaya sıralanması, anlam yoğunluğundan uzak, sırf biçimsel kaygıyla dizilmiş şiirsel zincirlerin taklit edilmesi, okuyucuda hem bir aşinalık hissi uyandırır hem de bu aşinalığın içinde yadırgatıcı bir öz barındırır. İsmail Safa, klasik şiirin âşık-sevgili tipolojisini bilinçli olarak sorgular, alaya alır ve dönemin okurunu, özellikle de edebiyatçıları, bu klişeler üzerine yeniden düşünmeye çağırır. İsmail Safa'nın "Muallim Nâci Efendi Hazretlerinin (Şathiyyat) ünvanlı gazellerine nazîredir" başlıklı naziresinde (1308a: 132-133), Divan edebiyatındaki bu kalıplaşmış güzellik anlayışı eleştirilir:

2. Kargı kirpikli, yılan saçlı, boyu sıırıktır
Böyle insân mı olur? Böyle mi dil-ber dediğin?

Muallim Nâci, *Avratın damenine yüz mü sürer er dediğin/ Pây-i bî-mağze eğilmez sanırım ser dediğin/ Seni iğfal ile soymuş, gülünür hâle koymuş/ Utan ey 'âşık-ı müflis bu mu dilber dediğin* (Çonoğlu, 1995: 427) beyitlerinde modern kadın-erkek tipine bir eleştiri getirmektedir. Safa ise Divan şiirinin abartılı sevgili tasvirlerini eleştirmektedir. "Kargı kirpik", "yılan saç" gibi kalıplaşmış mazmunlara yöneltilen bu eleştiri, klasik sevgili tipinin bir çeşit parodisidir.

Divan şiirinin parodisi bağlamında dikkat çeken bir diğer şiir "Neye Güldün?" isimli şiirdir (1308a: 131). Bu şiir, klasik gazel üslubunun yapısal ve dilsel özelliklerini taşıyan ama içeriğinde modern gündelik söyleyişler de barındıran bir örnektir. Şiirin merkezinde yer alan "Neye güldün?" sorusu, doğrudan mizahi bir malzemedir. Bu sorunun tekrarıyla mizahi ve lirik bir gerilim yaratılır. Şair, sevgilinin neye güldüğünü bir türlü öğrenemez ve bu hal naif bir sitem ve şairce bir merak duygusuna dönüşür. Sevgilinin gülüşüne sürekli anlam yükleme çabası, ironik bir durum komedisi oluşturur. Bu şiirdeki yeni sevgili/âşık tiplmesi de Divan geleneğindeki mazmunlardan kopuşun simgesel karşılığıdır. Parodileştirme sürecinde eskiyle yeni değiştirir ve sıradan, gülünç ve abartılı olan taraf dizginleri ele geçirir. Safa bu şiirde idealize edilmiş sevgili tasvirini, parodi yoluyla zaafı da olan gerçekçi bir varlığa dönüştürmüştür:

1. Demin yalan olarak bulduğun bahâneye güldün
Anın için mi fakat yalnız daha neye güldün?
2. Sana niçin gülüyorsun dedikçe ben gülüyorsun
Hem öyle boş yere gülmek olur mu ya neye güldün?
5. Gücenme öyle ise sen de hâline gülerim de
Cevap vermem eğer der isen ey Safâ neye güldün? 3 Haziran 1304

"Sevgili" artık hayranlık duyulan, tapılan, mutlak otoriteye sahip bir figür olmaktan çıkmış; aksine, davranışları sorgulanan, tutarsızlıkları ortaya konan ve alaya alınan bir karaktere dönüşmüştür. Âşıkla

sevgili arasındaki hiyerarşik yapı bozulmuş, taraflar aynı düzleme çekilmiştir.¹² Safa, aşkı bir ideal olmaktan çıkarıp gündelik hayatta karşılaşılan hatta zaman zaman saçma görülebilecek bir olguya dönüştürmekte böylelikle geleneksel şiirin mizahi taklidini oluşturmaktadır.

Huz Mâ Safâ'daki "Âh Seni!" başlıklı şiirde (1308a: 155) gene Divan şiirinin klasikleşmiş aşk söylemine ince bir gönderme vardır. Bu şiir, ilk bakışta lirik bir gazel gibi görünse de senli benli söylem dili, abartılı duygu ifadeleri ve klişe mazmunlar yoluyla bir hiciv ve mizah zemini oluşturur. Şair, özellikle klasik şiirin kalıplarını tekrar ederek duygu ifadelerinin samimiyetini sorgular ve mizah yoluyla aşk şiirinin estetik şablonlarını kırar.

2. Bu letâfet ne kamerde!... Ayın on dördü müdür?

Ne kadar andırıyor bak bu gece mâh seni!...

3. Dereden meşcereden, mezhereden manzaralar!

Nereden sormalıyım ben seni eyvâh seni

4. Kendini gösterecek sonra bize âmennâ

Şimdi göstermeyecek mi bana Allâh seni

5. Sana doğru geliyor işte Safâ'nın âhı

Âh bilsen ne kadar da seviyor âh seni

19 Mayıs 1304

"Ayın on dördü" teşbihi, klasik şiirde sıkça kullanılan kalıplaşmış mazmunlardan biridir. Şair, bu klişeyi neredeyse otomatikleşmiş bir benzetme gibi kullanarak aşk şiirlerinin geleneksel ifadesini ironik biçimde yeniden üretir. *Dereden meşcereden, mezhereden manzaralar* dizesi ise anlamdan çok ses ve biçim üzerinden ilerler. Bu türden kafiyeli söyleyişler, biçimsel gösterişi öne çıkararak klasik şiirin doğa betimlemelerinin parodik bir kopyasını sunar. *Nereden sormalıyım ben seni eyvâh seni* ve *Âh bilsen ne kadar da seviyor âh seni* mısralarındaki yapay sevgi ifadeleri de şiirin mizahi söyleminin bir uzantısıdır. Özellikle "âh" kelimesinin tekrarı duygusal yoğunluğu değil, bu yoğunluğun abartılı ve yapmacık doğasını vurgular. Aynı şekilde "âmennâ" (peki öyle olsun) gibi eril çağrışımlı bir ifadenin lirik bağlamda kullanılması, söyleme ironik bir ton katar. "Âmennâ" ifadesinde ayrıca kutsal olanla sıradan olanın iç içe geçirildiği şathiyyeye kayan bir tutum sezilmektedir.

2.2. Klasik şiirdeki tasavvufi sembollerin parodisi

İsmail Safa, "Muallim Nâci Efendi Hazretlerinin (Şathiyyat) ünvanlı gazellerine nazîredir" şiirinde otomatikleşmiş tasavvufi simgeler üzerinden Divan şiirini hicveder. Safa bir yandan Divan şiirine özgü tasavvufi gazel biçimini taklit ederken diğer yandan söz konusu sembolik kavramlara yönelik sorgulayıcı ve ironik bir tutum sergiler. Tasavvufi imgelerin asıl manasından uzaklaştırarak ezberci biçimde kullanılmasını eleştirir. Safa, özellikle meyhane, sâkî, aşk, mestlik, fenâ-fillah ve aşk-ı ilâhî gibi tasavvufi çağrışımları olan mazmunların, dönemin şairleri tarafından artık derinlikli bir anlam kaygısı taşımadan, sadece geleneği sürdürme alışkanlığıyla ve bilinçsizce kullanıldığını ima eder. Bu sayede klasik şiirde içselleştirilmeden kullanılan tasavvufi imgeleri gülünçleştirerek mevcut şiirsel geleneği tartışmaya açar. Aşağıdaki iki beyitte şair, gerçek anlamlarına vurgu yaptığı kelimelerin tasavvufî amaçla sembolleştirilmesine karşı çıkar:

¹² İsmail Safa, edebiyattaki yeni sevgili ve âşık tipleri konusunda aykırı ve yenilikçi bir tavır takınır. Örneğin: Türk edebiyatında ilk erkek sevgili ve âşık kadın tipini, genç bir kız lisanından yazdığı "Mağdûre-i Sevdâ" manzumesinde görürüz (Yağar, 2022: 680).

3. Sen ne dersen de! ... Evet mey olamaz âb-ı hayât
Sem-i kâtildir o teşbîh ile Kevser dediğin

Divan şiirinde bir mazmun olarak mey ile Kevser arasında kurulan mecazî bağ, burada zehir ile değiştirilerek altüst edilir. Bu beyitte tasavvufi metaforların semantik yapısı sorgulanmaktadır. Aşağıdaki beyitte meyhane metaforuna yönelik açık bir taşlama vardır:

5. Mey gibi, ney gibi, hey hey gibi şeyler tâ ki
Hey gidi san'at-ı tekrâr-ı mükerrer dediğin

"Mey", "ney" ve "hey hey" gibi sözcükler, bu şiirde edebî dilin tekrara dayalı klişe üretim mekanizmasını teşhir eden birer araç görevindedir. Mizahi şiirin temel unsurları olan kafiye, ahenk ve ritim, burada salt estetik kaygılardan ziyade eleştirel bir işlev yüklenir. Geleneksel tasavvuf şiirinde derin metafizik anlamlar yüklenen bu semboller, şiirin yeni bağlamında artık aynı "öz"e sahip değildir; anlam, sabitliğini kaybetmiş, parodi yoluyla esnemiştir. Böylece şiirin ana izleğini kuran bu semboller, birer anlatım aracı olmaktan çıkar ve şiirsel eleştirinin doğrudan unsurlarına dönüşür.

"Mesûd Harabati'ye"¹³ Bir Harabati Lisanından Nazîre" başlıklı bir diğer şiirinde de aynı mizahi üslup dikkati çeker (1308: 138). Şiir, divan şiirini savunan şairlerin "mey, ney, saki" döngüsünden çıkamamasının eleştirisidir. Aynı zamanda Klasik şiirin rindâne söyleminin karşısına, kelimelerin mecaz anlamları yanında gerçek anlamları da çağrıştıracak biçimde hazcı bir anlayışın ikame edildiği de görülmektedir: Sembollerin yüceltilmiş metafizik anlamları, hedonist bir bağlama yerleştirilerek mizahi bir dönüşüme uğratılmıştır:

1. Su katmam şarâba susuzdur şarâbım
Su içmek ne lâzım şarâb olsun âbım
3. Yüzümden nikâbı elimle ben açtım
Diyordun ki aslâ açılmaz nikâbım
5. Sorarsın ki hangi tarîkatdenim ben
Derim var şu pîr-i meye intisâbım
7. Safâ eylemem saygısızlarla ülfet
Benim sâde sâkî ile var hesâbım

6 Mayıs 1303

Türk edebiyatında pişmemiş/ham sufi tipi, diğer adıyla zahit¹⁴, tasavvufi idealin taşıyıcı figürü olarak halk şiirinden Divan edebiyatına kadar uzanan hiciv geleneği içerisinde zaman zaman eleştirilere hedef olmuştur. Özellikle görgüsüz, riyâkar ve zayıf kişilikler, klasik şiirde sufi tipi üzerinden hicvedilmiştir. Divan şiirindeki zahit motifi dikkatle incelendiği zaman, bu tür şiirlerde oldukça güçlü bir sosyal tenkidin yer aldığı görülür. Bu çalışmada incelenen "Bir Nâ-puhte Sûfiden İştikâ" başlıklı gazel, "istenmeyen misafir" tipolojisini, özellikle sufi tipini¹⁵ modernize ederek işlemektedir (1308: 129):

1. Yine geldi bezme sûfi yine bak belâya çattık
Nereden de geldi sanki biz anı sorup arattık

¹³ Muallim Nâci'nin bir dönem kullandığı müstear isim.

¹⁴ Divanlarda zahit-sufi tipine gösterilen olumsuz tavır, menfaatleri uğruna dini istismar eden sözde züht sahibi kişiler nedeniyledir (Sucu, 2007: 117).

¹⁵ Zahit-sufi tipinin sosyal hayatta eleştirilen özelliklerinden biri de kılık değiştirerek gizlice eğlencelere katılmalarıdır (Sucu, 2007: 251). Safa'nın şiirdeki kurgusunda ise sufi artık kendini gizlemekten vazgeçmiştir hatta yüzüsüzce bu toplantılara katılma gayretindedir.

2. Yine var mı bezm-i işret diye sordu da bu akşam
Diyerek 'Hayır hayır yok!' söze bir yalan da kattık
3. Kovarız da bezmimizden gelir işte böyle yüzüz
Daha dün tutup kolundan kapıdan çıkardık attık
4. Kovulunca açtı ağzın bize artık attı tuttu
Hele güç belâ nasılsa yine ağzını kapattık
5. Kafası tutunca meyden kıracak kadehleri hep
Yine geldi bezme sûfi ne yaman belâya çattık

9 Temmuz 1303

Şiir, alelaide bir geleneksel gazel gibi değil, doğrudan halk dilinden ve konuşma üslubundan beslenen bir yapıyla başlar. Sufinin gelişi, şair ve arkadaşları için “belâya çatmak” deyişiyle ifade edilir. Bu olgunlaşmamış misafirden kurtulabilmek için yalana başvurmaya zorunda kalırlar. Bir diğer beyitte sufi tipi, yüzüz, davetsiz ve görgüsüz bir figür olarak belirginleşir. “Kolundan tutup attık” ifadesi, fiziksel müdahale imasıyla karikatürize edilmiş bir durumun temsilini oluşturur. Sonraki beyitte sufinin ağzına geleni söylediği ve onu susturmak için çokça çaba sarf edildiği belirtilir. Deyimsel anlatım (ağzını açmak, ağzını kapatmak, atıp tutmak, belaya çatmak, kolundan tutup atmak) şiire halk söyleyişinden gelen bir samimiyet katar.

“Bir Nâ-puhte Sûfiden İştikâ” adlı şiir, klasik gazel biçimini modern bir hiciv ve mizah anlayışıyla harmanlayan önemli bir örnektir. Geleneksel nazım biçimlerinden beslenen şiir, halk diliyle şekillenen mizahı, toplumsal eleştiriyle bütünleştirir. Davetsiz ve sosyal kodlara uymayan sufi tipi üzerinden şekillenen bu mizahi hiciv, bir estetik şikâyet dili oluşturur. Klasik formu muhafaza eden şiir, aynı zamanda çağdaş edebî mizahın başarılı ve dikkat çekici örneklerinden biridir.

3. İsmail Safa'nın üç “Latîfe”si ve üç farklı mizahi tavır

İsmail Safa'nın “Latîfe” namıyla geçen üç şiiri mevcuttur. Latife “Güldürmek, eğlendirmek amacıyla söylenen güzel ve nükteli söz veya hikâye, şaka” demektir (Ayverdi, 2010: 37). Hicivlerde amaç muhatabı eleştirmek, latifelerde ise eğlendirip güldürmektir. Ancak şair “Latîfe” isimli bu üç şiirde kelimenin tanımından bağımsız olarak birbirinden farklı üç mizahi gaye ortaya koymuştur. İlk iki şiirin eleştirel yönü ağır basmaktadır. Üçüncü şiirde latif ve muzip bir tavır söz konusudur. Hiciv yüklü şiirlerde metnin içeriğiyle başlığı arasındaki bu tezat bir ironi oluşturarak mizahi etki yaratmaktadır.

Huz Mâ Safâ'da yer alan “Latîfe” adlı birinci şiir (1308a: 115), klasik gazel formunda yazılmış, yergi ve mizah öğeleriyle ön plana çıkan bir metindir. Şiirde Safa, ismi belirsiz bir hasmını hicvetmektedir:

1. Fence mehtâb eyliyormuş arza doğru incizâb
Bence cezb eyler kulûbu hüsn-i rûy-ı mâh-tâb
2. Tek kürekle mâh-tâba çıksa bir şa'ir çıkar
Nâ-hudâ-yı keştî-i hülyâda vardır âb u tâb
3. Dest-ber-rîş-i tefekkürsün kuzum artık bırak
Pösteki saymak demektir böyle ince bir hesâb
4. Öyle sa'atlerce bekletmekte ma'na var mıdır?
Sorduğum şeyler için bilmem de yâhûd ver cevâb
5. Ey Safâ yüzüz rakibe sen niçin söz söyledin

Veçhi var mı etmenin hayvâna tevcih-i hitâb

19 Mayıs 1306

Şairin, hayal gemisinin kaptanı olduğunu söyleyen Safa, şiirdeki yüz­süz rakibini ironiden, ağır hicve varacak şekilde tenkit etmektedir. Safa'ya göre şiir fenle, ölçüyle, hesapla yazılmaz; aksine ilhamdan ve hayal gücünden beslenir. Şairin, hasmına yönelttiği “yüz­süz rakip” ifadesi şiir sanatının ruhuna aykırı düşen tüm zihniyetleri temsil eder niteliktedir. Şiirde geçen “tek kürekle mehtaba çıkmak” deyi­mi, gerekli hazırlık ve birikim olmaksızın büyük işlere kalkışmayı alaya alır. İkinci beyitteki “na-hûda” kelimesi hem “gemi kaptanı” hem de “Allahsız” anlamında tevriyeli kullanılmıştır. Bu ikili anlam, rakibin şiir dünyasını yönetme ehliyeti olmadığı ve ilhamla bağının koptuğunu ima eder.

İsmail Safa'nın mizah anlayışında atasözleri, deyimler ve halk arasında yaygınlaşmış kalıplar önemli yer tutar. *Dest-ber-rîş* (eli sakalında olmak) ifadesi, düşünen veya yapmacık derinlik sergileyen kişilere yönelik hiciv içerir. Ardından gelen *Kuzum, artık bırak bu hâli* hitabında üstten bakan, küçümseyici bir tavır söz konusudur. Aşırı detaycılık ve boş yere ince hesap yapmak “pöste­ki saymak” deyi­miyle eleştirilir. Son beyitte, rakibinden “hayvan” diye bahsederek aleni bir hakarete bulunmuş olur. Buradaki hiciv, Divan şiirindeki tahkir edici anlayışla da örtüşür; muhatap, insani erdemlerden yoksun görülerek değersizleştirilir.

İsmail Safa, Mensiyyât'ta yer alan “Latîfe”¹⁶ başlıklı diğer şiirinde (1328a: 92) dönemin şairlerinden Hayri Bey için hiciv yüklü bir kıta kaleme almıştır. Hayri Bey, o dönemde Mesnevî'nin çevirisine yeltenmiş ancak bu girişimi başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Safa, şiirinde Hayri Bey'in bu teşebbüsünü alaylı bir dille yermektedir. Şairin ölümünden sonra böyle bir hicviyenin yazılması, “Hataya hata demek hata değildir.” (Çelik, 2017: 155) diyen Safa için bir görev telakki edilmiş olmalıdır. Öte yandan şiirin başlığı, yazılanların bir “latife” olarak algılanmasına yönelik arzuyu akla getirmektedir:

1. Mesnevî'yi çalışıp tercüme­ye Hayrî Bey

“Dinle neyden!” dedi, çok geçmedi çaldı düdüğü;

2. Şecer-i tab'ı hazân-ber-zede-i merg oldu,

Yâdigârı olarak âleme kaldı kütüğü.¹⁷

Şiirde *Dinle neyden* ifadesi Mevlânâ'nın Mesnevî'sinin ilk dizesine göndermedir. Hayrî Bey'in çevirisine yöneltilen eleştiride “ney”in yerini “düdük” almıştır. Neyle düdük arasındaki tezat, tasavvufi derinliği olmayan, yüzeysel bir çeviri yapıldığını ifade eder. Ney, ruhu ve aşkı temsil eden ontolojik bir kavramken düdük, avamlığı ve sıradanlığı çağrıştıran niteli­ksiz bir enstrümandır. Ayrıca düdük sesinin “uyarı, ceza ve hareketi durdurma” işlevleri düşün­üldüğünde bu metaforla tercümenin akametine bir gönderme yapıldığı da anlaşılmaktadır. Şiirin son iki dizesinde şairin sanat yeteneği “şecer-i tab'ı” (yetenek ağacı) teşbihiyle betimlenmiş, bu ağacın *hazân* ile solduğu yani öldüğü ifade edilmiştir. Beyitte geçen ve merhum şairin yayımladığı eserin adı olan *Kütük* gerçek ve mecaz, ikili anlama gelecek şekilde kullanılmıştır. Safa, kelimenin mecaz anlamıyla odunsu, kaba, ruhsuz, duygusuz ve niteli­ksiz bir eser ortaya konduğunu ima eder. Tevriye sanatı, şiire ince bir mizah olarak yansımıştır.

Mevlânâ gibi güçlü bir şahsiyetin eserine yönelik böylesine zayıf bir çeviri teşebbüsü, yalnızca bireysel

¹⁶ Selman Karadağ, “Kütükçü Süleyman Hayri Bey ve Mesnevî-i Şerif Tercümesi” adlı çalışmasında bu şiirin Hayri Bey'in vefatı üzerine yazıldığını belirtmiştir (2023: 23).

¹⁷ Safa kitabında Kütük kelimesine “Kütük, has ü hâşâk-ı tevârihi hâvi bir eserdir.” dipnotunu düşmüştür (1328a: 92). Hayri Bey'in “Kütük” adlı eseri, bir çeşit soy kütüğü olup halkın soyağacına ait bilgilerin kuşaktan kuşağa aktarılmasını sağlamak amacıyla yazılmıştır. Edebî muhitlerde bu eser, zamanla ironik bir anlam kazanmış ve Hayri Bey “Kütükçü Hayri” ismiyle anılır olmuştur. Şair, Mesnevî tercümesinin ilk cildinden bir bölüm çevirdikten sonra “Benden daha iyisini yapan çıkmazsa devam ederim.” diyerek kendisini bu alanda iddialı görmediğini açıkça dile getirmiştir (Karadağ, 2023: 22-36).

başarısızlık olarak değil, kadim edebî kültüre yapılmış bir saygısızlık olarak kabul edilmiştir. Bu bağlamda *Kütükçü Hayrî* lakabı mizahi bir simgeye dönüştürülerek çevirinin, teknik becerinin yanında edebî sorumluluk gerektiren bir alan olduğu da vurgulanmıştır. Eleştirel şiir örnekleri, dönemin edebiyat dünyasında mizahi şiirlerin edebiyatçıları yargılama işlevi de üstlendiğini göstermektedir

Ele alacağımız üçüncü “Bir Latîfe” şiiri yarı mizahi bir üslupla sevgiliye yazılmış bir aşk şiiridir (1328b: 121-123). Şiirde âşık, her sabah yolunun üzerinde uzaktan uzağa bakıştığı, balkonda bir belirip bir kaybolarak kendini naza çeken sevgilisine sitem eder. Sevgilinin özellikleri *Perişân idi saçları örgüsüzdü/ Bu kız görgüsüzdü/ Henüz pek yosma nârîn fidandı* (1328b:122) şeklinde alaysı bir tonda betimlenir. Âşık, sevgilinin gülerek kaçıp gizlenmesine gücenmiştir. Bu nedenle kendisine inkisar edeceğini söyler:

Ağarsın saçın!..Yan güneşten, ol esmer

Bu hâlinle densin sana: leyl-i mukmir!

Seninçün budur inkisârım ne dersin? (1328b: 123)

Şiirde sözde beddua edileceği söylenerek sevgili “leyl-i mukmir” mehtaplı geceye teşbih edilir. Bu şakacı tavır, şiire samimi, latif bir hava verir ve Safa'nın şiirinde işlediği yeni modern âşık ve sevgili tiplerine örnek oluşturur. Leyl-i mukmir benzetmesi, aynı zamanda süslü ve sanatlı klasik edebiyat diline gösterilmiş ince bir tepkidir. Şiirde bazı mısralarda istek kipinin kullanılmış olması da muzip ve samimi bir etki yaratır. “Bir Latîfe”de *Edeydi çıkıp balkona arz-ı didâr/ O şûhu perişân bulaydım /Görünmez olaydım, görünmez olaydım* (1328b: 122) derken de mizahi bir biçim yaratılmış olur.

Lirik şiirlerde gördüğümüz bu mizahi tavır edebiyattaki geleneksel aşk anlayışını ve kalıplaşmış mazmunları yıkmayı kolaylaştıran bir söylem biçimidir. Bu tutum, Garip hareketinin, ciddiyeti şiire düşman gören kural tanımaz poetik tavrını hatırlatmaktadır. Garip temsilcileri şiiri elit zümrenin tekelinden çıkarıp halkla buluşturabilmek için bilinçli olarak bu hamleyi yapmıştır. İsmail Safa, geleneği tamamen reddetmese de benzer şekilde seçkin eski edebiyatın yapaylığını alaya almış ve bu kalıpları yıkıp yeni bir söylem oluşturmak için de mizahın gücünden faydalanmıştır. Safa, Divan şiirindeki soyut dilin yerine modern günlük yaşamın gereksinimlerine uygun bir şiir dili oluşturmak için yoğun çaba sarf etmiştir.

4. Alaturkadan alafrangaya şathiyat¹⁸

Tanzimat sonrası Osmanlı toplumunda yaşanan sosyal ve kültürel değişim, edebiyatın içeriğini ve üslubunu derinden etkilemiştir. İsmail Safa dönemin entelektüel ve sosyal çelişkilerini görünür kılmak için şathiyat türünü ustalıkla kullanmıştır. Başlıca Tasavvuf edebiyatına ait olan bu tür, şairin elinde alaycı, kültürel eleştiri içeren bir biçime dönüşmüştür. “Alafranga Şathiyat” başlıklı şiirde Safa (1328b: 125-126), Batılılaşma hevesindeki züppeleri, suni sosyete hayatını ve toplumun Fransızca özentisini iğneleyici bir üslupla ele alır. Alafranga şathiyat tamlaması, Batı'ya öykünen Doğu'nun alegorisini oluşturur. Şair, dinî-tasavvufî kültüre ait bir terimi “alafranga” sıfatıyla birlikte bağlamından koparır ve modern bir hiciv aracına dönüştürür. Bu yolla ortaya çıkan mizahi etki, sözcükler düzeyinde olduğu

¹⁸ Şathiyat, tasavvufî gelenekte özellikle aşkın tecrübenin bir dışavurumu olarak ilk bakışta küfür ya da abes gibi görünen fakat aslında derin anlamlar içeren sözleri tanımlar. Timurtaş, şathiyatı; hezel, latife, şaka ve maskaralık gibi mizahi söylemlerle ilişkilendirirken, Fuat Köprülü bu kavramı metafizik derinliği olan tasavvufî bir söz biçimi olarak değerlendirir (Güzel, 2014: 491- 492). Dolayısıyla, şathiyatın iki yönü vardır: biri tasavvufî metafizik anlam; diğeri ise Safa'nın şiirinde de görüldüğü üzere mizahi, alaycı ve toplumsal taşlama potansiyeli taşıyan söz sanatı.

kadar kültürel alanda da bir tür anlam kayması yaratır.

Şiirde hicivsel yaklaşımın odaklandığı figür, Fransız modasına körü körüne bağlanmış, Osmanlı geleneğinden kopmuş, şekilci ve taklitçi bir tip olan “züppe”dir. Tanzimat romanlarında da karşımıza çıkan bu karakter, söz konusu şiirde gülünç bir şekilde moda, yeme içme kültürü, Fransızca kelime dağarcığı ve eğlence hayatı bakımından konu edilmiştir. Bu sayede tasavvufi kavramlar yüzeysel seküler simgelerle değiş tokuş edilmiştir. Bu şiir, dönemin alafranga özentiliğine ve özellikle Batı’ya hayranlık duyan, kimlik bunalımı içindeki sosyetik kadın tipine yöneltilmiş bir eleştiridir.¹⁹

İsmail Safa, “Alafranga Şathiyyat” şiirinde şathiyatı bir estetik ve düşünsel tavır olarak kullanmış, geleneği yeniden yorumlayarak modern hicvin kapılarını aralamıştır. Şathiyat, artık yalnızca esrik bir sufinin ağzından dökülen sözler olmaktan çıkarak yanlış modernleşmenin, kültürel yabancılaşmanın ve kimlik arayışının ironik bir manifestosu hâline gelmiştir.

1. Ne bu süslenme? Nedir bu tuvalet madmazel?

Size derler bu kıyafetle koket madmazel

2. Pek yaraşmışsa da kostüm hele tornür, korse

Kısa gelmiş size bir parça jaket madmazel

3. Akuva pansevu? Por ki u vu rande maluruz?²⁰

Je vuz asur kü vu net pa grizet madmazel²¹,

4. Seviyormuş sizi şantör takımından birisi

Beni me’yûs ediyor bak bu cihet madmazel

5. Seviyormuş diyorum (non) demeyin doğru söze

Buna hem (viy) deyiniz hem de evet madmazel

6. Je vu rankonter pendan lete danz un jardin²²

Elinizde bulunur bir de demet madmazel

7. Gelmedi ‘aklıma birdenbire pardonna muva

Size takdim edeyim bir sigaret madmazel

8. Acaba nerde bıraktım kutuyu ben maşer?

Kafe-şantanda mı kayboldu paket madmazel?

9. Pratiksiz bana konversasyon güç geliyor

Gerçi ezberliyorum hayli lügat madmazel

Şair, ilk beyitte doğrudan “madmazel” hitabıyla, Batılı tarzda giyinmiş, abartılı süslenmiş bir Türk kadınına hedef alır. “Tuvalet” kelimesi burada “kıyafet, görünüş” anlamında kullanılmıştır. “Koket”, cilveli ve flörtöz kadın anlamına gelir. Beyitte hafif alayla birlikte ironik bir küçümseme vardır. On dokuzuncu yüzyıl Batı modasına ait “tornür”, “korse” ve “jaket” gibi kıyafetler Batı modasına

¹⁹ Bu konu, yanlış Batılılaşma sorunu merkezinde özellikle romanlarda işlenmiştir. Berna Moran, Ahmet Mithat Efendi’nin *Felâatun Bey ile Rakım Efendi* adlı romanının, alafranga züppe tipinin (Felatun Bey) Türk edebiyatındaki ilk örneğini sunduğunu söyler (1998: 28). Türk romanındaki bilinen ilk kadın züppe tipi ise Kiralık Konak’taki *Seniha* karakteridir (Moran, 1998: 104). İsmail Safa romanlara mal olmuş söz konusu züppe tipini “Alafranga Şathiyyat” ile şiire taşımıştır. Safa’nın şiirinde dikkat çeken diğer bir özellik de bu züppe tipinin bir kadın figürle temsil edilmiş olmasıdır.

²⁰ Şiirdeki Fransızca cümlelerin yazımında Bahir Selçuk’un “Şair-i Mader-zâd İsmail Safa-Bütün Şiirleri” isimli çalışmasından faydalanılmıştır (2019: 383).

À quoi pensez-vous? → Ne düşünüyorsunuz?

Pourquoi vous vous rendez malheureuse? → Neden kendinizi mutsuz ediyorsunuz?

²¹ Je vous assure que vous n’êtes pas grisette → Sizi temin ederim ki siz grisette değilsiniz.

²² Je vous rencontre pendant l’ete dans un jardin → Seninle yazın bir bahçede buluşacağım.

öykünmenin somut ifadeleridir. Üçüncü beyitte geçen “griset”²³, gri işçi tulumundan gelen, cazibeli ama toplumsal olarak aşağı tabakadan görülen işçi genç kadınları ifade eden bir sözcüktür. “Şantör” “non” (hayır) ve “oui” (evet), “konversasyon” kelimeleriyle Fransızca özentiliği alaya alınır. Sonraki beyitlerde de “kafesantan” (müzikli eğlence mekânı) ve “sigaret” gibi dönemin moda ve özentiliği halleri şiire yansıtılır. *Hayli lûgat ezberliyorum* ifadesiyle yüzeysel, içi boş Fransızca öğrenimi hicvedilir. Cemiyetteki kadın-erkek ilişkilerinin Fransız özentiliği içinde yozlaşmaya başladığı gözler önüne serilir.

5. Çocuk terbiyesinin mizahla bütünleştiği bir örnek: “İlhâmi'nin Şiiri”

İsmail Safa'nın, “en güzel şiirim” olarak tanımladığı üç yaşındaki oğlu İlhami'ye sevgisini anlattığı “İlhâmi'nin Şiiri” başlıklı metinde (1328b: 33-37) aile terbiyesi, dil kullanımı ve eğitim anlayışı gibi temaların, mizahi ve ironik bir yaklaşımla ele alındığı görülür. Çocuklar için yazılan ya da çocukları konu alan şiirlerde şiire sevecenlik ve naiflik katmak için sıklıkla mizahi bir dil tercih edilir. Bu bağlamda şiirin ciddiyet ve gülme arasında mekik dokuyan ve türü ne olursa olsun, oyun kavramıyla yakın akrabalık gösteren yapısı da dikkate değerdir. Şiir; vezni, ritmi, kafiyesiyle, icra ortamının vasfına göre değişen vurgularıyla, anlamı gizleyip çeşitlendirebilme yetkinliğiyle, dinleyende/okuyanda her defasında yeni bir hayal, rüya ve keşif ortamı yaratır (Huizinga, 2006: 171-172). Bu yönüyle şiir ritüel, karnaval ve eğlence kültürüyle iç içe geçmiş bir oyun biçimidir (Huizinga, 2006: 159). Böylece şiir, pedagojik sürecin bir uzantısı olarak oyun estetiğini barındıran, eğlendirerek öğretene bir yapıya bürünür.

“İlhâmi'nin Şiiri”, bir babanın oğluna seslenişi üzerinden çocuk terbiyesi, sözlü iletişimdeki nezaket ve yanlış anlamaların pedagojik ve estetik boyutlarını çocuk dilinden yansıtmaktadır. Şair, aile içi iletişimde dilin rolüne dikkat çekerken çocuk zihninin algısal yapısını, eğitimci figürün sorumluluklarını ve iletişimdeki tutarsızlıkları zekice bir ironiyle ortaya koyar:

20. Sana oğlum lakırdı söylerken
Deme (ha!.) bir daha (efendim!) de!
21. Çağırırken seni uzak yerden
O nedir öyle (ha!.) efendim de!
Diyerek bazı eyleriz tekdir,
22. Yavru bir gün yanımda minderde
Okuyor cehr ile “elif, be, te, se”
23. “Cim!” dedim “cim” dedi dedim ki “ha” de!
Ben verince bu emri ne dese
24. Beğenir, hem edersiniz takdir:
“Ha deme beybaba efendim de”

5 Nisan 1313

Şiirin ana teması, çocuğun konuşma diline yönelik terbiyesidir. Başlık, okuyucuya hem “İlhâmi'yi anlatan” hem “İlhâmi'nin yazdığı” hem de “İlhâmi'ye hediye edilmiş” anlamlarını düşündürmektedir. Konuşma diliyle yazılmış dizelerde kullanılan kelime ve deyimlerin gündelik yaşama yakınlığı, şiirin didaktik içeriğini yumuşatmış ve mizahi yapı, bu diyalojik biçim üzerinden inşa edilmiştir. Şair, oğlunun kendisine “ha?” şeklinde kaba hitabını uygun bulmamakta ve ona “efendim” demesini öğütlemetedir. Pedagojik cepheden şiir, dilin sosyal kullanımında nezaket ve saygının önemine vurgu yapar. Çocuğun, ders sırasında “ha de!” komutunu, harfin okunuşuna cinas oluşturarak “efendim de” şeklinde algılaması,

²³ URL: <https://dictious.com/en/grisette>

şiiirin ironik ve nüktedan yönünü tayin eder.²⁴ “İlhâmi’nin Şiiri” edebiyatın çocuk terbiyesine dair meseleleri mizahla da işleyebileceğini gösteren başarılı bir örnektir.

Safa, “Haylaz Çocuk” (1328a: 125-127) şiirinde okulu ve ders çalışmayı sevmeyen bir çocukla babasının muhaveresini dile getirir: Şiir *Bu mektepten usandım baba* şeklinde bir itirafla başlar ve okulu hedef alan şikâyetler silsilesiyle devam eder. Baba ise çocuğun tembelliği karşısında kendini çaresiz hissedip hayıflanır: *Peder kaldı âciz, büküldü beli/ Ne yapsın bugün böyle tenbeli* (1328a:126). Bu dizeler, klasik baba otoritesinin sarsıldığını gösterir. Safa burada otorite figürü olan babayı da sıradanlaştırarak ciddiyetin parodisini yapar.

Safa “Evladını adam olmak istidadından mahrum gören bir peder lisanından” izahıyla sunduğu aşağıdaki şiirinde de mizahi bir dille çocuğunun tembelliğinden şikâyet eder (1308: 219):

Adam olsun diye evladım tek
Atıyordum ikide birde kötek
Öyle yerleşti ki zihninde sopa
Elifi görse sanır bir mertek

Safa “haylaz ve afacan” çocuk tiplemesi üzerinden “çocuk terbiyesi” bağlamında mizahla şiiri bir araya getirir. Şair, bu çocuk karakterini ironik bir biçimde sahneye koyarken, aynı zamanda geleneksel eğitim anlayışının sorgulanmasına da zemin hazırlar.

6. İsmail Safa’nın şiirinde ruhsal katharsis yöntemi olarak mizah

İsmail Safa’nın biyografisi şiirlerindeki duygusal kırılmaları, imaları ve mizahi unsurları anlamak ve değerlendirmek açısından önemli ipuçları sunar. *Garîbim, melûlüm, cefâ-dîdeyim ben/ Safâ gördüğüm yoktur ismim Safâ* (1308: 125)²⁵ ve *Yazık! Evet yazık ki hep acıklı geçti günlerim/ Tahavvül etti mâteme benim bütün düğünlerim* (1312: 51)²⁶ beyitlerinde dile getirdiği gibi hayatı büyük zorluklarla geçmiştir. Henüz yedi yaşındayken annesini, on iki yaşındayken de babasını kaybetmiş, sonrasında kardeşleriyle birlikte İstanbul’a gelmiş ve Darüşşafaka’ya yerleştirilmiştir. İlk evliliğini genç yaşta yapmış, ancak evliliğinin ikinci yılında eşini veremden kaybetmiştir. Ardından çocuklarını da çeşitli hastalıklar nedeniyle peş peşe yitirmiştir. Yaşamı boyunca ciddi maddi sıkıntılar çekmiş, siyasi nedenlerle Sivas’a sürgün edilmiş ve uzun yılar mücadele ettiği verem hastalığı yüzünden 35 yaşında sürgündeyken hayatını kaybetmiştir (Karaca, 1987: 9-57).

İsmail Safa’nın trajik hayatı, şiirlerinde kendine özgü bir duyarlılık ve içtenlikle birleşerek, lirik bir anlatımın yanı sıra ironik ve mizahi bir söyleme de dönüşür. Mizah, onun için hem kişisel bir direniş hem de toplumsal çarpıklıkları görünür kılmanın en kestirme yolu olmuştur. Sürgünde olduğu dönemde kardeşi Ali Kami Akyüz’e yazdığı mektuplarda psikolojik sorunlar yaşayan diğer kardeşi Ahmet Vefâ hakkında yaptığı esprili göndermeler, mizahın onun hayatında nasıl bir savunma mekanizması işlevi gördüğünü gösteren vesikalardandır (Çelik, 2017: 261).

İsmail Safa “Bir Muhtıra” isimli şiirinde makûs talihini mizahi bir üslupla şiirine yansıtmıştır (1328b: 128). Şair, aşk ve kader gibi geleneksel temalarla kurulan klasik söylemi; memuriyet, hayal kırıklığı ve

²⁴ Bergson, “Dünya tersine dönmüş” dediyecek durumların güldürücü bir yönü olduğunu söyler (2018: 62).

²⁵ “İlk Eserim” isimli şiirden alınmıştır.

²⁶ “Kendi Kendime” isimli şiirden alınmıştır.

işsizlik gibi modern unsurlarla tersyüz ederek parodiye dayalı özgün bir mizah dili oluşturmuştur:

Müdbire ikbâl-i cennet gösterir dünyâsını
 Baht göstermezdi ikbâlin bana rü'yâsını
 Sen bana va'dinle verdin mes'adet hülyâsını
 Ben yine şebdir sanırken leylimin ferdâsını
 Subha tahvîl eyledin bahtım şeb-i yeldâsını
 Sen bana verdin reji kâtibliği sevdâsını
 "Yoksa nerden düş olurdum bu hayâl-i hâma ben" ²⁷ 3 Nisan 1312

Şiirin en çarpıcı dizesi *Sen bana verdin reji kâtibliği sevdâsını* dizesidir. Aşk, bir memuriyet hayaliyle özdeşleştirmek, klasik edebiyattaki aşk anlayışının yerini, tütün idaresi memurluğu gibi modern bürokratik arzuya bırakmak anlamına gelir. Bu şiir, divan şiiri geleneği ile modern hiciv anlayışının kesişim çizgisindedir. Şair, gücendiği ve hala beklenti içinde olduğu arkadaşına şiir yoluyla bir hatırlatmada bulunmaktadır.

Safa gazel türüne dair düşüncelerini anlattığı "Teessüf" isimli bir başka gazelinde (1308a: 156) kendisini eleştiriyormuş gibi gözükp aslında eski şiir anlayışını sorgulayan bir söylem içine girer. Buradaki hiciv, şiirsel ilhamın geçiciliğine ve "gazel yazmak" gibi görkemli bir sanatın sıradanlaşmasına yöneliktir:

1. Gazel-serâlık için kalbime emel geldi
 Beş on dakikada meydâna bir gazel geldi
 2. Beğenmedim bunu gözden geçirdiğim anda
 O sözlerin bana manası mübtezel geldi
 3. Evet şu üç sene evvel yazılmış âsârım
 Hakikaten bana bundan daha güzel geldi
 4. Binâberin ne kadar varsa bende şî're heves
 Tükendi hepsi heman tab'ıma kesel geldi
 5. Safâ şu hale nasıl ben teessüf etmeyeyim
 Yazık tabî'at-ı şî'riyyeme hâlel geldi 16 Kanunisânî 1305

Şair, yazdığı şiiri hemen gözden geçirdiğini ama sözlerin kendisine manasız geldiğini söyler. "Mübtezel" sıfatı, geleneksel kalıpların yıpranmışlığına, şiir dilinin yeniliğe duyduğu ihtiyaca gönderme yapar. Şair sonraki beyitlerde *Safâ şu hâle nasıl ben teessüf etmeyeyim/ Yazık tabî'at-ı şî'riyyime hâlel geldi*²⁸ diyerek edebî melekelerindeki durağanlıktan ve yaratıcılık sürecindeki dalgalanmalardan şikâyet eder. Sohbet diline yaslanan üslup, şiirin mizahi yönünü besler. Şairin içsel eleştirileri ve şairliğine dair hayal kırıklığını mizahla örmesi, okuyucuyla arasında daha güçlü bir bağ kurmasına imkân tanır. Şiir ve mizah bu yönüyle, kasvetli ve resmî bir dünyanın karşısına şen şakrak bir karnaval dünyasını konuşturur (Bakhtin, 2001: 245-246). Safa'nın şiir dünyasında tematik çeşitlilik ve mizahi tavır açısından bu karnaval estetiğinin izlerini görmek mümkündür. Diğer yandan mizah, ciddiyeti yadsımaz ya da onunla çelişmez bilakis onu arındırıp daha anlaşılır hale getirir (Bakhtin, 2001: 149). Ciddiyet, her zaman ve her ortamda karşıtıyla- güldürücü yanıyla- var olur. Şair, bu ikili yapıyı kavrayıp belli bir denge ve estetikle eserine yansıtabildiği ölçüde güçlü bir mizah dili oluşturur. Nitekim Safa şiirlerinde lirik,

²⁷ Bu mısra, Ali Rıza Paşa'ya mı yoksa onun kölesi Osman Nevres'e mi ait olduğu hâlâ tartışılan bir dizenin tazminidir (Osman Nevres, 2020: 162).

²⁸ Safa, Muallim Nâci tarafından Şair-i Mâder-zâd sıfatıyla taltif edilmiştir.

didaktik, poetik ve satirik unsurları özgün bir mizah diline çevirmeyi başarmıştır.

Sonuç

İsmail Safa (1867–1901), Tanzimat sonrası dönemden Servet-i Fünun hareketinin sonuna uzanan geçiş sürecinde önemli bir edebî ses olarak öne çıkmış bir Ara Nesil şairidir. Eski-yeni tartışmalarının sürdüğü bir mecrada eser veren Safa geleneksel şiir tekniklerini çağdaş temalarla harmanlamış; klasik gazel, tahmîs ve şathiyat gibi nazım biçimlerini ve türlerini kullanırken bu biçimlere yüklenen ciddiyeti kırarak onları mizahi içeriklerle doldurmuştur. Fuzûlî ve Muallim Nâci gibi şairlere yazdığı nazirelerde ve Şair Âsaf'a yaptığı tahmiste aslında geleneksel şiir kalıplarının tekrarına değil onların mizahi bir yeniden üretimine yönelmiştir. Bu sayede edebiyatın basmakalıp uygulamalarına karşı eleştirel bir duruş sergilemiştir.

Safa'nın şiirlerinde mizah; parodi, tehzil, ironi, karikatürleştirme gibi tekniklerle ortaya konmuştur. Şair, mizahi etki yaratmak için bazı şiirlerinde soru cümleleriyle pekiştirdiği senli benli samimi bir hitap dili oluşturmuştur. Ayrıca günlük lisandan sözcükler, deyimler ve argo ifadeler kullanarak şiire hem canlılık hem de alaycı bir ifade katmıştır. Dönemi için bu tavır oldukça özgün ve yenilikçidir. Safa'nın mizahtan yararlanırken başvurduğu bir diğer yol ise tevriye, kinaye, mübalağa gibi klasik söz sanatlarını güncel bir bağlama taşıyarak yeniden işlevselleştirmesidir. Yer yer doğrudan hakaret içeren kelimelere veya alaycı tanımlamalara da yer vererek, dönemin edebî ve toplumsal yapısına yönelik cesur eleştirilerde de bulunmuştur. Şairin şiir başlıkları dahi mizah gayesini açıkça gösterir mahiyettedir: “Fuzûlî'ye Sâde Bir Gazel”, “Latîfe”, “Bir Latîfe”, “Hele Şu Saçma Sapan Şiirime Bak”, “Na-puhte Bir Sûfiden İştikâ”, “Alaturka Şathiyyât”, “Neye Güldün?”, “Haylaz Çocuk”, “Âh Seni”, “Muallim Nâci Efendi Hazretlerinin (Şathiyyat) ünvanlı gazellerine nazîredir”, “Ruhsuz Fakat Noktasız Bir Gazel” gibi.

Safa, Divan şiirindeki âşık, sevgili ve sufi-zahit tiplerini modern çağa uyarlayarak, geleneksel mazmunları parodi yoluyla yeniden yorumlamıştır. Safa'nın mizahı sadece geçmişin eleştirisini yapmaz, yeniliğe de temkinli yaklaşır. Bu bağlamda dikkat çeken “Alafranga Şathiyyat” şiiri, Tanzimat'tan itibaren belirginleşen yüzeysel ve taklitçi Batı hayranlığını hicveder. İsmail Safa, Türk edebiyatında daha çok romanlarda işlenen “yanlış Batılılaşma” temasını şiirde işleyerek yenilikçi bir tutum sergilemiştir. Ayrıca şiirdeki “züppe” tipi bu kez bir kadın figür olarak çizilmiş ve Batılılaşmanın kadın bedeni üzerinden inşa edilen temsillerini görünür kılmıştır.

İsmail Safa'nın mizah anlayışı bazı şiirlerde kendi şiir tarzını ve şairliğini bile yer yer sorguladığı bir öz-eleştiri biçiminde de sunulmuştur. Şair kendini haklı bulduğu konularda ise zülfüyâre dokunmaktan çekinmemiştir. Nitekim Safa'nın şiirlerinde hiciv, mizahın en baskın biçimidir. Divan edebiyatındaki hiciv geleneğinden beslenen şair, bu geleneği çağının toplumsal ve siyasal meselelerine uyarlayarak işlemiştir. Bazen de hicvin geleneksel kalıpları içinde kalmayı tercih etmiş ve mizahi şiir dilini rakiplerine meydan okuma vasıtası haline getirmiştir. Ancak onun mizah anlayışı yalnızca toplumsal ve siyasal hicivle sınırlı değildir. Safa, mizahı aynı zamanda ruhsal bir rahatlama biçimi, duygu ve düşüncelerini ifade etmenin bir yolu, pedagojik bir anlatım aracı, klasik şiire yönelik parodilerle geleneksel yapıya getirilen bir eleştiri ve yeni şiir diline yöneltilen sorgulayıcı bir tutum olarak da kullanmıştır.

Şiir; görsel, işitsel ve bilişsel tüm alanlara hitap eder ve mizahın teatral etkisini düzyazıdan daha güçlü biçimde okuyucuya/dinleyiciye yansıtabilir. Şiirin o dönemde sadece edebî mahfillerde, gazete, dergi ve kitaplarda sanatsal üretim vasfıyla sınırlı kalmayıp birtakım taleplerin ve eleştirilerin ilgili mercilere

duyurulmasında bir iletişim vasıtası olarak da işlev gördüğü anlaşılmaktadır. Safa'nın "Bir Muhtıra" şiiri ve "Bu Şimdilik Tenbîh" şiirleri başta olmak üzere hiciv niteliğindeki şiirlerinde böyle bir niyetin saklı olduğu akla gelmektedir. Hiciv, şiirin bir er meydanına dönüştüğü özgün ve çetin bir alandır; çünkü şairlik gücünden başka keskin bir zekâ, cesur bir duruş ve güçlü bir adalet duygusu da gerektirir. Bu tür şiirlerde muhatabını sözlü çatışmaya çağıran kışkırtıcı bir üslup da sezilir. Bu değerlendirmeye göre günümüzde sosyal medya platformlarının üstlendiği vazifeyi o yıllarda edebiyatın bilhassa da şiirin yerine getirdiği söylenebilir.

İsmail Safa, hiciv, ironi ve parodi yöntemlerini edebiyatın biçimsel sınırlarını aşmak, anlamı derinleştirmek ve dönemin sorunlarına şiir cephesinden cevap vermek için kullanmıştır. Safa'nın şiirinde karikatürize edilmiş tipler, muhtelif dil oyunları, kinayeli ifadeler ve alaycı üslup, mizahın estetik, ideolojik ve poetik bir görev üstlenmesine olanak tanımıştır. Safa'nın şiirlerinde yer alan toplumsal tipler, alafranga özentiler, pedagojik meseleler, bürokratik çürümüşlük ve edebî geleneğe yöneltmiş eleştiriler mizahın dönüştürücü gücüyle anlam kazanır. Bu yaklaşım, İsmail Safa'yı şairliğinin de ötesine taşıyarak dönemin edebî ve kültürel meseleleriyle hesaplaşan bir fikir adamı hâline getirir.

Kaynakça

- Akyüz, Kenan (1990). *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri- 1860-1923*, Ankara: İnkılap Kitabevi.
- Bakhtin, Mikhail (2001). *Karnaval'dan Romana* (Çev.: Cem Soydemir), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bergson, Henri (2018). *Gülme* (Çev.: Devrim Çetinkasap), İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Cebeci, Oğuz (2008). *Komik Edebî Türler- Parodi, Satir ve İroni*, İstanbul: İthaki Yayınları.
- Bilgegil, Kaya (1989). *Edebiyat Bilgi Ve Teorileri- Belâgat*, İstanbul: Enderun Yayınları.
- Çelik, Hüsnîye (2017). *İsmâîl Safâ'nın Edebiyat Nazariyesine Dair Çalışmaları* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Trakya Üniversitesi, Edirne.
- Çonoğlu, Salim (1995). *Mecmua-i Muallim- Metin, açıklamalar ve notlar* (Yayımlanmamış doktora tezi), Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir.
- Eagleton, Terry (2019). *Mizah* (Çev.: Melih Pekdemir), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Güzel, Abdurrahman (2014). *Dini-Tasavvufî Türk Edebiyatı El Kitabı*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Huizinga, Johan. (2006). *Homo Ludens: Oyunun Toplumsal İşlevi Üzerine Bir Deneme* (Çev.: Mehmet Ali Kılıçbay), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- İsmail Safa (1306). *Sünûhat*, Konstantiniye: Matbaa-i Ebuzziya.
- İsmail Safa (1308a). *Huz Mâ Safâ*, İstanbul: Âlem Matbaası-Ahmed İhsan ve Şürekâsı.
- İsmail Safa (1308b). *Mağdûre-i Sevdâ*, İstanbul: Âlem Matbaası-Ahmed İhsan ve Şürekâsı.
- İsmail Safa (1312). *Mevlid-i Peder-i Ziyâret*, İstanbul: Âlem Matbaası, Ahmed İhs'an ve Şürekâsı.
- İsmail Safa (1328a). *Mensiyât*, İstanbul: Matbaa-i Ahmed İhsân, ikinci tab'.
- İsmail Safa (1328b). *Hissiyât*, İstanbul: Müşterekü'l-Menfa'a Osmanlı Matbaası.
- İsmail Safa (1328c). *İntâk-ı Hakk'ın Tahmîsi*, İstanbul: Hilâl Matbaası.
- Karaca, Alaattin (1987). *Edebî Tenkitleri ve Şiirleriyle İsmâîl Safâ'nın Edebiyatımızdaki Yeri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Karadağ, Selman (2023). *Kütükçü Süleyman Hayri Bey ve Mesnevi-i Şerif Tercümesi*, Konya: Tablet Kitabevi.
- Koestler, Arthur (1997). *Mizah Yaratma Eylemi* (Çev.: Sevinç Kabakçioğlu-Özcan Kabakçioğlu) İstanbul: İris Yayınları.
- Levend, Ağâh Sırrı (1984). *Divan Edebiyatında Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar*, İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Moran, Berna (1998). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 1*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Pala, İskender (2004). *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, İstanbul: Kapı Yayınları.
- Osman Nevres (2020). *Osman Nevres Divanı* (Hazırlayan: Bayram Ali Kaya), Ankara: T.C. Turizm ve Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Selçuk, Bahir vd. (2019). *Şair-i Mader-zâd İsmâîl Safâ-Bütün Şiirleri*, İstanbul: Hiperyayın Yayınları.
- Selçuk, Bahir (2022). "Mizah-Hiciv Bağlamında İntak-ı Hak Kasidesi ve Tahmisi", *Klasik Türk Edebiyatında Gülmece ve Mizah*, Ankara: İKSAD Global Yayıncılık, 27-46.
- Sucu, Nurgül (2007). "Zâhid-Sûfi Tipinin Kimliği- Divan Edebiyatındaki Yeri ve Sosyal Hayattaki Örnekleri", *İSTEM*, Yıl:5, Sayı:10, 227 – 253.
- Terzi Sarı, Beyza (2024). *XVI. Yüzyıl Tezkirelerinde Tartışma, Hiciv, Mizah ve Tenkit Kavramlarından Hareketle Polemikler* (Yayımlanmamış doktora tezi), Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, İstanbul.
- Yağar, Ali Sait (2022). *Yeni Türk Şiirinde Sevgili Tipolojileri* (Yayımlanmamış doktora tezi), İstanbul

Üniversitesi, İstanbul.

İnternet kaynağı

URL: <https://dictionous.com/en/grisette> [Erişim Tarihi: 10.06.2025].

16. Literary Representations of Trees: Anthropomorphism and Ecological Empathy¹

Nurtekin CURA²

APA: Cura, N. (2025). Literary Representations of Trees: Anthropomorphism and Ecological Empathy. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (47), 254-267. **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.16778056>

Abstract

This article examines anthropomorphic representations of trees in literary texts from an ecocritical perspective. Attributing human-specific qualities such as thinking, feeling and communicating to trees is considered not only as an aesthetic preference but also as an ethical strategy that aims to establish an empathic relationship towards nature. The study first presents the concepts of matter-centered approaches and anthropomorphism that form the basis of ecocritical theory as a theoretical framework. The "anthropomorphic subjectivation model" developed by Alissa Kautz offers three basic indicators (corporeality, emotionality, language) and three modes (reflection, manifestation, hybridity) to systematically analyze such representations. This model allows us to understand how non-anthropocentric perspectives are structured in literary works. In the applied section of the article, Richard Powers's novel *The Overstory* is analyzed in depth within the framework of this model. The novel positions trees as intellectual and ethical subjects rather than passive background figures. The depiction of trees with human qualities such as shame, love, and communication deepens the reader's environmental awareness and empathy, and invites us to re-evaluate our relationships with nature. In conclusion, the article argues that anthropomorphism is a transformative narrative strategy that can be used to develop a non-anthropocentric way of thinking about nature, beyond merely humanizing it. These literary approaches carry political and pedagogical qualities as well as aesthetic dimensions, revealing the transformative potential of literature in overcoming environmental crises. In this context, the role of literature in the development of ecological consciousness is re-emphasized.

Keywords: Ecocritical theory, anthropomorphism, environmental empathy, tree representations, non-human subjectification

¹ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography. This article has been produced within the scope of the doctoral thesis titled "From The Roots to the Blues: Trees As the Sources of All Life in Richard Powers's *The Overstory* And Bewilderment".

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received – Turnitin / Rate: %8

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 04.07.2025-**Acceptance Date:** 08.08.2025-

Publication Date: 09.08.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.16778056>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

² Doktora Öğrencisi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Amerikan Kültürü ve Edebiyatı / Doctoral Student, Dokuz Eylül University, Institute of Social Sciences, American Culture and Literature (İzmir, Türkiye) **eposta:** nurtekincura@gmail.com, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0002-7090-2566> **ROR ID:** <https://ror.org/oodbd8b73> **ISNI:** 0000 0001 2183 9022 **Crossref Funder ID** 501100005771

Ağaçların Edebi Temsili: Antropomorfizm ve Ekolojik Empati³

Öz

Bu makale, edebi metinlerde ağaçların antropomorfik temsillerini ekokritik bir perspektiften incelemektedir. Ağaçlara düşünme, hissetme ve iletişim kurma gibi insana özgü niteliklerin atfedilmesi, yalnızca bir estetik tercih olmanın ötesinde, doğaya yönelik empatik bir ilişki kurmayı hedefleyen etik bir strateji olarak ele alınmaktadır. Çalışma, öncelikle ekokritik kuramın temelini oluşturan madde merkezli yaklaşımlar ve antropomorfizm kavramlarını kuramsal çerçeve olarak sunar. Alissa Kautz'un geliştirdiği "antropomorfik özneleştirme modeli," bu tür temsilleri sistematik olarak analiz etmek için üç temel gösterge (bedensellik, duygusallık, dil) ve üç kip (yansıtm, tezahür, melezlik) sunar. Bu model, edebi eserlerdeki insanmerkezci olmayan bakış açılarının nasıl yapılandırıldığını anlamamıza olanak tanır. Makalenin uygulamalı bölümünde, Richard Powers'ın *The Overstory* adlı romanı bu model çerçevesinde derinlemesine çözümlenmektedir. Roman, ağaçları pasif birer arka plan figürü olmaktan çıkarıp, onları düşünsel ve etik özneler olarak konumlandırır. Ağaçların utanma, sevgi, iletişim gibi insana özgü niteliklerle betimlenmesi, okuyucunun çevresel farkındalığını ve empatisini derinleştirmekte ve doğayla olan ilişkilerimizi yeniden değerlendirmeye davet etmektedir. Sonuç olarak, makale antropomorfizmin, doğayı yalnızca insanlaştırmının ötesinde, insan merkezci olmayan bir düşünme biçimi geliştirmek için kullanılabilecek dönüştürücü bir anlatı stratejisi olduğunu savunur. Bu edebi yaklaşımlar, estetik boyutlarının yanı sıra politik ve pedagojik nitelikler de taşımakta, çevresel krizlerin aşılmasında edebiyatın dönüştürücü potansiyelini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, edebiyatın ekolojik bilincin gelişimindeki rolü yeniden vurgulanmaktadır.

Anahtar kelimeler: Ekokritik kuram, antropomorfizm, çevresel empati, ağaç temsilleri, insan-dışı özneleşme

3

Beyan (Tez/ Bildiri): Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. Bu makale "From The Roots to the Blues: Trees As the Sources of All Life in Richard Powers's *The Overstory* And *Bewilderment*" isimli doktora tezi çalışması kapsamında üretilmiştir.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin / Oran: %8

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 04.07.2025-**Kabul Tarihi:** 08.08.2025-**Yayın Tarihi:** 09.08.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.16778056>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

Introduction

Trees, throughout human history, have become entities that are endowed with not only physiological but also symbolic and cultural meanings. In a wide range of discourses, from mythology to sacred texts, from folk tales to contemporary novels, trees have often been represented as entities that speak, feel, think, or establish emotional relationships with humans. A significant number of such representations are constructed with anthropomorphic narrative strategies stretching the boundaries between nature and humans. Especially with the deepening of the environmental crisis in the 21st century, ecocriticism, a field in which new forms of sensitivity towards nature are investigated, has opened such narrative strategies to examination on both literary and ethical levels.

Ecocriticism is an interdisciplinary approach in which the relationship between nature and culture is analysed through literary representations. Lawrence Buell defines ecocriticism “as [the] study of the relation between literature and environment conducted in a spirit of commitment to environmentalist praxis.” (Buell 430). In this context, endowing trees with human qualities can be considered not only as an aesthetic choice but also as an ethical strategy to arouse empathy towards nature in the reader. As Eduardo Kohn argues in his work *How Forests Think* (2013), recognition of the intellectual or emotional capacities of non-human entities is a prerequisite for establishing a non-anthropocentric ontology (Kohn, p. 16).

Anthropomorphism has often been criticized as a kind of reductionism or romanticization of nature. However, this approach has been re-evaluated with new materialist and post-humanist approaches. Material ecocritics, especially Serenella Iovino and Serpil Oppermann, argue that agency can be attributed to matter by going beyond the nature-culture dichotomy. In this context, the representation of a tree in a narrative as a thinking or speaking being is not an attempt to liken nature to humans; it can also be read as a way of accepting nature's potential for subjectivation. Indeed, in her article titled “An Ecocritical Toolbox for Anthropomorphic Agency,” Alissa Kautz states that anthropomorphic representations of trees offer not only an emotional tool but also a multi-layered critical reading practice (Kautz, p. 175).

This article aims to examine the human characteristics attributed to trees (thinking, speaking, feeling, etc.) with an ecocritical perspective. It aims to reveal both the functions of these characteristics in literary representations and their roles in creating environmental awareness. The basic questions of the research are as follows:

1. What thematic and formal patterns do anthropomorphic representations of trees reveal?
2. What kind of environmental consciousness or ethical relationship model do these representations construct in the reader?
3. What kind of philosophical/ecological discussions do anthropomorphic narratives bring to the agenda in the context of the subjectivation of non-human creatures?

In this context, the article will be divided into three main parts. First, the relationship between ecocritical theory and anthropomorphism will be evaluated and a theoretical framework will be created around the concept of “anthropomorphic agency.” Second, anthropomorphic representations of trees in selected literary texts—especially in Richard Powers’ *The Overstory*—will be examined through close reading. Finally, the transformations these narratives suggest in terms of environmental empathy, responsibility,

and ethics will be discussed.

The underlying assumption of ecocritical studies is that literature not only reflects the world but also shapes the way it is perceived. In this context, literary works that represent trees as sentient, speaking or thinking beings invite us to rethink our relationships with nature. This article aims to address both the aesthetic and ethical dimensions of this invitation.

2. Theoretical Framework: Ecocriticism, Anthropomorphism, and the Tree Subject

In order to address the human characteristics attributed to trees, three basic theoretical fields must first be examined: ecocritical theory, anthropomorphism, and the concept of the nature in the context of material ecocriticism. These conceptual axes are functional not only in the analysis of literary representations, but also in the questioning of ethical relationships established with non-human beings.

2.1 The Rise of Ecocritical Theory

Ecocriticism is an interdisciplinary field that emerged in Anglo-American literary criticism in the early 1990s and quickly transcended the boundaries of cultural studies. According to Cheryl Glotfelty's classic definition, ecocriticism is "the study of the relationship between literature and the physical environment" (Glotfelty, p. xviii). However, this definition has expanded over time, and approaches that transform literature from a means of representation of nature to a constitutive narrative element have developed. In this vein, Lawrence Buell, while listing the basic characteristics of environmental texts, argues that "nature" is not merely a background but an active and transformative element that functions as a character (Buell, p. 7).

In this context, the representation of trees not only as descriptive but also as decisive and transformative actors in the progression of the narrative is central to ecocritical analysis. In recent years in particular, this approach has been reshaped around the concept of "nonhuman agency."

2.2 The Conceptual Problem of Anthropomorphism

Anthropomorphism is the tendency to attribute human characteristics to non-human entities (animals, plants, objects, etc.). This tendency has a long history in both children's literature and religious mythologies. However, in modern environmental theory, anthropomorphism has a dual character: on the one hand, it carries the danger of anthropocentric understanding of nature, while on the other hand, it can function as a tool to increase environmental empathy. As Tam, Lee, and Chao argue, "Anthropomorphism of nature fosters conservation behavior. Moreover, when nature is anthropomorphized, people feel more connected to it; this sense of connectedness mediates the association between anthropomorphism of nature and conservation behavior" (Tam, Lee, and Chao, p. 514).

At this point, an important distinction within ecocriticism focuses on the intention and context of anthropomorphism. Donna Haraway's concept of "companion species" or Eduardo Kohn's idea of "thinking forests" suggest that nonhuman beings are not only symbolic but also ontologically thinking, feeling, and affecting beings (Haraway, p. 16; Kohn, p. 19). Such approaches argue that anthropomorphism is not reductionist but rather produces new forms of relating. Alissa Kautz systematizes this situation under the title of "anthropomorphic agency" and suggests three main markers: physicality, sentience, and language. She identifies three modes of representation based on

these: projection, manifestation, and hybridity. This framework offers the opportunity to analyse the degree to which trees are anthropomorphized in literary texts (Kautz, p. 174–178).

2.3 Material Ecocriticism and the Tree Subject

The evaluation of anthropomorphic representations from a new materialist perspective allows nature to be not only a symbolic structure but also an active subject. In their study *Material Ecocriticism*, Serenella Iovino and Serpil Oppermann conceptualize nature as “storied matter.” According to them, nature is both the subject of narrative and also produces narrative which can be seen “...producing configurations of meanings and discourses that we can interpret as stories.” Even (Iovino and Oppermann, p. 7). This situation transforms trees from passive representations of nature into story-making actors.

For example, in Richard Powers’s novel *The Overstory* (2018), trees are not only symbolic figures, but also entities that determine the basic logic of the narrative, transform the characters, and give rhythm to the narrative. At one point in the novel, one of the characters says the following: “The most wondrous products of four billion years of life need help” (Powers, p. 205). Such narratives require trees to be accepted as intellectual and ethical subjects. This allows the relationship with nature to be rewritten as a mutual interdependence rather than a one-way domination.

In another example, Jane Bennett’s *Vibrant Matter* also follows a similar line, arguing that even seemingly inanimate objects can have agency, and that trees can therefore be not only biological but also ethical and political subjects: “Thing-power gestures toward the strange ability of ordinary, man-made items to exceed their status as objects and to manifest traces of independence or aliveness...” (Bennett, p. xvi).

2.4 Critical Perspectives

Of course, criticisms of anthropomorphism should not be ignored. Theorists, especially Timothy Morton, argue that anthropomorphism reduces nature to humans and obscures environmental difference. As Morton asserts in *Ecology without Nature*, “there is a need to acknowledge irreducible otherness, whether in poetics, ethics, or politics” (Morton, p. 151). Although such criticisms draw attention to the potential dangers of anthropomorphism, when combined with new materialist perspectives, they also show that these representations do not have to be reductionist, but can open the door to non-human ethical thinking.

3. Classification and Theoretical Model: Reading Anthropomorphic Tree Representations

The attribution of human characteristics to trees in literary narratives has mostly been analysed at an intuitive or metaphorical level. However, systematically classifying these representations reveals not only the narrative aesthetics but also the ethical meanings attributed to nature in a more profound way. In this context, the model developed by Alissa Kautz called the “ecocritical toolbox for anthropomorphic agency” offers a powerful theoretical tool for analysing the human characteristics attributed to trees.

3.1 Structure of the Model: Signs and Modes

Kautz’s proposed model is based on two axes: first, three basic markers that determine anthropomorphic features; second, three modes that define how these signs function in the narrative.

Markers

1. Physicality: Trees physically exhibit behaviours similar to human actions (e.g., moving, hugging someone, shedding tears, etc.).
2. Sentience: Trees are shown to have emotions such as pain, happiness, loneliness.
3. Language: Trees speak, write, or communicate symbolically.

Modes

1. Projection: The reflection of human characters' emotions onto trees; the tree functions as a passive surface.
2. Manifestation: The tree itself reveals an emotion or thought; there is a direct narrative of its agency.
3. Hybridity: Representations in which human and tree characteristics are intertwined, blurring the boundaries (for example, half-tree-half-human beings or transformation narratives).

These combinations make it possible to analyse the ways in which trees are anthropomorphized in literary texts on both an aesthetic and an ethical level. As Kautz notes, "Anthropomorphisms are a valuable phenomenon for (material) ecocritics to study as they bring the potential to heighten understanding of agency beyond the human." (Kautz, p. 183).

3.2 Applied Categories: Explanations with Examples

A. Physicality + Projection

In such representations, the tree becomes a surface on which the human character reflects his/her inner world. In Virginia Woolf's novel *To the Lighthouse*, the moment Lily Briscoe spends in the shade of a tree symbolizes her inner loneliness and stillness. The tree does not move or speak, but it expresses the character's emotional state. In this usage, anthropomorphism is at a passive reflection level.

B. Sentience + Manifestation

Shel Silverstein's *The Giving Tree* (1964) is an example of this category. Although it is just a children's book, it is a great example for this marker. In the book, the tree gives its fruit, trunk, and even its stump out of love for the child. The representation here is based on the assumption that the tree is a being that can feel pain, sacrifice, and love. This situation establishes an ethical narrative that triggers empathy: "And the tree was happy" (Silverstein np). This happiness comes at a price; the tree consumes itself. Here, the tree not only has emotions, but is also positioned as an emotional agent.

C. Language + Hybridity

In Richard Powers' novel *The Overstory* (2018), trees do not speak, but they engage in a kind of silent communication throughout the narrative. Even the structural order of the novel is circular and growing, similar to the rings of trees. Powers searches for a kind of language in the silence of the trees: "Her ears tune down to the lowest frequencies. The tree is saying things, in words before words." (Powers, p. 3). Hybridity here not only transcends the boundaries of communication between humans and trees, but

also turns nature into a new narrative subject.

A similar example of hybridity is encountered in J. R. R. Tolkien's *The Lord of the Rings* series: Ents are trees that talk, walk, and think. The character Treebeard represents the memory of the forest, and with statements such as "I don't like to rush, we trees have different relationships with time," he questions not only people but also time itself (Tolkien, p. 470).

3.3 Critical Applications of the Model

Kautz's model provides great convenience for analysing anthropomorphic narratives, especially those frequently seen in children's literature and ecological fables. However, the model not only poses a representative problem but also raises an ethical issue: Does humanizing nature make it closer or does it produce another form of domination?

Kautz's answer to this question is striking: "Iovino and Oppermann actively counter the criticism of anthropomorphism by concluding that it 'can even act against dualistic ontologies and be a "dis-anthropocentric" stratagem meant to reveal the similarities and symmetries existing between humans and nonhumans' (p.8)." (Kautz, p. 183). In other words, instead of reducing nature to humans, such representations reinforce the idea that humans also belong to nature.

4. Applied Analysis: Literary Analysis of Anthropomorphic Tree Representations

This section presents a detailed analysis of *The Overstory* in which trees are attributed human characteristics. These analyses are conducted within the framework of the axes of the Kautz's model (Physicality, Sentience, Language & Projection, Manifestation, Hybridity) detailed in the previous section; thus, the structure and function of anthropomorphic representations in texts are explained. Examples from *The Overstory* (2018) demonstrate both the diversity in representation and the differences in the production of environmental empathy. Richard Powers's *The Overstory* (2018) invites us to rethink the relationship between humans and nonhumans by placing trees and nature at the centre of the narrative. In this novel, trees cease to be mere background elements and become characters. The author humanizes the trees, giving them voice, emotion, and story. Ecocritical approaches indicate that anthropomorphism can be a powerful tool for developing empathy for nonhumans; however, it has been observed that this tool is sometimes underestimated in literature on the grounds of sentimentalism (Buell, p. 134; Garrard, p. 154). In response to this debate, Alissa Kautz (2024) proposed a theoretical toolbox that includes three "markers" and three "modes" to analyse anthropomorphic representations (Kautz 174), which are explained in detail in the previous part. According to this framework, anthropomorphic markers define which human aspect the non-human subject reflects; modes explain how this humanization is realized in the narrative (Kautz, p. 176). In this section, the ways in which trees are humanized in the novel *The Overstory* will be examined in the light of these markers and modes, and how anthropomorphic representational strategies serve the narrative and ecological awareness will be discussed.

4.1 Markers of Physicality and Sensitivity in *The Overstory*

According to Kautz's definition, the Physicality marker refers to the presentation of the bodily characteristics of the non-human subject as similar to humans (Kautz, p. 176). In *The Overstory*, this type of physical anthropomorphism is relatively limited; rather than directly attributing human faces, arms, or legs to trees, the author prefers to describe them with metaphorical comparisons. The main

emphasis in the narrative is given to the Sentience marker. The Sentience marker means attributing consciousness, emotion, and perception abilities specific to humans to non-human beings (Kautz 177). Powers' narrative uses this marker frequently by attributing reactions and emotions similar to human psychology to trees. For example, in the novel, the narrator states that a pine tree is "embarrassed on behalf of humans"; the tree is described as if it is ashamed of what humans have done to nature (Powers 123). This statement actually reflects the mistakes of humans in their relationship with nature by attributing a human sense of shame to a hemlock tree. This type of narration exemplifies what Kautz describes as the Projection mode: a human emotion is attributed to the tree, but this characteristic is presented as a reflection of the human perspective rather than the tree's own experience (Kautz 180). Similarly, the fact that a couple who cannot have children in the story see the chestnut tree they planted as their "child" (they consider the tree as part of their family) is an example of anthropomorphic sensitivity (Powers 98). This narrative element, which is the projection of human love and parenting onto a tree, invites the reader to empathize with the trees. *The Overstory* aims to develop a more empathetic attitude towards the trees around it by operating on the idea that trees can also suffer, feel, or form meaningful relationships with humans (Powers, p. 185).

4.2 Language and Communication Markers in *The Overstory*

The Language marker of anthropomorphism involves the equipping of a non-human subject with the ability to communicate and use language (Kautz, p. 178). Powers uses this marker strikingly in the opening section of the novel. The female character leaning against a tree in the forest feels the trees around her speaking to her with "words before words"; the trees are depicted as a chorus whispering that "if your mind were a little greener, we would drown you with meaning", indicating that humans cannot fully comprehend nature (Powers, p. 4). In this scene, the forest appears as an active subject speaking directly to the human; that is, the language marker emerges from the level of Projection and manifests itself in the mode of Manifestation (Kautz, p. 181). Since the words of the trees are presented not as the product of the woman's imagination but as a real "gift of the forest," the narrative embodies the existence of a non-human consciousness. However, such direct dialogues are rare throughout the novel; rather, the theme of the characters trying to understand the language of the trees is emphasized. Indeed, scientist Patricia Westerford's discovery that plants "communicate" with each other through chemical signals demonstrates the existence of non-human communication on a scientific basis, while also making the reader accept the idea that trees may have their own language (Powers, p. 202). As Kautz states, anthropomorphic narratives expand the human mind's imagination to comprehend the language of plants (Kautz, p. 179). *The Overstory* overcomes the communication barrier between humans and trees on a fictional level by showing that trees speak or transmit messages in a way, and encourages listening to the voice of nature (Powers, p. 5).

4.3 Hybridity and Blurring of Boundaries in *The Overstory*

The Overstory also exhibits approaches reminiscent of Kautz's Hybridity mode with its narrative strategies that combine the human and tree worlds. Hybridity is a situation where the boundaries between the human and the non-human are blurred, and the two are integrated in a hybrid form (Kautz, p. 182). Although there are no direct human-tree mixed physical beings in the novel, there is a symbolic and mental union between humans and trees. For example, the adoption of a tree by a couple who cannot have children is a hybrid relationship that blurs the boundaries between humans and trees within the concept of family (Powers, p. 99). This approach breaks the anthropocentric hierarchy and allows nature to be seen as a subject. Indeed, Olivia, one of the activist characters in the novel, becomes the human

representative of trees after her mystical experience; she tries to convey the message of trees to society with her human body (Powers, p. 310). Thus, the narrative builds a bridge between the trees' voices and our world by telling their story in human form (Kautz, p. 183).

4.4 Contribution to Narrative and Ecological Awareness

Powers' ways of humanizing trees serve to increase the narrative richness of the novel as well as to create ecological awareness. Anthropomorphic representation is seen as a "dis-anthropocentric" strategy that challenges the duality between nature and humans (Iovino and Oppermann, p. 8). *The Overstory* emphasizes the similarities and interdependence between humans and trees by shifting the reader's perspective away from the human centre and toward the perspective of trees (Powers, p. 503). In the scene of the trees speaking in chorus in the forest, the narrator targets what he calls humanity's "root problem," the misconception of seeing nature as separate and inferior (Powers 6). Many anthropomorphic scenes—for example, a tree feeling ashamed of humans' attitudes or the forest giving advice to humans—suggest humanity's responsibility for environmental destruction on a different level, thus provoking moral questioning in the reader (Powers, p. 124). As a result, *The Overstory* multilayers its story by consciously using anthropomorphic narrative techniques; it allows the reader to establish an emotional connection with trees by attributing human characteristics to them and conveys a strong ecological message by emphasizing that non-human creatures are also "subjects" (Powers, p. 485).

5. Empathy and Environmental Attitude: Ethical Effects of Anthropomorphism

The human qualities attributed to nature—especially trees—in literary narratives are not merely an aesthetic strategy; these representations also have ethical functions such as creating environmental empathy in the reader, transforming attitudes toward nature, and even directing them toward ecological behaviours. In this respect, anthropomorphism closes the gap between nature and humans and calls for a rethinking of interspecies relationships. In this section, the effect of anthropomorphism on environmental attitudes will be analysed in light of both literary theory and psychological research.

5.1 Anthropomorphism and Empathy Theory

Anthropomorphic narratives are frequently used, especially in children's literature and popular science, to make nature seem "closer" and "more understandable." It has long been argued that such narratives encourage empathy in readers. Psychologist Adam Waytz and his colleagues have demonstrated that individual differences in anthropomorphism significantly predict moral care and concern for nonhuman entities. As Waytz, Cacioppo, and Epley (2010) argue, "The more something is anthropomorphized, the more moral care and concern it typically receives" (p. 221).

Their research identifies three key motivations that drive anthropomorphism: elicited agent knowledge (past experiences with humans), effectance motivation (the need to understand or predict), and sociality motivation (the desire for social connection), which collectively lead to mentalizing, affective empathy, and ethical concern (Epley, Waytz, & Cacioppo, 2007). These mechanisms are particularly evident in literary narratives in which trees speak, feel, or think. For example, in *The Giving Tree*, the tree's sadness, joy, and selfless giving allow the reader to establish a deep emotional bond with the tree, transforming it into an object of ethical concern.

These narratives carry empathy not only to an emotional but also to an ethical level. An experimental study conducted by Tam, Lee, and Chao (2013) found that anthropomorphizing nature enhances

people's sense of connectedness to it, which in turn motivates conservation behaviour. When nature is represented as a sentient "subject," individuals feel a stronger sense of ethical responsibility and greater guilt about harming the environment (Tam, Lee, & Chao, 2013).

5.2 Reader-Nature Interaction: From Literary Empathy to Ecological Action

Anthropomorphic strategies in literary texts offer opportunities to identify not only with the character but also with nature. Suzanne Keen's concept of "narrative empathy" is important in this context. Keen states that readers can empathize not only with human characters but also with non-human beings and that this empathic bond can evolve into political activism: Keen argues that while *fictional worlds provide a safe zone for readers' feeling empathy*, they do so *without a resultant demand on real-world action* (2007, p. 4).

In this context, Powers' novel *The Overstory* can be considered a turning point. The way trees shape the narrative in the structure of the novel invites the reader to see nature not as an object but as a subject. The novel has the power to change the people's perspective to look at trees with different eyes after it demonstrate the power of literature to create ethical transformation. The book presents the cutting down of a tree not only as a physical destruction but also as the end of a narrative, an existence. In this context, the tree becomes an empathic subject.

The effects of anthropomorphism in children's literature have been examined in a similar way. Tam, Lee, and Chao (2013) conducted an experimental study demonstrating that participants who were exposed to anthropomorphic representations of nature—such as trees or rivers depicted as thinking, feeling, or speaking—developed significantly higher levels of nature connectedness. These individuals also reported a stronger desire to protect the natural environment. The study shows that attributing human-like characteristics to nature enhances emotional bonding and encourages pro-environmental attitudes and behaviours (Tam, Lee, & Chao, 2013, p. 516).

5.3 Criticisms of Anthropomorphism: Empathy or Reduction?

There have also been those who have opposed the idea that anthropomorphic representations promote environmental empathy. One of the most frequently voiced criticisms is that these representations distort the reality of nature and confine it to an anthropocentric discourse. Timothy Morton argues that such narratives are representations that "romanticize" nature, detaching it from its specific existence. According to him, "If we turn all of nature into subject then we lose its otherness. If we turn it into object then we lose its nonreified quality" (Morton, p. 179).

While these criticisms are important, researchers such as Kautz and Iovino argue that anthropomorphism, rather than reducing nature, can serve as a gateway for humans to nature. According to Kautz, "to present the nonhuman as more human-like can have positive effects on human-nonhuman relations" (Kautz, 2024, p. 174). This interpretation allows us to understand anthropomorphism not only as an aesthetic game but also as a political intervention.

5.4 The Place of Anthropomorphism in Education and Politics

Anthropomorphic nature narratives have not only literary but also pedagogical and political functions. Especially in global issues such as climate change, deforestation and species extinction, the concretization of abstract concepts and their presentation in emotionally appealing forms are effective

in terms of environmental communication. George Marshall argues that emotional connection is of critical importance in discourses on climate change. Her argues that facts alone do not move people to action; stories and empathy do (Marshall, 2014).

In education, anthropomorphic narratives also enable the establishment of nature-related thought structures at an early age. Elementary school students in particular learn their sense of responsibility and compassion towards nature through such stories. For this reason, although anthropomorphism has aspects that are open to criticism, it still continues to be one of the most powerful tools in terms of environmental education.

Discussion 6: Theoretical and Ethical Limits of Anthropomorphic Representation

The previous sections of this article have demonstrated how the human qualities attributed to trees operate at both literary and ethical levels with various examples. In particular, the anthropomorphic representation model developed by Alissa Kautz has shown that such representations are not only a narrative strategy but also an ethical tool that promotes environmental empathy. However, these findings also raise some theoretical uncertainties and critical questions about the levels of representation. In this section, the power, applicability and limitations of this model will be evaluated.

6.1 The Power of Kautz's Model: Structural Clarity and Depth of Meaning

Kautz's "ecocritical toolbox" model allows for the analysis of anthropomorphic representations around certain axes, thus enabling one to go beyond intuitive interpretations. While human qualities attributed to trees can be examined concretely through indicators such as "Physicality," "Sentience," and "Language," modes such as "Projection," "Manifestation," and "Hybridity" reveal the function of these qualities in the narrative (Kautz, p. 104). This structure has greatly facilitated the analysis of representational planes, especially in multi-layered novels (e.g., *The Overstory*).

Another strength of the model is that it can be flexibly applied to texts of different genres (children's literature, novel, fantasy, non-fiction, etc.). For example, comparisons between the representation levels in direct-speaking tree narratives such as *The Giving Tree* and scientific texts such as *The Hidden Life of Trees* have revealed the extent to which anthropomorphism has acquired an ethical function. This shows that the model can analyse environmental representation strategies regardless of the narrative type.

6.2 Methodological and Theoretical Limitations

However, the model also has certain limitations. First of all, the distinctions between signs and modes may not always be clear. Especially in the hybridity mode, since the representational boundaries between humans and nature are blurred, inevitable differences of interpretation arise in the analysis of representations. The question of whether characters such as Treebeard will be considered as humans or natural beings causes the representation to become complicated both on an aesthetic and ontological level.

It can also be said that the model is inadequate in explaining how anthropomorphism differs in sensory, cultural and linguistic contexts. For example, while a tree talking is represented as an astonishing event in Western culture, the talking of trees can be considered ordinary in indigenous narratives. These cultural differences limit the applicability of the model as a universal tool. Based on this, it can be argued

that the model needs variations that are sensitive to cultural context.

Another problem at the theoretical level is the ambiguity about whether anthropomorphic representation is an ethical or an aesthetic strategy. While scholars such as Feuerstein and Iovino defend these representations as a means of ethical transformation, critics such as Timothy Morton argue that such approaches represent nature in reductionist, even exploitative ways. Anthropomorphized nature is still anthropocentric; it is our own image, mirrored back at us in green (Morton, 2007). This view suggests a tension between the production of empathy and subjectivation of anthropomorphism.

6.3 Limits and Dangers of Ecological Empathy

Although the claim that literary anthropomorphism promotes environmental empathy has strong empirical support, this empathy may not always translate into sustainable ethical behaviour. Researchers have distinguished between affective empathy, which involves emotional concern for nature, and cognitive empathy, which reflects a deeper intellectual understanding of the nonhuman world. While affective empathy can enhance environmental attitudes, it does not consistently predict actual pro-environmental behaviour. In contrast, cognitive empathy and environmental knowledge have shown stronger correlations with behavioural change (Tam, 2013).

This situation shows that literary strategies should work not only at the emotional but also at the cognitive level. The speaking or feeling of trees should lead not only to empathy, but also to political awareness, behavioural change, and structural criticism. At this point, complex narratives such as Powers's novel *The Overstory* may be more effective because they present an environmental ethic that is not only emotional but also intellectual.

7. Conclusion

This article aims to examine literary narratives in which trees are endowed with human characteristics within an ecocritical framework and to reveal both the aesthetic and ethical functions of these representations. Although the representation of trees in literary texts as speaking, feeling or thinking may seem like a fairy-tale or metaphorical strategy at first glance, this study has shown that these representations are powerful narrative forms that can produce not only aesthetic but also ethical and political effects.

In the first sections of the article, the functionality of trees as narrative subjects is discussed through the basic principles of ecocritical theory and material ecocritical approaches; it is argued that anthropomorphism is a call for ethical engagement rather than reductionism (Iovino and Oppermann, p. 8). Alissa Kautz's anthropomorphic representation model consisting of a triple sign and a triple mode has provided great convenience in terms of conceptually classifying and analysing these narratives (Kautz, p. 173–188).

As seen in applied analyses, anthropomorphic representations in complex texts such as *The Overstory* position nature not only as a depicted environment but also as an agent that constructs and directs the narrative. In simpler narratives such as *The Giving Tree*, anthropomorphism is used to create environmental empathy and emotional attachment. These two different approaches show that literary anthropomorphism can operate on different levels and appeal to different reader groups.

As stated in the discussion section of the article, these forms of representation may not always be clearly

demarcated; The boundaries between humans and nature are blurred, especially in hybrid representations. It has also been emphasized that representation is not independent of cultural context and that there are serious differences between indigenous narratives and Western anthropomorphic strategies. This situation provides an important basis for future comparative and intercultural research. As a result, the human characteristics attributed to trees should be evaluated not only as a fairy-tale narrative form, but also as an ecological way of thinking. By presenting nature as a speaking, thinking, feeling subject, anthropomorphic narratives invite us to think not only “about nature” but also “with nature.” This call requires a holistic approach that includes not only scientific but also aesthetic and ethical sensitivities in order to cope with today’s environmental crises.

References

- Bennett, J. (2010). *Vibrant matter: A political ecology of things*. Duke University Press.
- Bhusal, T. (2024). Rediscovering eco-consciousness: Human-nature symbiosis in Richard Powers' *The Overstory*. *Vox Batauli*, 9, 80–86.
- Buell, L. (1995). *The environmental imagination: Thoreau, nature writing, and the formation of American culture*. Belknap Press of Harvard University Press.
- Epley, N., Waytz, A., & Cacioppo, J. T. (2007). On seeing human: A three-factor theory of anthropomorphism. *Psychological Review*, 114(4), 864–886. <https://doi.org/10.1037/0033-295X.114.4.864>
- Glotfelty, C., & Fromm, H. (Eds.). (1996). *The ecocriticism reader: Landmarks in literary ecology*. University of Georgia Press.
- Haraway, D. (2003). *The companion species manifesto: Dogs, people, and significant otherness*. Prickly Paradigm Press.
- Iovino, S., & Oppermann, S. (Eds.). (2014). *Material ecocriticism*. Indiana University Press.
- Kautz, A. (2024). Humanizing the nonhuman: An ecocritical toolbox for anthropomorphic agency. *Ecozon@*, 15(2), 173–188. <https://ecozona.eu/article/view/4813>
- Keen, S. (2007). *Empathy and the novel*. Oxford University Press.
- Kohn, E. (2013). *How forests think: Toward an anthropology beyond the human*. University of California Press.
- Manolescu, M. (2021). "Arboretum America" in Richard Powers's *The Overstory*. *Polysèmes*, (25). <https://doi.org/10.4000/polysemes.8565>
- Marshall, G. (2014). *Don't even think about it: Why our brains are wired to ignore climate change*. Bloomsbury.
- Morton, T. (2007). *Ecology without nature: Rethinking environmental aesthetics*. Harvard University Press.
- Powers, R. (2018). *The Overstory*. W. W. Norton & Company.
- Preston, J., & Epley, N. (2009). Science and morality: Anthropomorphizing nature. *Journal of Experimental Social Psychology*, 45(1), 205–209.
- Silverstein, S. (1964). *The giving tree*. Harper & Row.
- Tam, K.-P. (2013). Dispositional empathy with nature. *Journal of Environmental Psychology*, 35, 92–104. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2013.03.007>
- Tam, K.-P., Lee, S.-L., & Chao, M. M. (2013). Saving Mr. Nature: Anthropomorphism enhances connectedness to and protectiveness toward nature. *Journal of Experimental Social Psychology*, 49(3), 514–521. <https://doi.org/10.1016/j.jesp.2013.02.001>
- Tolkien, J. R. R. (1991). *The Lord of the Rings*. HarperCollins.
- Waytz, A., Cacioppo, J. T., & Epley, N. (2010). Who sees human? The stability and importance of individual differences in anthropomorphism. *Perspectives on Psychological Science*, 5(3), 219–232. <https://doi.org/10.1177/1745691610369336>
- Wohlleben, P. (2016). *The hidden life of trees: What they feel, how they communicate*. Greystone Books.
- Woolf, V. (1927). *To the lighthouse*. Harcourt.

17. Enhancing EFL Learners' Delexical Collocation Knowledge Through Contextual Reading and Digital Tools¹

Nagihan USTA²

Akbar ALİŞAH³

APA: Usta, N. & Alişah, A. (2025). Enhancing EFL Learners' Delexical Collocation Knowledge Through Contextual Reading and Digital Tools. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (47), 268-280. **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.16785473>

Abstract

The present study aims to investigate the impact of contextual reading and digital tools on enhancing Turkish EFL students' receptive and productive knowledge of delexical verb-noun collocations. Twenty-four Turkish EFL students, who were enrolled in an English Preparatory School of a state university in Türkiye, took part in the study. The study adopted a one-group pre-test/post-test design with an intervention stage, which included a contextual reading text and *Quizlet* activities that target delexical verb-noun collocations. The tests were composed of two parts, fill-in-the-blanks task and paragraph writing task, which aimed to evaluate receptive and productive knowledge of the students, respectively. The results indicated that the students showed statistically significant improvements not only in receptive task but also in productive task. Furthermore, Cohen's *d* was calculated as 1.1787 for receptive knowledge while it was even higher in productive knowledge (Cohen's *d*=1.3077), revealing that the intervention had a large effect on students' retention. Therefore, it can be concluded that providing students with delexical verb-noun collocations in context and scaffolding them through engaging activities play a significant and an effective role in their receptive and productive skills.

Keywords: Contextual reading, digital tools, receptive knowledge, productive knowledge, delexical verb-noun collocations

¹ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received – Turnitin / Rate: %8

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 23.06.2025-**Acceptance Date:** 09.08.2025-

Publication Date: 10.08.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.16785473>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

² YL Öğrencisi, İstanbul Aydın Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İngiliz Dili Eğitimi Anabilim Dalı / Master's Student, İstanbul Aydın University, Institute of Graduate Studies, English Language Teaching MA Program (İstanbul, Türkiye) **eposta:** nagihanusta@stu.aydin.edu.tr **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0003-4558-7178> **ROR ID:** <https://ror.org/0oqsyw664> **ISNI:** 0000 0004 0403 6369

³ Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Aydın Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölümü, İngiliz Dili Eğitimi Anabilim Dalı / Assist. Prof., İstanbul Aydın University, Faculty of Education, Department of Foreign Language Education, English Language Teaching MA Program (İstanbul, Türkiye) **eposta:** akbaralishah@aydin.edu.tr **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0001-8671-073X> **ROR ID:** <https://ror.org/0oqsyw664> **ISNI:** 0000 0004 0403 6369

Deleksik (Yarı İşlevli) Fiil-İsim Eş Dizimleri Kapsamında Bağlamsal Okuma ve Dijital Araçların Alıcı ve Üretken Bilgiyi Geliştirmedeki Etkisi⁴

Öz

Bu çalışmanın amacı, bağlamsal okuma ve dijital araçların, yabancı dil olarak İngilizce öğrenen Türk öğrencilerin deleksik (yarı işlevli) fiil-isim eş dizimleri kapsamında alıcı ve üretken bilgilerini geliştirme üzerindeki etkisini araştırmaktır. Çalışmaya Türkiye'deki bir devlet üniversitesinin İngilizce Hazırlık Okulunda okuyan 24 Türk öğrenci katılmıştır. Çalışmada, deleksik (yarı işlevli) fiil-isim eş dizimlerini hedefleyen bağlamsal okuma parçası ve *Quizlet* etkinliklerinin dahil olduğu tek gruplu ön test-son test tasarımı benimsenmiştir. Testler, öğrencilerin sırasıyla alıcı ve üretken bilgilerini değerlendirmeyi amaçlayan boşluk doldurma ve paragraf yazma etkinlikleri olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Sonuçlar, öğrencilerin yalnızca algılamada değil, üretken açıdan da istatistiksel olarak anlamlı gelişmeler gösterdiğini ortaya koymuştur. Ayrıca, Cohen's *d*'nin algılayıcı bilgi açısından 1.1787 olarak hesaplanırken üretken bilgi açısından daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır (Cohen's *d*=1.3077), ve bu durum da bağlamsal okuma parçası ve *Quizlet* etkinliklerinin öğrencilerin bilgi birikimi açısından büyük ölçüde etkili olduğunu ortaya koymuştur. Bu nedenle, öğrencilere deleksik (yarı işlevli) fiil-isim eş dizimlerini bağlam içinde sunmanın ve ilgi çekici etkinliklerle öğrenmeyi desteklemenin öğrencilerin alıcı ve üretken becerileri üzerinde önemli ve etkili bir rol oynadığı sonucu çıkmaktadır.

Anahtar kelimeler: Bağlamsal okuma, dijital araçlar, alıcı bilgi, üretken bilgi, deleksik (yarı işlevli) fiil-isim eş dizimleri

⁴ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.
Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin / Oran: %8
Etik Şikayeti: editor@rumelide.com
Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 23.06.2025-**Kabul Tarihi:** 09.08.2025-**Yayın Tarihi:** 10.08.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.16785473>
Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

1. Introduction

Effective teaching strategies for collocations have become a key part in ELT, mostly in foreign language education. Hill (1999) emphasized that a lack of collocational competence often caused students to produce longer sentences, which were prone to more errors, even if they had good ideas to express. This aligns with Nation's (2001) argument that knowing a word extends beyond its meaning to include its collocational patterns and multi-word expressions. These patterns represent fixed or semi fixed multi word units, such as make a decision or take a chance, which are used naturally by native speakers of English; however, they bring about remarkable challenges for second language learners (Hill, 1999). Despite their importance in language proficiency, research shows that collocations remain one of the most problematic areas for learners, especially in productive use (Nesselhauf, 2003; Laufer & Waldman, 2011). In the former studies concerning the relationship between L2 learners' receptive and productive vocabulary size, it always emerged that L2 learners have larger receptive vocabulary size than productive one. In addition, the fact that ESL learners have larger receptive vocabulary size results in them gaining larger productive vocabulary in ESL (Laufer & Paribakht, 1998) and EFL (Webb, 2008). Therefore, even students with a good knowledge of individual vocabulary items can experience problems while they are producing collocations accurately. These challenges are not only due to lack of clear rules or logical patterns to explain the use of collocations, but also due to the common use of non-congruent items which cannot be directly translated from L1 to L2 (Suzuki, 2015; Zhou, 2016). For instance, while congruent collocations like make a mistake can be understood, non-congruent ones, such as take a nap, often result in errors if students rely only on direct translation from their L1 to English (Yamashita & Jiang, 2010). As delexical verb-noun collocations, formed with verbs like make, do, take, and have, are particularly more challenging because these verbs carry little meaning, which results in challenges for learners to discerningly choose the correct combination (Chi et al., 1994; Liao, 2010). Juknevičienė (2008), underlining the impact of L1 transfer, stated that learners often apply incorrect verb-noun collocations based on their native language structures.

2. Literature Review

Research has shown that contextual learning can significantly enhance learners' ability to understand and retain collocations. Studies by Schouten-van Parreren (1989) and Carpenter et al. (2012) indicated that encountering vocabulary in varied, meaningful contexts leads to long-term retention. However, in the case of production, Lee and Muncie (2006) were of the view that reading and coming across words in the context were not likely to make the students use the vocabulary to become produced in cases where the students were supposed to write about the same topic as the reading. Furthermore, direct teaching methods have been found particularly effective. Studies concluded that learners who benefited from direct instruction of collocations as the treatment group outperformed those who were in the control group (Lien, 2003; Hsu, 2010).

Integrating authentic materials and technology-based tools has also been a part of teaching collocations. Additionally, digital tools and game-based learning have become contemporary and effective methods for vocabulary teaching. Cabraja (2016) found that students who took part in vocabulary games showed higher levels of receptive vocabulary proficiency. Besides, studies have shown that tools like *Kahoot* and *Quizlet*, which create a competitive learning atmosphere, improve both receptive and productive vocabulary knowledge by offering real-time feedback, fostering collaboration, and allowing repeated practice (Jia et al., 2024; Bouzaiane & Youzbashi, 2024). Nevertheless, there is a widely accepted gap in the familiarity relating to how such tools can become a source of collocation application in production

since the receptive knowledge has been the major object of research (Zou et al., 2019). This study attempts at offering a detailed method that would focus on teaching delexical verb-noun collocations by combining the use of contextual reading materials and digital technologies with paragraph writing, what would enable addressing both receptive and productive skills.

As far as delexical verb-noun combinations, quite complex and important to the fluency, are concerned, collocational competence is the other field where EFL learners need to work the most, and research in the Turkish setting has concentrated primarily on the problem. Babanoğlu (2013) deemed to conclude that Turkish learners tend to face challenges in using make collocations in the proper way, which they encounter due to L1 transfer. In the same way, in their recent work, Kahraman and Subaşı (2022) outlined common mistakes in the application of *make* and *do* collocations in argumentative essays and demonstrated grammatical and semantic issues that these verbs introduce. Regarding the grammatical perspective, Akıncı and Yıldız (2017) examined the effectiveness of explicit instruction and corpus-based learning teaching in terms of teaching collocations and they discovered that explicit teaching enhanced the recognition and retention of learners. In accordance with this, Kartal and Yangıneksi (2018) showed that though the use of corpus tools elevated the use of collocations in the written works of students, authentic resources played an important role in its longer-term retention. The urgency of direct teaching and context-base tasks were also supported by other studies including that of Özata (2020), and Uçar and Yükselir, (2015). This corroborates with the conclusion made by Özen (2021), who states that some of the most frequently occurring and yet the most erroneous delexical verbs in the context of writing assignments by the students include *have*, *give*, and *make*, which do not only encourage the learners to penetrate the use of collocations in their meaningful use but also assist teachers to comprehend how students grasp the use of such patterns wisely. In addition to these tasks show differences between receptive and productive knowledge of students concerning collocations, especially mentioned by some studies (Akıncı & Yıldız, 2017; Kartal & Yangıneksi, 2018), and guide the teachers in seeking the methods to enhance collocation competence in the Turkish EFL classrooms.

As per the recent studies, the delexical verb-noun combinations are passed through by the EFL learners which are mostly attributed to their random character and their dependence on the L1 transfer (Laufer & Waldman, 2011; Babanoğlu, 2013). The research emphasizes how explicit teaching can be a viable method to build recognition of collocations because among other examples Akıncı and Yıldız (2017) conducted a study on that matter, whereas contextualized learning improves retention and usage practices as the relevant contexts are provided (Carpenter et al., 2012). An engagement and an exposure to natural language such as those discussed by Uçar and Yükselir (2015), and Kartal and Yangıneksi (2018) aids the students through game-based learning and corpus-based programs. To remedy the difference between receptive and productive knowledge, paragraph writing activities prove to be useful because they make the students remember and apply collocations to situations in which they are meaningful (Özata, 2020). All these studies stress upon the need of incorporating explicit instructions, meaningful contexts and interactive tools in order to improve in recognition and production of the collocations. Although some research on the teaching of collocations to EFL students has already been conducted, articles mainly concentrate on the exploration of a single methodology only, either explicit teaching (Akıncı & Yıldız, 2017) or corpus-based instruments (Kartal & Yangıneksi, 2018). Moreover, the studies usually tend to apply emphasis on reception as opposed to the production aspect without filling the gap between the two aspects. Moreover, contextual reading (Carpenter et al., 2012) and digital tools (Cabraja, 2016) demonstrated effectiveness individually and can be widely used to teach delexical verb-noun collocations; however, the combination of the two is not thoroughly studied and stands out more obviously in the Turkish EFL environment, where students cannot manage delexical verbs without

L1 interference (Babanoğlu, 2013; Kahraman & Subaşı, 2022).

Although recent research highlights the effectiveness of contextualized reading and digital tools, studies often focus on either receptive or productive skills, which poses a gap to comprehend how these methods can be connected or integrated. Collocations, particularly delexical verb-noun collocations such as *make a decision*, *give a speech*, are essential for achieving fluency and accuracy in language use but are challenging for foreign language students due to their arbitrary nature and lack of clear rules. By integrating contextual reading and *Quizlet*, the aim was to address this gap and to improve receptive and productive knowledge of delexical verb-noun collocations in Turkish EFL context. In line with this, the study adopted a quantitative pre-test/post-test single-group design, which compared students' performance before and after the intervention, and was guided by the following question:

- To what extent does integrating contextual reading to teach delexical verb-noun collocations and utilizing digital tools to scaffold learning improve students' receptive and productive collocational knowledge?

3. Methodology

3.1. Participants

A purposive sampling strategy was employed to engage participants in the study. Although the expected number of the students to participate in the study was 30, 1 student was absent on the pre-test day; thus, the data collection process started with 29 students. After meticulous measures, the emerging outcome was 24 pre-intermediate students to participate in the study. The students were aged 17–19, and their proficiency level had been determined through an institutional placement test, which classified them as pre-intermediate students (CEFR A2 level) at the beginning of the term. As students at this level often possessed enough vocabulary knowledge to engage with collocations but had trouble utilizing them accurately and fluently in productive tasks, the study tried to provide insights into effective ways for recognition and use of collocations at this proficiency level.

3.2. Instruments

3.2.1. Pre- and Post-Tests:

In accordance with the design of the study, receptive and productive knowledge was tested through two types of assessment. The receptive knowledge test was compiled from *Oxford Collocations Dictionary*, which included 20 fill-in-the-blanks exercises where students put delexical verbs such as *make*, *do* in the blanks followed by nouns such as *a decision*, *a research*. This task assessed students' ability to recognize and understand the use of collocations in context. Subsequently, the productive knowledge assessment was done through a cause paragraph writing task where students were expected to use delexical verb-noun collocations in a meaningful context. To support their learning, students were assigned a writing task where they produced a cause paragraph on the same topic as the reading passage. This task required retention and application of the delexical verb-noun collocations in a coherent paragraph. This task was aimed to see how many delexical verb-noun collocations the students were able to use accurately and contextually. The aim of the writing task was to promote transition from recognition to production.

3.2.2. Intervention Stage:

The intervention integrated contextual reading and *Quizlet* activities to enhance both receptive and productive knowledge of collocations during 4 weeks. Time allocated for intervention was 4 class hours each week. It consisted of the following steps:

Contextual Reading: Students were given a carefully designed reading passage that incorporated delexical verb-noun collocations in meaningful and natural contexts. The reading task included comprehension questions and meaning-focused activities that guided students to notice and understand the use of delexical verb-noun collocations. The aim of this task was to raise reception and expose students to a more focused engagement with the collocations.

Quizlet Activities: After the reading, to reinforce their receptive knowledge, students were assigned tests on *Quizlet* sessions each week, where they matched delexical verbs with nouns. This activity promoted not only engagement but also repeated exposure to the collocations, and aided students internalize them. The pair-matching activity specifically addressed the challenges of delexical collocations, allowing students to go over and correct errors in real-time. As the activity provided repeated exposure and immediate feedback, it was implemented to reinforce receptive knowledge and students' understanding of collocational patterns.

3.3. Data Analysis

To evaluate the first part of the pre- and post-test, which was a fill-in-the-blanks task to test receptive knowledge, each correct answer was assigned 1 point, and the total score was calculated for each student. For the second part of the pre- and post-test, which was cause paragraph writing task to test productive knowledge, the number of correct delexical verb-noun collocations were counted. Descriptive statistics were used to describe the data collected. Besides, pre- and post-test scores for receptive and productive tasks were statistically compared to determine the effectiveness of integrating contextual reading and *Quizlet* activities using *paired samples t-test*.

4. Results and Discussion

Table 1. Descriptive Statistics of the pre-and post-test scores for Receptive Knowledge (Pair 1) and Productive Knowledge (Pair 2)

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
Pre-test Fill-in Score	24	6.00	15.00	9.7917	2.18650
Post-test Fill-in Score	24	8.00	19.00	12.2500	2.38200
Pre-test Paragraph	24	.00	3.00	.7917	1.06237
Post-test Paragraph	24	.00	7.00	2.9583	1.96666
Valid N (listwise)	24				

Considering the pre- and post-test Fill-in scores, descriptive statistics (Table 1) illustrated that the lowest score increased 2 points (from 6 to 8) while the highest one increased 4 points (from 15 to 19), which in turn led to an increase in average scores (9.7917 for the pre-test; 12.2500 for the post-test). Taking the paragraph scores into account, though the minimum score was the same for both tests (minimum=0), the maximum one increased from 3 to 7 for the pre- and post-tests, respectively. This increase brought

about an improvement in the mean score (from 0.7917 to 2.9583).

Table 2. Comparison of the pre- and post-test scores for Receptive Knowledge (Pair 1) and Productive Knowledge (Pair 2)

		Mean	N	Std. Deviation	Std. Error Mean
Pair 1	Pre-test Fill-in Score	9.7917	24	2.18650	.44632
	Post-test Fill-in Score	12.2500	24	2.38200	.48622
Pair 2	Pre-test Paragraph	.7917	24	1.06237	.21685
	Post-test Paragraph	2.9583	24	1.96666	.40144

Table 3. Correlations of the pre- and post-test scores for Receptive Knowledge (Pair 1) and Productive Knowledge (Pair 2)

		N	Correlation	Significance	
				One-Sided p	Two-Sided p
Pair 1	Pre-test Fill-in Score & Post-test Fill-in Score	24	.870	<.001	<.001
Pair 2	Pre-test Paragraph & Post-test Paragraph	24	.786	<.001	<.001

Table 2 shows that the mean of the pre-test Fill-in score was 9.7917; however, after the intervention, it became 12.2500 in that of the post-test. Likewise, the mean of paragraph writing scores of the post-test became 2.9583 though it was 0.7917 for the pre-test. Besides, the correlations of the pre- and post-tests (Table 3), 0.870 and 0.786 for Fill-in scores and Paragraph scores, respectively, showed a strong correlation between the two tests ($p < .001$). Considering pre- and post-test results, the *paired samples t-test* for the receptive knowledge of delexical verb-noun collocations showed a significant improvement ($M=9.7917$, $SD=2.1865$; $M=12.25$, $SD=2.382$, respectively). Taking paragraph writing task into account, the increase in the students' scores from the pre-test ($M=0.7917$, $SD=1.06237$) to the post-test ($M=2.958$, $SD=1.966$) showed that the intervention improved students' retention.

Table 4. Mean differences between the pre-and post-test scores for Receptive Knowledge (Pair 1) and Productive Knowledge (Pair 2)

		Paired Differences					Significance			
		Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean	95% Confidence Interval of the Difference		t	df	One-Sided p	Two-Sided p
Pair 1	Pre-test Fill-in Score – Post-test Fill-in Score	-2.45833	1.17877	.24061	Lower	Upper	-10.217	23	<.001	<.001
Pair 2	Pre-test Paragraph – Post-test Paragraph	-2.16667	1.30773	.26694	-2.71887	-1.61446	-8.117	23	<.001	<.001

Table 4 illustrates the mean differences between the pre-and post-tests. Mean difference was -2.45833 (t-value: -10.217, df= 23) and -2.16667 (t-value: -8.117, df= 23) for Fill-in scores and Paragraph scores, respectively. These negative mean differences and p-value (<.001) indicated that the intervention had a significant effect on post-test results.

Table 5. Effect Sizes of the pre-and post-test scores for Receptive Knowledge (Pair 1) and Productive Knowledge (Pair 2)

			Standardizer ^a	Point Estimate	95% Confidence Interval	
Pair 1	Pre-test Fill-in Score – Post-test Fill-in Score	Cohen's d	1.17877	-2.086	-2.798	-1.358
		Hedges' correction	1.21903	-2.017	-2.706	-1.313
Pair 2	Pre-test Paragraph – Post-test Paragraph	Cohen's d	1.30773	-1.657	-2.271	-1.027
		Hedges' correction	1.35239	-1.602	-2.196	-.994

a. The denominator used in estimating the effect sizes.

Cohen's d uses the sample standard deviation of the mean difference.

Hedges' correction uses the sample standard deviation of the mean difference, plus a correction factor.

The impact of the intervention was calculated using *Cohen's d* (Table 5), and 1.17877 effect size for Fill-in scores pair, and 1.30773 effect size for Paragraph pair showed that the intervention was effective (0.8 or higher= large effect size), which indicated that the integration of contextual reading and *Quizlet* activities was highly effective for students' improvement in receptive knowledge of delexical verb-noun collocations. This aligns with the studies by Schouten-van Parreren (1989) and Carpenter et al. (2012) as they concluded that encountering words in context led to retention. For paragraph writing task, *Cohen's d* was 1.3077, which was even higher than that of fill-in-the-blanks task for receptive knowledge, highlighting that the effect of the intervention on students' productive knowledge was ample. As there was a significant improvement in the productive knowledge, the results of this study challenges Lee and Muncie (2006) claiming that reading and contextual vocabulary learning did not ensure improvement in productive knowledge.

According to the results, it became evident that integrating contextual reading and *Quizlet* activities led to statistically significant improvements both for the receptive knowledge and the productive knowledge. Although not evaluated separately, the results also showed that the implementation of *Quizlet* activities had an effect in enhancing receptive and productive knowledge of delexical verb-noun collocations, which was in line with the results of Cabraja (2016), and which addressed to Zou et al. (2019) who doubted the effectiveness of the digital tools to contribute to the use of collocations in productive tasks.

This study showed that implementing contextual reading and digital tools, specifically *Quizlet*, significantly enhanced Turkish EFL students' receptive and productive knowledge of delexical verb-noun collocations. Despite the prominent results, there are some limitations that need to be taken into account. First of all, as the sample size ($N=24$) was small, it can limit the generalizability of the results to larger contexts. Moreover, due to time constraints of the academic term, the study had to be conducted in four weeks, which can also be a limitation to evaluate long-term retention of delexical verb-noun collocational knowledge. Besides, in order to both meet the curricular expectations of the institution and to present a contextual intervention, the productive task was about cause paragraph writing, which was closely related to the context of the reading text in the intervention. Therefore, focusing only on one form of production and tying it to the reading text can be another limitation of the study.

5. Conclusion

The findings of this study showed that teaching collocations in meaningful contexts and scaffolding learning through follow-up activities that keep up with recent technological tools enabled students to make considerable progress in not only receptive but also productive tasks, which meant that they

gained from both repeated and meaningful exposure and interactive and engaging practices.

Regarding the vast use of collocations in everyday English, it paves the way for a need to utilize these patterns both accurately and naturally. However, as students are prone to transfer their knowledge of L1 to L2 directly, teachers should allocate enough time to correct their mistakes through explicit and meaningful instruction. Classroom practices including comparison tasks between L1 and L2 can help students better assimilate and accommodate the collocational patterns.

From another point of view, integrating engaging and cooperative activities through digital tools instead of traditional matching exercises or fill-in-the-blanks activities arose interest and enthusiasm among the students born to the digital era. Since they are used to anything integrated with technology, teachers should use such platforms for collaborative learning and spaced repetition. Furthermore, by guiding them and facilitating their learning, teachers can promote learner autonomy through digital platforms.

All in all, this study investigated an integrated approach to teaching collocations by bridging the gap between recognition and production. Teachers should acknowledge the value of helping their students internalize collocations to achieve fluent, accurate, and natural communication.

References

- Akıncı, M. & Yıldız, S. (2017). Effectiveness of Corpus Consultation in Teaching Verb+Noun Collocations to Advanced ELT Students. *Eurasian Journal of Applied Linguistics*, 3(1), 91-109.
- Babanoğlu, M. P. (2013). A Corpus-based Study on the Use of MAKE by Turkish EFL Learners. *International Journal of Education & Literacy Studies ISSN 2202-9478 Vol. 2 No. 2; April 2014*. <http://dx.doi.org/10.7575/aiac.ijels.v.2n.2p.43>
- Bouzaiane, B. & Youzbashi, A. (2024). The Role of Digital-Game Based Language Learning in EFL Vocabulary Learning and Retention: A Case Study at a Higher Educational Institute in Oman. *Journal of Language Teaching and Research*, Vol. 15, No. 5, pp. 1660-1669, September 2024, ISSN 1798-4769. DOI: <https://doi.org/10.17507/jltr.1505.27>
- Cabraja, A. (2016). The effects of video games on the receptive vocabulary proficiency of Swedish ESL students. *English Linguistics*, Spring 2016, Stockholms Universitet, 106 91 Stockholm.
- Carpenter, S. K., Sachs, R. E., Martin, B., Schmidt, K., & Looft, R. (2012). Learning new vocabulary in German: The effects of inferring word meanings, type of feedback, and time of test. *Psychonomic Bulletin & Review*, 19(1), 81–86. <https://doi.org/10.3758/s13423-011-0185-7>
- Chi, A., Wong, C., & Wong, K. (1994). Collocational problems amongst ESL learners: a corpus-based study. Joint Seminar on Corpus Linguistics and Lexicology, Guangzhou and Hong Kong, 1994, Language Centre, HKUST, Hong Kong. Proceedings, Entering Text, 157-165. Retrieved from <https://repository.vtc.edu.hk/ive-la-sp/17>
- Hill, J. (1999). Collocational Competence. *English Teaching Professional*, 11, 3-7.
- Hsu, J.Y., & Hsu, L. C. (2007). Teaching Lexical Collocations to Enhance Listening Comprehension Of English Majors In A Technological University Of Taiwan. *Soochow Journal of Foreign Languages & Cultures*, 24, 1-32.
- Hsu, J. Y. (2010). The Effects of Collocation Instruction on the Reading Comprehension and Vocabulary Learning of Taiwanese College English Majors. *Asian EFL Journal*, 12, (1), 47-87.
- Jia, W., Zhang, L., Pack, A., Guan, Y., & Zou, B. (2024). Digital game-based learning's effectiveness on EFL learners' receptive and productive vocabulary knowledge. *Language Learning & Technology*, 28(1), 1–21. <https://hdl.handle.net/10125/73554>
- Juknevičienė (2008). Collocations with high-frequency verbs in learner English: Lithuanian learners vs. native speakers. *Kalbotyra*, 59 (3), 119-127.
- Kahraman, M. & Subasi, G. (2022). An Analysis of Verb-Noun Combinations in High Frequency Verbs in Argumentative Essays of Turkish ELT Students: The Case of “Make” And “Do”. *International Online Journal of Education and Teaching (IOJET)*, 9(1). 584-603.
- Kartal, G., & Yangıneksi, G. (2018). The Effects of Using Corpus Tools on EFL Student Teachers' Learning and Production of Verb-Noun Collocations, *PASAA*: Vol. 55, Article 5. doi: 10.58837/CHULA.PASAA.55.1.5.
- Laufer, B. & Paribakht, T.S. (1998). The relationship between passive and active vocabularies: Effects of language learning context. *Language Learning*, 48(3), pp.365-391.
- Laufer, B. & Waldman, T. (2011) Verb-noun collocations in second language writing: A corpus analysis of learners' English. *Language Learning*, 61(2): 647–672.
- Lee, S.H. & Muncie, J. (2006). From Receptive to Productive: Improving ESL Learners' Use of Vocabulary in a Post-reading Composition Task. *TESOL Quarterly*, 40(2), pp. 295-320.
- Liao, E. H. (2010). An investigation of crosslinguistic transfer in EFL learners' phraseology. Alliant International University, San Diego.
- Lien, H. Y. (2003). *The effects of collocation instruction on the reading comprehension of Taiwanese college students*. Doctoral dissertation, Indiana University of Pennsylvania, Pennsylvania.
- Nation, P. (2001). *Learning Vocabulary in Another Language*, Cambridge: Cambridge University

Press.

Nesselhauf, N. (2003). The use of collocations by advanced learners of English and some implications for teaching. *Applied Linguistics*, 24(2), 223-242.

Oxford Collocations Dictionary for Students of English. Oxford University Press, 2003.

Özata, H., (2020). Turkish EFL learners' use of English collocations. *YILDIZ Journal of Educational Research*, 5(2), 1-30. doi: 10.51280/yjer.2020.006

Özen, S. (2021). *Multi-Word Verb Usage by Turkish Learners of English- A Corpus-Based Study*. Inaugural-Dissertation zur Erlangung der Doktorwürde der Philologischen Fakultät der Albert-Ludwigs-Universität Freiburg i. Br.

Schouten-van Parreren, C. A. (1989). Vocabulary learning through reading: Which conditions should be met when presenting words in texts. *AILA Review*, 6(1), 75-85.

Suzuki, Y. (2015). The uses of get in Japanese learner and native speaker writing: A corpus-based analysis. *Komaba Journal of English Education*, 6, 3-18.

Uçar, S., & Yükselir, C. (2015). The Effect of Corpus-based Activities on Verb-Noun Collocations in EFL Classes. *TOJET: The Turkish Online Journal of Educational Technology* – April 2015, volume 14 issue 2.

Webb, S. (2008). Receptive and productive vocabulary sizes of L2 learners. *Studies in Second language acquisition*, 30(1), pp.79-95.

Yamashita, J., & Jiang, N. (2010). L1 influence on the acquisition of L2 collocations: Japanese ESL users and EFL learners acquiring English collocations. *TESOL Quarterly*, 44, 647-668.

Zhou, X. (2016). A corpus-based study on high frequency verb collocations in the case of "HAVE". *International Forum of Teaching and studies*, 12 (1), 42-50.

Zou, D., Huang, Y., & Xie, H. (2019). Digital game-based vocabulary learning: Where are we and where are we going? *Computer Assisted Language Learning*, 34(5-6), 751-777. <https://doi.org/10.1080/09588221.2019.1640745>

APPENDIX 1

PRE- & POST-TEST

A. Complete each of the following sentences using do, make, have, take or give (more than one answer may be possible).

1. Make sure you _____ a look at the engine before you buy the car.
2. After the interview, I had to _____ a test.
3. They always _____ us a welcome when we go there.
4. I sometimes _____ a siesta in the afternoon.
5. Saturday is my day for _____ jobs around the house.
6. The housing committee are _____ priority to the elderly.
7. Let's _____ one more swim before we go back to the hotel.
8. He _____ a short laugh when he realized his mistake.
9. The moment we met, we _____ a dislike to each other.
10. I told her I would run in the marathon –I'm not going to _____ any promises like that again.
11. She has always _____ an interest in current affairs.
12. She _____ fortunate on the stock market.
13. _____ a picture of me and your dad together.
14. The kids are _____ a terrible racket.
15. Her singing _____ an impression on me.
16. _____ the handle a twist and the door should open.
17. I don't know the answer, so I'll _____ a guess.
18. How often do you have to _____ the medicine?
19. Everyone else was _____ notes in the lecture, but I had forgotten my pen.
20. The BBC are visiting our school to _____ a programme about teaching!

➤ Why do people have unhealthy eating habits?

[illegible]

18. Çocuk ve Gençlik Edebiyatı ile Dışavurumcu Oyun: Uyaran Olarak Metin, Yöntem Olarak Oyun¹

Bahar GÜREY²

APA: Gürey, B. (2025). Çocuk ve Gençlik Edebiyatı ile Dışavurumcu Oyun: Uyaran Olarak Metin, Yöntem Olarak Oyun. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (47), 281-299. **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.16811333>

Öz

Bu makale, sanat temelli öğrenme yöntemi olan Jeux Dramatiques (Dışavurumcu Oyun) ile çocuk ve gençlik edebiyatı arasındaki simbiyotik ilişkiyi incelemektedir. Sözel olmayan iletişime dayalı Jeux Dramatiques, bireyin sezgisel, duygusal ve sosyal gelişimini desteklerken estetik deneyimler aracılığıyla öğrenmesini hedefler. Katılımcılara, bir metni dramatize etmekten ziyade onun sunduğu kurgusal evrende özgürce doğaçlama yapma olanağı tanıyarak yaratıcılığı ve kişisel ifadeyi derinleştirir. Nitelikli çocuk ve gençlik edebiyatı eserleri ise dramatik kurguları, evrensel temaları, karakter çeşitliliği, fantastik ve sembolik öğeleriyle hayal gücünü, empatiyi ve değerler eğitimi besleyerek bireyin gelişimine katkıda bulunur. Jeux Dramatiques ile çocuk ve gençlik edebiyatı, karşılıklı olarak birbirini besleyen, dönüştüren ve derinleştiren dinamik bir sentez oluşturur. Bu sentez, bireyin bilişsel, duyuşsal ve fiziksel gelişimini desteklerken; sosyal ve estetik duyarlılığını, yaratıcılığını ve empati becerisini de güçlendirir. Çalışma, literatür taraması ve uygulama örnekleri yoluyla yöntemin kuramsal temellerini, çocuk ve gençlik edebiyatının eğitsel ve estetik işleviyle bütünleştirmiştir. Otfried Preussler'ın Krabat ve Maurice Sendak'ın Vahşi Şeyler Ülkesinde adlı eserleri örnek uygulama olarak ele alınmıştır. Bulgular, çocuk ve gençlik edebiyatının Jeux Dramatiques için güvenli ve esnek bir kurgusal çerçeve sunduğunu, Jeux Dramatiques'in ise edebi eserlerin deneyimlenmesini derinleştirdiğini göstermektedir. Bu birliktelik, eğitsel işlevinin yanı sıra, bireyin duygu ve deneyimlerini sanatın güvenli alanında açığa çıkaran sağaltım potansiyeli taşımakta ve bütüncül, dönüştürücü bir pedagojik model sunmaktadır.

Anahtar kelimeler: Jeux Dramatiques, dışavurumcu oyun, çocuk ve gençlik edebiyatı, sanat yoluyla öğrenme, sanat pedagojisi

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin / Oran: %2

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 05.07.2025-**Kabul Tarihi:** 11.08.2025-**Yayın Tarihi:** 12.08.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.16811333>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı / Doctoral Student, Ankara University, Institute of Educational Sciences, Department of Fine Arts Education (Ankara, Türkiye)
eposta: bagurey@hotmail.com, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0009-0000-4756-9905> **ROR ID:** <https://ror.org/01wntqw50> **ISNI:** 0000 0001 0940 9118 **Crossref Funder ID** 501100005771

Children's and Young Adult Literature in Expressive Play: Text as Stimulus, Play as Method³

Abstract

This article examines the symbiotic relationship between the art-based learning method Jeux Dramatiques (Expressive Play) and children's and young adult literature. Based on non-verbal communication, Jeux Dramatiques supports intuitive, emotional, and social development while fostering learning through aesthetic experiences. By allowing participants to improvise freely within a fictional universe rather than simply dramatizing a text, it deepens creativity and personal expression. High-quality children's and young adult books, with their dramatic structures, universal themes, diverse characters, and symbolic or fantastic elements, nurture imagination, empathy, and values education. Together, they form a dynamic synthesis in which both fields mutually enrich, transform, and deepen one another. This synthesis supports cognitive, emotional, and physical development while enhancing social and aesthetic sensitivity, creativity, and empathy. Through literature review and practical examples, the study integrates the method's theoretical foundations with the educational and aesthetic functions of literature. Otfried Preussler's *Krabat* and Maurice Sendak's *Where the Wild Things Are* served as practical examples. Findings reveal that literature offers a safe, flexible framework for Jeux Dramatiques, while the method deepens the experiential engagement with texts. Beyond its educational role, this combination holds therapeutic potential, enabling emotional expression within art's safe space and offering a holistic, transformative pedagogical model.

Keywords: Jeux Dramatiques, expressive play, children's and young adult literature, learning through art, art pedagogy

³ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.
Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.
Funding: No external funding was used to support this research.
Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.
Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.
Similarity Report: Received – Turnitin / Rate: %2
Ethics Complaint: editor@rumelide.com
Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 05.07.2025-**Acceptance Date:** 11.08.2025-**Publication Date:** 12.08.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.16811333>
Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Giriş

Modern eğitim paradigmaları, 21. yüzyılın karmaşık gereksinimlerine yanıt verebilmek amacıyla, bireyin potansiyelini bütüncül bir yaklaşımla ele alan pedagojik yöntemlere giderek daha fazla yönelmektedir. Bilginin salt aktarımına dayalı geleneksel modellerin yerini, öğrenenin aktif katılımını, yaratıcılığını ve eleştirel düşünme becerilerini merkeze alan, yaşantı temelli öğrenme süreçleri almaktadır. Bu dönüşüm içerisinde, sanat temelli pedagojiler, çocuğun bilişsel, duyuşsal, sosyal ve bedensel gelişimini bir arada destekleyen güçlü araçlar olarak öne çıkmaktadır. Sanat, bireyin iç dünyası ile dış dünya arasında bir köprü kurarak, anlam yaratma süreçlerini derinleştirmekte ve öğrenmeyi kalıcı kılmaktadır (San, 2018). Bu bağlamda, Avrupa kökenli bir dışavurumcu oyun yöntemi olan Jeux Dramatiques ile evrensel bir kültürel ve eğitsel araç olan çocuk ve gençlik edebiyatı arasındaki diyalog, bütüncül gelişim hedefine hizmet eden zengin olanaklar barındırmaktadır.

Bu çalışma, çocuk ve gençlik edebiyatı ile Jeux Dramatiques arasındaki çok katmanlı ve simbiyotik ilişkiyi derinlemesine incelemeyi amaçlamaktadır. Temel tez, bu ilişkinin tek yönlü bir nedensellikten ziyade, karşılıklı beslenmeye dayalı çift yönlü bir etkileşim üzerine kurulu olduğudur. Bir yandan çocuk ve gençlik edebiyatı, zengin kurgusal evrenleri, oynamaya elverişli karakterleri ve evrensel temalarıyla, Jeux Dramatiques atölyeleri için yalnızca bir “uyarıcı” (Rohstoff) olmanın ötesine geçmektedir; katılımcılara güvenli bir kurgusal çerçeve sunarak derin duyuşsal ve sosyal deneyimler için verimli bir zemin hazırlamaktadır. Diğer yandan Jeux Dramatiques, edebi metinleri geleneksel okuma ve analiz yöntemlerinin bilişsel sınırlarının dışına taşımaktadır. Onları “bedenle okunan”, “deneyimlenen” ve “içselleştirilen” yaşantılara dönüştürerek güçlü bir hermenötik, yani yorumsamacı araç işlevi görmektedir (Page, 2001). Bu yöntem, metnin satır aralarında gizli olan anlam katmanlarını, karakterlerin dile getirilmeyen motivasyonlarını ve duygusal alt metni, bedensel eylem yoluyla keşfetmeye olanak tanımaktadır (Aras, 2009).

Çalışmanın kavramsal çerçevesini netleştirmek için Jeux Dramatiques’in, Türkiye’de daha yaygın olarak bilinen “yaratıcı drama” kavramından temel bazı noktalarda ayrıştığını belirtmek önem taşımaktadır. Yaratıcı drama, genellikle bir konunun işlenmesi veya bir hedefe ulaşılması amacıyla sözel ifadenin de etkin olarak kullanıldığı, daha esnek yapıları bir süreci ifade etmektedir. Oysa Jeux Dramatiques, kurucusu Heidi Frei’nin felsefesinde de vurgulandığı gibi, “rol yapmak” yerine “o olma” (being) ilkesine dayanmaktadır. Yöntemin en ayırt edici özelliklerinden biri, oyunun tepe noktasında sözel dilin bilinçli olarak askıya alınması ve ifadenin “cıbrıca” (gibberish), nidalar ve beden dili aracılığıyla gerçekleştirilmesidir. Bu durum, Jeux Dramatiques’i performans odaklı tiyatrodan ve diyalog temelli drama uygulamalarından ayırarak, onu dışavurumcu sanat terapisi alanına yaklaştıran temel bir dinamik oluşturmaktadır (Gürey, 2020).

Bu makale, söz konusu çift yönlü ilişkiyi beş ana başlık altında ele almaktadır. İlk olarak, Jeux Dramatiques yönteminin kuramsal temelleri, felsefesi ve yapısal döngüsü incelenmektedir. İkinci bölümde, çocuğun bütüncül gelişiminde bir yapı taşı olarak çocuk ve gençlik edebiyatının rolü, “çocuğa görelik” ilkesi ve karakterler aracılığıyla kimlik gelişimi bağlamında tartışılmaktadır. Üçüncü bölüm, çocuk edebiyatının Jeux Dramatiques atölyelerinde bir “uyarıcı” olarak nasıl işlev gördüğünü somut örneklerle açıklamaktadır. Dördüncü bölüm, ilişkinin diğer yönüne odaklanarak, Jeux Dramatiques’in edebi metinleri anlamlandırmada nasıl bir “yöntem” olarak kullanılabileceğini, “bedenle okuma” kavramı çerçevesinde analiz etmektedir. Beşinci ve son bölümde ise bu iki alanın sentezinin, sosyal-duygusal öğrenme, sağaltım potansiyeli ve yaratıcılık gelişimi gibi alanlarda yarattığı sinerji, bütüncül bir perspektiften değerlendirilmektedir. Çalışma, bu iki güçlü alanın birlikteliğinin, çocuğun anlam ve

ifade evrenini zenginleştiren, bütüncül ve dönüştürücü bir pedagojik model sunduğunu ortaya koymayı hedeflemektedir.

1. Dışavurumcu Bir Yöntem Olarak Jeux Dramatiques'in Kuramsal Temelleri

Jeux Dramatiques, yirminci yüzyılın ortalarında Avrupa'da ortaya çıkan ve geleneksel tiyatro anlayışının performans ve sonuç odaklı yapısına bir alternatif sunan, süreç odaklı bir sanat yoluyla öğrenme yöntemidir. Bu yöntem, katılımcının içsel yaşantısını, duygusal dışavurumunu ve kendiliğinden gelişen oyunu merkeze alarak, onu bir “oyuncu”dan ziyade bir “deneyimleyen” olarak konumlandırmaktadır. Aşağıda, yöntemin felsefi kökenleri, yapısal işleyişi ve onu diğer drama yaklaşımlarından ayıran temel kavramsal özellikleri incelenmektedir.

1.1. Kökenler ve Felsefe: Heidi Frei'nin Mirası

Jeux Dramatiques yönteminin kurucusu ve en önemli temsilcisi olarak kabul edilen İsviçreli tiyatro pedagogu Heidi Frei (1927-2015), yöntemin felsefi ve pedagojik çerçevesini şekillendiren kilit isimdir. Frei, yöntemin özünü şu sözlerle tanımlamaktadır: “Oynayarak dünyayı keşfetmek, içten geleni isteyerek ve ciddiyetle takip etmek, tanıdık ve bilinmeyen rolleri, ardında ne olduğuna bakarak deneyimlemek, işte bu Jeux Dramatiques'tir” (Frei, 1990). Bu tanım, yöntemin dört temel direğini ortaya koymaktadır: keşif, içsel motivasyon, rol aracılığıyla deneyimleme ve görünenin ardındaki anlamı arama. Frei'nin yaklaşımı, Konstantin Stanislavski'nin oyuncunun içsel gerçeği bulma arayışından ve Jacob L. Moreno'nun psikodramadaki spontanlık ve yaratıcılık vurgusundan izler taşımakla birlikte, kendine özgü bir pedagojik amaca hizmet etmektedir (Tüzün & Adıgüzel, 2022).

Jeux Dramatiques 'in temel felsefesi, katılımcıdan herhangi bir ön bilgi, tiyatro eğitimi veya özel bir yetenek talep etmemesidir. Süreç, metin ezberleme, yorucu provalar yapma veya belirli oyunculuk tekniklerine uyma gibi performans odaklı tiyatronun gerekliliklerini tamamen dışlamaktadır. Bunun yerine, her katılımcının “şimdi ve burada” ilkesi doğrultusunda, hissettiği duyguyla ve içinden geldiği gibi, spontan bir şekilde kendini ifade etmesine olanak tanınmaktadır (Gürey, 2020). Bu yaklaşım, bireyin performans kaygısından arınarak, oyun oynama hazzını yaşamasını ve bu süreçte kendi yaratıcı potansiyelini keşfetmesini sağlamaktadır. Yöntemin adı da bu felsefeyi yansıtmaktadır: Fransızca “Jeux” kelimesi, haz veren, tasarlanmış oyunu ve oynama sevincini ifade ederken; “dramatiques” kelimesi, bireyin kendi kişisel deneyimlerinden ve yaşantılarından gelen anlamı taşımaktadır (Seidl-Hofbauer, Frei, & Kreisel, 2016).

1.2. Yöntemin Yapısal Döngüsü: RSPV-Zirkel

Heidi Frei, yöntemin pedagojik yapısını daha sistematik ve uygulanabilir kılmak amacıyla, Amerikalı dansçı ve performans sanatçısı Anna Halprin ve eşi Lawrence Halprin'in geliştirdiği RSVP Döngüsü'nden (Resources, Score, Valuation, Performance) esinlenmiştir. Frei, bu modeli Jeux Dramatiques 'nin özgün felsefesine uyarlayarak, ritüelistik bir akışa sahip olan dört aşamalı RSPV-Zirkel (RSPV Döngüsü) yapısını oluşturmuştur. Bu yapı, atölye sürecine öngörülebilirlik ve güvenlik hissi kazandırarak, katılımcıların kendilerini yaratıcı sürece bırakmalarını kolaylaştırmaktadır (Frei, 1990).

Döngünün ilk aşaması **R- Rohstoff (Hammadde/Uyaran)** olarak adlandırılmaktadır. Bu aşama, oyun sürecini tetikleyecek olan yaratıcı dürtüyü ifade etmektedir. “Rohstoff”, bir çocuk ya da gençlik edebiyatı eseri, bir masal, bir şiir, bir resim, bir müzik parçası, bir fotoğraf veya deniz kabuğu, kuru bir yaprak gibi doğadan bir nesne olabilmektedir. Atölye lideri tarafından sunulan bu uyaran, katılımcıları

zihinsel ve duygusal olarak harekete geçirerek oyunun tematik çerçevesini oluşturmaktadır (Arbeitsgemeinschaft Jeux Dramatiques Schweiz, 1990).

İkinci aşama olan **S- Spielvorbereitung (Oyun Hazırlığı)**, katılımcıların oyuna fiziksel ve psikolojik olarak hazırlandığı adımdır. Bu aşamada katılımcılar, uyarandan yola çıkarak oynamak istedikleri rolleri (bir insan, bir hayvan, bir nesne, hatta bir duygu veya kavram) kendileri seçmektedirler. Ardından, atölyede bulunan renkli kumaşlar, tüller, şapkalar, şallar ve çeşitli aksesuarları kullanarak rollerine uygun kostümleri ve oyunlarını oynayacakları mekânları (örneğin bir orman, bir saray, bir gemi) tasarlamaktadırlar. Hazırlıkların sonunda, her katılımcı çemberde sırayla “Ben [rolün adı] ve [oyundaki isteği/amacı]” formatında kendini tanıtarak hem kendi rolünü netleştirmekte hem de diğer oyuncuların niyetlerini öğrenmektedir (Frei, 1990).

Üçüncü aşama, **P- Praktische Durchführung (Pratik Uygulama/Oyun)**, yöntemin kalbini oluşturmaktadır. Liderin bir gong veya zil çalmasıyla başlayan ve yine aynı sesle sona eren bu aşamada, katılımcılar seçtikleri rollerde kalarak, tamamen doğaçlama bir şekilde ve sözsüz olarak oynamaya başlamaktadırlar. Lider, bu süreçte oyuna doğrudan müdahale etmemekte, ancak bir metin kullanılıyorsa metni okuyarak veya oyunun akışını gözlemleyerek anlatıcı bir dille oyuna eşlik etmektedir. Bu eşlik, oyunun yapısını desteklemekte ve oyunculara bir güvenlik ağı sunmaktadır (Seidl-Hofbauer vd., 2016).

Döngünün son aşaması olan **V- Verarbeitung (Yaşantı Aktarımı/İşleme)**, oyunun bitiminde katılımcıların yeniden çemberde bir araya gelerek yaşadıkları deneyimleri paylaştıkları bölümdür. Bu aşamanın temel amacı, bir “değerlendirme” veya “eleştiri” yapmak değildir. Aksine, her katılımcının rolü içindeyken neler hissettiğini, ne gibi zorluklar veya keşifler yaşadığını yargıdan arındırılmış bir ortamda ifade etmesidir. Diğerleri bu paylaşımı sadece dinlemekte, yorum veya tavsiyede bulunmamaktadır. Bu nedenle bu aşama, bir performans kritiği değil, içsel yaşantıların işlendiği ve paylaşıldığı terapötik bir kapanış niteliği taşımaktadır (Frei, 1990).

1.3. Sözel Dilin Aşıldığı An: “Cıbrıca” (Gibberish) ve Sezgisel İfade

Jeux Dramatiques'i diğer drama yöntemlerinden ayıran en temel ve radikal özelliklerinden biri, oyun (Praktische Durchführung) aşamasında anlamlı sözel dilin bilinçli olarak kullanılmamasıdır. Katılımcılar, iletişim kurmak için anlamsız seslerden oluşan, ancak tonlama, vurgu, ritim, jest ve mimiklerle zenginleştirilmiş “cıbrıca” (İngilizce: gibberish) adı verilen bir ifade biçimi kullanılmaktadırlar. Bu yaklaşım, ilk bakışta basit bir oyun gibi görünse de derin pedagojik ve psikolojik temellere dayanmaktadır. Cıbrıca, bireyi, gündelik dilin getirdiği bilişsel yükten ve sosyal baskılardan (doğru kelimeyi bulma, gramer kurallarına uyma, kendini sansürleme, yargılanma korkusu) kurtaran bir özgürleşme aracıdır (Maley & Duff, 2005).

Mantıksal dilin devre dışı bırakılması, beynin farklı çalışma prensiplerini harekete geçirmektedir. Yapılan araştırmalar, anlamsızlık ve absürtlükle karşılaşmanın, beynin mantıksal ve analitik işlevlerinden sorumlu sol yarım küresini rahatlatmış ve bireyi bilinçdışı ve sezgisel olarak yeni kalıplar aramaya teşvik ettiğini göstermektedir (Sternick, 2013). Cıbrıca konuşmak, düşünce mekanizmasını dinlenmeye zorlamakta ve zihnin “gevezelik kutusunu” susturmaktadır. Bu durum, katılımcının entelektüel savunma mekanizmalarını aşarak, daha otantik, filtresiz ve bedensel bir ifade kanalına ulaşmasını sağlamaktadır. Duygular, düşüncenin filtresinden geçmeden, doğrudan bedensel eylem, ses tonu ve mimikler aracılığıyla dışa vurulmaktadır. Bu, yöntemin “dışavurumcu” (expressive) olarak

nitelendirilmesinin ve Dışavurumcu Sanat Terapisi ile olan yakınlığının temel nedenlerinden biridir (Adalı, 2018).

1.4. Yaratıcı Drama ve Jeux Dramatiques: Kavramsal Bir Ayrım

Türkiye’deki eğitim literatüründe “yaratıcı drama” terimi geniş bir yelpazeye yayılan drama uygulamalarını kapsayan bir şemsiye kavram olarak kullanılmaktadır. Bu durum, Jeux Dramatiques gibi daha spesifik yöntemlerin özgünlüğünün gözden kaçırılmasına neden olabilmektedir. Bu nedenle, makalenin argümanlarının sağlam bir zemine oturması için bu iki yaklaşım arasındaki temel farkları netleştirmek kritik bir öneme sahiptir. Bu ayrımlar, yöntemin amacından dil kullanımına, liderin rolünden süreç yapısına kadar çeşitli boyutlarda kendini göstermektedir (Tüzün & Adıgüzel, 2022).

Yaratıcı drama, genel anlamda bir grup üyesinin, bir lider eşliğinde, yaşantılarından yola çıkarak bir amacın, düşüncenin veya konunun, doğaçlama ve rol oynama gibi tekniklerle canlandırılması süreci olarak tanımlanmaktadır (Adıgüzel, 2020). Bu süreçte sözel diyaloglar önemli bir yer tutmakta ve yapı genellikle ısınma-hazırlık, canlandırma ve değerlendirme-tartışma aşamalarından oluşmaktadır. Lider, süreci aktif olarak yönlendirmekte, tartışmaları yönetmekte ve hedeflenen kazanımlara ulaşılması için müdahalelerde bulunmaktadır (Sağlam, 2004). Jeux Dramatiques ise, daha önce belirtildiği gibi, “o olma” deneyimini merkeze alan, ritüelistik RSPV döngüsünü takip eden ve performans aşamasında sözel dili tamamen dışlayan bir yöntemdir. Liderin rolü, oyuna doğrudan müdahale etmekten çok, güvenli alanı korumak ve oyunu anlatarak katılımcılara eşlik etmektir. Aşağıdaki tablo, bu iki yaklaşım arasındaki temel farkları özetlemektedir.

Tablo 1. Yaratıcı Drama ve Jeux Dramatiques (Dışavurumcu Oyun) Karşılaştırması

Özellik	Yaratıcı Drama	Jeux Dramatiques (Dışavurumcu Oyun)
Temel Amaç	Yaratıcı potansiyeli ortaya çıkararak, deneyim yoluyla öğrenme sürecini, sosyal becerilerin yanı sıra eleştirel düşünme becerilerini, sanatsal ve sosyal bağlamda estetik duyarlılığı geliştirmeyi hedefler.	Sözel olmayan ifade ve doğaçlama yoluyla, bireylerin öz farkındalığını, bağımsız düşünme ve eyleme geçme yetisini, sosyal farkındalığını, sanatsal ve sosyal bağlamda estetik duyarlılığı güçlendirmeyi amaçlar.
Dil Kullanımı	Sözel ifade ve diyaloglar sürecin önemli bir parçasıdır.	Performans (P) aşamasında sözel dil (anlamalı kelimeler) kullanılmaz; “cıbrıca”, nidalar ve beden dili esastır.
Süreç Yapısı	Genellikle ısınma, canlandırma ve değerlendirme aşamalarından oluşur, ancak yapı daha esnekler.	Net ve ritüelistik bir yapıya sahiptir: RSPV-Zirkel (Uyaran, Hazırlık, Performans, Yaşantı Aktarımı).
Liderin Rolü	Süreci yönlendirir, tartışmaları yönetir, bazen rol içinde yer alır.	Oyuna eşlik eder (metin okur/anlatır), güvenli alanı korur, süreci kolaylaştırır ancak performansa müdahale etmez.
Odak Noktası	Genellikle bir “ürün” veya “sonuç” olmasa da bir temanın işlenmesi ve anlaşılması ön plandadır.	Sürecin kendisi ve katılımcının “o olma” anındaki içsel yaşantısı esastır. “Yapmak”tan çok “olmak” vurgulanır.

Bu karşılaştırma, Jeux Dramatiques’in kendine özgü felsefesi, yapısı ve teknikleriyle, yaratıcı dramının dışında ayrı ve özel bir konuma sahip olduğunu göstermektedir. Bu özgünlük, özellikle çocuk ve gençlik edebiyatı metinleriyle bir araya geldiğinde hem metin anlama hem de kişisel gelişim süreçlerinde benzersiz olanaklar sunmaktadır (Page, 2001).

2. Bireyin Gelişiminde Bir Yapı Taşı Olarak Çocuk ve Gençlik Edebiyatı

Çocuk ve gençlik edebiyatı, yalnızca çocukları eğlendiren ya da onlara hoşça vakit geçiren metinler bütünü değil, aynı zamanda onların bilişsel, duyuşsal, sosyal ve dilsel gelişimlerini şekillendiren en temel kültürel araçlardan biridir. Nitelikli bir çocuk ya da gençlik eseri, çocuğun hayal gücünü beslemekte, anlam evrenini genişletmekte, empati becerisini geliştirmekte ve onu karmaşık yaşam gerçekliklerine hazırlamaktadır. Jeux Dramatiques atölyelerinde güçlü bir “uyarıcı” olarak işlev görmesinin temelinde de çocuk ve gençlik edebiyatının bu çok katmanlı ve dönüştürücü gücü yatmaktadır. Aşağıda, çocuk ve gençlik edebiyatının temel ilkesi olan “çocuğa görelik” kavramı, karakterler aracılığıyla kimlik gelişimine olan katkısı ve çocuğun bütüncül gelişimindeki rolü ele alınmaktadır.

2.1. “Çocuğa Görelik” İlkesi ve Estetik Deneyim

Çocuk ve gençlik edebiyatı alanındaki tüm tartışmaların merkezinde yer alan en temel kavram “çocuğa görelik” ilkesidir. Bu ilke, bir eserin çocuğa hitap edebilmesi için sahip olması gereken niteliklerin bütününe ifade etmektedir. Ancak bu kavram, sıklıkla yanlış anlaşıldığı gibi, metnin dilsel olarak basitleştirilmesi, içeriğin aşırı didaktik bir üslupla sunulması veya karmaşık temalardan kaçınılması anlamına gelmemektedir. Aksine, Sever’in de (2015) vurguladığı gibi, çocuğa görelik; erken çocukluk döneminden ergenliğe uzanan geniş bir yelpazede, çocukların dil gelişimi ve anlama düzeylerine uygun olarak, onların duyu ve düşünce dünyalarını sanatsal niteliği olan dilsel ve görsel iletilerle zenginleştiren, beğeni düzeylerini yükselten ürünler yaratma çabasıdır. Bu ilke, eserin konusundan karakterlerine, dil ve üslubundan görsel tasarımına kadar tüm unsurların, çocuğun algı dünyası, psikolojik gereksinimleri ve ilgi alanları göz önünde bulundurularak yapılandırılmasını gerektirmektedir (Demirel, 2010).

Nitelikli bir çocuk ve gençlik edebiyatı eseri, çocuğa bir yandan bilgi ve yaşam deneyimi sunarken, diğer yandan ona estetik bir haz yaşatmalıdır. Sanatsal bir dil, özgün bir kurgu ve estetik kaygıyla üretilmiş görseller, çocuğu metnin dünyasına çekmekte ve okuma eylemini keyifli bir serüvene dönüştürmektedir. Bu estetik deneyim, çocuğun yalnızca okuma alışkanlığı kazanmasına yardımcı olmakla kalmamakta, aynı zamanda onun güzellik, uyum ve anlam arayışını besleyerek sanatsal duyarlılığının gelişmesine de katkıda bulunmaktadır (San, 2018). Çocuk, nitelikli bir eser aracılığıyla dilin sadece bir iletişim aracı olmadığını, aynı zamanda duyu ve düşünceleri en incelikli biçimde ifade edebilen bir sanat malzemesi olduğunu da duyumsamaktadır. Bu estetik duyarlılık, çocuğun ileriki yaşamında hem sanatı alımlama hem de kendini ifade etme biçimlerini derinden etkilemektedir (Sever, 2019).

2.2. Karakterler Aracılığıyla Kimlik ve Kişilik Gelişimi

Çocuk ve gençlik edebiyatı eserlerinin çocuk üzerindeki en güçlü etkilerinden biri, karakterler aracılığıyla gerçekleşmektedir. Çocuklar/gençler, okudukları veya dinledikleri hikâyelerdeki karakterlerle özdeşim kurarak, onların gözünden dünyaya bakma, onların maceralarını yaşama ve onların duygularını paylaşma fırsatı bulmaktadırlar. Bu özdeşim süreci, çocuğun/gencin kimlik ve kişilik gelişiminde hayati bir rol oynamaktadır. Kendi yaşamlarında deneyimleme imkânı bulamadıkları farklı rolleri (bir kral, bir kâşif, bir hayvan, bir yaramaz çocuk, bir meraklı genç) ve durumları, kurgunun güvenli sığınağında deneyimlemektedirler. Bu süreç, onların sosyal rolleri anlamalarına, farklı bakış açılarına saygı duymalarına ve en önemlisi empati becerilerini geliştirmelerine olanak tanımaktadır (Önder, 2003). Bu noktada, edebi eserlerdeki karakterlerin nasıl tasarlandığı büyük önem taşımaktadır.

Çocukların/gençlerin gelişimine katkı sağlayan karakterler, tek boyutlu, hatasız ve mükemmel “rol modeller” değildir. Tam tersine, insani zayıflıkları, korkuları, hataları olan, süreç içerisinde değişen ve gelişen, dinamik ve katmanlı karakterler, çocukların/gençlerin kendileriyle daha kolay bağ kurmasını sağlamaktadır. Kusurlu bir karakterle özdeşleşen çocuk/genç, kendi hatalarının ve zayıflıklarının da insani ve aşılabılır olduğunu görmektedir. Karakterin yaşadığı içsel çatışmalar, zorluklar karşısında gösterdiği çaba ve sonunda ulaştığı dönüşüm, çocuğa kendi yaşamındaki sorunlarla başa çıkma konusunda umut ve cesaret vermektedir (Sever, 2015). Bu tür karakterler, ahlaki bir dersi doğrudan dikte etmek yerine, yaşantılar aracılığıyla dolaylı olarak sunmakta ve çocuğun kendi değer yargılarını oluşturma sürecine rehberlik etmektedir (Lickona, 1991).

2.3. Bilişsel ve Duyuşsal Gelişime Katkıları

Çocuk ve gençlik edebiyatı, çocuğun/gencin bilişsel ve duyuşsal gelişimini bir arada besleyen zengin bir kaynaktır. Bilişsel düzeyde, nitelikli metinler çocuğun/gencin kelime dağarcığını ve dil becerilerini geliştirmekte, olaylar arasında neden-sonuç ilişkisi kurma yeteneğini desteklemekte ve soyut düşünme becerilerinin temellerini atmaktadır. Özellikle fantastik öğeler, bilim kurgu veya macera dolu hikâyeler, çocuğun hayal gücünü tetiklemekte, onu bilinenin ötesinde olasılıklar düşünmeye sevk etmektedir. Bu süreç, çocuğun ıraksak düşünme (divergent thinking) ve problem çözme becerilerini geliştirmesi için elverişli bir zemin yaratmaktadır (Ginsburg, 2007). Bu bilişsel süreç, aslında çok daha derin bir işlevi yerine getirmektedir. Çocuk ve gençlik edebiyatı, çocuklar ve gençler için sadece bir “eğlence” aracı değil, aynı zamanda bilişsel ve duyuşsal şemalar oluşturdıkları, dünyayı ve kendilerini anlamlandırdıkları bir “zihinsel simülasyon alanı” işlevi görmektedir. Bir çocuk/gençlik kitabı okurken, çocuk/genç pasif bir alıcı konumunda değildir. Karakterin karşılaştığı bir zorlukla (örneğin, bir canavarla savaşmak, bir arkadaşıyla barışmak, bir kaybın üstesinden gelmek) zihinsel olarak meşgul olmakta, olası çözüm yollarını düşünmektedir. Karakterin hissettiği duyguyu (korku, sevinç, öfke, hayal kırıklığı) dolaylı olarak deneyimlemektedir. Bu süreç, gelişim psikolojisinde Vygotsky'nin “yakınsal gelişim alanı” (zone of proximal development) kavramıyla önemli paralellikler taşımaktadır. Kitap, çocuğun/gencin tek başına henüz tam olarak kavrayamayacağı karmaşık sosyal ve duygusal durumları, kurgunun sağladığı güvenli bir “iskele” (scaffolding) aracılığıyla ona sunmaktadır. Dolayısıyla, bir çocuk/gençlik kitabı okumak, aslında zihinsel bir provadır. Çocuk, gerçek hayatta karşılaşmadan önce farklı senaryoları, duygusal tepkileri ve problem çözme stratejilerini bu güvenli, kurgusal alanda deneyimleyerek, gerçek dünyaya daha donanımlı ve dirençli bir şekilde adım atmaktadır (Russ, 2004).

Duyuşsal gelişim açısından ise çocuk ve gençlik edebiyatı, çocuğun/gencin duygu dünyasını zenginleştiren ve ona duygularını tanıma, adlandırma ve yönetme becerisi kazandıran paha biçilmez bir araçtır. Kitaplardaki karakterlerin yaşadığı sevinç, üzüntü, korku, öfke, şaşkınlık gibi temel duygularla tanışan çocuk, kendi iç dünyasındaki benzer duyguları daha iyi anlamlandırmaktadır. Özellikle zorlu duyguları (kayıp, yas, kıskançlık, dışlanma gibi) ele alan hassas ve nitelikli eserler, çocuğun/gencin bu duyguların da yaşamın bir parçası olduğunu görmesine ve onlarla başa çıkma yolları üzerine düşünmesine yardımcı olmaktadır. Bu, çocuğun duygusal zekâsının ve psikolojik sağlamlığının gelişimi için temel bir yapı taşı oluşturmaktadır (Sever, 2019).

3. Uyarıcı Olarak Çocuk Edebiyatı: Jeux Dramatiques Atölyelerinde Metinlerin Rolü

Jeux Dramatiques yönteminin RSPV döngüsündeki ilk ve en kritik aşama, “Rohstoff” yani uyarıcı seçimidir. Uyarıcı, tüm oyun sürecini ateşleyen, katılımcıları ortak bir hayal dünyasında buluşturan ve yaratıcı enerjiyi harekete geçiren bir kıvılcım işlevi görmektedir. Bu yöntemde kullanılan uyarıcılar,

oyunun estetik derinliği ve yaratıcı potansiyelini doğrudan etkiler. Müzik, resim, nesneler gibi pek çok farklı uyaran türü kullanılabilmeyle birlikte, özellikle çocuk ve gençlik edebiyatı eserleri, bu yöntemin pedagojik, sanatsal ve duyuşsal hedefleriyle uyumlu; yaratıcılığı geliştirme, empatiyi derinleştirme, estetik duyarlılığı artırma ve sosyal-duygusal ifadeyi destekleme gibi çok boyutlu kazanımlar sunar. Bu nedenle çocuk ve gençlik edebiyatı eserleri Jeux Dramatiques atölyeleri için vazgeçilmez bir kaynak niteliği taşımaktadır. Aşağıda nitelikli edebi eserlerin neden ideal bir “Rohstoff” olduğu ve bir metnin atölye sürecinde nasıl somut bir oyuna dönüştüğü incelenmektedir.

3.1. Nitelikli Edebi Eserler Neden İdeal Bir “Rohstoff”tur?

Çocuk ve gençlik edebiyatı eserlerinin, özellikle de nitelikli olanlarının, Jeux Dramatiques için zengin bir uyaran kaynağı olmasının altında yatan pek çok yapısal ve tematik neden bulunmaktadır. İlk olarak, bu eserlerin büyük bir çoğunluğu, doğaları gereği dramatik bir kurguya sahiptir. Bir başlangıcı, gelişen olayları, bir çatışma veya gerilim anını ve bir çözümü içeren bu yapı, oyunun iskeletini oluşturmak için son derece elverişlidir. Aynı zamanda güvenli bir dramatik alan sunar. Metinlerde yer alan karakterler arasındaki diyaloglar, karşılaştıkları engeller ve bu engelleri aşma çabaları, doğaçlama ve canlandırma için sayısız olanak sunmaktadır (Adıgüzel, 2020). Bu dramatik yapı, katılımcıların bir oyun dünyası kurmalarını ve bu dünya içinde anlamlı eylemlerde bulunmalarını kolaylaştırmaktadır. Dolayısıyla katılımcıların sıfırdan bilinçli bir yapı kurmalarına ihtiyaç kalmadan süreci akışkan ve sezgisel bir biçimde yaşamalarına imkân sağlamaktadır. Böylece kurgusal gerçeklik içinde katılımcılar oyunda ortaya çıkan gerilim sayesinde duygu geçişleri yaşamaktadır. Eserlerdeki olayların kronolojik bir yapıda ve neden-sonuç ilişkisi içinde ilerlemesi katılımcılara oyundan fazlasını sunar; çünkü karakterin gelişimini oynayan katılımcı aynı zamanda pedagojik bir deneyim yaşar (Frei,1990).

İkinci olarak, önceki bölümde de belirtildiği gibi, kitaplardaki karakterler genellikle idealize edilmiş tipler değil, insani zaafı, güçlü ve zayıf yönleri olan, süreç içinde dönüşüm geçiren dinamik varlıklardır. Bu karmaşıklık, katılımcıların rolleriyle daha derin bir bağ kurmalarına ve karakterin iç dünyasını keşfetmelerine olanak tanımaktadır. Bir karakterin cesaretinin ardındaki korkuyu, yaramazlığının altındaki ilgi ihtiyacını veya sessizliğinin içindeki bilgeliği oynamak, katılımcıya zengin bir deneyim alanı açmaktadır (Sever, 2015). Böylece oyunda olma halini deneyimleyen katılımcı, rolü aracılığı ile duygusunu yansıtmaya fırsatı bulur. Örneğin oyunda bir karakterin öfkesini yansıtan çocuk, içsel kaynaklarına ulaşarak duygusunu dönüştürme fırsatı bulur. Dolayısıyla karakterin dönüşümü, katılımcının da duygusunu dışa vurmasını sağlar. Kaufmann ve Libby (2012), bireyin kurgu karakterlerle özdeşim kurarak onların perspektifinden dünyayı deneyimlemesinin davranışsal ve bilişsel değişimlere yol açabileceğini vurgular. Birey kendi iç dünyasındaki duygu durumlarını oyunda rolü aracılığı ile dolaylı bir şekilde ifade eder. Bu durum da rahatlamayı mümkün kılar. Sanat yoluyla dönüşümü destekleyen bu yöntem, çocuk ve gençlik edebiyatı eserlerini uyaran olarak kullanarak yalnızca zihinsel değil bedensel ve duygusal düzeyde derinlik oluşturur.

Üçüncü olarak, çocuk ve gençlik kitapları hayal gücünü geliştiren fantastik ve sembolik anlatım katmanlarına sahiptir. Bu nedenle gündelik hayat kadar gündelik hayatta karşılaşılmaması mümkün olmayan olaylar zinciri içinde farklı mekanlar (örneğin ayda bir okul, denizin altında bir ülke), zamanlar (örneğin ilkçağ, 18.yy, 2150, bilinmeyen bir zaman) sunar. Karakter yelpazesi oldukça geniştir; insanlar, hayvanlar (ejderhalar, dinozorlar, fantastik yaratıklar (periler, canavarlar) ve hatta canlandırılmış nesneler (örneğin kopmuş kuyruğunu tamire getiren oyuncak bir kedi, konuşan bir kukla), katılımcıların alışılmışın dışında da roller üstlenmesini ve karakterin dünyasını deneyimlemesini mümkün kılmaktadır. Nitekim yapılan çalışmalar, bu tür sembolik ve fantastik yapıların çocuklarda perspektif

alma, duygusal paylaşım ve empati yeteneklerini belirgin biçimde desteklediğini göstermektedir (Riepe & Bulgarelli, 2022; Dunlop, 2022). Dolayısıyla okuyucuya karakterlerin yaşadıkları çatışmalar ve gösterdikleri dönüşümler aracılığıyla empati kurma, alternatif çözümler üretme ve çok sesli düşünme becerilerini kazandırması (Aslan, 2019), oyunda zihinsel bir süreç olmaktan çıkar ve bedensel bir eyleme dönüşür.

Dördüncü olarak, çocuk ve gençlik edebiyatı eserleri, evrensel ve zamansız temaları, çocuğun/gencin anlayabileceği bir dil ve estetikle işlemektedir. Bu eserlerin, estetik anlatı yoluyla evrensel değerlere (adalet, özgürlük, barış, dayanışma gibi) temas etmeleri, yaşama ve insana dair durumları duyumsatmaları, cinsiyet eşitliği ve şiddetsiz iletişimi öncelemeleri onların yaratıcı ve farkındalık sağlayıcı bir oyun için elverişli olmalarını sağlar (Sever, 1995, 2015, 2019). Dostluk, aile, cesaret, kayıp, adalet, farklılıklara saygı, doğa sevgisi gibi temalar hem çocuklar hem de yetişkinler için anlamlı ve dokunaklıdır. Bu temalar, Jeux Dramatiques atölyesinin, sadece bir oyun oynamanın ötesine geçerek, katılımcıların kendi yaşamları ve değerleri üzerine düşündükleri, derin paylaşımlarda bulundukları bir alana dönüşmesini sağlamaktadır. Sever'in (2019) belirttiği gibi, metinlerin okurun "sevgi ve özgürlük gereksinimini karşılaması" ve "düş gücünü harekete geçirmesi" gibi özellikleri, Jeux Dramatiques'in bireyin içsel kaynaklarına ulaşma ve kendini özgürce ifade etme felsefesiyle birebir örtüşmektedir. Bu nedenle, nitelikli bir çocuk ve gençlik kitabı, sadece bir hikâye anlatmakla kalmamakta, aynı zamanda oyun oynamak ve "o olmak" için güçlü bir davet sunmaktadır.

Bu bağlamda, çocukların/gençlerin oynadıkları karakterler ve karşılaştıkları durumlar kendi yaşam deneyimlerine benziyorsa, bu metinler çocuk/genç üzerinde daha derin bir etki bırakır. Çocuk/genç, kendine yakın bulduğu bir karakter aracılığıyla hem duygularını ifade edebilir hem de yaşadıklarını oyun yoluyla dönüştürebilir. Örnek olarak, Mariane Musgrove tarafından kaleme alınan *Endişe Ağacı* adlı eserde, dışlanmaya maruz kalan Julia karakteri, atölyeye katılan bir bireyin kendi dışlanmışlık hissine dokunabilir. Benzer şekilde, Barroux tarafından resmedilmiş ve metinsiz bir anlatımla sunulan *Nerede Bu Fil?* adlı sessiz kitap, ormanların yok edilmesiyle birlikte evlerini terk etmek zorunda kalan fil, papağan ve yılan karakterleri aracılığıyla, katılımcının kendi göç deneyimini yansıtmaya olanak tanıyabilir. Nitelikli çocuk ve gençlik edebiyatı eserlerinin canlandırmaya açılması, oyunu yalnızca temsili bir etkinlik olmaktan çıkararak; yüzleşme, empatik derinleşme ve potansiyel bir iyileşme alanına dönüştürebilir. Çünkü metinler hayal gücüyle sahnede yeniden canlandırıldığında, hikâyenin özü bedenleşir; ilham, duygusal ve bedensel bir deneyime dönüşür (Lijnen, 2018).

Son olarak edebi eserler, çocuğun/gencin dünyayı algılayışına paralel bir şekilde biçimlendirilmiştir. Bu nedenle oyun ortamında, karmaşık kavramlar yerine çocuğun yaşamından tanıdığı duygu, ilişki ve durumlara odaklanmak kolaylaşır. Jeux Dramatiques'te bilişsel düzeyi gözetmek kritik önem taşır. Dolayısıyla metinler pedagojik eşlik sağlar. Anlatının açık uçlu olması sayesinde çocuklar, oyun içinde yeni sonlar üretme ve karaktere farklı çözümler getirme olanağı bulur. Bu da bilişsel esnekliği destekleyen yaratıcı bir alan oluşturur. Araştırmalar, oyun yoluyla zihinsel esneklik, hafıza ve sosyal becerilerin geliştiğini ortaya koymaktadır. Nitekim hayal gücüne dayalı oyunlara katılan çocukların kısa süreli bellek, esnek düşünme, hedefe yönelik ısrarlı davranış geliştirme, dil becerisi ve duygularını düzenleme alanlarında daha güçlü oldukları görülmektedir (Child Mind Institute, 2022). Bu bulgular, metinlerin sahneleme yoluyla canlandırılmasının yalnızca duygusal değil bilişsel gelişimi de destekleyen dönüştürücü bir potansiyele sahip olduğunu göstermektedir. Örneğin, Kim'in (1999) çalışmasında çocuklar, sadece hikâyeyi dinlemek yerine canlandırdıklarında hikâyelerini daha uzun ve yapılandırılmış anlatmış, anlatı hafızaları güçlenmiştir. Bu da oyun yoluyla öğrenmenin, sadece bilgiyi zihinde kodlamaktan öteye geçtiğini ve çocuğun zihinsel becerilerinin aktif olarak geliştiğini gösterir.

3.2. Metinden Oyuna: İki Atölye Sürecinin Anatomisi

Teorik olarak ideal bir uyaran olan çocuk ve gençlik edebiyatı eserlerinin, pratikte bir Jeux Dramatiques atölyesinde nasıl işlendiğini somut iki örnek üzerinden görmek, sürecin anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Örneğin, Yaz Akademisi'nde oynanmış, Almanca konuşulan ülkelerde çok sevilen Otfried Preußler'in "Krabat" adlı gençlik romanını ilk olarak ele alalım. Bu roman, bir değirmende büyücülük öğrenen bir gencin, güç, dostluk ve özgürlük arasındaki mücadelesini anlatmaktadır. Bu metnin bir atölyede RSPV (Rohstoff–Spielvorbereitung–Performance–Verarbeitung) döngüsü adımlarıyla nasıl bir oyuna dönüşebileceği şu şekilde tasavvur edilebilir.

R (Uyaran): Atölye uygulayıcısı, katılımcılar çemberde oturduktan sonra, "Krabat" romanının kapağını gösterir ve kitabın geçtiği tekinsiz değirmeni betimleyen gizemli bir bölümü yüksek sesle okur ya da anlatır. Çemberin ortasına, un, eski bir kitap, bir kuzgun tüyü gibi metne gönderme yapan nesnelerden oluşan bir "merkez" hazırlayarak atmosferi güçlendirir (Gürey, 2020).

S (Hazırlık): Uyaranın sunulmasının ardından uygulayıcı, katılımcıları metnin dünyası hakkında konuşmaya davet eder. Ardından, romanda yer alan roller (Krabat, Usta, diğer değirmenci çırakları, Kantorka, hatta değirmenin kendisi, rüzgâr veya kuzgunlar) listelenir. Katılımcılar, bu rollerden oynamak istediklerini seçerler. Rol seçimi tamamlandıktan sonra, kostüm ve mekân tasarımı aşamasına geçilir. Katılımcılar, renkli kumaşları, tülleri ve aksesuarları kullanarak kendi karakterlerini ve oyun alanlarını (değirmenin içi, orman, köy meydanı) yaratırlar. Son olarak, çemberde herkes sırayla, örneğin "Ben Krabat'ım ve bu değirmenden kaçmanın bir yolunu bulmak istiyorum" veya "Ben Usta'yım ve sırlarımı korumak istiyorum" gibi cümlelerle rollerini ve isteklerini paylaşır (Seidl-Hofbauer vd., 2016).

P (Performans): Uygulayıcının gongu çalmasıyla oyun başlar. Uygulayıcı, romanın ilgili bölümlerini anlatıcı bir ses tonuyla okurken/anlatırken, katılımcılar kendi rollerinde kalarak hikâyeyi sözsüz bir şekilde, cıbrıca ve beden dilleriyle canlandırırlar. Krabat'ın değirmendeki zorlu işleri yapması, diğer çıraklarla kurduğu dostluk veya gerilim, Usta ile olan güç mücadelesi, Kantorka ile gizlice buluşması gibi sahneler, katılımcıların doğaçlamalarıyla hayat bulur. Lider, oyunun akışına göre okuma/ anlatma temposunu ayarlayarak veya bazı cümleleri tekrar ederek süreci destekler (Frei, 1990).

V (Yaşantı Aktarımı): İkinci gong sesiyle oyunun bitmesinin ardından, katılımcılar kostümlerini çıkarmadan çemberde toplanır. Uygulayıcı, "Krabat olmak sana ne hissettirdi?", "Usta'nın gücü karşısında nasıl hissettin?", "Oyunda zorlandığın veya en çok keyif aldığın an neydi?" gibi açık uçlu sorularla paylaşım sürecini başlatır. Her katılımcı, rolün içindeki deneyimini aktarır. Bu aşama, metnin temalarının kişisel düzeyde nasıl yankı bulduğunu görmek için değerli bir fırsat sunar (Arbeitsgemeinschaft Jeux Dramatiques Schweiz, 1990).

İkinci olarak okul öncesi döneme ait Vahşi Şeyler Ülkesi'nde adlı kitabı ele alalım. Maurice Sendak'ın bu klasik resimli kitabı, hayal gücü ile gerçeklik arasında gidip gelen Max adlı bir çocuğun, öfkesini ve bağımsızlık isteğini "vahşi yaratıkların" ülkesinde yaşadığı macera üzerinden aktarmaktadır. Bu metnin RSPV (Rohstoff–Spielvorbereitung–Performance–Verarbeitung) döngüsüne göre nasıl oynanabileceği şu şekilde tasarlanmıştır (Falkenberg, 2016):

R (Uyaran): Çocuklar çember şeklinde oturduktan sonra atölye uygulayıcısı Max'in odasından "vahşi yaratıkların" ülkesine uzanan hayali yolculuğunu, kitabın resimlerini de göstererek yüksek sesle okur ya da anlatır. Çemberin ortasında, hikâyeye gönderme yapan bir "merkez" uygulayıcının getirdiği

malzemelerle çocuklar tarafından hazırlanır: kâğıttan yapılmış taçlar, pençe desenli eldivenler, küçük bir davul, deniz resimleri ve mavi kumaşlar. Bu nesneler, atmosferin güçlendirilmesi ve çocukların hayal gücünün desteklenmesi amacıyla seçilmiştir.

S (Hazırlık): Uyarı sunulduktan sonra çocuklar, oynanabilecek rolleri söyler: Max, vahşi yaratıklar (tek tek ya da grup hâlinde), Max'in annesi, deniz, orman, gemi. Katılımcılar oynamak istedikleri rolleri seçerler. Kostüm ve mekân tasarımı aşamasında renkli kumaşlar, tüller, taçlar ve hayvan maskeleriyle karakterler oluşturulur; oyun alanında "orman" ve "deniz" bölümleri tasarlanır. Çemberde herkes sırayla, "Ben Max'im ve istediğim gibi davranmak istiyorum" veya "Ben bir vahşi yaratığım ve Max'in kral olmasını istiyorum" gibi cümlelerle rolünü tanıtır ve isteğini dile getirir.

P (Performans): Uygulayıcının gongu çalmasıyla oyun başlar. Uygulayıcı, hikâyeyi anlatıcı bir ses tonuyla aktarırken beden dilini kullanarak ve cıbrıca ile rollerini oynarlar. Max'in annesiyle tartışması, gemiyle uzak diyarlara gitmesi, vahşi yaratıkların kralı olması, ama sonunda eve dönmeye karar vermesi gibi sahneler metne dayalı olarak oynanır.

V (Yaşantı Aktarımı): İkinci gong sesiyle oyun sona erer. Katılımcılar kostümlerini çıkarıp etrafı topladıktan sonra çemberde toplanır. Bir çocuk yaşantı aktarımı için merkezi tasarlar. Uygulayıcı olası şu soruları çocuklara yöneltir: Oyununda ne deneyimledin? Bir dahaki sefere oyunda ne değiştirmek istersin? Max olmak sana ne hissettirdi?, Vahşi yaratık olmak nasıl bir şeydi. Her çocuk yargılanmadan rol deneyimini aktarır. Bu aşama, çocukların öfke, yalnızlık ve aidiyet gibi zorlayıcı duygularla güvenli bir sembolik alan içinde temas etmelerine olanak tanır. Böylece hem bireysel farkındalık hem de grup içi empati gelişir (Axline, 1969; Jones, 2007).

3.3. Kurgunun Sınırlarını Genişletmek

Jeux Dramatiques atölyelerinde metne bağlı oyunlar, ilk bakışta katılımcının yaratıcılığını kısıtlıyor gibi bir izlenim uyandırabilmektedir. Ancak yöntemin uygulanış biçimi incelendiğinde, durumun tam tersi olduğu görülmektedir. Jeux Dramatiques, katılımcıyı metni birebir "dramatize etmeye" veya önceden belirlenmiş bir senaryoyu oynamaya zorlamamaktadır. Bunun yerine, metnin sunduğu kurgusal evreni, karakterleri ve temel çatışmayı bir "oyun alanı" olarak kullanmaktadır (Page, 2001). Katılımcı, hikâyenin ana hatlarına bağlı kalsa da kendi rolünün perspektifinden olaylara nasıl tepki vereceği, diğer karakterlerle nasıl bir ilişki kuracağı ve duygularını nasıl ifade edeceği konusunda tamamen özgürdür. Yani, süreç bir "canlandırma"dan çok, metnin evreninde geçen bir "doğaçlama"dır (Tüzün & Adıgüzel, 2022).

Metne dayalı oyunların Jeux Dramatiques yöntemi içinde nasıl yorumlandığı, katılımcıların yaratıcılık alanını genişleten önemli bir unsurdur. Bu yaklaşım, kurgunun sınırlarını esneterek her atölyeyi benzersiz bir deneyime dönüştürür. Örneğin, Krabat metniyle gerçekleştirilen on farklı atölye, on farklı oyun ve sayısız deneyim ortaya çıkabilmektedir. Bir grupta çıraklar arasındaki dostluk teması öne çıkarken, başka bir grupta Usta ile olan güç mücadelesi baskın hale gelebilmektedir. Bir katılımcının Krabat yorumu daha korkak ve çekingenken, diğerininki daha isyankâr ve cesur olabilmektedir. Aynı durum Vahşi Şeyler Ülkesinde kitabı için de geçerlidir. Bir grupta Max'in özgürlük ve hayal gücü arayışı öne çıkarken, başka bir grupta aidiyet ve eve dönüş teması baskın hale gelebilmektedir. Bir çocuğun Max yorumu daha vahşiyken diğerininki daha oyunbaz olabilmektedir. Bu durum, metnin tek bir doğru yorumu olmadığını, her okurun (veya oyuncunun) metinle kendi yaşantıları üzerinden bir diyalog kurduğunu ve yeni anlamlar ürettiğini göstermektedir. Dolayısıyla, çocuk/ gençlik edebiyatı eseri bir

harita sunmakta, ancak Jeux Dramatiques katılımcıya bu harita üzerinde kendi rotasını çizme özgürlüğü tanımaktadır. Bu özgürlük, hem metnin daha derinlemesine anlaşılmasını sağlamakta hem de katılımcının yaratıcı ifade becerilerini en üst düzeyde kullanmasına olanak tanımaktadır (Nickel, 1976).

4. Yöntem Olarak Jeux Dramatiques: Edebi Metinleri Bedenle Okumak

Jeux Dramatiques ile çocuk ve gençlik edebiyatı arasındaki ilişki, edebiyatın oyun için bir kaynak olmasının çok daha ötesine geçmektedir. Bu ilişkinin diğer ve belki de daha yenilikçi yönü, Jeux Dramatiques 'in kendisinin, edebi metinleri anlamak, yorumlamak ve içselleştirmek için güçlü bir pedagojik yöntem olarak kullanılmasıdır. Geleneksel okuma eyleminin zihinsel ve bilişsel sınırlarını aşan bu yaklaşım, metni “okunan” bir nesne olmaktan çıkarıp, “deneyimlenen” bir yaşantıya dönüştürmektedir. Jeux Dramatiques, “bedenle okuma” pratiği olarak edebi metinlerin alt katmanlarının keşfedilmesini sağlamakta ve bu sürecin bilişsel anlamının ötesinde bir deneyimsel öğrenme sunmaktadır.

4.1. Bilişsel Anlamanın Ötesinde: Deneyimsel Okuma

Eğitim sistemlerinde okuma eylemi, genellikle bilişsel bir beceri olarak ele alınmaktadır. Öğrencilerden beklenen, metindeki kelimeleri doğru bir şekilde çözmeleri, karakterleri, mekân ve zamanı analiz etmeleri, ana fikri ve yardımcı fikirleri bulmaları ve metinle ilgili soruları yanıtlamalarıdır. Bu yaklaşım, metin anlama becerisinin geliştirilmesi için gerekli olmakla birlikte, çoğu zaman okuma deneyiminin duyuşsal, bedensel ve estetik boyutlarını göz ardı etmektedir (Erdoğan, Erdoğan & Uzuner, 2018). Jeux Dramatiques, tam da bu eksikliği gidermeye yönelik bir potansiyel sunmaktadır. Yöntem, metni yalnızca zihinle değil, tüm bedenle ve tüm duyuşlarla kavramayı hedefleyen “bütüncül bir okuma” deneyimi yaratmaktadır (Page, 2001). Bu yaklaşım, son yıllarda eğitim literatüründe giderek daha fazla önem kazanan “Yaratıcı Okuma” (Creative Reading) kavramıyla yakından ilişkilidir. Yaratıcı okuma, okuru metinle pasif bir alıcı olmaktan çıkarıp, onunla aktif bir diyalog kuran, metinden aldığı ilhamla yeni anlamlar üreten, sorgulayan ve metni kendi yaşantılarıyla ilişkilendiren bir ortak-yaratıcı konumuna getirmeyi amaçlamaktadır (Odabaşı, 2024). Yaratıcı okuma atölyelerinde kullanılan dramatizasyon, rol oynama, metne yeni sonlar yazma gibi teknikler, bu etkileşimi sağlamayı hedeflemektedir. Jeux Dramatiques, bu süreci bir adım daha ileri taşımaktadır. O, yaratıcı okumanın hedeflerini, bedensel eylem, rol içinde doğaçlama ve sözsüz ifade gibi somut, yaşantısal tekniklerle gerçekleştiren, yapılandırılmış bir yaratıcı okuma yöntemi olarak konumlandırılmaktadır (Aras, 2009). Katılımcı, bir karakterin ne hissettiğini sadece tahmin etmekle kalmamakta, o karakter “olarak” bu duyguyu kendi bedeninde hissetmeye ve ifade etmeye çalışmaktadır. Bu, bilişsel anlamının çok ötesinde, derin ve kalıcı bir deneyimsel öğrenme sağlamaktadır.

4.2. Satır Aralarını ve Alt Metni Keşfetmek

Nitelikli edebi eserler, buzdağları gibidir; görünen yüzeylerinin (olay örgüsü, diyaloglar) altında, çok daha büyük ve derin bir anlam katmanı (alt metin, temalar, semboller) bulunmaktadır. Geleneksel metin analizi, bu alt metni genellikle entelektüel çıkarımlar yoluyla anlamaya çalışmaktadır. Ancak bir karakterin gerçek motivasyonlarını, dile getirilmeyen korkularını, bastırılmış arzularını veya içsel çatışmalarını anlamının en etkili yollarından biri, sembolik olarak o karakterin “derisine girmek” ve dünyaya onun gözlerinden bakmaktır (Pavis, 1987). Jeux Dramatiques, katılımcıya tam olarak bu fırsatı sunmaktadır. Rol seçimi ve kostüm tasarımıyla başlayan psikolojik ve fiziksel dönüşüm, katılımcının kendi kimliğinden sıyrılarak, seçtiği karakterin kimliğine bürünmesine yardımcı olmaktadır. Bu süreçte,

yöntemin en özgün tekniği olan sözsüz ifade ve cıbrıca kullanımı, alt metnin keşfedilmesinde kilit bir rol oynamaktadır. Anlamli kelimelerin yokluğunda, katılımcı karakterin duygusal durumunu, niyetini ve diğer karakterlerle olan ilişkisini sadece beden duruşu, jestler, mimikler, hareketin temposu ve sesin tonu gibi sözsüz ipuçlarıyla ifade etmek zorunda kalmaktadır (Maley & Duff, 2005). Örneğin, bir karakterin öfkesini ifade etmek için bağırarak yerine, bedenini nasıl kastığını, ellerini nasıl sıkıldığını, nefesinin nasıl değiştiğini keşfetmesi gerekmektedir. Bir karakterin üzüntüsünü “üzgünüm” diyerek değil, omuzlarının düşüklüğü, adımlarının yavaşlığı veya bakışlarının boşluğu ile anlatması beklenmektedir. Bu zorunluluk, katılımcıyı, metinde açıkça yazmayan ancak sezilebilen duygusal ve psikolojik alt metni derinlemesine araştırmaya ve kendi bedeni aracılığıyla somutlaştırmaya yöneltmektedir. Bu, metnin yüzeysel anlamının ötesine geçerek, karakterin ruhsal derinliğine yapılan bir yolculuktur (Russ, 2004).

4.3. Görsel Okuma ve Tasarım Odaklı Düşünme

Jeux Dramatiques, yalnızca bir canlandırma ve ifade yöntemi değildir; aynı zamanda bir “görsel okuma” ve “tasarım” pratiğidir. Atölyenin hazırlık (Spielvorbereitung) aşamasında, katılımcılar metinden yola çıkarak karakterlerinin kostümlerini, yaşadıkları mekânları ve kullandıkları nesneleri tasarlamaktadırlar. Bu süreç, metni sadece zihinsel olarak değil, aynı zamanda görsel ve dokunsal olarak da okumalarını gerektirmektedir. Katılımcı, “Bu karakter nasıl bir kıyafet giyerdi?”, “Yaşadığı yer aydınlık mı, karanlık mı olurdu?”, “Hangi renkler onun ruh halini yansıtır?” gibi sorular sorarak, metnin estetik ve atmosferik dünyasını somutlaştırmaya çalışmaktadır (Gürey, 2020). Renkli bir kumaş parçasını bir pelerine, bir sandalyeyi bir tahta, bir tülü bir sise dönüştürmek, metnin soyut dünyasını üç boyutlu ve yaşanabilir bir gerçekliğe tercüme etme eylemidir. Bu tasarım süreci, günümüz inovasyon ve eğitim alanlarında sıkça kullanılan “tasarım odaklı düşünme” (design thinking) metodolojisiyle çarpıcı paralellikler taşımaktadır. Tasarım odaklı düşünme, bir problemi çözmek için empati kurma, fikir üretme (ideation), prototip oluşturma ve test etme gibi adımları izleyen insan merkezli bir yaklaşımdır. Jeux Dramatiques sürecinde de katılımcı, öncelikle metindeki karakterle “empati kurarak” onun ihtiyaçlarını (bir kostüm, bir mekân, bir aksesuar) ve ruh halini anlamaya çalışmaktadır. Ardından, eldeki malzemelerle bu ihtiyacı karşılayacak yaratıcı “fikirler üretmektedir”. Kumaşları ve aksesuarları kullanarak yaptığı kostüm veya kurduğu mekân, aslında bir “prototip”tir. Oyun (Praktische Durchführung) aşaması ise bu prototipin “test edildiği”, işlevselliğinin ve anlamının deneyimlendiği aşamadır. Bu bağlamda Jeux Dramatiques, çocuk, genç ve yetişkinlere, bir edebi metin aracılığıyla tasarım odaklı düşünmenin temel prensiplerini sezgisel ve oynusu bir yolla deneyimleten yaratıcı bir pedagoji sunmaktadır.

5. Bütüncül Gelişim Perspektifinden Jeux Dramatiques ile Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sentezi

Jeux Dramatiques ile çocuk ve gençlik edebiyatının birlikteliği, her iki alanın da tek başına sunduğu faydaların ötesinde, çocuğun bütüncül gelişimini destekleyen güçlü bir sinerji yaratmaktadır. Bu sentez, soyut kavramları somut yaşantılara, bilişsel anlamayı duyuşsal deneyime dönüştürerek, öğrenmeyi çok boyutlu ve kalıcı bir sürece evirmektedir. Söz konusu sentezin sosyal-duygusal öğrenme (SEL), dışavurumcu sanat terapisinin sağaltım potansiyeli ve bilişsel esneklik ile yaratıcılığın gelişimi üzerindeki etkileri, bütüncül bir perspektifle ele alınmaktadır.

5.1. Sosyal-Duygusal Öğrenme (SEL) İçin Güçlü Bir Sinerji

Sosyal-Duygusal Öğrenme (Social-Emotional Learning- SEL), bireylerin duygularını anlamak ve yönetmek, olumlu hedefler belirlemek ve bu hedeflere ulaşmak, başkalarına karşı empati duymak ve göstermek, olumlu ilişkiler kurmak ve sürdürmek ve sorumlu kararlar almak için gerekli bilgi, beceri ve tutumları edindikleri süreç olarak tanımlanmaktadır. Okul temelli programlarda SEL, genellikle beş temel yetkinlik üzerine odaklanmaktadır: öz-farkındalık, öz-yönetim, sosyal farkındalık, ilişki becerileri ve sorumlu karar verme (Önder, 2003). Jeux Dramatiques ile çocuk ve gençlik edebiyatı sentezi, bu yetkinliklerin her birinin geliştirilmesi için doğal ve son derece etkili bir ortam sağlamaktadır.

Çocuk ve gençlik edebiyatı eseri, öncelikle karmaşık sosyal durumları ve duygusal ikilemleri içeren bir “laboratuvar” ortamı sunmaktadır. Hikâyedeki karakterler, arkadaşlarıyla çatışmakta, zorbalıkla karşılaşmakta, iş birliği yapmakta veya kayıplarla yüzleşmektedir. Bu, çocuklara sosyal farkındalık ve empati geliştirmeleri için zengin bir içerik sağlamaktadır (Sever, 2015). Jeux Dramatiques ise bu içeriği eyleme dökmektedir. Katılımcılar, bir karakterin rolüne girdiklerinde, o karakterin duygusal durumunu (öz-farkındalık) ve bu duygularla nasıl başa çıktığını (öz-yönetim) birinci elden deneyimlemektedirler. Oyun sürecinde diğer karakterlerle (oyuncularla) etkileşime girmek, dinlemek, tepki vermek ve ortak bir oyun kurmak zorunda kalmaları, ilişki becerilerini ve iş birliğini doğrudan geliştirmektedir. Bir çatışma anında, karakterlerinin hedeflerine ulaşmak için şiddet dışı ve yapıcı yollar bulmaya çalışmaları ise sorumlu karar verme becerisini pekiştirmektedir (San, 2018). Bu deneyim, gerçek hayatta karşılaşılacak riskleri taşımayan, kurgunun güvenli sığınağında gerçekleştiği için, çocukların sosyal becerileri deneme-yanılma yoluyla, kaygı duymadan öğrenmelerine olanak tanımaktadır (Ginsburg, 2007).

5.2. Dışavurumcu Sanat Terapisi ve Sağaltım Potansiyeli

Jeux Dramatiques ile çocuk ve gençlik edebiyatının buluşması, eğitsel hedeflerin ötesine geçen sağaltım (terapötik) potansiyelini açığa çıkarmaktadır. Bu potansiyel, yöntemin Dışavurumcu Sanat Terapisi (Expressive Arts Therapy) ve Drama Terapisi ilkeleriyle olan güçlü paralelliklerinden kaynaklanmaktadır. Dışavurumcu Sanat Terapisi, bireyin kendini ifade etmesi, keşfetmesi ve iyileşmesi amacıyla resim, müzik, dans, drama, şiir gibi farklı sanat dallarını bütünsel bir şekilde kullanan bir psikoterapi yaklaşımıdır (Malchiodi, 2012). Bu yaklaşımın temel varsayımı, bazı yaşantıların ve duyguların kelimelerle ifade edilmesinin zor veya imkânsız olduğu ve yaratıcı sürecin kendisinin iyileştirici bir güce sahip olduğudur (Adalı, 2018).

İki alanın kesişimiyle ortaya çıkan disiplinlerarası etkileşim, sanatın metaforik dili aracılığı ile bireylerin zorlu duygu ve yaşantılarını güvenli bir alanda işleyebilmelerine imkân tanır. Özellikle kayıp, korku, yas, dışlanma, öfke gibi zorlu temaları hassasiyetle işleyen çocuk/gençlik kitapları (örneğin, Britta Teckentrup’ın “Anı Ağacı” veya Daniel Handler’ın “Karanlık”, Michael Ende’in “Momo adlı eserleri), birer “terapötik metafor” işlevi görmektedir. Bu kitaplar, çocuğun zorlandığı duyguyu doğrudan isimlendirmek yerine, onu bir sembol veya hikâyeye aracılığıyla sunarak, çocuğun duyguyu arasına güvenli bir mesafe koymasına yardımcı olmaktadır. Bu, sanat terapisinin temel ilkelerinden biridir: Problemi doğrudan konuşmak yerine, metaforlar ve semboller aracılığıyla çalışmak (Jones, 2007). Jeux Dramatiques ise bu metaforu bir adım ileri taşıyarak onu “yaşantısal” kılmaktadır. Katılımcı, “Anı Ağacı”nın bir dalı olmayı ya da bir kaybın ardından geride kalan bir karakteri oynamayı; “Karanlık” ile dans etmeyi veya zamanını vermeyi reddeden Momo olmayı seçerek, soyut olan metaforun içine bedeniyle ve duygularıyla girmektedir. Bu süreç, sadece bilişsel bir anlama değil, aynı zamanda

Aristotelesçi anlamda bir “katarsis” (duygusal arınma), duyguları yeniden çerçeveleme ve onlarla başa çıkmak için yeni yollar keşfetme imkânı sunmaktadır (Axline, 1969). Özetle, çocuk ve gençlik edebiyatı “güvenli problemi” sunarken, Jeux Dramatiques bu problemi işlemek için “güvenli eylem alanını” sağlamaktadır. Bu dinamik, yöntemin sadece eğitsel değil, aynı zamanda derin bir kişisel gelişim ve psikolojik iyi oluş potansiyeli taşıdığını ortaya koymaktadır.

5.3. Bilişsel Esneklik ve Yaratıcılığın Gelişimi

Oyun, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komisyonu tarafından her çocuğun hakkı olarak tanınan ve çocuğun sağlıklı gelişimi için elzem olan bir olgudur. Gelişim psikolojisi alanında yapılan sayısız ampirik çalışma, oyunun, özellikle de sembolik ve dışavurumcu oyunun (expressive and pretend play), çocukların bilişsel gelişimleri üzerinde derin etkileri olduğunu kanıtlamıştır (Ginsburg, 2007). Oyun, çocukların problem çözme, planlama, esnek düşünme ve en önemlisi yaratıcılık gibi üst düzey bilişsel becerilerini geliştirdikleri birincil alandır (Russ, 2004). Oyun sırasında çocuklar, nesnelere yeni anlamlar yüklemekte (bir sopa kılıç olur), farklı rollere girmekte (bir doktor veya bir anne olurlar) ve bilinen kuralları esneterek yeni dünyalar yaratmaktadırlar. Bu süreç, onların kalıpların dışında düşünme yeteneği olan “ıraksak düşünme” (divergent thinking) becerilerini doğrudan beslemektedir.

Jeux Dramatiques ile çocuk ve gençlik edebiyatı sentezi, bu gelişimsel süreci yapılandırılmış ve hedefe yönelik bir şekilde desteklemektedir. Bir yandan, bilinen bir çocuk edebiyatı eserinin kurgusal çerçevesi, katılımcılara güvenli ve tanıdık bir başlangıç noktası sunmaktadır. Diğer yandan, oyunun doğaçlamaya dayalı ve sözsüz yapısı, onları bu tanıdık çerçeve içinde yeni olasılıklar yaratmaya teşvik etmektedir. Katılımcılar, hikâyedeki bir olaya karakterlerinin beklenmedik bir tepki vermesini sağlayabilir, metinde olmayan yeni bir sahne yaratabilir veya hikâyenin sonunu değiştirebilirler. Örneğin, Kırmızı Başlıklı Kız'ın kurtla iş birliği yapmaya karar verdiği bir oyun, katılımcıların hem bilişsel esnekliklerini hem de yaratıcılıklarını zorlayan bir deneyim olacaktır. Bu pratik, katılımcıları tek bir doğru yanıt veya çözüme odaklanmaktan alıkoymakta, onlara bir durumun birden fazla perspektifi ve sonucu olabileceğini yaşatarak göstermektedir. 21. yüzyıl becerileri olarak tanımlanan yaratıcılık, inovasyon ve karmaşık problem çözme gibi yetkinliklerin temelinde yatan bu zihinsel esneklik, söz konusu pedagojik sentezin en önemli bilişsel kazanımlarından birini oluşturmaktadır (Adıgüzel, 2020).

Sonuç

Bu çalışma, dışavurumcu bir oyun yöntemi olan Jeux Dramatiques ile zengin bir eğitsel ve estetik kaynak olan çocuk ve gençlik edebiyatı arasındaki çok yönlü ve simbiyotik ilişkiyi akademik bir çerçevede incelemiştir. Yapılan analizler, bu iki alanın birlikteliğinin, taraflardan birinin diğerine hizmet ettiği tek yönlü bir ilişkiden ziyade, birbirini karşılıklı olarak besleyen, dönüştüren ve derinleştiren dinamik bir sentez oluşturduğunu ortaya koymaktadır.

Çocuk ve gençlik edebiyatı, Jeux Dramatiques atölyeleri için yalnızca bir “uyaran” değil, aynı zamanda katılımcıların kendilerini ve dünyayı keşfettikleri güvenli, kurgusal evrenler sunar ve katılımcılara içsel dünyalarına dair farkındalık geliştirme, değerlerle yüzleşme ve farklı bakış açılarıyla empati kurma imkânı tanır. Bu yönüyle çocuk ve gençlik edebiyatı, dramatik süreci yapılandıran, anlamı derinleştiren ve bireyin ifade kapasitesini zenginleştiren güçlü bir kaynaktır. Sözsüz anlatım, jest ve mimik gibi yaratıcı ifade yollarına dayalı olan Jeux Dramatiques ise, çocuk edebiyatı metinlerini geleneksel okuma pratiğinin ötesine taşıyarak, onları bedensel ve duyuşsal düzeyde deneyimlenen, yaşayan ve nefes alan yaşantılara dönüştüren güçlü bir yorumsamacı yöntem olarak işlev görmektedir; bireyin duygusal, sosyal

ve bilişsel gelişimini desteklemekte ve estetik duyarlılığı ön plana çıkaran bütüncül bir deneyim sunmaktadır.

Edebiyat ve tiyatronun iş birliği ile ortaya çıkan sentezin en önemli pedagojik değeri, çocuğun gelişimini parçalara ayıran ve genellikle bilişsel alana öncelik veren eğitim anlayışlarına karşı, bütüncül (holistic) bir alternatif sunmasında yatmaktadır. Jeux Dramatiques ile çocuk ve gençlik edebiyatı birlikteliği, çocuğun bilişsel (problem çözme, yaratıcılık, eleştirel düşünme), duyuşsal (empati, duygu tanıma ve yönetme), sosyal (iş birliği, iletişim, çatışma çözme) ve bedensel (beden farkındalığı, sözsüz ifade) gelişimini bir arada ve eş zamanlı olarak desteklemektedir. Bu bütüncül yaklaşım, öğrenmeyi daha anlamlı, kalıcı ve keyifli hale getirmekte, bireyin sadece akademik olarak değil, aynı zamanda sosyal ve duygusal olarak da donanımlı bir birey olarak yetişmesine katkı sağlamaktadır.

Bu çalışma, teorik düzeyde Jeux Dramatiques ile çocuk ve gençlik edebiyatı arasındaki etkileşimi, mevcut literatürde sınırlı olarak ele alınmış disiplinlerarası bir alan olarak konumlandırarak özgün bir bakış açısı sunmaktadır. Çalışma, iki alan arasındaki simbiyotik ilişkinin pedagojik ve estetik boyutlarını bütüncül bir çerçevede tartışarak, alanyazına yeni bir kavramsal derinlik kazandırmaktadır. Uygulama alanında ise, çocuk ve gençlik edebiyatı metinlerinin Jeux Dramatiques yöntemiyle oynanması ve çalışılması sürecinde kullanılabilecek somut teknikler, liderlik rolleri ve uyarıcı çeşitliliği gibi pratik öneriler ortaya koymaktadır.

Jeux Dramatiques ile çocuk ve gençlik edebiyatı birlikteliğinin dışavurumcu sanat terapisi ile olan yakınlığı, onun sadece eğitsel bir araç olmadığını, aynı zamanda bireylerin zorlu duygu ve yaşantılarını sanatın güvenli ve metaforik diliyle işlemelerine olanak tanıyan bir sağaltım potansiyeli taşıdığını da göstermektedir. Bu sentez, çift yönlü işlevi sayesinde hem iyileştirici hem de öğrenmeyi derinleştiren bir süreç sunar. Böylece, duygusal ve sosyal gelişimi merkeze alan çağdaş eğitim yaklaşımlarına alternatif olarak sürdürülebilir ve katılımcı merkezli bir model hâline gelir.

Teorik çerçevenin ve pratik uygulamaların zenginliğine rağmen, Jeux Dramatiques ile çocuk ve gençlik edebiyatı sentezinin etkilerini ve potansiyelini daha derinlemesine anlamak için gelecekteki araştırmalara önemli görevler düşmektedir. Özellikle, bu yöntemin farklı yaş grupları (okul öncesi, ergen, yetişkin), özel gereksinimli bireyler (otizm spektrum bozukluğu, öğrenme güçlüğü olan bireyler) veya farklı sosyo-kültürel bağlamlardaki etkililiğini ölçen karşılaştırmalı ve boylamsal ampirik çalışmalara acil ihtiyaç duyulmaktadır.

Sanat yoluyla öğrenme yöntemlerinden biri olan Jeux Dramatiques'in çocuk ve gençlik edebiyatı birlikteliği, yabancı dil öğretimi, dil gelişimi desteği, değerler eğitimi, bilimsel merak ve araştırma kültürü, ekoloji, tarih bilinci ve müze pedagojisi gibi spesifik disiplin alanlarına entegrasyonu ve bu alanlardaki öğrenme çıktılarına olan etkisini inceleyen nitel ve nicel araştırmalar, bu pedagojik modelin potansiyelini daha da genişletecektir.

Sonuç olarak, Jeux Dramatiques ile çocuk ve gençlik edebiyatı sentezi, öğrenmeyi bilişsel, duyuşsal ve fiziksel düzeyde eşzamanlı olarak destekleyen katılımcı yapıya sahip bir yaklaşımdır. Bu yönüyle 21. yüzyılın duyarlı, yaratıcı, iş birliği yapabilen ve kendini bütüncül olarak ifade edebilen bireylerini yetiştirme hedefinde, farklı eğitim kademelerinde ve disiplinlerarası öğrenme ortamlarında görev alan eğitimcilere ve araştırmacılara ilham verici ve güçlü bir yol haritası sunmaktadır.

Kaynakça

- Adah, B. Y. (2018). *Birleşik sanat yaklaşımı ya da intermodalite*. Sanat Psikoterapileri Derneği.
- Adıgüzel, Ö. (2020). *Eğitimde yaratıcı drama* (6. bs.). Yapı Kredi Yayınları.
- Aras, B. B. (2009). Yaratıcı okuma uygulamalarının çocukların okuma tutumlarına etkisi. *Yaratıcı Drama Dergisi*, 4(8), 7-23.
- Arbeitsgemeinschaft Jeux Dramatiques Schweiz. (1990). *Ausdrucksspiel aus dem Erleben. Einführung-Methode- Arbeitsblätter*. Zytglogge.
- Axline, V. M. (1969). *Play therapy*. Ballantine Books.
- Child Mind Institute. (2022, November 15). *The power of pretend play for children*. <https://childmind.org/article/the-power-of-pretend-play-for-children/> adresinden alındı
- Demir, T. (2011). Psikodrama ve drama terapisi. *Psikoloji Dergisi*, 12(3), 205-215.
- Demirel, Ö. (2010). *Eğitimde yeni yönelimler*. Pegem Akademi.
- Dunlop, H. (2022). *Developing empathy through fantasy literature* (Yüksek Lisans Tezi, Western Norway University of Applied Sciences). <https://hvloopen.brage.unit.no> adresinden alındı
- Erdoğan, T., Erdoğan, Ö., & Uzuner, F. G. (2018). Türkçe öğretiminde çocuk edebiyatı metinleriyle kurgulanan yaratıcı drama etkinliklerinin anlatma becerilerine etkisi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 7(1), 297-311.
- Falkenberg, A. (2016). Wo die wilden Kerle wohnen. Seidl-Hofbauer, M., Frei, M., ve Kreisel, M. (Ed.), *Theater spielen jeux dramatiques* (s.84-86). Maternus.
- Frei, H. (1990). *Jeux Dramatiques mit Kindern 2: Ausdrucksspiel aus dem Erleben*. Zytglogge Verlag.
- Ginsburg, K. R. (2007). The importance of play in promoting healthy child development and maintaining strong parent-child bonds. *Pediatrics*, 119(1), 182-191.
- Gürey, B. (2020). *Jeux Dramatiques sanal hafıza müzesi*. <https://www.jeuxdramatiquessanalmuzesi.com/> adresinden alındı
- Jones, P. (2007). *Drama as therapy: Theatre as living*. Routledge.
- Kim, Sook-Yi. (1999). The effects of storytelling and pretend play on cognitive processes, short-term and long-term narrative recall. *Child Study Journal*, 29(3), 175-191.
- Lickona, T. (1991). *Educating for character: How our schools can teach respect and responsibility*. Bantam Books.
- Lijnen, T. (2018). Bibliodrama: Introducing stories from narrative traditions in educational contexts. *Education Sciences*, 9(2), 107.
- Malchiodi, C. A. (2012). *Handbook of art therapy*. Guilford Press.
- Maley, A., & Duff, A. (2005). *Drama techniques: A resource book of communication activities for language teachers*. Cambridge University Press.
- Nickel, H. W. (1976). *Spiel theater interaktionspädagogik*. Recklinghausen.
- Odabaşı, Ç. (2024). *Yaratıcı okuma ve drama*. Yapı Kredi Kültür Sanat.
- Önder, A. (2003). *Okul öncesi çocukları için eğitici drama uygulamaları*. Morpa Kültür Yayınları.
- Page, C. (2001). *Éduquer par le jeu dramatique*. ESF éditeur.
- Pavis, P. (1987). *Dictionnaire du théâtre*. Messidor/Éditions Sociales.
- Preußler, O. (1971). *Krabat*. Stuttgart: Thienemann-Esslinger Verlag.
- Riepe, M., & Bulgarelli, D. (2022). *Role of fantasy in emotional clarity and emotional regulation in empathy*. *Frontiers in Psychology*, 13, 912165. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.912165>
- Russ, S. W. (2004). *Play in child development and psychotherapy: Toward empirically supported*

practice. Lawrence Erlbaum Associates Publishers.

Sağlam, T. (2004). Dramatik eğitim amaç mı? Araç mı?. *Tiyatro Araştırmaları Dergisi*, 17, 57-66.

San, İ. (2018). *Sanat ve eğitim*. Ütopya Yayınevi.

Seidl-Hofbauer, M., Frei, M., ve Kreisel, M. (Ed.), (2016). *Theater spielen jeux dramatiques*. Maternus.

Sendak, M. (1963/2015). *Vahşî şeyler ülkesinde* (Çev. S. Eyüboğlu). Yapı Kredi Yayınları.

Sever, S. (1995). Çocuk kitaplarında bulunması gereken yapısal ve eğitsel özellikler. *Abece Dergisi*, 107, 14-15.

Sever, S. (2015). *Çocuk edebiyatı ve okuma kültürü*. Tudem Yayıncılık.

Sever, S. (2019). *Çocuk ve edebiyat*. Tudem Yayınları.

Sternick, A. (2013). Playing with nonsense. *Positive Psychology News*.
<https://positivepsychologynews.com/news/alex-sternick-adresinden-alindi>

Tüzün, T., ve Adıgüzel, Ö. (2022). Hans Wolfgang Nickel'e göre oyun ve tiyatro pedagojisi: Bir anlatı araştırması. *Yaratıcı Drama Dergisi*, 17(1), 73-102.

19. Türk Müziği Gazel Formu Eserlerinin Bazı Değişkenler Bakımından İncelenmesi¹

Tuğba SAHİL²

Mehmet Yiğit ERSOYDAN³

APA: Sahil, T. & Ersoydan, M. Y. (2025). Türk Müziği Gazel Formu Eserlerinin Bazı Değişkenler Bakımından İncelenmesi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (47), 300-317. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.16811843>

Öz

Bu araştırmanın temel amacı, taş plaklara kaydedilmiş Türk müziği repertuarında yer alan gazel formundaki eserleri; solist profili, eşlik durumu, icra biçimleri ve sosyo-kültürel bağlamları gibi çok boyutlu değişkenler çerçevesinde derinlemesine incelemektir. Çalışma, nitel araştırma yöntemi temel alınarak yürütülmüş ve durum çalışması (case study) desenine uygun bir araştırma modelinde yapılandırılmıştır. Veriler, doküman incelemesi tekniği aracılığıyla toplanmış; toplam 259 taş plak gazel kaydı, önceden belirlenmiş tematik kategorilere göre sistematik bir şekilde analiz edilmiştir. Bu analizler frekans ve yüzde dağılımları ile desteklenmiş ve ayrıntılı yorumlarla zenginleştirilmiştir. Araştırma bulguları, gazel icralarının farklı sosyal ve kültürel kökenlere sahip icracılar tarafından gerçekleştirildiğini ortaya koymuştur. Özellikle hafız unvanına sahip erkek solistler ve Levanten kökenli sanatçıların bu formda baskın bir rol oynadığı tespit edilmiştir. Ayrıca Cumhuriyet dönemiyle birlikte Müslüman kadın solistlerin gazel icrasına dahil olmaya başladığı gözlemlenmiştir. Eşlik açısından keman, en sık tercih edilen enstrüman olarak öne çıkarken; çalgı eşiksiz gazel icralarının oldukça sınırlı kaldığı; bunun aksine çalgı ve ritim eşliğinin birlikte veya ayrı ayrı benzer oranlarda kullanıldığı belirlenmiştir. Bu çalışma, erken dönem taş plak kayıtları üzerinden geleneksel gazel icra pratiklerini belgeleyerek, Türk müziği alanında eksik kalan önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Ayrıca elde edilen veriler, hem akademik literatüre hem de uygulamalı müzik pratiğine ışık tutacak nitelikte olup, gelecekte yapılacak benzer araştırmalar için sağlam bir referans niteliği taşımaktadır.

Anahtar kelimeler: Form, Gazel, Gramafon, Taş Plak, Türk Müziği

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. Bu makale “Taş plaklara kaydedilen Türk müziği gazel formu eserlerinin ses kayıtları bağlamında incelenmesi” isimli doktora tezi çalışması kapsamında üretilmiştir.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin / Oran: %4

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 16.06.2025-**Kabul Tarihi:** 12.08.2025-**Yayın Tarihi:** 13.08.2025; DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.16811843>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Öğretim Görevlisi Dr., Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Türk Müziği Devlet Konservatuarı, Müzik Bölümü, Türk Müziği ASD / Lect. Dr., Mehmet Akif Ersoy University, State Conservatory of Turkish Music, Department of Music, Main Art Branch of Turkish Music (Burdur, Türkiye) **eposta:** tdagli@mehmetakif.edu.tr **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0002-9940-3162> **ROR ID:** <https://ror.org/04xk0dc21> **ISNI:** 0000 0004 0386 420X **Crossref Funder ID** 501100016210

³ Dr. Öğr. Üyesi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Müzik Eğitimi ABD / Assist. Prof., Mehmet Akif Ersoy University, Faculty of Education, Department of Fine Arts Education, Division of Music Education (Burdur, Türkiye) **eposta:** myersoydan@mehmetakif.edu.tr **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0001-9053-4580> **ROR ID:** <https://ror.org/04xk0dc21> **ISNI:** 0000 0004 0386 420X **Crossref Funder ID** 501100016210

A Study on Gazel Form Compositions in Turkish Music with Respect to Selected Variables⁴

Abstract

The primary aim of this study is to conduct a comprehensive examination of gazel-form works within the Turkish music repertoire recorded on shellac records, considering multidimensional variables such as soloist profiles, accompaniment status, performance styles, and socio-cultural contexts. The research was conducted using a qualitative approach and structured within a case study design. Data were collected through document analysis, encompassing a total of 259 shellac-recorded gazel performances. These recordings were systematically analyzed according to predefined thematic categories, supported by frequency and percentage distributions, and enriched with detailed interpretations. Findings reveal that gazel performances were executed by artists from diverse social and cultural backgrounds. Notably, male soloists bearing the title hafız and Levantine-origin musicians played dominant roles in this form. Furthermore, it was observed that Muslim female soloists began participating in gazel performances following the establishment of the Republic. Regarding accompaniment, the violin emerged as the most frequently preferred instrument, while gazel performances without instrumental accompaniment were quite limited. Conversely, performances with instrumental and rhythmic accompaniment, either combined or separately, were used at similar rates. This study documents traditional gazel performance practices through early shellac recordings, addressing a significant gap in Turkish music scholarship. Moreover, the data obtained provide valuable insights for both academic literature and practical music applications, serving as a robust reference for future related research.

Keywords: Form, Ghazal, Gramophone, Stone Record Recording, Turkish Music

4

Statement (Thesis / Paper): It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography. This article has been produced within the scope of the doctoral thesis titled " Examination of sound recordings of Turkish music gazel form works recorded on stone records ".

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received – Turnitin / Rate: %4

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 16.06.2025-**Acceptance Date:** 12.08.2025-**Publication Date:** 13.08.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.16811843>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Giriş

İnsan topluluklarını tarih boyunca bir arada tutan ve ortak bir kimlik oluşturmalarını sağlayan çeşitli kültürel unsurlar bulunmaktadır. Tezcan (2012: 260), kültürü “insan yapısı” olarak tanımlamakta ve insanın ortaya koyduğu her türlü üretimi kültürün bir parçası olarak değerlendirmektedir. Bu bağlamda kültürel öğeler toplumdan topluma farklılık gösterse de, temel başlıklar altında benzer temelerde buluşmaktadır. Bu başlıklar arasında, tarihsel sürekliliği ve evrensel etkisiyle “müzik” en belirgin olanlardan biridir. Kültürel öğelerin yaşatılması, korunması ve kuşaktan kuşağa aktarılması ise doğrudan bu toplumları meydana getiren bireylerin sorumluluğundadır (Doğan, 2015: 15).

Sanat ve kültür, insanlık tarihi kadar eski köklere sahiptir ve insan yaşamının ayrılmaz bir parçası olarak varlığını sürdürmektedir. Bozkurt’a (1995, s. 15) göre, bir etkinliğin ya da işin belirli bir bilgi, yöntem ve kurallar çerçevesinde icra edilmesine “sanat” denir. İnsan toplulukları, tarih boyunca kendi düşünsel yapılarını, sosyo-ekonomik koşullarını, kültürel değerlerini ve yaşam biçimlerini ifade edebilmek adına sanatı bir araç olarak kullanmışlardır. Bu yönüyle sanat, her dönemde ve toplumda farklı biçimlerde tezahür etmiş; dönemsel ve toplumsal özelliklere göre çeşitlenmiştir (Ersoydan, 2014, s. 1). Bu sanat dalları içerisinde müzik, evrensel niteliğiyle öne çıkan önemli bir ifade biçimidir.

Geleneksel Türk mûsikîsi, tarihsel derinliği ve çok katmanlı yapısıyla bilinen en eski müzik geleneklerinden biridir. Orta Asya’dan başlayarak İslâm dünyasının etkisiyle şekillenmiş, Anadolu coğrafyasında zenginleşmiş ve Osmanlı döneminde kurumsallaşarak bugünkü formuna yaklaşmıştır. Ayrıca, özellikle son yüzyıllarda Batı müziğiyle kurulan temaslar sayesinde yapısal açıdan çeşitli etkilenmeler de söz konusu olmuştur. Farklı müzik kültürlerinin bir araya gelerek oluşturduğu bu sentez, geleneksel Türk mûsikîsinin karakteristik özelliklerinin temellerinin atıldığı Osmanlı’nın 15. yüzyıl döneminde belirginleşmiştir. Bu süreçte yazılan önemli edvar eserleri ve geliştirilen nota sistemleri, Türk mûsikîsinin kuramsal çerçevesini oluşturmuştur (Levendoğlu, 2005).

Geleneksel müzik, sahip olduğu köklü geçmiş sayesinde kendine özgü birtakım kural ve teknikleri barındırmakta ve bu birikimi kuşaktan kuşağa aktarmaktadır. Bu bağlamda binlerce yıllık bir geçmişe sahip olan Klasik Türk Müziği, zaman içerisinde özünü büyük ölçüde koruyarak günümüze kadar ulaşmıştır. Ulusal bir tını ve kimlik kazandırdığı sanat müziği aracılığıyla toplumun geniş kesimleri tarafından benimsenmiştir. Ancak, Geleneksel Türk Müziği’nin uzun süre yalnızca meşk sistemiyle aktarılması, icra alanında zenginlik sağlarken, öte yandan birçok eserin zamanla kaybolmasına da zemin hazırlamıştır. Bu noktada, meşk sistemi geleneksel müzik eğitiminin temelini oluşturan bir yöntem olarak öne çıkmaktadır. “Meşk”, öğreticinin öğrencisine doğrudan taklit ve tekrar yoluyla bilgi aktardığı geleneksel bir eğitim yöntemi olup, özellikle Türk-İslam sanatlarında yaygın olarak kullanılmaktadır. Hat ve tezhip gibi görsel sanatların yanı sıra, XIX. yüzyıla kadar müzik eğitimi için de temel bir yöntem olarak benimsenmiştir (Serin, 2004, s. 372).

Türk Musikisi, tarih boyunca edvarlar ve meşk zinciri aracılığıyla kuşaktan kuşağa aktarılan zengin bir kültürel yapıya sahiptir; ancak bu aktarım süreci içinde zamanla unutulmuş ya da ihmal edilen bazı yönler de mevcuttur. Geleneksel öğretim yöntemi olan meşk, bilgilerin öğrenciye doğrudan hocası tarafından aktarılması esasına dayanır. Bu yöntemde öğrenci, hocasını taklit eder ve sürekli tekrarlarla öğrenimini pekiştirir (Özcan, 1996, s.374). Teorik bilgilerin aktarımında edvarlar önemli bir kaynak olmakla birlikte, icra teknikleri üzerine sistematik bir öğretim yönteminin geliştirilememiş olması, alandaki temel eksikliklerden biridir. Türk Müziği ses eğitiminin belirli bir metodolojiye dayanmaması, hem bilgi kayıplarına hem de yanlış uygulamaların yaygınlaşmasına neden olabilmektedir. Ses eğitimi ile ilgili

olarak değişen ve gelişen bu durumlar karşısında mesleki kariyerlerini ses kullanarak sürdüren kişilerin ihtiyaçları da değişiklik göstermeye başlamıştır. Bu ihtiyaçlarla birlikte planlı bir eğitimin ve değerlendirmenin şarkı söylemeye hazırlık açısından zorunluluk hâline geldiği de bilinmektedir (Eroğlu, 2025, s. 199). Meşk sisteminde yetkin bir ustaya denk gelemeyen öğrenciler, çoğu zaman müzikal gelişim gösterememekte, hatta geri kalabilmektedir. Nitelikli müzik eğitiminin tesadüflere bırakılmaması gerektiği, günümüz toplumunun değişen yapısıyla birlikte daha da belirginleşmiştir. Zira bir sazendenin enstrümanını tanımadan onu ustalıkla icra edemeyeceği gibi, ses yolculuğunu tamamlamamış bir öğrenci de etkili bir hanende olamaz. Tarihsel süreçte edvarlar, makam, usul ve form gibi teorik bilgileri kısmen günümüze taşıyabilmiş; buna karşın sınırlı sayıda usta, icra tekniklerini aktararak geleneğin devamlılığını sağlayabilmiştir. Bu noktada başvurulabilecek ikinci önemli kaynak notasyon olsa da, Klasik Türk Müziği bünyesinde nota sisteminin kabulü oldukça uzun ve zorlu bir süreci beraberinde getirmiştir.

Türk müzik kültüründe nota kullanımı, Kuça notasıyla başlamış, ardından Türklerin İslamiyet'i kabulüyle birlikte Ebced notası uzun süre yaygın olarak kullanılmıştır. Osmanlı döneminde ise müzik notasyonu alanında önemli gelişmeler yaşanmış ve Kantemiroğlu, Hamparsum, Miftah-ı Nota gibi farklı nota sistemleri geliştirilmiştir (Fevzi, 2018, s.1890). Ancak bu notasyon çeşitlerinin hiçbiri, özellikle icracılar arasında yeterince benimsenmemiş ve yaygınlaşmamıştır. Bunun sonucunda, meşk sistemi ve sözlü aktarım zinciri Türk müziği icrasında temel yöntem olarak varlığını sürdürmüştür.

Geleneksel icra yöntemleri ve notasyon sistemlerinin yanı sıra, Türk müziğinin aktarımında önemli bir kaynak da ses kayıt teknolojisidir. Dünya genelinde ilk kullanılan ses kayıt cihazı olan fonograf, gramofon ve taş plak teknolojilerinin temelini oluşturmuştur. Her ne kadar fonograf önemli bir yenilik getirmiş olsa da, ses kalitesinin yeterince tatmin edici olmaması sebebiyle kısa süre içinde daha gelişmiş cihazlar tarafından geride bırakılmıştır. Zaman içinde ses kayıt teknolojisi büyük bir gelişim göstererek dünya çapında yaygınlaşmış ve müzik kültürlerinin korunmasında önemli bir rol oynamıştır. Osmanlı topraklarında, yani Klasik Türk Müziği'nde de bu gelişmeler benzer şekilde yaşanmış; önce fonograf, ardından gramofon ve taş plak teknolojileri müziğin kaydedilmesinde kullanılmaya başlanmıştır. Ünlü'nün (2012) belirttiği gibi, 1900'lü yıllarda Gramophone Company ve Alman firmalarının Osmanlı'ya teknisyenlerle birlikte taşınabilir kayıt cihazlarını göndermesiyle, ülkemizde "taş plak" olarak bilinen kayıtların aslında fonograf üzerinde yapıldığı ortaya çıkmıştır. Böylece, taş plaklar aracılığıyla Türk müziği eserleri kalıcı hale getirilmiş ve sonraki kuşaklara aktarılması mümkün olmuştur.

1905 yılından itibaren İstanbul'da birçok taş plak kayıt firması faaliyet göstermeye başlamıştır. Bu firmalar arasında Orfeon Record, Odeon Record, Gramophone Concert Record ve Zonophone gibi önemli şirketler yer almaktadır. İlk kayıt edilen türler arasında ise gazel, taksim ve şarkı türleri ön plana çıkmıştır. Türk müziği sözlü eserleri arasında en fazla ilgi gören form ise gazel olmuştur. Bu yeni kurulan plak şirketleri, dönemin usta icracılarını yakından takip ederek pek çok plak anlaşması gerçekleştirmiştir. Özellikle yurt dışı bağlantılı olan bu firmalara, Levantenler olarak adlandırılan ve Yakın Doğu ile Osmanlı topraklarında yerleşik yaşayan Avrupa kökenli müzisyenlerin de büyük ilgisi olmuştur (Yöre, 2008, s.413). Maddi olanakları güçlü ve sosyal bağlantıları sağlam olan Levantenler veya Türk Müslümanlar, kahvehane, eczane, kıraathane gibi mekânlara genellikle kendi iş yerlerine gramofonlar getirterek, belirli bir ücret karşılığında halka müzik dinletileri sunmuşlardır (Akçura, 1990). Ayrıca, bu müzisyenlerden bazıları Klasik Türk Müziği'ne olan tutkuları doğrultusunda plak şirketleriyle özel anlaşmalar yapmış ya da kendi maddi olanaklarıyla plak şirketleri kurarak taş plak kayıtları gerçekleştirmişlerdir.

Ses kayıt teknolojisinin gelişmesiyle birlikte taş plaklara şarkı, peşrev, taksim ve kanto gibi çeşitli türlerde eserler kaydedilmeye başlanmış; ancak bu kayıtlar arasında özellikle gazel formu, dönemin en çok rağbet gören sözlü Türk müziği türü olarak öne çıkmıştır. Bu ilginin kaynağında, gazelin hem müzikal hem de duygusal anlamda icracıya geniş bir ifade alanı sunması yatmaktadır. Nitekim gazel kavramı, yalnızca müzikal bir biçim değil, aynı zamanda estetik bir anlamı da içinde barındırmaktadır. Develioğlu'na göre, “gazel” kelimesi Türkçede “güzel, latif, hoş” gibi anlamlar taşımaktadır (Develioğlu, 2015, s.326). Türk müziğinde ise gazel, Özkan'ın tanımına göre, belirli bir usule bağlı kalmadan iki, dört ya da daha fazla mısradan oluşan bir güfthenin, belli bir makam anlayışı çerçevesinde doğaçlama olarak sesle taksim edilmesidir. Gazel icrası genellikle önceden hazırlanmış bir nota ya da besteye dayanmaz; bunun yerine, icracının anlık ilhamına, teknik donanımına ve duygusal yoğunluğuna bağlı olarak şekillenir. Bu yönüyle gazel, hem bağımsız bir form olarak hem de şarkı formu içinde, özellikle meyan bölümünden sonra yer bulabilen esnek ve yaratıcı bir icra biçimidir (Özkan, 2000, s.107–108). Taksim formunda olduğu gibi irticalen (doğaçlama) icra edilen bu tür, yüksek bir musiki kabiliyeti gerektirmektedir. Yahya'ya göre “*Bu alanın en önemli gazelhânları arasında Hâfız Sâmî, Hâfız Kemâl, Hâfız Burhan, Hâfız Yaşar ve birçok isim tarihteki yerlerini almışlardır.*” (Kaçar, 2022, s.173).

Gazel formunun en fazla rağbet gördüğü dönemlerde, bu formun icrasında en etkin isimler hafız unvanına sahip icracılar olmuştur. Dini eğitimlerinin yanı sıra tasavvuf musikisi alanında da yetişmiş olan bu hafızlar, kendilerine özgü, derinlikli ve süslemeli bir okuyuş tarzına sahipti. Şüphesiz ki bu tarz, şarkı veya beste gibi belirli kalıplara bağlı formlarda yer yer abartılı bulunarak kulağa ağır gelebilmekteydi; ancak kaside ve özellikle gazel gibi doğaçlamaya açık formlarda adeta parlamış, dinleyiciler üzerinde derin etkiler bırakmıştır. Bu nedenle gazel icrasında “usta” olarak nitelendirilen pek çok icracının hafız kökenli olması tesadüf değildir.

Gazel formunun icrası, yalnızca güçlü bir ses tekniğiyle değil, aynı zamanda çok yönlü müzikal bir birikimle mümkündür. Gazel okuyucusunun teknik olarak kendi sesini tanımasının yanı sıra makamsal bilgisi, Türk müziği repertuarına hâkimiyeti, usul bilgisi, doğaçlama yeteneği, güfteye olan duyarlılığı ve geleneksel icra anlayışını yorumlayabilme kapasitesi gibi unsurlar bir araya geldiğinde, bu icra biçimi virtüözlük düzeyinde kabul edilmektedir. Nitekim klasik dönemden bu yana bir hanendenin (ses icracısının) gerçek bir virtüöz sayılabilmesi için gazel formunu hakkıyla icra edebilmesi temel bir ölçüt olarak görülmektedir. Gazelin geleneksel form yapısının nasıl şekillendiğini Kaçar, şu ifadelerle açıklamıştır;

“Gazelhân birinci mısra'yı okur. İkinci mısra'nın öncesinde tekar bir taksim yapılır ve nağme uygun bir perdede bırakılır. Gazelhân ikinci mısra'yı okur, tekrar saz taksîmi yapılır ve meyan gösterilir. Gazelhân üçüncü mısra'yı meyan olarak okur. Dördüncü mısra'yı icrâsından sonra sâzende son taksîmi icrâ eder” (Kaçar, 2009, s.228).

Gramofon ve “cansız sanatkarlar” olarak adlandırılan taş plak kayıtları, usta icracılardan meşk etmenin yeni bir yolu olarak değerlendirilebilir. Geleneksel müzik aktarımı açısından bu teknolojik gelişme, dönemin şartları içinde önemli ve dönüştürücü bir yöntem olmuştur. Ancak bu dönüşüm, yalnızca geleneğin ustaları tarafından icra edilen ve özgün üslubu koruyan kayıtlarla anlam kazanır. Meşk sistemi, taklit ve tekrara dayalı sözlü aktarım biçimi olarak sanayileşmeyle birlikte çağın gereksinimlerine uyum sağlamış; sözlü aktarım taş plaklar, kasetler ve nihayet dijital platformlara taşınmıştır. “Söz uçar, yazı kalır” anlayışıyla notayı uzun süre benimseyemeyen Klasik Türk müziği, ses kayıt teknolojisine karşı benzer bir direnç göstermemiştir.

Osmanlı'nın son dönemindeki savaşlar ve Cumhuriyet'in kuruluşuyla başlayan yeni politik ve sosyo-kültürel süreçler, sadece devlet yapısını değil sanat anlayışlarını da etkilemiştir. Geleneğe sıkı bağlı Klasik Türk Musikisi, çağın ruhuna uyum sağlamak, daha geniş kitlelere ulaşmak ve icra geleneğini sürdürebilmek için kayıt teknolojisini benimsemiştir. Bu dönemin yüksek nitelikli sanatkârları da taş plak kayıtlarında önemli yer almıştır.

Notanın Türk müziğine geç girmesi nedeniyle, Dede Efendi öncesine dair müzikal tavrı ve üsluba ilişkin yazılı ve işitsel kaynaklar sınırlıdır. Edvarlarda yer alan bilgiler genellikle teorik düzeyde kalmış, icraya dair ayrıntılı veriler sunmamıştır. Bu nedenle, taş plak kayıtları, özellikle geleneksel icra tavrını belgeleyen nadir ve değerli kaynaklardır; klasik üslubu taşıyan az sayıdaki sanatkârın performanslarını içermeleri açısından önem taşımaktadır.

Gramofon ve taş plakların en yaygın kullanıldığı dönem, Osmanlı'nın son yılları ile Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarına denk gelir. Uzun süren savaşlara rağmen kayıt faaliyetleri kesintisiz sürdürülmüştür. Ünlü'nün de belirttiği gibi, savaş cephede devam ederken halk sosyal hayatını mümkün olduğunca sürdürmüştür (Ünlü, 2004). Osmanlı döneminde kanto, şarkı ve taksim gibi türler taş plaklarda yoğun şekilde yer alırken, Cumhuriyet ile birlikte yeni ritim kalıpları ve türler de bu kayıtlar aracılığıyla müzik literatürüne katılmıştır. Ancak bu çeşitlilik içinde gazel formu taş plak döneminde popülerliğini korumuştur.

Gazel formunun en yoğun olarak icra edildiği bu dönemlere ait ses kayıtlarının incelenmesi, geleneksel icra anlayışını ve müzikal tavrı anlamak açısından büyük önem taşır. Taş plaklar, gazelin tarihsel gelişimini ve zirve dönemini yansıtan, dönemin usta icracıları tarafından seslendirilmiş önemli işitsel belgelerdir. Günümüze ulaşan bu kayıtların kapsamlı analizi, gazel formunun yapısını, icra biçimlerini ve dönemsel özelliklerini ortaya koymada değerli veriler sunacaktır. Böylece gazelin en popüler dönemine ait icraların genel bir portresi çizilerek Klasik Türk müziği literatürüne önemli katkılar sağlanacaktır.

Bugüne kadar taş plaklara kaydedilen taksim, şarkı gibi çeşitli formlar üzerine bazı çalışmalar yapılmış olsa da, gazel formuna odaklanan araştırmalar sınırlı sayıdadır ve derinlik açısından yetersiz kalmaktadır. Oysa gazel, derin makam bilgisi, perde hassasiyeti, süsleme teknikleri, doğaçlama yeteneği ve bestecilik kabiliyeti gibi unsurları barındıran, yüksek düzeyde ustalık gerektiren bir formdur. Ancak belirli ve standart bir biçim yapısına sahip olmaması, araştırılmasını güçleştirmekle birlikte önemini artırmaktadır.

Bu çalışma, taş plakların en popüler olduğu dönemlerde kaydedilen gazel formundaki eserleri; solist profilleri, eşlik durumları ve icra biçimleri gibi değişkenler çerçevesinde inceleyerek, gazelin geleneksel icra anlayışını ve tarihsel bağlamdaki temsil biçimlerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Böylece gazel formunun tarihsel süreçteki en görkemli dönemine ait icralar üzerinden, bu geleneğin kültürel bellekteki yerinin daha net anlaşılması hedeflenmektedir.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmanın amacı, 1905-1965 yılları arasında taş plaklara kaydedilmiş gazel eserlerinin ses kayıtları üzerinden solist profilleri, eşlik durumu ve icra biçimlerinin dağılımını belirlemektir. Osmanlı'nın son dönemleri ile Cumhuriyet'in ilk yıllarında gramofon teknolojisinin yaygınlaşmasıyla gazel formundaki eserler popülerlik kazanmıştır. Çalışma bu döneme ait işitsel kaynakların belirlenen değişkenler

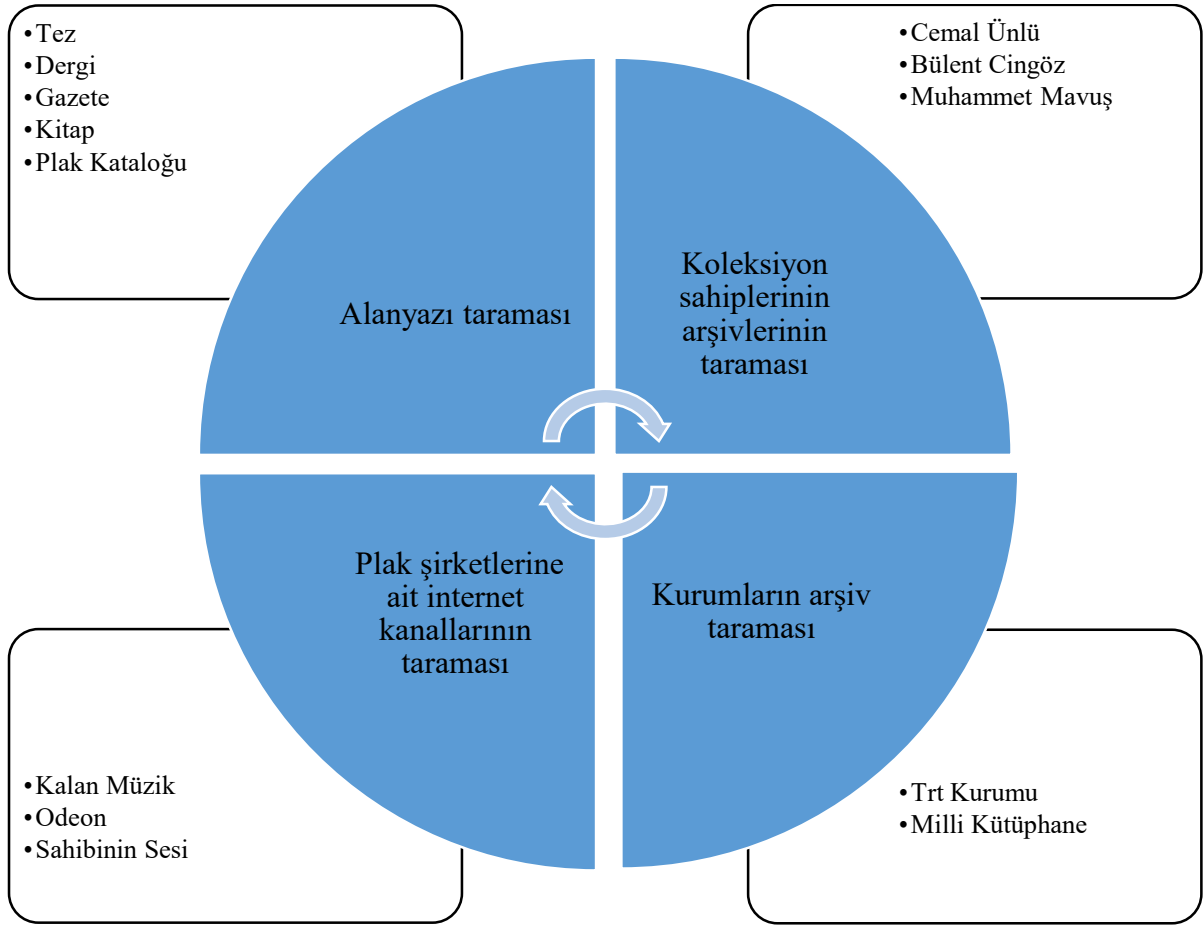
açısından analizine odaklanmaktadır. Taş plak gazel kayıtları üzerinden yapılan incelemeler, Türk müziğinde gazel formunun yapısal özelliklerinin ortaya konmasına katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda, gazelhanlıkta gelişen solist profilleri ve gazel formuna eşlik eden sazların durumu, araştırmanın temel odak noktaları arasında yer almaktadır. Çalışmanın, alanyazına önemli katkılar sunması beklenmektedir.

Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada, 1905-1965 yılları arasında yayımlanmış ve ses kayıtlarına erişilen 259 taş plak üzerindeki Türk Müziği Gazel Formu eserlerinin icraları incelenmiştir. İncelenen ses kayıtlarında, solist profilleri, eşlik durumu ve icra biçimleri betimlenmiştir. Araştırma, nitel yöntemler arasında yer alan betimleyici durum çalışması modeli çerçevesinde yürütülmüştür. Alanyazında durum çalışması, hem nicel hem de nitel yaklaşımlarda kullanılan ve belirli bir olgu veya ilişkiyi mevcut sınırlar içinde kapsamlı şekilde analiz eden bir yöntem olarak tanımlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s.79). Ayrıca, doküman incelemesi kapsamında yazılı materyallerin yanı sıra film, video, fotoğraf gibi çeşitli medya türlerinin de araştırmalarda kullanılabileceği belirtilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s.187-189). Bu araştırmada taş plak gazel eserleri doküman olarak kabul edilmiş ve betimsel analiz yöntemiyle incelenmiştir. Araştırmanın temel sorusu doğrultusunda oluşturulan alt sorular esas alınarak yapılan betimleyici analiz sonucunda elde edilen bulgular, tablolar aracılığıyla sunulmuştur.

Araştırma Dokümanları

Bu araştırmada, Türk müziği gazel formunun taş plaklara kaydedilen örnekleri, alt araştırma soruları çerçevesinde ele alınmıştır. Her alt soruya yönelik belirlenen değişkenler alandaki uzman görüşleri doğrultusunda geliştirilmiştir. Görüşme yapılan uzmanlar arasında Türk Müziği Konservatuarı'nda görev yapan bir ses eğitimci-akademisyen, TRT İstanbul Radyosu ses sanatçısı ve cami müezzini-gazelhan bulunmaktadır. Çalışmada kullanılan dokümanlara erişim süreci ise aşağıdaki akış şeması ile açıklanmıştır.

Şekil 1. Çalışma Dökümanlarına Ulaşırken İzlenen Yol (Akış Şeması)

İncelenen taş plak kayıtlarının elde edildiği kaynak listesi Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Eserlerin Elde Edildikleri Kaynaklara Göre Dağılımı

Ulaşılan Kişi, Kurum, Adres	Ses Kayıt Sayısı	
	f	%
Bülent Cingöz özel arşivinden	73	28
Odeon arşivinden	53	20
Kalan Müzik youtube kanalından	15	6
Nadir Kitap- 78 devirli taş plak arşivi	24	9
Muhammet Mavuş özel arşivinden	19	7
Biraz Garip arşivinden	21	8
Musiki Lügatı youtube kanalından	18	7
Cemal Ünlü özel arşivinden	10	4
Sahibinin sesi youtube kanalından	9	3
İstanbul Üniversitesi- Osmanlı Dönemi Müziği Uygulama ve Araştırma Merkezi	3	1
Kişiyeye özel çeşitli Youtube kanallarından	14	5
Toplam	259	100

Çalışmada toplamda 291 ses kaydına ulaşılmış olup, bu kayıtlar 1905-1965 yılları arasında taş plaklara okunan gazel formundaki eserleri kapsamaktadır. Ancak, farklı arşiv kaynaklarından temin edilen bu kayıtların ön incelemesi sonucunda 21 eserin tekrar ettiği tespit edilmiştir. Ayrıca, 11 eser hem taş plak hem de ses kayıtları açısından erişilemez durumdadır ve analiz edilemeyecek derecede bozuk kayıtlar, çalışmanın güvenilirliğini korumak amacıyla inceleme dışı bırakılmıştır. Sonuç olarak, 259 taş plak kaydı üzerinden belirlenen değişkenler doğrultusunda analizler gerçekleştirilmiş ve elde edilen bulgular, tezin “Bulgular ve Yorum” bölümünde frekans ve yüzde değerleriyle tablo halinde sunulmuştur. Her değişken, bu bölümde ayrıntılı biçimde açıklanmıştır.

Veri Analiz Araçları (Değerlendirme Formları) ve Analizi

Ulaşılan ve sayısı 259’a indirgenen taş plak gazel kayıtlarının orijinalliğini doğrulamak amacıyla, alanında faaliyet gösteren beş arşiv sahibi ile iletişime geçilerek bilgi alışverişinde bulunulmuştur. Bazı plak kayıtlarının günümüz teknolojisine daha uygun bir ses kalitesi sunması, bazılarının ise daha fazla cızırtı içermesi bu süreçte incelenmiştir. Yapılan araştırmalar, birçok taş plak kaydının sonradan 45’lik plak formatına aktarılması nedeniyle günümüze daha kaliteli sesle ulaşabildiğini ortaya koymuştur.

Taş plaklara kaydedilen gazel formundaki eserlerin toplam 259 ses kaydının analiz sürecine ilişkin detaylar Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Aşamalı Analiz Tablosu

İncelenen Eserin Özellikleri	Dinleme					Uzman	Birlikte Karar Verme
	Araştırmacı						
	Genel	Ayrıntılı	Odaklı	Kontrol			
Solist Profili Bakımından	Hafız	Hafız	Levanten	Tekrar	Tekrar	+	
Eşlik Durumu Bakımından	Tanbur	Tanbur	Keman (Borulu)	Tekrar		?	
İcra Şekli Bakımından	Eşilikli	Eşlikli	Eşlikli	Kabul	Kabul	+	

Taş plaklara kaydedilen gazel formundaki eserlerin ses kayıtlarının analizleri, tamamen sessiz bir ortamda ve bilgisayar üzerinden kulaklık kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Dinleme süreci, belirlenen değişkenlere göre genel, ayrıntılı ve odaklı olmak üzere üç aşamada yürütülmüştür. Üç aşamada da tutarlı sonuçlar elde edildiğinde, veri kontrolü tamamlanmış sayılarak, analiz bulguları Ek 2’de yer alan “Taş Plaklara Okunan Gazel Formlu Eserlerin Ayrıntılı Analiz Tablosu”nda sunulmuştur. Ancak, dinleme aşamalarında veriler arasında farklılıklar ortaya çıkarsa, süreç tekrarlanmış; tekrar edilen dinlemelerde de net sonuç alınamazsa alan uzmanlarından görüş alınmıştır. Tüm analizler tamamlandıktan sonra, oluşturulan kapsamlı analiz tablosu, Türk Müziği Konservatuarı’ndan bir akademisyen, TRT İstanbul Radyosu ses sanatçısı ve cami müezzini-gazelhan olmak üzere üç uzman tarafından incelenmiştir. Uzmanlardan, dinleme protokolüne uygun hareket etmeleri istenmiş ve uzman kontrolünden geçen veriler doğrultusunda analiz tablosunda gerekli güncellemeler yapılmıştır.

Taş plaklara kaydedilen gazel formundaki eserlerin ses kayıtları, belirlenen değişkenler doğrultusunda değerlendirilirken, her bir değişken kendi özel ölçütleri çerçevesinde incelenmiştir. Solistlerin incelenmesi sürecinde öncelikle cinsiyet temelinde sınıflandırma yapılmıştır. İncelenen 259 taş plak kaydındaki solist isimlerinden 13’üne ulaşılamamıştır. İsim bilgisi bulunmayan bu kayıtların teyidi iki

aşamalı bir süreçle gerçekleştirilmiştir. İlk olarak, kayıtların temin edildiği kurum veya kişilerce sağlanan solist isimlerinin doğruluğu kabul edilmiştir. İkinci aşamada ise, ismi bulunmayan solistlerin refakatçıları temel alınarak ilgili literatür taraması yapılmıştır. Bu kapsamda, “Yorgo Bacanos’un Taş Plaklardaki Gazel Eşliklerinin Teknik ve Makamsal Analizi” adlı tez çalışmasından üç solist ismine ulaşılmıştır. Ayrıca, Tanburi Cemil Bey ile ilgili yayımlanan “Doğumunun 150’nci Yılında Tanburi Cemil Bey Külliyyatı’ndan Seçmeler” plak kataloğu kullanılarak yedi solist ismi daha belirlenmiştir.

Ulaşılan taş plak kayıtlarında yer alan solist isimlerine dayanarak oluşturulan kadın ve erkek gazelhan listesine ek olarak, ulaşılabilen diğer taş plak listeleri de incelenmiş ve gerekli tamamlamalar yapılmıştır. Türkiye’nin en kapsamlı taş plak koleksiyonuna sahip olan ve yaklaşık on sekiz bin kayıt barındıran Cemal Ünlü’nün arşiv listesi, bu çalışma için referans kaynak olarak kabul edilmiştir. Pan Yayıncılık tarafından yayımlanan Cemal Ünlü’nün “Git Zaman Gel Zaman Fonograf-Gramofon-Taş Plak Kataloğu”ndan yararlanılarak hazırlanan liste, arşiv sahibi ve alan uzmanı Cemal Ünlü tarafından da denetlenmiş ve analiz tablosuna eklemeler yapılmıştır. Kullanılan dokümanlar, erişilebilir kaynaklarla sınırlı tutulmuş olup, gazel kayıtları solist profili değişkenine göre incelenirken taş plakların dinlenmesine gerek duyulmamıştır. Plak üzerindeki yazılı isimler güvenilir kabul edilmiş ve çalışmaya katkı sağlayabilecek her isim listeye dahil edilmiştir.

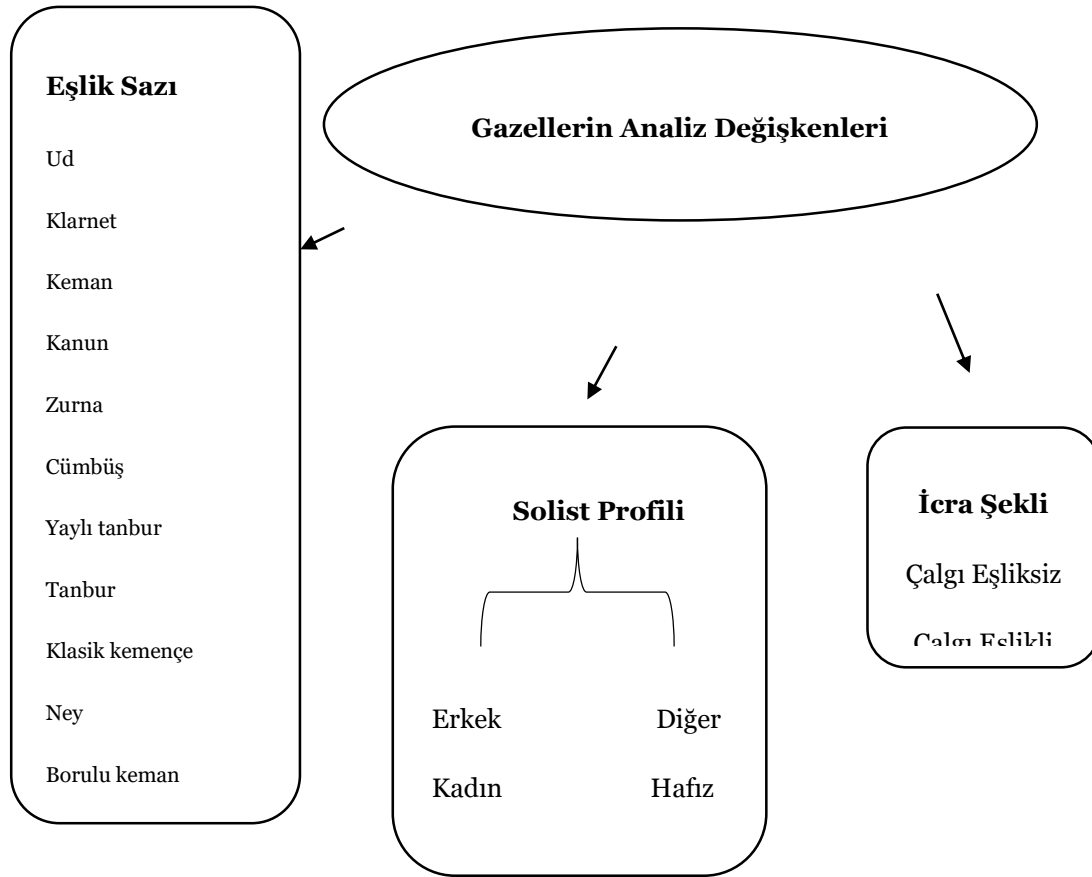
Solist profili değişkeni kapsamında incelenen ses kayıtlarındaki tüm solistler, genel olarak “gazelhan” şeklinde tanımlanmıştır. Bu gazelhanlar, cinsiyetlerine göre kadın ve erkek olarak sınıflandırılmış; ayrıca unvan bazında “diğer,” “levanten” ve “hafız” şeklinde alt gruplara ayrılarak analiz edilmiştir.

İcra şekli değişkeni kapsamında yapılan incelemede, taş plaklara kaydedilen gazel formundaki eserlerin ses kayıtlarında üç farklı icra biçimi tespit edilmiştir. Tezin kuramsal altyapısında, bu icra biçimlerini destekleyen önceki araştırmalara da yer verilmiştir. Genel, ayrıntılı ve odaklı dinleme süreçleri sonucunda, gazelhana eşlik durumu açısından aşağıdaki üç icra şekli temel ölçüt olarak kabul edilmiştir:

- Gazelhana eşlik eden herhangi bir sazın bulunmadığı icra biçimi,
- Gazelhana tek bir saz ile serbest ritim içerisinde eşlik edilen icra biçimi,
- Gazelhana ritim aleti ve bir ya da birden fazla sazın eşlik ettiği icra biçimi; başka bir ifadeyle, saz veya saz grubu ile ritim tutularak gerçekleştirilen icra şekli.

Tablo 3. Bir Ses Kaydı Analizinin Nasıl Yapıldığına İlişkin Örnek

Feryâd-ı Figân Aşka Sermaye-i Candır
Dönem: Cumhuriyet Dönemi (1928)
Solist: Hafız Sadettin KAYNAK (Erkek, Hafız)
Eşlik Durumu: Keman sazı ile başta ve mısra aralarında makamsal eşlikler, yol göstermeler yapılmıştır. (Refakat sazı Keman)
İcra Şekli: Gazel ıcrası boyunca ud ve kanun çalgıları düyek usûlünde ritim tutarak gazelhana düyek usulünde ritimli çalgı eşliği yapmışlardır.

Şekil 2. Analiz Sürecinde Kullanılan Ölçütler

Şekil 2’de gösterildiği üzere, incelenen taş plaklara ait ses kayıtları icra şekilleri açısından analiz edildiğinde; eserlerin çalgısız (eşliksiz), yalnızca çalgı eşlikli ve hem ritim hem de çalgı eşlikli biçimlerde icra edildiği tespit edilmiştir. Solistlerin durumu cinsiyet (kadın-erkek) ve unvanlar (levanten, hafız, gazelhan) olmak üzere iki temel başlık altında ele alınmıştır. Eşlik durumu açısından yapılan incelemede ise, eserlerde toplam 12 farklı refakat sazının kullanıldığı belirlenmiştir; bunlar keman, ud, klarnet, kanun, zurna, cümbüş, tanbur, yaylı tanbur, klasik kemençe, ney, borulu keman ve viyolonsel olarak sıralanabilir. İcra şekilleri bağlamında ise, eserlerin çalgısız, çalgı eşlikli, ritim ve çalgı ile birlikte ritim eşlikli olmak üzere farklı biçimlerde icra edildikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Birinci Alt Soruya İlişkin Bulgular ve Yorum

Araştırmanın birinci alt sorusunda taş plaklara okunan, ancak ses kayıtlarına ulaşılan gazel formundaki eserlerin solist profili değişkenine göre dağılımları sorulmuştur. Bu soruya ilişkin yapılan betimsel analizden elde edilen bulgular Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4. Gazellerin Solist Profili Değişkenine Göre Dağılımı

	Solistler	f	%
Gazelhan	Erkek		
	Diğer	43	54.4
	Hafız	16	20.3
	Leventen	3	3.8
	Kadın		
	Diğer	11	13.9

Levanten	4	5.1
Hafız	2	2.5
Genel Toplam	79	100

“Gazel formu eserlerinin solist profili değişkenine göre dağılımı” alt araştırma sorusu çerçevesinde yapılan incelemede, tüm solistler “gazelhan” olarak adlandırılmıştır. Tablo 4’e göre solistler öncelikle cinsiyet temelinde iki gruba ayrılmış, ardından her cinsiyet grubu içinde “diğer”, “hafız” ve “levanten” unvanları doğrultusunda sınıflandırılmıştır. Erkek gazelhanlar arasında en yüksek oran %54,4 ile herhangi bir unvana sahip olmayan “diğer” grubu olurken, bunu %20,3 ile “hafızlar” ve %3,8 ile “levanten”ler takip etmiştir. Kadın gazelhanlar ise farklı bir dağılım göstermiştir; %13,9 ile “diğer” grubu en yüksek paya sahip olurken, bunu %5,1 ile “levanten”ler ve %2,5 ile “hafızlar” izlemektedir Bizzat ses kaydına ulaşamadığımız gazelhanların da isminin bulunduğu Cemal Ünlü “Git Zaman Gel Zaman Fonogram-Gramafon-Taş Plak” kataloğundan faydalanılarak oluşturulan solist listesine göre, Tablo 4 oluşturulmuştur. Tablo 4’e bakıldığında taş plakların en popüler dönemleri boyunca taş plaklara gazel okuyan %21.5 oranında kadın gazelhana, %78.5 oranında da erkek gazelhana rastlanmıştır.

Taş plaklara kaydedilen gazel formu eserlerin solist profili değişkeni bağlamında yapılan analizde, hafız ve levanten unvanına sahip gazelhanların kayda değer bir oranda yer aldığı tespit edilmiştir.

İkinci Alt Soruya İlişkin Bulgular ve Yorum

Araştırmanın ikinci alt sorusunda taş plaklara okunan, ancak ses kayıtlarına ulaşılan gazel formundaki eserlerin “eşlik durumu” değişkenine göre dağılımları sorulmuştur. Bu soruya ilişkin yapılan betimsel analizden elde edilen bulgular Tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 5. Gazellerin Eşlik Durumu Değişkenine Göre Dağılımı

Eşlik Sazı	f	%
Keman	93	33.9
Ud	49	17.8
Klarnet	40	14.6
Klasik Kemençe	34	12.4
Kanun	30	10.9
Tanbur	11	4.0
Zurna	5	1.8
Ney	5	1.8
Yaylı Tanbur	2	0.7
Borulu Keman	2	0.7
Cümbüş	1	0.3
Viyolonsel	1	0.3
Toplam	274	100

Taş plaklara kaydedilen gazel formu eserlerin eşlik durumları incelendiğinde, toplamda 12 farklı saz türünün gazelhanlara müşterek olarak eşlik ettiği belirlenmiştir. Bazı eserlerde birden fazla sazın birlikte kullanıldığı görülmekle birlikte, bu analizde yalnızca gazelhanla eşlik eden sazlar dikkate

alınmıştır. Eserlerde giriş taksimi, ara taksim gibi bölümlerde farklı sazların refakat ettiği durumlar tespit edilmiştir. Toplamda 259 gazel kaydına karşılık, eşlik eden saz sayısı bazı eserlerde birden fazla sazın kullanılması nedeniyle 274 olarak kaydedilmiştir. Tablo 5 incelendiğinde taş plaklara okunan gazel formu eserlerde en çok tercih edilen eşlik sazının %33.9 oranla keman sazı olduğu görülmektedir. Diğer Türk müziği sazlarına rağmen, 259 adet ses kaydı içerisinde 93 kayıta Keman sazı eşliği ile ezici bir farkla hepsinin önüne geçmesi şaşırtıcıdır.

Taş plaklara okunan gazel formu eserlerde eşlik eden sazların dağılımına bakıldığında; en çok tercih edilen saz keman olmuştur. Kemanın ardından en yüksek oranla eşlik eden sazlar sırasıyla; %17.8 ile ud, %14.6 ile klarnet, %12.4 ile klasik kemençe ve %10.9 ile kanun olmuştur.

Tanbur ise %4 oranında eşlik etmiş olup, bu oranın büyük kısmının Tanburi Cemil Bey tarafından çalındığı düşünülmektedir.

Diğer sazlara gelince; zurna ve ney her biri %1.8 oranında, borulu keman ve yaylı tanbur %0.7 oranında, viyolonsel ve cümbüş ise %0.3 oranında gazel formundaki taş plak kayıtlarına eşlik etmiştir.

Bu veriler, gazel formunda çok çeşitli sazların refakatçi olarak kullanıldığını ve özellikle keman, ud, klarnet gibi sazların öne çıktığını göstermektedir.

Bu çalışmada incelenen taş plaklar arasında yer alan Borulu keman, yalnızca o döneme özgü olarak geliştirilmiş bir saz türüdür. Günümüzde yaygın kullanılmaması nedeniyle, kayıtlar içerisindeki sesinin net bir şekilde ayırt edilmesi oldukça ince bir dikkat gerektirmektedir. Tezin güvenilirliğini korumak amacıyla, keman başlığı altında yer alan seslerin hem klasik kemanı hem de Borulu kemanı kapsadığı kabul edilmiştir. Borulu keman, sadece 1997 yılında Kalan Müzik tarafından yayınlanan “Gazeller 78 devirli taş plak kayıtları” kataloğunda eşlikçi olarak belirtilen “Pek muztaribim Ey gül-i ter” adlı eserde ve iki başka eserde tespit edilmiştir. Bu tespitler, alanında uzman üç kişinin görüşüne sunulduktan sonra tabloya dahil edilmiştir.

Taş plaklara kaydedilen gazel icralarında söz konusu olan diğer sazlar ise özellikle ritim sazlarıdır. Ritimli çalgıların eşlik ettiği performanslarda sıklıkla “zilli def, def, kudüm, şişe, kaşık” gibi enstrümanlar duyulmaktadır.

Araştırma sonuçlarına göre, taş plaklarda okunan gazel formlarında en çok tercih edilen eşlik sazı açık ara kemandır. Bunu sırasıyla ud, klarnet, klasik kemençe, kanun ve tanbur takip etmektedir. Ayrıca zurna ve ney sazlarının da düşük oranlarda tercih edildiği görülmüştür.

Üçüncü Alt Soruya İlişkin Bulgular ve Yorum

Araştırmanın üçüncü alt sorusunda taş plaklara okunan, ancak ses kayıtlarına ulaşılan gazel formundaki eserlerin “icra şekli” değişkenine göre dağılımları sorulmuştur. Bu soruya ilişkin yapılan betimsel analizden elde edilen bulgular Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6. Gazellerin İcra Şekli Değişkenine Göre Dağılımı

İcra Şekli	f	%
Çalgı ve ritim eşlikli	130	50.3
Çalgı eşlikli	127	49

Çalgı eşiksiz	2	0.7
Toplam	259	100

“Gazel formu eserlerinin icra şekillerine göre dağılımı nasıldır?” sorusuna yanıt arandığında, taş plaklardaki gazel formları üç ana grupta sınıflandırılmıştır: “çalgı ve ritim eşlikli,” “çalgı eşlikli” ve “çalgı eşiksiz.”

Tablo 6 incelendiğinde, gazel eserlerinin %50.3 oranında çalgı ve ritim eşlikli, %49 oranında ise sadece çalgı eşlikli olarak icra edildiği görülmektedir. Literatürde, gazelin en yaygın olduğu dönemlerde genellikle çalgısız icraların tercih edildiği belirtilmekle birlikte, taş plak kayıtlarında bu tür icraların oranının yalnızca %0.7 olduğu tespit edilmiştir. Bu durum, özellikle dost toplantıları ve meşk ortamlarında çalgısız gazel icrasının yaygın olmasına karşın, taş plaklara yapılan kayıtların farklı bir eğilim gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Bunun yanında, araştırmanın ulaştığı taş plak kayıtlarının sınırlı olduğu, pek çok kaydın zaman içinde kaybolduğu ya da deforme olduğu da göz önünde bulundurulmalıdır.

Taş plaklara kaydedilen gazel formu eserler incelendiğinde, kanun, ud, klarnet ve ritim sazlarından oluşan topluluklarla yapılan icralar “ritimli ve çalgı eşlikli” icra şekli olarak tanımlanmıştır. Bu tür icralarda genellikle eşlik eden saz, eserin girişinde taksim yapar; diğer sazlar ise altta düyek usulüyle ritmi tutar. Ardından gazelhan sözü devralır ve gazelin zeminhane ile nakarat bölümlerini seslendirir. Sonrasında söz tekrar eşlik eden sazlara geçer ve bu iki taraf birlikte müşterek bir icra ortaya koyar. Altta ise diğer sazlar ritmik olarak çalmaya devam eder. Gazelhan, eserin meyan ve son bölümlerini doğaçlama şekilde seslendirdikten sonra, genellikle sözü yeniden eşlik eden sazlara bırakır ve böylece gazel icrası tamamlanır.

Çalışmada “çalgı eşlikli” olarak tanımlanan icra biçiminde ise, tek bir saz ve solist birlikte bir performans sergilerler. Bu tür icralar serbest ölçüye sahiptir. İcra, eşlik eden sazın giriş taksimiyle başlar; ardından gazelhan sözü devralarak gazelin zeminhane ve nakarat bölümlerini seslendirir. Sonrasında söz tekrar eşlik eden sazın ara taksimine geçer ve tekrar gazelhane döner. Gazelhan, meyan ve son bölümü doğaçlama şekilde tamamladıktan sonra, genellikle söz tekrar eşlik sazına bırakılır ve gazel icrası sona erer. Tanburi Cemil Bey’in taş plak kayıtları, bu icra türünün en başarılı örnekleri arasında yer almaktadır.

Son olarak, çalışmada “çalgı eşiksiz” olarak adlandırılan icra şeklinde ise gazelhan tamamen yalnız olarak performans sergiler. Bu durumda, zeminhane, nakarat, meyan ve son bölümleri seçtiği güfteye bağlı olarak özgür bir tarzda seslendirilir ve icra sona erer. Hafız Yaşar Okur’un “Ahım mı seni böyle perişan eden ey yüzü mah” adlı gazeli bu icra biçiminin başarılı örnekleri arasında yer almaktadır.

Araştırma sonuçları gösteriyor ki, taş plaklara kaydedilen Türk müziği gazel formu eserlerinde icra şekilleri büyük ölçüde iki ana kategoriye ayrılmaktadır: “çalgı eşlikli” ve “çalgı ile ritim eşlikli” icralar, toplam icraların yaklaşık yarısını oluşturmaktadır.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Araştırmada, Türk müziği gazel formuna ait taş plaklara kaydedilmiş tüm eserlerin tespiti hedeflenmiş ve toplamda 259 gazel formu taş plak kaydına ulaşılmıştır. Bu kayıtlar, belirlenen kriterler

doğrultusunda detaylı bir şekilde analiz edilerek, gazel formunun müzikal yapısını ve genel özelliklerini ortaya koyacak kapsamlı bir portre oluşturulmuştur. Elde edilen bulgular, gazelin müzikal özellikleri ile dönemsel eğilimlerine ışık tutarken, aynı zamanda ilgili dönemin sosyal ve kültürel yapısına dair önemli bilgiler sağlamaktadır.

Araştırmanın birinci alt sorusunun solist profili değişkeni bağlamında belirlenen ölçütlere göre analiz edilmesi ile ulaşılan sonuçlara göre;

Taş plaklarda gazel okuyan ve ulaşılabilen 79 solist üzerinde yapılan incelemede, erkek solistlerin oranı %78,4, kadın solistlerin oranı ise %21,5 olarak belirlenmiştir. Solistlere ilişkin yapılan değerlendirmede, sahip oldukları unvanlar da önemli bir kriter olarak ele alınmıştır. Bu unvanlar, eldeki verilere göre üç ana kategoriye ayrılarak “levanten,” “hafız” ve “gazelhan” olarak sınıflandırılmıştır. Gazelhan unvanı, sadece gazel icra eden ve bu alanda tanınan solistleri ifade etmektedir. İncelenen 79 solist arasında %67,2’si gazelhan, %24’ü hafız, %8,8’i ise levanten olarak belirlenmiştir. Bu sonuçlar, hafız ve levanten solistlerin gazelhanlar içinde kayda değer bir paya sahip olduğunu göstermektedir.

Gazel icracısı olan solistlerin büyük bir kısmının hafızlık eğitimi aldığı belirlenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, taş plaklarda gazel okuyan 79 solist arasında %24’ünün hafızlık eğitimi tamamlayarak bu unvanı kazandığı saptanmıştır. Bu durum, hafızlık eğitimi alan gazelhanların icralarında daha üstün ve etkileyici bir yorum sergilemelerine olanak sağlamış, dolayısıyla popülerliklerini artırmıştır. Gazelin en parlak dönemlerinden itibaren tarihe geçmiş, isimleri altın harflerle anılan gazelhanlar bu duruma iyi birer örnek teşkil etmektedir. Özellikle Hafız Sami, Hafız Burhan, Hafız Osman ve Hafız Kemal gibi isimler bu alanda öne çıkmıştır.

Osmanlı ve dönemin sosyo-kültürel koşullarına rağmen, savaşlar ve sonrasında yaşanan hızlı rejim değişiklikleri, kadın solistlerin sahnedeki etkinliklerini artırmıştır. Gazelhanlar arasında önemli bir yer tutan kadın solistler, kendi içinde hafız, levanten ve Müslüman kimlikleriyle farklı gruplara ayrılmaktadır. Cumhuriyet döneminde gazel icrasında öne çıkan kadın sanatçılar, kısa sürede taş plak kayıtlarının aranılan isimleri haline gelmiştir. Bu dönemin dikkat çeken kadın gazelhanlarından biri olarak Hamiyet Yüceses örnek gösterilebilir.

Taş plakların en yaygın ve popüler olduğu dönemler, Osmanlı’nın son yılları ile Cumhuriyet’in ilk yıllarıdır. Bu dönemin sosyo-kültürel yapısı, kadın ve erkeğin sanat alanındaki görünürliğini belirgin biçimde etkilemiştir. Yapılan analizler doğrultusunda, taş plaklarda yer alan gazel formundaki eserlerin solistlerinin büyük bir çoğunluğunun erkek gazelhanlardan oluştuğu ortaya çıkmıştır ki bu, dönemin koşulları göz önünde bulundurulduğunda beklenen bir sonuçtur.

Araştırmanın ikinci alt sorusu kapsamında, eşlik sazı değişkenine göre yapılan analizler sonucunda, taş plaklara okunan gazel formundaki eserlerde en çok tercih edilen sazın %33,9 ile keman olduğu belirlenmiştir. Bunu %17,8 ile ud, %14,6 ile klarnet, %12,4 ile klasik kemençe, %10,9 ile kanun ve %4 ile tanbur izlemiştir. Ayrıca, zurna ve ney sazları %1,8 gibi düşük oranlarda kullanılmıştır. Toplam 259 gazel icrası ve 274 eşlik sazı tespit edilirken, yaylı tanbur, borulu keman, cümbüş ve viyolonsel gibi sazlar ise yalnızca bir ya da iki kez tercih edilmiştir.

Araştırma bulguları, taş plaklarda okunan gazel formundaki eserlerde en çok keman eşlik sazı olarak kullanıldığını ortaya koymaktadır. Kemanın bu kadar yaygın tercih edilmesi, onun melankolik ve duygusal yapısının gazelin ruhuna uyum sağladığını düşündürmektedir. Kemanı takip eden ud, klarnet

ve klasik kemençe gibi enstrümanların kullanımı ise, gazel icrasında makam geçişlerini ve süslemeleri ön plana çıkaran enstrümanların daha çok tercih edildiğini göstermektedir.

Araştırmanın üçüncü alt sorusunun solist profili değişkeni bağlamında belirlenen ölçütlere göre analiz edilmesi ile ulaşılan sonuçlara göre: İncelenen 259 gazel kaydının sadece ikisi “Çalgı Eşiksiz” biçimde seslendirilmiştir. Geri kalan kayıtlar ise “Çalgı Eşlikli” ve “Ritimli ve Çalgı Eşlikli” olarak neredeyse eşit oranlarda dağılmıştır. Oranlara bakıldığında, taş plaklardaki gazel icralarının %50,2’sinin ritimli ve çalgı eşlikli, %49’unun çalgı eşlikli, yalnızca %0,7’sinin ise çalgı eşiksiz olduğu belirlenmiştir. Bu kapsamda, düyek usulüyle icra edilen ve kimi zaman “çiftetelli gazel” ya da “tempolu gazel” olarak adlandırılan tarzın gazel formunda yaygın bir uygulama olduğu görülmektedir. Ayrıca, Tanburi Cemil Bey’in kayıtlarında örneklerini bulduğumuz “Çalgı Eşlikli” icra şekli de gazel formunda sıkça tercih edilen bir performans tarzı olarak öne çıkmaktadır. Benzer şekilde, Oter ve Altuntaş’ın (2019) “Sahibinin Sesi Firmasının 1928 Yılında Çıkardığı Taş Plaklarda Yer Alan Münir Nurettin Selçuk’a Ait Gazellerin Biçim Yönünden Tesbit ve Tahlili” başlıklı makalesinde yapılan incelemede, üç gazelden birinin ritimli, diğer ikisinin ise serbest biçimde icra edildiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulgu, çalışmamızda belirlenen icra şekilleri analiz ölçütlerini desteklemektedir.

Gazellerin en yoğun olarak tercih edildiği dönemlerden günümüze ulaşan işitsel taş plak kayıtları, bu araştırmada ele alınan değişkenlerin detaylı bir şekilde incelenmesine imkan tanımıştır. “Dilsiz sanatkarlar” olarak nitelendirilen taş plaklar, geçmişten günümüze seslenen önemli kültürel belgeler olarak karşımıza çıkar. Türk müziğinin temel sözlü türlerinden biri olan gazelin nasıl icra edildiğine dair kapsamlı bilgiler sunar. Bu doğrultuda, gazelin usul yapısı, kullanılan makamlar, güfte biçimleri, solist profilleri, tercih edilen enstrümanlar ve icra şekilleri gibi birçok unsur analiz edilerek, her bir değişkene ilişkin sayısal verilerle desteklenen sonuçlara ulaşılmıştır. Böylece, taş plaklarda yer alan gazel formundaki eserlerin incelenmesi ve icra yöntemlerine dair ortaya konan çerçeve, Türk müziği literatürüne önemli bir katkı sağlamaktadır. Ayvaz’ın (1996) “Taş Plaklar ve Taş Plaklardaki Türk Halk Müziği Ezgilerinin Kataloglanması” adlı çalışmasında vardığı şu tespitler de elde edilen sonuçları desteklemektedir: “Taş plaklar, Türk sosyal yaşamı ve eğlence kültürüne dair en eski ve değerli kaynaklardan biridir. Bu plaklarda bulunan bilgiler, nostaljik değerlerinin ötesinde, önemli birer kültürel miras niteliği taşımaktadır.”

Öneriler

- Gazelhanların eğitim süreçleri ve sanatsal kimlikleri üzerine ayrı ve kapsamlı bir araştırma yapılması gerekmektedir. Hafızlık eğitimi alan gazelhanların bu eğitimin icra üzerindeki etkileri dikkat çekici olduğundan, hafızlık eğitiminin gazel yorumculuğundaki rolü detaylı şekilde incelenmelidir. Ayrıca, bu eğitimin sanatçıların yorum becerilerine ve performanslarına olan katkıları derinlemesine araştırılmalıdır.
- Cumhuriyet’in ilk dönemlerinde kadın gazelhanların yükselen popülaritesi ve sanat alanındaki etkilerinin kapsamlı bir şekilde ele alınması önemlidir. Kadın gazelhanların sanattaki yerleri ile dönemin sosyo-kültürel dönüşümlerinin bu gelişim süreçlerine nasıl yön verdiği ayrıntılı biçimde analiz edilmelidir. Örneğin, Hamiyet Yüceses gibi önde gelen kadın gazelhanların yaşam öyküleri ve eserleri üzerine biyografik çalışmalara ağırlık verilmelidir. Bu bağlamda, kadın gazelhanların sanattaki rolleri ve sosyo-kültürel değişimler üzerine derinlemesine çalışmalar yapılması tavsiye edilmektedir.

- Gelecek araştırmalarda, gazel formunun müzikal özelliklerini daha kapsamlı kavrayabilmek için enstrüman seçimleri ile icracıların stilistik yaklaşımları arasında bir bağlantı olup olmadığı üzerinde durulması faydalı olacaktır. Özellikle kemanın gazel repertuarındaki rolü ve diğer enstrümanlarla etkileşimi üzerine yapılacak çalışmalar, Türk Müziği icra geleneklerinin anlaşılmasına önemli katkılar sunabilir. Ayrıca, yaylı tanbur, borulu keman, cümbüş ve viyolonsel gibi daha az kullanılan enstrümanların gazel formundaki fonksiyonlarını ortaya koymak amacıyla detaylı analizler gerçekleştirilmesi önerilmektedir.
- Çalgı eşiksiz icra biçimlerinin neden nadiren tercih edildiği araştırılarak, bu tercihlerin arkasındaki geleneksel müzik pratiği ve icra alışkanlıklarıyla ilgili nedenler mercek altına alınabilir.
- Tanburi Cemil Bey'in tarihi kayıtları gibi örneklerin günümüz icra teknikleri ile karşılaştırılması, gazel formundaki yorum değişikliklerini ve sürekliliği anlamak açısından önemli bir çalışma alanı sunmaktadır. Bu kapsamda, geleneksel icra yöntemlerinin modern performanslara nasıl yansıdığı araştırılarak, Geleneksel ve Modern İcra Tekniklerinin karşılaştırılması yapılması faydalı olacaktır.
- Osmanlı'nın son dönemi ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında taş plakların yaygınlığı göz önüne alındığında, bu değerli kayıtların korunması ve dijitalleştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Özellikle gazel formundaki eserlerin dijital arşivlere kazandırılması, kültürel mirasın geleceğe aktarılmasını sağlamak adına kritik bir adımdır. Taş plakların uzun ömürlü olması için dijital ortamda muhafaza edilmesi önerilmektedir.
- İncelenen taş plak kayıtlarında solist bilgileri tam olarak belirlenemeyen eserler üzerine kapsamlı araştırmalar yapılmalıdır. Uzman görüşlerine rağmen tanımlanamayan bu kayıtlar için, teknolojik ve dijital analiz yöntemlerinden faydalanılarak yeni veriler elde etmek mümkün olabilir. Kayıp veya kimliği belirlenemeyen kayıtlar üzerine özel çalışmalar yapılması tavsiye edilmektedir.

Kaynakça

- Akçura, G. (1990, 2 Ağustos). Gramafon çağı. *Güneş Gazetesi*.
- Bozkurt, N. (1995). *Sanat ve Estetik Kuramları* (s. 37). Sarmal Yayınları.
- Devellioğlu, F. (2015). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Aydın Kitabevi.
- Doğan, C. (2015). *Geleneksel Halk Müziği Çalgılarından Zurnanın Tarihçesi Eğitsel Ve Öğretisel Süreçleri* (Yüksek lisans tezi). Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
- Eroğlu, D. (2022). Ses Eğitiminde Temel Becerileri Ölçmeye Yönelik Performans Derecelendirme Ölçeği Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(02), 196-205.
- Ersoydan, M. Y. (2014). *Koro Şeflerinin Dönüşümcü ve Etkileşimci Liderlik Davranışlarının İncelenmesi* (Sanatta yeterlik tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Feyzi, A. (2018). Türk Müziğinde Notasyon ve Miftâh-I Nota. *Rast Müzikoloji Dergisi*, 6(2), 1890–1913.
- Kaçar, G. Y. (2009). *Türk Mûsikîsi Üzerine Görüşler (Analiz Ve Yorumlar)*. Maya Akademi.
- Kaçar, G. Y., & Erdoğan, E. (2022). Eşlikli Gazel Formunun Biçim Özellikleri ve Hâfız Kemâl'in Okuduğu Hüzzam Gazel'in Biçim Tahlili. *Turkish Academic Research Review*, 7(1), 171–200. <https://doi.org/10.30622/tarr.1068699>
- Levendoglu, O. (2005). Tarih İçinde Geleneksel Türk Sanat Müziği Ve Diğer Kültürlerle Etkileşimleri. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (19), 253–262.
- Özcan, N. (1996). Hafız Sami. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Cilt 15). Güzel Sanatlar Matbaası.
- Özkan, İ. H. (2000). *Türk Mûsikîsi Nazariyatı ve Usulleri Ve Kudüm Velveleleri*. Ötüken Neşriyat.
- Serin, M. (2004). Meşk. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Cilt 29, s. 372).
- Tezcan, M. (2012). *Sosyolojiye Giriş*. Anı Yayıncılık.
- Ünlü, C. (2004). *Git Zaman Gel Zaman: Fonograf–Gramofon–Taş Plak*. Pan Yayıncılık.
- Ünlü, C. (2012). Türk Ses Kayıt Tarihi. *Turkish Music Portal*. <https://www.turkishmusicportal.org>
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.
- Yöre, S. (2008). Osmanlı/Türk Müzik Kültüründe Levanten Müzikçiler. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (24), 413–437.

20. Süheylî Divanı'nda Maddî Kültür Ögesi Olarak Yazıya Dair Unsurlar¹**Aleyna ÖZTÜNÇ²**

APA: Öztünç, A. (2025). Süheylî Divanı'nda Maddî Kültür Ögesi Olarak Yazıya Dair Unsurlar. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (47), 318-343. **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.16881946>

Öz

Klasik Türk edebiyatında insana ve insanın yaşamına dair pek çok veri bulunmaktadır. Nitekim her bir müellifin eserinde kendi yaşamlarından izler yer almakta, şiirlerde bu yaşantıdan esintilere sıklıkla rastlanmaktadır. Tarih boyunca insanlar, dile getiremedikleri duygularını yazarak ifade etmeyi tercih etmişlerdir. Yazı yazmanın henüz ortaya çıkmadığı dönemlerde insanlar resimler çizerek anlaşılmaya çalışmıştır. Daha sonra harflerin, taş tabletlerin, hayvan derilerinin, ilerleyen zamanlarda da kâğıdın bulunmasıyla insanlık bir adım daha ileriye gitmiştir. Duygularını konuşarak ifade edemeyenler şiir ile buluşmuş, en kısa şekilde düşünce ve duygularını somutlaştırarak söz konusu duyguların duyulmasını, okunmasını sağlamıştır. Eski Türk edebiyatında şairlerin düşünce ve hissiyatlarını anlamak için öncelikle hayatlarına, kişiliklerine ardından çevresinde iletişim kurduğu bireylere, daha sonrasında içinde yaşadıkları sosyal ve siyasal ortamın bilgisine sahip olmak gerekmektedir. Kültürel öğelerin belirlenip, somutlaştırılarak metinlerde yer alması bir toplumun değerlerinin, alışkanlıklarının, dönemin sosyal-siyasal atmosferinin, kültürel mirasının anlaşılmasına, sonraki kuşaklara aktarılmasına ayrıca çeşitli kültürlerin birbiri ile etkileşimde bulunmasına olanak sağlamaktadır. Şiirlerde pek çok sosyal kültürel unsur yer almaktadır. Bunlardan biri olan yazıya dair unsurlar, insanların iletişim kurmasını sağlayan araç-gereçlerdir. Şairler bu unsurları kimi zaman aşkı ilan etmek, aşkın çokluğunu ifade edebilmek, herhangi bir kişinin karakterini, bilgeliğini vb. yüceltmek ve bazen de herhangi bir konuda şikâyetini belirtmek için kullanmıştır. Söz konusu bu unsurlar Süheylî Dîvânı'nda ise daha çok bir sevgiliyi ya da şiirin atfedildiği kişilerin kıymetli ve yüce oluşunu anlatmak için şiirlerde yer almıştır. Bu çalışmada, söz konusu unsurların Süheylî Divanı'nda hangi amaçla, ne tür benzetmelerle kullanıldığı tespit edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: Maddî, kültür, yazı, Süheylî, edebiyat, beyit

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. Bu makale "Süheylî Dîvânı'nda Maddî Kültür Unsurları" isimli doktora/yükseklisans tezi çalışması kapsamında üretilmiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin / Oran: %20

Etik Şikâyeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 08.07.2025-**Kabul Tarihi:** 15.08.2025-**Yayın Tarihi:** 16.08.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.16881946>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Yüksekisans Öğrencisi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı / Master's Student, Zonguldak Bülent Ecevit University, Institute of Social Sciences, Department of Turkish Language and Literature (Zonguldak, Türkiye) **eposta:** aleynaoztunc65@gmail.com **ORCID ID:** <https://orcid.org/0009-0004-6154-0235> **ROR ID:** <https://ror.org/01dvabv26> **ISNI:** 0000 0001 2033 6079 **Crossref Funder ID** 501100006002

Elements Related to Writing as a Material Cultural Element in Süheylî Divanı³**Abstract**

In Classical Turkish Literature, numerous findings related to human beings and human life can be encountered. Authors produced their works by drawing inspiration from their own lives. Some individuals chose to express emotions they could not articulate verbally through writing. In times when writing had not yet emerged, people attempted to communicate by drawing pictures. With the discovery of letters and the subsequent use of stone tablets, animal hides, and eventually paper, humanity took a significant step forward. Those unable to express their emotions verbally turned to poetry, concretizing their thoughts and feelings in the shortest form possible, thereby enabling these sentiments to be heard and read. In order to understand the thoughts and sentiments of poets in Classical Turkish Literature, it is necessary first to have knowledge of their lives and personalities, then of the individuals they communicated with, and finally of the social and political context in which they lived. Culture or civilization is formed through the combination of a society's knowledge, beliefs, arts, customs, laws, and all other habits (Sir Edward Burnett Tylor, trans. Esra Dabağcı). Culture is significant because it aids in understanding the formation and development of a society as well as the behaviors and thoughts of individuals. Identifying and concretizing cultural elements within texts contributes to understanding a society's values, habits, and the socio-political atmosphere of the period. Furthermore, it facilitates the transmission of cultural heritage to future generations and promotes interaction among various cultures. These poems contain elements related to many socio-cultural aspects such as clothing, political and social structures, tools and objects, customs, and traditions. Among these are also elements related to writing. These writing-related elements refer to the tools and materials that help individuals communicate. Poets have used these elements at times to declare their love, to express the intensity of their affection, to praise someone's character or wisdom, and sometimes to express complaints. In the case of Süheylî's *Dīvān*, such elements are predominantly employed to describe the beloved or the esteemed and noble nature of the individuals to whom the poems are dedicated.

Keywords: Material, culture, writing, Süheylî, literature, couplet

3

Statement (Thesis / Paper): It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography. This article has been produced within the scope of the doctoral/ master's degree thesis titled "Elements of Material Culture in the Divan of Suheylî".

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received – Turnitin / Rate: %20

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 08.07.2025-**Acceptance Date:** 15.08.2025-**Publication Date:** 16.08.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.16881946>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Giriş

11. yüzyıldan 19. yüzyılın ortalarına kadar devam eden klasik Türk edebiyatı, geçmişten günümüze kadar Türk kültürünü bünyesinde barındırmış ve okuyuculara, araştırmacılara bunu aktarmıştır. Klasik Türk edebiyatı, toplumdan ve gerçeklerden uzak, tamamen hayal dünyasında meydana getirilen bir edebiyat gibi gösterilmiş ve bununla ilgili çokça eleştiri almış olsa da bunun tam tersi olduğu yapılan incelemeler sonucunda ortaya çıkmaktadır. Şiirlerin gerçekle olan ilintisi yazıldıkları dönem ve şairin yaşamı dikkate alınarak okunduğunda, dönemin sanat anlayışı ile sosyal-kültürel değerleri bilindiğinde daha net anlaşılabilir. (Menteşe, 2022, sf. 25)

Beslendiği kaynaklar bakımından oldukça zengin ve çeşitli olan klasik Türk edebiyatı, efsane ve menkıbelerden Kur'an âyetleri ve hadislerle, kıssalardan mucizelere, sosyal ve kültürel hayattan çağın ilimlerine pek çok kaynağı ihtiva etmektedir. Tüm bu kaynakların oluşumunda en etkili varlık ise hiç şüphesiz insan ve onun oluşturduğu toplumdur. Toplumsal bir varlık yaratılışıyla dünyaya gelen insan, hayatını sağlıklı bir biçimde idame ettirebilmek için bir toplumun içinde birey olarak yer almak durumundadır. Sosyal bir varlık olan insana ve onun hayatla etkileşimine dair her şey klasik Türk şiiri içinde yer almış, bu edebiyatı şekillendiren en temel kaynaklardan biri olarak şiirlerde yer almıştır. (Menteşe, 2022, sf. 25)

Klasik Türk edebiyatı sahasında yazılmış metinlerin en temel kaynaklarından biri olan insan, Klasik Türk şiirinde karşımıza idealleştirilmiş yönüyle çıkmaktadır. Divan şairi dünya algısını, hayal dünyasını ifade ettiği şiirlerinde, insan unsurunu okuyucuya vermeyi hedeflediği mesajlar yoluyla idealleştirerek kullanmıştır. Şairin insana metin içinde yer verdiği şekiller ise tipler ve kişilikler olarak karşımıza çıkmaktadır. Tipler, gerçek hayatta yaşamış kişilerin ideal yönleriyle kurgulanmış, zaman içinde toplumun temel değerlerini, geleneğini, kültürünü temsil eden sembollerdir. Kişilikler ise, gerçek hayatta var olmuş, belirli bir tarihte belirli bir coğrafyada yaşamış kişilerdir. (Menteşe, Sünbülzâde Vehbî Divanı'nda Tipler, sf. 189-221)

Klasik Türk edebiyatında meydana getirilen eserlerde yalnızca insanın görünümü yer almamakta, insanın sosyal bir varlık olması yönüyle müelliflerin yaşadığı sosyal çevrenin izlerine sıklıkla rastlanmaktadır. Çevrenin etkisi olmadan bir eserin meydana getirilmesi pek mümkün değildir. Divan şairleri de yaşadıkları toplumun özelliklerini, içselleştirdikleri ve uyguladıkları gelenek-görenekleri, davranışları, nesneleri şiirlerine entegre etmiştir.

Söz konusu gelenek ve görenekler kapsamında insan ilişkilerine de sıkça yer verilmiş, divan şairleri için komşuluk ilişkisi dahi değer yargılarıyla, hayat görüşleri ve tarzlarıyla, inançları ve etnik gruplarıyla, ahlak seviyeleriyle aynı mertebeyi paylaşmayı ve bir grubun içine dahil olmayı ifade etmiş, komşuluk ilişkisi bile bir mertebe göstergesi ve kimlik tanımı olmuştur. (Menteşe, Divan Şiirinde Yüce Bir Temenni Olarak Hz. Muhammed'e Komşu Olmak, sf. 337-356)

Şairlerin eserleri incelendiğinde şiirlerde sosyal hayatın bir parçası olan ilişki biçimlerinin yanı sıra maddî ve manevî unsurlar aracılığıyla da duygu ve düşüncelerini ifade ettikleri ve yaşadıkları dönemleri yansıttıkları izlerin bulunduğu görülmektedir. Bu durum adeta dönemin bir resmini ortaya çıkarmaya yardımcı olmaktadır. Şairler şiirlerinde gündelik hayatta kullandıkları maddi unsurları kendi hisleri ile harmanlayarak kaleme almıştır. Bu sebeple şairin hem iç hem de dış dünyasının anlaşılabilmesine olanak sağlanmıştır.

Klasik Türk şiirindegünlük hayata dair birçokmaddî unsur bulunmaktadır. Giyim-kuşam, araç-gereçler, inşâî unsurlar, yiyecek-içecekler, ev eşyaları, âletler gibi unsurların yanı sıra yazı yazmak ile ilgili unsurlar da şiirlerde sıkça yer almaktadır. Yazı ile ilgili maddî kültür öğelerine şiirlerde bu kadar sık yer verilmesi, kültürel anlamda yazı ve yazıyla ilgili unsurların önemini gün yüzüne çıkarmıştır. Bu önemi daha iyi anlayabilmek için bu noktada yazının kısa bir tarihçesine değinmek uygun olacaktır.

1. Yazının Tarihçesi

İnsanların yerleşik hayata geçmeye başladığı ve etkileşimin yaygınlaştığı dönemlerde iletişim de artış göstermiştir. Yazının henüz ortaya çıkmadığı bu çağlarda insanlar piktografik şekiller ile mesaj bırakarak iletişime geçmiştir. Tarihçiler, taş ve benzeri tabletlerin üzerindeki sembollerin anlamlarının olduğunu ve yazının ilk modelleri olabileceğini düşünmektedirler. Bu kanı doğru ise yazı Sümerler'den önce bulunmuş anlamına gelmektedir. Mezopotamya'da yazı M.Ö 3200 yıllarında Sümerler tarafından icat edilmiştir. Eski Uruk kentinde IV. tabakaya ait bulunan tabletlerde önce piktogram (resim yazısı) daha sonra da düz çizgilerden oluşan bir yazı biçimine geçilmiştir. Kile batırılarak yapılan ve bastırınca üçgen, düz çekince çizgi şeklini alan tablet yazılarına "çivi yazısı" denilmektedir. Tabletler kilden yapıp güneşte kurutulduktan sonra fırında pişirilerek yapıldığı tahmin edilmektedir. (Özkaral, Eskiçağda Yazı, Kitap ve Kütüphanenin Oluşum Süreci; Günümüz Eğitime Katkıları, sf.372-373)

Yüzyıllar boyunca iletişimin temel taşlarından olarak günümüze kadar varlığını koruyan yazı, kültürel mirasın yaşatılması ve aktarılmasında da büyük rol üstlenmiştir.

2. Kültürel Anlamda Yazının Önemi

İnsanlık için en önemli buluşlardan biri yazıdır. İnsan, konuşma ve dinleme üzerine yaratılmıştır ancak yerleşik hayatla beraber gelişen birçok şeyin yanında yazının da bulunması ile bir adım daha ileri gidilmiştir. Geçmişin bilinmezliği, kültürü, medeniyeti, bilgileri yazılar aracılığı ile günümüze kadar gelebilmiş ve bilinmeyenler bu sayede öğrenilmiştir. Bu bilgilerden yola çıkılarak geleceğe merdiven dayamak daha çok gelişmiş yarınlar için önemli değerlerdendir. (Türkiyat Araştırmaları Dergisi, sayı 2, sf.73)

Klasik Türk edebiyatının devam ettiği dönem boyunca divan şairleri kültürel mirasın yazı ile aktarılmasında öncü rol üstlenmiştir. Hemen her şair kaleme aldığı şiirlerinde yazı ile ilgili unsurlara sıklıkla yer vermiştir. Eğitim ve çalışma hayatında yazı ile iç içe bir ömür geçirmiş Süheylî'nin kaleme aldığı divanı da söz konusu yazı ile ilgili unsurları içeren pek çok şiir ihtiva etmektedir. Şiirlerdeki bu unsurlara ve unsurların anılış biçimlerine değinmeden önce Süheylî'nin biyografisini hatırlamak yararlı olacaktır.

3. Süheylî'nin Biyografisi

Doğum yeri Şam olarak bilinen şair, eğitim hayatının büyük bir kısmını da burada tamamlamıştır. Babası Hemdem Kethudâ'nın devlet görevi dolayısıyla ailesi ile birlikte İstanbul'a taşınmıştır. Kethuda olan babası Eğri Savaşı'nda ölmüştür. Babasının hayatını kaybetmesinden sonra Cerrah Mehmed Paşa ve Cafer Paşa'nın desteği ile himaye edilmiştir.

Dönemin edebî ortamlarında, İstanbul kahvehanelerinde birçok şair meclislerinde bulunmuş ve onlarla temas kurmuştur. İstanbul'dan ayrıldıktan sonra çektiği özlemi şiirlerinde ifade etmiştir.

Süheylî, Özdemiroğlu Osman Paşa ile çıktığı Tebriz seferinde münşilik görevinde bulunmuş ve yazışmaları kayda geçirmiştir. Ardından **Halep muhasebeciliği** ve **Mısır divan katipliği** gibi önemli görevlerde bulunmuştur. Bu görevler onun resmi yazışma, tarihçilik ve edebî becerilerinin ne derece gelişmiş olduğunu gösterdiğinden dolayı önemlidir. Ancak Süheylî, yaptığı sefer görevlerinden ve layık olduğunu düşündüğü mevkilere gelemekten dolayı sitemlidir. Dîvân'ında yer alan kasidelerinin bazılarında çok yetenekli ve bilgili bir âlim olmasına karşın hak ettiği değeri göremediğini ifade etmiştir. Özellikle **Sultan III. Mehmed**, **Sultan I. Ahmed** ve **Güzelce Mahmut Paşa** gibi devlet adamlarına yazdığı kasidelerde kendisine uygun bir görev verilmesini ister.

Şair, hayatının son dönemlerinde yaşadığı olumsuzluklardan dolayı tekrar Şam'a dönmek zorunda kalmıştır. **Şam'a giderken Konya'da konaklayıp Mevlana'nın türbesini ziyaret etmiş ve oraya duyduğu sevgiyi de şiirlerinde belirtmiştir. Bu şiirlerinde, İstanbul'a özlemini dile getirdiği; ancak gösterdiği çabalar sonuçsuz kalınca yaşamını Şam'da tamamladığı düşünülmektedir.** Dîvân'ındaki şiirlerden, iki kızını kaybetmenin derin üzüntüsünü yaşadığı ve akrabalarından da yeterli desteği görmediği anlaşılmaktadır. Bu sebepten şiirlerinde çokça sitem, şikâyet duygularının bulunduğu görülmektedir.

Süheylî'nin toplam sekiz eseri vardır. Bunlar; "Acâ'ibü'l-me'âsir ve Garâ'ibü'n-nevâdir (Nevâdir-i Süheylî)", Târîh-i Şâhî", "Târîh-i Mısır-ı Kadîm", "Târîh-i Mısır-ı Cedîd", "Târîh-i Mescid-i Harâm (Târîh-i Mekke-i Mükerrerme)", "Fezâ'il-i Şâm", "Münşeât" ve bu çalışmada da yararlanılan temel kaynak olan Dîvân'dır (Harmanlı, 2017, sf. 10).

Süheylî, sadece edebî yönüyle değil, aynı zamanda tarih yazıcılığı ve resmi görevleriyle de Osmanlı bürokratik ve kültürel hayatında yer almış önemli biridir. Eğitim ve çalışma hayatında aktif bir şekilde yazıyla iç içe hayat yaşamış olan Süheylî'nin divanında yazı ile ilgili unsurlara fazlaca yer verdiği tespit edilmiştir.

4. Süheylî Divanı'nda Yazı İle İlgili Unsurlar

Hayatını aktif olarak yazı ile iç içe geçiren Süheylî'nin divanında yazı ile ilgili pek çok unsur bulunmaktadır. Bu unsurların beyitlerde çoğunlukla âşğın kimi zaman sevgiliye olan aşkını ilan ederken, kimi zaman da aşkının büyüklüğünü ifade ederken kullanıldığı tespit edilmiştir. Divanda şair bazen çok sevdiği birini, bir memduhu, yaratıcıyı övmek ve yüceliğini, bilgeliğini, cömertliğini vb. anlatmak için söz konusu unsurları kullanılmıştır. Daha çok mecaz anlamda kullanılan bu unsurlar bazı beyitlerde gerçek anlamlarıyla da yer almaktadır. Toplamda 7 başlık altında incelenen 43 unsur bulunmuştur. *Yazı Yazılan Unsurlar* başlığı altında; "defter" 20, "kâğıd" 3, "levh" 21, "safha" 9, "sâhife" 1, "varak" 2, "tûmâr" 2 beyitte tespit edilmiştir. *Yazarak Meydana Getirilen Unsurlar* başlığı altında; "âyet" 7, "sûre" 2, "dîvân" 4, "fermân" 19, "menşûr" 3, "fetvâ" 1, "hamayîl" 2, "hat" 53, "kitâb" 7, "Kur'ân" 6, "Mushaf" 4, "mecmû'a" 1, "nâme" 10, "der-kenâr" 2, "destân" 5, "gubârî" 1, "nüsha" 7, "mısırâ" 1 beyit tespit edilmiştir. *Yazılı Eserlerin Bir Parçası Olan Unsurlar* başlığı altında; "fihrist" 1, "şîrâze" 1, "pergâr/pergâl" 9, "hokka" 6, "mühre" 3 beyit bulunmuştur. *Yazı Yazarken Kullanılan Malzemeler* başlığı altında; "devât" 3, "kalem" 30, "kilk" 9, "hâme" 20, "mürekkeb" 1, "tugrâ" 11, "mühür" 1 beyit bulunmuştur. *Harfler* başlığı altında, "harf" 4, beyit tespit edilmiştir. *Belgeler* başlığı altında; "berât" 3, "evrâk" 4, "hüccet" 1, "arz-ı hâl" 4 beyit tespit edilmiştir. *Eserlerin Bulunduğu Yer* başlığı altında; "kütüb-hâne" 1 beyit tespit edilmiştir.

4.1. Yazı Yazılan Unsurlar

4.1.1. Defter

Kelime anlamı olarak defter; dikilmiş kâğıt mecmu'âsı demektir. Eskiden cilt yerine kullanılan bir terim olan defter, birçok kâğıdın birbirine bağlanmasıyla elde edilmektedir (Pala, 2004, sf.109).

Divan şiirinde defter kelimesi genellikle yazgı-kaderi temsil ederek Allah'ın ezelden yazdığı alın yazısını, âşığın ve sevgilinin aralarındaki ilişkinin hatıralarını, günah ve sevabın yazıldığı amel defterini, edebî metinlerin yazdığı kaydı, devletin tuttuğu kayıtları ifade etmek için kullanılmıştır.

Süheylî, defter kelimesini şiirlerinde genellikle sevgiliyi, memdûhu övmek için kullanmıştır. Divânda toplam 20 beyitte defter kelimesi geçmektedir.

Aşağıdaki örnek beyitlerde söz konusu kişilerin övgüleri defterlere sığmayacak kadar yüce insanlar olduğu vurgulanmıştır. Defter, bazı beyitlerde gerçek anlamıyla bazı beyitlerde ise mecaz anlamda kullanılarak yerini almıştır.

Aşağıda yer alan beyitte kişinin olgunluğunun defterinde ikinci bir eğitim sayfası olduğu, yaratılışının ve ahlak ilminden destan yazılabileceği anlatılmaktadır. Bahsi geçen kişinin ahlakı, ilmi ve karakterinin yüceltilmesi ve övgüsü esas alınarak yazılmıştır. Defter kelimesi bu beyitte mecaz anlamda kullanılmıştır.

Defter-i fazluñdadur ta'lim-i sâni bir varak
'İlm-i ahlâk u tabâyi' sîretüñden dâstân (K 12-8)

Aşağıdaki beyitte gökyüzünün evrak defterinin kapanıp yenilenerek reislerin ve büyük kişilerin yeni hâllerinin sunulduğundan bahsedilmektedir. Bu durum ilâhî takdirin değiştiği ve bu değişimin dünya düzenine de etki ettiği anlatılmaktadır. Bir taht değişikliğiyle birlikte, önemli kişilerin hesap vermek zorunda kaldığı veya vazifelerinin yeni bir kanunla beraber değiştiği düşünülebilir. Bir defterin kapanması yeni bir defterin açılmasına öncülük etmektedir. Yenilenen kural ve kanunlar ile birlikte yeni bir devrin başlangıcı da o dönemin düşüncelerinin, kişilerinin bazen gelenek-göreneklerin değişmesine de etki etmektedir. Anlaşıldığı üzere defter burada mecaz anlamda kullanılarak beytin anlamının derinleşmesine yol açmıştır.

Kılınup **defter**-i evrâkı sipihrüñ tecdid
'Arz olındı yine ahvâl-i re'îs ü rü'ûs (K 27-2)

Aşağıdaki beyitte, yine bir methiye örneği görülmektedir. İlk mısra da bahsedilen kişinin hem karakteri hem de iradesi ile en üstün kişilerin bile başında yer aldığı anlatılmaktadır. İkinci mısra da ise kalem ve kılıç kelimeleri ile tezat sanatına yer verilmiştir. Kalem bilginin simgesi iken, kılıç savaşın simgesidir. Bu iki kelimeyi hem mecaz hem de gerçek anlamda okumak mümkündür, bu da tevriye sanatının kullanıldığını göstermektedir. Defter kelimesi bu beyitte yine tamlama yapılarak kullanıldığı için öncü anlamına gelmektedir.

Fahr-ı erbâb-ı himem ser-**defter**-i ehl-i kerem
Mâlik-i tîg ü kalem serv-i riyâz-ı serverî (K 37-9)

4.1.2. Kâğıd

Bazı bitkisel maddelerden hamur yapıldıktan sonra ince ince açılıp kurutulmasıyla meydana gelen, yazı yazmaya, çizmeye yarayan yapraktır (Pala, 2004, sf. 252).

Dîvân şiirinde kâğıd kelimesi, çiçeklerle ilgili kelimeler ile birlikte kullanılırken bunların yanında bayrak, eflâk kelimeleri ile de beraber kullanıldığı örnekler mevcuttur (Pala, 2004, sf.252). Süheylî'nin dîvânında ise bazı bilgilerin değerini anlatırken, sevgilinin güzelliğini anlatırken, beyitteki yerine göre gerçek ve mecaz anlamda kullanılmıştır.

Aşağıdaki beyitte kâtibin ahlakını yazmaya başlaması ile kalem kâğıda secde etmeye başlamıştır. Bu, ahlakın karşısında saygı ile secde edilecek derecede önemli bir değer olduğunu göstermiştir. Ayrıca kalem ve kâğıt kelimesi burada hem mecaz hem de gerçek anlamda kullanılmış; insana özgü değerler de atfedilerek kişileştirme yapılmıştır.

Ta'zîmüñ için secde kılur **kâğıda** hâme
Ahlâkuñı tahrîre şürû' eylese kâtib(K 15-36)

Aşağıdaki beyit, görünen şeyin gül yaprağı üzerindeki su damlacıkları olduğudur ama aslında kırmızı renkli bir kâğıda dizilmiş inci tanesi olduğunu anlatmaktadır. Daha derinine inilirse de sevgilinin yanakları kırmızı rengi itibarıyla gül yapraklarına, üzerindeki terin ise inci gibi parlayan terler olduğunu ifade etmektedir. Bu beyitte âşığın gönlündeki sevgilinin aşkla süslenmiş bir güzellik tasviri yapılmıştır. Kâğıt kelimesi bu beyitte sevgilinin yanağını ve gül yaprağını ifade ettiğinden dolayı mecazî anlamda yer almaktadır.

Görinen jâle degül berg-i gül-i ter üzre
Al **kâğıdda** konulmuş nice dürr-i şehvâr (K 22-8)

Aşağıdaki beyitte şair, "Bir kulaç kâğıd" ifadesi ile kendi yazdığı bir şiiri övmektedir. Beyti attettiği kişiye yazdığı şiiri huzur ve zevk alması için sunuyor ve Kâğıt-hane'de bile o kadar güzel, göz zevkini süsleyen manzaralar olmasına rağmen onun şiirinin eşi benzeri olmadığını anlatmaktadır. Kâğıd kelimesi bu beyitte gerçek anlamıyla yer almıştır.

Safâ vü zevkde al saña benden bir kulaç kâğıd
Ki yok mânendi **Kâğıd**-hâne'de olan temâşânun(M 15-50)

4.1.3. Levh

Tahta, üzerine yazı ve resim yazılabilen düz satıh (Sami, 2012, sf.962). Levh kelimesi Süheylî Dîvânı'nda levh kelimesi sevgilinin göğsünü, ayın yüzeyini, gökyüzünü, kaderi somutlaştırmak için mecaz anlamda kullanılmıştır. Bazı beyitlerde ise, bir kişiyi övmek, onun karakterini, ahlakını, bilgisini yüceltmek maksadıyla yer almıştır.

Aşağıdaki beyitte Süheylî Hz. Muhammed'in nurunun yaratıldığını anlatmaktadır. Levh gerçek anlamıyla beyitte yer almaktadır.

Kemâl-i kudreti var eyledi bir nûrdan cevher
Dahî **levh**-i vücûda kilik-i kudret kılmanın imlâ (K 2-12)

Aşağıdaki beyitte Süheylî bir memduhu övmektedir ve onun adaletinin, zaferinin ayın parlak yüzeyine işlenmiş gibi görünür olduğunu ayrıca bir âyet gibi kalıcı olacağını, unutulmayacağını ifade etmektedir. Levh kelimesi bu beyitte mecaz anlamda kullanılmıştır.

Nakş oldu **levh**-i mehçe-i râyât-ı 'adlûne
Âyât-ı feth-i nusret ile 'ömr-i câvidân (K 34-35)

Süheylî aşağıdaki beyitlerde sevgilinin göğsünün eşi ve benzerinin olmadığını anlatmaya çalışmaktadır. O kadar saf ve temizmiş ki gümüş bir levha mı yoksa ayna mıdır, berrak bir su mu yoksa gümüşten yapılmış benzersiz bir takı mı diye sorularla övgüsünü güçlendirmektedir. Levha kelimesi burada sevgilinin göğsünü nitelemektedir ve mecaz anlamda kullanılmıştır.

Levh-i sîmîndür ya sîne ya gümüş [âyîne mi]
Âb-ı sâfî mi ya sîmîn kurs-ı bî-hem-tâ mıdur (K 47-20)
Sîne mi ya **levh**-i sîmîndür yahûd sadr-ı bihişt
Yoksa ya gîtî-nümâ mir'ât-ı müstesnâ mıdur (K 47-21)

4.1.4. Safha

Bir şeyin düz yüzü, üzerine yazı yazılabilen düz nesne (Sami, 2012, sf.646). Süheylî, safha kelimesini beyitlerde hem gerçek hem de mecaz anlamda kullanılmıştır. Safhâ kelimesi, gökyüzüne, kaderin yazıldığı bir levhaya ya da sevgilinin yüzüne benzetme yapılmıştır

Aşağıdaki beyitte şair, kâinatı bir resim kâğıdı Allah'ı da bir ressam olarak nitelemektedir. Allah'ın kudretli kalemi, gökyüzünü altınlarla, şevkle, tavus bahçeleri ile süslemiştir diyerek yıldızların göğü nasıl aydınlattığını anlatmaktadır. Gökyüzü bir sayfaya, levhaya benzetilmiştir. Safha kelimesi mecaz anlamda kullanılmıştır.

Şevk ile **safha**-i gerdûnı zer-endûd itdi
Kâtib-i sun'-ı Hudâ hemçü riyâz-ı tâvus (K 27-4)

Süheylî, aşağıdaki beyitte kendi şiir yeteneğini övmektedir. Hem yazdığı şiirlerin daha önce yazılanlardan çok farklı, orijinal olduğunu hem de şiirlerinin çok anlamlı olduğunu savunmaktadır. Safha kelimesi bu beyitte gerçek anlamda kullanılmıştır.

Safha-i nazma nisâr eyledüğüñ gevherler
Gerden-i şâhid-i ebkâr-ı ma'ânîye le'âl (K 29-7)

4.1.5. Sahîfe

Bir kitabın yazı yazılmış bir yaprağı, varak (Sami, 2012, sf.641). Sahife kelimesi Süheylî tarafından ahlak olarak üstün kişilerin yazıldığı temsili bir defterden bahsetmek için kullanılmıştır.

Aşağıdaki beyitte sahife kelimesi, iyiliğin, mürüvvet sahibi insanların isminin yazıldığı bir defter sayfası olarak mecaz anlamda temsil edilmiştir.

Fazl u hüner ehlinüñ zahîri
'Unvân-ı **sahîfe**-i mürüvvet (M 7-4)

4.1.6. Tûmâr

Dürülmüş, sarılmış nesne anlamına gelmektedir (Devellioğlu, 2002, sf.1113). Dîvân şiirinde tûmâr kelimesi, ömrün bittiği ya da biteceği anlamlarında kullanılmıştır. Süheylî Dîvânı'nda tûmâr kelimesi iki beyitte vemecaz anlamda yer almıştır.

Süheylî, arzularının yazılı olduğu kâğıdın, kaderinin elinden düğüldüğünü belirtir ve bunun sonucu ahirette yüksek mertebelere dönüştüğünü ifade eder. Bu beyitten “Allah sevdiği kuluna dert verir” inancının eski zamanlardan beri var olduğu anlaşılmaktadır. Tûmâr kelimesi bu beyitte mecaz anlamda kullanılmıştır.

Tayy olmada **tûmâr**-ı emel dest-i kaderden
‘Ukbâda nasîb ola meger kat’-ı merâtib (K 15-56)

Aşağıdaki beyitte, bahsedilen kişinin isminin Kemâl olduğu ve hayal kurarak olgunluğa eriştiği bu yüzden olgunluk defterine imza attığı anlatılmıştır. Tûmâr kelimesi bu beyitte mecaz anlamda kullanılmıştır.

Tutdı gelüben râhı hayâlât yolından
Tûmâr-ı kemâlâtı Kemâl eyledi imzâ (K 48-25)

4.1.7. Varak

Yaprak ve kitap yaprağı anlamına gelmektedir. Dîvân şiirinde iki anlamıyla da sanatlı bir şekilde yer aldığı örnekler mevcuttur (Pala, 2004, sf.472). Genel olarak beyitlerde hissedilen duyguyu, bir karakterin yüceliğini, bir aşkın büyüklüğünü anlatmak için kullanılmıştır.

Süheylî, varak kelimesini dîvânda 2 beyitte kullanmıştır. Aşkın değerini anlatmak ve övgüsünü yaptığı kişinin ahlakının üstünlüğünü belirtmek için kullanmıştır.

Aşağıdaki beyitte bir aşk mektubu yazma isteğinin olduğunu ancak bu mektubun sıradan bir kâğıt ve kalemle değil, aşkı temsil eden gül yaprağından bir kâğıt ve sümbülden de kalem yapıp yazılma arzusunu anlatmaktadır. Mecaz anlamlar kullanılarak yazılan bu beyit, aşka çok değer verildiğini ortaya koymaktadır.

Tahrîr-i ruh u zülfine sarf-ı himem eyle
Gülden **varak** ü sünbül-i terden kalem eyle (G 311-1)

Süheylî, aşağıdaki beyitte övgüsünü yaptığı kişinin huylarının, karakterinin fazilet defterinde bir öğreti sayfası olarak yer almakta olduğunu ve onun ahlakı, yaratılışı davranışlarından örnek alınan bir destan olduğunu vurgulayarak ne kadar yüce ve mizaç olarak erdemli, ahlaklı biri olduğunu mecaz sanatından yararlanarak anlatmaktadır. Varak kelimesi de soyut bir durumu somutlaştırmak için mecazî anlamda kullanılmıştır.

Defter-i fazluñdadur ta’lîm-i sâni bir **varak**
‘İlm-i ahlâk u tabâyi’ sîretüñden dâstân (K 12-8)

4.2. Yazarak Meydana Getirilen Unsurlar

4.2.1. Âyet

Kur'ân-ı Kerîm'de geçen herhangi bir cümleye âyet denir. Alâmet, nişân gibi anlamlara da gelmektedir (Devellioğlu, 2002, sf.55). Dîvân şiirinde âyet kelimesi, bir olaydan bahsetmek, ders vermek aracılığıyla kullanılmıştır. Bazen de sevgilinin güzellik unsurlarına atıfta bulunmak için âyetlerden yararlanılmıştır (Pala, 2004, sf.44). Süheylî Dîvânı'nda 7 beyitte yer alan âyet kelimesi daha çok mucizelerden bahsetmek, yemin etmek gibi anlamlarda kullanılmıştır.

Aşağıdaki beyitte Süheylî, âyet kelimesini mecaz olarak mucize anlamı ile kullanmıştır.

Zühal-mahall ü kadir-kadr müştêrî-tâli'
Sikender-**âyet** ü meh-râyet âftâb-âsâr (K 23-11)

Aşağıdaki beyitte âyet kelimesi gerçek anlamında kullanılmıştır. Şair, Kur'ân'daki Şems ve Nûr surelerinin isimlerini parlaklık kelimesi ile bağdaştırarak devletin geleceğinin güzel olması için bir temennide ve yeminde bulunmaktadır.

Çerâğ-ı devletün olsun güneş gibi rûşen
Be-hakk-ı **âyet**-i şems ü be-hakk-ı âyet-i nûr (K 24-50)

4.2.2. Der-kenâr

Bir sayfanın kenarlarına yazılmış olan yazı, not anlamına gelmektedir (Devellioğlu, 2002, sf.176). Süheylî, bu kelimeyi bir beyitte kullanmıştır. Şair, sevgilinin kenara atılmamış, değeri çok olan biri olduğunu anlatmak için bu kelimeye 2 beyitte yer vermiştir.

Saña o dürr-i girân-mâye **der-kenâr** olmaz
Gerekse eşk-i terüñle cihânı 'ummân it (G 27-3)

4.2.3. Destân

Hikâye, kıssa demektir (Devellioğlu, 2002, sf.178.). Dîvân şiirinde destanların, âşığının çektiği eziyetlerin yanında bir hiç olduğu ve eğer ki âşığının çektikleri yazılırsa dünyadaki bütün efsaneler, hikâyeler bâtıldan başka bir şey olamaz düşüncesi altında aşkın verdiği acının hissiyatını vurgulamak amacıyla beyitlerde yer alır.

Süheylî, destân kelimesini 5 beytinde kullanmıştır. Genel olarak mecaz anlamda kullanılan bu kelime gücü, aşkı, kahramanlığı simgeleyen bir unsur olarak yer almıştır.

Aşağıdaki beyitte destân kelimesi bir eser anlamında değil, kahramanlığı ve gücü temsil etmektedir yani mecaz anlamda kullanılmıştır.

Bend ider hasm-ı bed-endîşi kemend-i kahruñ
Nite kim Rüstem-i **destânuñ** elinde Kâmûs (K 27-21)

4.2.4. Dîvân

Dîvân kelimesi, edebiyatta bir şairin şiirlerini belli bir düzene göre topladığı mecmuayadenir. Bu kitaplardan dolayı Klasik edebiyata Dîvân edebiyatı denilmiştir. (Pala, 2004, sf. 119). Dîvân kelimesi Süheylî Dîvânı'nda 4 beyitte kullanılmıştır. Beyitlerde genel olarak “kitap” anlamında kullanılmıştır.

Aşağıdaki beyitte dîvân kelimesi ilk mısra da meclis, ikinci mısra da kitap anlamında kullanılmıştır. Süheylî, övdüğü kişi için, cehver gibi kişiliğiyle padişahların dîvânını şerefliendirdiğinden, dîvân (kitap) ve defter onun süslü nâmıyla süslendiğinden bahsetmiştir.

Müşerref gevher-i zâtuñla **dîvân**-ı şehenşâhî
Müzeyyen zîver-i nâmuñla hem **dîvân** ü hem defter (K 25-22)

Aşağıdaki beyitte Süheylî kendisine nasihat vererek eğer kemâl mülkünün padişahı olmak istiyorsa gazellerini yazıp toplayarak dîvân yapmasını söylemektedir. Dîvân bu beyitte gerçek anlamda yer almıştır.

SÜHEYLÎ husrev-i milk-i kemâl olam dir iseñ
Yazup gazellerüñi sen de cem' ü **dîvân** it (G 27-7)

4.2.5. Fermân

Padişah tarafından yazılı olarak buyrulan emir anlamına gelmektedir (Devellioğlu, 2002, sf. 260). Dîvân şiirinde, aşk ülkesinin birer sultanı olan sevgililer, âşıkları hakkında emir, buyruk çıkarabildikleri yazılıdır.

Süheylî Dîvânı'nda 19 beyitte yer almıştır. Gerçek ve mecaz anlamlarında kullanılan kelime, sanatlı bir anlatımla, daha çok telmih sanatı ile edebî yönden de şiire estetik bir duygu katmıştır.

Allah, ruhlar âlemini yaratırken melekler itaat etmekle görevliydi bu yüzden O'nun önünde secde etmişlerdir, aralarında yalnızca şeytan imân etmeyi reddetmiştir. Meleklerden sonra Hz. Âdem ile birlikte insanlar inanmak ve inanmamak arasında seçim yapma hakkına sahip olmuşlardır. Allah'ın hüküm ve emirleri fermân kelimesi ile ifade edilmiştir.

Kerîm ü Kâdir'ün **fermânına** cümle mutî' oldı
Melekler emr-i Hak'la secde kıldı didi âmennâ (K 2-50)

Aşağıdaki beyitte Süheylî, Cem Sultân'ın devletinin verdiği hükümler ile uzun olması ve ay gibi değerli varlığı güneşten aldığı nûr ile aydınlanmasını niyaz etmektedir. Bir iyi niyet duası söz konusu olan bu beyitte fermân kelimesi gerçek anlamında kullanılmıştır.

Devletüñ mümtedd ola sultân-ı Cem-**fermân** ile
Mâh-ı kadrüñ kalsun ol hûrşidden nûr iktisâb (K 16-28)

Aşağıdaki beyitte, âşık sevgilinin bulunduğu yerin güzelliğini öncelikle gül bahçesine benzeterek orada yaşama isteğini belirtmektedir ve onun emirlerine boyun eğen bir köle olduğunu söylemektedir. Ayrıca âşık, sevgili için hoş kokulu gül diye hitâb etmektedir. Bu beyitte âşık bütün dünya nimetlerini bir kenara atarak yalnızca sevgiliye yakın olmayı, emirlerine uymayı arzu etmektedir ve sevgilinin bulunduğu yer gül gibi oluşundan dolayı gül bahçesidir. Fermân kelimesi mecaz anlamda kullanılmıştır.

Mesken idinsem n'ola gülşen-i kûyuñ
Bende-i **fermânuñam** iy gül-i hoş-bû (G 284-3)

4.2.6. Fetvâ

Şeyhülislâm ya da müftü tarafından sorulan sorulara olur ya da olmaz cevabı verilen hüküm ya da kararlara denir (Pala, 2004, sf. 156).

Süheylî, fetvâ kelimesini yalnızca 1 beyitte kullanmıştır. Fetvâyı veren kişilerin, kendi yanlışlarını kapatmak için bunu kullandıklarını açıklamıştır.

Aşağıdaki beyitte Süheylî, dinî ibadetlerin gösteriş olarak yapılmasına karşı sert bir eleştiride bulunmuştur. Fetvâ kelimesi gerçek anlamıyla kullanılmıştır ancak imânı zayıf olanların kendi yaptıkları doğru olmayan şeyler için uydurdukları bir kılıf olduğunu anlatmıştır.

Yine 'Adlî virür mi lâf-ı **fetvâ** vü salâhiyyet
Riyâ vü süm'ada sulb oğludur hakkâ ki şeytânun (M 15-35)

4.2.7. Gubârî

Toz demektir ve hat yazısının bir karakteridir. Dîvân şiirinde sevgilinin yüceliğinin ve kıymetinin büyüklüğünü anlatmak için kullanılmasının yanı sıra âşık, sevgilinin ayağının tozuna bile razıdır, sürekli hasret duygusu taşır ancak onu bile elde etmek kolay değildir. Sevgilinin ayva tüyleri de bazen gubâr olarak kullanılır bazen de hatt sanatı olarak anılır.(Pala, 2004, sf.169).Süheylî gubârî kelimesini 1 beyitte kullanmıştır.

Aşağıdaki beyitte gubârî kelimesi gerçek anlamında kullanılmıştır. Şair kendini bir toz tanesi kadar küçük görünürken dostlarının etrafında kocaman yani değerli olduğunu anlatmıştır.

Gubârî şeh-süvâr-ı sahn-ı meydân-ı belâgatdür
Egerçi ayagı topragıdur hâl ehli yârânun (M 15-33)

4.2.8. Hamâyîl

Boyunda taşınan muska, kılıç bağı. Simyâ ilmine bağlı harf ve sayıların yazılmasıyla oluşturulur. Dîvân şiirinde sevgilinin saçı boyna kadar uzandığı için hamâyile benzetilmiştir. Nazardan korunmak için takılan hamâyiller için de sevgilinin kolları âşığın boynuna dolandığı için benzetme olarak yerini almıştır (Pala, 2004, sf.186-187). Süheylî Dîvânı'nda 2 beyitte yer alan bu unsur, âşığın sevgilinin hayali ile korunduğunu anlatmak için kullanılmıştır.

Aşağıda yer alan beyitte şair, hamâyîl kelimesini sevgilinin hayalinin koruyuculuğunun dua yerine geçip muska olarak kullanılması şeklinde anlamlandırdığı için dolaylı olarak gerçek anlamında kullanılmıştır.

Du'â yirine yir yir cem' idüp düşnâmuñ şâhum
N'ola yazup götürsem hırz-ı cân-içün **hamâyildür**(G 70-4)

4.2.9. Hat

Arap alfabesi ile yazılan yazılara hat denmektedir. Divân şiirinde hat yazımı ile sevgilinin fiziksel

güzelliği arasında ilinti kurulmuştur. Hat, bazen yeni bitmiş ayva tüyleri olarak kullanılırken, bazen de çemen, sebze-zâr, ter, giyâh gibi unsurlar ile de beraber kullanılmıştır. Hat, amber gibi kokması özelliği ile de beyitlerde yer alır (Pala, 2004, sf.197). Süheylî Dîvânı'nda 53 beyitte kullanılmıştır ve genel olarak sevgilinin güzellik unsurlarıyla bağdaştırılarak mecazî bir anlatım yakalanmıştır.

Aşağıdaki beyitte hat kelimesi mecaz anlamda kullanılmıştır. Yazının konuşması şekline çevrilen tamlamada teşhis sanatı kullanılmıştır.

Mantık-ı **hattuñ** göreydi Seyyid-i Sâni eger
Bendeñ olurdu Mübârek Şâh dâmen-der-miyân (K 12-5)

4.2.10. Kitâb

Yazı yazılmış kâğıt yapraklarının bir araya toplanmış biçimine kitap denir. (Püsküllüoğlu, 1995, sf.974). Süheylî, kitâb unsurunu 7 beyitte kullanmıştır. Yüce bir kişiliğin kitaplara sığmayacak kadar güzel ve çok özelliğinin olduğunu anlatmak, sevgilinin güzelliğinin veya sevgiliye duyulan aşkın büyüklüğünü ifade edebilmek, Kur'an-ı Kerim'e atıfta bulunmak, âşğın gönlündeki sevgi ile âşk kitabı yazdığını ifade edebilmek gibi sebeplerle beyitlerde yer almıştır.

Aşağıdaki beyitte Süheylî Bakara Suresi'nin 2. âyetinden yararlanmıştır. Beytin manâsı ise Kur'an'ın kesin doğru ve takva sahipleri için yol gösterici olduğundan bahsetmektedir. Kitâb kelimesi burada "kitapların anası" anlamına gelen tamlama içinde kullanılmıştır.

İy cemâl-i bî-makâli nüsha-i ümmü'l-**kitâb**
Ehl-i şefkat hüsn-i lâ-raybek hüden li'l-müttakîn (K 4-12)

Aşağıda yer alan beyitte Süheylî övdüğü kişi için; cömertliğinin övgüleri kitap ve deftere sığmaz ve kalem kişiliğinin vasfını yazmasının mümkün olmayacağından bahsetmektedir. Defter burada gerçek anlamıyla kullanılmıştır.

Kitâb ü deftere sığmaz medâyihi-i keremüñ
Ne mümkün ide kalem vasf-ı zâtuñı imlâ (K 14-36)

Aşağıdaki beyitte Süheylî, ilk mısra da bahsettiği kişinin vasıflarından bahsedince gönlünün şenlendiğini yazmaktadır. Dil kelimesi ile hem gönül anlamı hem de uzuv olan dil kullanılarak tevriye yapılmıştır. İkinci mısra da ise o kişinin vasfı kitabını açtıkça yani onun kişiliğinin derinliğine indikçe ruhunun mutlu olduğunu anlatmıştır. Kitâb kelimesi burada mecazî anlamda kullanılmıştır.

Beyân-ı vasfını kıldukça dil olur hurrem
Kitâb-ı vasfını açdukça cân olur mesrur (K 24-30)

"Dört duvarı kitâb ile süslenmiş sanki her tarafına İbn-i Yemîn'in kî't'aları yazılmış." İbn-i Yemîn kî't'aları ile ünlü olan İranlı bir şairdir. Beytin temelinde şairin kî't'alarının ne kadar güzel olduğundan bahsedilmektedir. Kitâb kelimesi bu beyitte yine gerçek anlamıyla kullanılmıştır.

Çâr dîvârî **kitâb** ile müzeyyen gûyiyâ
Şeş cihâtına yazılmış kî't'a-i İbn-i Yemîn (M 26-10)

Aşağıda yer alan beyitte, âşk ilmini bilmenin imkânsız olduğu ve şehrin en önemli şeyhi kitaplardan bin

yıl bile okusa öğrenemeyeceğinden bahseder. Aşk divân şiirinde çok önemli bir konudur. Aşkı bilmek ve aşka ulaşmak neredeyse imkansızdır bu yüzden âşıklar aşka ulaşma yolunda çektikleri eziyetleri, ıstırapları her zaman baş üstünde tutarlar. Sevgilinin yaşattığı meziyetler onlara bu yolculukta yeni bir şeyler öğretmektedir. Kitâb kelimesi ise aşağıdaki beyitte gerçek anlamında kullanılmıştır.

Bilmek muhâl mes'ele-i 'ilm-i 'ışkı sen
İy şeyh-i şehîr biñ yıl okursañ **kitâbdan**(G 254-4)

Süheylî, aşağıdaki beyitte aşk kitabının hakikat ilminin önemini bir bir tarif ettiğinden ama zâhid yüz yılda okusa bilmeyeceğinden, öğrenmeyeceğinden bahsetmektedir. Zâhid, divân şiirinde âşığın rakibidir ve aşkın ne olduğunu zerre kadar bilmez. Yalnızca kendi menfaati ile ilgilenir.

Hakikat 'ilminün mâhiyyetin ta'rîf ider bir bir
Kitâb-ı 'ışkı sen iy zâhid-i sad-sâle bilmezsin (G 275-4)

4.2.11. Kur'ân

Dört kitabın sonuncusudur. Hz. Muhammed'e gönderilmiştir (Pala, 2004, sf. 278-279). Süheylî, bahsi geçen unsuru 6 beyitte kullanmıştır.Çoğunlukla inananlara yol gösterici, rehber oluşu ile beyitlerde yer almıştır.

Süheylî, aşağıdaki beyitte Kur'ân kelimesini gerçek anlamda kullanmıştır. İslâm inancının iki temel unsuru olan îmân ve Kur'ân için insanların bu dünyadaki en iyi yoldaşları olduğunu anlatmıştır.

Refik idüp aña îmân ü **Kur'ân**'ı Hudâvendâ
Dem-i âhirde zikr-i fikrüne kıl kalbümü me'vâ (K 2-62)

4.2.12. Mecmû'a

Biriktirilmiş şeylerin toplanılıp düzeltilerek kitap haline getirilmesi ile oluşturulmuş yazma kitaplara denilir (Devellioğlu, 2002, sf. 596). Süheylî,sevgilinin güzellik unsurlarınıdebî bir şekilde güzelleme yaparak anlatabilmek için bu kelimeyi beyitlerinde mecazlı bir şekilde kullanmıştır.

Aşağıdaki beyitte gül-bülbül ilişkisi içerisinde sevgilinin bir dergi gibi güzel oluşu ve âşığın da onu okudukça güzelliklerinin yeni bir yönünü keşfettiğini anlatmaktadır. Bülbül gülün güzelliğinden mest olunca gül bahçesi onun için bir tekkeye dönüşüyor, bülbül de keçe giyen bir derviş oluyor. Âşık gerçek aşkı bulunca bütün dünya nimetlerinden vazgeçip yalnızca sevgiliye bağlanıp onun aşkına lâayık olabilmeye çalışmaktadır. Mecmû'a beyitte sevgilinin güzelliğinden bahsetmek için mecaz anlamda kullanılmıştır

Gülüñ **mecmû'asından** tâze hüsnîyyât okur bülbül
Dönüpdür tekye-i gülşende bir rind-i nemed-pûşe (G 287-2)

4.2.13. Menşûr

Padişah tarafından, emrinin altındakilere vazife bağışladığını bildiren yazılı belgeye denilir (Pala, 2004, sf.305). Divân edebiyatında menşûr kelimesinin yanında berât ve ferman kelimesi de kullanılmış ve bu unsurlar sevgilinin yüzüne benzetilmiştir. Gözleri, kaşları, ayva tüyleri vs. de yazılmış bir ferman niteliği taşıyarak beyitlerde yerini almıştır. Süheylî Dîvânı'nda da 3 beyitte kullanılmıştır.

Aşağıdaki beyitte baharın gelişi anlatılmıştır. Süheylî, gül bahçesini bir askeriye benzetererek goncanın yavaş yavaş açılıp güle dönüşeceği haberi güya bir ferman aracılığı ile gelmektedir. Güller açılınca bahçedeki diğer bütün çiçeklerden daha önemli, kumandan misali bir çiçek olacağı belirtilmiştir. Menşûr kelimesi beyitte mecaz anlamda kullanılmıştır.

Husrev-i gülden elinde gonçenüñ **menşûr**ı var
Leşker-i ezhâra serdâr olmaga imrûzdan (K 43-5)

4.2.14. Mısra'

Bir şiiri ortaya çıkaran her satırdan birine denir (Devellioğlu, 2002, sf.642). Mısra' kelimesi Dîvân edebiyatında genellikle gerçek anlamda kullanılmakla beraber sevgilinin güzelliğini övmek için kullanılmıştır. Süheylî'nin dîvânında da yalnızca 1 beyitte ve gerçek anlamıyla yer almıştır.

Aşağıdaki beyitte Süheylî, değerli bir şeyhten bir mısra, söz dinlediğinden bahsetmiştir. Mısra kelimesi bu beyitte gerçek anlamıyla yer almıştır.

İşitdüm dün didi bu **mısra'**ı bir şeyh-i şâkirden
Çerâğı ehl-i derd olan yakar Eyyûb-ı sâbirden (G 241-1)

4.2.15. Mushaf

Sahife haline getirilmiş kitap, Kur'ân demektir (Devellioğlu, 2002, sf.688). Klasik edebiyatta sevgilinin güzellik unsurlarından olan kaşı, gözü, saçları vs. mushaf kelimesi aracılığı ile edebî yönü güçlendirerek anlatılmıştır. Süheylî, 4 beytinde Kur'an-ı Kerîm'den, iman ile ilgili konulardan bahsetmek için kullanmıştır.

Aşağıdaki beyitte Mushaf kelimesi gerçek anlamında kullanılmıştır. Birine bir daha zarar vermemek için kutsal ve değerli olan bir kitaba yemin etmiştir.

İy SÜHEYLÎ baña bir dahı cefâ kılmamaga
Mushaf-ı hüsnine and içdi ol âfet kat kat (G 36-6)

4.2.16. Nâme

Mektup demektir. Dîvân şiirinde âşıkların birbiriyle iletişim kurmak için kullandıkları yazışmadır. Sevgilinin yüzü bir kâğıt sayfasıdır, yüzündeki ayva tüyleri de o kâğıttaki mektup olarak yer alır. Saç yanağın üzerindeki duruşu ile Çin Rum ülkesine gönderilmiş mektuba benzetilir. Mektup, âşık ile sevgili arasında bir bağıdır ve vuslat sayılır. Âşığı bazen ferahlatsa da bazen de içi tamamen yalan ve acı sözlerle doludur ve bu da âşığı derinden yaralar. Süheylî, 10 beyitte nâme kelimesini kullanmıştır. Beyitlerinde genellikle ser-nâme (başlık) anlamına gelen tamlama ile bir işin, kişinin üstünlüğünü anlatmak için kullanmıştır.

Aşağıda yer alan beyitte Süheylî, devletin yazdığı mektubun mukaddimesinin başlığı bile dünyadaki halk için gönülden bahşedilen, huzur ve mutluluk veren bir nimet olduğunu söylemektedir. Bu şiirde anlatılmak istenen devletin, çok yüce ve insanlık için önemli işler yaptıklarıdır. Nâme kelimesi gerçek anlamıyla kullanılmıştır ancak yanına gelen ser- kelimesi ile birlikte mektup anlamında değil başlık anlamına gelmektedir.

Devletüñ ser-**nâme**-i dîbâce-i dîn ü düvel
Ni'metüñ âsûdegî-bahş-i dil-i halk-ı cihân (K 12-3)

Aşağıdaki beyit tasavvufî anlamlıdır. Allah'ın insanlığa bir yol gösterici olarak peygamberler aracılığıyla gönderdiği kitapların sonuncusu ve indiği günden beridir değiştirilmemiş olarak inanılan Kur'ân-ı Kerim ile yüceliği ve varlığı insanlık tarafından daha çok inanılmış. Allah gücünü ve kudretini bu kitap ile insanlarla arasına bir bağ olması maksadı ile de nüzul etmiştir.

Nâmuñî râbîta-i **nâme**-i ikbâl itmiş
Kalem-i sun'-ı Hudâvend-i cihân celle celâl (K 29-8)

Aşağıdaki beyitte Süheylî, Tay Kabilesi'nden olan Hâtem-i Tâi'ye telmih yapılmıştır. Hâtem-i Tâi aşırı cömert oluşuyla tanınmış bir şairdir (Tülücü, İslâm Ansiklopedisi, C.16, sf.472-473). Beyitte Hâtem'in mektubu tayy olup okunmadığından ve cömertliğin destan olduğunu anlatmaktadır.

Tayy oldı gitdi **nâme**-i Hâtem okunmadın
Sît-ı sehâvetüñ olalı kevne dâstân (K 34-32)

4.2.17. Nûsha

Yazılı, yazılmış bir şeyin kopyası (Devellioğlu, 2002, sf.848). Nûshanın diğer bir anlamı ise muskadır. Süheylî, 7 beyitte bu unsuru kullanmıştır. Çoğunlukla mecaz anlam yüklemekten, gerçek anlamıyla, kendi yazdığı şiirleri övmek için kullanmıştır.

Aşağıdaki beyitte Süheylî, nazım ve nesir yazmada ustalaşan insanlara hitaben eğer insaf edip kendisinin nazım nüshalarını kabul görürlerse onlara örnek olarak yetebileceğini söylemektedir. Şair burada kendi şiirlerini överken bir yandan da herkes tarafından kabul görmeyen bir şair olduğunu da vurgulamaktadır. Nûsha kelimesi bu beyitte gerçek anlamıyla kullanılmıştır.

Da'vâ-yı nazm u nesri kemâl eyleyenlere
İnsâf iderse **nûsha**-i nazmum yiter nişân (K 34-55)

Aşağıdaki beyitte, şair, şiirlerinin eksikliklerinin övdüğü kişi tarafından affedilmesini istiyor ve eksikliğin sebebinin de övdüğü kişinin yüceliğinden dolayı onu anlatacak kadar yeterli bir dili ve bilgisi olmadığından kaynaklandığını belirtmektedir. Bu beytin asıl amacı çok yüce bir kişiliğe sahip olduğunu düşündüğü kişiyi övmektir. Nûsha kelimesi bu beyitte gerçek anlamıyla kullanılmaktadır.

Nûsha-i eş'ârumuñ noksânını ma'zûr tut
Midhat-ı zâtuñda kâsırdur zebân-ı bî-feri (K 37-42)

4.2.18. Sûre

Kur'ân'ın ayrıldığı 114 bölümden her birine sûre denilmektedir. Bu sûreler, Allah'ın Hz. Muhammed aracılığı ile imân edenlere gönderdiği âyetlerden oluşmaktadır (Devellioğlu, 2002, sf.964). Dîvân edebiyatında, telmih sanatından yararlanılarak, insanlara nasihat vermek, geçmişinden ders aldirmek amacıyla kullanılmıştır. Süheylî bu unsura 2 beyitte yer vermiştir.

Aşağıdaki beyit Allah'ın yüce kudretini anlatmaktadır. Sûre kelimesi bu beyitte Kur'ân'da geçen Necm suresinden bahsettiği için gerçek anlamıyla yer almaktadır. Bu beyite hakikati yansıtmaktadır.

Şânuñı tenzîhe tefîl-i sıfâtıñ kılmaga

Nâzil oldı **sûre**-i ve'n-Necm ile vahy-i mübîn (K 4-11)

4.3. Yazılı Eserlerin Bir Parçası Olan Unsurlar

4.3.1. Fihrist

Bir kitabın içinde neler bulunduğuna dair bilgi veren cetvel, içindekiler, indeks (Devellioğlu, 2002, sf.266). Dîvân edebiyatında çoğunlukla iyi ahlak, bilginlik, güzellik gibi vasıflarıyla bahsedilen kişilerin diğer insanlara örnek olabileceği kişiler listesinin başında yer aldığını anlatmak için soyut bir durumu somut hâle getirmek için kullanılır. Mübalağa sanatı yapılarak kullanılan bu kelime Süheylî Dîvânı'nda da aynı özellikler ile yalnızca 1 beyitte kullanılmıştır.

Aşağıdaki beyitte fihrist kelimesi yüceliğin kaydolduğu bir kayıt defteri anlamıyla yer almaktadır.

‘Adl ile ser-âmed-i selâtîn

Fihrist-i cerîde-i celâlet (Tahmis 7-2)

4.3.2. Hokka

İçine mürekkep koyulan, cam, toprak ya da madenden yapılan küçük kap manasına gelmektedir (Pala, 2004, sf.210).

Hokka, Dîvân şiirinde ve Süheylî Dîvânı'nda da sevgilinin ağzına benzetilmiş ve mim harfini ortaya koyan hokka olup olmadığını istifham sanatı ile güçlendirerek ağzın, dudağın şeklinin güzelliğinden bahsetmiştir. Toplam 6 beyitte kullanılmıştır.

Aşağıdaki beyitte hokka kelimesi sevgilinin güzellik unsurları ile benzetme yapılarak kullanıldığı için mecaz anlamda yer almıştır.

Hokka-i mîm-i melâhat mi ya fem ya **hokka** mı

Nokta-i mevhûme mi [ya gonçe-i ra'n]â mîdur (K 47-4)

4.3.3. Mühre

Eskiden hattatların kağıtlarını parlatmak için cam küre veya yuvarlak deniz böceği kabuğu sürerlerdi ve bunlara da mühre denirdi (Onay, 2023, sf.275).

Dîvân şiirinde mühre unsuru, beyaz, inci gibi olması ve parlamasından dolayı sevgilinin dişlerine benzetilmiştir. Süheylî Dîvânı'nda da aynı anlamda 3 beyitte yer almıştır.

Aşağıdaki beyitte mühre, kelimesi sevgilinin dişlerinin altın gibi parladığını ve özel mühürlü bir mücevhere benzetilmesini açıklamak için kullanılmıştır. Mühre kelimesi tamlamada sevgilinin güzellik unsurunu övmek için mecaz anlamda kullanılmıştır.

Agzında şâh-**mühre**-i zerrîn mühr ile

Sandûka-i felekde döner şekl-i mâre [subh] (K 17-4)

4.3.4. Pergâr/Pergâl

Ölçmeye ve daire çizmeye yarayan alet, cetvel (Sami, 2012, sf.277).

Dîvân şiirinde, güzel ahlakın, bilgeliğin, iyiliğin başladığı nokta olarak ifade edilen kişilerden bahsederken kullanılmıştır. Süheylî Dîvânı'nda 9 beyitte yer almıştır.

Aşağıdaki beyitte Süheylî, beyti ithaf ettiği kişinin bilgeliğin ve yüceliğin yayılma noktasının o kişi olduğundan bahsetmiştir. Pergar kelimesi bu beyitte bahsedilen kişinin ilmin merkezi olduğunu anlatmak için kullanıldığından mecaz anlamıyla yer almıştır.

Kâmkârâ serverâ sadr-ı me'âlî-perverâ
Merkez-i **pergâr**-ı dâniş efdal-i dânişverân (K 12-19)

4.3.5. Şîrâze

Kitap ciltlerinin iki ucunda bulunan ve sayfaları birbirine bağlayan şerit, ip (Devellioğlu, 2002, sf.1000).

Dîvân şiirinde âşık ve sevgili arasındaki görünmez ve kopmayan bağın somut bir şekilde ifade edilebilmesi için kullanılmıştır. Süheylî Dîvânı'nda yalnızca 1 beyitte, kitap sayfalarını birbirine ip ile sıkıca bağlandığı gibi âşık ve sevgilinin de bağlı olduğundan bahsetmiştir.

Aşağıdaki beyitte şîrâze kelimesi iki gönlün aşk ile tıpkı bir kitap sayfalarının şîrâze ile birbirine bağlanması gibi bağlandığı anlatılmaktadır. Şîrâze kelimesi mecaz anlamda yer almaktadır.

Eyledi ol gonçe ile dil SÜHEYLÎ 'akd-i nev
Bağladı dîvân-ı 'ışka bir yîni **şîrâze** gül (G 204-5)

4.4. Yazı Yazarken Kullanılan Malzemeler

4.4.1. Devât

Divit şeklinde de yazılan, kalemlerikoyacak bir kutu ve yanında kapaklı hokka ve beldeki kuşağa sokularak taşınan bir yazı takımıdır (Pala, 2004, sf. 113-114).

Dîvân şiirinde kalem ilmi, bilgiyi temsil eden bir simge olarak kullanılmıştır. Süheylî de 3 beyitte bu unsuru kullanarak methiye türündeki eserlerinin edebî yönünü güçlendirmiştir.

Aşağıdaki beyitte Süheylî, şairliğini, edebî ve süslü üslubunu övmektedir. Şiir alanında kelimeleri, anlamları usta bir şekilde yakalayan bir avcı gibi olduğunu söylemektedir. Yanında bilgi ile dolu bir yazı tablası ve irfan ile süslenmiş bir yazı aletleri olduğunu bu yüzden yazdığı şiirlerin güzel olduğunu söylemektedir. Bunlar bilgiyi ve irfanı simgelediği için mecaz anlamda yer almaktadır.

Ben ol sayyâd-ı sahn-ı mergzâr-ı kişver-i nazmem
Yanumda tabl-ı 'irfânî **devât**-ı zer-nişânumdur (G 93-9)

4.4.2. Hâme

Kalem demektir. Bkz. Kalem 4.4.3.

Aşağıdaki beyitte Süheylî, bahsedilen kişinin yüceliğini vurgulamak için hem kendi sanatını küçük görmekte hem de kalemin onun vasıflarını yazabilecek yeterlilikte olmadığını ifade etmektedir. Hâme kelimesi gerçek anlamıyla yer alsaydı da mecazlı bir şekilde yetersizliği de ifade etmektedir.

Nice vasf eyleyeyin ol şeh-i sâhib-hüneri

Hâme tahrîre degül kâdir ü takrîre zebân (K 10-21)

4.4.3. Kalem

Kalemin, ilmin temeli olduğu inancı mevcuttur, yaşanılması gerekenleri levh-i mahfuza yazan nesnedir. Allah her şeyden önce kalemi ardından da levhi yaratmış. Tasavvuf inancına göre levh yaratıcının bilgisi, kalem ise iradesidir. Dîvân şiirinde eskiden kamıştan yapılan kalemlerden bahsedilir ve bu kalemlerin içi yazılacak bir sürü bilgi, hikâye, olay ile dolu olmasının yanında ucunun çatallı olmasından dolayı iki dillidir bu yüzden sürekli dili kesilir, kesildikçe kalem daha güzel konuşmaya başlar. Mürekkebin akıp ucunda birikmesi de ağlayan gözlere, kalem de kara mürekkep içinde olduğu için âşığa benzetilmiştir. Âşığın bu hali sevgilinin kara saçı, kaş, gözü içerisinde yasa bürünmüş ve kendini kaybetmiş olarak bahsedilmiştir. Sevgilinin güzellik unsurları da bazen kalem olarak ele alınmıştır (Pala, 2004, sf. 253-254). Süheylî Dîvânı'nda 30 beyitte kullanılmıştır.

“Kalem kelimesi, Yunancada sulak yerlerde yetişen kamış, hasır otu, Hint kamışı anlamına gelen kalamos ile Latince aynı anlamı ifade eden kalamus’tan Arapçaya, oradan da Türkçeye geçmiş bir kelimedir. Türkçede kalem şeklinde kullanılan kelime, yazı yazmaya yarayan alet anlamındadır” (Derman 2001: 245).

Aşağıdaki beyitte kalem kelimesine insana özgü bir duygu olan övünmek duygusu yüklendiği için kişileştirme yapılarak mecaz anlamda kullanılmıştır.

Senden istimdâd iderler enbiyâ vü asfiyâ

Zâtun ile fahr ider levh ü **kalem** ‘arş-ı berîn (K 4-13)

4.4.4. Kilk

Kalem demektir. Bkz. Kalem 4.4.3.

Aşağıdaki beyitte kilik kelimesi Allah’ın yaratma gücünü, eylemini somutlaştırmak için mecaz anlamda kullanılmıştır.

Kemâl-i kudreti var eyledi bir nûrdan cevher

Dahî levh-i vücûda **kilk**-i kudret kılmadın imlâ (K 2-12)

4.4.5. Mühûr

İmza, mühür anlamlarına gelmektedir (Devellioğlu, 2017, sf. 835). Dîvân şiirinde sevgilinin ağzı ve dudakları mühür olarak geçmektedir. Süheylî Dîvânı'nda yalnızca 1 beyitte yer almaktadır.

Aşağıdaki beyitte mühûr kelimesi son sözü söylemek anlamını ifade ettiğinden mecaz anlamda kullanılmıştır.

Râbî' olup fazl ile kıldı Hilâlî **mühûr**

Kevkebe-i şevketi 'âleme pertev-fiken (K 5-42)

4.4.6. Mürekkebe

En az iki bileşenin birleşiminden meydana gelmektedir (Devellioğlu, 2017, sf. 857). Dîvân şiirinde rengi itibarıyla sevgilinin saçları, gözleri, kaşlarının güzelliğini temsil etmektedir. Ayrıca siyah oluşundan dolayı derdi, karamsarlığı da nitelediği beyitler vardır. Süheylî Dîvânı'nda 1 beyitte kullanılmıştır.

Aşağıdaki beyitte sevgilinin güzelliğinden bahsedilmiştir. Mürekkep kelimesi de estetiği, güzelliği temsil ettiği için mecaz anlamda yerini almıştır.

Nişân olmuş berât-ı hüsne tâvusî **mürekkebe**

Bakup ol âftâbuñ kaşların tıgrâya beñzetdüm (G 209-5)

4.4.7. Tıgrâ

Türk padişahlarının kullandığı özel imza, kaşe anlamına gelmektedir (Pala, 2004, sf. 460). Dîvân şiirinde bazen sevgilinin perçemi yerine kullanılırken bazen de gerçek anlamıyla nasihat, bilgi, önemli birinden bahsederken kullanılmıştır. Süheylî Dîvânı'nda yalnızca 1 beyitte kullanılmıştır.

Aşağıdaki beyitte bayramlarda devlet büyüklerine yazılan kâsideden söz edilmektedir ve bu kâsidederin de kaderi yazan kişi tarafından yazıldığı ifade edilmektedir. Hediye olarak da altın kakmalı tıgra verildiği anlaşılmaktadır. Tıgra kelimesi bu beyitte gerçek anlamıyla kullanılmaktadır.

Menşûr-ı 'ıydı yazdı çeküp kâtib-i felek

Sultân-ı 'ıyd nâmına **tıgrâ**-yı zer-nişân (K 34-6)

4.5. Harfler

4.5.1. Harf

Alfabeyi oluşturan simgelere denir (Devellioğlu, 2017, sf. 378). Dîvân şiirinde genellikle sevgilinin boyu, kaşı, dudakları gibi güzellik unsurlarını övmek için elif, mim vb. harfler ile benzetme yapılmıştır. Süheylî Dîvânı'nda 4 beyitte yer almıştır. Bazı ayetleri hatırlatmak, gönderme yapmak için kullanılmıştır.

Aşağıdaki beyitte harf kelimesi "kün fe yekün" ayetine telmihte bulunmak için kullanılmıştır. İslâm'ın yaratılış gayesini, Allah'ın sonsuz kudret ve gücünü simgelediğinden mecaz anlamda yerini almıştır.

Rasûl-i Hâlık-ı bî-çûn murâd-ı **harf**-i kâf u nûn

Behâ-yı Merve vü Yesrib fûrûg-ı Mekke vü Bathâ (K 2-14)

Aşağıdaki beyitte harf kelimesi gerçek anlamda kullanılmıştır. Yazının herhangi bir yerinden bir harfin isteğe göre değiştirilemeyeceğinden bahsedilerek aslında insanın kaderinin kalbine yazıldıktan sonra değişmeyeceğinden söz edilmiştir.

Cerîde-i dile ki ol nüvişt ola bir **harf**

Gelür mi hâme-i tedbîr ile aña tagyîr (G 71-2)

4.6. Belgeler

4.6.1. ‘Arz-ı hâl

Halin karşıdaki kişiye bildirilmesine denir. Dîvân şiirinde genel olarak âşık olanlar düştükleri kötü durumun, çektikleri eziyetlerin sevgili yüzünden başına geldiğini arzuhal yazarak açıklarlar. Bir nevi şikâyet dilekçesi anlamına gelmektedir (Pala, 2004, sf. 32). Süheylî Dîvânı’nda 4 beyitte şikâyet dilekçesi anlamıyla kullanılmıştır.

Aşağıdaki beyitte sözlük anlamıyla yer almıştır. Şair seslendiği kişiye şikayetini söylemesini nasihat etmiştir.

Yüri ‘arz-ı hâl eyle ol âstâne
Ki oldur melâz ü mahall-i me’ârib (K 7-32)

Aşağıdaki beyitte Süheylî, Allah’a, kendisine çektiği derdi için rahmet etmesi için yalvarmaktadır. Kendi durumundan bahsederek ihtiyacı olanı istemiştir. ‘Arz-ı hâl kelimesi yine sözlük anlamıyla kullanılmıştır.

‘Arz-ı hâl eylemege geldi SÜHEYLÎ kapuña
N’ola rahm eyler iseñ ‘âşık-ı gam-h’âruñdur (G 58-5)

4.6.2. Berât

Osmanlı Devleti’nde bir kişiye verilen rütbe, memurluk, maaş vs. yazıldığı belgeye denir. Bu belgelerin üzerinde dönemin padişahının tuğrası bulunurdu. Dîvân şiirinde sevgilinin yüzü berâta, gözleri, kaşları, dudakları ise yazılmış bir emire, kâkülleri ise bir tuğraya benzetilmiştir (Pala, 2004, sf.77). Süheylî Dîvânı’nda 3 beyitte kullanılmıştır.

Aşağıdaki beyitte sevgilinin güzelliği farklı imgelerle somutlaştırılmıştır. Berat kelimesi de bu yüzden mecaz anlamda yerini almıştır.

Kaş mı ya kavs-ı kuzah ya kavs ya şemşîr-i tîz
Ya çekilmişdür **berât**-ı hüsnüñe tigrâ mîdur (M 47-8)

4.6.3. Evrâk

Varak kelimesinin çoğuludur, yapraklar, sayfalar anlamına gelir (Devellioğlu, 2017, sf. 276). Süheylî bu kelimeyi 4 beyitte ve buyrukların, yeniliklerin olacağını arz eden devlet büyüğünün ya da mecazen Allah’ın iletileri olarak kullanmıştır.

Aşağıdaki beyitte evrâk kelimesi ile evrenin düzeninin yenilenmesi ve bu yeniliklerin arz olunmasından bahsedilmiştir. Bu yüzden bu kelime hem gerçek hem de mecaz anlamda okunabilmesine rağmen gerçek manasıyla yer almaktadır.

Kılınup defter-i **evrâk**ı sipihrüñ tecdîd
‘Arz olındı yine ahvâl-i re’îs ü rü’ûs (K 27-2)

4.6.4. Huccet

Senet, vesika, delil anlamlarına gelen belgedir. (Devellioğlu, 2017, sf. 445). Süheylî, yalnızca 1 beytinde yer verdiği bu unsura mecaz anlam yüklemeyen kahramanlığı anlatmak için kullanmıştır.

Aşağıdaki beyitte erliğin ve kahramanlığın delile gerek kalmayan özellikler olduğunu vurgulamıştır bu yüzden hüccet kelimesi gerçek anlamıyla yer almıştır.

Huccet-i kâti'adur erligine şemşîri

Düşmen isterse eger sıdka delil ü bürhân (K 10-14)

4.7. Eserlerin Bulunduğu Yer

4.7.1. Kütüb-hâne

Kitaplık, kitapsaray anlamına gelmektedir (Devellioğlu, 2017, sf.619).Dîvân şiirinde genellikle elemli olan şairlerin iyileşmek, acılarını hafifletmek için günlerini geçirdikleri yer olarak kullanılmıştır. Kitapların en iyi dostları olduklarını, içlerinde yaşadıkları tüm hislerini rahatça paylaşabildikleri bir ortam olduğu için oradan vazgeçmemişlerdir. Süheylî de bu unsuru yalnızca 1 beytinde ve şairlerin dertlerini yatıştırdıkları ortam olarak kullanmıştır.

Aşağıdaki beyitte kütüb-hâne kelimesi gerçek anlamda kullanılmıştır. Şairin, hüznü ve duygusal anında burada yazı yazdığından bahsetmiştir.

Geldi bu **kütüb-hâneye** çün Kâtibî-i zâr

Yazdı nice eş'âr u kasâ'id nice inşâ (M 48-30)

Sonuç

Eski Türk Edebiyatı'nda şairlerin düşünce ve hissiyatlarını anlamak için öncelikle hayatlarını, kişiliklerini ardından çevresinde iletişim kurduğu bireyleri, daha sonrasında içinde yaşadıkları sosyal ve siyasal ortamın bilgisine sahip olmak gerekmektedir. Şairler bu etkenler ile sanatlarını birleştirerek şiirlerini ortaya koymuşlardır. Yaşadıkları ortamın etkisi altında kalarak yazılan bu şiirler hayatın temel ve ikincil unsurlarını geleceğe aktarmıştır. Şiirlerde, giyim-kuşam, siyasî-sosyal yapı, araç-gereçler, adet ve gelenekler vb. birçok sosyal kültürel unsura dair unsur yer alır. Bunlardan biri de yazıya dair unsurlardır. Yazıya dair bu unsurlar insanların iletişim kurmasına yardımcı olan araç ve gereçlerdir. Şairler bu unsurları kimi zaman aşkını ilan etmek, aşkının çokluğunu ifade edebilmek, herhangi bir kişinin karakterini, bilgeliğini vb. yüceltmek ve bazen de herhangi bir konuda şikâyetini belirtmek için kullanmışlardır.

Şair, döneminin gözlemcisi olmuş, duygu ve düşüncelerini anlatmak için çevresindeki her nesneyi bilhassa yazıya dair unsurları sıklıkla kullanmıştır. Daha önce şiirlerde rastlanılmayan ancak icadıyla birlikte hayata giren unsurlar da şairin şiirinde yer bulmuştur. Mühendis, harita, telgraf gibi unsurların şiirde yer bulması şairin döneminin gözlemcisi olduğunun, çevresinden, sosyal hayattan uzak kalmadığının da bir işareti olarak görülebilir. Yapılan incelemede şairin şiirlerinde yazıya dair unsurların geniş yer bulduğu görülmektedir. Nevres'in kâtiplik görevinde bulunmasının ve şair kimliğinin şüphesiz şiirlerinde yazıya dair unsurların fazla görülmesinde tesiri olmuştur. Bu çalışmayla günümüzde divan şiirine yönelik yapılan kültürel araştırmalara bir nebze katkı sunması

amaçlanmaktadır.

Toplamda 7 başlık altında incelenen 43 unsur bulunmuştur. *Yazı Yazılan Unsurlar* başlığı altında; “defter” 20, “kâğıd” 3, “levh” 21, “safha” 9, “sâhife” 1, “varak” 2, “tûmâr” 2 beyitte tespit edilmiştir. *Yazarak Meydana Getirilen Unsurlar* başlığı altında; “âyet” 7, “sûre” 2, “dîvân” 4, “fermân” 19, “menşûr” 3, “fetvâ” 1, “hamayıl” 2, “hat” 53, “kitâb” 7, “Kur’ân” 6, “Mushaf” 4, “mecmû’a” 1, “nâme” 10, “der-kenâr” 2, “destân” 5, “gubârî” 1, “nüsha” 7, “mısrâ” 1 beyit tespit edilmiştir. *Yazılı Eserlerin Bir Parçası Olan Unsurlar* başlığı altında; “fihrist” 1, “şîrâze” 1, “pergâr/pergâl” 9, “hokka” 6, “mühre” 3 beyit bulunmuştur. *Yazı Yazarken Kullanılan Malzemeler* başlığı altında; “devât” 3, “kalem” 30, “kilk” 9, “hâme” 20, “mürekkeb” 1, “tugrâ” 11, “mühür” 1 beyit bulunmuştur. *Harfler* başlığı altında, “harf” 4, beyit tespit edilmiştir. *Belgeler* başlığı altında; “berât” 3, “evrâk” 4, “hüccet” 1, “arz-ı-hâl” 4 beyit tespit edilmiştir. *Eserlerin Bulunduğu Yer* başlığı altında; “kütüb-hâne” 1 beyit tespit edilmiştir.

Aşağıda verilerin istatistik tablosu yer almaktadır.

Tablo 1.

Kategori	Unsur	Sayı
Yazı Yazılan Unsurlar		
	Âyet	7
	Sûre	2
	Hat	53
	Mısrâ’	1
	Toplam	67
Yazarak Meydana Getirilmiş Unsurlar	Berât	3
	Hüccet	1
	Fermân	19
	Menşûr	3
	Fetvâ	1
	‘Arz-ı-hâl	4
	Evrâk	4
	Nâme	10
	Tûmâr	2
	Hamayıl	2
	Dîvân	4
	Destân	5
	Kitâb	7
	Kur’ân	6
	Mushaf	4
	Mecmû’a	1
	Nüsha	7
	Der-kenâr	2

	Gubarî	1
	Toplam	87
Yazılı Eserlerin Bir Parçası Olan Unsurlar	Fihrist	1
	Şîrâze	1
	Tugrâ	11
	Toplam	13
Yazı Yazarken Kullanılan Malzemeler	Kalem	30
	Hâme	20
	Devât	3
	Hokka	6
	Kilk	9
	Mühre	3
	Mühür	1
	Mürekkeb	1
	Pergâr / Pergâl	9
	Toplam	82
Eserlerin Bulunduğu Yerler	Kütübhâne	1
	Toplam	1
Yazının Yazıldığı Unsurlar	Defter	20
	Kâğıd	3
	Levh	21
	Safha	9
	Sâhife	1
	Varak	2
Harfler	Harf	4
	Toplam	56
	Genel Toplam	305

Kaynakça

- Bankır, M. M. (2022). Dîvân Şiirinde Kullanılan Üç Kelimeye (Kalem, Kıl ve Kâl) Hermeneutik Yaklaşım. *Temaşa Felsefe Dergisi*, 2022/17, 216-242.
- Çağlayan, B. (1989). *Yahyâ Bey Dîvânı'nda Maddî Kültür Unsurları* (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Dabağcı, E. (Sir Edward Burnett Tylor). (2016). Kültür Bilimi. *Vira Verita*, 2016/2, 91-110.
- Doğan, H. (2024). Klasik Türk Şiirinde Kitap İsimleriyle Şiir Yazma Geleneği ve Rahîmî'nin Esâmî-i Kütüb Tarzındaki Manzumesi. *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi*, 2024, 734-767.
- Gündoğdu, R., Adıgüzel, N., & Önal, E. F. (2012). *Kâmûs-ı Türkî* (2. Basım). İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.
- Harmancı, M. E. (2017). *Süheylî Dîvânı*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.
- Kızıltoprak, H. (2017). *Vusûlî Dîvânı'nda Maddî Kültür ve Sosyal Hayat Unsurları* (Yüksek Lisans Tezi). Batman Üniversitesi, Batman.
- Menteşe, M. (2020). Sünbülzâde Vehbî Divanı'nda Tipler. *TÜRK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halk Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 8/S. 22, s. 189-221.
- Menteşe, M. (2022). Divan Şiirinde Yüce Bir Temenni Olarak Hz. Muhammed'e Komşu Olmak. *Komşuluk*. Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları, 2022, 337-356.
- Menteşe, M. (2022). Klasik Türk Şiirinde Divanîhümayun Tip ve Kişilikleri. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Menteşe, M. (2022). Bir Devlet Adamı Olarak Reisülküttapların Klasik Türk Şiirindeki İzleri. *KÜLLİYAT Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, S. 16, s. 141-158.
- Menteşe, M. (2022). Klasik Türk Şiirinde Devlet Adamlığı Yönüyle Köprülüzâde Fâzıl Ahmed Paşa. *TÜRK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halk Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 10/S. 29, s. 249-274.
- Menteşe, M. (2022). Klasik Türk Şiirinde 18. Yüzyıl Şeyhülislamlarının Güzel Ahlak Vasfı. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (27), 525-540.
- Menteşe, M. (2022). Divan Şiirinde Şeyhülislam Ebûishakzâde Mehmed Esad Efendi'nin Devlet Adamlığı Özellikleri: Nefî Divanı Örneği. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 8, 462-474.
- Menteşe, M. (2022, Mayıs). Süheylî Divanı'nda maddî kültür unsuru olarak mûsikî âletleri ve makamları [Sözlü bildiri]. *VI. Uluslararası Türklerin Dünyası Sosyal Bilimler Sempozyumu*, Türkiye.
- Mert, İ. (2023). *Cem Sultan'ın Türkçe Divan'ında Maddî Kültür Unsurları* (Yüksek Lisans Tezi). Başkent Üniversitesi, Ankara.
- Oktay, A. (2003). *İshak Çelebi Dîvânı'nda Sosyal, Kültürel ve Tarihsel Doku* (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Onay, A. T. (2023). *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü (Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı)* (2023. Basım). İstanbul: Bilge Kültür-Sanat Yayınevi.
- Özbay, M. (2005). Bilim ve Kültür Aktarıcısı Olarak Yazı. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü*, 2005/2, 67-74.
- Özkan, S. M. (2015). *Nedîm Dîvânı'nda Kültür Unsurları* (Yüksek Lisans Tezi). Adıyaman Üniversitesi, Adıyaman.
- Özkaral, T. C. (2015). Eski Çağda Yazı, Kitap ve Kütüphanenin Oluşum Süreci; Günümüz Eğitime Katkıları. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2015/34, 371-384.
- Pala, İ. (2004). *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü* (13-27. Basım). İstanbul: Kapı Yayınları.
- Pekyürek, H. E. (2007). *Bâkî Dîvânı'nda Maddî Kültür* (Yüksek Lisans Tezi). Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat.
- Sarı, M. (1986). *Hayretî Dîvânı'nda Maddî Kültür Unsurları* (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi,

Ankara.

Tok, E. (2010). *Osman Nevres Dîvânı'nda Maddî Kültür*(Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

Tok, E. (2010). Osman Nevres Dîvânı'nda Yazıya Dair Unsurlar. *Türkiyat Mecmuası*, c. 29/1, 2019, s. 179-198.

21. Geminated Consonant Words in Dīwān Lughāt Al-Turk and Their Reflections in Anatolian Folk Dialects¹

Mehmet YEŞİLKAYA²

APA: Yeşilkaya, M. (2025). Geminated Consonant Words in Dīwān Lughāt Al-Turk and Their Reflections in Anatolian Folk Dialects. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (47), 344-360. **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.16882817>

Abstract

Dīwān Lughāt al-Turk, one of the earliest and most comprehensive dictionaries of the Turkish language, provides valuable data not only in terms of vocabulary but also in the historical development of phonetic structures. This study identifies words written with geminate consonants (e.g., kk, tt, ss) in the Dīwān and compares them with their counterparts in Standard Turkish (ST) and Anatolian dialects (AD). These words are analyzed with respect to their phonetic continuity by comparing the geminated forms observed in Anatolian dialects. The research also reveals that some words were previously misclassified as geminated in earlier studies; such cases have been reevaluated and corrected statistically. It was found that geminate consonants in numeral expressions and certain lexical items still persist in many regional varieties of Turkish. The analysis is based on historical forms in the Dīwān, modern Turkish dictionaries, and regional dialect data, offering a threefold comparison for each word. This study presents significant insights into the phenomenon of consonant gemination, tracing its continuity from early written texts to contemporary spoken varieties.

Keywords: Dīwān Lughāt al-Turk, Anatolian folk dialects, consonant gemination, phonetic change, phonetic comparison

¹ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received – Turnitin / Rate: %4

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 09.07.2025-**Acceptance Date:** 15.08.2025-**Publication Date:** 16.08.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.16882817>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

² Dr., MEB, Gaziosmanpaşa Bilim ve Sanat Merkezi / Dr., MNE, Gaziosmanpaşa Science and Art Center (İstanbul, Türkiye)
eposta: memyesilkaya@gmail.com **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0002-8905-3306> **ROR ID:** <https://ror.org/0oiga9g46> **ISNI:** 0000 0001 2179 4856 **Crossref Funder ID** 501100013898

Dîvânü Lügâtî't-Türk'te Geçen İkiz Ünsüzlü Kelimeler ve Bu Kelimelerin Anadolu Halk Ağızlarına Yansımaları³

Öz

Türk dilinin en eski ve kapsamlı sözlüklerinden biri olan Dîvânü Lügâtî't-Türk, sadece söz varlığı açısından değil, fonetik yapıların tarihî gelişimi bakımından da önemli veriler sunmaktadır. Bu çalışmada, Dîvânü Lügâtî't-Türk'te ikiz ünsüzle (ör. kk, tt, ss) yazılmış olan kelimeler tespit edilmiş ve bu kelimelerin ölçünlü Türkiye Türkçesindeki (ÖTT) karşılıkları ile Anadolu halk ağızlarındaki (AHA) biçimleri karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Bu kelimeler, Anadolu halk ağızlarında gözlenen ikiz ünsüzlü biçimleriyle karşılaştırılmış ve tarihsel süreklilikleri incelenmiştir. Araştırma kapsamında, bazı kelimelerin önceki çalışmalarda hatalı biçimde ikiz ünsüzlü olarak değerlendirildiği saptanmış ve bu veriler yeniden düzenlenmiştir. Rakamlarda ve bazı kelimelerde tespit edilen ikizleşmelerin Anadolu ağızlarında hâlen varlığını sürdürdüğü görülmüştür. İnceleme; Dîvân'daki tarihî biçimler, Türkiye Türkçesi sözlükleri ve bölgesel ağız verileri üzerinden yürütülmüş; her kelime için üç yönlü bir karşılaştırma yapılmıştır. Çalışma, ünsüz ikizleşmesi olgusunun tarihî metinlerden halk diline uzanan izlerini ortaya koymak açısından Türk filolojisine önemli bir katkı sunmaktadır.

Anahtar kelimeler: Dîvânü Lügâtî't-Türk, Anadolu ağzları, ünsüz ikizleşmesi, fonetik değişim, fonetik karşılaştırma

³ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.
Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin / Oran: %4
Etik Şikayeti: editor@rumelide.com
Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 09.07.2025-**Kabul Tarihi:** 15.08.2025-**Yayın Tarihi:** 16.08.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.16882817>
Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

1. Introduction

Written by Kāshgharī Maḥmūd in the 11th century, the *Dīwān Lughāt al-Turk* is recognized as one of the earliest known dictionaries of the Turkish language. Composed between January 1072 and February 1074, the work was presented to the Abbasid Caliph al-Muqtadī in 1077 (Taş, 2014, p. 203). Today, a manuscript copy of the *Dīwān* is preserved in the Fatih Millet Library in Istanbul, and the text has been translated multiple times and served as the subject of various academic studies. As one of the most significant works of Karakhanid Turkish, reflecting a vast portion of the vocabulary of its time (Erdem & Coşun, 2013, p. 52; Aktan, 2010), the *Dīwān Lughāt al-Turk* continues to be a fundamental reference in the field of Turkology (Sakaoğlu, 1991, p. 111). Beyond its value as a lexical and grammatical resource, the work also offers detailed documentation of dialects and accents of the period, thus contributing significantly to the preservation and understanding of historical varieties of Turkish. It is considered a primary source for resolving problems encountered in the study of Turkic dialects (Gülensoy, 2014, p. 1). The *Dīwān* can be described as a dialectal dictionary compiled from the vernaculars of various Turkic tribes (Kaçalın, 2008, pp. 446–449) and is regarded as the first written source in the history of Turkish dialectology (Ulusoy, 2024, p. 842). Beyond its value as a lexical and grammatical resource, the work also offers detailed documentation of dialects and accents of the period, thus contributing significantly to the preservation and understanding of historical varieties of Turkish. The discovery of a manuscript of *Dīwān Lughāt al-Turk*, a huge encyclopedic monument of the 11th century, is of great importance for the literature, language, culture, history and ethnography of the eastern peoples, including the Turkic peoples (Sattarova, 2021, p. 92). According to the *Islamic Encyclopedia*, the work is not merely a dictionary; it also functions as a grammar book shedding light on phonology and morphology, a source of personal, tribal, and place names, and an encyclopedic text offering extensive information on Turkish history, geography, folk literature, as well as medical knowledge and treatment methods of the time (IE, 2008, p. 447). The monument also provides valuable insight into the customs, beliefs, personal names, nicknames, and titles of the people depicted, as well as the unique ways in which these elements were represented (Guliyev, 2024, p. 53).

Information about the life of Kāshgharī Maḥmūd is limited. It is estimated that he lived during the Karakhanid period and was born sometime between 1029 and 1038 (Doğan, 2016, p. 4). According to the Turkish Language Association, his year of birth is given as 1008 (TDK, 2024). While it is known that he received a solid education and authored another grammar book, no detailed information about this second work has been uncovered. His date of death is also uncertain; some sources mention the 1090s, while others refer to the 1120s. It is estimated that the author lived for approximately 85–90 years. Kāshgharī provides some personal clues in his works, which have been compared with historical sources to form various conclusions. Moreover, detailed information is included in the *Islamic Encyclopedia* (IE) stating that he was born in Barsghān, descended from Hārūn Bughra Khān, who conquered Bukhara in 992, and was 49 years old in the year 1057 (2008, pp. 9–16). It would be appropriate to describe him as a scholar with a command of classical Arabic and an exceptional mastery of all Turkish dialects and vernaculars (Günşen, 2011, p. 236).

Dīwān Lughāt al-Turk, authored by Kāshgharī Maḥmūd, is one of the most significant works in the history of the Turkish language. Not only does it stand as the first known dictionary of Turkish, but it also represents a unique linguistic treasure that reflects the socio-cultural structure of its period. The work has drawn scholarly attention for both its linguistic and literary aspects, and it has been the subject of numerous studies in the fields of phonetics, morphology, semantics, and lexicology. As an unparalleled source for tracing the historical development of Turkish, the *Dīwān* also provides a solid

foundation for comparative studies with Anatolian dialects. Many words in Standard Turkish appear in the *Dīwān* in different forms and variants. One of the most striking examples of these differences is the phenomenon of “consonant gemination” observed in certain words.

This phonetic feature, referred to as “consonant gemination,” can be explained by the use of double consonants in certain words that appear with single consonants in modern forms. In the historical development of Turkish, when a word that originally had a geminate consonant in Old Turkish (OT) evolves into a form with a single consonant in Standard Turkish (ST), the process may be described as “consonant simplification” from the perspective of OT > ST. Conversely, when the evaluation proceeds from Standard Turkish back to Old Turkish (ST > OT), the same phenomenon is referred to as “consonant gemination.” Since this study examines words with geminate consonants as recorded in *Dīwān Lughāt al-Turk* through the comparisons of ST > DLT, ST > AD (Anatolian dialects), and DLT > AD, the term “consonant gemination” has been preferred throughout the analysis.

Consonant gemination is a phenomenon frequently observed in historical Turkish texts and has attracted the attention of many scholars. Annemarie von Gabain defines gemination as the orthographic representation of prolonged consonants such as *n*, *r*, *s*, *ş*, and *t* (Gabain, 1959). Talat Tekin notes that this phenomenon generally arises under the influence of primary or secondary long vowels and provides examples such as *sadda* > *sade*, *tazza* > *taze*, *pattır* > *bahadır*, *çakkal/şakkal* > *çakal*, and *kessi* > *kesi*. He explains the word *kes-si* as consisting of the third person possessive suffix *+si*, and—referring to Doerfer—states that the */s/* consonant gradually dropped, resulting in the form *kesi* (2023, p. 121). Tekin also compares the geminated forms in other Turkic dialects with their equivalents in *Dīwān Lughāt al-Turk*, offering forms like *aççık* > *āç*, *arri/arrıg*, *aşşa* > *āş*, *çüççi* > *süçig*, *işşi* > *siş-*, *qappay-* > *qapar-*, *tizze* > *tiz*, and *vunni* > *ön*. In these comparisons, he cites Mahmud al-Kashgari's data using the abbreviation “MK” (2023, pp. 203–206). Muharrem Ergin defines consonant gemination as the pronunciation of a consonant twice and stresses that this grammatical phenomenon is rare in Turkish, citing examples such as *yeddi*, *sekkiz*, and *dokuz* (1980, p. 52).

It has been determined that some words which appear with single consonants in Standard Turkish are found with geminated consonants in *Dīwān Lughāt al-Turk* and that this feature also persists in Anatolian dialects. This finding is significant both for tracing historical phonetic developments and for assessing the interaction between standard Turkish and dialectal data. In this context, words recorded with geminate consonants in the *Dīwān* were identified and analyzed in comparison with their counterparts in Standard Turkish and Anatolian dialects. In doing so, the study aimed to reveal the historical continuity of consonant gemination between early Turkish and contemporary dialects, as well as tendencies of divergence from the standard language. Based on the data obtained, each word was evaluated in detail.

2. Methodology

In this study, words written with geminate consonants in *Dīwān Lughāt al-Turk* (DLT) were identified and comparatively analyzed in relation to their counterparts in Standard Turkish (ST) and Anatolian dialects (AD). The research was based on two main approaches: literature review and textual analysis. In the first phase, both digital and printed versions of the *Dīwān* were scanned to detect words containing geminate consonants (e.g., *kk*, *tt*, *ss*, *mm*, *nn*, *ll*, *rr*, *şş*, etc.). Subsequently, the corresponding forms of these words in ST were determined using contemporary Turkish dictionaries and the Turkish Language Association's online resources. The variants of these words in Anatolian dialects were

identified through regional dialect dictionaries and the Anatolian dialect atlas.

Each word was examined in three dimensions: its form in the *Dīwān*, its equivalent in Standard Turkish, and its usage in Anatolian dialects. The analyses presented in this section aim to reveal the status of consonant gemination in historical texts and to trace its reflections in both the standard language and spoken vernaculars.

3. Analysis

Although the concept of “consonant gemination” was discussed in detail in the previous section, it may be briefly summarized as follows: In some words that are written with a single consonant in Standard Turkish (ST), the same consonant is pronounced more forcefully and with a longer duration in Anatolian dialects (AD), resulting in a geminated (double) consonant pronunciation. This feature primarily arises as a phonetic articulation phenomenon associated with increased emphasis or lengthening in speech.

It is well known that certain words, such as *epey*, *eşek*, *iki*, *rakam*, and *tepe*, which are written with single consonants in ST, appear in geminated forms in various Anatolian dialects. Similarly, historical sources such as *Dīwān Lughāt al-Turk* also exhibit comparable phonetic patterns. This suggests that consonant gemination is rooted in historical linguistic layers and has survived in contemporary dialects.

In Turkish texts written in Arabic script, the presence of a geminated consonant is often indicated by the use of a *shadda* (diacritic sign). In modern transliterations of such texts, these words are explicitly marked with double consonants. Although this feature is observed in Old Turkic and other Turkic dialects, it is widely accepted among scholars that geminated consonants do not typically appear in root words in the written form of modern Standard Turkish. However, some Turkish-origin words in Anatolian dialects are used in geminated forms. It is believed that this gemination arises due to phonetic factors such as consonant duration, stress, and articulatory emphasis.

Geminated consonant forms are attested in Old Turkic and several other historical Turkic dialects; however, such forms are no longer found in the contemporary written language (Karaağaç, 2010, p. 80). Despite this, this phonetic feature continues to survive with various examples in Anatolian dialects (Korkmaz, 2017). Thus, regardless of their original etymology, geminated consonant forms are clearly observable in Anatolian dialects.

Consonant gemination can be observed throughout nearly every region of Turkey, across different words and consonant types. In the Eastern dialect group, it is more common for plosive consonants to be geminated (e.g., *rakkam*, *ikki*, *dokkuz*, *sippa*, *eppey*), while in the Western dialect group, the phenomenon occurs with other types of consonants. Karahan (1996, p. 32) employed this phonetic feature as a criterion for dialect classification, analyzing it under the title “gemination of plosive consonants” and using it as a parameter in the distinction between dialect groups.

Kāshgharī Mahmud divided his work into eight sections; in the third section, he referred to geminated consonantal forms of verbs in *Dīwān Lughāt al-Turk*, noting that when a verb ends with /t/ and is followed by the past tense suffix /d/, the /d/ consonant changes to /t/ and is written with a *shadda* (Mahmud, 2023, pp. 34–314). However, this definition does not align with the context of the present study, as the phonetic phenomenon described here corresponds to what is now commonly referred to as “consonant assimilation” (*ünsüz benzeşmesi*) in contemporary Turkish linguistics.

Consonant gemination observed in historical Turkic texts has been considered a noteworthy phonological phenomenon by many Turkologists. One of the most comprehensive studies on this subject was conducted by Talat Tekin. In his 1959 article titled “Ünsüz İkizleşmesi in Turkish Language and Dialects” (Consonant Gemination in Turkish Language and Dialects), Tekin presented examples from various Turkic dialects, identifying such forms as *arrıg*, *ikki*, *ikkiz*, and *yetti* in *Dîwān Lughāt al-Turk*, and explained these structures in terms of the progressive influence of original long vowels (Tekin, 2023, p. 202). Although Tekin provided many examples of consonant gemination across historical Turkic dialects, he cited only four examples from *Dîwān Lughāt al-Turk*. In another study, Tekin explored the causes of gemination and attributed the geminate structure in the word *ikki* (or *ekki*) to the presence of the close front vowel [é] (Tekin, 2023, p. 289). In a more recent work, Ince (2017, pp. 219–229) listed a broader array of geminated forms in the *Dîwān*, including *ottuz* (thirty), *ıssız* (rude, ungrateful person), *ikki* (two), *ikkiz* (twin), *arrıg* (pure, clean), *ellig* (fifty), *bakku* (hill, elevated place), *basık/bassık* (raided by enemies), *bellüg/belgüüg* (clear, evident), *ıra/ırıra* (shy), *kakkuk* (dried fruit), *sekkiz* (eight), *sokku* (masher, pestle), *tikkü* (bite-sized piece), and *yetti* (seven).

In dialectological studies conducted across different regions of Turkey, various phonetic and morphological data have been analyzed, among which the occurrence of geminated consonants occupies a significant position. In these studies, examples of consonant gemination have typically been examined in the direction from Standard Turkish (ST) to Anatolian dialects (AD) (i.e., ST > AD) and have been categorized under the phenomenon of consonant insertion or duplication. For instance, in a study focusing on consonant insertions in Anatolian dialects, geminated forms were recorded in various regions such as Antalya, Karabük, and Erzincan. In the dialects of Karabük, Erzincan, and Antalya, forms such as *bakkır*, *sakkın*, *takki*, *makkas*, *vakkıt*, and *ökküz* (gemination of /k/ > /kk/); in Antalya, *dollu*, *çille* (/l/ > /ll/); in Karabük, *nassı*, *yassah* (/s/ > /ss/); and in Keban, Baskil, Malatya, Kahramanmaraş, Antalya, and Southwestern Anatolia, forms such as *aşşığı*, *aşşık*, *eşşek*, *döşşek* (/ş/ > /şş/) were identified. Additionally, in Karabük and Antalya, forms like *mottor*, *zetten* (from *zaten*) (/t/ > /tt/); *yazzık*, *kazzık*, *tezzek* (/z/ > /zz/); *güççük* (/ç/ > /çç/); and in Erzincan, *yessir* (from *esir*) (/s/ > /ss/) were observed (Mangır, 2021). As evidenced by these examples, the duplication (gemination) of consonants such as /ç/, /k/, /l/, /s/, /ş/, /t/, and /z/ has been discussed under various subcategories, and their reflections in regional dialects have been systematically presented.

3.1. Analysis of the Data

Dîvânü *Dîwān Lughāt al-Turk* has been studied, transliterated, and translated into modern Turkish by numerous scholars to date. In this study, the editions prepared by Besim Atalay (1985), Ahmet B. Ercilasun (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014), and Mustafa S. Kaçalın (2008) have been taken as the primary sources. Among them, the most recent edition is the one published by Mustafa S. Kaçalın in 2023, with its index section compiled by Mehmet Ölmez.

Due to its digital accessibility and searchability, this study has primarily utilized the 1120-numbered edition of *Dîwān Lughāt al-Turk* published by the Turkish Language Association (TDK) in 2014, edited by Ahmet B. Ercilasun. In the examples provided in the "Analysis" section, if the name of the edition is not specified in parentheses, it should be understood that the citation refers to this digital version. All geminated consonant forms detected in this digital edition have also been cross-checked using Kaçalın's printed version (2023); for each identified word, an example sentence has been selected from this printed edition and cited with the abbreviation DLT-K.

This study includes both (1) words that had been previously classified under consonant gemination in earlier research but, upon review, were determined not to meet the criteria for such classification, and (2) all valid examples of geminated consonants identified by the authors through direct examination of *Dīwān Lughāt al-Turk*. Previous limited studies on the *Dīwān* had proposed that words such as *arriḡ*, *bakkū*, *bassıḡ*, *bellüḡ*/*belgüllüḡ*, *ellig*, *ırıra*, *ıssız*, *ikkī*, *ikkiz*, *kakkuk*, *ottuz*, *sekkiz*, *sokku*, *tikkü*, and *yetti* featured consonant gemination. However, it has been determined that some of these items were misclassified; these evaluations are explained below, and such examples have not been included in the statistical data set.

arriḡ (arig): The word appears in *Dīwān Lughāt al-Turk* as *arriḡ*. In contemporary usage, it means “clean” or “free from foreign substances.” In Old Turkic, *arig/arıḡ* was used not only in the sense of physical cleanliness but also in an abstract sense, indicating the high value placed on moral purity, suggesting that the term dates back to even earlier periods (Bozok, 2021, p. 38). In modern Turkish, the final /g/ consonant has dropped, resulting in the form *arı*. In some historical examples, the word appears with a single consonant, while in others it is written with a geminate consonant.

arriḡ: arriḡ neng, “very clean thing.” Here, the shadda (diacritical mark) indicates emphasis or exaggeration. (BA, Vol. I, p. 143)

arig: clean object. (DLT-K: 508)

arriḡ: very clean. arriḡ neḡ: very clean thing. (DLT-K: 508–510)

baḡḡu/baku: The word appears as *baku/bakku* in the *Dīwān*. In the original manuscript, it is written without a shadda, but some sources have transliterated it as *baḡḡu*. Furthermore, a footnote in the manuscript suggests that the original form may have included a geminate consonant.

baku: hill, slightly elevated place (BA, Vol. III, p. 226)

baḡḡu: hill, elevated place. ḡaya körüp baku aḡdı (“he looked and descended from the rock”) (DLT-K:525).

When analyzing the morphological structure of the word, it becomes clear that it is formed by attaching the nominalizing suffix *-gu/-ku* to the verb root *bak-* (“to look”). Eraslan has noted in two separate studies that the suffix *-gu* in Old Turkic served as a nominalizer (2012, pp. 378–379; 2004, pp. 117–120). Tekin similarly emphasizes that this suffix derives nouns from verbs, giving *korıgu* (“guard”) as an example (2017, p. 87). In light of this information, it can be concluded that *baḡḡu* is derived from the verb *bak-* by means of the suffix *-gu/-ku*, transforming it into a noun. Therefore, this word falls outside the scope of the present study on consonant gemination and has been excluded from the analysis.

basıḡ/bassık-: In the *Dīwān Lughāt al-Turk*, the forms *basıḡ*, *basık-*, and *bassık-* are recorded. *basıḡ* functions as a noun and refers to a place subjected to a nighttime raid. The forms *basık-* and *bassık-*—written with the /k/ consonant—are verbs meaning “to be raided at night.” In contemporary Turkish, this word and its associated meaning are no longer in common usage (cf. TDK Dictionary, 2025).

basıḡ: a place to be raided at night, where the enemy is caught by surprise. Ol anı basḡında tuttı (“He captured him during the raid”) (DLT-K:530).

basık-/bassık-: *to be raided at night. er yagıka bassıktı, kişi yagıka basıktı* (“the man was raided by the enemy,” “someone raided the enemy”) (DLT-K:531).

bellüg: In the sources we examined, no entry for the word *bellüg* was found in the *Dīwān Lughāt al-Turk*. However, the form *belgölüg* appears in both Kaçalin’s and Ercilasun’s editions. Although İnce (2017, p. 219) claims to have identified the form *bellüg*, this may have been either an unintentional reference from another work or a misrecording of *belgölüg*, which is attested in the *Dīwān*. Therefore, since *bellüg* is not found in the aforementioned sources, and even if it were, it would not qualify for inclusion under the category of consonant gemination.

ellig: This word, sometimes listed among geminated consonant examples, is recorded in the *Dīwān Lughāt al-Turk* as meaning “fifty”.

ellig yarmak: elli para (fifty coins) (DLT-K:593)

The word meaning “owner of a hand” or simply “hand” appears in the *Dīwān* as *eliglig*. Similarly, the expression “to hold (someone’s) hand” is rendered as *elig tut-*. The distinction between *elig* (hand) and *ellig* (fifty) is clearly demonstrated in the examples. Therefore, since *ellig* (fifty) already appears in modern Turkish as *elli* with two consonants, this case does not constitute consonant gemination. The inclusion of this word in previous studies under the gemination category likely stems from a misclassification, which is clarified here.

ékki/éki (iki): The word for “two” appears 58 times in the *Dīwān* as *ékki*. A selection of these occurrences is presented here. In most cases, it is written with a shadda (indicating gemination), while in a few instances, it appears without it. Some sources indicate that the first vowel /i/ is rendered as a close-mid front unrounded vowel [ɛ̞], equivalent to IPA [e].

olar ékki tütüşdiler: onlar ikisi çekiştiler “the two of them quarreled” (DLT-K:256)

ikki ney birle ilişdi: iki şey birbirine ilişti. “two things got entangled with one another” (p.94)

olar ikki tawarın üleşdi: o ikisi mallarını ayırıp hisselerini aldılar. “those two divided up their possessions” (p.95)

boy ikki bile alkıştı: kavimler birbirlerini yok ettiler. “the tribes destroyed each other” (p.110)

ol ikki kişi otra araladı: o, iki adamı barıştırdı. “he reconciled the two men” (p.135)

kagun karma bolsa idisi ikki elgin tegir: Kavun yağmalanırsa sahibi de iki eliyle yağmalamaya başlar. “If the melon is plundered, its owner will begin to plunder it with both hands” (p.177)

olar ikki tawar satışgan alışganlar ol: o ikisi devamlı olarak malları aralarında alıp satanlardır. “those two constantly traded goods between each other” (p.226)

ikki begler karıştılar: iki bey ihtilafa düşüp dövüştiler. “two beys got into conflict and fought” (p.260)

olar ikki yiğ salışdı: onların ikisi birbirine yenlerini salladılar. “the two of them waved their sleeves at each other” (p.263)

olar ikki kayıtsdı: o ikisinin her biri diğerinin ardından gitti. “each of the two followed the other” (p.431)

ikki er birle süñüşdi: savaştta iki adam birbirleriyle mızraklaştı. “in battle, two men speared each other” (p.511)

ëkkiz/ékiz (ikiz): The word appears in the *Dīwān* in the context of “twin boys” or “twins.”

ikkiz oğlan: ikizler “twins” (p.73, 663)

ëkkiz oğlan: ikiz çocuklar “twin boys” (DLT-K:615)

ëssiz/ésiz/ıssız: This entry was included based on a study that classified it under geminated consonant words in the *Dīwān Lughāt al-Turk*. In various sources, the initial vowel appears either as /i/ or the close-mid front unrounded vowel [e̞]. The word is used in the form *ıssız acun* meaning “wicked world.” In this context, it connotes “evil” or “wicked.”

In Kaçalin’s edition, under the entry *esiz* it is glossed as “wicked, evil,” while *essiz* is defined as “shameless, hard-hearted, malicious” (see DLT-K: 617). Additionally, the entries *esiz* and *esizlik* are associated with meanings such as “pity” and “evil.” Kaçalin clearly distinguishes the semantic differences between forms with single and double /s/. Therefore, since there is no phonetic transformation from DLT to Standard Turkish (ST) or Anatolian Dialects (AD), this cannot be considered a case of consonant gemination.

ırır: This is another word listed among geminated consonant examples in some studies. In the *Dīwān*, its verbal form appears as *ır bol-* (“to be ashamed”). Although the modern reflex of this root is the Turkish *ar* (to feel shame), no variant forms such as *ıra* or *ırır* have been found in modern Turkish or Anatolian dialects. Therefore, there is no evidence of consonant gemination from DLT > ST or DLT > AD.

er ır boldı: adam utandı “the man was ashamed”

ırır: utanma “shame, feeling of shame” (DLT-K:623)

kaḳḳuḳ: Although claimed to appear in the *Dīwān*, our investigation could not locate such a word. Instead, *kaḳ* (“dry, dried”) is found (DLT-K: 638). When used in the expression *kaḳ koḳ*, it means “dried fruit” (DLT-K: 690). However, there is no evidence that these two words ever fused into a compound form such as *kaḳḳuḳ*. Furthermore, no entries resembling *kakuk/kakok* or *kakkuk/kakkok* exist in dialect dictionaries or the contemporary *TDK Dictionary* (2025). Thus, this word cannot be considered an example of consonant gemination.

ḳurriḥ/ḳurıḥ: In *Dīwān Lughāt al-Turk*, the expression “*ḳurriḥ ḳurriḥ*” is recorded as a term used to call a foal (DLT-K:36). In Anatolian dialects, its equivalent is *kurık*, meaning a donkey’s offspring or *sipa* (foal) (see: Yeşilkaya, 2007 for further details).

ḳurıḥ: a word used to call a foal left behind its mother

ḳurriḥ: ḳurriḥ ḳurriḥ tayı çaḡırmak için kullanılan söz “a reduplicated vocative form used to call a foal”

(DLT-K:713)

The same page also includes the expression *kırı kır* with an equivalent meaning.

ottuz (thirty): This word appears as *ottuz* in the DLT.

ottuz: ottuz içip kıkralım “let us drink in threes and shout” (BA, vol. I, p. 142; DLT-K:769).

ottuz yarmak: thirty coins. ottuz içelim: “let us drink three times” (DLT-K:769).

sekkiz (sekiz): Found in the DLT as *sekkiz* and *sekiz* (DLT-K:796).

sekkiz: eight, cited on p. 813 of BA; indexed on p. 513 of the same edition.

sokku/soku: The word is recorded in the DLT as *sokku*, meaning *soku* or mortar (as in a mortar and pestle).

sok-: tuzu döverek inceltmek “to pound, especially salt, to make it finer” (BA, vol. III, p. 226; DLT-K:808).

The standard Turkish form is *soku*. According to dialect and historical dictionaries, it appears as *soku* or *sokku* in folk usage, and *sokku* in Old Turkic. Due to the presence of derivational suffixes (as in *-gu/-ku*), this word and others formed similarly (e.g., *bakku*) are excluded from the scope of this study, which focuses on root-based gemination.

tikkü/tikü: In the DLT, the forms *tikü* and *tikkü* are used to denote a piece of meat or a morsel (DLT-K:861). As no contemporary equivalents could be found in dialect or historical dictionaries, and no direct correspondence in modern dialects exists, no conclusive phonological comparison could be made regarding gemination.

yetti/yeti: The word *yetti* is attested in the DLT, particularly in the expression *yetti kat kök* (“seven-layered sky”). A footnote explains that the original shadda (gemination mark) was later erased, and the word now appears as *yeti* (see: BA, vol. III, p. 27).

yetti: yedi “seven” (BA, vol. III, p. 27).

yeti: found under the lemma *yeti*, in the phrase *yetti kat kök* – “seven-layered sky” (DLT-K:945–946).

3.2. Reflections and Distribution of Geminated Consonant Words in Dialects

In light of the data examined, the geminated consonant words that have either direct counterparts in Anatolian vernaculars or exhibit phonological resemblance are evaluated below. In this context, particular attention is given to the words *arrıg*, *bakku/baku*, *basıg/bassık*, *bellüg/belgüüg*, *ekki/eki*, *ekkiz/ekiz*, *ellig*, *essiz/èsiz/ıssız*, *ırra*, *kaçkuç*, *kırrıh/kırh*, *ottuz*, *sekkiz*, *sokku/soku*, *tikkü/tikü*, and *yetti/yeti*, which were identified by İnce (2017) and other researchers as examples of geminated consonants. Some of these items were excluded from the analysis due to derivational suffixes or orthographic factors. Based on the detailed evaluations above, the words *bakku/baku*, *basıg/bassık*, *bellüg/belgüüg*, *ellig*, *essiz/èsiz/ıssız*, *ırra*, *kaçkuç*, *sokku/soku*, and *tikkü/tikü* were deemed unsuitable for categorization under geminate consonant formation. Therefore, within the scope of this

study, the words *arrıg*, *èkki/èki*, *èkkiz/èkiz*, *kurırh/kırırh*, *ottuz*, *sekkiz*, and *yetti/yeti* — all of which demonstrate both historical attestation and contemporary spoken usage in Anatolian dialects — have been included in the final evaluation.

Table 1. Frequency of Usage of Geminated Consonant Words in *Dīwān Lughāt al-Turk*

Word	Number of Occurrences
arrıg	2
èkki	58
èkkiz	2
kurırh/kırırh	3
ottuz	2
sekkiz	2
yetti/yeti	3

3.3. Correspondences of the Identified Words in Anatolian Dialects

All of the lexical items analyzed above are attested in various regions of Anatolia. These structures, which exemplify phonological developments along the axes from Standard Turkish (ST) to Anatolian Dialects (AD) and from ST to *Dīwān Lughāt al-Turk* (DLT), should not be interpreted solely as phonetic phenomena. Rather, they also function as markers of semantic intensification, emphasis, or dialect-specific phonetic realization. Expressions such as *arrı su* (“pure water”), *ekki yumurta* (“two eggs”), *ikkiz doğdu* (“twins were born”), *kurık ahırdadır* (“the foal is in the stable”), *kurık kurık gel* (“come along, foal”), *ottuz koyun* (“thirty sheep”), *sekkiz kilo* (“eight kilograms”), and *yeddi kat göğ* (“seven layers of sky”) are still in active use within a variety of Anatolian dialects.

Among these, the form *èkki* (“two”) stands out as one of the most frequently attested examples of geminate consonant usage in *Dīwān Lughāt al-Turk*, with 58 documented instances. In Anatolian dialects, this form is typically employed with emphatic function, especially in contexts referring to children or animals. Similarly, the word *èkkiz* (“twins”) appears in a limited number of examples, while numerals such as *ottuz* (“thirty”) and *sekkiz* (“eight”) are directly attested in geminate consonant forms. The variant *yeddi/yetti/yeti* (“seven”) retains its current usage with the consonant /d/ in most Anatolian dialects. These numerals, as recorded in DLT, are reflected in dialectal forms such as *dokkuz* (“nine”), *ikki* (“two”), *sekkiz* (“eight”), *yeddi* (“seven”), and *ottuz* (“thirty”). Such forms have been documented particularly in provinces including Adıyaman, Artvin, Elâzığ, Diyarbakır, Gaziantep, Hatay, Kars, Kilis, Malatya, Mardin, and Urfa (see: Turkish Language Association [TDK] Dialect Dictionary, 2024). Moreover, it has been observed that the widespread use of geminate consonant numerals is a prominent feature in the Southeastern Anatolia region (Yeşilkaya, 2023). Karahan (1996) also confirms the occurrence of consonant gemination in numerals within Eastern Anatolian dialects.

The word *arrıg/arı* (“pure, clean”) rarely appears in a geminated form in vernaculars. This instance reflects a gemination process along the ST > DLT axis (i.e., *arı* > *arrıg*).

When considered along the DLT > AD direction, the transformation from *kırırh/kurırh* to *kurık* can also be identified in limited cases. In regions such as Gümüşhane, Erzurum, Kars, Erzincan, and Adıyaman, the form *kurık* continues to be used with meanings such as “colt,” “foal,” or “donkey’s offspring” (see: TDK Dialect Dictionary, 2024; Yeşilkaya, 2007).

In general, these lexical items demonstrate phonetic continuity across both historical texts and modern dialects. While geminate consonants have gradually been simplified in the written form of the language, they have largely been preserved in vernacular speech. This simplification in Standard Turkish (ST) likely stems from a linguistic tendency toward greater fluency and ease of articulation. This phenomenon can be explained in terms of the natural evolution of language and articulatory economy. Furthermore, the absence of a standardized written language during the time *Dîwān Lughāt al-Turk* (DLT) was compiled, along with the lack of fully established linguistic norms, contributed to the recording of multiple forms of the same lexical item. Even today, deviations from the standard language are frequently observed in various parts of Anatolia. The language reforms of the Republican era played a significant role in limiting the reflection of such dialectal features in the written language.

Nevertheless, factors such as historical background, emphatic expression, and phonetic variation have enabled the persistence of geminate consonant forms. The geminated pronunciations observed in Anatolian dialects are directly associated with historical Turkic varieties. In this regard, *Dîwān Lughāt al-Turk* serves as a unique corpus, offering invaluable insights into the phonological and lexical characteristics of different Turkic tribes and dialects.

Geminate consonants still found in some dialects and Anatolian vernaculars reflect the adaptability of the language to regional variation. For instance, in certain Northeastern Anatolian dialects, the word *çocuk* ("child") is pronounced as *çocukuk*, while in Eastern dialects, numerals are still pronounced as *ikki* ("two"), *dokkuz* ("nine"), and *sekkiz* ("eight"). Similar geminate forms are also attested in Chagatai, Modern Uyghur, and Uzbek (Çakmak, 2017, p. 96). Examples such as *sabbah* (for *sabah*, "morning"), *recca* (*rica*, "request"), *commart* (*cömert*, "generous"), *hamman* (*hemen*, "immediately"), and *eppey* (*epey*, "quite a bit") in Anatolian dialects (Yeşilkaya, 2007, pp. 25–37) further indicate the continuity of gemination. Additionally, moving westward, common geminated forms such as *amma* ("but") and *eşşek* ("donkey") are frequently encountered. In Iraqi Turkmen Turkish, geminate forms such as *yeddi* ("seven"), *kaşşık* ("spoon"), *dokkuz* ("nine"), and *ottuz* ("thirty") are also attested (Bayatlı, 1996).

A closer examination of these items reveals that geminate consonants are particularly concentrated in numerals. The attestation of forms such as *ikki*, *yeddi*, *sekkiz*, and *ottuz* in *Dîwān Lughāt al-Turk* provides strong historical evidence for the phonetic basis of gemination in this lexical category. Although gemination is also observed in other types of words, its prevalence in numerals is particularly striking, indicating a more marked continuity in phonological patterns within this subset.

3.4. Phonetic Features and Transformations in Words with Geminate Consonants

A phonetic-level analysis of lexical items containing geminate consonants reveals certain distinctive sound changes when compared with Standard Turkish (ST). Notably, the preservation of the closed front vowel /è/ in the words *ekki* ("two") and *ekkiz* ("twin") is particularly striking. This phenomenon indicates the prevalence and historical continuity of the closed /è/ vowel in Anatolian dialects.

In the case of the word *yedi* ("seven"), recorded as *yetti/yeti*, a phonological shift from /d/ to /t/ is observed. The fact that the word is written with the Arabic letter ﺕ (indicating /t/) in *Dîwān Lughāt al-Turk* further supports this phonetic transformation. Such examples demonstrate that other phonological shifts often accompany gemination, both at the orthographic and phonetic levels.

Additionally, some words exhibit geminate consonants in writing without the use of the traditional

shadda diacritic, although this is clarified in footnotes. For instance, the pronunciation of the word *dokuz* (“nine”) is noted as [dɔkkuz]. Sağır (1995, p. 396) characterizes such geminate consonants as uvular or laryngeal consonants pronounced with emphatic voicing.

In the case of the word *kurrih*, alongside gemination, a sound change from /h/ to /k/ is also noteworthy. These examples indicate that the process of gemination is not isolated but is frequently accompanied by other intralexical phonemic transformations.

4. Findings and Discussion

This study examines a total of sixteen lexical items found in *Dīwān Lughāt al-Turk* (DLT) that have been previously classified under the phenomenon of “consonant gemination” in various scholarly works. The phonetic correspondences of these items were analyzed in relation to their forms in Anatolian dialects. As a result of this analysis, it was determined that only seven of these words are both attested with geminate consonants in DLT and continue to exist in Anatolian dialects today. The remaining examples were excluded from the scope due to factors such as affixation, orthographic variation, semantic shift, or phonetic properties that do not constitute true gemination.

Among the seven retained words, numeral terms are particularly prominent. Forms such as *ikki* (“two”), *ottuz* (“thirty”), *sekkiz* (“eight”), and *yetti* (“seven”) are attested with geminate consonants in both DLT and contemporary dialects. This pattern observed in numerals appears to be more consistent in terms of phonetic continuity compared to other word classes. This may be attributed to the fundamental and frequently used nature of numerals in language, rendering their phonetic forms more resistant to change.

Considering the diversity and historical layers of Anatolian dialects, it becomes evident that the phenomenon of consonant gemination is not merely the result of individual or regional articulatory differences but is also inherently linked to the phonetic and phonological structure of Turkish. Moreover, this study revisits a number of words previously misclassified as having geminate consonants; formations derived through derivational suffixes or misinterpreted *shadda* annotations have been critically re-evaluated and excluded. This underscores the importance of accounting for affixes, morphological analysis, and historical orthographic conventions in phonetic studies.

An examination of the DLT corpus reveals that the word *ikki* (“two”) appears 58 times. Other numeral terms such as *ottuz*, *sekkiz*, and *yetti* are also directly attested in geminate form. Words like *arrıg* (“pure”), *kurrih* (“colt call”), and *ikkiz* (“twin”) appear less frequently, yet still retain geminate consonant forms in their recorded instances.

Overall, this study presents a comparative overview of consonant gemination as it manifests in both historical sources (DLT) and contemporary Anatolian dialects. It demonstrates that the geminate forms seen in numerals and certain lexemes contribute to a phonetic continuity that reflects a broader historical coherence within the Turkish language.

5. Conclusion and Evaluation

In this study, lexical items featuring consonant gemination attested in *Dīwān Lughāt al-Turk* (DLT) were identified and comparatively analyzed in relation to their equivalents in Standard Turkish (ST) and Anatolian Dialects (AD). The analysis revealed that seven words exhibit geminated consonants both in

DLT and in Anatolian dialects with comparable phonetic structures. These include: *arrıg*, *ékki/èki*, *ékkiz/èkiz*, *kurırh/kurıh*, *ottuz*, *sekkiz*, and *yetti/yeti*.

The systematic gemination observed particularly in numerals suggests that this phonological process is not incidental but rather constitutes a structural and formulaic feature of Turkish. The continued presence of these forms in Anatolian dialects further illustrates the persistence and phonetic tradition of such sound changes in spoken varieties of the language.

In addition, several phonetic shifts observed in specific lexemes—such as *h > k* (as in *kurırh > kurık*) and *t > d* (as in *yetti > yeti*)—indicate that this phenomenon persists with regional variation.

During the study, it was also determined that nine items previously classified as containing geminate consonants do not meet the phonetic or morphological criteria for true gemination. This finding demonstrates that phonetic analysis must not rely solely on surface forms but must be supported by in-depth morphological analysis. Overlooking the morphological status of affixed forms may lead to erroneous interpretations.

In conclusion, consonant gemination is not merely a phonetic phenomenon, but also a reflection of the historical and sociolinguistic dimensions of Turkish. Future comparative studies investigating the presence of gemination in other historical texts and Turkic dialects will further enhance our understanding of this linguistic phenomenon.

Abbreviations and Other Symbols

AD : Anatolian Dialects

BA : Besim Atalay

cf. : confer (see, compare)

vol. : volume

DLT : Dīwān Lughāt al-Turk

DLT-K : Dīwān Lughāt al-Turk, edition prepared by Mustafa S. Kaçalin

IPA : International Phonetic Alphabet

ST : Standard Turkish

p. : page

TFA : Turkish Phonetic Alphabet

TTD : Dialects of Turkish in Turkey

< : backward reference

> : forward reference

è : close-mid front unrounded vowel [è]

ķ : uvular /k/ consonant [ķ]

ŋ : nasal /n/ consonant [ŋ]

References

- Akün, Ö. F. (2008). In *Encyclopaedia of Islam by the Turkish Religious Foundation* (Vol. 25, pp. 9-15). Istanbul: Turkey Diyanet Foundation Publications.
- Aktan, B. (2010). Dîvânü Lügâtî't-Türk'ün Söz Varlığında Yer Alan İkilemeler. *Selçuk University Journal of Studies in Turcology*, 1-12.
- Atalay, B. (1985). *Divanü Lûgat-it Türk Tercümesi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Bayatlı, H. K. (1996). *Irak Türkmen Türkçesi*. Ankara: TDK Publications.
- Bozok, E. (2021). *Temizliğin Türkçesi – Tarihi ve Çağdaş Türk Lehçelerinde Temizlik Kavram Alanı*. Istanbul: Hiperyayın.
- Cakmak, S. (2017). Uygurca Yazılmış Meslek Risalelerinin Ses Özellikleri. *International Journal of Uyghur Studies*, 81-103.
- Doğan, Y. (2016). Kâşgarlı Mahmûd'un Dîvânü Lügâtî't-Türk Adlı Eserinin Dilbilim Açısından İncelenmesi. *Gaziosmanpaşa University Journal of Faculty of Theology*, 1-20.
- Eraslan, K. (2004). Tarihi yazı dillerinde -ğu/-gü, -ku/-kü isim-fiil eki, yapısı, işlevi, kullanılışı ve genişlemiş şekilleri. In Collective, *Zeynep Korkmaz Armağanı* (pp. 117-146). Ankara: TDK Publications.
- Eraslan, K. (2012). *Eski Uygur Türkçesi Grameri*. Ankara: TDK Publications.
- Ercilasun, A. B., & Akkoyunlu, Z. (2014). *Kâşgarlı Mahmud Dîvânü Lügâtî't Türk*. Ankara: TDK Publications.
- Erdem, M., & Cosun, G. (2013). Dîvânü Lügâtî't-Türk'te Ettirgen Yapılar. *Kahramanmaraş Sütçü İmam University Journal of Social Sciences*, 49-58.
- Ergin, M. (1980). *Türk Dilbilgisi*. Istanbul: Boğaziçi Publications.
- Guliyev, A. (2024). "Divani-Lügât-it-Türk" abidəsindəki antroponimlərin leksik-semantik xüsusiyyətləri. *Türkologiya*, 1(42), 42–53. <https://doi.org/10.59849/2313-5204.2024.1.42>
- Gülensoy, T. (2014). Dîvânü Lügâtî't-Türk'te Adı Geçen "Kırılmış Türkçe"nin Anadolu Ağızlarındaki İzleri. *Diyaletolog*, 1-5.
- Günşen, A. (2011). Dîvânü Lügâtî't-Türk'te "Yaklaşma" Bildiren Fiiller. *Turkish Studies - International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 235-248.
- Gabain, A. V. (1959). Die alttürkische. In *Fundamenta I* (p. 26). Wiesbaden.
- İnce, Y. (2017). Tarihi Türk Lehçelerinde Ünsüzler. *Unpublished Phd dissertation*. Elazığ: Fırat University.
- Kaçalın, M. S. (2008). Dîvânü Lügâtî't-Türk. In *Turkish Diyanet Foundation Encyclopedia of Islam* (Vol. 9, pp. 446-449). Istanbul: Turkish Diyanet Foundation.
- Karaağaç, G. (2010). *Türkçenin Ses Bilgisi*. Istanbul: Kesit Publications.
- Karahan, L. (1996). *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*. Ankara: TDK Publications.
- Korkmaz, Z. (2017). *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*. Ankara: TDK Publications.
- Mahmud, K. (2023). *Dîvânü Lügâtî't-Türk*. (M. S. Kaçalın, Ed.) Istanbul: Vakıfbank Culture Publications (The original work was written in 1074).
- Mangır, M. (2021). Türkiye Türkçesi Ağız Çalışmalarındaki Ünsüz Türemesi Tespitleri Üzerine. *Kesit Akademi*, 281-312.
- Sakaoğlu, S. (1991). Dîvânü Lügâtî't-Türk ve Türk Halk Şiiri. *Yearbook of Turkish Language Studies - Belleten*, 97-111.
- Sattorova, I. Z. (2021). About Uzbek editions of *Dîwān Lughāt al-Turk*. *The American Journal of Social Science and Education Innovations*, 3(01), 92–99.

<https://doi.org/10.37547/tajssei/Volume03Issue01-18>

- Sağır, M. (1995). Anadolu Ağızlarında Ünsüzler. *Yearbook of Turkish Language Studies - Belleten*, 391-409.
- Taş, İ. (2014). Divanü Lügati't-Türk'ün Çevirilerinden Hareketle Fonolojik Bazı Belirlemeler (1). *Yearbook of Turkish Language Studies - Belleten*, 203-220.
- TDK. (2024, 06 20). Retrieved from TDK - Kâşgarlı Mahmud: <https://tdk.gov.tr/divanu-lugatit-turk/kasgarli-mahmud/>
- TDK Derleme Sözlüğü*. (2024, 10 12). Retrieved from <https://sozluk.gov.tr/>
- TDK Sözlük*. (2025, 06 20). Retrieved from sozluk.gov.tr
- Tekin, T. (2017). *Orhon Türkçesi Grameri*. Ankara: TDK Publications.
- Tekin, T. (2023). (Tanıtma) Manuscripts ouïgours du IXe-Xe siècle de Touen-houang. In T. Tekin, *Makaleler 2: Tarihî Türk Yazı Dilleri* (pp. 287-295). Ankara: TDK Publications.
- Tekin, T. (2023). Üçüncü Kişi İyelik Ekleri Üzerine. In T. Tekin, *Altayistik Makaleler 1* (pp. 117-122). Ankara: TDK Publications.
- Tekin, T. (2023). Türk Dil ve Lehçelerinde Ünsüz İkizleşmesi. In T. Tekin, *Makaleler 3 Çağdaş Türk Dilleri* (pp. 201-208). Ankara: TDK Publications.
- Ulusoy, Y. (2024). Çok Dillilik ve Dîvânü Lügâtî't-Türk. *International Journal of Turkish Literature Culture Education*, 13(3), 838-848.
- Yeşilkaya, M. (2007). Gerger Merkez ve Köyleri Ağızları. Van: Yüzüncü Yıl University Unpublished Master's Thesis.
- Yeşilkaya, M. (2023). Güneydoğu Anadolu Bölgesi Ağız Atlası. İstanbul: İstanbul Medeniyet University Unpublished PhD Dissertation.

22. From Valor to Ruin: An Aristotelian Interpretation of *Othello*¹**Bahadır Cahit TOSUN²**

APA: Tosun, B. C. (2025). From Valor to Ruin: An Aristotelian Interpretation of *Othello*. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (47), 361-373. **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.16890484>

Abstract

Grounded in Aristotle's theory of tragedy as presented in the *Poetics*, this article offers a reinterpretation of *Othello* not merely as a tale of personal error (*hamartia*), but as a critique of systemic misrecognition. In Shakespeare's play, logos, the rational force of speech and meaning, is corrupted by rhetoric and bias, no longer functioning as a stable conduit of truth. Iago emerges not just as a villain but as a figure of anti-logic, whose manipulation of language dismantles reason and obscures moral distinctions. Othello's downfall is shown to result not only from a lapse in practical wisdom (*phronēsis*), but from his progressive estrangement from the civic rationality of the *polis*. Similarly, Desdemona's ethical clarity becomes unreadable in a discursive environment structured by suspicion and cultural prejudice. Drawing from Aristotle's *Poetics*, *Politics*, and the *Nicomachean Ethics*, the article contends that the play's catharsis does not offer resolution, but instead reveals the fragility of ethical recognition and the limits of rational discourse in a racially and socially fragmented world. Ultimately, *Othello* is read as a tragedy that indicts not only individual failure, but the ideological structures that fail to sustain justice, virtue, and intelligible moral action.

Keywords: Aristotle, Othello, tragedy, logos, *phronēsis*, civic exclusion, catharsis

¹ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.
Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.
Funding: No external funding was used to support this research.
Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.
Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.
Similarity Report: Received – Turnitin / Rate: %1
Ethics Complaint: editor@rumelide.com
Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 09.07.2025-**Acceptance Date:** 17.08.2025-**Publication Date:** 18.08.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.16890484>
Peer Review: Two External Referees / Double Blind

² Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü / Assoc. Prof., Selçuk University, Faculty of Literature, Department of English Language and Literature (Konya, Türkiye) **eposta:** bahadrtosun@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2915-5316> **ROR ID:** <https://ror.org/045hgzm75> **ISNI:** 0000 0001 2308 7215 **Crossref Funder ID** 501100007086

Cesaretten Yıkıma: Othello'nun Aristotelesçi Yorumlaması³

Öz

Bu makale, Aristoteles'in *Poetika*'da ortaya koyduğu trajedi kuramına dayanarak *Othello*'yu yalnızca bireysel bir yanlış (*hamartia*) öyküsü olarak değil, sistematik bir yanlış tanıma biçiminin eleştirisi olarak yeniden yorumlamaktadır. Shakespeare'in oyununda *logos*, aklın, anlamın ve söylemin taşıyıcısı, retorik çarpıtmalar ve önyargılar yoluyla yozlaşır; artık hakikatin güvenilir bir aracı işlevini yerine getiremez. Iago, yalnızca bir kötü karakter değil, aynı zamanda akıl karşıtı bir figür olarak belirir; dili silaha dönüştürerek muhakemeyi çözer, ahlaki sınırları bulanıklaştırır ve etik kavrayışı mümkün kılan çerçeveleri parçalar. Othello'nun düşüşü, yalnızca pratik bilgelikteki (*phronēsis*) bir eksiklikten değil, aynı zamanda adım adım *polis*in akılcı ve siyasal düzeninden dışlanmasıyla kaynaklanır. Benzer biçimde, Desdemona'nın etik tutarlılığı da şüphe ve kültürel önyargı ile biçimlenmiş söylemsel bir ortamda artık okunamaz hâle gelir. *Poetika*, *Politika* ve *Nikomakhos*'a Etik metinlerinden hareketle makale, oyundaki katharsisin bir çözülme ya da denge değil, aksine etik tanımanın kırılmasını ve akıl yürütmenin sınırlılığını ifşa ettiğini ileri sürer. Bu bağlamda Othello, yalnızca bireysel bir çöküşü değil, adalet, erdem ve anlamlı ahlaki eylem iddiasındaki ideolojik yapıların kendisini de sorgulayan bir trajedi olarak okunur.

Anahtar kelimeler: Aristoteles, Othello, trajedi, logos, pratik bilgelik, yurttaşlıktan dışlanma, katharsis.

³ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.
Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin / Oran: %1
Etik Şikayeti: editor@rumelide.com
Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 09.07.2025-**Kabul Tarihi:** 17.08.2025-**Yayın Tarihi:** 18.08.2025; DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.16890484>
Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

I. Introduction

Among Shakespeare's major tragedies, *Othello* occupies a liminal position, neither consumed by metaphysical speculation as in *Hamlet*, nor immersed in the collapse of sovereign order as in *King Lear* (Greenblatt, 2018). Instead, the drama of *Othello* unfolds within the interior recesses of ethical failure, rhetorical deception, and the subtle dissonance between martial virtue and civic trust (Neely, 2004; Holloway, 2007). The play stages not merely a personal downfall, but the tragic unmaking of a subject whose excellence in military valor is rendered inert by a deficit in deliberative reason and civic prudence (Howland, 2002; Aristotle, 1984c). In this regard, *Othello* proves particularly receptive to analysis through Aristotelian categories, especially those delineated in the *Poetics*, the *Nicomachean Ethics*, and the *Politics* (Aristotle, 1984a; Aristotle, 1984b; Aristotle, 1984c).

Central to Aristotle's conception of tragedy is the transformation of a figure of nobility through *hamartia*, a tragic flaw, not born of vice but of a misjudgment (Aristotle, 1984a, p. 2319). *Othello* conforms to this structure with disquieting precision: a figure of foreign origin, integrated yet never fully interior to the Venetian *polis*, whose ethical misrecognition becomes the fulcrum of the plot's catastrophic turn (Bartels, 1993; Dietz, 2012). The tragic momentum is neither arbitrary nor externally imposed; rather, it derives from an internally fractured capacity for judgment, exacerbated by Iago's manipulative *logos*, and culminating in the protagonist's descent from civic heroism into existential isolation (Kruse, 1979; Oliver, 1959).

Simultaneously, the political ontology of *Othello* resists Aristotelian ideals of the *polis* as a community of virtuous and rational agents (Aristotle, 1984c). While military excellence (*aretē*) secures Othello's provisional acceptance, his racial and cultural exteriority precludes full inclusion within the moral fabric of Venetian society (Kuzner, 2007; Leithart, 2006). This structural estrangement underscores a deeper philosophical tension: the disjunction between individual virtue and collective recognition, between the semblance of honor and the absence of *phronēsis* (Buckle, 2002; Holloway, 2007).

The following analysis examines *Othello* through the Aristotelian triad of form, ethics, and polity (Cantor, 2017). By situating the play within the contours of ancient tragic theory, it becomes possible to trace the anatomy of a character whose fall embodies not only the classical model of tragedy, but also a dramatization of the limits of ethical agency within politically stratified worlds (Holloway, 2007; Miller, 2022).

II. The Architecture of Ruin: Tragic Form, Hamartia, and Aristotelian Structure

In *Poetics*, Aristotle defines tragedy not as visual display but as the imitation of a serious and complete action, culminating in the protagonist's fall due to *hamartia*, not vice or villainy; a formula which *Othello* realizes with uncanny precision (Aristotle, 1984a). The titular Moor is introduced not as an abstract embodiment of nobility but as a figure whose *aretē*, grounded in martial excellence, aligns with the Aristotelian requirement of a character "neither eminently good nor just," but still elevated (Aristotle, 1984a).

Yet this very nobility, defined by valor and reputation, proves insufficient when confronted with the demands of *phronēsis*, or practical judgment; an insufficiency that marks the beginning of his tragic fall. Othello's failure lies not in moral corruption but in an erosion of *phronēsis*, a collapse rendered visible through his vulnerability to Iago's rhetoric and his own unchecked *pathos* (Howland, 2002). Such a

collapse of discernment, as outlined by Aristotle (Aristotle, 1984b), constitutes the very essence of tragic causality: the fall stemming not from divine will or villainous intent, but from the protagonist's internal failure to see clearly (Kruse, 1979).

It is within this framework of ethical blindness that Aristotle situates the moment of recognition, *anagnorisis*, as the pivotal turning point in tragic development. This erosion of reason reaches its critical turning point in *anagnorisis*, the recognition that marks a transition "from ignorance to knowledge," as described by Aristotle (1984, p. 2322); a moment which, in *Othello*, arrives too late to prevent the unfolding tragedy. By the same token, a further intensification of the protagonist's downfall unfolds through *peripeteia*, the structural reversal Aristotle defines as the point where the course of action shifts to its opposite (Aristotle, 1984a, p. 2321). Closely intertwined with *anagnorisis*, this dramatic shift signals the moment in which Othello, once a paragon of composed authority and moral discernment, becomes destabilized by suspicion and emotional disarray. The narrative shift from harmony to chaos, from justice to transgression, is not incidental but rather serves as a defining feature of Aristotelian tragic structure, in which reversal and recognition function as interdependent forces of collapse.

These moments of dramatic reversal are not merely narrative devices but structural imperatives that anchor the play firmly within Aristotelian poetics. The structural necessity of *anagnorisis* and *peripeteia* firmly aligns Othello with the Aristotelian imperative: that the most compelling tragedies center on a protagonist of moral stature who descends through error, not inherent wickedness (Aristotle, 1984a). In Shakespeare's portrayal, this descent is rendered not through outward spectacle but through the erosion of internal faculties, particularly trust, voice, and identity (Holloway, 2007).

This tragic integrity is reinforced through the unity of action, another essential component in Aristotle's framework where the plot unfolds with relentless coherence toward its fatal resolution with the murder of Desdemona that is followed by Othello's suicide. There are no diversions or episodic ruptures, only the unbroken unraveling of a singular tragic arc. As Aristotle cautions, fragmentation undermines the emotional impact of tragedy (Aristotle, 1984a); yet Othello sustains a harrowing linearity that deepens its affective power.

Taken together, these structural and thematic elements enact Aristotle's enduring warning that greatness, when severed from rational deliberation, becomes not a mark of virtue but a catalyst for ruin. This moral lesson is not conveyed through overt instruction but through the devastating silences that punctuate the movement from accusation to recognition (Buckle, 2002).

This culmination of Othello's descent reinforces the Aristotelian conviction that tragedy functions not merely to depict suffering, but to illuminate the fragility of human judgment when stripped of reasoned deliberation (Aristotle, 1984a). The silence following Desdemona's death, interrupted only by belated recognition, becomes a dramatic void where speech fails, yet meaning deepens (Holloway, 2007). In this moment, catharsis is achieved not through vengeance or resolution, but through the audience's confrontation with irreversible moral collapse (Aristotle, 1984a; Buckle, 2002).

Indeed, Aristotle's emphasis on *eleos* and *phobos*, pity and fear, is realized in Othello's final act, where the audience is left to mourn not only the innocent lives lost, but also the tragic erosion of a character who once embodied martial honor and public trust (Aristotle, 1984a; Howland, 2002). The tragedy thus concludes not with restoration but with existential reckoning, marking the ethical boundary between greatness and blindness (Cantor, 2017).

In viewing *Othello* through the lens of Aristotelian tragic theory, the play emerges not merely as a dramatic narrative of jealousy and betrayal, but as a philosophical inquiry into the limits of ethical agency, reasoned judgment, and civic belonging. Othello's downfall is not incidental but structurally inscribed within the Aristotelian conception of tragedy, where reversal, recognition, and internal misjudgment coalesce into a coherent arc of ruin (Aristotle, 1984a). Shakespeare's tragedy thus enacts a classical moral architecture: a warning that excellence, unmoored from *phronēsis*, becomes not a guarantor of virtue but a prelude to destruction (Howland, 2002; Miller, 2022). This inner collapse reaches its most distilled expression when Othello, poised on the threshold between judgment and execution, utters the fatal refrain:

Put out the light, and then put out the light. If I quench thee, thou flaming minister, I can again thy former light restore should I repent me; but once put out thy light, thou cunning'st pattern of excelling nature, I know not where is that Promethean heat that can thy light relume. (Shakespeare, n.d., 5.2.7–13)

The repetition folds the literal into the symbolic, binding the extinguishing of a candle's flame to the silencing of a human soul, until illumination and annihilation become indistinguishable. In that act, what is darkened is not merely the chamber, nor even Desdemona's life, but the last fragile ember of *logos*, the rational clarity that once bound Othello to the civic and ethical order, now surrendered to irreversible night.

This Aristotelian logic extends further in the play's structural alignment, where Othello's tragic path is shaped by the triad of *ethos*, *logos*, and *polis*, simultaneously affirming and destabilizing classical ideals, and revealing the tragic cost of moral misrecognition within a stratified civic order (Kuzner, 2007; Dietz, 2012). Through this structural and ethical alignment, Othello emerges not merely as a product of early modern drama, but as a deeply Aristotelian meditation on human fallibility, political alienation, and the tragic inward turn of greatness.

III. Iago as Counter-Logos: The Rhetoric of Undoing

In the Aristotelian cosmos, *logos* is not mere speech but the very instrument through which ethical order is sustained; the faculty that elevates the human soul from appetite to reason, from instinct to deliberation, from chaos to *polis*. Yet in *Othello*, Shakespeare stages a vertiginous inversion: the emergence of *counter-logos*, a form of speech that cloaks itself in reason only to hollow it out, seduce it, and weaponize it, which as a perverse incarnation finds its voice in Iago.

Iago does not speak in the idiom of truth, nor does he lie in the conventional sense. His genius lies in his capacity to *infect* discourse. He speaks in ellipses, insinuations, and half-truths that act not as statements but as viruses: linguistic fragments that enter Othello's epistemic bloodstream and corrupt his phronetic immune system. When Iago whispers, "I am not what I am" (*Othello*, 1.1.65), he issues not only a statement of duplicity but a metaphysical declaration: that *logos* has been unmoored from essence, that the sign no longer guarantees the thing.

Aristotle does not conceive of the tragic hero as wicked, but as one who errs in judgment, whose excellence harbors a fracture invisible until the moment of collapse (Aristotle, 1984a); Othello's error, however, is not a solitary lapse, it is engineered. Not through force, but through a discourse so coiled in ambiguity, so fluent in insinuation, that even dialectic, designed to untangle truth, finds itself bound in its loops (Neely, 2004; Holloway, 2007);

O, beware, my lord, of jealousy;
 It is the green-eyed monster which doth mock
 The meat it feeds on; that cuckold lives in bliss
 Who, certain of his fate, loves not his wronger;
 But, O, what damned minutes tells he o'er
 Who dotes, yet doubts; suspects, yet strongly loves! (Shakespeare, n.d., 3.3.165–171)

This counsel appears to caution against jealousy, yet its paradoxes such as loving while doubting, suspecting while loving, dissolve the stability of reason. The metaphor of a “green-eyed monster” that mocks its own sustenance fuses the grotesque with the intimate, collapsing metaphor into psychological reality. In Aristotelian terms, this is rhetoric stripped of ethical grounding; persuasion that simulates care while corroding the very judgment it pretends to protect. Iago is no sophist of idle deception, he is *logos* inverted, the philosopher of corrosion, the rhetorician who dissolves meaning from within (Howland, 2002).

Iago’s rhetoric does not function through open confrontation or overt persuasion; instead, it operates by inhabiting thought itself, not as a clearly articulated argument but as a slow distortion of judgment that mimics the form of reason while hollowing out its ethical core. His words do not challenge Othello’s beliefs directly; they insinuate themselves into the structure of his thinking, shaping suspicion not through evidence but through the manipulation of inference. What Othello begins to trust is not Iago as a man, but Iago’s language as a logic; one that appears consistent, restrained, and rational, yet subtly erodes the very principles it claims to uphold. Over time, the rhythm and tone of Othello’s speech begin to reflect this borrowed framework; the clarity that once marked his judgment gives way to a fragmented cadence, where confidence is replaced by conjecture. When he ultimately condemns Desdemona, it is no longer a verdict rooted in his own moral deliberation, but one voiced through the rhetorical structure that Iago has implanted within him (Greenblatt, 2018; Bartels, 1993). This is no mere manipulation, it is metaphysical possession; *logos* has become the very tool of its undoing, a perversion of what Aristotle envisioned as the vehicle of ethical and political deliberation (Aristotle, 1984c).

Othello, once governed by *phronēsis*, the kind of measured judgment expected of a soldier entrusted with civic responsibility, begins to unravel under the sustained pressure of a discourse that simulates rationality while steadily replacing its content with suspicion and affect. The deliberative posture that once defined his speech, grounded in a balance of trust and inquiry, gives way to a pattern of conjecture that no longer proceeds from evidence but is shaped by the emotional tempo Iago has carefully orchestrated. This erosion of reason does not erupt as a sudden rupture; it advances in recursive layers, incrementally dissolving the coherence of thought and speech until what remains is a fragmented shell of deliberation. When Othello utters, “Think, my lord? By heaven, thou echo’st me, as if there were some monster in thy thought too hideous to be shown” (3.3.106–108), the moment does not signify an awakening to doubt but a full absorption into a rhetorical logic no longer his own.

In this transformation, Iago’s rhetoric enacts more than manipulation or deception; it performs an ontological subversion that detaches *logos* from its ethical and civic foundations. From an Aristotelian perspective, he becomes not simply a violator of order but a profaner of the polis itself, destabilizing the one structure, rational speech, that enables both personal virtue and collective life. His language obscures rather than clarifies, fractures rather than builds, replicating the forms of deliberation only to empty them of their moral and epistemic substance. He functions as a tragic daimon, not by tempting *aretē* into failure through external threat, but by persuading it to betray itself through the imitation of rational form devoid of ethical content.

The consequence of this process is most acutely visible in Othello's speech, which, once marked by martial restraint and civic composure, deteriorates into repetition, confusion, and eventually rage. The moment his rhetorical patterns begin to echo Iago's, their tropes, their ellipses, their recursive ambiguity, marks not the beginning of tragedy but its culmination. The final blow does not occur when he lifts his hand against Desdemona; it takes place when he no longer recognizes his own voice as his own, when speech ceases to articulate judgment and becomes a channel for another's design. In this collapse of voice, *logos* becomes its own undoing, and Shakespeare reveals that even the most virtuous character, deprived of ethical self-recognition, may be led to ruin not by force or destiny, but by the seduction of a counterfeit reason.

IV. Desdemona and the Ethical Counterpoint: *Aretē* Without Agency

Desdemona enters the tragic field not as a passive foil to Othello's descent but as the embodiment of a moral integrity that remains uncorrupted even in the face of rhetorical distortion, political suspicion, and emotional collapse (Neely, 2004; Holloway, 2007). Her virtue, unlike Othello's, is not performative nor contingent upon public recognition; it resides in a private constancy that does not negotiate, strategize, or retreat. She occupies a space of *aretē* in its purest Aristotelian sense, excellence of character expressed through ethical disposition (Aristotle, 1984c, p. 110); yet her position within the dramatic world is marked by an acute absence of agency (Leithart, 2006). She is not a deliberative subject who navigates the complexities of action through *phronēsis*; rather, she embodies the ethical without possessing the political (Dietz, 2012).

Her speech does not participate in the dialectical framework that defines civic deliberation; she speaks from a position outside the logic of contestation, where virtue does not require defense and trust is not conditional (Bartels, 1993). In a world increasingly governed by suspicion and insinuation, Desdemona's unwavering sincerity fails to register as credible, not because it lacks clarity or force, but because the discursive structure into which she speaks no longer possesses the capacity to receive unmediated ethical expression as epistemically legible (Greenblatt, 2018). Her words are neither disingenuous nor naive; they are misread because the terms of interpretation have already been altered by Iago's infiltration of the symbolic order (Howland, 2002).

As Othello's speech becomes progressively entangled in Iago's rhetorical cadence, Desdemona's language is evacuated of meaning, not through incoherence but through misrecognition (Oliver, 1959). Her fidelity becomes evidence of concealment, her vulnerability becomes a sign of duplicity, and her steadfastness is interpreted as the mask of subversion. She remains constant not because she is unaware, but because she refuses to adapt to a logic that demands the performance of suspicion.

*His unkindness may defeat my life,
But never taint my love. I cannot say "whore":
It does abhor me now I speak the word;
To do the act that might the addition earn
Not the world's mass of vanity could make me.* (Shakespeare, n.d., 4.2.160–164)

Desdemona's declaration resists not only the accusation but the very language of moral degradation. Her steadfastness embodies Aristotle's *aretē*, excellence of character expressed through consistent action (Aristotle, 1984b, p. 1743). Yet it operates outside the apparatus of political agency. In the interpretive economy of a polis corrupted by suspicion, such virtue cannot be registered as truth. What remains is moral clarity without civic recognition, an ethical light that shines yet cannot alter the course of events.

In this refusal, she affirms a vision of *aretē* that is unyielding, luminous, and tragically silent. What she cannot do is transform this ethical clarity into political consequence, for the polis that surrounds her has ceased to recognize virtue unaccompanied by the apparatus of self-defense (Kuzner, 2007).

In Desdemona, Shakespeare constructs a character whose ethical strength lies precisely in her inability to participate in the world that deconstructs her. She stands not in opposition to Othello but as the remainder of a moral order that has already been eroded. Her tragedy is not that she falters but that she cannot act; she possesses the highest moral disposition without the structural power to intervene in its misrecognition (Cantor, 2017). This ethical stasis, radiant yet voiceless, marks the limit of *aretē* when it is severed from agency and cast adrift in a world where *logos* no longer serves truth, and discourse no longer sustains meaning (Miller, 2022).

V. Race, Polis, and Political Belonging

Othello's tragic arc is inscribed not solely within the realm of ethical misrecognition but within a broader framework of political exclusion, in which the ideal of *aretē* is rendered unintelligible outside the norms of civic nativity. Aristotle defines the *polis* as a community of individuals bound together by shared purpose, speech, and moral vision; an association formed not merely for survival but for the realization of virtue through collective life (Aristotle, 1984c). Othello, despite embodying martial excellence and rhetorical restraint, remains external to this civic totality. He is granted status, but not belonging; praised for his usefulness, yet distanced from the ethical interiority of the Venetian polity (Dietz, 2012).

His presence within the political order is therefore conditional, not ontological. The Venetian senate accepts his service, but not his integration; it tolerates his distinction, while disavowing his equivalence. This structural alienation renders his *logos* inherently precarious, as his capacity for ethical speech, central to Aristotelian citizenship, is always already undermined by his racial and cultural alterity (Bartels, 1993; Kuzner, 2007). His downfall thus cannot be read purely as the result of individual hamartia; rather, it reflects a civic logic in which the foreigner, however virtuous, remains ontologically disposable.

The dissolution of Othello's rational agency constitutes more than a psychological deterioration; it enacts a political unmaking that parallels the unraveling of his conditional place within the civic imagination of Venice (Dietz, 2012). His speech, once marked by restraint and rhetorical precision, begins to lose its persuasive force not as a result of incoherence but because it emanates from a body that was never granted full discursive authority within the symbolic economy of the *polis* (Bartels, 1993). Iago's language does not merely infect Othello's mind; it saturates the entire interpretive field, transforming not only interpersonal trust but the epistemic expectations by which truth itself is recognized. Within such a corrupted hermeneutic environment, Othello's voice, though structurally intact, becomes semantically unintelligible, no longer situated within a moral order capable of receiving ethical clarity from a racialized Other (Kuzner, 2007; Holloway, 2007). The suspension of Othello's foreignness under the exceptional conditions of military necessity constitutes not a moment of genuine civic inclusion, but a strategic deferral of difference; a temporary erasure that functions to secure Venetian stability rather than to recognize ethical equivalence. Once that suspension collapses, his perceived distinctiveness is no longer coded as virtuous singularity but reemerges as surplus, as a disruptive excess that resists assimilation into the symbolic economy of the *polis*. The very attributes that once sustained his provisional legitimacy, discipline, eloquence, martial authority, are retroactively refigured as symptoms of unreliability, affective opacity, and latent threat (Kuzner, 2007; Bartels, 1993).

What unfolds, therefore, is not a purely psychological deterioration nor a singular failure of ethical reasoning, but a reactivation of a civic imaginary predicated upon containment, purification, and the foreclosure of alterity. Othello's fall, when viewed through this lens, is not simply the unraveling of a tragic individual; it is the dramaturgical staging of a political structure reclaiming its ontological boundaries by disqualifying the stranger's claim to virtue. His excellence, rendered legible only in moments of exceptional necessity, is recoded as unintelligible once the threat of difference surpasses the utility of inclusion (Dietz, 2012; Leithart, 2006).

Consequently, the tragedy dramatizes more than personal ruin; it renders visible the conditions under which belonging itself becomes conditional, the moment at which virtue, when unaccompanied by nativity, is no longer intelligible as ethical presence but collapses into a void of suspicion. Shakespeare thus inscribes into the tragic form a critique of the limits of cosmopolitan recognition, exposing a civic order that grants temporary esteem while withholding political interiority, and in doing so, transforms *aretê* without inscription into silence without recourse (Greenblatt, 2018; Holloway, 2007).

VI. *Catharsis* and the Audience's Moral Reckoning

In Aristotle's *Poetics*, *catharsis* is not to be confused with a sentimental or therapeutic release; rather, it is conceived as a profound ethical recalibration, a process by which the spectator, through experiencing pity and fear, is compelled to confront the limits of human judgment and the fragility of moral action (Aristotle, 1984a, p. 24). In *Othello*, however, this process is neither gentle nor redemptive; instead, it is charged with a relentless intensity that leaves no space for tranquil reflection or orderly restoration. The emotional resonance of the tragedy does not emerge from the death of its protagonist alone, but from the recognition that Othello's fall is as much a collapse of moral order as it is a personal tragedy; a fall that implicates not just character but community, not just misjudgment but the structural fragility of logos itself (Howland, 2002; Greenblatt, 2018).

Unlike classical models of *catharsis*, in which the hero's downfall elicits a sense of tragic proportion and poetic justice, *Othello* presents the audience with an unsettling asymmetry: the protagonist's destruction is both excessive and inevitable, orchestrated not by fate or divine decree, but by the corruption of the very faculties that should safeguard ethical reasoning; language, deliberation, trust. The play's climactic recognition scene, where Othello belatedly realizes the enormity of his error, arrives not as a moment of redemption, but as a confirmation that recognition, when deferred beyond the threshold of action, becomes powerless to repair what has been destroyed (Neely, 2004; McEvoy, 2013).

Moreover, the play's rhetorical structure subverts Aristotelian expectations by transferring the site of tragic learning from the hero to the audience. If, as Aristotle asserts, the tragic action should move the spectator through *eleos* and *phobos*, then *Othello* does so not by reaffirming a moral cosmos, but by revealing how precarious such a cosmos truly is, how susceptible reason is to its perversion, how easily civic trust can be undermined by speech that imitates truth without anchoring itself in ethical substance (Loomba, 2005; Bartels, 1993). Iago's rhetoric operates not simply to deceive Othello, but to warp the epistemic conditions under which knowledge is discerned, thus implicating the very mechanisms of understanding the audience would ordinarily rely upon.

In this regard, *Othello* produces a *catharsis* that is less a cleansing than a confrontation, a demand that the viewer acknowledge how the instruments of civilization, logos, deliberation, moral clarity, can become complicit in their own collapse when severed from recognition, inclusion, and ethical

discernment (Warnicke, 2006; Kuzner, 2007). The audience does not exit the theatrical experience with a sense of narrative closure or ethical resolution; rather, it confronts the unsettling realization that moral collapse is not merely the burden of flawed individuals, but is structurally inscribed within the very interpretive frameworks that govern whose utterances gain legitimacy, whose integrity is granted epistemological credence, and whose humanity is rendered intelligible within the civic and dramatic order.

*If I do die before thee, prithee shroud me
In one of those same sheets.*
...
My mother had a maid call'd Barbary:
She was in love, and he she loved proved mad
And did forsake her. She had a song of "Willow";
An old thing 'twas, but it express'd her fortune,
And she died singing it. (Shakespeare, n.d., 4.3.21–26)

Desdemona's recollection of the "Willow Song" operates as both an intimate confession and an ominous foreshadowing, in which personal memory dissolves into a lament with universal resonance. From an Aristotelian perspective, the moment intensifies *eleos*, pity, by rendering her quiet acceptance of mortality at once deeply individual and broadly symbolic (Aristotle, 1984a, p. 2320). The shroud she invokes is no longer merely a burial cloth; it becomes a civic emblem, a silent testament to a polis unable to safeguard innocence, and a visual augury of the misrecognition that will determine her end.

The final silence that follows Desdemona's murder and Othello's suicide is not a space of reconciliation, but of epistemic ruin. It is a silence filled not with peace, but with the echo of distorted speech, of reason inverted, of tragedy made possible by the fragility of the ethical and political frameworks that once promised order. In *Othello*, catharsis does not signal closure; it marks the beginning of reckoning; not only with what has been witnessed, but with how easily such witnessing can be structured by misrecognition.

This cathartic function, as articulated in *Poetics*, is traditionally conceived as the purgation of pity and fear; yet in *Othello*, what is purged is not merely emotional excess, but the illusion that rationality and justice are evenly distributed across all subjects. The audience's affective response is not directed solely at Othello's personal fall, but at the broader conditions that render his downfall intelligible, even inevitable, within the ideological parameters of race, rhetoric, and political legitimacy (Aristotle, 1984a; Greenblatt, 2018). In this sense, catharsis becomes a mode of ethical rupture: it interrupts the spectator's complacency, demanding not consolation, but critical recognition.

Furthermore, the tragedy does not restore a moral order; it reveals that such an order, if it ever existed, was selectively applied. Othello's eloquence, nobility, and military service, qualities that momentarily earned him a place within Venetian civitas, are retroactively nullified not because he ceases to possess them, but because they are no longer legible through the distorted optics of suspicion. The audience is thus left not with the assurance of rebalanced justice, but with the moral burden of witnessing how justice itself may collapse under the weight of racialized distrust and rhetorical manipulation (Bartels, 1993; Kuzner, 2007).

What remains after the unraveling of voice and vitality in *Othello* is not the soothing closure of a resolved

narrative arc, but an ethical dissonance that lingers, unmoored from redemption. In defiance of the Aristotelian schema wherein catharsis entails the purgation of pity and fear through the restoration of moral order, the play delivers a subversive variant: a recognition not of justice restored, but of its structural elusiveness (Aristotle, 1984a; Greenblatt, 2018). The tragic event no longer culminates in the reaffirmation of ethical coherence; rather, it exposes the very fragility of the epistemic architecture that once promised intelligibility, reciprocity, and belonging.

Othello's downfall, in this light, cannot be ascribed solely to the affective volatility of the tragic hero; it is precipitated by an interpretive regime wherein virtue, once displaced from the culturally sanctioned body, loses its semantic purchase altogether (Bartels, 1993; Holloway, 2007). His *aretē*, previously valorized through eloquence, valor, and restraint, becomes undecipherable once refracted through Iago's anti-logos; a rhetoric that contaminates not merely action, but the very criteria by which action is rendered meaningful. Consequently, the audience's *anagnorisis* is not directed at the tragic figure alone, but at the compromised discursive mechanisms that determine which forms of excellence are recognized as ethically legible and which are foreclosed within the symbolic grammar of the polis (Dietz, 2012; Kuzner, 2007).

What lingers, then, is not merely the memory of a tragic fall, but the unsettling recognition that the frameworks through which moral legitimacy is conferred are themselves unstable, selective, and contingent upon structures of race, rhetoric, and power. Catharsis, in this reconfigured light, becomes less an emotional resolution than a cognitive disturbance; a realization that ethical visibility is not universally accessible but contingent upon the interpretive economy of the polis (Neely, 2004; Sanders, 2006). The audience, far from purged, is burdened with the task of reassessing its own assumptions: who is granted the right to suffer meaningfully, whose pain is rendered intelligible, and whose virtue is structurally inaudible.

Furthermore, the play's conclusion does not return the social order to balance, as classical tragedy might suggest, but instead implicates that very order as complicit in the collapse it seeks to mourn. The silence that follows is not one of reconciliation, but of interpretive failure; a void that exposes the dependence of civic coherence on exclusionary logics. In witnessing Othello's undoing, the audience is forced to confront the tragic insight that reason itself may be weaponized, and that ethical destruction may proceed not from chaos, but from a rationality whose boundaries have already been drawn to exclude the Other (Leithart, 2006; Greenblatt, 2018).

VII. Conclusion

The final sequence of Othello offers no restoration of balance, no affirmation of moral coherence, and no return to the ethical equilibrium traditionally associated with classical tragedy. Rather than guiding the audience toward a resolution that purges pity and fear, the play reveals the precariousness of those very emotions when mediated through racialized suspicion, distorted rhetoric, and an interpretive structure that privileges familiarity over justice. What collapses is not simply a noble character overwhelmed by internal flaw, but a fragile discursive system that fails to sustain the legibility of virtue when articulated by a subject outside the symbolic center of the polis. In this framework, tragedy is not a vehicle for resolution but a mechanism for unveiling the conditions under which excellence becomes inaudible, logos loses its ethical compass, and the audience is forced to confront the extent to which belonging itself is constructed through exclusion.

In light of these dynamics, the interpretive conclusions developed in this study acquire a sharper resonance, inviting a final reflection on how Othello's tragic arc continues to speak to enduring philosophical and cultural concerns. Such a reading not only consolidates the interpretive arc developed across this study but also situates Othello within a continuum of tragic thought that bridges Aristotelian theory and the modern condition. The gradual disintegration of *phronēsis* under the combined weight of rhetorical subversion and civic exclusion reveals how the very attributes that confer moral distinction may, when severed from the discipline of reasoned deliberation, become instruments of self-destruction. This convergence of inner flaw and structural constraint affirms the enduring relevance of Aristotle's tragic model, demonstrating that the mechanisms of ethical collapse on Shakespeare's stage remain instructive for understanding the precariousness of moral recognition in any age.

References

- Aristotle. (1984a). *Poetics* (R. Janko, Trans.). In J. Barnes (Ed.), *The complete works of Aristotle* (Vol. 2, pp. 2316–2340). Princeton University Press.
- Aristotle. (1984b). *Nicomachean ethics* (T. Irwin, Trans.). In J. Barnes (Ed.), *The complete works of Aristotle* (Vol. 2, pp. 1729–1867). Princeton University Press.
- Aristotle. (1984c). *Politics* (B. Jowett, Trans.). In J. Barnes (Ed.), *The complete works of Aristotle* (Vol. 2, pp. 1986–2129). Princeton University Press.
- Bartels, E. C. (1993). *Spectacles of Strangeness: Imperialism, Alienation, and Marlowe*. University of Pennsylvania Press.
- Buckle, S. (2002). Aristotle's republic or why Aristotle's ethics is not virtue ethics. *Philosophy*, 77(302), 565–595.
- Cantor, P. A. (2017). *Shakespeare's Roman trilogy: The twilight of the ancient world*. University of Chicago Press.
- Dietz, M. G. (2012). Between polis and empire: Aristotle's *Politics*. *American Political Science Review*, 106(2), 275–293.
- Greenblatt, S. (2018). *Tyrant: Shakespeare on politics*. W. W. Norton.
- Holloway, C. (2007). Shakespeare's *Coriolanus* and Aristotle's great-souled man. *The Review of Politics*, 69(3), 353–374.
- Howland, J. (2002). Aristotle's great-souled man. *The Review of Politics*, 64(1), 27–56.
- Kruse, N. W. (1979). The process of Aristotelian catharsis: A reidentification. *Theatre Journal*, 31(2), 162–171.
- Kuzner, J. (2007). Unbuilding the city: *Coriolanus* and the birth of Republican Rome. *Shakespeare Quarterly*, 58(2), 174–199.
- Leithart, P. J. (2006). City of in-gratia: Roman ingratitude in Shakespeare's *Coriolanus*. *Literature and Theology*, 20(4), 341–360.
- Loomba, A. (2005). *Shakespeare, Race, and Colonialism*. Oxford University Press.
- McEvoy, S. (2013). *Shakespeare and the Tragedy of Knowledge*. Routledge.
- Miller, F. D. (2022). Aristotle's political theory. In E. N. Zalta (Ed.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2022 Edition).
- Neely, C. T. (2004). Women and Men in Othello: "What should such a fool do with so good a woman?" In *Shakespearean Tragedy and Gender* (pp. 211–239). Wiley-Blackwell.
- Oliver, H. J. (1959). Coriolanus as Tragic Hero. *Shakespeare Quarterly*, 10(1), 53–60. <https://doi.org/10.2307/286702>
- Sanders, E. R. (2006). *The Body of the Actor in Coriolanus*. *Shakespeare Quarterly*, 57(4), 387–412. <https://www.jstor.org/stable/25475209>
- Shakespeare, W. (n.d.). Othello, the Moor of Venice (B. A. Mowat & P. Werstine, Eds.). Folger Shakespeare Library. https://folger-main-site-assets.s3.amazonaws.com/uploads/2022/11/othello_PDF_FolgerShakespeare.pdf
- Warnicke, R. (2006). *Women and Gender in Early Modern England*. Pearson.

23. "I made you, Jason!": A New Historicist Reading of Voice and Power in Liz Lochhead's *Medea*¹

Pelin GÖLCÜK-MİRZA²

APA: Gölcük-Mirza, P. (2025). "I made you, Jason!": A New Historicist Reading of Voice and Power in Liz Lochhead's *Medea*. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (47), 374-389. **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.16902645>

Abstract

Framed within the intersections between new historicism and feminism, this paper seeks to explore how *Liz Lochhead's Medea dramatizes mansplaining as a reproduction mechanism of historical female silencing*. Central to this analysis is the concept of mansplaining, which is regarded not simply as a male domination in explanation but as part of a longstanding patriarchal tradition of narrative control. Jason's parts in the play exemplify a masculinist gaze that reframes Medea's sacrifices as irrational or irrelevant by stripping her of narrative authority while positioning himself as the reasonable voice of history and politics. By re-addressing the classical myth through late twentieth-century feminist sensibilities, Lochhead's *Medea* highlights how gendered explanations still operate as a form of ideological containment that restricts women's credibility. The play reveals these dynamics not only through character conflict but also through its structural appropriation, which can be particularly observed in her reimagining of the Chorus as a collective of female witnesses who come from different time zones and places. *By so doing, she invites a wider reflection on how literary texts can reclaim repressed voices and destabilize dominant historical narratives*. This article, hence, aims to explore how Liz Lochhead's *Medea*, from a new historicist approach, reveals and further disrupts male-oriented discursive practices that silence and delegitimize women's voices.

Keywords: Liz Lochhead, *Medea*, New Historicism, Feminism, Mansplaining

¹ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography. This article has been produced within the scope of the doctoral thesis entitled "Herstories of Scotland: An Analysis of Liz Lochhead's Selected Plays from a New Historicist Approach."

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received – Turnitin / Rate: %20

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 06.07.2025-**Acceptance Date:** 19.08.2025-**Publication Date:** 20.08.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.16902645>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

² Dr. Öğr. Üyesi, Karabük Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü / Assist. Prof., Karabük University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of Western Languages and Literatures (Karabük, Türkiye) **e-posta:** peilinglck@yahoo.com **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0003-3808-5065> **ROR ID:** <https://ror.org/04wy7gp54> **ISNI:** 0000 0004 0384 3505 **Crossref Funder ID** 501100010624

“Seni ben Jason yaptım!”: Liz Lochhead'in *Medea*'sında Ses ve Güç Üzerine Yeni Tarihselci Bir Okuma³

Öz

Yeni tarihselcilik ve feminizm arasındaki kesişme noktalarında çerçevelenen bu makale, Liz Lochhead'in *Medea*'sında vurgulanan erilbilmişlik kavramının tarihsel kadın susturmanın yeniden üretilme mekanizması olarak nasıl dramatize ettiğini keşfetmeyi amaçlamaktadır. Bu analizin merkezinde, sadece konuşmadaki erkek egemenliği olarak değil, uzun süredir devam eden ataerkil anlatı kontrolü geleneğinin bir parçası olarak görülen erilbilmişlik kavramı yer almaktadır. Jason'ın oyundaki rolleri, kendisini tarihin ve siyasetin makul sesi olarak konumlandırırken, Medea'nın fedakarlıklarını anlatı otoritesinden sıyrarak mantıksız veya alakasız olarak yeniden çerçeveleyen eril bir bakışı örneklemektedir. Lochhead, klasik mit Medea'yı geç yirminci yüzyıl feminist duyarlılıklarıyla yeniden ele alarak, cinsiyetçi açıklamaların kadınların inandırıcılığını kısıtlayan bir ideolojik sınırlama biçimi olarak nasıl hâlâ işlediğini vurguluyor. Oyun, bu dinamikleri yalnızca karakter çatışması yoluyla değil, aynı zamanda yapısal uyarlamalar yoluyla da ortaya koymaktadır. Bu özellikle Koro'yu farklı zaman dilimlerinden ve yerlerden gelen kadın tanıklardan oluşan bir kolektif bir kız kardeşlik yapısında da gözlemlenebilir. Kadın seslerinin duyulmasını sağlayarak, oyun edebi metinlerin bastırılmış sesleri nasıl geri alabileceği ve baskın tarihsel anlatıları nasıl istikrarsızlaştırabileceği üzerine daha geniş bir düşünceyi teşvik etmektedir. Dolayısıyla bu makale, Liz Lochhead'in *Medea*'sının, yeni tarihselci bir yaklaşımla, kadınların seslerini susturan ve gayrimeşrulaştıran erkek odaklı söylemsel pratikleri nasıl ortaya çıkardığını ve dahası bozduğunu keşfetmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar kelimeler: Liz Lochhead, *Medea*, Yeni Tarihselcilik, Feminizm, Erilbilmişlik.

³ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. Bu makale “Kadın Bakış Açısıyla İskoçya Hikayeleri: Liz Lochhead'in Seçili Oyunlarının Yeni Tarihselci Yaklaşımla İncelenmesi.” isimli doktora tezi çalışması kapsamında üretilmiştir.
Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.
Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin / Oran: %20
Etik Şikayeti: editor@rumelide.com
Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 06.07.2025-**Kabul Tarihi:** 19.08.2025-**Yayın Tarihi:** 20.08.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.16902645>
Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

Introduction

Medea as a fictional character, originates from the myth of “The Quest for the Golden Fleece” where she appears as a helper-maiden in a supporting role (Hamilton, 1942, p.160). Therefore, her role is to elevate the hero, Jason, and promote his heroic deeds through her supernatural powers. In the fifth century, Euripides gave a particular focus to Medea instead of Jason's valorism by re-focalizing her as the central figure of the story. However, Euripides constructed a powerful female archetype, a sorceress or outcast, who is vilified and ultimately doomed for her cunning intellect, emotional intensity, and refusal to conform to any norms. The tragic end of Medea, thus, offers readers/audiences an opportunity to impart lessons from her story and guides them on how women should not behave, react, or feel in male-oriented societies. However, Medea's defiance against the discriminatory praxis of patriarchal and xenophobic societies has been the source of interest for centuries, and she has inspired various writers, playwrights and filmmakers. Given this, her story has been retold, adapted, and appropriated across various mediums. On stage, her story has been repetitively enacted with cross-cultural techniques within a theatrical vibrancy since Medea's experience enables a medium for playwrights to make profound social commentaries on gender and national politics, institutionalized oppression, and power dynamics. Within this theatrical dynamism, universal themes like love and betrayal are deeply explored, and they forge a connection with modern audiences through the play's relevance to today's societal landscape.

Liz Lochhead's *Medea*, first staged by Theatre Babel in 2000, is a retelling of Euripides' ancient Greek tragedy through Lochhead's Scottish female gaze. While Euripides' version is faithful to the most well-known Senecan tragedy of the vengeful Colchian sorceress who murders her children after Jason's betrayal, Lochhead's version is distinctive in its own terms. Described as the author “after Euripides”, Lochhead reconfigures the play as more relevant to the contemporary audience and linguistically more culturally specific, reflecting English and Scottish socio-political conflict. However, she remains faithful in dealing with the source text's main themes, such as exile, betrayal, and revenge. Staged initially in Glasgow, then at the Edinburgh Fringe, and later on a national tour, *Medea* resonates not only as a personal tragedy but also as a broader meditation on questions of national identity, belonging, and political rupture, particularly relevant in the wake of the Scottish independence referendum and Brexit. The play's relevance was also highlighted by its revival by the National Theatre of Scotland during the 2022 Edinburgh International Festival, with Adura Onashile in the leading role under the direction of Michael Boyd.

In acknowledging the modernization of an ancient tragedy, Lochhead accepts that she has not exerted much effort to make the play relevant to the contemporary audience and she postulates:

There is no time in history when they didn't seem both prescient and contemporary. Recently especially, it has been a Greek time — a time of revenge at an almost primitive level. But you can't translate an audience. So I took out the supernatural elements and the things that didn't play to today. (Lochhead, in Scott, 2003, para. 10)

Such a remark explicitly attaches the play to today and puts the emphasis on the themes of the play, which can be relatable to contemporary audiences. The themes of rage, revenge, and social exclusion that the play evokes are the enduring and universal concepts that humankind, but particularly women, view as a source of pain and agony. By revisiting an ancient tragedy, Lochhead's adaptation re-vocalizes Medea and strengthens her defiant resistance against betrayal and oppression with the solidarity of other women from diverse backgrounds in a chorus. In doing so, she both gives voice to muted women and generates profound questions about what it means to be a woman, particularly a marginalized

woman.

Through her complex portrayal of these subject matters and within the play's political commitment, Lochhead compels the reader/audience to reconsider long-held assumptions and to adopt a more skeptical stance on these fundamental aspects of power relations between men and women. In her appropriation strategy, Lochhead undertakes a significant twist in the reconfiguration of Medea's character by setting her free from the confines of mythical portrayal as a demi-goddess or sorceress. Lochhead's Medea, in this regard, goes beyond supernatural representations in mythology. Instead, Lochhead presents her as a relatable and down-to-earth female figure. This transformation allows Lochhead to explore the complex layers of womanhood within a societal framework characterized by pervasive social injustices. Medea appears not as an otherworldly figure, but as a human being who is capable of grasping the realities of her existence within an unjust social order and is brave enough to face the consequences of her actions. Lochhead, therefore, offers a more humanized protagonist than the source text. Medea becomes a woman betrayed by the man she has sacrificed everything for. She stands for every woman who has been silenced, talked over, or made to feel irrational or excessive for reacting to injustice. Her story is no longer one of mythological vengeance but a bold renunciation of emotional and subjugation of women.

When considering the play's commitment to making women's experiences visible and empowering their voices, new historicism becomes a useful approach for reading this play since it views stories not just as fictional production, but also as a record of culture, power, and social norms. It especially helps us understand how stories often reflect the values and struggles of the time they were written or rewritten. New historicist critics such as Stephen Greenblatt, Louis Montrose, and Dominic La Capra question the credibility of historical writings or grand narratives and pay attention to whose voices are heard and whose are left out. This has strong links to feminist thinking, which also focuses on how the female gaze and experiences have been ignored, controlled, or misunderstood in history and storytelling. Lochhead's reconfiguration of *Medea* makes blatant this enduring tradition that subjugates women's voices and she rewrites the ancient myth to give voice to a woman who has been wronged and silenced by a male-centered society. Within this context, the particular focus of this article will be given to the analysis of how Liz Lochhead's play highlights mansplaining as a mechanism of silencing women. Using a new historicist and feminist approach, the main aim of this paper is to explore how Lochhead's *Medea* reveals and further disrupts male-oriented discursive practices that silence and delegitimize women's voices.

The Gender of Explanation: Mansplaining at the Intersection of Feminist and New Historicist Theories

New historicism as a literary theory emerged in the 1980s and became a popular movement with the studies of Stephen Greenblatt. It can be broadly viewed as a reaction to new criticism, which prioritizes the text over context in an effort to capture objectivity and literary autonomy (Dollimore, 1990; Gallagher & Greenblatt, 2000). Casting a doubt on the credibility of this hierarchy, new historicism no longer privileges the literary/aesthetic aspect of the text. Instead, it proposes a parallel reading of literary and historical discourses. As Brannigan (1998) postulates, new historicists tend to explore "the linguistic, cultural, social and political fabric of the past in greater detail"; thus, they situate literature in "an unprivileged exchange" with the historical forces active at the time of its production (p. 12). Within this framework, literature is not necessarily seen as a self-contained artwork, but rather a realm of discursive overtones of linguistics, philosophy, cultural materialism, feminism, and postcolonialism.

It is indeed that new historicism was influenced by various intellectual and political developments, including the New Left movements of the 1960s and 70s (Gallagher, 1989; Hohendahl, 1992; Lewis, 1991; Newton, 2013). These decades were marked by increasing resistance to authoritarian structures and rising demands for civil rights, including women's liberation and queer activism. As Stephen Greenblatt (2001) clarifies in *Practicing New Historicism*, the movement was not a "coherent, close-knit school" but rather a mode of critical practice shaped by a plurality of influences. Louis Montrose, cited in Veaser (1994), similarly highlights this heterogeneity by noting that new historicists engage with Lacanian, Foucauldian, Freudian, and deconstructivist thought. This plurality of intellectual currents accentuates new historicism's resistance to rigid methodological boundaries which allows it to adapt and respond to diverse critical and socio-political contexts.

As with its distinctiveness, new historicism departs from earlier methodologies by focusing on representation as a significant meaning maker in analyzing a text. It refuses to regard historical accounts as ideologically neutral or superior to literary ones. Instead, it opens up a space for a broader interrogation of whose voices are heard, and whose are omitted or suppressed. This framework enables a re-evaluation of texts and traditions, including those produced by and about historically marginalized groups such as women, racial minorities, and queer communities. From this vantage point, it can be argued that new historicism takes its fundamental premise from the silenced or excluded voices, which makes it particularly receptive to feminist interventions. As a matter of fact, feminist scholars have long pointed out the gendered operations of canon formation and historical memory. As Ellen Pollak (1988) notes, literary and historical canons are often maintained through "the entire process of exclusion by which canons are defined and then sustained" (p. 283). New historicism's methodological flexibility, with its rejection of singular truth claims, allowed feminist critics to bring the herstory of women into focus by emphasizing personal accounts, diaries, letters, and other forms of *minor* (emphasis mine) textual production that had traditionally been excluded from scholarly attention.

Judith Newton (1989), in her essay "History as Usual," acknowledges the influence of feminist historiography and the poststructuralist approach on new historicism. However, she also draws attention to the field for neglecting its feminist roots. She notes that it often treats feminist ideas as if "their assumptions and practices have been produced by men" (p. 153). She insists that the break from objectivity, universality, and neutrality so central to new historicist criticism was first enacted by second-wave feminists, who had already begun rethinking how women's voices, experiences, and cultural power were represented in both fiction and history. In this way, new historicism is indebted to feminist critique not only for its tools, but also for its very epistemological foundations. Newton identifies Robin Morgan's anthology *Sisterhood Is Powerful* (1970) as an early forerunner of new historicist practice, as it employs a "cross-cultural technique" of juxtaposing historical documents, literary texts, and anecdotal narratives in order to expose the ideological operations of androcentric discourse. Catherine Gallagher, Jonathan Dollimore, and other feminist new historicists similarly argue that historical representation must account for symbolic power and social relations. In particular, Dollimore's *Sexual Dissidence* (1991) calls for a reconfiguration of history through acts of resistance, writing that "it is also necessary that we use the history recovered to read, question, and modify theory itself" (p. 25). Her call emphasizes that excavating history to foster women's experiences is not sufficient unless those histories are used to rethink the theoretical foundations of knowledge production.

At this certain point, mansplaining, a contemporary term used to identify patronizing male explanations, can be positioned in the intersection of feminist and new historicist discourse, particularly in relation to the construction and circulation of knowledge. The Oxford English Dictionary defines

mansplaining as an explanation “[o]f a man: to explain (something) needlessly, overbearingly, or condescendingly, esp. (typically when addressing a woman) in a manner thought to reveal a patronizing or chauvinistic attitude” (OED, 2008). It is indeed that the term has become a focus of political debate in the feminist discussion in the aftermath of Rebecca Solnit’s inspirational essay collection, *Men Explain Things to Me*. In her collection, she hesitates to associate herself with the emergence of this concept. Nevertheless, she acknowledges that such awareness, whether influenced by her or not, is meaningful, especially when considering that the leaders of political parties at the time. She clarifies her point as follows:

Alas, this was because it dovetailed pretty well with the times. Tom Dispatch reposted ‘Men Explain Things’ in August 2012, and fortuitously, more or less simultaneously, Representative Todd Akin (R-Missouri) made his infamous statement that we don’t need abortion for women who are raped, because ‘if it’s a legitimate rape, the female body has ways to try to shut the whole thing down.’ That electoral season was peppered by the crazy pro-rape, anti-fact statements of male conservatives. (2014, “postscript” para.7)

These patronizing and unreliable statements about rape, abortion, and female body made by men reveal a deeper issue that men frequently position themselves as authoritative voices on women’s experiences. Although she is careful not to generalize or condemn all men, she emphasizes that the act of speaking for oneself, as a woman, is a fundamental right. This insistence echoes a core feminist principle, as articulated in Solnit’s claim that “having the right to show up and speak are basic to survival, to dignity, and to liberty” (2014, “postscript”, para.10). By asserting this right, she challenges the entrenched gendered hierarchies that shape assumptions about who holds experience, authority, and expertise. Mansplaining, in this context, is not merely an interpersonal irritation but functions as a discursive strategy that operates both at the micro-level of daily interactions and the macro-level of cultural and historical narratives. In this way, it transcends individual behavior and becomes an ideological tool used to preserve patriarchal interpretive authority. It performs a regulatory role within epistemological structures, determining whose knowledge is validated, who has the right to speak, and whose interpretations are deemed legitimate.

With regard to legitimizing male voice, Miranda Fricker, in her work entitled *Epistemic Injustice: Power and the Ethics of Knowing* (2007), seeks to offer a feminist understanding of the ethical and political implications in the production and circulation of knowledge. She introduces the concept of testimonial injustice, which comes out when a speaker’s credibility is unjustly deflated due to identity prejudice. This is mainly because gender is based on power relations. According to her,

Gender is one arena of identity power, and, like social power more generally, identity power can be exercised actively or passively. An exercise of gender identity power is active when, for instance, a man makes (possibly unintended) use of his identity as a man to influence a woman’s actions—for example, to make her defer to his word. He might, for instance, patronize her and get away with it in virtue of the fact that he is a man and she is a woman: ‘Marge, there’s female intuition, and then there are facts’—as Greenleaf says to Marge in *The Talented Mr Ripley*.⁹ He silences her suspicions of the murderous Ripley by exercising identity power, the identity power he inevitably has as a man over her as a woman. (Fricker, 2007, p.14)

Fricker’s remark helps us to notice the constructed dichotomy between the female intuitions and male facts. Thus, she displays how men, sometimes unconsciously, discredit women’s epistemic authority and enact testimonial injustice by default. As Fricker argues, these are not simply breaches of etiquette, but instances of epistemic violence acts that undermine the capacity of marginalized groups to contribute to shared knowledge practices.

When considering the arguments of Fricker and Solnit, mansplaining, from a new historicist standpoint, may be seen as a circulating discursive habit, a socially encoded form of speech that sustains hegemonic power structures by continually marginalizing subaltern voices. It echoes Herold Veese's (1989) assertion that "every act of unmasking, critique, and opposition uses the tools it condemns and risks falling prey to the practice it exposes" (p. xi). As such, mansplaining exemplifies how discourse can simultaneously challenge and reproduce authority, illustrating one of the core tensions within new historicist methodology. As observed in feminist readings, it foregrounds the gendered asymmetries of voice, credibility, and discursive space. Besides, as seen in the principles of new historicism, it contests the illusion of objective or neutral knowledge and emphasizes the historicity and ideological entanglements of every expressive act. Therefore, mansplaining should not be reduced a casual sexism; rather, it constitutes a structured and historically persistent discursive regime, one that governs interpretive authority across disciplines, periods, and contexts.

Such a perspective affirms the necessity of an integrated theoretical framework that includes mansplaining as a critical approach. It not only enhances our understanding of contemporary power-laden speech practices but also expands the critical horizon through which we might approach reimaginings of classical narratives. Mansplaining, as a mode of asserting *epistemic authority* that delegitimizes women's voices, becomes especially relevant in this context, since reinterpretations of classical texts often reproduce or challenge precisely these dynamics of who has the right to speak and interpret. The authority to narrate and to reinterpret has historically been monopolized by male voices, and Lochhead's feminist reworking of *Medea* directly intervenes in this tradition. By foregrounding how patriarchal custodianship of cultural memory mirrors the structures of epistemic authority, her play subverts the weight of male-dominated interpretive traditions. It demonstrates how reclaiming authorship is itself a political act that destabilizes inherited hierarchies of knowledge. Thus, her rewriting challenges the very boundaries of who is entitled to interpret and transmit classical narratives, insisting that women's perspectives must be recognized as legitimate and authoritative within cultural memory. Therefore, in order to fully grasp the political and discursive implications of Lochhead's feminist rewriting of *Medea*, a theoretical foundation that draws from new historicism, feminism, and the dynamics of mansplaining can offer significant insight into how authority, voice, and historical memory are constructed, challenged, and redistributed.

From Humiliation to Assertion: Reclaiming Female Voice

In Lochhead's *Medea*, the protagonist is doubly marginalized both as a woman and as a cultural outsider. From the very beginning, Lochhead establishes a sharp contrast between the oppressor and the oppressed by revealing the power dynamics between men and women, and between the so-called civilized Greek city of Corinth and Medea's foreign homeland, Colchis, which is depicted as primitive and barbaric. This binary opposition, observed in both gendered and cultural domains, shapes whose voice is considered reliable or worthy of being heard in the retelling of the myth. While the original myth celebrates Jason's heroic deeds and vilifies Medea as a monstrous woman who betrays her family and her children, Lochhead's adaptation gives a voice to this woman to express herself. She shifts the focus away from Jason's triumphs and instead focuses on Medea's pain and sacrifices. Although Lochhead does not excuse Medea's actions at the end, she creates a realm in which a silenced female voice can finally be heard. The play hence invites audiences to reconsider the story from a female perspective, which is rooted in the experience of a woman who gives everything for Jason's sake and is cast aside.

Lochhead opens up new horizons by drawing attention to the oppressive systems that mute and ignore

the voices of the other. The otherized perception of Medea is first given through language in Lochhead's play since it marks cultural inferiority or superiority of an individual. The Nurse, in the opening scene, speaks in vernacular Scots, a dialect associated with Corinthian identity and cultural authority, and describes Medea with both pity and awe. In doing so, she sets the stage for Medea's eventual exclusion:

...
 why crewed wi heroes fit to filch the Golden Fleece?
 Adventurers!
 my lady Medea would never then have sailed wi Jason
 daft for him doted!
 would no have for his sake
 swicked Pelias's dochters into killing their faither
 for Jason's sake she fled here to Corinth
 wi Jason and their bairns ingratiatin hersel
 sookin in a fawning exile a foreigner
 For his sake! (Lochhead, 2000, pp.3-4)

Her monologue echoes Medea's sacrifice and the socio-cultural context of Corinth that highlights her vulnerability. Thus, it shows how cultural estrangement and gendered sacrifice intersect in Medea's characterization. The repetition of "for his sake!" puts the emphasis on the theme of female self-abandonment in service to patriarchal loyalty (Lochhead, 2000, p.3). The Nurse outlists Medea's misdeeds for Jason before Jason's betrayal, including deceiving Pelias's daughters, fleeing her homeland, and assimilating into a foreign culture. However, this time, within the Nurse's account of the past from her own female gaze, Medea's sacrifices are not buried over Jason's heroic adventures but appear as evidence of the emotional subjugation of a female.

Besides, the line, "sookin in, a fawning exile, a foreigner" reinforces Medea's marginalization and attempts to gain the acceptance of the Corinthian society, which actually ends up with failure (Lochhead, 2000, p.4). Bringing up this linguistic confrontation, Lochhead satirizes the colonial dynamics between center and periphery, where the foreign woman must beg for acceptance, even as her past sacrifices are forgotten or reinterpreted through a patriarchal gaze. The dialect not only stands for cultural belonging but also conveys who has the narrative authority to frame the events. The play thus gives particular attention to the hierarchical contrast between the Scots-speaking superior Corinthian characters, including Jason, King Kreon and his daughter, Glauke and the standard-English-speaking Colchian heroine, Medea. Medea is well aware of her own position and articulates her painful exclusion and silencing system in Corinth as follows:

MEDEA
 I know you've thought me strange 'standoffish' 'a snob'
 you've said of me not understanding my shyness
 my coolness merely masked my terror of being snubbed
 no one loves a foreigner.
 everyone despises anyone the least bit different
 'see how she ties her scarf' 'that hair outlandish'
 you walked by my house with eyes averted

turned your nose up at my household's cooking smells
 'why can't she be a bit more like us? (Lochhead, 2000, p.9)

As observed in her sarcastic address to the audience, Medea demonstrates her awareness. However, she is not portrayed as someone who passively accepts her condition but rather as a questioning and skeptical figure. Besides, she transforms the pain of her exclusion into a platform for regaining her voice. As a foreign woman in Corinth, she exposes the mechanisms of her marginalization by naming the xenophobic and sexist prejudices that make her socially invisible and emotionally isolated. The aggressions she encounters from people, from her headscarf to the smell of food, lays bare the constant surveillance and mockery directed at women who are different.

Moreover, in the play, Medea is culturally otherized by the Greeks and is forced to exile by King Kreon, since the authority to define and defend cultural superiority must be voiced by a male, specifically a king. In this way, even nationalist assertions of the *best version* of a society are articulated through a male voice, which positions itself as the guardian of cultural authenticity (emphasis mine). However, Medea turns this criticism back on its owners with the following remark: "say you Greeks / who bitch about other Greeks / for not being Greeks from Corinth" (Lochhead, 2000, p.9). She thereby turns the internalized shame into resistance. Besides, by reversing the hierarchical position between English and Scots in the political landscape of Britain, Lochhead subverts conventional hierarchies and foregrounds the postcolonial overtones embedded in language and speech patterns of the play since this linguistic difference denies her access to the shared linguistic codes that grant credibility and authority within the play's cultural logic (Connel, 2003). It therefore illustrates how language itself becomes a tool of subjugation that functions to discredit voices deemed foreign, unfamiliar, or threatening. Accent, dialect, and idiomatic expression are therefore not neutral features of speech but are revealed here as cultural markers of legitimacy which are entangled with systems of class, gender, and colonial ideology. In this way, Lochhead's play invites us to consider how cultural and linguistic norms are mobilized to regulate who may speak, who will be heard, and who is dismissed.

Nevertheless, the most radical form of exclusion Lochhead deals with is the gendered one. Her adaptation of Euripides' tragedy highlights the pervasive structures of male dominance and the erasure of women's suffering, labor, and voice. Unlike traditional adaptations that either preserve or embellish the mythic and divine attributes of Medea, Lochhead opts for a stark humanization of Medea. She deliberately removes references to gods, oracles, and magical powers by stripping her of all the supernatural layers that have historically distanced Medea from ordinary female experience. This dramaturgical decision not only desacralizes the myth but also makes Medea's pain accessible and relatable to everyone. In other words, she conveys her tragedy in the most recognizable suffering form, which is valid for many women abandoned by their partners, families, or social systems. This is reinforced in Medea's rhetorical questions in her monologue: "Are we women not the most miserable/ And mocked of all God's creatures?" (Lochhead, 2000, p.10). Thus, the playwright reimagines the ancient figure not as a mythic monster but as a deeply human woman whose suffering is intimately tied to the gendered violence seen in patriarchal systems. She further reveals the social contract that women are forced into through marriage:

To buy the man he sells us to
 And then for better or worse richer or poorer
 in sickness or health -your sickness his health-
 this man lords it over us

our lives at the mercy of how his lordship feels
 ...
 oh yes wartime
 and they'll die for us!
 well I'd three times sooner fight a war
 than suffer childbirth once (Lochhead, 2000, p.10)

As made crystal clear in her speech, Medea denounces the thingification process of women in the misogynist and male-oriented systems where fathers and husbands are granted ultimate authority over women. Therefore, she desacralizes the glorified institution of family because they, as delineated by Lochhead, are just domestic spaces of female exploitation. To highlight this female subjugation, she juxtaposes the ritualistic language of romantic devotion with the harsh reality of gendered power imbalance. She unmasks how women's physical and emotional labor is made invisible under men's tyranny. Also, childbirth, stereotypically regarded as the cornerstone of feminine virtue, is reframed here as a site of trauma or a battlefield more painful than war but idealized far less. Through this appropriation, the witch of the original story becomes a woman; the monster becomes a mother; the other becomes painfully familiar. Lochhead thus constructs a Medea who is not merely responding to personal betrayal but confronting the machinery of patriarchal order. Her humiliation is presented not as a singular emotional rupture but as a systemic consequence of living within a society that dismisses female loyalty, sacrifice, and intelligence as expendable.

As a matter of fact, Lochhead elaborates the concept of womanhood by resisting the conventional roles of wife and mother. She defines womanhood as something that imposes pressure on women to conform to a specific societal mold. This mold is shaped and enforced by patriarchal norms, which dictate to women how they should act, think, and live their lives. It does not allow for diversity or individuality but seeks to erase the differences to standardize each woman into a passive, docile, domestic, and self-sacrificing role that does not fit into Medea's passionate, aggressive, freedom-seeking, and justice-minded personality. As a result, womanhood is metaphorically depicted in the play as a sudden and traumatic blow to Medea's sense of self. When she discovers that the man to whom she has long been devoted, for whom she betrayed her nation and her family, has betrayed her by being unfaithful, she recognizes that she is now faced with the harsh reality of womanhood.

MEDEA.
 I was never a woman at all until I met my man!
 Maiden Medea my father's daughter was a creature
 Who did not know she was born she knew such
 Sweet freedom! (9-10)
 If it is a struggle in a bed or behind a bush engenders us
 then it's when we fall in love that genders us
 Jason I am a woman now!
 Right out of the blue
 Humiliation! (Lochhead, 2000, p.10)

As grimly outspoken by Medea, Lochhead connects womanhood and a tangible sense of vulnerability, which is often characterized by pathos. Within her portrayal, male oppression and violence are depicted

as central factors that both shape and endanger the lives of women. This portrayal evokes an association of womanhood with a pervasive sense of humiliation, as women navigate a world where their autonomy is continually threatened by patriarchal structures. Lochhead's exploration of these themes refers to the systemic challenges faced by women by underpinning the enduring impact of gender-based violence and oppression on their lived experiences. Through her play, Lochhead brings to light often overlooked realities of women's lives by manifesting the profound effects of patriarchal power dynamics on their sense of self-worth and dignity.

Furthermore, the source text and Lochhead's rewriting of Medea may have similarities in terms of delineating the women's unprivileged position and misogyny in society. Nonetheless, in contrast to the Euripidean counterpart, Lochhead's Medea is distinctive in its departure from exaggerated acts of vengeance. Instead, she presents Medea as assertive, self-assured, cunning, and intelligent. She is defined as "a stone" and "capable of anything" by the Nurse (Lochhead, 2000, p.4). Her language is full of imperatives, and she is aware of her intelligence. When Kreon wants to exile her because of her reputation, she responds as such: I'm oppressed by my reputation / the evil one the witch the clever woman/ don't educate your daughters Kreon!" since a clever woman, in her own terms, is a "fie it is to fly in the face of nature/ an abomination" (Lochhead, 2000, p.12). Her appropriation hence veers from the tragic plot to the underlying ideas and power dynamics, particularly evident in dialogues between Medea and male characters such as Jason and King Kreon. In this regard, the concept of revenge in Lochhead's play operates on the discursive level by reclaiming the muted voice instead of evoking a sense of affect from the way she takes action. To that end, Lochhead redirects attention from the tragic end of the play and the vengeful actions of Medea as a sorceress to the betrayal experience of her as an ordinary woman.

In empowering women's voices in the face of male oppression, Lochhead also invokes a female chorus by incorporating the voices of various women who must wrestle with betrayal, oppression, subjugation, and domestic violence. Such a dramaturgical employment of the Chorus is also seen in the source text. Nevertheless, Lochhead's chorus diverges from the chorus of Corinthian women found in the source text at one point. Instead of using a homogeneous female group with shared cultural and ideological backgrounds, Lochhead's chorus is made up of women "of all times, all ages, classes, and professions" (Lochhead, 2000, p.8). This intentional choice crosses temporal and spatial boundaries as it establishes a connection with Medea and other women with the experiences of female oppression across diverse contexts. The aim of this broad inclusivity is to empower and multiply the female voices by enabling them to empathize with Medea's suffering and to seek collective revenge. Unlike the conformist and fatalistic depiction of Corinthian women who ask her to forget and accept all in the source text, Lochhead's women in the chorus embody female resilience and feminist solidarity.

Lochhead's chorus has the ability to understand Medea's experience and emotions since they still share a similar suffering and endure patriarchal ideologies that persist despite technological advancements and the passage of time. Therefore, they equate Medea's cry with that of "the woman/ opening the door to the telegraph boy in wartime/ or the cry out from/ the unquiet wife/ opening the door/ to the chequered hats of two policemen." (Lochhead, 2000, p. 7) or that of "a mother in the hospital corridor" (Lochhead, 2000, p.7) or "the cry from our sisters mothers from ourselves/ that cry/ we did not know we knew how to cry out/could not help but cry." (Lochhead, 2000, p.7) These instances reveal how misogyny and male oppression exceed spatial and linear borders. Thus, through the chorus, Lochhead offers a panoramic and pathetic glimpse of women's struggles. The rebellious spirit they voice in the play forges connections among women in a bond of solidarity who are yearning for rage. This aggressive and

assertive tone is yet in sharp contrast to the Corinthian women's chorus. Lochhead's women demonstrate a rebellious spirit to confront injustice and urge Medea to seek collective vengeance by convening her with the words, "punish Jason for all of us, Medea!" (Lochhead, 2000, p.8). They perceive themselves as warriors in this battle and are united in their cause:

CHORUS.

we were not born yesterday
we are all survivors of the sex war
married women widows divorced
mistresses wives no virgins here
marriage over? Shame that's the end of it
so get on with it (Lochhead, 2000, p.8)

Chorus' call and support for Medea captures the sense of sisterhood which boldly resists patriarchal expectations and societal silencing. Declaring "we were not born yesterday" (Lochhead, 2000, p. 8), the chorus asserts their wisdom and lived experience that directly contradicts any assumption of female naivety or submissiveness. By spanning time, space, and social positions, the chorus embodies the continuity of women's struggles. In this regard, the new version of the chorus is not a mere narrative appropriation of Lochhead but should be construed as a symbolic bridge linking Medea's personal plight to a broader, ongoing struggles faced by women across time and space.

Besides, the given reminder of the chorus vis-à-vis a gendered war is open to both literal and metaphorical readings. While it may allude to real surviving within historical gender-based conflicts, it can also signify women's enduring struggle for autonomy, visibility, and the right to speak. Whether married, widowed, divorced, or in non-traditional relationships, the women of the chorus reject the notion that their value is tied to their marital status. Rebecca Solnit (2014) articulates a similar idea in her essay "Women Fighting on Two Fronts," where she contends that women often battle simultaneously for their cause and for the right to participate in the conversation around it. Referencing "the Women Strike for Peace" movement, Solnit observes that women were pushed to the periphery, allowed to make the coffee or take the notes, but denied a voice in the antinuclear activism of the 1950s. As she postulates, "Most women fight wars on two fronts: one for whatever the putative topic is and one simply for the right to speak, to have ideas, to be acknowledged to be in possession of facts and truths, to have value, to be a human being" (Solnit, 2014, para 5). From a feminist standpoint that advocates for women's equal right to voice their own experiences in addition to other fundamental feminist rights, Lochhead's chorus can also be perceived as an attempt to reclaim this basic right to speak on their own behalf. Thus, what the chorus refers to as the sex war can be interpreted as a collective embodiment of this dual struggle. Despite being disillusioned and weathered by experience, they remain determined to assert their space and speak their truths.

While the chorus embodies the historical continuity of women's struggles, Medea's personal experience exemplifies how these structural pressures are enacted at the individual level, particularly in the regulation of gendered emotional expression. In this regard, Lochhead's *Medea* reclaims the female voice by empowering Medea's verbal expression of resentment, an emotion traditionally coded as masculine within the patriarchal emotional order. In this system, emotions are not only a simple way of expression but socially gendered. With regards to this, Ute Frevert (2011) argues that "those gender differences are institutionalized in expectations, standards of behavior, and 'display rules.' Thus, women

who give free rein to their rage tend to feel 'uncomfortable' because they have violated a social norm" (p. 97). Her remark reveals that emotional expressions are regulated according to the gender of an individual. To exemplify, men are discouraged from shedding tears, while women are banished from expressing anger. As Frevert explains, "while men invoked rage that had led them to retaliate against a violent wife, women preferred to speak about anguish and desperation. Women who openly express anger may face offence for violating social norms" (2011, p. 88). As understood from her standpoint, it is evident that the entire system functions to pacify and silence women. Within this light, Lochhead's *Medea* becomes a radical counter-narrative that confronts the emotional double standards imposed by patriarchal society, in which, as Frevert (2011) states, "women are expected to have a submissive acceptance of social expectations regarding marriage and conflicts in marital life" (2011). Medea's characterization in Lochhead's play elucidates one of the best examples that clearly demonstrates the validity of Frevert's analysis at this point, since she embodies the disobedience of gender norms by not only voicing her rage but also by taking bold, decisive actions driven by her intense anger. Rather than being silenced or dismissed, she vocalizes her fury with clarity and purpose by resisting the passive, suffering female archetype. Lochhead's chorus, along with Medea, also transcend this emotional rage taboo that are attributed to them, such as passive crying and acceptance and submission, by being aggressive, angry and determined. While it reflects, it also conveys a sense of rejection or defiance with their screams, "Punish Jason for all of us, Medea!" (Lochhead, 2000, p.22). Nonetheless, their rage is not portrayed as irrational hysteria but as a legitimate, politically charged reaction to betrayal and injustice. In this way, Lochhead's *Medea* exemplifies Frevert's argument by embodying the disobedience of gendered emotional expectations and asserting a woman's right not only to speak but to speak in anger.

Another notable aspect of Lochhead's feminist revisioning in *Medea* is her trans-focalization of narrative authority that shifts the center from Jason's traditional perspective to Medea's lived and gendered experience. While Jason is given longer speeches and a seemingly rational tone, Lochhead subverts this narrative imbalance by imbuing Medea's fewer lines with emotional intensity, verbal precision, and rhetorical power. The given subversion is illustrated in the confrontation scene between Medea and Jason, where mansplaining is uncovered and dramatized. Conceptualizing mansplaining not as a casual communicative habit but as a structural form of oppression, Anna Grace Kidd (2017) defines it as such:

a systematic and institutionalized form of oppression that silences women, implicitly disclosing the lesser value of the female voice. This presentation demonstrates that mansplaining is not only as the way in which men make needless explanations to women, usually in a condescending manner, but also as the chronic interruption of women. (p.2)

This form of oppression to suppress women applies to Jason's attempts to dominate the story after his betrayal of Medea. Therefore, Jason's repeated rationalizations and narrative control can be considered as a dramatized example of mansplaining, illustrating how patriarchal authority seeks to monopolize historical and personal narratives. When Jason abandons her to marry Glauke, the daughter of King Kreon, he rationalizes his actions by claiming they are politically motivated and beneficial for their children. Kreon's decree of Medea's exile is presented by Jason not as a consequence of his infidelity, but as a matter of her own unreasonable behavior. Thus, he implies she should feel "lucky" that he remains diplomatic (Lochhead, 2000, p.17). Worse still, Jason blames Medea for her verbal defiance: "You cannot keep it zipped!" (p.17). Jason's speech here exemplifies mansplaining not only in content but in tone. He attempts to explain her own emotions to her while invalidating them.

Medea, however, refuses to be silenced. Her response calls male arrogance and cruelty to the audience's

attention. She rebels against being passively kept in silence and underlies Jason's patriarchal reasoning as follows:

Can't keep it zipped!
 Who what could be worse than you?
 I'd call you coward you piece of vomit man
 who is no man at all except you're man enough to come here
 amazing shamelessness never fails to amaze
 d'you think it brave? how dare you
 shit on those you say you love and then come visiting where in the depths
 of your vile maleness do you get the nerve? (Lochhead, 2000, p.17)

Medea's humiliations can be regarded as a counter-discourse to mansplaining, as she confronts the hypocrisy in Jason's version of events. Her fierce diction, such "vile maleness," "coward," "shamelessness," reflects both her rage and her awareness of how Jason's rhetoric seeks to diminish her agency (Lochhead, 2000, p.17). As a response to this, Jason then pivots to romantic revisionism and suggests that Medea's sacrifices were merely acts of lust and attributing them to Aphrodite:

First let's not exaggerate your role in my story
 What you did for me Medea you did it
 in the first flush of lust for me lets face it
 Aphrodite ought to get the credit
 I was her darling you were her mere instrument
 A cunning woman passion's puppet" (p.19)

His efforts to diminish Medea's function in his own path to heroism are open to being read as mansplaining as erasure of female labor, support and contributions. Here, Jason rewrites history and redefines Medea as a passive tool of divine passion. His tone is dismissive and condescending. He reduces her pain and past heroism to irrational, feminine emotion. Yet, Medea does not allow his account to go unchallenged. In one of the most powerful assertions of selfhood in the play, she asserts her influence: "I made you, Jason!" (p.19). This declaration disrupts Jason's attempt to control the narrative. This assertion is therefore pivotal: it interrupts the male-centered narrative, reclaims authority over her own story, and underscores the central thesis that Lochhead's Medea functions as a site of feminist reclamation against patriarchal historiography. It re-situates her as the source of his power and legacy by challenging his male authority and historical revisionism. In this moment, Lochhead empowers Medea with a sharp, resistant voice that cuts through Jason's rhetorical dominance. Jason's speeches embody the modern impulse to explain away female resistance, justify male betrayal, and monopolize rational discourse. In contrast, Medea's interventions reveal a long-silenced truth that women are not passive recipients of male action but active agents whose voices have historically been suppressed.

Conclusion

To recapitulate, this study has scrutinized Lochhead's *Medea* through a new historicist approach to reveal how the play fosters female experience within oppressive patriarchal structures. New historicism, with its emphasis on the interplay between literature and power, provides a fitting framework for

understanding how Lochhead engages with both the classical source text and the socio-political concerns of her own time such as gender, power, and voice. At the center of the present analysis is Medea's muted voice, shaped not only by her position as a woman but also as a cultural outsider. Her fragmented and limited speech early in the play reflects the systemic silencing of women, both historically and within patriarchal narratives. However, as the play progresses, this silence is challenged first through the chorus, which acts as symbol of sisterhood that sympathizes with Medea's plight. Throughout the play, they echo her pain and validate her perspective in a supportive manner. The chorus is thus employed as both witness and amplifier that help restore Medea's voice and to re-present her story from a woman-centered viewpoint.

This reclamation of voice culminates in Medea's transformation from silence to verbal defiance, as she confronts Jason's betrayal. Her emotional assertiveness and sharp rebukes underpin what would today be recognized as mansplaining. Jason's rationalizations attempt to undermine Medea's experiences and reduce her role in their shared history. Yet Lochhead arms Medea with language that dismantles these power plays by allowing her to disrupt the narrative he constructs and reclaim authorship over her own story. In this regard, *Medea* becomes more than a tale of revenge but a direct attack against the enduring structures of gendered oppression. To conclude, Lochhead's *Medea* can be read as a universal call for human rights, compelling readers and audiences to reconsider inherited notions of power, gender, and justice. By exposing how systems such as mansplaining function to uphold patriarchal authority, and how female voices can rise in resistance, the play inspires a more inclusive version of society. The dynamic between Medea and Jason stands as a microcosm of wider socio-cultural tensions, where control over memory and narrative becomes a contested site. In this battlefield, Medea's voice does not symbolize vengeful madness but rather a meaningful defiant to reclaim voice and power.

Bibliography

- Brannigan, J. (1998). *New historicism and cultural materialism*. Basingstoke: New York.
- Connel, L. (2003). "Modes of marginality: Scottish literature and the uses of postcolonial theory" *Comparative Studies of South Asia, Africa and the Middle East*, 23, no 1. pp. 41-53
- Dollimore, J. (1991). *Sexual dissidence: Literatures, histories, theories*. Clarendon Press.
- Frevert, U. (2011). *Emotions in history: Lost and found*. Central European University Press.
- Fricker, M. (2007). *Epistemic injustice: Power and the ethics of knowing*. United States, OEP.
- Gallagher, Catherine and Stephen Greenblatt. (2000). *Practicing new historicism*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Hamilton, E. (1942). *Mythology: Timeless tales of gods and heroes*. Little, Brown and Company: New York, USA.
- Heavey, K (2017). "Classical Adaptation in Modern Scotland." *Association For Scottish Literary Studies Teaching Notes*. (2017):1-4
- Hohendahl, P. (1992). A Return to History? The New Historicism and Its Agenda. *New historicism*. Ed. H. A. Veesser. London: Taylor and Francis. pp. 152-167
- Kidd, Anne Grace. "Mansplaining: The systematic sociocultural silencer." *The 33rd Annual Conference on the Advancement of Women*, Texas Tech University, Texas, ABD, 2017. <https://digitalcommons.northgeorgia.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1681&context=ngresearchconf>.
- Lewis, T. (1991). "The New historicism and marxism." *The Journal of the Midwest Modern Language Association*, 24(1), 14-23. doi:10.2307/1315022
- Lochhead, L. (2000). *Medea*. London: A Nick Hern Book.
- Newton, J. L. (1989). History as usual? Feminism and the "New Historicism." *The new historicism*. Ed. H. A. Veesser. London: Taylor and Francis. pp. 152-167
- OED. (2008) "Mansplain (v)" Oxford UP. Retrieved June 19, 2023, from https://www.oed.com/dictionary/mansplain_v?tl=true
- Pollak, E. (1988). "Feminism and the new historicism: A tale of difference or the same old story?" *The Eighteenth Century*, 29(3), 281-286. Retrieved May 21, 2021, from <http://www.jstor.org/stable/41467456>
- Scott, R. D. (2003). "Life, death and a national treasure". *The Times*. Retrieved May 20, 2021, from <https://www.thetimes.com/travel/destinations/uk-travel/scotland-travel/edinburgh/life-death-and-a-national-treasure-nc6dwkjl3bb>
- Solnit, R. (2014). *Man Explained Things to Me*. Haymarket books.
- Veesser, H. A. (1994). *The New historicism reader*. London: Routledge.

24. Annihilation of Sexuality and Sexual Desire in George Orwell's *Nineteen Eighty-Four*¹

Merve AFACAN²

APA: Afacan, M. (2025). Annihilation of Sexuality and Sexual Desire in George Orwell's *Nineteen Eighty-Four*. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (47), 390-400. **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.17036231>

Abstract

Since the publication of Thomas More's prolific work *Utopia* (1516), the desire for the betterment of the society and also the individual as well has become a literary concern that has frequently been employed in literary spheres. The unattainability of the utopian dream has proved itself as the prevailing tendency beginning with the nineteenth century; so, subsequently emerged pessimistic, in other words, anti-utopic/ dystopic prophecies have evolved out of optimistic ones. The awareness of human agency and the troubles that it may initiate require these oppressive political systems to take measures to abolish it beforehand. As is the case with George Orwell's *Nineteen Eighty-Four* (1949), the governmental restrictions inevitably include the repression of sexual practices and the manipulation of gender roles. The aim of the state is to abolish not sexual intercourse but sexual pleasure so as to generate citizens who are isolated from each other through general distrust with the intent of securing the continuity of the state. This article aims to analyse and reveal that the oppressive enforcements channel individuals toward rebellious acts against authority in a restrictive dystopian environment by taking Orwell's cult work into consideration. Throughout the article, the suppressive and regulative effect of the oppressive system on the individuals's personality development is put forward by taking sexual identity into account as a character trait.

Keywords: Dystopia, George Orwell, *Nineteen Eighty-Four*, Sexual Manipulation

¹ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography. This article is derived from the author's MA thesis titled "Suppression of Sexuality and Gender in Dystopias: George Orwell's *Nineteen Eighty-Four*, Anthony Burgess's *The Wanting Seed* and Iain Banks's *The Wasp Factory*" submitted to the Graduate School of Social Sciences at Hacettepe University in 2017.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received – Turnitin / Rate: %1

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 04.07.2025-**Acceptance Date:** 30.08.2025-

Publication Date: 31.08.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.17036231>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

² Dr., Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İngiliz Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı / Dr., Hacettepe University, Institute of Social Sciences, Department of English Language and Literature (Ankara, Türkiye) **eposta:** mrvidkclr@gmail.com **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0002-4960-6746> **ROR ID:** <https://ror.org/04kwvgz42> **ISNI:** 0000 0001 2342 7339 **Crossref Funder ID** 501100005378

Adres
RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

Address
RumeliDE Journal of Language and Literature Studies
e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

George Orwell'in *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört* Adlı Eserinde Cinselliğin ve Cinsel Arzunun Yok Edilişi³

Öz

Thomas More'un üretken eseri *Ütopya*'nın (1516) yayımlanmasından bu yana, toplumun ve bireyin iyileştirilmesine yönelik arzu, edebî alanlarda sıklıkla ele alınan bir mesele haline gelmiştir. Ütopik hayalin ulaşılamazlığı, özellikle on dokuzuncu yüzyıldan itibaren baskın bir eğilim olarak kendini göstermiştir; bu nedenle, iyimser hayallerden zamanla kötümser, diğer bir deyişle anti-ütopik/distopik kehanetler türemiştir. İnsan biricikliğinin farkındalığı ve bu farkındalığın doğurabileceği sorunlar, bu baskıcı siyasi sistemlerin önceden önlem almasını gerektirmiştir. George Orwell'in *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört* (1949) adlı eserinde olduğu gibi, devletin koyduğu kısıtlamalar kaçınılmaz bir şekilde cinsel pratiklerin bastırılmasını ve toplumsal cinsiyet rollerinin manipülasyonunu da içerir. Devletin amacı, cinsel ilişkiyi değil, cinsel hazı ortadan kaldırmaktır; böylece, devletin devamlılığını güvence altına alma niyetiyle, genel bir güvensizlik aracılığıyla birbirlerinden izole olmuş vatandaşlar yaratılacaktır. Bu makale, Orwell'in kült eseri dikkate alınarak, baskıcı uygulamaların bireyleri otoriteye karşı isyan etmeye yönlendirdiğini analiz etmeyi ve gözler önüne sermeyi amaçlamaktadır. Makale boyunca, baskıcı sistemin bireylerin kişilik gelişimi üzerindeki baskıcı ve düzenleyici etkisi cinsel kimliğin bir karakter özelliği olarak ele alınmasıyla ortaya koyulmaktadır.

Keywords: Distopya, George Orwell, *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*, Cinsel Manipülasyon

3

Beyan (Tez/ Bildiri): Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. Bu makale, yazarın 2017 yılında Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne sunduğu "Distopyalarda Cinsellik ve Cinsiyetin Bastırılması: George Orwell'in Bin Dokuz Yüz Seksen Dört, Anthony Burgess'in *The Wanting Seed* ve Iain Banks'ın *The Wasp Factory*" başlıklı yüksek lisans tezinden alınmıştır.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin / Oran: %1

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 04.07.2025-**Kabul Tarihi:** 30.08.2025-**Yayın Tarihi:** 31.08.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.17036231>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

Adres
RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

Address
RumeliDE Journal of Language and Literature Studies
e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

It has been acknowledged that literary discourse serves as “one of the most important means by which any culture can investigate new ways of defining itself and of exploring alternatives to the social and political status quo” (Booker, 1994, p. 3). This distinct focus has also served a satirical purpose and created a convenient platform to offer solutions for the political and social problems that displeased individuals. The vision of a seemingly perfect society where political and social systems meet members's needs, underpins the genre named for Thomas More's *Utopia* (1516). The name “utopia” stands for the no place where no one can live. The topic and goal of these optimistic studies define a society where the main principle provides a harmonious environment for every citizen. Though earlier examples existed in the classical period, More initiated a community-focused philosophy that literary circles would widely reference and debate. Following the publication of Thomas More's “humanist satire on the corrupt European social practices,” utopian fiction emerged as a popular literary genre in the sixteenth century, and many examples followed (Simon, 1981, p. 21).

When read from the opposite perspective, Utopian texts do not offer purely ideal societies. They proposed “that the understanding of human reality could be reduced to a set of universal categories arrived at by abstract reasoning” (Yoran, 2010, p. 4). In this way, More's *Utopia* stands as a satire; it offers nostalgia and criticism about the social and political environment of its time. Thus, a utopian society arises from a long political process that relies on impersonal, institutional apparatuses. In this light, the societies depicted in utopian fiction serve as commentaries on dominant ideologies and expose their dysfunctional practices. More did not assert “a quest for what would be ideally right in the world but a good working idea of what was actually wrong with it” (Hexter, 1952, p. 65). Thomas More “recogni[s]e[d] human sinfulness as the basis of all social evils, [and] believed that existing social institutions presented continuing worldly temptations which most men were incapable of resisting” (Kenyon, 1983, p. 355). This sinful human nature is continued to be presented in anti-utopian/dystopian fiction which has turned out to be a genre itself that flourished in the latter half of the twentieth century. In other words, the emergence of this dystopian tendency resulted from the utopian ideal's unattainability. Utopian ideal is realised to be an abstract concept, the one that is not achievable through the suggestions of More and other leading utopian scholars and authors. Belief that human agency drives social improvement or decline compels the state to regulate every aspect of life. This study examines George Orwell's *Nineteen Eighty-Four* (1949) in respect to dystopian literature and the destructive effects of the manipulation of sexuality and sexual desire through the protagonist Winston and his “girlfriend” Julia in the fiction's restrictive atmosphere. Within the scope of this study, it is stated that under the rule of repressive totalitarian regimes, sexual relations are the primary motives that the protagonists realise their nature and individuality. This study highlights the repression of sexuality and the annihilation of sexual desire as the regime's pre-eminent controls. These measures block the protagonists' personality formation and trigger resistance to the order. The article also sets out the broader restrictive policies that shape private life in this dystopia. It demonstrates and illustrate how these measures create a catastrophic environment for both individuals and society.

As already stated, both utopian and dystopian fictions are political satires in terms of their subject matters owing to the fact that they criticise the existent social and political structures. As the governmental systems in these political satires cannot be evaluated independently of the dominant ideology of the time, these works put forward alternative ideological structures in order to raise awareness among the readers. The most prominent cause of pessimism in the Western world is the political changes of the twentieth century. Since World War II, widespread pessimism and its reflection in literature have raised doubts about whether the utopian ideal is truly applicable. The belief in the betterment of the society through political means is interpreted as “[t]he possibility exposed by World War II that the state might eventually master the tools of domination” (Rosenfeld, 2000, p. 174). The prevailing modernism in the twentieth century has proved itself not the path that would lead the society

to a utopian dream but instead to a dystopian nightmare, “in which [the members] awaken to fulfilment and find that fulfilment is the greatest disappointment” (Roth, 2012, p. 87). In response to modernisation, the turn to industrialisation and nationalism produced several catastrophic outcomes. Chief among them are

massive urban growth without vital urban services, the importation of advanced labor-saving technology leading to staggering problems of unemployment, massive rural to urban migration – all on background of advanced pollution and undeveloped services in urban areas and primitive subsistence agriculture in the rural areas. (Knowles, 1973, p. 203).

Furthermore, these foresights offer themes that reflect a response to the era's modernisation and industrialisation that springs from “various forms of social and political oppression; from humanity's domination by machines... or from environmental catastrophe” (Claeys, 2013, p. 169). In other words, the second half of the twentieth century saw a shift from socialism to oppressive regimes. This shift reshaped interpretations of the utopian ideal and defined the dystopian turn as “social planning that backfires and slides into nightmare, whatever its original intent may have been” (Walsh, 1962, p. 137).

These interpretations function as prophetic visions. They expose inverted social, political and economic conditions. They arise from critical analysis of utopias. Heightened pessimism about human nature yields “a tradition of cultural and social criticism that [has undertaken] a wide-ranging critique of the chief assumptions and postulates of modernity: science, reason, democracy, the idea of progress” (Kumar, 1987, p. 111). This tradition has come to be known as the dystopian literary genre. Dystopia, in brief terms, is the representation of the “objections to utopia not in generalized reflections about human nature but by taking us on a journey through hell, in all its vivid particulars” to bear on the central aim (Kumar, 1987, p. 102). This specific genre is predominantly concerned with “fresh perspectives on problematic social and political practices that might otherwise be taken for granted or considered natural and inevitable” (Booker, 1994, pp. 3-4). This pessimistic and realist tradition stands as an emblem of resistance that renders utopia unattainable. In contrast to utopian texts, dystopian narratives examine oppressive societies and “warn the human race about the menacing effects of scientific inventions and discoveries” (Purkar, 2013, p. 4).

Dystopias examine human potential and set out the dangers that a postmodern reassessment of traditional values may produce. For this reason, dystopias serve as cautions against ideological excess and social control and

help us to imagine and envisage how the present can change into something very nasty. They tell us what's wrong with the now, and they imagine how things could (easily) become much worse. . . Dystopias thus interrogate the now and offer warnings and sometimes prophecies about the future; they are often the jeremiads of utopianism. But sometimes they offer glimmers of hope. (Sargisson, 2013, p. 40)

These twentieth century utopias have abandoned utopian hope, “and most of them have focused on excessive centrali[s]ation of power as the primary cause of the troubles of society” (Sargent, 1982, p. 565). So, the main object of dystopia is the fictional representation of how far the unpleasing present situation can get worse especially within the context of “the age-old issue of despotism, sometimes portrayed as the power of the community over the individual, sometimes as that of oligarchy over the whole” (Claeys, 2013, p. 172). Administration plays a crucial role in dystopian societies. The repressive policy of governments or power-holders, that policy's restrictive effects on individual lives and the immediate threat of punishment that dominates even thoughts create tension in dystopian stories. Along with the fear of punishment, the

[c]ontrol over common resources is often key to maintaining this power; in the degree to which this is the case, we again see the maintenance of communal resources for the common good rather than

that of the ruler in utopianism as symmetrically mirroring its opposite in dystopia. To some degree all despotic regimes erode or suppress individualism, but fear often functions chiefly as a means of controlling individuals rather than eliminating their personal identity. (Claeys, 2013, p. 162)

Elimination of personal identity forms a key aspect of dystopian control. Mass regulation in a dystopian regime rests on strict control of human agency. The state shapes reality even before birth. The leader claims all decisions about identity formation. The government keeps subjects “focused on their tasks, allowing no time or space to think, consider, reflect or ponder” (Ferris, n.d., p. 13). In such regimes one is accepted as long as s/he is acquiescent; on the grounds that “[t]otalitarian movements are possible wherever there are masses who for one reason or another have acquired the appetite for political organi[s]ation” (Arendt, 1973, p. 311). An individual feels obliged to integrate into communal life to survive regardless of their pleasure with the social norms they inherit. Authorities exploit the compulsory bond between citizens and the state. Dystopian discourse effaces individuality to secure the state's continuity. “A dystopia becomes successful when it finally removes the individuality from the individual; the humanity from the human” indicates Ferris (n.d., p. 25). Individuals appear to have no choice but to obey the state's repressive regulations. However, dystopian stories, through their protagonists, reveal the dissatisfaction of individuals who cannot adapt to repressive societal norms. These norms develop “either because of the tyranny of the ‘perfect’ system over the will of the individual, or because of the difficulty of stopping individuals or elites from imposing authority over the majority, or, indeed, over minorities” (James, 2003, p. 220). With the aim of establishing the political order and maintaining the persistence of the system, “secular and spiritual power [are] combined and used to stabilize and to extend the totalitarian rule and to enforce the supreme values contained in the ideology” (Bernholz, 2007, p. 266).

George Orwell (1903-1950) was a socially concerned and active writer whose political view developed in the nineteen thirties and forties. Orwell was and always remained to be a patriotic Englishman. For him, patriotism was the core of England's social and political life. “Orwell wanted patriotism to be a force for political and social change and he believed the present crisis afforded such an opportunity” (Rodden, 2007, p. 93) and expected that the deprivations and shortages that the war had caused would hopefully pave the way for a new beginning for his country. In other words, Orwell regarded this new, in other words, compulsory beginning as “a potential revolutionary phase, one when for the first time it was realistic to believe that the English people were ready to embrace socialism” (Rodden, 2007, p. 94). He has come to be recognised “as a kind of legendary symbol of resistance to political dishonesty, hypocrisy, and totalitarianism” (Beadle, 1975, p. 287). In terms of his political view which is democratic socialism, he “has become an icon, someone who could reconcile a concern for social justice with a concern for civil rights, and indeed who saw that there was no possibility of one without the other” (Williams, 2007, p. 110). As a socialist, he prophesies a dark future for humanity and warns the society through fiction in terms that “aligning oneself with ostensibly progressive policies like a centrali[s]ed economy and state-based liberal initiatives can be as potentially harmful as goose-stepping in line behind reactionary measures, if you do not think (and act) critically and dispassionately” (Horan, 2006, p. 106).

Orwell rejected two postwar outcomes: Marxism and totalitarianism. His “explicitly and militantly anti-capitalist” (Resch, 1997, p. 138) democratic socialism shaped the main theme in his works after 1936, the date called as “the betrayal of the Russian Revolution” (Gottlieb, 2001, p. 247). He revealed his concern that the same political disaster would happen in England through his outstanding political satires, *Animal Farm* (1946) and *Nineteen Eighty-Four*. In these works,

dealing with the vision of the worst of all possible worlds, a world readers should recogni[s]e as a serious parody of the totalitarian dictatorship in Stalin's Russia – the kind of society, Orwell warns, that could come about in the west, in Britain in particular, should the satirist's Adversary fail to see the truth behind the ‘Soviet myth’. (Gottlieb, 2001, p. 243)

His first postwar literary work is *Animal Farm*. The novella critiques the Soviet Union under Stalin. “Orwell’s customary tendency to see the skull beneath the skin, his experience of wartime Britain, the shortages, the rationing, the bureaucratic regulation” (Rodden, 2007, p. 107) resonated with the reader and motivated him to write another satirical novel, *Nineteen Eighty-Four* in which he would make use of “contemporary references which time can erode or misconceive, and warnings depend on plausibility in the circumstances of the day” so as to make his story more effective (Crick, 2007, p. 148). Like *Animal Farm*, this dystopian satire presents a catastrophic future as avoidable. In Phillips’s (2008) words, the novel in question “is the manipulation of a nostalgia in relation to wartime London” (p. 70).

Nineteen Eighty-Four traces the turmoil of Winston Smith under an authoritarian state in Oceania. He endures constant surveillance. He resides in the “chief city of Airstrip One, itself the third most populous of the provinces of Oceania” (Orwell, 2008, p. 5). He works in the Ministry of Truth as a records clerk. His duty erases facts and replaces them with party doctrine. His nature remains rebellious. His desire for a life without limits persists. Memory draws him toward the past as a source of meaning. Overwhelming repression forces concealment. He hides his “true self” from the Thought Police. His core offense is thoughtcrime. The offense arises from the purchase of a diary and the decision to write in Oldspeak rather than the state’s official Newspeak. He foresees arrest and punishment for this offense. He seeks a bond with his personal history. He therefore dares to “open a diary . . . [that] was not illegal (nothing was illegal, since there were no longer any laws), but if detected it was reasonably certain that it would be punished by death, or at least by twenty-five years in a forcedlabour camp” (Orwell, 2008, p. 8). Rumours circulate about a covert resistance known as the Brotherhood. The Party’s leader, Big Brother, dominates every image of public life. Winston meets Julia, a coworker in the Ministry of Truth. She shows a defiant temperament. She also seeks private sexual relations as a form of revolt. Their relationship fuses erotic desire with a quest for freedom. O’Brien, a figure within the Inner Party, appears as a mentor. He invites Winston to join the Brotherhood and provides *The Theory and Practice of Oligarchical Collectivism* by Emmanuel Goldstein. Winston reads the book to Julia. The Thought Police interrupt and arrest them. The Ministry of Love then subjects Winston to torture. The process severs his attachment to Julia. It also compels full acceptance of Party authority.

The Party’s power not only regulates social order but also restricts and manipulates the private lives of its members. In *Nineteen Eighty-Four*, Big Brother and the Party operate as totalitarian authorities. They interfere in personal life chiefly through sexual control. Resistance to authority reduces to “a look in the eyes, an infection of the voice; at the most, an occasional whispered word” (Orwell, 2008, p. 72). The regime abolishes all forms of pleasure, with sexual pleasure foremost. It constructs sexual intercourse, under prescribed conditions, as a duty to the state. The government removes pleasure from sex with the intent to create a selfless community. This discussion will highlight the repression and manipulation of sexuality among the enforcements. These acts stand as the main predominant restrictive aspects that greatly affect the protagonist and drive him to act against the order. The Party’s repressive ideology, above all, seeks to suppress human nature and individuality. This represents a common totalitarian trait: dehumanisation acts as its foundation and additional regulations derive from selfless citizens that the political system’s restrictive and repressive rules create. Rosenfeld interprets Orwell’s (2008) work as

the outcome of a particular model of paranoid subjectivity as much as the outcome of a set of totalitarian possibilities. 1984 is both reduction of politics and its culmination: one man, one state, finally merging. In fact, the novel’s horror resides in its naturalization of man’s inhuman relation to himself. Then neither a mystification of the psychological into political terms, nor the mystification of the political into psychological terms, the novel is a rejection of any such dialectical opposition. (p. 178-179; emphasis in original)

Oceania’s oppressive regime directly lays bare the prophesying dangers that the totalitarian systems

bring along. This is the case in Orwell's novel which "demonstrate[s] how the authorities exert their force through a series of political and psychological methods" (Baykal, 2013, p. 19).

Winston's rebellious nature comes to light when he decides to buy an old diary and shows courage by "mark[ing] the paper [which] was the decisive act" (Orwell, 2008, p. 9). His relationship with Julia develops upon this act and Tirohl suggests that Julia's seduction of Winston works as the main driving force behind his rebellion in three certain ways: First of all, it "provides an outlet for his sexual needs" which makes him realise his natural instincts as a human being, secondly, it "demonstrates a failure in the Party to control her sexuality" which makes him consider the possibility that he can also hide himself from the panoptic gaze of the Party, and thirdly, it "offers Winston loyalty and the message that he is not alone in his thoughts" which encourages him to unite with the others for the purpose of putting an end to the Party's rule (2000, p. 58). Initially a diary, and later an emotional commitment to Julia, Winston's personal escapism transforms into an active rebellious attempt against the state's order. His rebellion shifts from a personal focus to a communal one. It stages the conflict between the system's demands and human instinct. Sexual instinct stands as a primitive element of the human condition and "may be used both as a means for keeping the society in order and as a means of rebellion against this order" (Minarik, 2009, p. 39). The state therefore treats it as the primary site of control to mechanise subjects. Mechanisation and isolation of citizens appear vital to the state's future. Through his sexual relation with Julia, he moves from passive awareness of social wrongs to active commitment. He accepts sacrifice for the improvement of society. Gheran (2012) interprets Winston's revolt as the natural consequence "of repressed human nature and individuality challenging the dominating discourse articulated with the help of a topos that is put into contrast with monstrous [sic] geography" (p. 8). He aligns himself with truth. O'Brien and the Inner Party live a lie. He trusts in social memory and hopes to be remembered as a hero whose name will retain significance after death (Horan, 2006, p. 122). He treats his revolt as self-sacrifice and judges it a heroic deed. Yet, in the Party's view—and as O'Brien states—he is only "a flaw in the pattern, . . . a stain that must be wiped out" (Orwell, 2008, p. 267).

The reason why the Party intentionally employs the manipulation of sexuality as the major repressive regulative method is "that the libido is the part of us that can't be fully coloni[s]ed, and therefore always retains its revolutionary potential" (Horan, 2006, pp. 10-11). Because sexuality creates emotional bonds among those with shared interests, intercourse conflicts with the Party's aim to dehumanise and isolate individuals. In *Nineteen Eighty-Four*, the regime does not abolish sexuality but regulates it. The purpose of sex is altered by the power holders. The strive for pleasure is removed from intercourse and the act is institutionalised as a duty to be fulfilled by the loyal members of the state. As it cannot be completely annihilated in Oceania as it is still the only way of procreation. The intention of the Party is revealed in the work as "not merely to prevent men and women from forming loyalties which it might not be able to control. Its real, undeclared purpose [is] to remove all pleasure from the sexual act" (Orwell, 2008, p. 68). After the divorce, Winston confesses that his sexual urge urged him to commit an illegal sexual act despite the orders. He consorted with a prostitute at the risk of "five years in a forced labour camp; no more, if [he] had committed no other offence" (Orwell, 2008, p. 68). This is his first rebellious attempt that is presented as the crime "[t]acitly the Party was even inclined to encourage . . . as long as it was furtive and joyless, and only involved the women of a submerged and despised class" (Orwell, 2008, p. 68). In accordance with the hierarchy, while it is an acceptable mistake for a higher class man to abuse a lower class woman, promiscuity between the Party members is unforgiveable.

Even though sexual intimacy and family bonds face destruction, people must officially marry for procreation. Citizens are led to believe that they owe the state a duty to have children with the intent to meet governmentally predetermined requirements that as Kasap states, "[i]n some historical periods and cultural contexts, the age of consent, societal norms, and practices regarding marriage and sexuality

may have been different" (2023, p. 107). In addition to the surveillance and the political regulation of the intimate self by the power dynamics that Kasap indicates in his article through a victimised female figure in a traditional folk song, the similar oppressive requirements include the arranged marriages in the novel that are

approved by a committee appointed for the purpose, and — though the principle was never clearly stated — permission was always refused if the couple concerned gave the impression of being physically attracted to one another. The only recognized purpose of marriage was to beget children for the service of the Party. Sexual intercourse was to be looked on as a slightly disgusting minor operation, like having an enema. This again was never put into plain words, but in an indirect way it was rubbed into every Party member from childhood onwards. . . . The Party was trying to kill the sex instinct, or, if it could not be killed, then to distort it and dirty it. (Orwell, 2008, pp. 68-69)

So, sexual intercourse in Orwell's work appears to be not a personal but a political act; "[i]n the fight against love and family the dystopian state uses not only vilifying, but a wide range of methods, brainwashing, spies, taboos or even extermination of the enemy" (Leth, 2013, p. 21). Sexuality now functions as a political instrument that controls private life and in broad sense the individual identity. Alongside the Party's policies on language and history, sexual regulation seeks the institutionalisation of sex as a device that blocks opposition to the regime. The system defines sexuality not as a unifying force but as a divisive one. The Party redirects sexual drive for its own means. "Misdirected sex is the energy on which propaganda and production depend" (Horan, 2006, p. 115); so, the Party organises "Two Minutes Hate" rituals to unite people against Goldstein and channels their frustration into hatred for Goldstein and other traitors. These rituals exemplify the Party's control over people's instincts in the way that "while traditional sexuality separates people in Oceania, the sexual orientation in accordance with the Party's regulations unites them as citizens of Oceania" (Dikiciler, 2017, p. 35).

Apparently, although "she uses simpler intellectual routes than Winston" in consequence of the Party's regulations, Julia is depicted as more intelligent than Winston (Tirohl, 2000, p. 57). Julia is aware of the dehumanisation process carried out by the Party and realises the intended purpose of "Two Minutes Hate". As put forward by Julia:

When you make love you're using up energy; and afterwards you feel happy and don't give a damn for anything. They can't bear you to feel like that. They want you to be bursting with energy all the time. All this marching up and down and cheering and waving flags is simply sex gone sour. If you're happy inside yourself, why should you get excited about Big Brother and the Three-Year Plans and the Two Minutes Hate and all the rest of their bloody rot?. (Orwell, 2008, p. 139)

She also knows how to hide from the Thought Police and conveys the impression that she would not risk herself for mere sexual pleasure. To avoid raising doubts about herself, she serves the state voluntarily; she states she spends "an astonishing amount of time in attending lectures and demonstrations, distributing literature for the Junior Anti-Sex League whose emblem is the narrow scarlet sash that Julia wears, preparing banners for Hate Week, making collections for the savings campaign, and such-like activities" (Orwell, 2008, p. 135). In the eyes of Winston, Julia is "only a rebel from the waist downwards" (163). While Julia seeks solely sexual pleasure, Winston takes the dominance of the totalitarian oppression much more seriously and aims to undermine the Party. Crick (n. d.) defines their relation as "not a love affair in a genuine sense, it is, however, exemplary of 'mutual trust' right up to the end when they are tortured" (p. 151). She passively objects to the Party politics and does not show any interest in an underground, anti-government organisation.

To conclude, Orwell depicts a regime that aims to abolish human agency and arrest personality formation. The state asserts control over sexuality, language, memory, and affect. Newspeak narrows thought and seals off dissent. The Ministry of Truth revises records and voids the past. Party doctrine and the Anti-Sex League sever desire from pleasure and from love. Constant surveillance, ritual hatred,

and public denunciation isolate citizens and deform trust. These pressures breed dissatisfaction, anxiety, and a will to revolt. Illicit bonds then arise as acts of choice and care. Winston and Julia give that impulse an example. Their union affirms pleasure, memory, and judgment as sources of self. O'Brien personifies the logic of domination: power seeks power for its own sake. Ultimately, it is tried to be proved within the specified work that the repressed human nature and the conflict between the individuals and the demands of the oppressive systems result in the individuals's rebellious acts in attempt to gain their individual freedom. Among these, the most prominent factor is stressed to be the sexual manipulation. Sexuality is proved to be the most influential element that motivates the protagonist to become concerned with the social and political issues. Winston's sexual awareness discloses his individuality. Within the novel, sexual repression emerges as the decisive force that impels him to attempt to end the Party's rule.

Works Cited

- Arendt, H. (1973). *The Origins of Totalitarianism*. New York: Harcourt Brace Jovanovich.
- Baykal, N. E. (2013). *Political and Psychological Aspects of Submission in George Orwell's Nineteen Eighty-Four*. [Unpublished master thesis]. Celal Bayar University, Manisa, Turkey.
- Beadle, G. B. (1975). George Orwell and the Victorian Radical Tradition. *Albion: A Quarterly Journal Concerned with British Studies*, 7(4), 287.
- Bernholz, P., & Schafer, M. (2007). Ideology, sects, state and totalitarianism. In H. Maier (Ed.), *Totalitarianism and Political Religions* (Vol. 1, pp. 246-271). Abingdon: Routledge.
- Booker, M. K. (1994). *Dystopian literature: A Theory and Research Guide*. Westport, Conn.: Greenwood.
- Claeys, G. (2013). News from Somewhere: Enhanced Sociability and the Composite Definition of Utopia and Dystopia. *History*, 98(330), 145-173.
- Crick, B. (2007). *Nineteen Eighty-Four: Context and Controversy*. In J. Rodden (Ed.), *The Cambridge Companion to George Orwell* (pp. 146-159). Cambridge: Cambridge University Press.
- Dikiciler, M. (2017). *Suppression of Sexuality and Gender in Dystopias: George Orwell's Nineteen Eighty-Four, Anthony Burgess's The Wanting Seed and Iain Banks's The Wasp Factory*. [Unpublished master thesis]. Hacettepe University, Ankara, Turkey.
- Ferris, H. (n.d.). *A Study in Dystopian Fiction*. Jacksonville University. Retrieved from [https://www.ju.edu/jrad/docs/ferris-dystopian_fiction_final.pdf]
- Gheran, N. (2012). Fracturing the Monstrous Geography of George Orwell's 1984, and Aldous Huxley's *Brave New World* - Eroticism, Dissidence and Individualism. *Studia Universitatis Babeş-Bolyai*, 57(4).
- Gottlieb, E. (2007). George Orwell's Dystopias: *Animal Farm* and *Nineteen Eighty-Four*. In B. W. Shaffer (Ed.), *A Companion to the British and Irish novel: 1945-2000* (pp. 241-253). Oxford: Blackwell.
- Hexter, J. H. (1952). *More's Utopia: The Biography of an Idea*. Princeton: Princeton University Press.
- Horan, T. (2006). *Sexual Revolutions: Desire as Redemption in the Twentieth-Century Dystopian Novel*. [Doctoral dissertation, University of North Carolina]. ProQuest Dissertations and Theses.
- James, E. (2003). Utopias and Anti-Utopias. In E. James & F. Mendlesohn (Eds.), *The Cambridge Companion to Science Fiction* (pp. 219-229). New York: Cambridge University Press.
- Kasap, S. (2024). A Discourse Analysis of Women Sexuality in the Lyrics of an Anonymous Turkish Folk Song. *Kadın/Woman 2000*, 24(2), 101-118.
- Kenyon, T. (1983). The Problem of Freedom and Moral Behavior in Thomas More's *Utopia*. *Journal of the History of Philosophy*, 21(3), 349-373.
- Knowles, J. H. (1973). Utopia or Dystopia in an Age of Confusion. *Perspectives in Biology and Medicine*, 16(2), 199-214.
- Kumar, K. (1987). *Utopia and Anti-Utopia in Modern Times*. Oxford: Blackwell.
- Leth, C. (2013). *What is the Meaning of Meaningless Sex in Dystopia?* [Unpublished master thesis]. University of Gävle, Gävle, Sweden.
- Minárik, M. (2009). *Development of British Dystopian Literature*. [Unpublished master thesis]. Masaryk University, Brno, Czech Republic.
- Orwell, G. (2008). *Nineteen Eighty-Four*. London: Penguin.
- Phillips, L. (2008). Sex, Violence and Concrete: The Post-War Dystopian Vision of London in *Nineteen Eighty-Four*. *Critical Survey*, 20(1), 69-79.
- Purkar, N. (2013). Dystopian Writing as a Part of Science Fiction. *The Criterion: An International Journal in English*, 4(5), 1-4.
- Resch, R. P. (1997). Utopia, Dystopia, and the Middle Class in George Orwell's *Nineteen Eighty-Four*. *Boundary 2*, 24(1), 137-176.

- Rodden, J. (2007). *The Cambridge Companion to George Orwell*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Rosenfeld, A. S. (2000). *Paranoia and the Dystopian Literary Imagination*. [Unpublished master thesis]. New York University, New York.
- Roth, M. S. (2012). *Memory, Trauma and History: Essays on Living with the Past*. New York: Columbia University Press.
- Sargent, L. T. (1982). Authority & Utopia: Utopianism in Political Thought. *Polity*, 14(4), 565-584.
- Sargisson, L. (2013). Dystopias Do Matter. In F. Vieira (Ed.), *Dystopia[n] Matters: On the Page, On Screen, On Stage* (pp. 10-14). Newcastle: Cambridge Scholars Publishing.
- Simon, E. P. (1981). Thomas More's Utopia: Creating an Image of the Soul. *Moreana*, 18(69), 21-40.
- Tirohl, B. (2000). "We are the dead ... You are the dead": An Examination of Sexuality as a Weapon of Revolt in Orwell's *Nineteen Eighty-Four*. *Journal of Gender Studies*, 9(1), 55-61.
- Walsh, C. (1962). *From Utopia to Nightmare*. New York: Harper & Row.
- Williams, I. (2007). Orwell and the British Left. In J. Rodden (Ed.), *The Cambridge Companion to George Orwell* (pp. 100-111). Cambridge: Cambridge University Press.
- Yoran, H. (2010). *Between Utopia and Dystopia: Erasmus, Thomas More and the Humanist Republic of Letters*. Lanham, MD: Lexington.